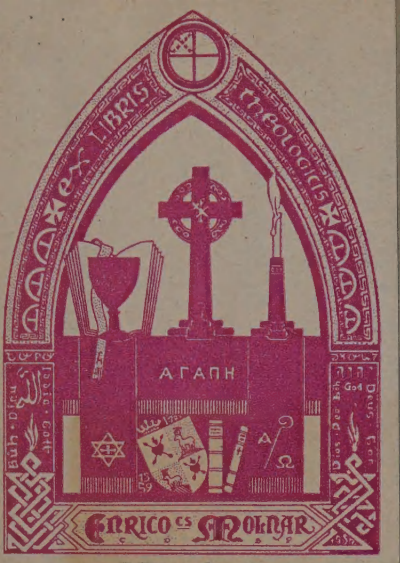

School of Theology at Claremont

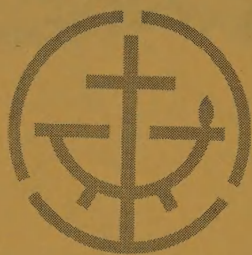
1001 1409966

SEP - 4 1953

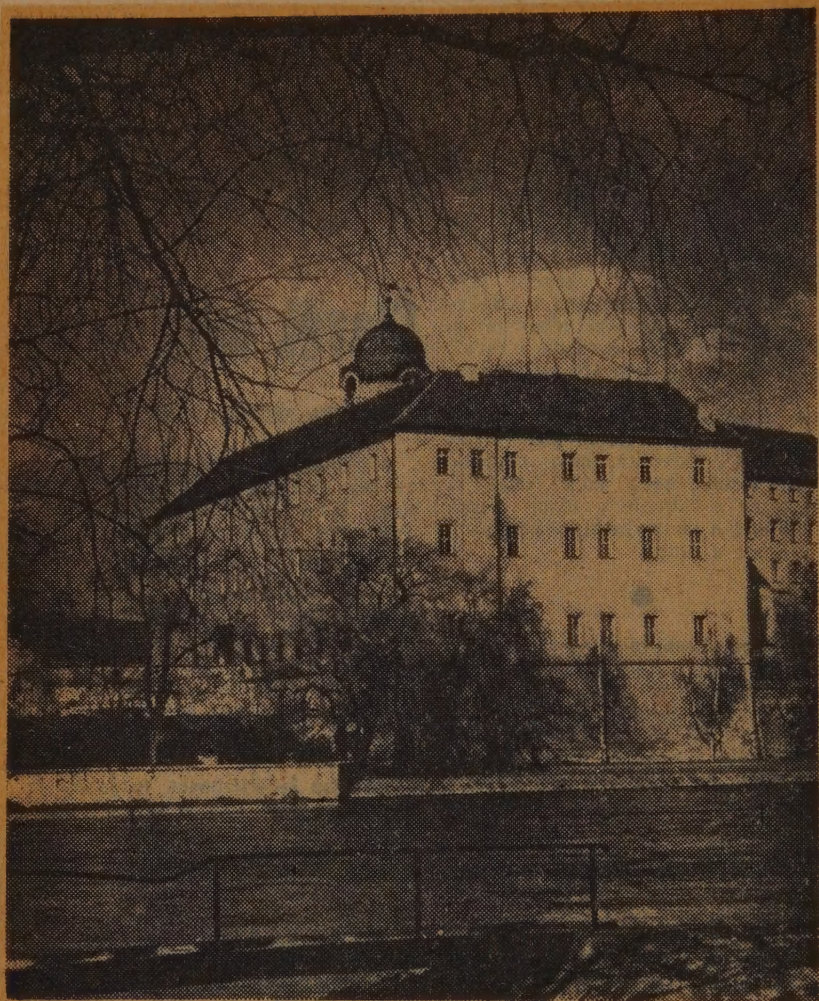

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

HUSITSKÝ KRÁL

633 290 / 26
70

JIRÍ Z PODEBRAD – 1. ZÁMEK V PODEBRADECH

V první polovině 14. století získal hrad Poděbrady moravský pán Boček z Kunštátu, který se začal psát „z Poděbrad“. Poděbradský rod byl od počátku uvědomělým rodem českým; děd Jiříkův Boček byl z předních vůdců husitských a z hlavních původců stížného listu do Kostnice r. 1415. Pokračovatelem v této tradici české a husitské byl Jiříkův otec Viktorin; on byl jedním z těch, jimž umírající Žižka svěřoval své polní vojsko. Proslavil se i v bitvě u Ústí 1426; rozchod s radikální větví husitskou však neznamenal zradu husitského programu. Jiřík se pravděpodobně narodil v Poděbradech v dubnu 1420.

fsj

8
209
07

HUSITSKÝ KRÁL

NAPSAL

RUDOLF URBÁNEK

1926

„V E S M Í R“

Nakladatelská a vydavatelská společnost s r. o. v Praze VII.,

Dobrovského ulice.

VYTISKLA
PRŮMYSLOVÁ TISKÁRNA
V PRAZE VII.

OBNOVITELŮM ČESKÉHO STÁTU
NÁRODNÍHO

A200.
A2004

Znám já tuším lépe než jiní vlastenci starý ten nespůsob Čechův, ba Slovanův, že rady svých starších, kdežkoli jim není po chuti, neposlouchají, aniž považují, že v každé hromadě lidu, která cokoli hodného vyvésti chce, potřebí jest především autority, jednoty a kázně. Nedostatek této jest od věkův i příčinou i hlavní známkou věčné naší nedospělosti politické. Téměř zoufávám, kdykoli rozjímám na myslí osudnou tuto povahu národa svého.

(FR. PALACKÝ, LIST Z 30. PROSINCE 1843: SPISY DROBNÉ III. 787)

Náš národ jest v nebezpečí velikém, všude obklopen nepřátely, já však nezoufám a doufám, že národ dovede odolati všem, bude-li totiž chtíti. Není dosti říci „já chci“, ale každý musí se přičinit, musí pracovat, obětovat, co může, k obecnému dobrému, zvláště k udržení národnosti.

(TÝŽ V ŘEČI PŘI SLAVNOSTNÍ HOSTINĚ 23. DUBNA 1876: SP. DROB. I. 427)

ÚVOD.

Jsou otázky, které se v našem vývoji historickém vracejí, znovu se dožadující nového řešení, některé jako základní tón, příznačný pro české dějiny vůbec, a jiné, majíce jen význam občasný a dávající ráz jednotlivým jejich obdobím. Jsou to otázky bytostné a dotýkají se samých kořenů našeho bytu národního. Okolnosti časové tvoří vnější rámec jejich návratů, jejich zevní forma se mění, jako se s míjením dob mění kraj, jako se mění i nejvýraznější znak národní bytosti, řeč. Než jejich vlastní podstata zůstává a zpod dobové masky a ústroje vždy vyzírá stará tvář, z jejíž úst slyšíme starou otázku, starou výzvu. Otázky ty spojují dnešek s minulostí v pevný řetěz. Minulost i přítomnost se tak navzájem v sobě odrážejí, jako by stála proti sobě dvě zrcadla: co se zjeví v jednom, zajímavým svým odrazem upoutá naši pozornost i v zrcadle druhém.

Tak je spojen i patnáctý věk, doba poděbradská, s našimi dny. I tam najdeme problémy, které nás bolí i dnes a které i dále budou předmětem zápasu, vzájemného vyrovnávání, na němž je závislý osud našeho národa i státu. I tam se setkáme s otázkou národnostní, řešící naše vztahy k Němectvu domácímu i vnějšímu, s otázkou náboženskou, zabývající se poměrem mezi katolicismem a novými proudy náboženskými, a konečně i s otázkou sociálně politickou, kde zvláště jde o stavovské, třídní zájmy. Společnou půdou všech těchto hlavních otázek doby poděbradské i věku našeho je otázka „dvojího lidu“, oné rozpolcenosti národa i státu na dvě třídy, jež má stejně ráz národnostní, náboženský i sociálně politický. Rozdíl však je v pořadí, v důrazu, jaký se zde i tam na jednotlivé otázky klade.

Století patnácté je ještě dobou víry, což platí zvláště o Čechách, a proto otázka náboženská stojí v jeho čele. Výrazně to vyslovil katolík Prokop z Rabštejna ve významné chvíli, r. 1462, kdy české poselstvo žádalo papeže o potvrzení kompaktat a kdy papež Pius II. i kardinálové, jimž svěřeno bylo jednání s Čechy, vytýkali, že král Jiří neplní svých slibů, že svůj lid uvede v jednotu církevní, a jak dokonce o Božím těle chodí v „bludném a kacířském“ procesí s Rokycanou: „Nechtějte sobě toho tak bráti, byť [že by] to činil [král] z potupy, ale někdy bývá tuto [s Rokycanou] a někdy ondeno [s procesím katolickým na hradě]; anbrž při větších svátcích více bývá nahoře. A jakož víete, že *dvój jest lid v Čechách* a král náš jest pán obého lida, musí oboje snášeti; nebo, přidržel-li by se jedné strany a jé [jí] nakládal, strach jest, by se mu druhá nezprotivila.” Zde Rabštejn upozornil na hlavní problém český, který měl platnost pro celý český stát a který byl tím obtížnější, ježto Jiří sám byl utrakvistou. Nešlo jen o rovnoprávnost obou vyznání před králem, nýbrž spor měl význam širší. Utrakvismus, jenž ve vlastních zemích českých měl na své straně většinu obyvatelstva, byl sice uznáván kompaktáty,

zákonem nejen zemským, nýbrž schváleným i od koncilu basilejského, tehdy představitele autority církevní, avšak tato smlouva byla záhy brána v pochybnost od papeže, vítěze nad hnutím konciliárním, i od katolíků českého státu; u obou těchto činitelů nabyla opět převahy zásada zcela jednotné, nerozdělené církve, takže Jiřík přes všecku svou nestrannou spravedlnost k oběma vyznáním ocítal se s nimi ve sporu.

Spor ten měl však zároveň i ráz národnostní, ježto kromě silné menšiny českého obyvatelstva se ke katolictví jako celek hlásily německé vedlejší země korunní. Slyšme jen nikoli snad běžné polemiky obou stran, v nichž se utrakvismus a katolictví kladly v tendenčně zmocněnou protivu „víry české“ a „víry německé“, nýbrž předního politika českých katolíků Jošta z Rožmberka, jenž ani jako biskup vratislavský nezapomněl na své češství, když r. 1465 královně Johanně podával své aforistické memorandum, skoro již ultimatum katolického panstva králi! Bystrý magnát zde vyjadřuje obojí stránku problému, jak náboženskou přáním církve jednotné, tak národnostní obavou před následky církevního rozkolu českého. Praví: „Nestane-li to královstvie v jednotě obecné cirkve svaté a římské, tehdá strach, že se na něm naplní čtenie, kterého die, že každé královstvie v sobě rozdělené zahyne. A to by se pohriechu naplnilo, kdybychom se toho dopustili, aby chom se v sobě rozděléc, neřku, na dvě, ale na niekoľikero se smiešejíc, sami se Čechové hubili a kazili; tomu by se cizozemci nasmieli, a rádi by nás dorazili a zemi roztrhli, jehož toho buoh uchovaj! A snad ani tak skuoro ani na tom by se slehlo, jakož kto mní.“ Jošt přidává hned výhled v možné následky sporů náboženských: v osamocení Čech nejen v příčině církevní, nýbrž i „v kupectví, v rytieřských jézdách po dobrodružství, po službách, v spriezněních, v saudech, v poselstvích i v jiných rozličných a mnohých věcech“. S tím souvisí i jeho dřívější výtky k jeho diecesánům vratislavským, že, kdyby Jiřík nebyl Čech a kdyby Vratislavští neměli s Čechy starého nepřátelství, o víru by jim tak nešlo a Jiříka by za krále stejně uznali, jako to učinili jiní. Joštovi se zdálo, že zachování kalicha vlastně znamená „Němcóm dáti zmocniti se v Čechách, jakož bývalo . . .“

Než v Joštovi promluvil i magnát, člen nejvyšší třídy společenské, panstva. Jemu utrakvismus zároveň značil i převahu stavů nižších, zemanstva a měst. Bylo to správné, ježto přes to, že se k husitství přidali i četní příslušníci panští, revoluce husitská byla přece jen dílem lidu, a jestliže pak ne lid sám, přece alespoň stavové nižší byli v dalším průběhu války vlastními zástupci hnutí. Teprve Lipany umožnily panstvu návrat k bývalé jeho úloze vůdčí — v té příčině jsou kromě jiných neveselých předzvěstí přípravou k jednotě panské z r. 1465 — a pozdější bezvládní upravilo ještě více panstvu cestu k cílům, k nimž se před válkou již tolik přiblížilo. A protože panstvo jednak z veliké části zůstalo katolickým nebo se po válce k staré víře opět postupně vracelo,

jeho zájmy stavovské mu splývaly se zájmy katolickými: víra se stávala pláštěm stavovského egoismu, obnova jednoty církevní měla míti doprovod ve vládě panské vedle bezmocného téměř krále. Národnostní otázka byla většině pánů lhostejná: alespoň, když šlo o jejich třídní prospěch, neváhali se spojit s německými stavy zemí vedlejších i s Matyášem Uherským, bez ohledu na to, že tato unie podvrací s ohrožením utrakvismu i základy mladého království národního se všemi toho důsledky pro národní ráz státu českého.

Tak splývala oposice stavovská s náboženskou i národnostní opozicí proti Jiříkovi v jedno a „dvój lid“ stál proti sobě v celé koruně české ve zmocněné formě několikerých zájmů: na jedné straně české panstvo s německými katolíky, na druhé po boku králově české nižší třídy, tvořící základnu českého utrakvismu. A měla-li domácí oposice za sebou mocné pozadí v kurii a jejích přívržencích v sousedství českém, také Jiřík se svými věrnými měl obdobnou oporu, třeba ne k okamžité pomoci hotovou, v Polsku ovšem katolickém: na širším, evropském bojišti stály utrakvistické Čechy spolu s katolickou Polskou, jejichž základ byl kromě dynastických snah jagellovských slovanský, proti unii mezi domácí opozicí a mezi kurií i její stranou v Němcích a v Uhrách, tedy činiteli, kteří za války husitské byli označováni názvem „najakrutnějších nepřátel“ národa českého.

Nežli došlo k vlastnímu rozhodnutí, nescházelo možností ani pokusů, aby byl zápas přece jen odložen. Tu záleželo hlavně na Jiříkovi, aby našel vhodné řešení, které by zachránilo jeho veliké dílo politické, české národní království.

Jiřík byl především politikem a za něho se česká otázka stává více problémem politickým než vojenským, jímž byla dříve. I před ním sice husitství mělo své politiky, avšak nikdo z nich neměl nejen jeho obratnosti, nýbrž ani možnosti, využití výhod, které se jemu naskytovaly ochladnutím již žárů staršího tvrdého fanatismu na obou stranách a které smír, třeba ho neučinily lehkým, přece usnadňovaly. Strany proti sobě stojící, husitství a církev katolická, nebyly dosti mocné, aby jedna druhou mohla násilím zdolat. Jestliže husitské Čechy nestačily, aby úplně přemohly katolický západ, ani tento za různých snah, které dělily jeho zájmy, nebyl tak silen, aby mohl zničit české husitství, odhodlané k zoufalému boji na život a smrt a vyzbrojené novým válečným uměním Žižkovým, zvláště bylo-li možno Čechům doufat i v pomoc polskou. Podobně to však platilo i o poměru obou stran náboženských uvnitř státu českého, kde stejně katolictví stačilo na svou obranu proti utrakvismu. Jednostranné řešení nebylo možné ani nábožensky, avšak ani národnostně a stěží i stavovsky. Nezbyval než kompromis, a o ten se pokusiti bylo úlohou i snahou Jiříkovou: že se z části a dočasně podařil, bylo jeho nespornou zásluhou.

Jiřík sám byl utrakvista, Čech, a ač původem pán, přece většinou hned od začátku odpůrce této třídy, již sám rodinnými svazky náležel. Tyto okol-

nosti určovaly jeho postup, přece však nikdy nenabýly u něho takové váhy, aby mu zabránily, se zdarem se pokusiti o kompromis se stranou druhou stanovisek opačných; kam až v tom směru mohl pokročiti, bylo nejen věcí jeho taktu a obratnosti, nýbrž záleželo i na daných okolnostech, které se podstatně měniti nedaly.

Opíraje se o utrakvisty, nemohl se nikdy s nimi rozejíti. Jestliže však je hleděl pohnouti, aby se omezili na svou državu a alespoň mocí se ji nepokoušeli rozšířiti, přiznávajíce i druhé straně právo k existenci, stejně musil státi na tom, aby církev římská ve svém rámci též uznala existenční právo utrakvistických Čech potvrzením a dokonáním kompaktat; nedosáhl-li toho od Říma hned, nesměl to ztráceti se zřetele sám, zachovávaje obě vyznání při jejich právech a chráně jich proti neoprávněným přehmatům strany druhé.

Obdobu této politiky, již lze již dáti název politiky snášlivé, najdeme i v jeho poměru k Němcům. I zde vycházel Jiřík z poměrů skutečných, uznává postavení Němců i ve vlastních zemích českých prostě jako fakt, jehož dlužno šetřiti. Nikde nebylo možno si stěžovati na nějaký násilný jeho postup počestřovací. Že čeština byla veřejnou řečí jednací u dvora, na sněmích, na soudu zemském (ne ještě v deskách zemských) i ve veliké většině měst českých, v tom byla síla již starších poměrů, které byly válkou ještě utuženy a ve které se musili Němci v Čechách vpraviti jako v nezbytnou podmínku veřejných práv politických, a jestliže vláda Jiříkova přinášela v tom směru ve vedlejších zemích korunních nový rozmach, byl to vliv mocné přitažlivosti rozkvétajícího českého království národního. Citlivost pak německá v této příčině, ač tu a tam u Němců (na př. ve Vratislavi) shledáme živý smysl národní, byla přece slabší než v příčině náboženské.

Ani v třetím směru, stavovském, nebyl král vyzývavý. Jeho šetrnost k právům stavovským, diktovaná ostatně kromě slavných závazků i nedůtklivou žárlivostí jejich vlastníků, nešla však tak daleko, aby se smířila se smutným poklesem moci královské a neusilovala podle možnosti o nápravu, vyhledávajíc k tomu nových cest a prostředků, které dovolují tyto pokusy o povznesení moci královské označiti jménem mírného absolutismu; byly to zatím více úmysly a plány než věc sama. A právě zde třeba hledati kořenů, z nichž roste nejživější odpor proti novému království Jiříkovu, dospívající posléze k ustavení jednoty panské r. 1465 i k jejímu odboji. Tato jednota se stala osudnou oporou všech nepřátelských snah kurie a ciziny proti Jiříkovi a nejvážnější překážkou jeho úsilí o upevnění utrakvismu i národního království, jako dříve panstvo nejúčinněji přispělo u Lipan k porážce českého radikalismu táborského.

Že všechny ty snahy Jiříkovy, ač se jim v cestu stavěly těžké překážky, proti kterým, měly-li býti prostě udrženy v rovnováze, bylo třeba plného rozpětí jeho skvělého politického i státnického nadání, nebyly bez oprávněné naděje

na úspěch, třebaš ne okamžitý, ani úplný — je zvláště patrné ■ toho, že, když již nastal rozhodný zápas, značnou část těch, kterých bychom v důsledku zásad, stranami jejich prohlašovaných, hledali v táboře nepřátelském, nacházíme, ne-li přímo po boku králově, alespoň nerozhodně státi na rozcestí neutrality: ani censury papežské, ani jiné důvody náboženské, národnostní nebo stavovské nemohly tuto pozoruhodnou menšinu pohnouti k přímému odporu proti Jiříkovi. Bylo v tom nejlepší uznání jeho vladařského úsilí.

Proto se nedivíme, zříme-li, jak na konec života Jiříkova vše se již zdá obracet v jeho prospěch, i u odpůrců nejzarputilejších. Než tu zasáhla okolnost, která sice hrozila poněkud již dříve, která se však přece nezdála býti významu tak katastrofálního: tělesná přirozenost králova, jež způsobila jeho předčasnou a nenadálou smrt. Jeho dílu se k velikému neštěstí utrakvismu i celého národa nedostalo času, aby plně dozrálo.

ROZHLED NA KONCI VÁLKY HUSITSKÉ.

Mluví-li se o našem národním nepříteli v minulosti, myslí se pravidelně na Němce. Století patnácté mělo v té příčině jemnější a živější smysl, jak svědčí mezi jiným i známý manifest Pražanů z 5. listopadu 1420 proti králi Zikmundovi, kde Maďaři vystupují vedle Němců jako „našeho jazyka najukrutnější nepřátelé“. Proč se jinak Maďaři celkem přehlíželi, lze vysvětliti tím, že byli pokládáni jen za nepřitele vnějšího, jehož význam stoupal jedině při vnějších záležitostech politických, třeba právě oni těžce zasáhli v naše osudy hned v počátcích naší historie rozvalením říše velkomoravské i odloučením Slovenska a v patnáctém století svou moc vrhli na váhu zvláště za druhé války proti Jiříkovi, pomáhající zmařiti politické jeho dílo na škodu daleké naší budoucnosti. Než Slovensko bylo pokládáno za definitivní ztrátu politickou, na jejíž návrat k státu českému se nemyslílo ani tehdy, kdy bychom to nejspíše čekali, za válek husitských a za hejmanění Jiskrova, a nebezpečí maďarské přece jen nebylo pro vlastní náš vývoj tak hrozné, jak se jím stalo v době poslední. Jiný vztah však byl k Němcům. To byl nepřítel vnější i vnitřní, na nějž se naráželo při řešení všech významnějších otázek v různých oborech života národního i státního.

Naše zeměpisná poloha i historický vývoj způsobily, že průběhem času se tři stran mohutný příboj německý dotíral a dotírá na náš tvrdý, hornatý krystal, užívaje všech příležitostí, aby vnikl dovnitř země pevnou hradbou pohraniční, jako prohnkl i do ostatních zemí korunních. Když po dřívějších násilných pokusech o přemožení Čechů zápas od století 13. přijal jinou formu, formu kolonizační vlny, jež byla ještě nebezpečnější, postupující zvolna a tiše, ale jistě svou záplavou, zdálo se, že se v Čechách bude opakovati obdobný případ příbuzných kmenů slovanských na středním a dolním Polabí. Avšak poměry tu byly přece jiné: početnost českého obyvatelstva byla silnější i jeho odolnost, jeho mravní vlastnosti a schopnosti. Národ, který si dovedl za poměrů dosti nepříznivých zříditi svůj stát, třeba v rámci říše německé v její středověké formě císařství římského a se značnou na ní politickou závislostí, uměl živlu německému vzdorovati, i když nabyl zápas jiných, kulturnějších forem, v nichž Čechům přišly vhod všechny ony prostředky, osvojené v dlouhé škole zžívání v západní svět kulturní právě prostřednictvím německým.

Tato obrana byla provázena úspěchy tím většími, jakmile český národ ve svém rozvojovém vzestupu odhodlaně i usilovně zmohl posici, která, jednou dobytá, stala se pevnou základnou pokračujícího sebevědomí národního, jakmile si stvořil svou, národní literaturu. České slovo psané má pak ohňovou

moc, posilujíc starší tradice kmenové i rozněcujíc vědomí národní; jím padla jiskra, která v tápajícím ještě a mdlém zástupu zapálila. Kronika Dalimilova se stala jakýmsi strážným duchem procitlého češství, jehož jímavý hlas se potom vždy ozve, kdy půjde o boj mezi češtvím a němectvím; zde je zbrojnice prostředků obranných, které nebude již nikdy zapomenuto.

Národní uvědomění stejně stoupalo v kruhy nejvyšší — ani královský dvůr lucemburský neodolal novému proudu, jenž českou šlechtu zadržel na srázu ve chvíli poslední — jako stále šířeji zasahovalo i kruhy lidové. Národní literatura, mluvíc řečí lidu a nabývajíc již tím rázu lidového, nacházela v něm nejživější ozvěny. Století 14. bylo pro národní český vývoj rozhodující: jestliže se až dotud odpor proti rozpínavosti a zpupnosti německé ozýval z vrstev vyšších, jež se cítily stavovsky ohroženy zisky německého kněžstva a měšťanstva, ve století tom hnutí národní pozbývalo této aristokratické povahy a zlidovělo.

Doba Karlova příznivou úpravou hmotných i kulturních podmínek posilovala obranné a sebezáchovné snahy české, stále uvědoměleji se domáhající svých tužeb. Mladý národ chtěl býti ve své zemi opravdovým pánem jako zákonný dědic, a jeho obrana brzo přecházela v energický útok. Praha i města královská v tom závodila, bez určitých programů: byl to život sám, jenž se tu domáhal svých práv; rozvoj českého hnutí byl příliš zákonný, příliš odpovídal hlavním životním požadavkům národním, aby mohl býti zadržen v úzkých, nepřírozených již mezích. A jeho rozmach byl tím oprávněnější, neboť právě češství, překročivši již svá učebná léta, bylo doma nositelem nového života, nového pokroku.

Čeští Němci, byť již v zemi žili celá pokolení, přece z největší části nikdy nezdomácněli tou měrou, aby ■ ní vstoupili v důvěrné svazky synovské, aby se s novými poměry smířili srdečným, bytostným souladem. Jejich kořeny nikdy nezarostly hlouběji v novou, hostinnou půdu, oni v nových domovech zůstali vždy více méně cizinci, pastorky, k nimž historie i tradice česká mluvila cizí řečí, jako jim zůstaly cizími i mohutné vzruchy politické i kulturní, dodávající jejich českým vrstevníkům tak silných kladů životních. A sami stojíce na břehu rušného proudu jako chladní diváci velikých zápasů, nedovedli vytvořiti nových kulturních hodnot a ideálů, nedovedli se postavit na opravdu svůj, samostatný základ. Byli předvojem, jenž na svém výboji nikdy v sobě nezapomněl cizích kolonistů, kteří s dobytým územím nemohou pevně srůst. Jejich srdce zůstala rozdělena mezi starou vlastí, již se nakonec přece jen odcizili, a mezi vlastí novou, s níž se intimněji nedovedli sblížit, v níž byli uživateli nahromaděných bohatství, nikdy však tvůrčím živlem dějinným.

Češství, žijící plným životem, odvažující se a napínající všechny své síly, docházelo za to patrných výsledků a bylo by nepochybně i bez husitství posléze ovládlo pole, třebaš pomaleji. Husitství jeho postup zmocnilo ■ zrychlilo,

dodávajíc mu spojením víry s národností zvláštního posvěcení a dramatického vzruchu: víra i národnost odtud nadlouho jsou tak sloučeny, že sdílejí spolu nejen tvrdé, počáteční zápasy, nýbrž i skvělé úspěchy, pozdější nové tápání a konečně i zoufalý, tragický pád. Nové hnutí náboženské, obracejíc se ke všem lidem, nikoli k jednotlivým stavům, dokonalo demokratisaci dosavadního vývoje národního, takže i drobný městský řemeslník a sedláček na venkově cítil svou soudržnost s ostatním národním celkem, ■ chvíle nebezpečí, které se dostavily za války stejně nové víře, jako české národnosti, i následující pak vítězství „proti všem“ ještě více prohloubily a zocelily tento cit v silné, hrdé sebevědomí.

A v souvislosti ■ tím, že husitství ve své podstatě nebylo jen poselstvím nové víry Čechům, nýbrž i jiným národům, české sebevědomí se i z náboženských podnětů rozpínalo v živé vědomí slovanské, vztahujíc universalistické důsledky svého nového učení v první řadě na sourodě sobě Slovany. Svě úzké příbuzenské svazky se sousedními národy slovanskými si český živel uvědomoval tím snáze, že byl to společný nepřítel, který jej s nimi, zvláště s Poláky, srážel v jeden šik. U českých husitů se ustaluje pevné přesvědčení, že, co se stalo od Němců Slovanům polabským, nesmí se již opakovati. Smutná elegie, kterou vyznívají husitské vzpomínky slovanské, má býti výstrahou Čechům i Polákům. Nehledíme-li k předzvěstem jak z r. 1278, kdy se největší Přemyslovec chystal k rozhodnému boji, tak i z doby syna jeho Václava II., kdy sice došlo k dočasnému spojení Čech s Polskou, kdy však podněty k tomu nevyvřely ještě z hloubek národního uvědomění — český zájem o Polsko ve smyslu slovanském a protiněmeckém byl oživen zvláště bojem s Řádem a vítězstvím grunwaldským: nepřímou se tu již kladla otázka, dotýkající se vlastního problému budoucnosti západního Slovanstva, zda společné nebezpečí není nutno odzbrojiti ne již chvilkovým spolkem, nýbrž trvalou unií českopolskou, podobnou oné, která nedávno spojila Litvu s Polskou.

V době husitské k odporu proti panovačnosti německé přistupovala i víra, činitel, ovládající tehdy svrchovaně duše středověké, aby i jí byl spolek českopolský utužen. Nestalo-li se tak, byla-li i v případě českopolském zatím víra více živlem rozlučujícím než slučujícím, platilo to tím více o poměru česko-německém: zde se cesty česká a německá rozešly úplně. Spor se přenesl na pole duchovní, avšak nepřestal býti zápasem o moc: pod heslem víry pokračuje starý zápas, máje jen o nový mocný podnět více. V zápasu tom se příznačně obráží povaha obou soupeřů: češství ve svém dychtivém rozběhu mládí, toužícího ovládnouti všecka pole a otvírajícího náruč všem vlivům, jež mu podávala kulturně bohatá doba Karlova i Václavova, vlivům románským i anglickým — i německému, jež, ač ani ono s počátku nebylo bez zájmu o nové proudy, přece se pak jim konservativně uzavíralo ■ hájilo proti Čechům tradic středověké církve. Zvláště ve jménu nového evangelisty husitského, anglického

Viklefa, vybíjejí se pak staré antipatie ■ znovu se při tom vždy ozve jejich národnostní přízvuk.

Bylo by však, jak již bylo dotčeno, omylem, viděti v pokračujícím českém hnutí reformním zjev především národnostní, nesený týmiž hesly, jaká slyšíme v zápasech o radnice městské nebo na universitě v boji o „hlasy“. Idea náboženská se povznášela nad myšlenku národnostní a její tendence se neurčovaly jen hranicemi národními a státními. Její mluva byla všelidská ■ obracela se ne k Čechovi nebo k Němci, nýbrž prostě k člověku. Ani Němci nebyli vyloučeni, chtěli-li býti účastni nového světla na českém nebi. Nikoli národnost, nýbrž poměr k reformě dělil strany. Přese všecku starou nepřízeň, dělící obě strany a posilovanou i novým zdrojem náboženským, němečtí přívrženci reformy nacházeli u Čechů laskavé přijetí i v době, kdy česká láska k víře i k národu akcentovala nenávist k Němcům nejprudčeji.

Jestliže však kalich Čechům Němce přibližoval, nelze to říci se stejným oprávněním i naopak. Husitská propaganda mezi Němci, byť nebyla bez výsledků, přece pro celek neměla významu. Kalich byl ohromné většině německé velikým znamením nevěry a „stará a příliš zakořeněná“ — jak praví Slezák Ludolf Zahaňský — nenávist mezi Němci a Čechy našla v něm svůj vnější symbol. Fanatismus byl málo schopen, rozlišovati odstíny: německá předpojatost proti Čechům ani nelišila husitu od českého katolíka; byla to rovnice, jež pro české katolíky v cizině měla velmi nepříjemné následky. Husitství bylo „českou věrou“ a není divu, že husitům jaksi odvetou bylo opět katolictví „věrou německou“. Fanatismus stál proti fanatismu a přepínal ten i onen.

České sebevědomí již před válkou husitskou, uvědomujíc si své místo ve vývoji myšlenky reformní i zarputilý odpor německý, dospělo k pojetí mesianistickému. Národ český je národ vyvolený, určený od boha, aby první jasně prozřel k slunci víry, obsaženému v Písmě. Tato tradice, počínající se již v době Karlově na základě mohutného vnějšího rozkvětu církevního mínění o Čechách jako o „království nejkřesťanštějším“, jehož výrazem bylo též silné přesvědčení o pravověří českém, ježto prý „kacieřem nebyl Čech, ani ještě v těchto dnech móż nalezen býti“ — udržovala se pak až do doby bělohorské: podle jejího pojetí i pád husitských Čech byl jen pomstou protivníků pravdy boží na věrném jí národu. V 15. století byla to bolestná urážka ciziny, držící se pevně přesvědčení, že pravověrná je jen ona, ■ staré záští se tak ještě více prohlubovalo. Jestliže katoličtí odpůrci ironisovali Čechy jako „národ boží“, lidové veřejné mínění německé přímo o nich mluvilo jako o „národu prokletém“. Naopak Čechovi, přesvědčenému, že jeho pře je zároveň pří boží, a nazývajícímu sebe sama s hrdým vzletem „božím bojovníkem“, byl právě proto Němec „nepřítelem zákona božího“. Než ani tak se Čechové nevzdávali naděje, že Němce i ostatní katolickou Evropu obrátí k svému pravému poznání, ať po

dobrém nebo po zlém, mocí, válkou, jež má sloužiti reformní myšlence jako prostředek donucující.

Úspěchy válečné přišly vhod husitství i české národnosti, oběma stejně ohroženým, při čemž národnostní vlna, vzkypěvši ještě roznícením náboženským, rychle napravila mnohé ztráty dříve způsobené. Než dílo nebylo dokonáno tak, jak by byl žádal prospěch utrakvismu i prospěch národní. „Dvoj lid“ v zemích českých nebyl sjednocen nábožensky, ani národnostně, ač k tomu příležitost byla, a v tom tkví valná část dalšího nepříznivého vývoje. Okrají Čech samých, ač proud utrakvistický a český dospěl někde až k samé hranici zemské, jako v Domažlicku, na severozápadě dominiem vřesoveckým kolem Ústí a Bíliny, na severovýchodě v Náchodsku — zůstalo na třech stranách z veliké části katolické a německé, ■ české katolictví zasahovalo svými výběžky dosti hluboko do vnitra země, porušujíc jednotnou soudržnost utrakvismu i lámajíc jeho sílu odporu. Kromě pohraničí si udrželo katolictví souvislejší državu hlavně na Plzeňsku se vzdorným jádrem, pevnou Plzní; od severu pronikalo k jihu zbožím pánů z Michalovic, jemuž na jihu mohutnou protiváhou byla rozsáhlá panství rožmberská ■ hradecká (Menhart z Hradce byl od r. 1448 katolíkem i formálně).

I država katolická sice byla nejednotná a mnohde rozdrobená a prolámaná, její výhodou však byla rozsáhlá opora katolického zahraničí. Na Moravě ještě více než v Čechách bylo němectví skoro synonymem s katolictvím: šlechta i lid byly většinou utrakvistické, německá města královská byla katolická a nacházela vítanou posilu v udrževším se biskupství olomouckém, třebaš válkou značně ochuzeném a zeslabeném.

Silou utrakvismu bylo jeho ústřední postavení v Čechách, přesahující na jihovýchodě na Moravu, kdežto v ostatních korunních zemích vedlejších, ve Slezsku ■ Lužicích, třebaš se v lidu, zvláště slovanském, tu ■ tam jevily sympatie s husitstvím — v Slezsku Horním se našel i kníže, Bolek Opolský, jenž byl spojencem husitským — o politickém významu husitství nelze mluvit. Záleželo však na tom, aby se v Čechách zdvihlo husitské království, a utrakvismus, stejně jako ve Slezích v době posádek tábořských, bude na postupu; temné zatím národní vědomí slovanského obyvatelstva bude tu přípravou a spojením s novou věrou se zjasní a prohloubí. Hlavními oporami českého utrakvismu byly východní Čechy ■ tábořský jih, jenž dělil katolický západ od zboží rožmberského. Samotný střed země s Prahou, nebyl-li v moci horlivých utrakvistů, byl složkou rázu pochybného ■ podobný význam měly v sousedství Plzeňska i panské državy Zajíců, Žirotínů a Kolovratů, kteří byli na skoku od mírného utrakvismu ke katolictví. Než jejich víra se vši svou proměnlivostí nebyla věrou jejich poddaných, kteří — a to platí též o mnoha panstvích katolických — lnuli k utrakvismu ■ v chvílích zápasu opouštěli své pány.

Tážeme-li se, co bylo příčinou, proč utrakvismus ani v Čechách samých ne-

zmohl katolictví, lze uvést několik průvodních okolností, ■ nichž však žádná sama o sobě nestačí, aby zjev ten zcela vysvětlila. Vytýká-li se, že slavné jízdy husitské za hranice dávaly bujně síle české špatný směr, utrácejíce ji, zatím co doma zbýval v přemožení odporu katolického úkol nejnaléhavější, třeba na druhé straně přiznati, že právě ony přispěly, že se církev stala povolnější k hlasům pustošených jimi zemí sousedních o smír s Čechy; v souvislosti s „rejsami“ také byl i jistý ohled na zemi vlastní, když husité, vyhýbajíce se dalším zhoubám Čech samých, přenášeli válku s jejími spoustami do ciziny. Je-li pochopitelné, že si husité méně všimali odlehlejších míst katolických, ležících již v německé prostředí, je přece divno, že zůstali dosti lhostejni i k místům bližším, českým, že strpěli v samém středu země existenci vyčnělých prvních stráží strany katolické a královské, Karlštejna a Křivoklátu, jako v přímém sousedství Táboorských se udržel vedle jiných Oldřich ■ Rožmberka — že nevyužili situací příznivějších, jako r. 1421 za Žižky nebo 1427 za Prokopa Holého, k dobytí Plzně. Jejich důvěřivost, že katolíci splní sliby, nebezpečnou tísní vynucené, byla neodůvodněna, neboť sliby ty byly při první vhodné příležitosti opět rušeny. Nelze neuznati, že chyběla tu i politická prozíravost, jež by pro věci menší nezapomínala na věci hlavní, významu trvalého, na přední příkazy vlastní sebezáchovy. Základní však příčinou, proč husitství zanedbalo užití v pravé chvíli vši své ráznosti proti českému katolictví, bylo nepochybně jeho stranické rozdrobení a spory s tím spojené.

Vášnivý zájem o víru pronikal celý národ, uvolňuje svazky nejpevnější. Silné a tvrdé přesvědčení, jemuž se obětovalo vše, i nejdražší vztahy příbuzenské, byl kořenem tuhého stranictví náboženského. Osamocení husitů, vyloučených skoro zcela ze styků s ostatní společností a odkázaných na sebe, zmocňovalo stranické rozdíly, takže se téměř zapomínalo na společného nepřítele, na katolíky. Intenzita citu náboženského působila jakousi krátkozrakost rozumovou. Stranický zájem stál výše než dobro utrakvismu vůbec a než zájem národního celku ■ málo dbal i katolíků, kteří, ač také nedovedli se vzchopiti k společnému postupu, přece fakticky zůstávali jednotni, uznávajíce alespoň hlavní pojitka, církev a krále. Jestliže v době nebezpečí, za kruciát, dovedli husité přemoci svou stranickou zaujatost a spojit se k společné obraně, byli by to mohli a měli učiniti i proti nepříteli vnitřnímu, jehož existence a odpor pro budoucnost neměly o mnoho menší význam než nepřítel vnější.

Čeho mohl sjednocený utrakvismus dosáhnouti, ukázal jeho největší úspěch nad církví, uznání „soudce chebského“ roku 1432, kdy koncil basilejský přivolil s husity jednati jako strana se stranou, při čemž se mělo rozhodnouti podle Písma, staré praxe církevní ■ podle učení koncilů i doktorů, „pravě“ v nich založených. Než na tuto cestu marně ukazoval apoštol viklefie, jistě nikoli úzkoprsý a opatrnický Petr Engliš, chtějí-li Čechové míti „konec dobrý a chvalitebný“, a chytří i záludní zástupci konciliární ne bez úspěchu hleděli

obratně vydrážditi theology husitské k zdůraznění spíše toho, co je rozvádělo, než co je spojovalo. A vrcholem vášnivého zaslepení stranického, pravou jeho kletbou byly Lipany, kde odstraněn, zatím co cizina s radostí se tomu dívala, nejjobávanější nástroj českých vítězství a hrůzy českého jména, polní vojska táborská a sirotčí, dříve než pominula vlastní jejich potřeba.

Unavenost dlouhou válkou, spousta v zemi, hlad ani nedostatek kněží řádně svěcených nemohly býti důvodem tam, kde šlo o věci takového dosahu. Husitství přes všechny nesnáze nebylo v slepé uličce, jak mysli sám Rokycana na počátku r. 1434, nemoha se rozhodnouti, co je lépe voliti, další válku nebo přijetí kompaktat. Osudné bylo, že husitství nevydrželo až do pravého konce a že nedočkavost míru, spojená se stranickými vášněmi, vedla k Lipanům: podivno, že se ostatní utrakvisté ve spojení s katolíky odvážili války s Táboři, třebas výsledku jistého, vítězství, nebylo možno předvídati, avšak další válka s cizinou, po případě s českými katolíky, zdála se jim již býti nemožnou. A tak důsledky nemohly býti jiné, než že utrpěla těžce věc, která českému člověku stála tehdy nejvýše, zájem náboženský. Ani Lipany ovšem nebyly porážkou husitství vůbec, aby si církev po nich mohla prostě diktovati, jak by si toho byla přála, přece však Lipany byly v příčinné souvislosti s jednáním v Jihlavě r. 1436, z něhož vyšla smlouva již dříve projednávaná, kompaktáta, i souvisící s ní návrat Zikmundův: církev tím dosáhla více, než mohla donedávna čekat, a také nebezpečí, hrozící českému katolictví, bylo odstraněno.

K čemu se chýlilo, tušili brzo i utrakvističtí vítězové, žádající, aby církev povolila kalich závazně pro celé Čechy a Moravu a přiznala mu svobodu i v zemích jiných. Bylo to zmírnění radikálních tužeb universalistických, hláсанých ještě nedávno od Prokopa Holého, avšak po Lipanech bylo i na takové požadavky pozdě, zvláště když mírní utrakvisté byli ochotni ke kompromisu děj se co děj a katoličtí spoluvítězové k výzvě, aby situaci usnadnili dobrovolným přiznáním ke kalichu, prohlašovali, že učiní, co jim nařídí koncil, správně tušíce, že církev závazně kalicha nepovolí ani v samotných Čechách. Velikého cíle, ke kterému horlivější utrakvisté s Rokycanou mířili a o němž doufali, že bude jejich odměnou za zlomení moci táborské, utrakvistické státní církve, formálně církvi římskou uznané, dosaženo nebylo. S tím zároveň byl ve vzduchu i souvislý s tím ústupek Zikmundův, jeho zápis, na jehož základě byl zvolen Rokycana arcibiskupem: byl to ústupek, jehož církev nikdy neuznala a jehož se domáhati neměl vážné vůle ani Zikmund sám!

Kompaktáta, povolující kalich jen těm, kdo měli ve zvyku jej přijímati, tedy jen utrakvistům, neznačila sice husitům konec jednání a oni hned r. 1437 v Basileji ústy Jana Příbrama, zástupce strany nejmírnější, znovu žádali, aby byl kalich „obecně“ povolen velikým i malým po celém světě, „ježto jest to pravda zákona božího“, obnovující tak starší tendence universalistické. Avšak dekret konciliární z konce r. 1437, že přijímání pod obojí způsobou není z příkazu

Kristova, byl smutnou předzvěstí, naznačující již předem marnost všech nadějí utrakvistických o dokonání a zlepšení kompaktat. Čeho se nedosáhlo před Lipany mocí, po Lipanech bylo cestou smírnou nedosažitelné: budoucnost českého katolictví byla zachráněna; v Čechách zůstal „dvój lid“. Nové války nebylo možno se odvážiti, ač utrakvistům, zvláště Rokycanovi, již prosvitalo, co bude znamenati ustálené rozdvojení náboženské pro budoucnost malého národa, všecky ty spory a nové zápasy, v jejichž pozadí se rýsovala i možnost zániku kalicha, dotýkající se samých existenčních kořenů národních.

Čeho nepovolila církev, povolil z části alespoň císař Zikmund, jenž, „aby směsice hanebná z toho nepřišla, pro kterůž příčina sváruov spolu obývajícím dána by byla“, povolil Pražanům i jiným městům českým, aby nemusili katolíků přijímati: katolíci měli býti jen „trpěni“ tam, kde nebyl kalich dříve podáván, a za tím účelem se měl poříditi soupis far utrakvistických. Zikmund byl sice již dychtiv, zasednouti konečně po dlouhých letech na trůně otcovském, avšak ani tato jeho touha nemohla ho pohnouti, aby svolil k jinému dalekosáhlému požadavku husitskému, vyslovenému však jen od měst, totiž aby sám přijímal pod obojí způsobou s celým svým dvorem, aby neměl leč kaplany utrakvistické a aby — to byly již i požadavky šlechty — v jeho radě, ani na soudě zemském nezasedali leč utrakvisté. To vlastně byl požadavek husitského království, jenž ovšem po Lipanech byl Zikmundovi zcela nepřijatelný.

Není divu, že mnoho spokojenosti v Čechách s kompaktáty nebylo; Táborští ani nestáli na jejich půdě a vyjednali si se Zikmundem smlouvu zvláštní. A přece je velikým omylem, viděti v kompaktátech jen chatrnou smlouvu, již, podle výroku jednoho z jejích sjednavatelů, Palomara, vložena Čechům na šíji ohlávka, aby tak „lstí a dobrým úskokem“ byl „nezkročený a bezuzdný“ národ český vlákán do církevního ovčince a připoután pevně ke žlabu. Přes to, že zcela neodpovídají úmluvám chebským z r. 1432, byl to pravý čin osvoboditelský, donutiti církev římskou v jejím představiteli, koncilu, aby znovu sestoupila se své výše soudcovské a slevila ze své žárlivě zachovávané zásady naprosté uniformity církevní a úplně trpné poslušnosti věřících. Byla to i v této formě porážka principu autority církevní, a jen nepřízeň katolické Evropy k českému kacířství, která se v té příčině ztotožňovala s církví, bránila jí, viděti kompaktáta v pravém světle a uznati v nich podstatný krok k emancipaci lidského myšlení od církevního poručení.

V kompaktátech není vše, co leželo husitským Čechám na srdci a co je dělilo od ostatní církve. Je zde jen výsek nového světa mravního, který se v Čechách vynořil z rmutného víru zápasů a disputací náboženských. Přes to je právě tento, byť dosti omezený obsah kompaktat pro husitství nejvýše charakteristický. Není to leč společný program husitský, uznávaný všemi stranami, slavné čtyři artikuly pražské, třebas s omezeními a výhradami, jimiž ohební a kluzcí

diplomati konciliární, co jednou rukou podávali, chtěli hned druhou bráti. Právě v tom odpovídají kompaktáta revoluci husitské, že se v nich ozývá tento veliký program, byť i ne ve volném, širém dechu své původní formulace. Předzvěstí k tomu byla již úmluva arcibiskupa Konráda z r. 1421 s Pražany: co tehdy smluvil nejvyšší český prelát, to v kompaktátech svým způsobem učinil nejvyšší tehdy představitel církevní vůbec, koncil. Také jindy, kdy husitství vstupovalo ve styk s katolicí, dělo se to vždy ve znamení tohoto programu přes to, že si husité byli dobře vědomi, že je to jen část jejich požadavků, zato však část podstatná, příznačná pro vlastní povahu i cíle celého českého hnutí reformního, jemuž byl vlastní rys mravní praxe, nalézající v bibli pravý, neotřesitelný základ víry i života, má-li býti tento opravdu mravný ■ křesťanský; nebylo tu shonu po novotách ■ odchylkách dogmatických: ty nebyly věci hlavní, nýbrž dostavovaly se jako nutný důsledek úsilí reformního, na němž byla účastna celá bytost, nejen cit a vůle, nýbrž i rozum, chtějící si jasně ■ přesně vyjádřiti záhady věroučné. Než, byť se i přihlásil racionalistický dogmatismus ■ slovo, přece nemá vedení on, nýbrž prostá víra, vyvěrající z vřelého citu souvislosti člověka ■ bohem, a pevná vůle, žiti svou víru silně a mocně beze všech umělých příměsků a nálezků podle vysokého vzoru, který český člověk viděl ve veliké chartě víry a života, v bibli, i v prvotní církvi. Proto stály v popředí zájmu otázky praktické: svoboda slova božího, přijímání svátosti oltářní, odstranění světské vlády kněžské i trestání hříchů smrtelných; proto ze vši argumentace zní vážným, slavným hlaholem neúporný biblismus jako pravá směrnice víry spasitelné. Vše ostatní se zdá vedlejším, zdá se pouhým důsledkem této nadšené zvěsti mravní i náboženské revoluce proti tuhému, chladnému systému církve středověké, proti té pyšné stavbě hierarchické se vši její okázalou obřadností, jíž však chybí činitel nejdůležitější, duše, srdce, hluboký vnitřní poměr k bohu i k světu. Hned v úvodu k artikulům z r. 1420, jako hrdou odpověď církvi, slyšíme slova mocného nadšení, velikého svou vřelostí i obětavou silou, že „obec česká ■ v naději božie věrní křesťané stojie a s boží pomocí státi mienie vším svým statkem i životem i smrtí, jakož najdéle budú moci, proti každému živému tvor, jim v tom odpornému, nic o jiné se neposazujíc a vydávajíc, než o tyto kusy čtyry křesťanské a v Novém zákoně přikázané od pána Jesu Krista”.

Špatně bychom cenili prozíravost českých utrakvistů, kdybychom věřili, že nechápali dosahu klausulí a podmínek, v kompaktátech připojených. Nelze přehlédnouti, že nebyla to smlouva konečná, nýbrž jen dočasná, jež měla býti později doplněna a dokonána a k níž utrakvisté po úmorném sem ■ tam jednání svolili, aby vyhověli nedočkavým již tužbám po pokoji, jehož stále nebylo, třebaš uplynula již dvě léta od Lipan: doufaliť, že budou moci opravdu „bezpečně ■ svobodně”, jak jim smlouva slibovala, jednati o všechna další svá přání věroučná i liturgická, ■ to — což je nejdůležitější — na základě „soudce

chebského". Rozdíl byl v tom, že utrakvisté věřili, že jsou teprve před vlastním ujednáním, kdežto koncilu, církvi, přes všechny výhledy, které jim obmyslně otvíral, byla kompaktáta již koncem, jenž byl přijat z nezbytí a jehož nutno se co nejdříve zbaviti bez ohledu na všechny sliby a slavné závazky. Co konečně platí slovo, dané kacírům? A utrakvisté zůstali v církvi kacíři i po smlouvách jihlavských!

Církev hned po nich začala krtčí práci, znehodnocující jejich význam, aby tím snáze je mohla odvolati bez ohledu na to, že ona sama je jen jednou stranou v celém sporu. Z její sofistiky může nás zajímati důvod, který se pak vždy vrátí, když se mluví proti kompaktátům, že totiž jimi byl povolen kalich — na něj později církev úmyslně celou smlouvu omezuje, jako by druhých článků, jí ještě nepřijemnějších, prostě nebylo — jen tomu pokolení, které ho v době smlouvy užívalo a s jehož vymřením se prý i lhůta smlouvy skončí. V tom se s koncilem srovnala i kurie papežská. Papežové sice formálně nikdy kompaktat nepotvrdili, ač nebylo lze popřít, že kurie s jejich povolením, ještě před papežským dekretem o rozpuštění koncilu, souhlasila: avšak ani po vítězství nad koncilem, třebas měl papež ruce již volny, nedošlo k jejich zrušení, leč až teprve roku 1462.

Neupřímný poměr koncilu i kurie ke kompaktátům byl i směrnicí ostatnímu světu katolickému, i českým katolíkům, třebas se tato uznáním Zikmundovým i doplňujícími je jeho zápisy stala zákonem zemským. Faktické překážky s jejich strany nastaly velmi brzo, a věrolomná faleš Zikmunda, jenž by byl vlastně měl spolu s církví volati přestupníky k odpovědnosti, budila naděje v úplnou restauraci katolickou; katolíci zase, jako dříve, třebas ne již ve formě tak příkré, stáli nikoli vedle utrakvistů, nýbrž proti nim. Utrakvisté se brzy přesvědčili, že jim smlouva nic neprospěla a že ani volba Rokycany za arcibiskupa, jejíž platnost byla ostatně popírána nejen od katolíků a mírných utrakvistů, nýbrž i od Tábořských, nepřinesla jim touženého prostředku, aby příště již měli dostatek svěceného kněžstva i řádnou organizaci církevní.

Pokusů o církevní organizaci husitskou nechybělo hned od počátku války, kdy se ozvaly hlasy, zvoliti si svého, husitského biskupa. Avšak stranické rozdíly nedopustily, aby došlo k jednotnému řešení: každá jednotlivá snaha organizační nabývala nenávistného rázu. Ani jeden z nejvážnějších pokusů takových, na veliké synodě pražské r. 1421, neměl výsledku, ježto se mu vzepřeli Táborští, kteří si již před tím r. 1420, neohlížejíce se na posloupnost apoštolskou, pro ostatní husity tak významnou, prostě zvolili Mikuláše z Pelhřimova za biskupa. Později došel Rokycana oficiálního uznání od arcibiskupa Konráda za generálního vikáře, ale vůdčí jeho postavení nenašlo souhlasu mimo užší hranice jeho strany. Nebylo lépe ani po Lipanech, kdy církev Rokycanovi odpírala svého potvrzení, a rozpaky jeho i jeho strany, užiti příkladu tábor-

ského a nedbati posloupnosti apoštolské, znesnadňovaly možnost, vyváznouti z této tíživé situace, jejíž stíny postupem času byly pro budoucnost utrakvismu stále hrozivější.

Tak bylo po dlouhých, vítězných bojích skutečné postavení utrakvismu dosti povážlivé přes to, že i koncil mu musil zásadně povolit. Záleželo na nejbližší budoucnosti, bude-li dosti silna a schopna, zjednati nápravu a učiniti utrakvismus tím, čím v království chtěl býti ■ nač nárok mu dávala církev i král. Bylo třeba vůdců, aby vedli boj v jiných formách dále: hlavní podmínka zde byla, živé náboženské vědomí utrakvistické veřejnosti, ona vřelost mravní, osvícená novým světlem, nedávající se tlumiti lstivými praktikami katolickými, avšak v truchlivém svém rozdělení stranickém byl zatím utrakvismus bezmocen, třebas početně v zemi představoval většinu.

Lépe bylo v příčině národnostní, ač ani zde nedosaženo všeho, co by se bylo dalo čekati podle mocného rozmachu síly husitské. I po válce zůstalo české pomezí na třech stranách německé, zcela v období s rozdělením náboženským, byť se i místy šířka tohoto pásma zúžila. Slyšíme sice r. 1424 stesk s české strany, že válka svými zhoubami připravuje jen nové zvelebení „roty německé“, jež prý již beztoho mnohou zpustlou ves znovu osadila. Než tyto nové kolonizační pokusy se asi týkaly jen krajin, od utrakvistického území vzdálenějších, ■ válka je nepochybně zase rychle zastavila. Nitro země však bylo tehdy počestěno úplně: šlo zde o města, odkud Němci, setrvávající při staré víře, odešli sami nebo byli vypuzeni a kde na jejich místo tehdy již docela vstoupili Čechové.

Jejich vstup v čelo obcí městských měl v zápětí i jistou úpravu německého práva městského, jež noví držitelé moci přejali, ač ne, tuším, tak, že by jen prostě právní texty německé překládali. Veliká tato práce si vyžádala dlouhého času a duch českých přejímatelů se vtiskl i jejich dílu, takže ironické a upřílišené výtky slepého epigonství, které se opakují se strany německé, nejsou zde namístě: však ani německé právo městské nevzniklo rázem a také je v mnohém zavázáno prvkům a vlivům cizím!

Stejně pochybné ceny jsou německé stesky na husitství, že svou nadvládou zmařilo v městech řemeslnou výrobu rozsahem i jakostí technickou. Již před válkou bylo zde řemeslo české vedle německého, byť i tomuto náleželo při tom místo učitelovo. A také po odchodu německém se české řemeslo udrželo ve vši své bohaté specialisaci. Jen někde vidíme, že německý odchod je opravdu výrobní, technickou ztrátou. Tak bylo v hornictví a v hutnictví, jak slyšíme v době Jiříkově si stěžovati Židka: nedostatek ten r. 1437 v Kutné Hoře vedl ke kompromisu mezi novými a starými, z města dříve odešlými horníky — byli to nejen katolíci, nýbrž většinou i Němci — ježto tito prý jsou „hor a dolů svědomí, aby s těmi nynějšími horníky za jedno jsúc, těch hor vyzdvihovati společně sobě radili a pomohli“. Tento případ snášlivosti ná-

boženské i národnostní je velmi zajímavý, ■ neubírá mu mnoho na ceně, že ne zásada, nýbrž praktická potřeba byla jeho matkou.

Jinak však restaurace Zikmundova zjedнала uzákonění poměrů, jak se v městech i v zemi vůbec za války utvořily: města zůstala až na málo výjimek utrakvistická a česká, a cizozemci — pojem ten se však nekryl vždy a zcela s němectvím — neměli přístupu k úřadům zemským, ani městským. Byť i leckterá přání stavovská ani v této příčině nebyla zcela splněna — přece národnostní zisk při tom byl větší než náboženský. Scházelať tu, po stránce národnostní, oposice, která jinak, v příčině náboženské, sváděla rozhodující činitele k neupřímné hře; proto národnostní přání stavovská zněla svorně od českých utrakvistů i katolíků.

Také čeští katolíci během války nabyli mocnějšího sebevědomí národního, třebaž oni sami nepatřili mezi vítěze nad Evropou ve veliké české při. Mohutné rozpětí české síly, bouří omlazené, i jich se dotklo; i na ně působilo vědomí nenávisti, s jakou se Čech setkával za hranicemi, ať husita nebo katolík. „Kolik sousedů, tolik nepřátel, neboť v duši se vzteká sprostý lid proti velemocnému národu českému. Avšak Čechie, hradíc se statečností i silou svého lidu, jako paní vyniká nad ostatní národy!“ Toto mínění ušlechtilého Jana z Rabštejna (r. 1469) nebylo ani již dříve mezi českými katolíky ojedinělé.

A což teprve vlastní vítězové husitští! Jak se jim stala jejich národnost drahou a posvátnou, čím více „rozličných jazykův“ se proti ní zdvihlo, aby ji a novou pravdu utlačilo! S jakou hrdostí vypočítává Vavřinec ■ Březové všechny nepřátele, kteří z nejrůznějších dálek r. 1420 přišli obléhati Prahu! Jaké sebevědomí nepřemožitelné síly vléval husitům hanebný útěk kruciáty od Domažlic! R. 1434 i na Táboře slyšíme přirovnání Čech k starému Římu, jenž také tak vítězil nade všemi nepřáteli. R. 1462 v samém Římě ve veliké konsistoři před papežem a celým jeho dvorem, uprostřed četného lidu, prostý český magistr Václav Koranda se stal mluvčím této nálady a jeho slova byla hodna chvíle i velikého tématu, když líčí, jak proti silným nepřátelům, „se všech kútův se zdvihajícím a duši jejich hledajícím“ „malý počet Čechův věrných ne jednu, ale mnohokrát vítězství s pomocí boží obdržel jest... Od pána stalo se jest toto a jest divné po dnešní den před očima mnohých.“ A hrdinové této neslýchané epopeje přes to nebyli „srdce neústupného, ani šíje neohbité“ a jako dříve, tak i tehdy znovu Korandou podávali ruku k smíru, ovšem za podmínky nezvratitelné, za platnosti kompaktat.

S lidovostí husitství a se vzrůstem českého sebevědomí byla těsně spjata i otázka české bohoslužby. Čeština, jež zněla na sněmích, jež leckdy byla řečí jednací i s cizinci, jež mluvila svým rázným, jadrným způsobem z knih, z traktátů, z listin veřejných i soukromých, musila míti své místo i v kostele. Náboženství, jež se stalo nejdůležitějším zájmem národním, musilo se i jazykově

znárodniti. Husitství, prorážejíc v přijímání svátosti oltářní, ale i jinak, zed' mezi knězem a laikem, nemohlo zachovati církevní latině dosavadního jejího místa nedotčeného. Zniternělá zbožnost nechtěla již býti němým divákem při bohoslužbě, opájející svým mystickým zázrakem roznícenou duši; český zpěv kostelní, zčeštění jazyka liturgického vůbec bylo zde prostým důsledkem, jenž však u všech stran nešel stejně hluboko.

Jestliže češství ovládlo i v kostele, bylo jen přirozeno, že se v něm vzbouzely tužby i po tom, aby bylo pánem i ve státě, v němž se dosud vyvíjelo, aby vytvořilo české národní království. Mělo se pokusiti o něco, čím se stát lucemburský ještě nestal, ač již byl v leckteré příčině na počátku cesty, která jej i dynastii lucemburskou mohla k tomu dovésti: byl to nutný doplněk, aby češství žilo plným životem, vyžívajíc všechny jeho možnosti, tím spíše, když se poznalo, že ani česká církev utrakvistická není zajištěna bez nutného politického předpokladu, bez národního království, za něž ovšem vlády Zikmundovu a Albrechtovu nebylo možno pokládati.

Na první pohled lze si mysliti, že husitství, tak hluboce zaujaté věcmi božími, nemělo smyslu politického, málo dbajíc o veliké dědictví, které na ně přecházelo ve státě lucemburském, a že málem by bylo vzácný ten odkaz minulosti, podávající právě živlu českému tak slibné vyhlídky, promarnilo. Než věci světské, ohledy státní, přece nebyly husitství tak cizími, jak se zdá. Již existenční důvody je k tomu pudily, neboť bylo málo naděje, že by se husitství, pouze na Čechy omezené, ■ to ještě jen na jejich část — trvale udrželo. Již proto si husitství musilo všimati svého okolí, které z velké části nepřestávalo právně býti součástí státu českého. Nebylo to však lehké, a spravedlivý ohled k obtížným vztahům husitským k ostatním částem státu lucemburského vysvětlí, že se husitství přece tak neprohřešilo proti svým povinnostem k státu, že nebylo takovým hrobařem státnického díla Karlova, jak se myslívá.

Příčiny tkvěly již v povaze „koruny české“ („Corona regni Bohemiae”), jak se tehdy obyčejně, určitě od r. 1329, stát český nazýval. Pojmem tím se mínil český stát nejen jako spojité území, nýbrž i jako právní osobnost, jejímiž zastupujícími orgány byli král a stavové i „všechna obec” státu českého; vnějším jeho symbolem byla koruna svatováclavská, Karlem pořízená.

Český stát měl zprvu jednotu především v osobě panovníkově. Aby se z tohoto svazku zemí se zvláštními sněmy vytvořila jednotka vyššího řádu, zbavená prosté mechaničnosti spojení osobou královou, o to se staral zvláště dovršitel této stavby, zatím více rozlehlé než jednotné, Karel IV., hledě překlenouti mezery, zející mezi jejími částkami, a užívaje k tomu po příkladě otcově formy lenní inkorporace, která jen při Braniborsku, ježto toto jako kurfiřtství nemohlo tak býti ve stát český vtěleno, musila býti nahrazena prohlášením věčné jednoty ■ odpovídající tomu přísahou stavovskou. Pojmem

„koruny české“ přistupuje k svazku dynastickému, jenž jednotlivé země k sobě poutá, i pojítka státoprávní, kde se již mocně hlásí zřetel státní, takže živel dynastický a zřetel státní jsou sobě souřadny, dokonce ohled druhý se povznáší i výše: stát potrvá, byť i dynastie zanikla, neboť v tom případě činitel, který vystupuje vedle krále jako druhý představitel státního subjektu a jehož společná vůle nachází svůj výraz v generálních sněmech celého státu, stavové, přistupuje k volbě.

Karel chtěl též jednotu českého území státního utvrditi vydáním společného zákoníku „Majestas Carolina“, kde již najdeme zajímavé v té příčině rozlišení mezi jménem korunním a komorním, v užším smyslu královským, avšak odpor stavů úmysl ten zmařil: z toho je patrné, že převaha moci královské nad stavy, o níž lze za Karla mluvit, nebyla naprostá a byla ve své závislosti na časových okolnostech více jen faktická. Králové, vědomí svých cílů jednotících, byli by měli dosti prostředků, aby po Karlovi svazky územní dále utužovali. To však neplatí o nástupci jeho Václavovi, za něhož se již dostavilo mocnější vzepětí vlny stavovské, vlastně zatím jen panské, předzvěst to příštích úspěchů stavovských nad mocí královskou.

Jestliže se za Karla hlásilo s královské strany úsilí centralistické, jež bylo v souhlasu se zájmy dynastie i státu, ve stavovství naopak vystupovala opozice decentralistická, jež hleděla zvláštní postavení zemí, posvěcené staršími tradicemi, zachovati, aby tyto i v rámci většího státu dále žily svým vlastním životem. Tomuto partikularismu, žárlivému jak na krále, tak na stavy české, kteří svým způsobem také představovali živel jednotící, byly na prospěch i poměry národnostní, neboť Slezsko i Lužice byly politicky v moci živlu německého, takže německví, připočteme-li k němu i Němce z Čech a Moravy, ve státě českém bylo v silné protiváze proti živlu českému. Partikularismus ten však byl mocný i na Moravě přes její českou většinu a netkvěl tedy jen v podnětech národnostních. Právo obyvatelské bylo sice celé koruně společné, přece však přístup k nejvyšším úřadům, ze zemí vedlejších alespoň na Moravě, byl vyhrazen jen těm příslušníkům stavů vyšších, kteří měli v zemi statek.

Než ani zájmy dynastické nepůsobily jen ve směru centralistickém. Již za Karla byla Morava jako území mladší větve lucemburské vyňata z přímého vlivu královského, a úděly, jichž se dostalo mladším synům Karlovým, byly mezníky dalšího postupu na této cestě, kde se sice formálně zdání státní soudržnosti zachránilo, kde však již fakticky hrozil rozklad státní. Jen okolnost, že Lucemburkové v druhé generaci většinou zůstávali bezdětní, opravila tento nepříznivý vývoj, avšak jen na krátký čas, neboť v bouři husitské nastala jednotě státní nová a veliká nebezpečí.

Tehdy se král a stavové čeští octli v příkrém rozporu, jenž r. 1421 vedl k přímému sesazení Zikmundovu, ačkoli Karel IV. přiznal právo k volbě všem stavům korunním, a to jedině v tom případě, kdyby vymřel celý jeho rod.

Koruna, personifikace státu českého, byla tímto rozvodem zbavena svého chotě, krále, a stavové, osvojivše si revoluční právo, nehodného krále sesaditi, povýšili se tak za vlastní představitele právní osobnosti státní, takže odtud v příčině státoprávní měl právní subjekt státní, koruna česká, až dosud králi i stavům nadřazená, svůj jediný zastupující orgán ve stavech.

Již před tím, r. 1420, najdeme výraz této nálady v zajímavé skladbě satirické, části většího celku, jehož autorem nepochybně byl Vavřinec z Březové, v „Poroku české koruny ku pánóm českým o korunování krále uherského“. Zde vystupuje koruna jako sirá vdova s vášnivými žalobami na krále Zikmunda, jenž se jí vnucuje za chotě neplatnou svou korunovací, ježto k této nebylo „měst, pánov a obcí zemských jednostajného a řádného svolení“, a vyzývá k volbě nového krále, nikoli již Němce. Zde se již ozývá ohlas veřejného mínění, že ve stavech českých je základ obrany koruny české, že na nich tedy záleží, aby volili i přijímali nového krále, který by se neprotivil životním zájmům národním, neboť Čechové, a to nikoli jen páni, nýbrž i nižší stavové, jsou pravými představiteli i uchovavateli státu českého: vane tu již silná tucha českého státu národního, kde českému národu připadá s velikým právem i veliká povinnost, povinnost vlastního živlu státního.

Víra sice zeslabila zájem politický, poutajíc k sobě v době revoluce husitské skoro všecku pozornost českého člověka, přece však ho nezničila. Míra rozhodnosti náboženské byla v obráceném poměru k zájmu politickému, jenž však přes to nezmizel docela ani u Tábořských: při jejich péči o Moravu, v úsilí, zřizovati posádky i v druhých zemích vedlejších — měli je ovšem také v Horních Uhrách — nebyly jen obranné zájmy určujícím činitelem, nýbrž byl to i odraz smyslu politického, státního, jenž chtěl udržeti, co nedávno ještě k Čechám patřilo. Více zájmu toho bylo u Pražanů a utrakvistické šlechty, jež v husitství především představuje složku politisující. Zde se za bouře vynořila myšlenka volby královské; zde byl živý zájem o vedlejší země korunní, jak vidíme z protestů proti odtržení Braniborska od koruny i proti udělení Moravy zeti Zikmundovu Albrechtovi Rakouskému, zájem tím odůvodněnější, byly-li správné pověsti o tom, že kurie, aby boj s husity usnadnila, hned r. 1421 pomýšlela na rozdrobení koruny na více knížetství a hrabství: stanovisko husitské proti takovým úmyslům se zajisté srovnávalo i s míněním Zikmundovým, jemuž sotva mohla býti vhod cizí ochota, dělití jeho dědictví. Na druhé straně, kdyby byla volba Vladislava Polského nebo Vitolda měla úspěch a kdyby kromě rozpaků náboženských nepůsobil proti ní účinný prostředek, který měl Zikmund proti Polsku i Litvě v jejich sporu s Řádem — bylo by to mělo na jednotu státní podobný účinek jako plány kuriální, ježto německé země vedlejší by se stěžily byly chtěly od Zikmunda odtrhnouti.

Nebylo-li možno si opatřiti vhodného kandidáta trůnu v cizině, ani doma — nálada v husitství byla až na některé výjimky, zvláště na počátku války, cel-

kem monarchistická — jiné pokusy husitské hleděly zjednatí za vládu královskou náhradu v zatímním zřízení správy zemské, neměly však širšího a trvalějšího významu. Tak trvalo bezvládí, jež jen málo mohla zmírniti jednotlivá zařízení organizační rázu místního, ať byly jejich základem stranické jednoty nebo, jako u landfridu plzeňského, kraje.

I bylo pochopitelné, že se leckterí členové šlechty husitské ohlíželi se steskem k počátkům války, kdy již Zikmund stoupal na trůn. Myšlenka smíru s ním se vracela a ani Táborští jí neodolali: r. 1429 se sám Prokop Holý zúčastnil jednání o tom v Prešpurce. Proto po Lipanech se zdálo zcela přirozeným, navázati znovu nit, několikráte již přetrženou, ač ani tentokráte ne bez velikého namáhání; jednání s církví nemohlo býti dokonáno bez průvodu obnovy řádu světského. Tak měly úmluvy jihlavské přímo i veliký význam politický, neboť bez nich byla by i po Lipanech zůstala zestaralému císaři cesta k trůnu zahrazena.

Nestalo se to bez značných obětí osobních, ani bez ústupků zásadních. Zikmund se musil jistou měrou na trůn vkoupiti, vyhovuje osobním prospěchům vlivných jednotlivců; než kromě těch získávala i myšlenka stavovská. Zikmund se mohl po letech do Prahy vrátiti nikoli jako král dědičný, nýbrž jako král, přijatý jedině na základě kompromisu, který byl výmluvným dokladem, jak se převaha autority státní přesunula k stavům. Na schopnosti příštích králů záleželo, zda nebude vítězství to vkrátce doplněno i získáním toho, co králi ještě z bývalé moci zbývalo.

V Jihlavě sice jednal s králem sněm, na němž byli „páni Čechové i Moravané“, přece však vlastními sjednavateli smluv byli čeští stavové a Morava zůstala v pozadí, jak odpovídalo průběhu války, v níž Češi měli vedení, i okolnosti, že Morava byla v držení Albrechtově. Odtud stáli čeští stavové i vedle krále jako vlastní představitelé koruny české, tehdy opět z největší části sjednocené.

Není to vedlejší význam smluv jihlavských, že jimi byla opět obnovena jednota státu českého, třebaže se na to často zapomíná. Husitství tak odčiňovalo nebezpečné možnosti, které vyvolalo, a proti námitce, že jeho vlivem organický srůst státního celku nepokročil tak, jak mohl, lze kromě dotčeného již partikularismu územního, jenž trval staletí i potom, též uvést, že ani Václav, ani Zikmund nebyli v té příčině pokračovateli v tradicích otcovských: lze jen připustiti, že otázka náboženská jen rozmnožila a zkombinovala starší již překážky jednotné státní organizace. Přes to však ani tak nechybělo naděje, že se dosáhne cíle, který změněnými okolnostmi nabýval též změněné povahy — státu ne již prostě dynastického, nýbrž národního: samo jméno státu, „koruna království českého“, i jeho vnější symbol, královská koruna, spojená s jménem národního světce Václava, naznačovaly tu již od dřívějška bezděky program, jemuž rozvitě české sebevědomí slibovalo státi se zbraní nejúčin-

nější. Při tom připadala významná úloha právě českému činiteli, který se v té příčině zdál býti povahy spíše rozkladné, stavům českým. Jejich nároky i tendence se ozřejmily záhy, hned po smrti Zikmundově, v otázce volební, jež živě připomínala jednání se Zikmundem v Jihlavě: stavové čeští opět, jako již dříve za války, strhli právo volební výhradně na sebe, ne-li právně, tedy fakticky, přizpůsobující je i jinak novým českým názorům o právu monarchickém, ne zcela ve shodě se zásadou legitimistickou.

Mezi stavy českými připadalo první místo panstvu již dávno v době předhusitské, kdy jedině vysoký klerus, preláti, s ním mohl poněkud závoditi. Úspěchy panstva ve století 13. proti moci královské byly podporovány rozsáhlou jeho mocí hospodářskou, nabytou jednak za sporů v rodě knížecím, jednak za doby kolonisační, která zvláště zveličila a zaokrouhlila zboží panská na újmu pomezního hvozdu. Přemysl Otakar II. zaplatil konflikt s pány svou smrtí a jejich odporu proti velikým svým plánům zakusil i jeho syn Václav II. Bouřlivá pak doba přechodu od dynastie domácí k nové dynastii cizí svědčila úchvatům panským, a jestliže Karel svým energickým a promyšleným postupem zastavil zdvih moci panské, za to se jí hojně náhrady dostalo za jeho syna Václava IV., kdy páni ovládli správu zemskou i soud zemský, ač se jim nepodařilo, uzavřítí toto soudní forum zemanstvu. Na sněmu zemském se soupeřství se zemanstvem vlastně tehdy teprve začínalo a také městům zde připadalo místo zcela podřízené. Tu přišla bouře husitská, na jedné straně dávající, na druhé však panstvu hrožící škodami nejvážnějšími.

Mezi panstvem a revolucí nebylo zásadního rozporu, pokud se obracela proti králi a církvi, jinak však bylo, když husitství začalo dále rozvíjeti svůj program sociálně politický. Na počátku se sice zdála většina národa sjednocena v táboře husitském, bez rozdílu stavů, a také přední jména panstva českého i moravského byla v čele hnutí. Avšak již r. 1415 spolek katolického panstva ohlašuje rozdvojení a to postupovalo se vzrůstem lidového radikalismu, a jehož sociálními ideály se páni smířiti nedovedli. Jejich oddanost nové víře až na málo výjimek, mezi nimiž zvláště najdeme jména Breňka Švihovského i Roháčovo, nesnesla těžkých zkoušek a s nimi u mnohých, ne bez nutkavých pobídek vlastního egoismu, dříve nebo později nastávala doba rozchodu s husitstvím. Ač české i moravské panstvo nebylo ani bez vznětů ušlechtilejších, jak svědčí jeho vliv r. 1420 na Zikmunda, aby Prahy ušetřil, i jeho prostředkování mezi králem a husity, přes to ideové vzpruhy neudávaly mu za války cestu, ať šlo o pány husitské nebo katolické. Chápeme stesky katolíka Ondřeje z Brodu (r. 1426) na „d'ábelské sbratření" a „potvorné sdružení" šlechty s osobivým a žádostivým lidem, jež drasticky vykládal panským egoismem, který a revolty bude míti v každém případě užitek, ať proti králi nebo s ním, na útraty církevní. K jeho kritice, z níž mluví trpké zkušenosti s množstvím Zikmundových zápisů zboží církevních, doplňkem s husitské

strany je polipanské účtování na sjezdu v Táboře se zpronevěřilou šlechtou, kterou v době štěstí bratrstvo přijalo ve své řady, rady i užitky a která je pak, „svedena lakotou“, zrádně opustila.

Touha po Lipanech se u panstva ozývala již déle před r. 1434: u katolíků byla spojena s požadavkem církevní restaurace, obojí však, katolíci i utrakvisté, čekali od přemožení radikálů i od návratu Zikmundova potvrzení svých zisků a úchvatů, kdežto válka další, ať s husity nebo proti nim, ukládala jim veliké náklady, končící se nezřídka velikým zadlužením. Husitské panstvo bylo za to ochotno k dalekým ústupkům náboženským a v něm měla reakce svou největší oporu: zde byla ne poslední překážka sjednocení husitského a vytvoření pevně zorganizované církve národní. To byla osudná úloha, k níž se pak panstvo i při jiných příležitostech vracelo. Jakmile se i nižší šlechta, již panská nenávisť k tábořským radikálům pro jejich vysoké požadavky i jako k zastáncům války nebyla cizí, k spojenému panstvu přidala, byly Lipany dříve nebo později historickou nutností. Menhartovi z Hradce náleží smutná zásluha, že svedl oba tábory panské, jejichž zájmům nižší šlechta a Pražané u Lipan jen přisluhovali. Přirovnává-li Ondřej z Brodu spolek šlechty i lidu husitského k soše ze snu Nebukadnezarova s hlavou zlatou, s tělem a údy stříbrnými, ale s nohama ze železa a hlíny, jež, zasažena kamenem v nohy hliněné, se shroutí — jako by zde již tušil Lipany: hliněným nohama byl tu vlastně stranický egoismus, jenž tehdy husitství zadal tak strašlivou ránu. Po Lipanech, kde vlastním vítězem bylo panstvo, bylo jen přirozeno, že se jemu od krále i církve dostalo náležité a toužené odměny v potvrzení a rozmnožení nabytých již práv a výhod.

Zemanstvu přišla revoluce husitská vhod v jeho situaci politické, ztísněné vítězným soupeřstvím panským, i v postavení hospodářském, na něž tak nepříznivě působila klesající hodnota renty pozemkové, spojená s poklesem ceny peněz, i zvyšující se úroveň životní a leckde ještě přistupující k tomu násilí panské, jež za doby, kdy slovo královské stále méně platilo, zaokrouhlovalo svá zboží statečky zemanskými. Zemanstvo chudlo, zadlužovalo se, ztrácelo oteckou půdu, takže mu z ní vykořeněnému nezbývalo, leč vstupovati ve službu panskou nebo královskou, odcházeti na vojnu do ciziny nebo konečně, nehledíme-li ani k ztracené společnosti silničních lapek a opovědníků, v níž leckterý zemánek utonul, mizeti v pestrém ruchu středověkého města. Revoluce husitská přinesla neočekávaný obrat, ne-li celému stavu, alespoň mnoha jeho příslušníkům.

Onen artikul pražský, vedoucí k sekularisaci jmění církevního, otvíral i jednotlivcům zemanským nové možnosti, doplněné ještě válkou, v níž zemanští bezzemkové, vycvičení v cizí škole vojenské, stávali se po příkladu Žižkově přirozenými vůdci lidovými a významnými činiteli politickými. Než byly to přece jen výjimky, třebas ne vzácné. K steskům, které se již v době

Husově ozývaly, jak zemanstva ubývá, válka podala hojně nové látky. Stav jako celek válkou utrpěl, ač i po ní ještě zbývalo hojně zemanstva. Stačí srovnati s protesty z r. 1415 soupisy zemanských účastníků landfridních z r. 1440 nebo z r. 1448 výčet při tažení Jiříkově ku Praze, abychom si představili hojnost zemanstva před válkou i po ní. Rozdrobenost majetková, příznačná již v době předhusitské, trvala i po válce a mnoho zemanů žilo na vsi po způsobu selských svobodníků, s nimiž v mnohém měli obdobný osud. Nad ně se pozdvihl jen poměrně malý počet rodin, jimž válka přinesla hospodářský i politický zdvih. Typem těchto povýšenců byli Kostkové z Postupic, Smiřičtí, Bořek z Miletínka, Rušinovský, Mokrovouský z Hustiřan, Přibík z Klenového i Čapek ze Sán a kněz tábořský Bedřich ze Strážnice. S nimi, s majetkově a tím i politicky nezávislými představiteli a vůdci, jež sebevědomí pudilo v závod s panstvem, stoupal, ne-li hospodářsky, alespoň politicky i stav zemanský.

Již za války byla na sněmích úloha zemanstva vynikající, nepoměrná k době dřívější. Již r. 1421 se ve stavovských výborech k správě zemské vyskytuje početná rovnost zeman a panstva a rovnost šlechty vůbec s městy: to však byl jen měnlivý výraz mocenských poměrů, ne ještě začátek pravidelné zvyklosti. Zvláštního rozdělení kuriátního ve šlechtě ještě nebylo: r. 1435 podávala Zikmundovi své „ohrady“ pod jménem „panských“ všechna šlechta vedle „ohrad městských“. Po prvé najdeme určité rozdělení kuriátní až roku 1440, kdy vystupují panstvo, zemané a města jako zvláštní třídy; s tím nepochybně souvisí i mínění, že od r. 1440 je stav panský uzavřenou třídou. Za přípravu k tomu lze pokládati dotčený poměr hlasový z r. 1421 i poměr v poselstvu, jež bylo r. 1434 po Lipanech posláno do Řezna a v němž byli čtyři páni, čtyři zemané a osm měšťanů, a snad i složení 12členné rady správci, přidáné Alši Vřeštovskému, takže v té příčině souhlasí počátek i konec války.

Zápisy Zikmundovy z r. 1436 přirozeně nebyly k prospěchu jen panstvu, nýbrž i stavům nižším; v té příčině se shodoval zájem královský s jejich zájmem, neboť zvýšením politického jejich vlivu se jaksi vyrovnávalo postavení, přímo i mlčky přiznané panstvu. Než císař jednak z antipatií náboženských, jednak i z jakéhosi tradičního konservatismu nešel zde tak daleko, jak by byl mohl jíti. Pražanům sice povolil, aby příště královským podkomorím mohl býti jen Pražan a utrakvista, avšak jiný velmi důležitý požadavek městský, aby u zemských desk sedali „páni, zemané i města“, což vlastně nepřímou znamenalo přístup k zastoupení při soudě zemském — ve šlechtických „ohradách“ se totéž žádá jen pro pány, rytíře i panoše z každého kraje — zatím přešel neurčitou poznámkou, že chce napravit, co by bylo „neřádným a nespravedlivým obtížením při deskách a při súdiech.“ A když se po roce k věci vrátil, rozhodl jen ve prospěch zemanstva, jemuž přiřkl úřad písaře zemského a vedle dvanácti pánů i osm míst při soudě zemském, jen však zatím, na dvě léta.

Jinak však měla města královská podobný vzestup politický, jako zemanstvo. Jejich účast na sněmovním jednání byla sice již starší, již od konce 13. století, měla však zatím jen ráz příležitostný, majíc ještě daleko k právu skutečnému. Jednou z příčin toho byl i německý ráz tehdejší městské správy. Po svém pokuse z r. 1309, jímž jaksi zdiskreditoval snahy městské po účasti na vládě zemské a rozjitřil žárlivost panskou proti pokusům takovým, německý patriciát se spokojoval se svými úspěchy hospodářskými, jež nabytím statků zemských umožňovaly alespoň jednotlivcům městským dospěti k účasti na vlivu politickém, z něhož jejich stav zatím zůstával skoro vyloučen. Teprve souvislost českého obyvatelstva městského s hnutím husitským a bouře husitská způsobily obrat, nikoli proto, že by šlechta sama byla českému měšťanstvu a jeho stavovským snahám příznivější, nýbrž že síla městská — a revoluce husitská z valné části byla vlastně revolucí městskou — ji k tomu přinutila.

Již r. 1420 v dubnových manifestech proti Zikmundovi se za předními dvěma magnáty, Češkem z Vartenberka i Oldřichem z Rožmberka, „a jinými pány“ výslovně hned uvádí jen město Praha a za ní teprve následují „rytiři, panoše a jiná města“. V Čáslavi r. 1421 — bylo to po velikém tažení Pražan se Žižkou do východních Čech — Praha se již posunula před sama arcibiskupa a Rožmberka; byla tu představitelkou revoluce i zdvihu městského a tehdy již o ní vznikalo domnění, že utvoří republiku městskou na způsob Benátek: s tím souhlasily i pozdější veliké nároky „Práv soběslavských“, kde Praha je již nejen městem hlavním, nýbrž přímo zástupcem království. Spolu s Prahou byla i druhá města královská vedle polních bratrstev hlavní mocí v zemi, před níž vliv šlechty ustupoval, jak se to vyjádřilo v dotčeném již poměru zastoupení jednotlivých stavů. Lipany byly zároveň i porážkou městskou, třeba Pražané zde stáli se šlechtou, a s ní pominulo i prvenství měst: účast na sněmu ve formě zvláštní kurie však jim již zůstala.

Politicky tak města získala. Není divu, že po dlouholeté válce nelze totéž říci o poměrech hospodářských.

Pozemských statků městských sice přibýlo na útraty církevní sekularisace i konfiskacemi statků zběhlých měšťanů, a ani české měšťanstvo, jež vstoupilo na místo německého patriciátu, nebylo bez držby pozemkové; úbytek obyvatelstva, odchodem Němců a katolíků i válkou, byl nahrazován dostatečným přílivem lidu venkovského, hledajícího v městech slova božího i ochrany za pevnými hradbami, takže ne bezdůvodně Rožmberk r. 1440 mluví o městech „mnohých a lidnatých“. Ani řemeslná výroba, jak již výše bylo dotčeno, netrpěla valně tím, že se tehdy stala zcela českou, a potřeby venkova stále nacházely v městech dostatečného ukojení. Přirozeně i tu válka způsobila jisté ochabnutí, jakož i samo hnutí náboženské se svým sklonem k přísnému puritánství zmírnilo bývalý přepych a rozmařilost a vedlo k prostším formám životním, což jistou měrou ochuzovalo výrobu druhově a tím i technicky.

Jinak však zastavení pokroku technického, jenž v době míru by byl zajisté pokračoval, třeba přičísti spíše na účet války než husitství samého a s ním spojeného převratu v městech v neprospěch německý: města, která zůstala německými, nijak nevynikla nad města počestěná.

Něco však přece pokleslo, co bývalo slávou ■ zdrojem bohatství městského! Velkoobchod ztratil své bývalé styky ■ byl válkou silně omezen, ač ani za ní nezanikl a dovedl se v nezbytí přizpůsobiti i poměrům nejhorším: než rozmachu doby předhusitské udržeti nemohl. Rušivou překážkou styků obchodních byly i zákazy církevní, odstraňující pro husity i bezpečnost majetkovou, hlavní předpoklad obchodu. Nebyla leckomu z katolíků svůdnou zásada, že kacířům netřeba závazky plniti? Avšak potřeba životní byla silnější než všechny přísné zákazy církevních orgánů, příliš dalekých, aby mohly odhadnouti místní tíseň, jaká vznikala zákazy těmi nejen u husitů, nýbrž i u katolíků. I za války husitské nastávaly již obdoby s tím, co slyšíme pak za války v době Jiříkově, že zákazy ■ bully papežské nemohly zabrániti, aby sůl a koření nebyly dováženy do Čech a odtud aby nebylo vyváženo obilí.

Obchodu poněkud vadily i náboženské názory husitské, jež v něm viděly příležitost ke klamu a podvodu, což mělo své hospodářské následky. Než ani zde netřeba věřiti odhadům příliš pessimistickým. Život má svá nepromlčitelná práva, jichž si nedá bráti nikdy ■ od nikoho. I za války máme zprávy o cizích kupcích v Praze, a smlouvy o větší bezpečnost silnic za jednotlivých příměří nebo při uzavírání spolků a jednot měly též svůj blahodárný vliv na styky obchodní.

Města i přes tyto stinné stránky zůstávala hospodářskými středisky a tím měla stále pohotově finanční síly, které byly vydatnou podporou jejich vlivu politického proti šlechtě, třebas tento kapitál byl daleko menší než v době Karlově a Václavově. Jako dříve, zůstala města i dlouho potom mohutnými pevnostmi s hojným lidem, válce zvyklým, i s hojnými prostředky zbrojnými, na př. puškami, v čem se také finanční jejich převaha proti šlechtě uplatňovala. Bude třeba jen delšího poklidu a mezery se budou vyrovnávati, bohatství opět poroste, a obnovené stesky na vykupování statků zemských od měšťan — jako se ozvaly r. 1454 — budou dokladem, jak rychle nastává alespoň částečné vyrovnání s minulostí.

Za války husitské se alespoň na počátku zdálo, že se rozmnoží rozčlenění stavů politických, že mezi ně vstoupí i sedláci, jejichž účast na revoluci byla značná, byť ne taková, jak se obyčejně odhaduje. Nebyla to válka selská, třebas i sedlák od ní čekal osvobození z útisku, jenž během století 14. stále přituzoval. O sedlácích platí obdobně, co bylo řečeno o zemanech: zlepšení se týkalo nikoli stavu celého, nýbrž jen jednotlivců, kteří ve vojsce docházeli leckdy míst předních. Válka s možnostmi, které se bojovným jednotlivcům selským otvíraly v houfech tábořských, působila i na větší sebevědomí těch, kdo

zůstali doma. Jinak však ideály rovnosti společenské, které se na počátku hnutí husitského ozvaly v kruzích chiliastických, záhy vybledly: poddaný zůstal i nadále „chlapem“, jeho sociální podmínky se nezlepšily, alespoň ne obecně, ve formě právní, obecně platné, přes to, že nová zbožnost u mnoha příslušníků stavů vyšších byla spojena i s citlivějším smyslem sociálním. I poddaní na zboží tábořském zůstali jen poddanými, odvádějícími staré dávky a plnícími staré povinnosti, jen tu a tam zlepšené, a se starými sociálními podmínkami se udržela i nesvoboda politická. Práv politických stav selský nenabyl; zůstal i nadále v platnosti tvrdý názor středověký, že jeho úkolem jest, na druhé pracovati.

Sedláku z revoluce husitské zbyly jen statky mravní, především nová víra, jež častěji jej stavěla v rozpor s jeho katolickou vrchností a jež, jakmile se katoličtí páni dostali v konflikt s utrakvisty, nabývala pro jejich vrchnost nepřijemného přízvuku, převádějíc po případě sedláka přímo na stranu druhou. To bylo pro katolické panstvo tím povážlivější, čím byl i český sedlák sebevědomější a čím více byl i on účasten na obecném rysu české povahy, který nebyl sice zcela nový, jenž však dlouhou válkou byl zmocněn, na bojovnosti a náklonnosti k válce i na jistém rytířském duchu, silně však zdemokratisovaném. Vítězné boje i výtvar genia Žižkova, nové válečnictví husitské, zanechaly dlouho stopu na české národní povaze; dech války se svou důvěrou v sílu i osobní statečnost, jež i prostému jednotlivci selskému vtiskovala příznačný ráz, vál českou duší ještě celá desetiletí po formálním jejím ukončení, a přesvědčivým toho výrazem bylo české žoldnéřstvo v zemích sousedních, mezi nímž měli i živlové původem selští dobré své místo.

Tento rys národní povahy, těsně souvisící i s hlubokou zbožností lidovou, byl panstvu katolickému hroživou výstrahou, jejíž naléhavost ozřejmovaly nedávné zkušenosti válečné. Přes to však nebezpečí, které utrakvismu hrozilo od katolického panstva s jeho velikou hospodářskou mocí, s jeho obratností politickou, dobře využívající svého zesíleného vlivu politického doma i rozsáhlých styků s cizinou — bylo veliké: jeho spolek s utrakvistickou šlechtou u Lipan ukázal výhody, jichž pod heslem zdánlivé mírumilovnosti i pořádku bylo možno dosáhnouti proti utrakvismu, rozštěpenému stále ve stranu tábořskou a v horlivější utrakvisty strany Rokycanovy. Trvala tak mocná konservativní strana s převahou panskou, jež pro mnohé utrakvisty měla nebezpečnou vnaďu nadějí na restauraci doby předhusitské s jejím poměrným klidem a pořádkem, při čemž se několik výjimek náboženských zdálo býti zajištěno kompaktáty, aby mohlo býti svědomí klidno: konservativní náladě, již minulost předhusitská připadala z dálky let větší a jasnější, než opravdu byla, takže si mnozí tím toužněji přáli k ní se vrátiti, byla by tato obnova vyhovovala, ačkoli by tu vláda úplně náležela katolickému panstvu, i bez ohledu na to, že se v nebezpečí ocítají nejen náboženské výsledky války husitské, nýbrž i slibné

podmínky veliké možnosti, válkou nesplněné, českého království národního, jež byla nerozlučně spojena s osudy českého husitství.

A zdálo se, že se návrat k starým poměrům vykoná klidně, již beze všech násilných poruch: i strana táboorská — s výjimkou Roháče a města Hradce Králové — ještě r. 1436 ujednala se Zikmundem zvláštní smlouvu pod vlivem kněze Bedřicha ze Strážnice, jež proměna času naučila býti opatrnějším a k potřebám světa přihlédavějším. Nebude v krátkce divoký český hřebec pevně přitažen k žlabu ohlávkou Palomarovou?

Měl-li utrakvismus vyváznouti z tohoto těžkého nebezpečí, hrozícího mu nábožensky i politicky, jež bylo tím horší, čím pokojněji se tvářilo, bylo třeba, aby se sjednotil a aby našel schopného vůdce. Byla v tom jistá ironie, že proti této hrozivé převaze panské, katolicko-utrakvistické, vyznačené jmény Oldřicha z Rožmberka a Menharta z Hradce, objevil se toužený vůdce a organisátor právě v osobě jednoho z příslušníků stavu panského, který pro stavovské zájmy nezapomněl ani na své povinnosti k utrakvismu, v osobě Hynce Ptáčka z Pirkštejna, a že stejné postavení měl i jeho nástupce Jiří z Poděbrad. Jim připadalo, řešiti otázku nové náboženské i politické organisace utrakvistické, na níž záležela národní budoucnost a s níž byl spojen i jiný veliký problém, otázka i kulturního vyrovnání s novými proudy, které ze středověké Evropy vytvořily Evropu novověkou.

II.

JIRÍKOVY ZAČÁTKY.

Jiří z Poděbrad dobře vyznačuje onu osobní i věcnou souvislost, kterou mezi jednotlivými částkami české koruny svou držbou pozemkovou právě tvořili vlastní její představitelé, stavové čeští, určitěji panstvo české, užívajíc k tomu práva obyvatelského, společného všem zemím korunním. Jiřík, pocházející z moravského rodu kunštátského, narodil se sice v Čechách, zdědil však po otci i strýcích statky jak v Čechách, tak na Moravě a sám později k nim připojil i rozsáhlé dědictví častolovské v Kladsku a Slezsku, takže svou držbou byl významným pojítkem tří hlavních zemí korunních.

Rod kunštátský, nazvaný podle Kunštátu nebo Kunina Města, rozrostl v několik větví, které držely různá zboží, rozptýlená po severozápadě i jihu moravském. Prvním Kunštátem, jenž se zakořenil v Čechách, získav s rukou Elišky z Lichtenburka Poděbrady jako léno královské, a připojil zde ke své državě i zboží litické, byl v první polovině století 14. pan Boček; po něm na počátku století 15. získal Heralt z Kunštátu z větve bouzovské Bechyni, jež brzo potom i s moravským dědictvím této větve přešla na linii poděbradskou, avšak jen na krátko, neboť již r. 1414 byla směněna za Náchod, čímž větev poděbradská na českém severovýchodě hlouběji a šířeji zapustila kořeny. Z jiných větví kunštátských se v samé blízkosti Poděbrad někdy v touž dobu stal člen větve lysické Jan Puška z Kunštátu pánem na Kostomlatech, jež pak byly připojeny k državě poděbradské, když se jich strýc Jiříkův Hynek zmocnil proti Janu Puškovi. Z jihomoravské větve jevišovské se r. 1427 dostal klášter sázavský Sezimovi Zajímači z Kunštátu.

Pro Čechy a pro české dějiny vůbec nejdůležitější byla větev poděbradská, jež za Viktorina, otce Jiříkova, kolem r. 1420, právě na počátku války husitské, dostala ve svou moc i Pardubice; ty i Náchod byly pak sice dočasně ztraceny, za to však Jiřík získal bohatou náhradu, dědě po svých strýcích a spojuje tak ve svých rukou všechny statky větve poděbradské. Její svazky s pány z Vartenberka, z nichž jeden spojil pana Viktorina s Annou z Vartenberka, jež se stala matkou Jiříkovou — jsou příkladem vzájemného spříznění panstva českého, podstatně přispívajícího k jednotnému jeho postupu. Pro vlastní období Jiříkovo není bez zájmu, slyšíme-li, jak Šternberkové byli spřízněni s pány z Hradce, z Plavna i ze Švamberka, od nichž pak podobné svazky vedly k Rožmberkům a pánům z Pirkštejna. Byla-li opravdu matka Jiříkova Anna sestrou Kateřiny z Vartenberka, ženy Oldřicha z Rožmberka, byl by Jiřík nejen synovcem páně Oldřichovým, nýbrž i blízkým příbuzným Menharta z Hradce, jehož matka byla tetou dotčené právě Kateřiny. A snatky Jiříkovy

s členy rodu šternberského a rožmitálského jen stupňovaly tyto vztahy k ostatnímu panstvu, jež však přece nestačily, aby u něho přemohly vyšší zájmy náboženské a politické.

Okolnost, že děda Jiříkova Bočka najdeme mezi členy jednoty panské proti králi Václavu IV., byla dobovým rysem, který jej poutal v jedno s druhými pány, třebaš potom, na počátku století 15., byl již věrným straníkem královským. Než i jiné rysy dobové, pánům z Poděbrad příznivější a národním zájmům prospěšnější, postřehneme u předků Jiříkových, a to v míře zvýšené, takže v tom předcházeli jiné dobrým příkladem. Již praděd Jiříkův Boček byl uvědomělý Čech a s jeho jménem je úzce spojen nejstarší známý list český z r. 1370, vydaný na Poděbradech ne sice od něho sama, než přece podle všeho k jeho přání; jeho syn Boček pak již byl jedním z předních vůdců strany husitské a z hlavních původců slavného listu stížného v září 1415 do Kostnice. To byly kořeny vzácné tradice, české a husitské, jež v rodině poděbradské již nevymizely a vyvrcholily právě v Jiříkovi. Vlastním pokračovatelem na této cestě byl již otec Jiříkův Viktorin čili Vítek, ač i u jeho bratří Bočka a poněkud náladového ■ nespolehlivého Hynka se otcovské tradice udržovaly. Odkaz Žižkův, jenž, umíraje, jmenoval mladistvého svého přítele Viktorina mezi těmi „milými bratry ■ Čechy“, jimž svěřoval své polní vojsko, sice se u pana Vítka nesplnil, než neshody s Tábořskými a Sirotky i s jejich radikalismem nezavedly ho přece tak daleko, aby se odcizil duchu Žižkovu. Jeho jméno i bratra Hynka bylo oslaveno v souvěké písni o bitvě u Ústí (1426) jako „pravých reků“. A toto otcovské dědictví nebylo Jiříkovi umenšeno ani později za poručenství jeho bojovného strýce Heralta z Kunštátu.

Je smutným dokladem ani ne tak nešetrné ■ nedbalé tradice a úcty, jako spíše násilného jejího porušení a zničení nepřátelskou dobou pozdější, že nelze zcela přesně a nesporně prokázati, ani kdy, ani kde se Jiřík narodil. Než mínění, že jeho rodištěm byly Poděbrady, od nichž měl své jméno a jež pak sám učinil světoznámými, zůstává nejpravděpodobnější; přijetím roku 1420 jako roku narození není ještě zjištěn i jeho den: volbu mezi 6. a 21. (nikoli 23.) dubnem se snaží umožniti dohad, že datum první značí den narození a druhé den křtu Jiříkova. Vzpomínka na pevné přátelství mezi Žižkou a Viktorinem dala nepochybně v pozdější tradici podnět k tvrzení, že Žižka byl kmotrem Jiříkovým. Jeho katolická verze nechce Jiříka uctíti, nýbrž spíše souvislostí ■ „nejohavnějším kacířem“ potupiti, stejně jako podobné snižující tendenci neušli ani jeho předkové, jejichž nabytí Poděbrad se přičítalo sňatku páně Bočkovu s „českého krále pankharticí“, aby se mohl Jiříkovi vytknouti nepoctivý původ, ani jí neušly Poděbrady samy: tvrdý hrad, ovládající rozsáhlý kus Polabí a mající k službě mnoho zemanských manů po velkém svém zboží, sídlo někdy králů českých, v nepřátelském podání se měnilo v „nuznou a dřevěnou tvrzku“.

Bouřlivý rok kruciáty a mocně vzplanuvší revoluce husitské, rok vzniku Tábora, dal počátek i životu Jiříkovu. I on byl dítětem revoluce jako Tábor, s nímž pak měl styky tak zajímavé a příznačné. Tábor jako by po příkladu Pallady Athény rázem vyskočil z pavězy husitské jako tvrdý bojovník, jenž ovládá hned pole svým bouřlivým, neodolatelným útokem, kdežto Jiřík byl slabým děckem, jež teprve dospívalo, když již sláva Tábora byla v západu. Také Jiřík byl účastníkem krvavého zápasu lipanského, nikoli však na straně Táborských a Sirotků, nýbrž proti nim. Již jeho strýc Hynek jasně ukázal křižovatku, na níž se Poděbradové stejně s jinými pány octli po smrti Žižkově: ač ještě r. 1424 pomáhal Žižkovi, vybaviti se ze sklíčení v Kostelci nad Labem, již po dvou letech, po bitvě u Ústí, jej Táborští i Sirotci 13 neděl na Poděbradech obléhali. A konflikt u Lipan byl svědectvím, že nastává druhé období husitské, že již dorostlo druhé pokolení, které si přeje, aby vysilující válka „proti všem“ přestala, když je církev ochotna k smíru; čeho se Táboři domáhali mečem, o to se jejich nástupci budou pokoušeti jednáním. V tom smyslu byl Jiřík dědicem revoluční generace, poražené u Lipan, jenž jednou, ne hned, přejme její úlohu, obranu reformy a třebaš i proti ní samé, když ona, poražená sice, avšak přece nezničená, bude se vzpírati základní podmínce, jednotnému postupu utrakvistickému: boj s Táborskými se nekončí u Lipan, ani r. 1444, kdy oni ztratí zákonný základ svého zvláštního postavení v zemi, nýbrž až r. 1452, úplnou kapitulací Tábora. To je perspektiva, která se nám otevře hned při r. 1420.

Než Lipany byly pro Jiříka i jinak symbolické. Situace obdobná se vrátí: jako u Lipan vybojovali veliký zápas proti Táborským, jenž nebyl jen zájmem českým, Čechové sami, tak i Čechové, jednota panská, tentokráte však již jen katolíci, nikoli spolek katolicko-utrakvistický, vystoupí později proti Jiříkovi a pomohou zabrániti, aby došel cíle poměrně již blízkého. U Lipan se již též objevuje jméno Ptáčkovo před Jiříkovým jako pevný program příští doby, a odtud po řadu let jako ozvěnou bude se opakovati jméno mladého pána poděbradského všude, kde se vysloví jméno Ptáčkovo. U Lipan však ještě nelze tušiti, že právě Ptáček zachrání situaci utrakvistickou a z velké části napraví, co Lipany zavinily; tam se ještě hlásí jiné možnosti, které se připínají k jménu nejvyššího hejtmana vojska panského, Diviše Bořka z Miletínka.

Rodiště i panský původ se svými tradicemi, které, byť se neobracely za příliš pohyblivou korouhvičkou páně Menhartovou, nemířily ani směrem k radikalismu táborskému — naznačovaly mladému Jiříkovi cestu. Poděbrady byly na cestě mezi Prahou a Hradcem Králové, mezi mírným typem utrakvistickým, jaký v hlavním městě zavládl hned po návratu Zikmundově, a mezi orebským, sirotčím střediskem východočeské oposice, kde sice kněz Ambrož, představitel směru Žižkova, blízkého táborství, již zemřel, ale kde se hned na konci r. 1437, kdy se Diviš Bořek smířil s Hradeckými, usadil Ro-

kycana, nucen jsa ■ Prahy utéci před reakcí katolicko-příbramovskou. Z vlastního táborství byl sice Poděbradům blížek Kolín; ten však, nehledíc k tomu, že jeho držitel Bedřich ze Strážnice již byl ochoten ke kompromisům a k nim zaváděl i radikály tábořské, neměl sám tábořského pozadí, jsa ostrovem v mírnějším prostředí utrakvistickém. Směrnice pro potomka Viktorinova i synovce Hynka z Poděbrad byla tak jasná.

U Lipan již bojoval Jiřík jako sirotek, osiřev hned r. 1427, kdy 1. ledna zemřel pan Vítek na Pardubicích. Poručenství moravského strýce Bočka nepochybně zavedlo Jiříka na Moravu na hrad Bouzov, kde se Boček obyčejně zdržoval, ale brzká smrt strýcova a nové poručenství příbuzného z linie lestnické, Heralta z Kunštátu, o němž se lze důvodně domnívati, že sídlil na Poděbradech, navrátilo jej znovu do českého Polabí, kde se zrodil a kde, na Pardubicích, u otce ztrávil první mládí.

Účast 14letého mladíka na bitvě lipanské je sice pro nás zjevem dosti překvapujícím, ale ve století 15. byla rysem časovým, který se jen zesiluje zprávami, jak o rok později vystupuje již Jiřík v Brně na soudě zemském jako zástupce své příbuzné Žofie z Kunštátu, později matky Ctibora Tovačovského z Cimburka, ■ jak r. 1437 jej císař Zikmund dokonce ustanovuje na zemském soudě pražském kmetem, přísedícím. Tehdy nebyl to zjev vzácný.

Právo staročeské bralo i v dobách poklidných za důvod zletilosti ne léta, nýbrž pohlavní dospělost, tím spíše pak za války, pod jejímž prudkým sluncem se rychleji dozrávalo v dobrém i zlém. Neklidná doba kladla mnohé a těžké úkoly, a těch, kdo by je mohli plnit, bylo málo: proto se nečinily obtíže těm, kdo chtěli vstoupiti na prázdná místa, a jestliže klesaly před těmito ohledy i překážky stavovské, tím méně závad činil mladší věk. Případ mladého krále Ladislava, jenž, sotva 12letý, byl již nucen, zaujmouti místo na nebezpečném a vratkém výsluní, je tehdy typickým pro mnohé jiné. V jakém poměrně mládí nabývá i Rokycana, jenž neměl k tomu tak příznivých předpokladů, vedoucího postavení v Praze?

Kontrasty se v tehdejší životě, prudkém a rvavém, spojovaly. Na jedné straně je Žižka, jenž se teprve ve stáří dostal na místo, na které se tak hodil, ale k němuž mu teprve revoluce, lámající tradiční překážky a přehrady, dovolila dospěti; na druhé straně stojí otec Jiříkův Viktorin, jenž na počátku války husitské byl mladíkem 18letým a přece již zaujímal přední místo v životě veřejném. Tehdy se dříve v život veřejný vstupuje, rychleji se žije a rychleji se též umírá: pokolení se rychleji střídají ve svých úkolech. Viktorin zemřel sotva 24letý a také jeho bratři umírali poměrně mládí. Lze uvést i Oldřicha z Rožmberka, jenž sice r. 1462 zemřel jako téměř šedesátník, vzdav se však již o deset let dříve vladařství, i jeho syna Jošta, biskupa vratislavského, jenž dožil jen 37. roku. Než není to přece pravidlo: lze proti tomu uvést i příklad Rokycany, jenž umírá jako pokročilý sedmdesátník, nebo Václava Korandy mladšího, jehož smrt připadá až po 90. jeho roce.

Doba sama vycházela vstříc tužbám dychtivého mládí, jemuž již prostřední sugerovalo sebevědomí a sebedůvěru, nečiníc mnoho nároků na formální vzdělání. To bylo tehdy většinou zcela prosté a nebyl vzácností velmož, který neuměl psát. Husitství samo hledělo více, alespoň tehdy, na kulturu srdce než rozumu. Příklad renesanční Italie, jež vytváří již tehdy nový kulturní typ, nenachází ještě ohlasu v husitských Čechách první doby. Ovšem Eneáš Silvius uznává, že v Čechách je více mužů, vynikajících nadáním i učeností, než jinde, dodávaje však hned, že se zde leckdy najde i více pošetilosti než jinde, a znám je též jeho výrok o Tábořských, mezi nimiž se setkal i s měšťany latiny znalými, že to jediné dobré onen nevěrný druh lidí má, že vědy miluje; s tím souvisí i jeho výtka kněžím vlašským, Písma neznalým, že se mezi Tábořskými sotva najde žena, která by ze Starého i Nového zákona zůstala odpověď dlužna. Zde se dobře vyznačuje, co znamenalo českému člověku Písmo: byl to opravdu základ všeho života, který celému světovému názoru českému vtiskoval vážný, morální rys, onu zvláštní, poněkud sešerelou náladu životní, jak se nám jeví z výrazného dokladu, z Tovačovského „Hádání Pravdy a Lži“. Jestliže se u katolíků také tehdy setkáváme s jízdami na zkušenou na cizí dvory německé, aby zde magnátští synkové vyrostli v dvořany i rytíře, u utrakvistů jsou podobné případy poměrem německého katolictví k husitství skoro vyloučeny i po válce, tím spíše pak za jejího trvání. Tehdy kromě styku s utrakvistickými kněžími musil většinou vystačiti přirozený rozum „bez písemného ostření smysla“, jak by řekl Tovačovský: vlastní školou byla praxe životní, sjezdy, sněmy, výpravy vojenské, kam se dostávali hoši v průvodu svých otců a strýců a kde se jim otvíral vhléd v pestrou směsici zájmovou.

Jiřík nabyl vzdělání pouze nejnutnějšího a také jeho obzor duševní nepochybně byl v souhlasu s povahou husitských Čech vyznačen hlubokou znalostí Písma. Psát sice uměl, jazyků cizích však neznal, latinského vůbec ne a německý jen málo, takže se později při hojných svých stycích s Němci neobešel bez tlumočnicků. Jaký to rozdíl mezi ním a jeho syny, z nichž o Jindřichovi víme, že mluvil „německy, česky, maďarsky a velmi dobře latinsky“! Proto Ctibor Tovačovský Jiříka nazval „mudrcem přirozeným bez písemného ostření smysla“ a Židek ve svých málo šetrných a zcela průhledných narážkách mluví jako o „věci ohyzdné“, je-li „král neliterát, neb jest jako sedlák mezi múdrymi lidmi“: Jiříkovy styky s lidmi učenými i podněty, které jim dával, sám jsa jen praktikem, jak je známe v příčině hospodářské politiky z jeho otázek Francouzovi Marinimu, ukazují, že chvála Tovačovského nebyla bezdůvodná.

Prostředí, v němž rychle dospívalo jeho mládí, bylo v Čechách, v Pardubicích i v Poděbradech, větší měrou české ■ utrakvistické než na moravském Bouzově s nedalekým sousedstvím německých katolíků v Olomouci, Uničově a Litovli, s nimiž strýc Boček nežil v přátelském poměru; zde po prvé, a to asi

dosti důrazně, třebaž zatím jen krátce, ozvala se mu dissonance národnostního i náboženského rozdvojení státu českého. Zato tím intimnější svazek vznikl mezi Jiříkem a zámek poděbradským, jenž pak byl až do konce let čtyřicátých jeho obvyklým sídlem. Rozhled odtud po dálkách Polabin nebyl příliš poután na věci blízké, třebaže se neztrácel s očí, a zrak mohl volně tékat po širém obzoru, vzbuzuje fantasmii i tížádost; zde tkví kořeny jeho pozdějších snah. Bohužel, nemáme prostředků, abychom si zde mohli určitěji a konkrétněji představit vývoj mládí Jiříkova; více by nám mohl povědět beletrista, který by svou intuicí dovedl ■ málo rysů, později a za jiných okolností, ojediněle a nahodile vystupujících, vytušit a vylíčit kořeny mravní bytosti Jiříkovy i jejich prudce klíčící výhonky.

Měnlivé vlivy mládí, střídání dojmů různého poručení i sídel vychovávalo — lze se dohadovati — Jiříka k ostražitě opatrnosti. Nebylo tu asi důvěřivé naivnosti, kde tak záhy zmizel úsměv matčin i silná opora otcova, v jejímž stínu se lze bezstarostně oddávati sladkým, na vše ostatní zapomínajícím hrám. Stále jsa obklopen novými a cizími tvářemi, byl Jiřík nucen, rychle se vpravovati v situace, krotiti svůj vznětlivý temperament, plápolající ■ jeho pronikavých očí, osvojiti si sebevládu a posuzovati i oceňovati okolnosti i lidi podle skutečné jejich hodnoty. Sporý, zavalitý ten hoch, jenž patrně již od počátku měl ony „mravy líbezny“, které po schůzce v Benešově r. 1451 chválil Eneáš Silvius, nejsa v tom osamocen, a jimiž později dovedl poděbradský pán lidi získávati a okouzlovati jako pravý „laskavce lidský“, veliký to poklad těm, kdo chtějí vládnouti — naučil se brzo skrývati své city, třebaž navenek nečinil dojmu ponuré odlišnosti, zachováváje si jarou, slunečnou hravost mládí. Promítneme-li, co víme o něm z doby pozdější, v jeho mládí, lze u něho již tehdy předpokládati jistou převahu střízlivého rozumu nad překypujícím citem. Tradice rodu i prostředí mu vnukaly hlubokou zbožnost, živý smysl národní i silné vědomí osobní cti, jak bylo přirozeno u utrakvisty, Čecha i člena rodu panského. Než jeho rozumovost dovedla uvnitř i navenek tyto rysy harmonicky zmírniti, takže nelze mu v žádném směru vytknouti přílišnost fanatismu. Bylť členem již druhé generace husitské, klidnější, střízlivější, která ztratila pathetické, imperativní gesto, nikoli však vřelost citovou: nevidělo se však již jen nebe, nýbrž zřela se i země, svět a oceňovaly se výhody jeho moci.

Jiřík byl záhy svědkem zjevů a scén, které mu naznačovaly, čeho lze dosáti člověku schopnému a silnému. A on cítil v sobě sílu, jež hledala si výrazu a cesty. I on chtěl vzhůru a pokračovati tam, kde dráha jeho otce i strýců byla předčasně přerývána a kam ukazovaly i jeho časně schopnosti, jeho rozumová soudnost, praktický smysl i jeho přirozená výmluvnost, která záhy měla více zisku z pohyblivého ruchu stavovských sjezdů nežli z široce proudícího pathosu náboženských kázání a disputací, při čemž při jeho sklonu k věčnosti naň zvláště působila hutná pádnost slova, tak energicky znící z úst husitských

hejtmanů, nucených, zaměnití bojiště shromážděním veřejným: byla to činnost politická. Jeho nadání, značná moc hospodářská i sympatie husitské veřejnosti k synovi přítele Žižkova byly podněty, vzněcujícími jeho mladou ctižádost za velikými úkoly, které mu připadaly jako národní i náboženská povinnost. Mladá jeho ctižádost mohla se již tehdy vzpružovati myšlenkou, že nebude to jen jeho prospěch, chopí-li se sám smělou a silnou rukou kormidla, které až dosud bylo buď chabě řízeno nebo předčasně vypadalo ze schopných rukou.

Mnoho při tom záleželo, pod čí vedení se nadaný mladík dostane, jaké vlivy budou určovati další jeho vývoj. A bylo jeho štěstím, avšak i štěstím národním, že hned při svém prvním kroku veřejném našel Jiřík mistra, nikoli v poručníku svém Heraltovi, třebas mezi nimi byla vzájemná přízeň — panu Heraltovi r. 1437 ponechal Jiřík správu svých statků moravských, po jeho smrti pak r. 1444 byl by se málem zapředl ve válku s Brněnskými — nýbrž v panu Ptáčkovi.

Bylo to v době, která rychle vystřízlivěla z optimismu, vzbuzeného smlouvami jihlavskými. Vidělo se, že tyto byly jen záminkou k obnově poměrů, pokládaných již za nenávratné. Než i Zikmund a církev, ■ předčasnou nešetrností se přiznávající ke svým úmyslům, klamali se v oceňování životních sil utrakvismu.

Výmluvným znamením zklamání utrakvistického byl útěk Rokycanův z Prahy k panu Bořkovi na Kunětickou Horu i přízeň, ■ jakou se setkával odboj Roháčův na Sioně proti Zikmundovi. Císař ztrácel rychle oblibu, beztoho jen zevní a nepronikající v srdce ani u těch, kdo ještě nedávno byli mu hotovi sloužiti, třebas to nebylo populární. Byli to Diviš Bořek i Hynce Ptáček, jeden představitel zemanstva východočeského, druhý přední zástupce utrakvistického panstva, oba někdejší spojenci u Lipan: jako Bořek ještě na počátku r. 1437 neváhal se zúčastniti tažení proti Hradci Králové, tak Ptáček ještě v září dopomohl císaři k poslednímu jeho triumfu, jehož Zikmund pak tak hanebně, opravdu podle svého srdce, zneužil, k dobytí Siona a k zajetí Roháčovu. Obrat vidíme, když Bořek již na sněmu říjnovém jako vůdce východočeské oposice podával protesty proti zřejmě reakci náboženské i politické, na témž sněmu, kde také Ptáček se svými přáteli, nebyl-li ještě přímo v oposici, nešel již alespoň s císařem v tak důležité pro něho věci, jako bylo uznání jeho dcery Alžběty a jejího chotě Albrechta Rakouského za dědice trůnu. Tomuto přání císařovu se vzpírala i jeho žena Barbora, sama jsouc nakloněná dvojsňatku mezi dvěma svými vnučkami ■ syny Jagellovými, pravděpodobně proto, aby si zajistila v Čechách po smrti Zikmundově správu poručenskou, a její plán byl přípravou k tomu, co pak následovalo ve stycích česko-polských, a to tím spíše, že mezi její straníky náleželi též Ptáček ■ Jiřík.

V protestech, podaných Bořkem, kromě požadavků náboženských důrazně zněl i tón stavovský proti přehmatům panským na soudě i na sněmu zemském.

Jestliže k tomu přidáme i rychle se rozvíjející odpor proti příštímu králi — Němci Albrechtovi, jehož nároky byly podporovány jak českou unií katolicko-utrakvistickou, tak Němci zemí vedlejších, je patrné, že strany byly rozděleny podle všech tří hlavních otázek časových. Různá mínění se zvláště ostře střetla u příležitosti nové volby královské, když Zikmund 9. prosince 1437 ve Znojmě zemřel.

Výtěžky revoluce husitské, dovolující stavům, při uprázdnění trůnu užítí svobodné volby, přišly vhod i katolickému panstvu, třebaš jeho stanovisko nebylo pak vždy důsledně určováno důvody zásadními, ve smyslu stavovském, nýbrž se mu leckdy, podle okolností, více hodilo, zdůrazňovati legitimistickou zásadu dědičnosti trůnu. Volitelnost trůnu však ani se strany druhé, utrakvistické, nebyla po válce ještě přijímána v plném rozsahu a nevylučovala zcela práva dědičného. Starších smluv dědičných se většinou nedbalo vůbec, ale bulla Karlova z r. 1348 i potom zůstávala právním základem, byť i ne zcela: proti přiznání práva volebního stavům až teprve v případě úplného vymření rodu lucemburského byly od stavů činěny některé výhrady, jejichž platnost byla uznávána, třebaš až dotud nedošly formálního potvrzení zákonného. Ženské právo na trůn v období s právem soukromým bylo vykládáno jako nárok dcer svobodných a neodbytých, takže na nástupnictví princezen vdaných bylo lze mysliti jen v tom případě, když stavové měli náležitou účast při jejich zasnoubení. O důležité výhradě poučuje svého bratra Fridricha r. 1468 Albrecht Braniborský, s Jiříkem sám spřízněný a o věci samé jistě dobře zpravený: nárok dědičný mají prý jen děti, králi narozené po jeho korunovaci, a i mezi těmi lze stavům voliti, „kdo by se jim nejlépe líbil“. To zdá se býti v souvislosti s tím, co víme později o „přijímání“ královském, jež se od století 15. stávalo důležitým aktem obnovy smlouvy mezi králem a stavy, kde král musí potvrditi práva zemská i stavovská; při tomto aktu, i když se tu s akcentem dědičnosti zároveň v popředí fakticky posouvala i otázka prvorozenství, přece se neztrácel ani právní moment volitelnosti, jímž nebyla vyloučena možnost případného řešení jiného. Zvláštního významu to nabývalo pro stavy utrakvistické, jímž potvrzení kompaktat a zápisu Zikmundova byla nutnou podmínkou jejich právní existence.

Ani na konci r. 1438 nestačily nároky, uváděné pro Alžbětu a Albrechta Rakouského, a Albrecht byl za krále zvolen, ■ to jen od stavů českých s výjimkou strany radikální, jež na sněmu zastoupena nebyla. Ani Ptáček se ve svém tehdejší osamocení zatím jeho volbě neprotivil, nemaje ještě bližších styků se zemanstvem východočeským, avšak jeho vlivu především lze přičísti volební kapitulaci, která se měla Albrechtovi předložiti a jež zaručovala utrakvistu jeho zákonné postavení v zemi. Zvláštní však stanovisko, které se později ještě vícekrátě vrátí, zaujaly proti stavům českým, jedině si osobujícím právo volební, země vedlejší, uznávající Albrechtův nárok dědičný: králi se

tak nabízela sama příležitost, aby český princip volební zeslabil. Než brzo po volbě nastávaly mu větší starosti o volbu samu.

Jeho odpověď na požadavky náboženské, nemohouc vyhověti straně Ptáčkově, nutila ji k dohodě se stranou radikální o kandidaturu polského prince Kazimíra, a když Albrecht, nedbaje jejích dalších výhrad, přitáhl do Čech, spor se vystupňoval ve válku o korunu.

Tehdy již nebylo na živu Bořka, jenž zemřel již v lednu 1438, právě když se vracel k lepší své minulosti orebské s počátku let dvacátých. Jeho smrt byla pro jeho stranu těžkou ztrátou, ježto přední její muži, Jan Hertvík z Rušinova a Beneš Mokrovouský z Hustiřan, byli sice osobně zjevy váženými, rozhledem však organizační schopností nestačili na místo vůdčí. Proto spojení střední dosud strany Ptáčkovy se stranou radikální, v níž byli sloučeni Táborští s opozicí východočeskou, bylo nejen jejím posílením, ale i rozřešením nesnáze s otázkou vedení.

Teprve oporou, kterou našel v radikálech, stal se Ptáček, předtím jen vůdce malé strany, v Čechách činitelem rozhodujícím, jenž byl s to, vyvážit vliv vůdců strany rakouské, Oldřicha z Rožmberka i Menharta z Hradce. Měli-li oba tito jeho odpůrci tehdy za sebou již řadu zkušeností i úspěchů u vedení své strany, Ptáček byl zatím v té příčině „nový člověk“. Tato vůdčí trojice pak nabývala postupem času nejen významu obecného, nýbrž i zvláštní důležitosti v životě Jiříkově: v Ptáčkově nalézal učitele a mistra, v obou druhých nejvýznamnější soupeře příštích svých let.

Rožmberk jak osobními vlastnostmi, svou politickou a diplomatickou obratností, jež mu u Eneáše Silvia vynesla přiléhavou charakteristiku „člověka, který se dovede vždy dobře přizpůsobiti“, tak i původem a velikou mocí hospodářskou, jež z války husitské vyšla ještě mocnější a soustředěnější, byl prvním českým magnátem té doby, a tomu navenek odpovídala i knížecí nádhera, s jakou si zvykl vystupovati: zdálo se, že je to jihočeský král. Za války husitské síla odpůrců, zvláště jeho sousedů tábořských, nutila jej, odpadlíka od kalicha, ustoupiti poněkud v pozadí, avšak vítězství u Lipan mu opět otevřelo cestu k prvnímu místu v zemi a slibovalo, bohatě nahraditi dřívější léta uskrovnění: jeho jméno odtud bylo opět v čele listin veřejných a na něj vždy myslila cizina, ať to byli knížata sousední, kurie nebo koncil, šlo-li o panstvo české.

Muž takového vlivu a vážnosti se stával tím nebezpečnějším, čím více, třeba církev v něm ctila hlavní sloup českého katolictví a třeba on sám pečlivě dbal vnějších forem náboženských, dovedl se oprostiti ode všech morálních závazků. Jen v současné renesanční Itálii našli bychom takové rozdělení zásad politických a mravních. Naprostý egoismus ovládal všechno jeho jednání i tam, kde si dodával nádechu tradiční loyality, v poměru k církvi i ke králi, a všechny zásady byly mu jen barevnými slovy, která mu jen měla zjednat větší víru: každý prostředek byl mu vhod, jen vedl-li k cíli, ať to bylo zrušení slova, podvrhy akt nebo užití jedu.

Husitství, o němž byl Oldřich přesvědčen, že je odsouzeno k brzkému zániku, nemělo nad něho horšího nepřítele, nebezpečnějšího ještě, vystupoval-li potají, potmě, se svým předivem klamů a intrik, než bojoval-li proti němu přímo: byl to pravý jeho „kulhavý d'ábel“, jak narážku na to najdeme i u Vavřince z Březové již k r. 1420, a táborství mělo příčinu litovati, že tohoto zá-ludného, hrozného odpůrce nezničilo, dokud byl čas.

Než i tento nepřítel, „sloup království tohoto a úd nejmocnější“, měl své slabé stránky. Jeho intrikánská lstivost, nevážící si žádných ohledů, měla svou mez, za kterou jíti nesměla: byla to síla mravněji založeného prostředí, jež by nebylo sneslo zjevného odkrytí nízkých jeho tužeb, takže Rožmberk byl nucen, i po válce tajiti se před denním světlem se svými pravými úmysly proti utrakvismu a škoditi mu, jako dříve, ve skrytu, bez hluku, tím spíše, že tento silný mravní smysl české společnosti nebyl cizí ani katolickým jeho spojencům.

Zvyk, užívati skrytých cest, stal se Oldřichovi druhou přirozeností a působil nepříznivě i na jeho vůli, na jeho energii, při čemž lze postihnouti i vliv jeho egoismu, jenž nebyl ochoten, vrhnouti vše, co bylo jeho, u velikou sázku, kde šlo o zájmy širší. Vyčerpávaje se drobnými tajnými intrikami, jsa zvyklý, oslabovati jimi a unavovati své nic netušící soupeře, selhával, když přišla chvíle rozhodná, kdy bylo třeba velikého, energického činu; nelze ovšem při tom přehlédnouti ani jeho rychlého stárnutí, mrzutého i znaveného vleklou nemocí (trpěl žlučovými kamínky). Oldřich se klamal, domnívaje se, že jeho stará taktika stále vystačí a učiní nepotřebným veliký čin; zapomínal, že důsledná negace nezmůže na konec ničeho, nebude-li včas doplněna silným kladem, smělým činem. Rožmberk též zvykl myšlence, že jeho intrika je nepřemožitelná a že jí i dále povede vůdce utrakvistické, kam bude chtíti. Jeho přílišná sebedůvěra jej posléze sváděla ke klidu, podceňujíc utrakvismus i jeho vůdce.

Než právě v utrakvismu narazil na nepřítele, který se nedal zdolati drobnými lstmi a úklady, protože jeho základem bylo životní přesvědčení a nikoli okamžitá nálada nebo pomíjivé snahy osobní: síla ta se dala omeziti, ale nikoli sebe obratnějšími úskoky přemoci. A nemohl právě z utrakvismu vyvstati odpůrce, který by se odvážil, co bylo Rožmberkovi jeho povahou odepřeno, rázným činem roztíti zapletený a stále více zaplétaný uzel vzájemného poměru obou stran? Na to však za stranického rozervání utrakvistického — spolek Ptáčkův s radikály nebyl ještě splynutím — dlouho ještě nebylo naděje a zatím taktika Rožmberkova působila husitství veliké škody, nedovolujíc mu, dosíci práv většiny v zemi, i bráníc mu, přímo se dohodnouti s církví, při čemž neocenitelné služby Oldřichovi činil vůdce mírných utrakvistů a nejvyšší purkrabí pražský Menhart z Hradce.

Menhart byl typickým zástupcem kompromisu mezi utrakvismem a zájmy panskými, v němž však utrakvismus obvykle musil ustupovati, aby vyhověl prospěchům panským. I na Menharta za války tvrdě dolehla blízkost Tábor-

ských, takže byl nucen, býti s nimi ve spolku, avšak jen dotud, pokud se ne-našla příležitost k touženému obratu: on byl jedním z hlavních tvůrců jednoty panské, vítěze u Lipan. Hned r. 1434 se proto dostal v užší styky s Rožmberkem, které měly potrvati až do jeho smrti a v nichž on byl stranou slabší, vedenou více, než sám myslil. Byl Oldřichovi, jenž se navenek vyhýbal všemu zdání, že on vede, a také vši odpovědnosti, vhodným a bezděčným nástrojem jeho politických úmyslů. Hned od počátku, od r. 1434, kdy se přiznal, jeden z prvních, k úmluvám s legáty basilejskými, scházel jen krok, aby se vzdal i kalicha a splynul se svými katolickými spojenci docela; učinil jej r. 1448. A Eneáš Silvius nechyl ve své dodatečné charakteristice, jakémsi již nekrologu Menhartově, klade-li jej v zůstati hned vedle Rožmberka: jejich rady církvi, ať nepotvrzuje kompaktat, neměly prý jiného účelu, leč aby se jí oba magnáti stali nezbytnými spojenci a brali za to od ní hojně podpory, jež by jim dopomohly k jejich cíli nikdy nedosaženému, k ovládnutí Čech.

Situaci i lidi dobře charakterisovalo, že, jestliže Menhart i Oldřich původně patřili, tento alespoň krátce, k utrakvistům, u Ptáčka byl poměr obrácený, a již tím jeho vztah k utrakvistu byl pevnější a upřímnější: přiznal se Ptáček ke kalichu teprve později, snad až někdy po r. 1427, kdy spolu s Alšem ze Šternberka se uvádí v soupisu českých royalistů. Ve veřejnosti však činněji vystupoval až od r. 1434 jako člen jednoty panské. A jako dost pozdní jeho obrat k utrakvistu, tak i jeho další vývoj je zajímavý a od ostatního panstva dosti odchylný. Věci, k nímž se jednou přiznal, sloužil horlivě a oddaně. Jako se zúčastnil bitvy u Lipan na straně panské a r. 1435 byl vůdcem výpravy proti hradu Ostromeči, důležité posici tábořské, vysunuté dosti daleko na sever ku Praze, tak měl vedle Menharta i značný podíl na jednání se Zikmundem a s církví. Ještě r. 1437 velel před Sionem. Než to byl mezník, od něhož se Ptáček svým bývalým spojencům panským odcizoval.

Nebyl to hned rozpor zásadní. I on si dovedl vážiti svobod i výhod svého stavu panského a delší dobu ještě jej nacházíme na středokratech mezi zájmy panskými a zájmy národními i utrakvistickými. Musil se však přesvědčiti, že nutno se rozhodnouti: a není pro jeho mravní osobnost bez významu, jak se rozhodl, že šel se svými přáteli zcela na stranu horlivých utrakvistů. Byla to logika poměrů a nikoli ctižádost, kterou jeho obrat vykládal Eneáš Silvius a po něm i jiní, jako by on, touže býti velkým a mocným, raději chtěl býti vůdcem kacířů, než zůstatí mezi věrnými katolíky na místě prostředním. Fanatikem nebyl v žádném smyslu, a válka, ač váhal, než se jí odhodlal užiti, nebyla jeho běžným důvodem. Jestliže jeho odpůrci, tendenčně přeceňující jeho vliv, ostatně opravdu značný, aby tak zveličili jeho odpovědnost na prospěch osob jiných, tvrdili, že v prvních letech čtyřicátých jediné na jeho vůli záleželo, aby byl mír v zemi, spíše lze říci, že, kdyby byl chtěl, celé království by opět bylo naplněno válkou. Jeho význam byl i příčinou, že se též dovídáme

o jeho vzhledu: byl malé postavy, tlustý, s hlavou lysou, veselý a hovorný, avšak jeho lehký tón řeči dovedl ve vážné chvíli nabýti pádné účinnosti. Tak v jeho podobě i povaze najdeme několik shodných rysů s Jiříkem, jistě o důvod více, proč se oba sešli a proč spolu již až do konce vytrvali.

Rozdělení stran, v jejichž čele stála dotčená již trojice, neomezovalo se jen na Čechy, nýbrž přesahovalo i do zemí vedlejších, ačkoli v podstatě již tehdy po kratičkém spojení opět nastávalo nové faktické, zájmové odloučení zemí vedlejších od země hlavní, při čemž se ovšem během času objevovala pásma, ukazující, že souvislost není zcela přerývána: skupinám, spojeným r. 1438 ve straně radikální, polské, při tom byl na závalu důsledný legitimismus zemí vedlejších. Za války, k níž o Albrechta II. došlo, byli legitimisté zemí vedlejších spojeni s českou stranou rakouskou, a protože se Albrechtovi dostalo i značných posil z Uher a Němec a na druhé straně strana polská byla posílena silným sborem z Polska, zdálo se, že válka nabude rozměrů mnohem větších, že se stane válkou středoevropskou, jak bylo ve shodě s velikými zájmy dynastickými, které byly předmětem zápasu.

Habsburkové stáli tu proti Jagellovcům; proti Albrechtovi, spojujícímu ve svých rukou obojí Rakousy, Uhry i země české, šlo o unii českopolskou, původně pod jedním vládcem — s počátku byl českým kandidátem sám polský král Vladislav II. — potom alespoň pod jednou dynastií. Také r. 1438, po kompaktátech, ozvaly se v Polsku námitky náboženské proti spolku s kacířskými Čechy, jež čistotu víry kladly nad prospěchy dynastické i slovanské, kterých se zastávala strana národní; nejvlivnější tehdy politik polský, krakovský biskup Zbyhněv Olešnický, ve spojení s aristokratickou oligarchií, mající vládu v rukou, i tehdy zvítězil, alespoň částečně: kandidatura Vladislavova byla zaměněna kandidaturou jeho bratra Kazimíra, takže polský katolicismus, zakládající si na svém pravověří, cítil se opět zachráněn před nákazou husitskou, již se tolik bál a již přece zcela nebyl ušetřen. Udržení dobré pověsti polské v příčině pravověří za boje s Řádem zajisté nebylo bez politického významu, není však pochyby, že trvalé spojení s Čechami bylo by vyvážilo případné škody se strany řádové, ovšem za cenu, která utrakvismu otvírala veliké možnosti vývojové a propagační a která Zbyhněvovi a jeho straně právě proto byla nepřijatelná. Zbyhněv, třebaže se musil poněkud podříditi vůli polské veřejnosti, jež nebyla na rozpacích, jak jednati, a s níž souhlasila z pochopitelných důvodů dynastických i rodina královská — přece dovedl zaříditi, aby zásadní přijetí kandidatury Kazimírovy nemělo příliš vážných důsledků. U vládnoucí strany Zbyhněvovy nebylo chuti k válce a to rozhodlo o českém plánu: styky českopolské byly o jedno zklamání bohatší.

Válka nenabyla tušených rozměrů. Omezila se jen na vpád do Slez, kde však od ofensivy bylo příliš záhy a ne dosti důvodně upuštěno, a na tažení do Čech k Táboru, o nějž se strana polská opřela proti početné převaze

Albrechtově. K větším bojům ani v Čechách nedošlo, a již u Tábora se počalo jednání, které ostatně mělo svou přípravu v předcházejících stycích Albrechtových s Polskem.

Z drobných srážek, které byly obsahem války, nás zajímá epizoda, jejímž hrdinou byl mladý Jiřík: ten při tažení k Táboru porazil část jízdy nepřátelské, dobyt si tak slávy, jež mladé ctižádosti v bojovné zemi byla zvláště cenná, slávy osobní statečnosti i obratnosti vůdčí. Po této slávě hejtmanské později Jiřík méně již toužil, takže za to u pozdějších posuzovatelů sklízel až výtky. Jiřík již tenkrát šel důsledně s Ptáčkem, a jeho vážnost, jakou si již tehdy získal, jest patrna i z toho, že při jednání u Tábora byl jedním ze zástupců své strany, jakož, zdá se, byl též spolu s Ptáčkem účasten dalšího dlouhého jednání v Polsku.

Održení Albrechtovo od Tábora bylo předzvěstí, že spor se nerozhodne mečem, třebaže se Albrechtovi zásluhou Jakoubka z Vřesovic podařilo, dosíci u Želenic úspěchu, jenž přes ztrátu, která jím byla způsobena polské straně na českém severozápadě, v německé cizině byl vynášen více, než zasloužil. Strana Zbyhněvova užila nebezpečí, které se v Podolí ohlásilo od Tatarů, zatím co Turci současně vpadli do Sedmihrad — avšak užila i vítaných rozporů, propukších mezi zástupci českými, kteří v lednu 1439 přijeli do Polska k uzavření příměří s Albrechtem. Polsko se sice ještě přímo české kandidatury nevzdalo, avšak ta po rozladění, s jakým se Čechové z Polska vraceli, ztratila svůj praktický význam. Alespoň nevábila již Ptáčka a přímé jeho stoupence, ač i na leckteré jiné členy strany polské poslední smutné zkušenosti v tom směru působily: přesvědčiliť se, že s Polskem nelze počítati ani po stránce náboženské a politické, ani v příčině finanční a vojenské zdatnosti. Polska přes všecku svou sílu, při své nedostatečné organizaci státní i při nebezpečí, hrozącím od Tatarů i od Řádu, měla sama dosti na svých nesnázích, aby pokračovala v české válce, zvláště když vládnoucí kruhy byly proti ní zaujaty. Nebylo již vyloučeno, že mezi českou oposicí a Albrechtem přece bude smlouveno nějaké vyrovnání, když tu náhlá jeho smrt 27. října 1439 v Uhrách postavila Čechy před touž otázkou, jako na konci r. 1437, s tím však rozdílem, že tentokráte zbývala tu jen sama vdova Alžběta s dvěma dcerami. Závět Albrechtova, počítající i s možností, že se těhotné Alžbětě narodí syn pohrobek, nedošla souhlasu ani v Rakousích a v Uhrách, tím méně pak v Čechách, kde Albrecht dosud obecně za krále nebyl uznán. Nebylo možno stavům nyní se dohodnouti, když zmizela dělicí je osobnost Albrechtova?

Jestliže strana rakouská svolila k společnému sněmu s oposicí, neměnila tím ještě cestu; zůstávala na ní i dále, avšak nebyly to jen právní důvody, které ■ ní činily zastánkyni legitimismu, nýbrž byly ■ nimi spojeny i pohnutky strážlivější, materialističtější: její členové chtěli tak na dědicích Albrechtových dojíti též náhrad za své služby, jež jim Albrecht zůstal dlužen.

Takových podnětů pro stranu polskou nebylo: byla pro novou volbu, ne však celá, nýbrž jen její část. Jednotné strany polské vlastně již tehdy nebylo, protože skupina Ptáčkova šla svou cestou, nikoli však již v té formě, jak se r. 1438 k straně polské přidala, nýbrž zesílená zemanstvem východočeským, jež se již od ní neoddělilo. Mezi ní a mezi Tábořskými zůstala zatím města státi na rozcestí; i jejich část však přes trvající sympatie k radikalismu tábořskému, posilované jejich zájmem stavovským i nezlomenou ještě zcela věrností tradicím polským, byla již na přechodu k Ptáčkovi. Vlastního vůdce, který by přesáhl místní hranice, města sama neměla, ač tu a tam nechybělo nadaných jednotlivců, kteří by byli mohli hráti větší úlohu, jako byl v Praze Jan Velvar, jenž však násilným potlačením oposice r. 1438 byl zde zbaven všeho vlivu i ohlasu. U Tábořských samých připadala vůdčí úloha Bedřichovi ze Strážnice na Kolíně, jehož osobní zájmy byly by však jej vedly spíše již k šlechtě než k městům: trval-li s Tábořskými, bylo to proto, že mezi panstvem ani zemanstvem dosud nenacházel tento zesvětštělý povýšenec místa, jehož by si byl přál.

Pro kolísání měst mezi Ptáčkem a Tábořskými příznačné a rozhodující bylo postavení Rokycanova. Ten s Tábořskými jíti nemohl a jeho přítomnost na prosincovém sjezdu strany Ptáčkovy na Mělníce (1439) byla znamením, kam se přikloní nejen on, nýbrž i Hradečtí, u nichž žil od konce r. 1437, a s nimi i jiná města východní. Tábořský jih zvýšeným důrazem náboženským i národním usiloval tomu zabrániti, avšak marně. Jakmile se v Rokycanovi objevil schopný muž, který východočeská města přesvědčil o naléhavé potřebě solidarity náboženské a její povýšenosti nad zájmy stavovskými i politickými, byl jejich rozchod s Tábořskými hotovou událostí. Proto sblížení Rokycanova s Ptáčkem, vůdcem východočeského zemanstva, nabylo pro další osudy českého utrakvismu vlivu rozhodného a těžisko událostí se s jihu přeneslo na východ.

Rokycana měl s Ptáčkem i s Jiříkem společný rys: třebaš theolog, přece nebyl fanatikem. V něm se důrazně hlásila potřeba jednoty utrakvismu, jež jej činila v menších věcech smířlivým, ač ani on ve věcech hlavních neznal kompromisu. S touto výhradou lze o něm říci, že si vědomě přál jíti střední cestou, jak sám výrazně řekl ve své postile: „Dajž nám, milý bože, v prostředek uhoditi!“ přání to, které mu až dosud vynáší výtky polovičatosti, kolísavé kompromisnosti a bezcharakternosti. Nebyla to smířlivost, žádající si střední linie jen pro pohodlí a pokoj, třebaš na újmu zásad, nýbrž byla to oprávněná reakce proti vášnivému stranicví, jež ve své krátkozraké zaujatosti zapomínalo na věci nejvyšší, na zájmy národního celku. Rokycana byl spíše politikem než dogmatikem: vyhýbaje se příkrým formulacím, přece nezadával veliké věci, již sloužil od mládí. Měl vždy na paměti nejdražší tendence hnutí husitského, jeho mravní hloubku a úsilí o zvláštní českou církev, kde by se splnil krásný český sen o dobré církvi s dobrými pastýři. Chtěl shromážďiti v jeden

tábor všechny strany husitské, vida, jak církev římská proti české reformě dovede využití stranických jejích sporů. Nabízejí jednotu napravo i nalevo, toužil: „A tak, co vede k pokoji, následujeme, a co je k vzdělání, navzájem ostříhejme!“ A vyrovnání sjednoceného utrakvismu s církví římskou nemělo býti slevou na velikých ideálech, diktovanou, jak se tvrdilo, jeho ctižádostí, aby byl potvrzen od ní za arcibiskupa pražského, nýbrž zařazením zvláštní, autonomní církve české ve světový vývoj bez dalších již nebezpečí od Říma. On stál již od let dvacátých v čele duchovenstva pražského a na předním místě se též zúčastnil jednání o kompaktát; v čelo církve české jej hnala ne tak ctižádost, jako cit odpovědnosti: věděl, kde je jeho místo. Kdyby byl chtěl Rokycana, jak o něm později tradice hlásala, „pro kus kožicha zapřítí božího kalicha“, kdyby byl pro arcibiskupství chtěl takový „kozelec převrhnouti“, byl by mohl cíle svého dosáhnouti. Sám kardinál Kusa řekl r. 1447 v Římě českým zástupcům, že Rokycana, „kdyby neblúdil, hodil by se nade všechny jiné k tomu arcibiskupství“; stejně byla by i ctižádost, Ptáčkovi vyčítaná, snadno došla ukojení, kdyby byla jen ona vzpruhou jeho činnosti.

Zkřížení cest obou těchto mužů bylo v této době nekonečných jednání velikou událostí, jež, byť od současníků nebyla hned doceněna, byla východiskem nové cesty, nového programu: jednotné církevní i politické organizace utrakvistické.

Úvodem k novému období, novým slavnostním prohlášením utrakvistických Čech, byl „mírný list“ z 29. ledna 1440, vzešlý z dohody mezi stranou Ptáčkovou a rakouskou, jež sám letopisec nazval slavným. Byla to likvidace posledních zmatků, v poměru k období Albrechtovu, jemuž se zde vtiskoval ráz nezákonný, „restitutio ad integrum“, s nímž nutně bylo spojeno nové uznání kompaktat i zápisu Zikmundova; toto uznání spolu se slibem, státi o to, aby koncil basilejský učinil Čechům podle své povinnosti, bylo obnovou zákonného postavení utrakvismu v zemi, potvrzovaného zde místo krále sněmem, tedy i stavy katolickými, kteří později, tváříce se, jako by při kompaktátech šlo o věc, jich se netýkající, neprávem se vymykali ze svých závazků. Utrakvismu cenné výtěžky přinesly i důsledky „listu mírného“, zřízení landfridů krajských, jež nebylo, leč vztážením myšlenky mírové na zřízení krajské: ustavily se tu po krajích za účelem zachování pokoje spolky všech stavů bez rozdílu smýšlení náboženského i politického podle vzoru, jak bylo již tohoto zařízení užito r. 1434 po Lipanech.

Mezi landfridy katolickými a utrakvistickými byl zajímavý rozdíl. V krajích, kde rozhodovala strana Ptáčkova, program mírový se šířil i o požadavky náboženské a politické; zaručovala se tu znova i platnost „listu mírného“, z něhož bylo možno v menším rámci krajském leccos nového odvoditi. Souviselo to s rázem jednot krajských, které byly především organizacemi zeman-skými. Proto tam, kde byl silnější vliv panstva strany rakouské, takových

doplňků programových nebylo: páni se tak bránili, avšak neubránili vlivu stavů nižších, ježto příklad landfridů východních nezůstal bez následků ani jinde. Při tom jednotnosti strany Ptáčkovy bylo na prospěch, že styk zemanstva s městy královskými na sjezdech landfridních připravoval cestu těsnějšímu jejich spojení; ne menší pak výhodou pro stranu Ptáčkovu bylo, že se stavům nižším zřízením landfridním brzo dostavila možnost, svůj význam zesílit i mimo hranice krajské, vysíláním totiž zástupců krajských na sněmy zemské, čímž odpadaly stížnosti na délku i nákladnost pobytu chudších jednotlivců stavovských na sněmích.

Než i jinak ustavení landfridů mělo pozoruhodný význam. Scházeli se zde příslušníci různých stavů, stran i vyznání, aby společně jednali o věcech, na nichž všem záleželo, a tvořil se tak okruh společných zájmů, kde spory stranické pozbývaly příkrosti. Byla to škola vzájemné snášlivosti a solidarity, nová forma života veřejného, jež mohla dobrým příkladem působiti i na organisace širšího zájmu.

Straně Ptáčkově však zřízení landfridní přineslo ještě jiný veliký zisk: již 17. března 1440 na společném sjezdu v Čáslavi dohodly se čtyři kraje východní, hradecký, chrudimský, čáslavský a kouřimský, o vyšší formu spolkovou, o jednotu, jejímž vrchním hejtmánem se stal Ptáček, sám již zvolený za hejtmana kraje kouřimského. Vyznačovala se tím nejen utrakvistická povaha těchto krajů, kde všude byli zvoleni horliví utrakvisté, nýbrž i snaha o jednotnou organisaci, spojená s neobyčejnou úctou, jaké na východě Ptáček požíval. Jako r. 1420 na východě vznikla organisace orebská, jako r. 1437 odtud vyšlo heslo proti reakci, tak se i zde r. 1440 mocně a účinně ozvala výzva proti utrakvistické roztržitěnosti ve smyslu Ptáčkově i Rokycanově. Že jinde k podobným spolkům nedošlo, ač se o to dály pokusy, lze vysvětliti kromě dotčených rozporů mezi zájmy panskými a zemanskými, jež na východě byly mnohem slabší, hlavně náboženskou stejnorodostí krajů východních, jaké jinde tou měrou nebylo.

Nový spolek východní nebyl sice ještě pevně zorganizovanou stranou Ptáčkovou, ježto patřili k němu i příslušníci jiných stran, ostatně ne příliš četní, avšak byl to již vážný náběh k ní, jímž se měla napravit nejen stranická roztržitěnost utrakvistická, nýbrž i stinná stránka nového zřízení landfridního, rozdrobenost země na více poměrně malých území, majících sklon k nebezpečnému krajskému partikularismu: moc spolku Ptáčkova stačila i na vyšší úkoly, před nimiž jednotlivý landfrid stál bezradný a bezmocný.

Také Jiříkovi se při ustavení landfridů dostalo úlohy vynikající; bylť zvolen, sotva 20letý, spolu s Janem Smiřickým za hejtmana kraje boleslavského, a ježto i zde bylo více straníků Ptáčkových — patřil sem i Ptáček sám — kraj ten, třebaš ne formálně, přece alespoň fakticky souvisel se spolkem východním. Byly to zajisté schopnosti Jiříkovy, jež na něho upozornily Ptáčka

i jeho stoupence, že mu tak záhy poskytl takové příležitosti k veřejné činnosti, avšak napomáhala k tomu i potřeba časová.

Jestliže již dříve válka husitská přímo nutila, ztráty vyrovnávati mladým, po případě velmi mladým dorostem — za Albrechta, kdy ztráty válečné byly poměrně malé, způsobil nové veliké mezery mor, jenž od června 1439 potrval do zimy a jenž stál Čechy, beztoho populačně silně oslabené, mnoho tisíc životů. Jako by příroda sama zde stavěla hranici mezi dvěma obdobími: mezi válkou husitskou a jejími dozvuky a mezi dobou, které se již dává jméno Jiříkovo. Na všech stranách bylo pak moru bolestně vzpomínáno. Také utrakvismus ztratil několik vynikajících mužů: připojíme-li k jménům Křišťana z Prachatic, Jakuba Vlka, Ambrože Hradeckého i jméno již dotčené, jméno Diviše Bořka, a dodáme-li ještě také ztráty u Lipan, třeba uznati, že s obdobím starším většinou mizí i jeho přední zástupci, zanechávající místo generaci nové, nositelce již jiných ideí a jiných programů.

Jiřík již před r. 1440 náležel hojnou měrou životu veřejnému: od r. 1440 až do své smrti náležel jemu docela. Vedení Ptáčkovo bylo mu výbornou školou životní i politické praxe. Příklad mistrův vyvolával v jeho duši ozvěny nezanikající. Žák rychle dospíval ■ vžíval se v úzkém okruhu svého kraje i po boku mistrově na různých sjezdech i sněmích v úlohu vůdčí. Poznával lidi ■ učil se jim vládnouti, vnikaje ve skrytou ■ stále se zadrhující síť intrik a úskoků odpůrců rázu Rožmberkova. A ze žáka se rychle stával přítelem a spolehlivou oporou mistrovou.

Někdy na počátku let čtyřicátých se Jiřík oženil ■ Kunhutou ze Šternberka, dcerou pana Smila, jenž kdysi měl mezi Sirotky veliké jméno. Tento sňatek rozmnožil mu sympatie utrakvistické, avšak přinesl mu zároveň na zámek poděbradský teplo rodinného štěstí s dobrou a něžnou ženou, jež byla milovanou dobroditelkou celého svého okolí. To byl pevný osobní základ vnitřního klidu i síly Jiříka, jenž tak, jsa nerušen starostmi rodinnými, mohl se věnovati se vši soustředěností zájmu i vůle životu veřejnému.

Z prvních let čtyřicátých známe jen několik zevních dat o jeho účasti na sjezdech a sněmích, které nám jej zatím osobně ničím nepřibližují. Pozornost i jinak skoupých pramenů více než k němu odnáší se tehdy k jeho mistrovi, připravovateli cest, rozsévači, trpělivě čekajícímu, až vzejde setba. Vývoj a sílení strany Ptáčkovy byl nejdůležitějším kladným výsledkem několika těch let, před nímž všechny druhé otázky, třeba sebe více zajímaly českou veřejnost, ustupovaly do pozadí, zůstávající z největší části nerozřešeny: byly to stejně otázka královská a spojená s ní otázka správy zemské, jako otázka církevní, hlavní to otázky, jež pak přestupují ve vlastní období Jiříkovo.

Nejvíce času i zájmu bylo věnováno otázce královské, neboť Čechy ani po dlouhém bezkráloví nepřestávaly toužiti po spořádané vládě, kterou si zcela v duchu doby představovaly jako vládu královskou. Výklady M. Prokopa

z Plzně v jeho veřejném napomenutí z r. 1435 byly v té příčině více než jeho osobním míněním: ozývalo se zde i širší veřejné mínění. V jeho stesku po minulosti, v níž zřízená „moc královská i panská“ byla prý základem spravedlnosti, hlásila se stará tradice, s níž souhlasili v celku i ti, kdo nemínili, uznati „moc panskú“ jako „vyšší řádnú moc“, které třeba býti poddánu, ale kdo neodpírali, státi pod mocí královskou. Ani u Tábořských se tehdy neozvalo heslo jiné, ač skutečné poměry ukazovaly, že lze vyjíti, třebas s nouzí, i bez krále a že nastolení krále, rozcházejícího se s tužbami většiny svých poddaných, nepřinese touženého klidu ■ bezpečí, ohrožujíc nejvážnější jejich statky mravní.

Případy Zikmundův i Albrechtův a poslední kandidatura polská byly utrakvistům výstrahou, že i po kompaktátech, jež se zdála boj s církví zavíratí, bude těžko, zjednati si mimo Čechy krále, který by nepokládal husitů za kacíře jako ostatní katolický svět a který by byl hotov, zcela se smířiti s náboženským rozdvojením národním. Aby se vyhnuli důsledkům toho, nezbyvalo jim, leč užiti prostředku, na něž ukazovaly již počátky revoluční z r. 1419 i 1420, totiž volby Čecha a utrakvisty za krále. K českému království národnímu vedla logika poměrů. Náboženský dualismus, stojící mezi králem a národem, musil býti odstraněn, měl-li býti národ ušetřen nekonečných bojů, dotýkajících se samých jeho kořenů životních. Doba nedovedla ještě převésti víru ve stav jen soukromých vztahů: víra byla nejdůležitější politikum. K požadavku znárodnění království, jež kladlo české sebevědomí jako politické vyvrcholení svých snah, protože většina národní byla utrakvistická, musil se připojiti utrakvistům kandidátův jako druhá podmínka.

Tomu však stále vadilo ono neblahé dědictví po revoluci husitské, které překáželo snaze té již za války, v době plného rozpětí české síly: urputné stranictví, jež se ani nedovedlo zapřítí, šlo-li o cíle nejvyšší. Léta čtyřicátá jednak ještě zcela nedospěla k tomuto předpokladu volby českého utrakvisty, jednak, když již k němu dospívala, jako by tento cíl s očí ztrácela: utrakvismus byl hotov, přijmouti cizince za krále jen s výhradou příslušných záruk, doufaje, že tyto postačí, aby vznikl uspokojivý poměr mezi cizím, katolickým králem a utrakvistickými jeho poddanými. Přispívaly snad k tomu i naděje, že katolický král spíše dokoná dohodu Čech s církví, a snad i obavy před stranou katolickou — a tou od počátku let padesátých byla skoro již docela strana rakouská, rožmberská — jež, nepřipouštějíc ani jiné možnosti, pevně spoléhala v přijetí krále katolického; utrakvismus snad se tak vyhýbal možnosti nové války náboženské, války domácí i války s cizinou, třebas na konec za stoupajících nároků církve, kurie i českých katolíků bylo velmi pravděpodobno, že místo klidnější, lepší doby, jejíž zásvity optimismus utrakvistický s radostí vítal, přece přijde nová temná bouře. Než tyto důsledky, vedoucí k volbě českého utrakvisty, třebas byly již založeny v samé existenci utrakvismu,

dlouho ještě byly přezírány, až teprve neočekávaná náhoda položila otázku samou přímo, naznačujíc možnosti, které zamítnouti znamenalo, zcela se vzdáti na nemilost osudu.

V první polovině let čtyřicátých, kdy Čechy usilovaly najíti vhodného kandidáta trůnu, bylo těžko jej najíti, byť se obracely i do ciziny. Obtíže přijetí trůnu českého tkvěly nejen v nesnadné otázce náboženské, nýbrž i ve smutném stavu země po dlouhé válce: lze jej tušiti, avšak kromě nahodilých poznámek, na př. o nebezpečí na cestách, marně hledáme vystižnějšího obrazu, jak Čechy po válce vypadaly. Zklame nás i relace zástupce koncilu basilejského Jiřího, biskupa z Vichu, jenž na podzim r. 1437 projel Čechami do Prahy a odtud jel za císařem na Moravu, ač počáteční její podrobnosti slibují více. Pohodlný a požívačný prelát si kromě nebezpečí stěžuje na nedostatek vína ■ lůžka, takže, „ježto Páně je země“, musil potřebě spánku vyhověti na zemi, pochvaluje si, našlo-li se k tomu alespoň trochu slámy nebo sena. Leckdy prý nebylo ani chleba jídelného, leč jen takový, jaký v jeho domově se dával psům. I nablízku Prahy, v nebezpečném dosahu moci Bedřicha ze Strážnice, jehož lidé projížděli krajem, ve vsi, kde spal u kamen na seně, sotva se našlo ovsa pro koně; piva bylo tu dosti, avšak nikdo z průvodců prelátových se „nesnížil“ k takovému nápoji a raději pili vodu. Cesta z Prahy na Moravu byla zvláště nebezpečna, a třebaš jeli lesy a postranními cestami, velmi neschůdnými, stále bylo třeba, býti pohotově se zbraní proti zálohám. Leckde tu ležely i mrtvoly, a tak ve straších a s nesnázemi dojel náš prelát do Telče.

Aby se království pozdvihlo a řádná správa zavedla, bylo by vyžadovalo veliké schopnosti a sebezapíravé energie, zvláště když i důchody královské byly v hlubokém úpadku. Než i kdyby finanční stav nebyl tak ubohý, jak se někdy přepjatě líčí — slyšímeť na druhé straně o ochotě stavů, přispěti vydatnými berněmi k výplatě „velikého dílu království“ — k znovuzřízení království bylo by třeba celého muže a velikých obětí času i práce.

K otázce královské hned r. 1440 byl příznačný poměr Oldřicha z Rožmberka, jemuž jako „staršímu“ mezi stavy připadalo při volbě první místo. Strana rakouská nesetřvala důsledně při právech pohrobka Albrechtova Ladislava: její legitimismus mluvil i mlčel, jak bylo vhod jejím zájmům a zvláště prospěchům jejího vůdce Rožmberka. Toho lze i tu přistihnouti při dvojí hře, jak na jedné straně něco tvrdí, co na druhé popírá: tak jednal s královnou Alžbětou i s nápadníky trůnu českého, Fridrichem Braniborským i Albrechtem Bavorským. Vysvětlení těchto jeho obrátů najdeme u syna Fridrichova Albrechta Braniborského, jenž sám později, r. 1443, byl též kandidátem českého trůnu: podle něho by byli nápadníci dospěli k cíli snáze, kdyby byli chtěli dáti, co se na nich žádalo. Oldřich nedostal, co chtěl, a proto jeho zájem o kandidáty rychle chladl. Tak pokusy o cizí kandidaturu nebyly leč

ztrátou času, marným úsilím, jemuž tajné ruce kladly překážku za překážkou, až kadidaturu znechutily kandidátovi i voličům.

Presvědčiv se, že přitažlivost české koruny nepůsobí na cizí knížata tak silně, aby byli ochotni, jeho služby dobře zaplatiti, jako to dříve činili Zikmund, Albrecht II. i církev — ztratil Rožmberk o volbu zájem vůbec a vrátil se k legitimismu i se svou stranou, což značilo uznání nároků Ladislavových. Ani při tom nevyšel egoismus jeho i předních jeho stoupenců na prázdno: Rožmberk nejen vymáhal pomoci na Alžbětě, ač sama těžce zápasila s finančním nedostatkem při nákladném zápasu o korunu uherskou, a nutil poručníka Ladislavova, krále Fridricha III., k náhradě závazků někdy Albrechta II., nýbrž on tím získával i záminku k prodloužení bezvládí, jež jeho choutkám šlo tak dobře k duhu. To se zvláště ukázalo v případě zemanského jeho souseda Smilka z Křemže: Oldřich jej úskočně dostal ve svou moc a donutil k vydání všech statků, což však Smilkovi nevrátilo ani svobody, ani mu později nezachránilo hrdla. Rožmberk si krále vůbec nepřál, ač se to otevřeně neodvážil přiznati, a nemoha sám správu království strhnouti na sebe nebo na své straníky, mařil alespoň proto všechny pokusy o zřízení zatímní správy zemské, takže se jeho vinou udržovalo v Čechách nejen bezkráloví, nýbrž vůbec bezvládí.

Strana Ptáčkova, nemohouc sama najíti vhodného kandidáta, zásadně nezamítala uznati jednoho z Habsburků, ať Ladislava nebo krále Fridricha, jehož by si byla spíše přála, ježto nebylo v tom případě třeba, starati se o zatímní správu, jako při Ladislavovi: nebyloť ještě tehdy zkušeností s váhavou flegmaticností Fridrichovou, jež se později stala kletbou zemí jeho i těch, jež mu byly k správě svěřeny. Nebylo to však prostým uznáním nároků habsburských, nýbrž král měl býti přijat, jako Zikmund nebo Albrecht, až potvrdí volební kapitulaci, jež se přese všecku nechuť strany rakouské nemohla obejít bez návratu k úmluvám z r. 1436 i k „listu mírnému“.

Poměr stavů k Habsburkům nebyl od r. 1441 stejný, nýbrž kolísal podle toho, která strana na sněmu měla většinu. Straně Ptáčkově se vždy nepodařilo nabýti převahy, naopak se to snáze dařilo straně rakouské jednak prodléváním se začátkem jednání, jednak jeho prodlužováním a odkládáním, čímž náklady, spojené s pobytem na sněmu, rostly a zemanstvu tak účast na něm ztěžována: slyšíme-li již tu a tam na sněmích o zástupcích sjezdů krajských, nebyl to ještě zjev pravidelný. A když se zdálo, že strana Ptáčkova prorazí se svými návrhy, opouštěl Rožmberk se svými stoupenci sněm, aby zabránil rozhodným usnesením, nebo na sněm nepřicházel, předpokládaje, že se bez něho nic důležitého nepodnikne. Rožmberk také, když se mu to hodilo, dovedl zlákati k své straně i zástupce zemí vedlejších, trvajících stále na dědickém právu Ladislavově a kromě toho se dožadujících i uznání svého práva na účast při volbě nového krále podle ustanovení Karlova. Proti tomu ovšem byla strana Ptáčkova

i strana radikální, avšak ani strana rakouská nemínila jíti v té příčině příliš daleko, přejíc si podpory svého stanoviska souhlasem zemí vedlejších, nikoli však jejich účasti na právu volebním: v tom mezi ní a stranou Ptáčkovou nebylo rozdílu.

Tyto pletichy Rožmberkovy budily nechuť k všemu jednání a sněmování, mohly však působiti jen dočasně, dokud obecná nespokojenost nenabude vrchu nad úctou k prvnímu magnátovi v zemi.

Jednání zástupců sněmovních, volených většinou Rožmberkovou, s králem Fridrichem bylo zatěžováno dotčenými již soukromými zájmy strany rakouské, takže k nějakým rozhodnutím, příznivým tužbám Ptáčkovým po pevném řádu zemském, za života Alžbětina vůbec nedošlo. Nespokojenost s dosavadním postupem Rožmberkovým vybuchla až po její smrti (19. prosince 1442) na sjezdu královéhradeckém, kde za přítomnosti Ptáckovy bylo usneseno, státi proti všem, kdo by odpírali, jednati „o pokoj a jednotu i svornost tohoto království“.

To byla nálada, jež oživovala též lednový sněm v Praze 1443, tentokráte bez účasti Rožmberkovy a s většinou Ptáčkovou. V čele poselstva, vyslaného odtud ke králi Fridrichovi, stál sám Ptáček, a sněm, aby novému králi usnadnil jeho počátky, byl ochoten, povolití velikou, nebývalou berní. Při jednání vídeňském jednal Ptáček zcela v důsledku postupu dřívějšího, nabízel-li korunu nejdříve Fridrichovi samému a teprve, když tento odmítl, sliboval přimouti Ladislava, leč s výhradou, že Fridrich osobně převezme správu zemskou. Třebaže se Fridrich ani tehdy nevyslovil určitě, přece odjížděli poslové s nadějí v jeho sliby.

Avšak ty se brzo ukázaly jen „pěknými řečmi“, kterými jim jen „lahodil“, aby dosáhl odkladu, neboť on sám nejméně byl nakloněn, vzítí na se těžký úkol správčí, spojený ještě s podmínkami, ohrožujícími již docela jeho pohodlí. Když pak hned na druhém sněmu červnovém se ujala jednání s králem opět strana rakouská, jež na sněm přišla v hojném počtu, vytušivši, co jí z rozhodnosti Ptáckovy hrozilo — objevila se celá bédnost styků s oním nerozhodným slabochem, jenž byl neúnavný jen v tom, jak vážné věci odkládati, aby mohl žíti svým hříčkám: Fridrich přijímal správu místo Ladislava, avšak jen se slibem „do Čech nazřieti“, a to ještě, až bude prost nesnází s věcmi říšskými a církevními. To strana Ptáčkova přijmouti nemohla. Nebyl-li však uznán list o takovém správcovství Fridrichovu, přece tehdy sněm učinil, co chtěl již Fridrich ve Vídni: stavové se přiznali k Ladislavovi. Snad to mělo býti pohnutkou, aby i Fridrich nyní vyšel stavům vstříc. Než on jen potom do Čech vzkázal, ať si stavové sami zvolí správce, dva nebo více, rada to, jež, ponechávajíc rozhodnutí opět stavům samým, za okolností, kdy jedna ani druhá velká strana zatím ještě nemohla svou vůli ostatním uložití, neznamenala prakticky nic. Přiznáním k Ladislavovi byl sice v otázce královské uči-

něn krůček kupředu, měl však jen nepatrný význam praktický, jsa pouze závazkem, že stavové se již nebudou ohlížeti po králi jiném: Ladislav bude přijat, avšak za podmínek, které teprve budou nově smloueny.

A tak v době, kdy Ptáček 27. srpna 1444 náhle umřel na nákazu morovou, obě hlavní otázky politické, královská i správčí, zůstávaly vlastně nerozřešeny a situace skoro byla, jako r. 1440. Kromě landfridů krajských a kromě občasných, avšak skrovných opatření sněmovních v případech nejnutnějších — soudy zemské stály — nebylo v zemi zákonných zřízení obecných, která by měla na péči pokoj a právo. Za tohoto úpadku autority veřejné vynikal význam zřízení landfridního, jehož působnost se však nesmí přeceňovati, jako by tu bezděky, z nouze chvíle, vyrůstalo zřízení republikánské, nahrazující s dostatek moc monarchickou. Třeba přiznati, že kromě měst, kde správa a soudnictví i bez krále pokračovaly svou cestou a opatřovaly v dosahu své pravomoci pořádek i spravedlnost, záruk právní bezpečnosti bylo málo a že záležely více na ochotě zúčastněných činitelů, hejtmanů a rad krajských i „krajanů“, rozkazy jejich plnících, než na vžívajícím se novém řádu. Scházela řádná exekutiva a hejtmané raději hleděli působiti přátelsky, jako úmluvci, než mocí donucující: o energičtějších prostředcích slyšíme jen v krajních případech, bezpečnost celého kraje ohrožujících. Lidé toužili, býti již z těchto poměrů, a v duchu starších tradic se jejich naděje připínaly k ideí monarchické.

A skoro stejně jako s otázkou královskou a správčí bylo i s otázkou církevní, a souvislost mezi věrou a politikou měla i zde významný vliv na poměr stran. Vlastní představitelé utrakvismu, strana Rokycanova a Ptáčkova, měli zde proti sobě nejen katolíky, nýbrž i levé a pravé křídlo husitské, Táboorské i mírné utrakvisty.

Mírní utrakvisté, jejichž hlavním zástupcem byl M. Jan Příbram, blížili se sice nábožensky i politicky ke katolíkům, přece však s nimi nemohli v jednu stranu splynouti. Ze stran utrakvistických právě oni, k nimž mimo většinu utrakvistického panstva náleželi především Pražané, pouze však z vrstvy vládnoucí — lid sám byl v Praze smýšlení radikálnějšího — požívali přízně Zikmundovy i Albrechtovy. Za Zikmunda proti Rokycanovi dosáhli v osobě přítele kdysi Husova Křišťana z Prachatic úřadu administrátorského a již v lednu r. 1438 zjetím oposičních vůdců, kteří jim, jako pozůstatky starší, svobodnější doby, byli stálým nebezpečím převratu, dostali Prahu úplně ve svou moc: nastalo tak desítileté období vlády „apoštolů“ Petra (z Kunvaldu) na Starém a Pavla (z Dětrichovic) na Novém městě, jak později (r. 1465) postavil je v ironickou protivu Jošt z Rožmberka proti „prorokům“ Danieli (z Tucho- raze) a Samuelovi (z Hrádku), kteří je svým vlivem po r. 1448 vystřídali. Pozdější pokusy o převrat byly marny, a třebaže se pravá duše utrakvistické Prahy občas důrazně přihlásila, hlavní město za pomoci panstva, zvláště Men-

harta z Hradce a Hanuše z Kolovrat, zůstalo léta mimo bližší styk s utrakvisty horlivějšími, jsouc v zajetí utrakvisticko-katolické reakce: utrakvismus byl tak bez svého přirozeného těžiška, a jeho oporami zatím byly Hradec Králové, místo exilu Rokycanova, a Hora Kutná, časté středisko sjezdů strany Ptáčkovy.

Veliký spor církevní mezi papežem Eugenem IV. a koncilem basilejským, jenž zvolením protipapeže Felixe V. (5. listopadu 1439) nabyl povahy nesmiřitelné, podáváje příležitost, aby se i česká otázka po případě přesunula na nové koleje, nutil i strany husitské, aby k němu zaujaly stanovisko. Vlivem Albrechta II. zavládla u jeho straníků faktická, byť přímo neprohlášená neutralita, jež však potom nebyla ode všech dodržena. Zatím co mírní utrakvisté s kapitulou pražskou při ní trvali dále, u Oldřicha z Rožmberka, jehož stanovisko bylo rozhodující i pro mnoho jeho stoupenců, rozhodl zájem finanční, naděje na hojné podpory od Felixe V., pro koncil i pro nového arcibiskupa pražského, kterého koncil, zrušiv volbu Rokycanovu, ustanovil v osobě rodilého Pražana Mikuláše Jindřichova. Ten však nebyl uznán ani od kapituly, ani od utrakvistických administrátorů Příbrama i Prokopa z Plzně a university pražské, a jeho uznání v jižních Čechách od synody třeboňské trvalo jen tak dlouho, dokud trvala Rožmberkova náklonnost ke koncilu. Nedosáhnuv svých přání, odvrátil se brzy pan Oldřich opět od koncilu a vrátil se k neutralitě.

Společný postup utrakvistických administrátorů s kapitulou pražskou i jejich obavy o budoucnost utrakvismu daly r. 1441 podnět k jednání o dohodu mezi nimi. Pokus ten zajímavě osvětlil nejen obtíže všech vyrovnávacích snah s katolíky, kteří, nechtějíce v ničem zadati vlastním nárokům na výhradné panství v zemi, odpovídali na všechny otázky i stesky utrakvistické jen vyhýbavě — nýbrž i postavení Příbramovo: ten přese všecku svou smířlivost trval na zvláštním postavení kněží utrakvistických a žádal, aby i katolíci uznali kalich za „pravdu Kristovu užitečnou a spasitelnou“. Tak i v mírném Příbramovi — bylo by se ovšem musilo dále jednati i o jiné články, mírným utrakvistům drahé, o bohoslužebnou češtinu i o přijímání dítek — svým způsobem, jako r. 1437 v Basileji, hlásí se znovu program dokonání kompaktat, a jeho odmítnutí musilo jej přesvědčiti, že s kapitulou není smíru, a nakloniti jej k dohodě s Rokycanou.

Jestliže Tábořským, třeba i oni s ohledem na své mírnější spojence městské leckdy zdůrazňovali potřebu dokonání „té pře svaté“, byl veliký spor církevní celkem lhostejný, nebylo tomu tak u strany Rokycanovy. I ta ve sporu zaujala stanovisko faktické neutrality, takže formálně z poslušnosti Eugenova, pokud o něm při zvláštním postavení utrakvistickém lze mluvit, nevystoupila. Tradice by ji byly spíše vedly k Basileji, avšak dekret konciliární proti kalichu i zrušení volby Rokycanovy jí tam cestu zavíraly, zvláště když ani koncil, ani Felix V. ničím jí dohodu neusnadnili. A tak vidíme r. 1442 stranu Rokycan-

novu spolu s Příbramovci se usnášeti o posláni zástupců do Uher ke kardinálu Eugenovu Cesarinimu. Byl to při neústupnosti Basilejských jediný možný způsob, užití sporu církevního ve prospěch české církve utrakvistické. Bohužel, zdá se, že zůstalo tehdy jen při usnesení. A okolnosti časové způsobily, že tuto nit bylo opět možno navázati až později, kdy již situace nebyla českému utrakvistu tak příznivá, zatím co pražská kapitula se již na rozhraní let 1444—45 určitě přiznala k Eugenovi.

Zato se dostavily úspěchy alespoň ve vnitřní organizaci utrakvistické, společném to díle Rokycanově a Ptáckově. Bylo osudné, že toto sjednocení utrakvismu nemohlo být ukončeno dříve, aby vůdcové bez obavy před rušivými následky stranických rozporů mohli přistoupiti ještě za sporu církevního k dílu přerušnému, avšak přece nevyhnutelnému, k vyrovnání jak s českými katolíky, tak s nejvyšší autoritou církevní, ať by to byla ta neb ona strana, Eugen nebo Felix. Nebylo to jen v zájmu utrakvistickém, nýbrž i v zájmu státním: včasným dokonáním kompaktat byla by se zjednodušila i otázka nového vybudování českého státu.

Ve straně Ptáckově se ještě delší dobu po spolku čtyř landfridů nepříjemně uplatňovaly rozdíly stavovské mezi zemanstvem a městy. Po sporech při volbě Albrechta Bavorského r. 1440, kdy panstvo, nemohouc se vzpíratí nárokům stavů nižších na účast při volbě, své povolení (ne zásadní, nýbrž prý jen pro tento případ) vztáhlo i na města, ač zemanstvo tomuto rozšíření práva volebního i na města odpíralo — nové a těžké zkoušce byla soudržnost měst i zeman východních podrobena brzo potom (1441) při zápletky s Janem Koldou ze Žampachu, jenž od podzimka 1437, proti právu Jiříkovu, byl pánem na Náchodě a odtud svými pleny sužoval daleké okolí v Čechách i ve Slezsku. Společný nepřítel vyvolal i společnou akci sužovaných východních landfridů i Slezáků, při čemž se strany Ptáckovy bylo charakteristicky akcentováno státoprávní společenství Čech se Slezskem bez ohledu na to, že Slezáci jsou Němci a katolíci. V té příčině si pak marně stěžovali Táborští, jejichž byl Kolda jednotníkem, že landfridy posilují cizozemce proti „věrným Čechům“ a proti „božskému dobrému“; bylo to marno i u těch, kdo ze šlechty východočeské spolu s Tábořskými dosud sympatisovali s Polskem. Případ Koldův konečně pomohl rozhodnouti i u měst přes přízeň, kterou dosud chovala k Tábořským: šlo o trest zřejmého škůdce zemského a o pokoj i větší bezpečnost na hranici.

Opora, které poskytovali Táborští Koldovi, podávala Ptáckovi vhodnou příležitost, aby je přitiskl ke zdi, aby je přinutil, vzdáti se zvláštního postavení náboženského, od Zikmunda jim povoleného, a vstoupiti na týž zákonný podklad, jaký měla jeho strana. Vracela se situace, poněkud podobná poměrům před bitvou u Lipan, přece však s podstatnými rozdíly.

I po Lipanech zůstávala moc tábořská, třeba silně otřesená, pozoruhodnou,

a nedovedla-li již své vůle, jako kdysi, vnucovati jiným, přece měla dosti síly, aby vážně překážela sjednocení utrakvistickému. Hojnost nepokojných živlů na Táboře, přivyklých válce a kořisti, působila na jihu stále menší otřesy i obnovovala nájezdy do Rakous. Jejich sousedstvím, ■ něhož každou chvíli mohla padnouti zápalná jiskra, trpěl i po válce zvláště Rožmberk: stará nechuť vzájemná, jež tkvěla v celé povaze obou těchto soupeřů, vybíjela se zatím v nejrozmanitějších sporech, které podezřívavá nedůvěra na obou stranách jen zmocňovala. A tak Táborští zůstávali nebezpečným kvasem, ■ něhož stále hrozila zápletky, jež mohla většinu země strhnouti do války.

Při tom, ačkoli obojí těsně souviselo, přece třeba lišiti světskou, politickou stránku táborství od náboženské. Nemůžeme-li kněžím tábořským ani v tomto období odeprítí sympatií, nelze jich přiznati táborství jako straně politické. U kněží tábořských přes různé ústupky, jež musili učiniti své straně, stále probleskovaly staré ohně, kdežto bratrstvo tábořské jako strana politická, ztratitvši svůj starý ráz ■ přes to nechtějíc se vpraviti v nové poměry ■ stále se odvolávajíc na sílu meče, bylo v této své úpadkové formě překážkou pokoje a lepšího řádu zemského. Ovšem, jakmile táborství politicky bude donuceno ke kapitulaci, neudrží se ve své staré podobě ani po stránce náboženské. Proto Ptáček, chtěl-li sjednotiti utrakvismus v obojí příčině, politické i náboženské, musil nejprve svou pozornost obracet k tomu, aby podvrátil politickou moc táborství: důsledky náboženské se pak již musily dostaviti samy.

I užívaje případu Koldova jako záminky, nabízel Ptáček Rožmberkovi spolek proti Tábořským. Dokazoval mu, že nikdy nebylo času lepšího, přiměti tento vzpurný a rušivý živel, aby se vpravil v řád mírový, a jeho nabídka byla provázena výstrahou: zanedbá-li nyní Rožmberk pravé chvíle, promešká prospěch vlastní i zemský ■ snad později on i jeho strana rádi by sobě pomáhali, „byšte věděli vedle koho“. Rožmberk měl v rukou rozhodnutí, přes to však zůstal jen divákem. Nebyla to jen finanční tíseň zadluženého magnáta a neochota krále Fridricha, vypomoci mu, jež k tomu vedly, nýbrž i jistá škodolibost, jež chce bez vlastní oběti těžiti ze sporu dvou jiných. Nové jeho příměří s Tábořskými mělo za následek, že i Ptáček upustil od větší akce, spokojiv se s menšími úspěchy, a dohodl se též s Koldou o příměří.

Cenný výsledek ■ krátké války pro Ptáčka byl jinde než ve vojenských úspěších: jestliže se mu nezdařil jeho úmysl proti Tábořským, alespoň se vpřed posunulo scelení jeho strany, ne bez vlivu Rokycanova, jenž asi způsobil, že Hradečtí se po delším váhání mezi Tábořskými a Ptáčkem přece na konec rozhodli pro tohoto. A jejich příkladu následovala i jiná města, při čemž dobře Ptáčkovi posloužil i návrat císařovny Barbory z Polska do Čech, jímž se zlepšil i jeho poměr k městům věnným. Větším sblížením měst s Ptáčkem se teprve vlastně vytvořila jeho strana a ze spolku landfridního vznikla jednota Ptáčkova.

Nezůstalo však jen při tom. Šťastné spojení Ptáčkovo s Rokycanou, tak harmonické v povaze i v názorech obou mužů, mělo brzo následky další. Na srpnovém sjezdu v Čáslavi r. 1441 byl Rokycana ve spojených krajích prohlášen za „najvyššieho úředníka v duchovním právé“ a již v říjnu na synodě horské přes půl čtvrtá sta kněží z východu i z jiných částí země složilo jemu poslušnost, takže s výjimkou Prahy a Tábořských byl Rokycana od ostatních utrakvistů uznán za hlavu církve utrakvistické, vstupuje tak na místo vedle Ptáčka v příčině náboženské. Aby se však jeho strana mohla státi představitelem utrakvismu vůbec, postaral se Rokycana usnesením, které nejen nadlouho bylo ustálením orthodoxie husitské v učení, obřadech i kázni kněžské, nýbrž bylo zároveň i nabídkou k smíru a k vyrovnání jak s Pražany, tak s Tábořskými. Zde se nejlépe osvědčilo střední politické stanovisko Rokycanova. Vycházeje z minulosti, přiznal se především k veliké synodě z r. 1421, jež spojila obě utrakvistické strany pražské, a snažil se tím dáti podklad k jednání s oběma stranami, zatím na synodě horské nepřítomnými. Nejdůležitější při tom byla jeho formulace učení o svátosti oltářní, o skutečné, osobní přítomnosti Kristově v ní jako boha i člověka i ■ důsledky, plynoucími z toho pro úctu svátosti.

Tento krok mohl Rokycana učiniti jen s podporou Ptáčkovou, pod jeho autoritou politického vůdce utrakvistického, jež zaručovala úctu k těmto opatřením i splnění nadějí s nimi spojených. Vzájemnost obou vůdců se tu jevila ve formě velmi účinné. A jestliže kněží tábořští protestovali proti svolání synody od Ptáčka jako proti zasahování živlu laického do věcí duchovních, ozývaly se tu nepřímou již obavy před tušenými následky, obavy, které byly jen potvrzovány zprávami o politických stížnostech proti Tábořským, jež v Hoře podával Ptáček ne jako straník, nýbrž jako politik, hledící k prospěchu celé země: žádná autorita duchovní by Tábořských nepřiměla k jednání, avšak donutí je k němu nátlak moci světské, volající je k odpovědnosti za vše, čím se oni protiví obecné solidaritě, náboženské i politické. Ptáček si tu v nedostatku vyšší moci vládní, krále, jménem většiny národní osvojoval práva jako jeho náměstek, třebaš oficielně ještě neustanovený, jako by již byl správcem zemským, stejně jako sjezdová jednání spojených krajů lépe ■ účinněji nahrazovala prázdný ■ marný lomoz oficielního stroje sněmovního; nepřímou tu již zněla jeho výzva i ke katolíkům. Kněží tábořští již před sebou viděli tvrdou nutnost, které se až dosud dovedli vyhnouti, že budou se musit ve svém sporu ■ Rokycanou podrobiti výpovědi ustanovených soudců z listu Zikmundova z r. 1436, nebo za své přesvědčení, jehož se vzdáti nechtěli a nemohli, podniknouti rozhodný boj za podmínek nevalně příznivých.

Od nich bylo již ústupkem, když r. 1442 k sjezdu kouřimskému posílali svou obranu, podvolující se tak obsílce Ptáčkově a nastupující již tím proti své vůli cestu jednání se stranou Rokycany, jehož autority jinak neuznávali. Obrana ta, založená na jejich neúchylném biblismu a odporu proti všem nálezkům

lidským, které prý svedly s cesty i většinu utrakvistů, a trvající též na „soudci chebském“, ukázala, jak nesmiřitelné byly protivy mezi oběma stranami: byl to boj mezi dvojím přesvědčením, kde je těžko se smlouvat, kde nanejvýše je možno podrobiti se tvrdému nezbytí, síle, která až dosud byla záštitou Tábořských.

Události brzo Tábořské osamotnily proti spojenému utrakvistu ostatnímu: červencový sjezd na Mělníce r. 1442 smluvil již náboženskou dohodu mezi Rokycanou a Příbramem, nikoli však ještě politickou mezi Ptáčkem a Prahou, a kolem Tábořských rostly nesnáze, nutící je k jednání. Čemu se Rožmberk vyhnul r. 1441, válce s Tábořskými, v to jej zapletl r. 1443 jeho spor se stránkem tábořským Jarošem z Drahonice na Božejovicích. Tenkrát se díval zápasu Ptáček, jsa však hotov zasáhnouti, jak toho bude potřeba žádati, nikoli v zájmu Rožmberkově, nýbrž utrakvistickém. Tato tíseň diktovala Tábořským nezvyklou zdrželivost k Ptáčkovi a Rokycanovi, když tito přísným tónem obelstali kněží tábořské k nové synodě horské pro neshodu v učení o eucharistii. Bojíce se, aby se Ptáček v boj nevmyslil — drobná válka byla ostatně vedena chabě i od Rožmberka, jehož síla finanční byla brzo vyčerpána — svolili k jednání na obě strany, s Rožmberkem, s nímž smluveno příměří, i s Ptáčkem: s tím Bedřich ze Strážnice i Mikuláš Biskupec v Praze smluvili, že kněží tábořští se dostaví na sjezd do Hory a že o věcech tam nevyřízených konečným způsobem rozhodne pak sněm podle „soudce chebského“; při tom od Tábořských byla dána záruka, že jejich obce nestrpí kněží, kteří by úmluv těch nezachovali.

Sjezd horský byl hlučným závěrem dlouhé řady hádání mezi tábořstvím a utrakvistem, a jeho účastníky byli všickni přední theologové obou stran: z Tábořských hlavně Biskupec a Václav Koranda, z utrakvistů Rokycana a Příbram. Jednání řídili Petr Engliš za Tábořské a Václav z Dráchova za utrakvisty. Hlavní tíha sporu padla na Rokycanu a Biskupce, v nichž byly jejich strany ztělesněny. Starým tradicím odpovídalo, že se spor, ač byl revisí i mnoha jiných otázek, přece soustředil na hlavní otázku, která vyvěřela ze základního věroučného zájmu husitského, na svátost oltářní, a třeba přiznati, že ideově byl spor na výši chvíle. A jako dříve, ani tehdy přese všecko úsilí, dodati přesvědčivé váhy svým subtilním důvodům, nedovedla a ani nemohla jedna strana přesvědčiti stranu druhou právě proto, že šlo o nejvyšší otázky lidského přesvědčení. Je to osud všech sporů, kde nelze rozumově a logicky přesnost svých vět dokázati, kde je účastno srdce a celá bytost: zde není a nemůže býti v podstatě ani vítězů, ani přemožených. Je v tom tragika doby, která se ještě nedovedla povznést k vědomí o subjektivní relativitě víry, pevně lpíc na oprávněnosti jedné, své pravdy a jsouc hotova, svůj ideál potřísniti jeho vnucováním člověku jinému: bylo by možno se vzájemně snášeti, ale nebylo možno druhého přemoci. Poněvadž pak snášelivost, uznávající cizí od-

chylky, ještě nenašla přístupu v duše, musila k zdánlivému vítězství dopomoci síla a zdrtit odpor, ne-li ohněm, alespoň vězením.

Táborská víra o svátostné přítomnosti Kristově ve svátosti oltární byla Rokycanovi a jeho straně jen zdobně zakrytým „falšem”, vskutku však se jim zdála popíráním jeho pravé přítomnosti; naopak Rokycanovo tvrzení o osobní přítomnosti ztotožňovali Táborští s upřílišenými důsledky, které a ní byly leckdy vyvozovány, s oním hrubým materialismem, s věrou v „hrubou a rozměrovou” přítomnost těla Kristova podle jeho bytu přirozeného. Racionalismus táborský se nemohl srovnati s Rokycanovým míněním o prosté víře, jež raději chtěla vřele věriti než všetečně hloubati o nepochopitelných tajemstvích víry. A jako se Biskupcovi vytýkaly jeho vývojové stupně jako zrady staršího mínění, tak i proti Rokycanovi stavěna jeho minulost, jeho souvislost s Jakoubkem ze Stříbra, jež Táborští zvali svým „duchovním otcem”, i jeho rozpory s Příbramem. Zde irenismus, hledající formule, která by hověla oběma stranám, musil se ztroskotati, zvláště když se ve spor vmísila soustavná hašteřivost Příbramova i vášnivost Korandova.

Sjezd se skončil bezvýsledně, a jinak by se nebylo skončilo ani další rozpisování i jednání obou stran v Praze v lednu r. 1444, kdyby nebylo sněmovního výboru, který, nikoli bez odborníků theologických a ne bez obtíží, 31. ledna schválil učení Rokycanova jako „bezpečnější, lepší a jistší”; sněm se pak zavázal, ve všem se s ním srovnati a brániti ho až do smrti. A nad výpovědi tou chvěl se pláč starého Korandy jako nad „velikou křivdou”, jež prý spáchána na táborství, na velikých ideálech jeho let mužných, na velikém zápase, od svých opuštěném a odsouzeném. Zde, ve chvíli vítězství, ukázala se v krásném světle Rokycanova smířlivost: nelpěl na liteře rozhodnutí a psal Tábořským, aby drželi rozsudek „ve zdravém smyslu”, nabízejí jim i tehdy ruku k smíru. Ta však byla zamítnuta jejich protestem proti výpovědi sněmovní, spojeným spolu s požadavkem, aby jim byla výpověď podle „soudce chebského” „pravě” dokázána.

Konec jednání byl však přece v podstatě koncem táborství, třebaš Tábor sám nebyl stále ještě podroben, ani nebyl bez spojenců. Táborští ztratili sněmovní výpovědi právní svůj základ, který až dotud měli v listu Zikmundově z r. 1436, a ztratili i ve veřejnosti husitské svůj prestiž. Byli osamoceni a zbývalo jen, vyvoditi ze sněmovního rozhodnutí praktické důsledky a mocí je donutiti k uznání vůle zemské. K tomu ještě tehdy nedošlo a zdá se, že si toho nepřál ani Ptáček — i v tom souhlasil s Rokycanou — spokojuje se zatím s právní porážkou Tábořských. Jestliže Rožmberk v podstatě nechtěl, aby byli Táborští pokořeni a musili se poddati Ptáčkovi a Rokycanovi, ani Ptáček sám si nepřál takového jejich zeslabení, aby tím byl Rožmberk na jihu zcela volný; doufal snad, že bude zaň pracovati čas a že Táborští se sami již vpraví v novou situaci, byť ne hned a ne bez přemáhání.

Nepřítelem po výpovědi sněmovní nebyli mu ani tak Táborští, jako Rožmberk ■ panem Menhartem. Šlo o to, přiměti je k plnění listu „mírného“ i k rozhodnutí otázky královské, vlastně správčí. Při tom bylo možno doufati, že Táborští sami nezůstanou již nečinnými diváky, poučení nedávnou zkušeností s Rožmberkem, s nímž sice uzavřen mír, s nímž však zůstaly jim staré hněvy, i zdrželivostí Ptáčkovou. Toho již přecházela trpělivost ■ touto stále prodlužovanou hrou lstí a úkladů, kterou tak dlouho snášel, necitě se zatím dosti silen, aby ráznou ranou protrhl šalebnou síť, ■ chtěje dokončiti své dílo organisací. Nebylo by správně mysliti, že Ptáček, nestače na Rožmberka svou schopností vůdcovskou ani odhodlaností, byl by ještě dále snesl, aby se vlekl nekonečný řetěz marných pokusů o krále i o správu zemskou. Po zásadním vyřízení sporu s Tábořskými vystupovala potřeba, dojednati s církví, a česká otázka vstupovala v širší pole; avšak k tomu bylo třeba, sčítovati s domácí reakcí strany rožmberské.

V této chvíli umírá Ptáček, sotva 40letý, stejně předčasně, jako o šest let dříve zemřel Diviš Bořek a jako později po 27 letech Jiřík: byla to kletba utrakvistu, že jeho vůdcové odcházeli dříve, než jejich setba zcela dozrála, kdežto u katolíků Rožmberk přece jen déle udržoval souvislost vývojovou. Než přece byl rozdíl mezi skonem Bořkovým a Ptáčkovým. Umíral-li Bořek na počátku nových zmatků, zanecháváje po sobě stranu bez náležité organisace a nevěda, kdo bude pokračovati v jeho díle — organisace Ptáčkovy jednoty při jeho smrti již silně pokročila a v Jiříkovi byl tu již předem vyhlídnutý nástupce, jenž bez meškání mohl převzítí úlohu vůdčí. Ptáček byl skvělý organisátor i sběratel sil: výsledku jeho práce se sice nedostalo pak jeho jména, nýbrž jména šťastnějšího nástupce, avšak jemu přece náležela zásluha neocenitelná, že výsledek ten v podstatné části připravil.

Bylo to jako ■ jara. Největší mrazy, jež mohly zmařiti květy, již přešly. Přijdou sice ještě bouře, avšak ty budou jen zmlazením slibné zeleně. Doba nebezpečných počátků je překonána, a síle, která bude dosti prozíravá, aby nezmeškala pravého času, nebude odepřeno ovoce.

III.

V ČELE STRANY.

Po čtyřech letech neustálých pokusů neměly sice Čechy krále ani správy zemské, a také spor s církví zůstával nevyřízen; přece však tu již byl znamenitý klad v stále se utužující organizaci strany Ptáčkovy a Rokycanovy, z něhož bylo třeba jen vyvoditi důsledky politické i církevní.

Při tom bylo již napřed patrné, že zvlažnělé panstvo utrakvistické, následující zvyku i vžitých tradic, většinou půjde s katolíky; proti tomu jistou náhradu získávala strana Ptáčkova svým úsilím o pevný řád zemský v přízni i v určitějších spojeneckých vztazích těch katolíků, kteří nezavírali oči před smutnými následky politiky Rožmberkovy pro národní celek. Dělitkem bude sice i tehdy na prvním místě víra, nebude však při tom chyběti zájmu politického, povýšeného nad snahy úzce osobní nebo stranické. Budou to první zásvity nového soužití obou vyznání v klidu vedle sebe. Jestliže již dříve, i za války, najdeme sdružení živlů katolických i utrakvistických, bylo to heslo reakce a stavovských zájmů, které je svádělo k sobě; příště bude to již vyšší zájem národní, který bude otupovati ostrí náboženských rozdílů a usnadní společný postup přívržencům obou stran náboženských.

Vůdce, jenž připravoval tento nový směr politický, sice zemřel, avšak porucha tím nenastala, ježto na jeho místo vstoupil nový vůdce, jenž vssál tradice předchůdce a mistrovy, takže v podstatě nebylo ani změnu pozorovati. Po té stránce nebylo žádné přerývky. Náhoda, která náhlou smrtí staršího vůdce umožnila Jiříkovi rychlý vzestup k samému vůdcovství vlastní strany, v zmocněné formě se vrátí o 13 let později, aby podobně, netušenou smrtí královou, vynesla Jiříka ještě výše.

Oblibu i vážnost nového, 24letého vůdce r. 1444 nejlépe vyznačila okolnost, že při jeho zařijové volbě v Kutné Hoře za vrchního hejtmana spojených krajů nebylo ani stopy po jiné kandidatuře: mínění všech účastníků volby souhlasilo, že jiného vůdce netřeba hledati, že není muže ve straně, který by s ním mohl soupeřiti. A podoba volby horské z r. 1444 s volbou z r. 1458 je i v tom, že jejím účastníkem ■ patrně i vlivným při ní činitelem byl Rokycana, takže Jiřík vstupoval na místo vůdčí ve znamení souladu s duchovním náčelníkem českého utrakvismu, kterýž soulad však právě pro nové úkoly, nastávající straně utrakvistické, nemohl brzo zůstatí zcela nezkalen, byť napětí mezi Hradcem Králové, kde Rokycana i dále sídlil, a mezi zámekem poděbradským nenabylo rušivých forem.

Sjezd v Hoře, jež zůstávala i pro příští léta oblíbeným místem sjezdů utrakvistických — Poděbrady se k tomu nehodily pro nedostatek místa i pohodlí,

jaké mohli četní účastníci sjezdovi spíše najíti v rušné Hoře — též ukázal, jak spojení východních krajů již vyrůstalo ve stranu národní, společnou všem krajům, neboť jeho účastníci se již neomezovali na hranice původního spolku čtyř krajů: vrchní hejtman byl již opravdu vůdcem strany, mající své členy po celé zemi, která po něm odtud slula poděbradskou. A k této jednotě se přiznali i Táborští, hledíce se patrně vyhnouti srážce s Jiříkem o nedávnou výpověď sněmovní; ani Jiřík v novém svém postavení, zdá se, na ně zatím nenaléhal: byl to zajisté poměr jen volný, ale i ten byl pro budoucnost slibným pokrokem.

Z dosavadního pološera vystoupil Jiřík volbou horskou v plné, prudké světlo veřejnosti a jejího zájmu. Jméno „Jiřík” nebo „pan Jiřík” — s počátku se užívalo i jména „Boček”, jež bylo běžným pro členy poděbradské větve rodu kunštátského — stalo se rychle známým a slavným nejen po celé zemi, nýbrž i v zemích sousedních, a německý letopisec neváhá vykládati: „Gersicke, den man in Dutzschen zungen nennet Jorge”.

Po svém mistru Ptáčkovi zdědil Jiřík postavení i program, přátele i nepřátele a mezi těmito zvláště soupeřství Oldřicha z Rožmberka. Právě v poměru k Rožmberkovi vzdali voliči horští Jiříkovi nejvyšší důvěru v jeho schopnosti i rozhled, spoléhajíce, že dovede čeliti tak obávanému odpůrci. Zde nastávala Jiříkovi zkouška státníková, a na delší čas nebyla česká politika leč soubojem mezi Rožmberkem a jeho mladým příbuzným, jenž však byl nábožensky i politicky od vladaře krumlovského tak vzdálen, ač příbuzenství a zájmy stavovské byly by ho měly spíše vésti po jeho bok.

Jak byly otráveny vzájemné vztahy obou stran šalebnou hrou Oldřichovou, je viděti a toho, že pro vzájemnou nedůvěru nebylo ani možno, aby se strany sjely na jednom místě k společnému rokování. Teprve po delším jednání došlo k společnému sjezdu na neutrálním místě v Českém Brodě, jehož přípravy i průběh dobře osvětlují situaci, program i povahu obou stran.

U strany Jiříkovy již její lidovější základ, složený ze zemanstva a měst, kladl na první místo splnění toho, co bylo nejbližší srdci českého člověka, otázku náboženskou. Po zásadním vyřízení vzájemných sporů mohli se utrakvisté již více obracet navenek, jak k domácím katolíkům, aby tito jednali v důsledné shodě s tím, že kompakťata i s listem „mírným” jsou i pro ně závazná, tak i k církvi, tehdy ještě rozdělené sporem mezi Římem a koncilem. Není pochyby, že zde tužby lidovějších vrstev utrakvistických bezděky nacházely pravou cestu. Právě v otázce církevní nedovolovala situace velikých odkladů, neboť jen tak, zakročí-li se obratně a včas na pravém místě, bylo možno dohoniti, co dříve, za rozštěpení stranického, bylo zmeškáno. Postavení koncilu basilejského proti papeži Eugenovi IV. se sice velmi zhoršilo, přes to však jeho věc nebyla ještě ztracena, takže se stále ještě mohla z přízně k jedné straně činiti hrozba proti straně druhé. To bylo věcí politikovou, aby chytil pravou nit a

dovedl ji obezřetně sledovati. A sjednocený utrakvismus uprostřed let čtyřicátých měl již v Jiříkovi a Rokycanovi vůdce, kteří se k jednání tomu hodili.

V otázce pořadí hlavních problémů se Jiřík zcela nesrovnával s tendencemi většiny své strany, zvláště měst, jejichž nálada ještě důrazně vyznívala z pozdějších stížností (r. 1446), že třeba napřed jednati o otázce náboženské: o věcech politických, o krále, prý jedná se široce, zato však o potvrzení Rokycanova jen „velmi úzce“. Jiřík sám by byl patrně rád nejprve viděl rozhodnutí o správě zemské, jež za daných okolností nemohla připadnouti než jemu jako vůdci většiny, rozcházaje se tak s Rokycanou, u něhož, jako u měst, byl přízvuk na otázce náboženské. Kromě pochopitelné ctižádosti, toužící zaujmouti místo, kde by jí byla dána ještě volnější příležitost, působiti na vývoj poměrů veřejných podle přání svých i vlastní strany, bezděky při tom Jiřík podléhal i taktice Rožmberkově, jenž zcela v souhlasu s většinou českých katolíků vědomě do popředí posunoval otázky politické, nikoli aby je opravdu řešil, nýbrž doufaje, že najde již prostředky, aby konečné jejich rozhodnutí co nejdéle protahoval; právě proto nekladl hlavní váhu na otázku správců, nýbrž na královskou. Při tom však nelze na prospěch stanoviska Jiříkova upříti, že při jednání s církví bylo by mělo větší důraz, kdyby je vedl muž, stojící v čele celé země na místě králově jako oficiální představitel vůle zemské, než kdyby šlo jen o vůdce jedné strany, sebe silnější a k jednání tomu oprávněnější: k českým katolíkům měl by správce zemský snazší postavení, aby je přiměl, uznati starší závazky o kompaktátech i listu „mírném“; i pro církev samu by nastala situace obtížná, kdyby mezi těmi, kdo naléhali na konečnou úpravu otázky náboženské, byli též čeští katolíci.

Jestliže Jiřík nesouhlasil, aby se otázka náboženská kladla na první místo — a to se zdá patrné i z jeho dobrého poměru k Tábořským — přece otázky té sám nijak nepoškodil. Rozpor mezi ním a Rokycanou, byl-li opravdu, nevystupoval zjevně a neměl vlivu na nutná opatření: žádostem utrakvistické většiny bylo vskutku vyhověno a Jiřík se hned r. 1445 pokusil, vstoupiti v přímý styk s kurií římskou. Že tak proti přímému ustanovení sněmu českobrodského musil učiniti bez zástupce strany rožmberské Zbyňka z Hasenburka, osvětluje hlavní nesnáz, která se při styku s církví stavěla v cestu všem snahám utrakvistickým: dvojakost strany rožmberské, jež byla tu ve shodě s povahou svého vůdce.

Poměry dospívaly tam, že tato strana musila alespoň navenek osvědčiti dobrou vůli k nápravě. Nemohla-li se pak přímo vymknouti svým veřejným závazkům, činila tak podtají, odvolávajíc důvěrně a agitujíc přímo proti tomu, co veřejně utrakvistům slíbila. V první řadě to činil Rožmberk sám. To byl největší škůdce utrakvismu, jenž nejen na dvoře krále Fridricha, nýbrž i v Římě samém utvrzoval kurií proti utrakvismu a zvláště proti Rokycanovi. Kurie hleděla dost udiveně na toto divadlo přetvářky, avšak její výtky, že čeští

katolíci se touto hrou uvádějí v nebezpečí ztráty svých duší, daly se snadno — bylo tak i u papeže Mikuláše V. — ukonejšiti k uznání, že omluví to „dobrý ohled“, s kterým to katolíci činí.

Kurie sama neměla oprávnění, býti při tom mravně pohoršena. Eugen IV. r. 1447, krátce před tím, než byly německým poslům odevzdány bully, vykupující svými ústupky německé vzdání neutrality, vymíňoval zvláštním tajným aktem, že ústupky ty jsou neplatny, jsou-li na újmu učení otců církevních a práv papežských. Nelze to omlouvati mravní tísní nemocného již papeže v předtuchách smrti. To byl duch tehdejší kurie a v tom se s ní sešli Rožmberk i čeští katolíci. Jestliže v uvedeném případě Eugenově nebyli to kacíři, jimž se slovo sotva dané rušilo, čeho se teprve měli nadáti utrakvisté, jimž jako kacírům netřeba vůbec v slově státi!

Z těchto lstivých, skrytých výhrad, jež Čechové již měli příležitost, dobře a na svou škodu poznati při jednání o kompaktáta, vyzíralo vždy vážné nebezpečí. Kdyby se za tísně, v níž se octla kurie římská sporem s koncilem, podařilo utrakvistům, dosíci nových ústupků, nebyly by tyto zajisté nikdy chráněny před záludnými výklady, které by je v příhodnou chvíli obcházely nebo dokonce rušily. V každém však případě byly by ústupky ty cennými akty právními, které, pokud by jen za nimi byla silná ruka, dodávající jim náležitého důrazu, byly by měly pro utrakvismus veliký význam. Na tom, že se těchto možných výhod nedosáhlo, měl hlavní vinu Rožmberk.

Víme již z dřívějšíka, že ani v otázce královské nebylo jeho stanovisko v podstatě jiné, a první léta vůdcovství Jiříkova podávají o tom nové doklady. Aby toto stálé thema tehdejších českých sjezdů a sněmů nebylo brzo dojednáno, v tom s Rožmberkem souhlasil i poručník Ladislavův Fridrich. Proto jejich programem byl odklad, s tím však rozdílem, že, jestliže král Fridrich se spokojoval, kdyby mu stavové sami navrhli způsob správy zemské, ponechávající mu Ladislava do jeho zletilosti za úplného jeho pohodlí i výhod hmotných, které měl z poručenství v Rakousích — Rožmberk byl proti každé takové úpravě, ježto by byla vždy dopadla v jeho neprospěch, omezujíc jeho moc a vliv.

Jiříkovi v podstatě byla zatím otázka královská vedlejší a hlavní byla otázka správčí, jež sice byla s otázkou první spojena, avšak dala se řešiti i bez ní a napřed. Jeho strana neodvolala svých slibů Ladislavovi, „tomuto dietěti“, jež přirozeně zatím nemohlo samo vládnouti. Z jejího souhlasu však plynul pro ni důsledek, hned r. 1444 vyslovený, totiž vydání princovo do Čech do určitého času, podmínka, proti níž se král Fridrich i Rožmberk všemožně vzpírali; nestane-li se tak, opatří si stavové „svů věc“ sami. Než tento důsledek, jenž po případě stavy zbavoval jejich slibů a otvíral cestu novým kandidaturám, byl, jak další průběh ukázal, jen hrozbou, která měla krále i Rožmberka pohnouti k větší povolnosti na jiné straně.

Že by se již tehdy, za obtíží, s nimiž bylo spojeno hledání vhodného kandidáta v cizině, myslilo na kandidáta domácího, ač by to bylo jen logickým článkem dalším, o tom nenacházíme stop, alespoň ne ve vrstvách politicky privilegovaných. Avšak ve vrstvách lidových takové tužby tehdy opravdu žily, jsouce podněcovány různými proroctvími i příhodou, která i v Čechách mocně působila na fantasií lidovou, tajemným zmizením krále Vladislava r. 1444 v bitvě u Varny; šířily se pak o něm pověsti, že žije ve skrytu a že se brzo opět k svému lidu vrátí jako král lidí malých a sprostných. Proto stačilo, že se z jara r. 1445 na klasickém místě české pověsti královské, v Stadicích, objevil pod lískou Přemyslovou tajemný stařec, vydávající se za krále, bohem poslaného, který má zavést nový pořádek, a po celém severozápadě českém nastalo hned mohutné hnutí, vzbuzující u panstva nejprve smích, avšak brzo i vážné obavy. Než tento sen o selském králi nesnesl ani prvního nárazu nevlídné skutečnosti a rozplynul se v hořkém rozčarování, jsa jen příznačným dokladem lidové nálady, s kterou se však zatím ve vyšších vrstvách neozval žádný souzvuk. Pro politické stavy neměla ještě myšlenka domácí kandidatury, byť se i v myslí již vtírala, praktického významu. Jak dlouhá a obtížná byla k ní cesta, ukazují současné Uhry, jež měly sice již tehdy vhodného kandidáta v osobě národního hrdiny Jana Hunyada, ■ přece, přes velikou jeho oblibu v lidu, ještě se neodvážily s jeho kandidaturou vystoupiti. A v Uhrách nebylo při tom závad náboženských, které se při řešení této otázky musily nutně v Čechách ozvati!

Jakmile byl Ladislav obecně uznán za čekance trůnu českého — více zatím bez přijetí stavovské kapitulace nebyl — musila přijíti na řadu otázka správčí, ať již byl mladý král do země vydán nebo ne a ať se proti tomu Rožmberk, jak chtěl, vzpíral. To, ježto bezvládí se nedalo protáhnouti až do té doby, kdy by se mohl Ladislav sám ujmouti vlády, byla hlavní otázka časová, jež se musila státi předmětem zápasu mezi Jiříkem a Rožmberkem. Nebyla to jen nedočkavá ctižádost Jiříkova, nýbrž též obecná nespokojenost celé jeho strany s dosavadními poměry, nechť, déle ještě snášeti takové „nekonce, kteříž jdú k zkáze království”: protože již dosti bylo „krásně mluveno a zapečetováno”, bylo třeba ukrátkiti „takových pohádek” a „zespolka” opatřiti správu zemskou.

Marně se Rožmberk pokoušel o nové odklady, dáváje chytrácky šířiti pověsti, které měly Jiříka a jeho stoupence očerniti doma i v cizině, jako by oni ani krále a pána nad sebou míti nechtěli. Narážel na odpor nejen Jiříkův, nýbrž skoro celé utrakvistické veřejnosti, a nálada byla již v létě 1445 tak rozčilená, že se zdálo, že válka „jako na niti visí a toliko o počátek jest”. Na straně rožmberské nechybělo mužů, kteří chtěli čeliti bouřlivému tomu hnutí činem, avšak vůdce sám zůstával klidný, hledě všecha rozhodnutí v Čechách zadržeti, dokud nebude hotov ■ otázkou, nejvíce jej zaměstnávající pro veliké prospěchy s ní spojené, totiž s přechodem od církevní neutrality k poslušenství

papeže Eugena. Tehdy se již v té příčině připravoval rozhodný obrat a Rožmberk nechtěl býti poslední v řadě těch, kdo papeži poslušnost svou draze prodají.

Války si však nepřál ani Jiřík. Přes to Rožmberk, nemoha již veřejnému napětí odolati, musil konečně svoliti k společnému sjezdu obou stran v Pelhřimově (v červenci 1446). Zde se již zdálo, že jsou položeny základy k nové úpravě věcí, jak v otázce královské (Ladislav měl býti do roka vydán) ■ správčí (sněm si zvolí „zespolka“ správce), tak v otázce církevní: v souvislosti s touto zvláště zajímavá byla pohrůžka, že poselstvo stavovské půjde „k papeži *nebo jinam*, kdež by tomu najspěšnější konec státi se mohl“. To ukazovalo zřejmě k Basileji, jak tomu dobře a se strachem porozuměli rádci krále Fridricha i legát na jeho dvoře, Karvajal.

Než úmluvy pelhřimovské byly vytyčením cesty jen lidem, kteří rozpakům mravním byli více přístupni než Rožmberk. Tomu šlo i potom především o to, aby Čechy, třebaš jen z části, byly získány pro poslušenství Eugenovo a byly tak vzorem příštímu sněmu ve Frankfurtě, a proto přes své sliby v Pelhřimově dovedl pohnouti své straníky, aby ještě před vyhlášeným již sněmem v Praze přivěsili svou pečeť k aktu o přiznání k Eugenovi: delší lhůta, kterou pro sněm zemský obmyslně vymohl, poskytla mu dosti času, aby tajnou svou deklarací, vydávající se za hlas celé země, předběhl v tom vlastní prohlášení sněmovní. Mohl pak s posměškem přihlížeti, jak na listopadovém sněmu pražském byli voleni poslové do Říma o potvrzení Rokycanova, sám předpokládaje, že přijedou pozdě, kdy již bude v Římě rozhodnuto. Vlastní úmysly českých katolíků mohli utrakvisté vytušiti již ■ odporu kapituly pražské, když měla přidati svou pečeť k listu sněmovnímu do Říma a nepřidala. Naopak poslala hned s landfridem plzeňským do Říma zvláštního posla nejen s žalobami na Rokycanu, nýbrž i se žádostí na osazení arcibiskupství pražského.

Jiným důsledkem úmluv pelhřimovských na sněmu listopadovém bylo poselstvo o otázce královské ke králi Fridrichovi, avšak důsledek bližší a nebezpečnější, již již nastávající, volbu správce, dovedl Rožmberk přece ještě zmařiti, jednak podněcuje obratně odpor stavu městského, jenž se nechtěl podrobiti, aby příštímu správci odváděl platy komorní, odváděné dříve králi — jednak protahuje jednání sněmovní, takže po odjezdu mnoha sněmovníků prodal návrh, aby se volba odložila až do návratu obou poselstev, z Říma i od krále Fridricha. Užívaje vzplanuvšího opět záru zájmů stavovských — zemanstvo vylučovalo měšťany z rady správčí, kde se tito domáhali zastoupení, povolující jinak ve své oposici — dosáhl Rožmberk posledního svého úspěchu. Jestliže zmařil a na dlouhou dobu svými postranními intrikami odsunul volbu správce zemského, dalo se to v příznivější chvíli napravit. Hůře však bylo, že svým zasáhnutím navždy zmařil vzácnou, skoro jedinečnou příležitost, aby si utrakvismus za svou ochotu k papeži v jeho sporu s koncilem vymohl náleži-

tou odměnu: to byla ztráta velmi těžká, třebaš v té chvíli jejího dosahu skoro nikdo nedohlédal. Ani Rožmberk se nenadál, jaké to pro něj samého bude míti důsledky! Dostavující se účinky těchto jeho úspěchů způsobily sice Jiříkovi trpké zkoušky, pro Oldřicha samého byly však zisky, k nimž se nesměl veřejně hlásiti, Pyrrhovým vítězstvím, jehož nevýhod zatím on nechápal, sluně se v požitku převahy nad mladým soupeřem.

Jiřík zatím jen cítil, jak správcovství, již se k němu sklánějící, opět se vymrštilo do výše jako vahadlo, na jehož druhou stranu v rozhodné chvíli nepřátelská ruka vloží nové závaží. Byl to nezdar, jenž v něm jen dráždil vůli k dalšímu zápasu. Bylo zjevno, že mistra intriky lze přemoci jen stejnou zbraní. „Had, hada-li nepozře, drakem se nestane!“ Bylo třeba se obrniti trpělivostí, která pod maskou klidu dovede skrýti zklamání i krotiti touhu po odvetě, až přijde čas. Rožmberk musil býti ukolébán v důvěřivý klid, že je pá-nem situace, aby pak byl překvapen rázným činem. Zatím nebylo ještě času k velkým rozhodnutím.

Vrátivší se vlna stavovské žárlivosti mezi jednotníky poděbradskými přesvědčila Jiříka, že svou stranu přece ještě nemá tak v moci, aby ji mohl podrobiti zkoušce války. Bylo třeba, dobudovati i utužiti organisaci utrakvistickou a zjednati jí jediné přirozené středisko, Prahu. Zde, čím více rostla moc Jiříkova, mající pro lid pražský takovou přitažlivost, vzrůstalo se napětí mezi většinou obyvatelstva a vládnoucími konservativci. Jiřík hledal prostředků, jak by Prahu získal po dobrém, avšak vládcové pražští zůstávali i dále na starých cestách. Než Jiřík neztrácel naděje, že i na Prahu bude podobně působiti vážné úsilí jeho strany o veřejný pořádek, jako na jiné živly až dosud neutrální, kteří se tehdy k němu přidávali, takže jeho strana vůčihledě rostla. Okolnosti ty dovolovaly Jiříkovi, aby ještě nějaký čas vyčkával, až by nové trpké zkušenosti jeho stranu ještě pevněji skuly dohromady a ještě více ji novými přírůstky zesílily.

R. 1447 ožila myšlenka cizí kandidatury, u části strany rožmberské obnovou kandidatury Albrechta Braniborského, na straně Jiříkově kandidaturou Filipa Burgundského. Jestliže případ první právě tím, odkud vyšel, byl charakteristickým znakem obecné nespokojenosti, případ druhý nebyl více než agitačním prostředkem, stejně jako v Uhrách, kde oposice užívala kandidatury burgundské proti králi Fridrichovi a při tom hleděla vejíti v Čechách ve styk s Jiříkem, zatím však bez dalšího významu, dohodnuvši se brzo potom s Fridrichem.

České jednání s králem Fridrichem nemohlo míti výsledku ani v otázce královské, ježto král Ladislava vydati nechtěl, ani v otázce správcí, dokud král byl pod vlivem strany rožmberské a dokud se Čechové sami nemohli o ni rozhodnouti. Poslové, k němu vypravení, vrátili se s nepořízenou již s cesty, z Jindřichova Hradce, ani ke králi nedojevše, a v Hradci již slyšeli též zprávy poselstva římského, které nebyly o mnoho lepší.

Poslové se v Římě přesvědčili, že nepříznivé informace, kterých se jim již cestou dostalo o marnosti jejich jízdy, souhlasily se skutečností. Rokycana byl by snad mohl býti potvrzen, avšak jen za cenu nejdražší, za české vzdání kalicha, což se kurii zdálo možným, jež beztoho v kompaktátech jen viděla provisorium, leč v jiném smyslu než Čechové: ti chtěli je dokonati a doplniti, kdežto kurie si je přála úplně odstraniti. Papežský absolutismus, jsa opojen vítězstvím nad konciliarismem, byl velmi málo ochoten k ústupkům. Čechové se svým biblismem, s pevnou věrou v normativnost Písma, slyšeli tu s úžasem věty, které jim musily připadat jako rouhání, na př. že na papeži záleží víra, že on může i Písmo měniti. Tu bylo možno, jen se vzdáti. Zástupci čeští mohli to vytušiti z odpovědi nového papeže Mikuláše V., ač byla formálně mírná ■ nebylo v ní oněch „tvrdých slov“, která krátce před tím v téže věci slyšeli čeští katolíci.

Ani v této chvíli, jako nikdy před tím, kdy Čechové jednali s církví — ani jednání Příbramovo z r. 1437 na koncilu nebylo bez hrdé důstojnosti — česká vůle se nepokořila, nýbrž sebevědomě projevila svůj názor. Kněz Jakub prohlásil, že Čechové jsou „núzí připuzení“, odděliti se od církve římské a opatřiti si arcibiskupa způsoben nyní neobyčejným, leč přece dobrým a v Písmě založeným. Byla to cesta radikálnější než odvrát k Basileji, ač i jím poslové hrozili, tehdy však již bez účinku; byl to prostředek, kterého již r. 1420 užili Táborští a na který se v Čechách mnoho mysli právě v době poselstva římského, kdy se čeští žáci pod vlivem zákazů papežských o svěcení kněží utrakvistických vraceli z Němec domů bez svěcení: bylo to opravdové odtržení od církve a ustavení nezávislé církve národní. Dvě sebevědomí tu stála proti sobě: vítězný kurialismus a národ, osvícený a nadšený myšlenkou reformní.

Třebas byl smír těžký, legace kardinála Karvajala, jenž se v Čechách samých měl pokusiti o jednotu utrakvistů ■ církví, přece ještě podávala jistou jeho možnost a tím Jiříkovi i jeho straně ukládala zdrželivost, neměl-li se straně druhé podati podnět k výtkám, že utrakvisté sami maří naději na smír s Římem. Bylo proto nutno, ještě na nějaký čas se zdržeti, avšak býti již připraveni na všechny případy. A Jiřík se již opravdu připravoval.

O listopadovém sjezdu v Hoře 1447 se již vědělo, že se usnesl zbrojiti. Než Jiřík dovedl i Rožmberka udržeti v jeho „naději veliké“, že on sám nijak nepomýšlí změnit situaci domácích. Rožmberk se nedal ve svém mínění o Jiříkovi zmásti ani zbrojením jeho strany, třebas již vzbudilo velké strachy na dvoře Fridrichově: přijímal výklad Jiříkův, že jde o Sasko, proti němuž bylo možno, jako důvod uvéstí nejen snahy saské, upevniti svou zástavní držbu na českém severozápadě (Most, Duchcov, Osek a Risenburk) a rozšířiti ji na újmu koruny české v Horní Lužici o hrad Vojerce — nýbrž i stížnosti českých žoldnéřů na Viléma Saského, bratra kurfiřta Fridricha, pro nešťastnou výpravu do Vestfál k městu Soestu, jež nacházely hlučnou ozvěnu v celé české veřejnosti. Ve sporu tom získávala veřejná vážnost Jiříkova, že on, nejša správcem

zemským, přece se ujímal věcí, které spadaly v pravomoc správčí, a tak již politicky vystupoval jako představitel království. Vskutku však nešlo zatím o spor tento. Byl jen záminkou vojenských příprav, zatím co Jiřík jen čekal výsledku legace Karvajalovy.

Po konkordátu vídeňském, jenž byl formálním koncem německé neutrality, příjezd vlastního jeho sjednavatele Karvajala do Prahy (v květnu 1448) nebyl ve znamení větší smířlivosti, než kterou poznalo poslední české poselstvo již v Římě; případ římský se vlastně v Praze jen opakoval. Jestliže však se v Římě papež sám o kompaktátech ani nezmněl, musila se ona v Praze státi hlavním článkem jednání a podle povahy i úmyslů kurie i jejího pražského představitele hlavním kamenem úrazu. Již v Německu musila kurie své vítězství nad opozicí konciliární zaplatiti rozsáhlými ústupky knížatům: v Praze však šlo ještě o více, o princip územní ve smyslu vyšším, zásadnějším. Zde nebyly to jen určité výhody, vliv na obsazování většího počtu prebend, nýbrž šlo o zvláštní organizaci církevní, formálně sice ještě v rámci církevním, skutečně však skoro již mimo něj. Zde se ukázalo, že papežský universalismus a česká národní církev, jejímiž právními základy by se právě bylo vůči církvi stalo žádané potvrzení kompaktat i arcibiskupa Rokycany — byly v zásadní protivě, která se tehdy zdála neřešitelnou.

Je pochopitelné, že bylo Karvajalovi těžko povolovati. Bylo by to snáze poraženému, ne však vítězi: husitská vítězství se již zdála příliš daleká a tím ne skutečná a tendenční skizzy českých katolíků o utrakvismu, o jeho síle a životnosti, klonily i kurii k mínění, že lze mu již vzíti, bezmocnému a blízkému smrti, co mu bylo dříve dáno. Skutečnost, že hlavní město je v rukou strany převahou katolické nebo skoro již katolické, dodávala této chybné představě přesvědčivosti. A tak se mohl legát odvážiti, v samém středu utrakvistickém, u sv. Jakuba, demonstrativně přijímati pod jednou, skutek jistě neopatrný pro politika, který má teprve uzavřít smlouvu. Než právě v tom byl omyl: Karvajalovi nešlo o smlouvu, nýbrž o poddání utrakvistů.

Když po rozličných vytáčkách a výmluvách konečně musil přímo promluvit a prohlásil, že jeho úkolem není potvrditi kompaktáta ani Rokycanu, nýbrž že jen přijel — jak eufemisticky řekl — „pro zjednání pokoje“, bylo utrakvistům jasno. Avšak rozjasnilo se hned i legátovi, když z úst starého konservativce Petra z Mladoňovic, kdysi druha Husova v Kostnici, slyšel ultimatum všech, kdo k utrakvismu věrně stáli, ať na pravici nebo na levici, ultimatum celých husitských Čech: „Pane legáte, nepotvrdíte-li nám přijímání pod obojí a Rokycany za arcibiskupa, dříve než přijedete do Říma, uslyšíte divné věci o tomto království . . . Já tak pravím, a vězte, žeť se tak stane, ne, že bych já to učiniti chtěl, avšak stane se tak!“ Ze slov těch vála rozluka, rozchod s církví římskou, které si již Čechové všimati nebudou. Byla to věc ohromná i těm, kdo již k ní přistupovali.

Ozývaly se již hlasy, aby se Karvajalovi v Praze dostalo osudu Husova, než výbuch byl přece zadržen. Jen při náhlém odjezdu legátově, podobajícím se útěku, nastal hlučný poplach, když se rozhlásilo, že legát s sebou odváží i listinu kompaktátní. Legát se musil zavázati, že ji — uložil ji vespod svých zavazadel — na nejbližší zastávce, v Benešově, vydá, a teprve pak mohl odjet, ovšem s průvodem 400 jezdců, kteří měli po případě násilím její vydání vynutiti. Domněnka však Rožmberkova, že usnesením, které na sněmu prosadil, aby se s legátem dále jednalo na dvoře královském, situaci zachránil — byla omylem. V celé veřejnosti utrakvistické zůstalo rozčilené napětí přes to, že v Praze samé byl rozruch poněkud uklidněn energickým projevem ve prospěch utrakvismu, jenž ukázal, jaká je pravá duše Prahy bez ohledu na její reakční správu. Události zrály k činu.

Jiříka ani tehdy neopouštěla rozvaha. Ničím nedával najevo, že číše je již vrchovatě plná. Měsíc po odjezdu legátově z Prahy byl 24. června sjezd strany poděbradské, opět v Hoře. Zde před činem se vůdce v důvěrnosti přesvědčil o solidaritě svých straníků v příčině toho, co se již chystalo. Strana se formálně ustavila v jednotu, ač dřívějších úmluv landfridních tím nezrušila, a přímo již zvolila Jiříka správcem. Tento titul, „správce jednoty království českého“ („gubernator unionis regni Bohemiae“), jenž pak ještě všelijak měnil, měl již širší program: strana tu předjala obecné uznání celé země.

V Hoře již bylo vydáno i heslo k příštímu tažení, o kterém i o jeho cílech kolovaly hned rozličné pověsti; Jiřík jich žádným určitým prohlášením nevyvracel, takže nabývalo víry mínění, již loni šířené, že bude to tažení do Mísně. Ozvalo se sice i podezření, že jeho cílem je Praha, ale je zajímavé, že dohad ten nenašel víry ani u Rožmberka. Ten, byv ujistěn domluvami Jiříkovými, jak prý bude jeho, Rožmberka, třeba při jednání vídeňském s králem i s legátem, třebas nakonec poněkud váhal, přece odejel do Rakous právě ve chvíli, kdy byly jeho největší zájmy v sázce.

Ani v Praze se neprobudila vážnější nedůvěra. Ještě v červenci, jako již několikráte před tím, bylo znovu jednáno mezi Prahou a sjezdem horským o stížnostech proti útisku utrakvistů, zvláště od kapituly, s níž pak, ovšem opět bez výsledku, správa městská i kněží o téže věci dále jednali. Konšelé doufali, že proti straně Jiříkově i dále vystačí jen se slovy, zvláště když se jim od sjezdu horského za radikální projev po odjezdu legátově dostalo pochvaly. A jestliže přece blízkost místa, kde se sbírala tak značná moc branná, budila některé pochybnosti, zaplašovala je důvěra jak v pevnost města, na něž by bylo slabé i silnější vojsko než Jiříkovo, tak i nemožnost odboje lidu městského, jenž byl sice se správou nespokojen, avšak již dříve byl postupně zbaven všech schopných vůdců.

Za takových okolností, usnadněných i průměrnými smlouvami, které na západě uvolnily Alše ze Šternberka a jiné straníky poděbradské, sbírala se

v druhé polovině srpna r. 1448 hlavní síla jednoty poděbradské — druhé středisko bylo na lukách u Loun — u Hory na Kačině, tamtéž, kde se r. 1434 sbíralo panské vojsko proti Tábořským. Tentokráte však bylo jinak: utrakvistická paže se napínala za lepším cílem. Na konci srpna vytrhl Jiřík s 9000 muži, mezi nimiž bylo mnoho známých jmen ze zemanstva i měst východočeských, hlavních představitelů utrakvismu. Od Plaňan, kde dva dny ležel, žádal po poslech za volný průchod Prahou, znova si zároveň stěžuje na nehodné postavení utrakvismu v hlavním městě: cedule, od jeho poslů důvěrně rozšířené po ceších městských, „dlhá to kronika“ všelikých stesků utrakvistických, náboženských, avšak i politických, naznačovaly druhý, vlastní účel poselstva. Těžký mrak byl na obzoru a jen zvolna se blížil. Ještě za pochodu na Běchovice se objevily pokusy za prostřednictví, které však Jiřík zamítl, když konsul, jak žádal, do vojsky k němu nepřijeli. Jiříkova opověď nepřátelství z 1. září byla sice bleskem, avšak ani potom hned neuhodilo.

2. září ráno stál Jiřík u Vršovic. Zdá se, že i jemu stále vadily rozpaky, které r. 1424 zadržovaly rámě Žižkovo. Měl vstoupiti s mečem krvavým do města, jehož jméno pro všechny Čechy, ať utrakvisty nebo katolíky, jen když oči jejich nebyly zakaleny vášnivou nenávistí, mělo tak kouzelný zvuk? I po válce zůstávala Praha nádhernou, třeba již silně ochuzenou pokladnicí Karlovou a utrakvistům stále byla „městem svatým“; ani katolík Jan z Rabštejna se neubráníl podivu nad jeho hrdou mocí, vzpomínaje, jak překonalo horší pohromy než Řím a přece mocným zůstalo. Snad Jiřík čekal, že i tehdy z jeho bran vyjde poselstvo, jako kdysi Rokycana k Žižkovi, a přinese mu dobrou zprávu, aby nemusil užiti násilí. Než čekal marně, Rokycanů v městě nebylo, a nezbýval leč čin.

Lehkovážnost ohrožených držitelů moci za nebezpečí tak hrozivého byla zvláštní, jako by byli zajištěni před překvapením a jako by ani nevěřili, že lze o město mocí se pokusit. Zatím co v noci z 2. na 3. září u Karlova více byl předstírán než vážně podniknut pokus, zlézti hradby, aby sem byla pozornost upoutána — Hradečtí, zlezše na Vyšehradě, u fortny dvora králova, nedostatečně strážnou hradbu, se ztratou jediného muže, Bělíka, zmocnili se brány, a cesta do Prahy byla Jiříkovi otevřena. Současně i pod Vyšehradem, při Botiči „na slupi“, otvorem ve zdi městské vnikl jiný zástup a zdá se, že za vzniklého poplachu ani u Karlova nebylo štěstí Poděbradským nepříznivo. Tak, téměř bez boje, padla Praha v moc Jiříkovu za žalu malé menšiny, dotud v ní vládnuoucí, z níž osoba nejvýše, Menhart z Hradce, byla v úkrytu v městě zajata, a k veliké radosti většiny obyvatelstva, vítající v Jiříkovi osvoboditele.

Pád Prahy byl současníkům skoro zázrakem a také budoucnosti připadal jako pohádka. Byl to jeden z největších úspěchů Jiříkových, získaný tak nepatrnými oběťmi, výsledek právě tak pečlivých, obezřetných příprav, které, jako

v pohádce o drakovi ve sluji, uspaly bdělost nejhorších nepřátel — jako dílo šťastné náhody, příznivé těm, kteří mají odvahu, chopiti se její ruky. Zde se počíná konec moci a vlivu nejen zajatého Menharta z Hradce, nýbrž i Rožmberka, jenž, stále stojí za ním a kryje se jeho autoritou nejvyššího úředníka zemského, v podstatě řídil všechny podniky strany reakční a jenž byl poražen bez boje, padnuv náhle v podkop, chytře nastrojený. Tak rok 1448 značí významný obrat: je v něm kořen událostí dalších. V boji o vládu v zemi byl pád Prahy počinem, který zvrátiti se již straně rožmberské nepodařilo. Tuhý zápas diplomatický i vojenská akce v letech dalších měly jej napravit, avšak úspěch Jiříkův již zůstal jimi nedotčen a jen dozrával. Jsa pánem Prahy, měl Jiřík nepopíratelný již nárok na nejvyšší místo v zemi a měl i nejdůležitější k tomu podmínku: bylo jen otázkou času, kdy donutí své odpůrce, aby i přijali toho důsledky.

Rok 1448 byl též významný v příčině náboženské, jsa v utrakvismu rozcestím živlům váhavým a rozpačitým. Již za pobytu Karvajalova nejužší konservativci mezi kněžími i mezi panstvem, kde vzorem byl Menhart ■ Hradce, vyžádali si absoluci a vzdali se kalicha: je ctí pro Příbrama, že ho mezi nimi nenacházíme, že nebyl ve věci té typem on, nýbrž dosavadní farář týnský Jan Papoušek ze Soběslavi. Nastalo tak vyjasnění a ubylo živlů středních, nerozhodných.

Úspěch Jiříkův právě proto měl krásný, český zvuk, jsa nejen jeho osobním ziskem, nýbrž jsa i velikým prospěchem národním. Praha byla jím vrácena utrakvismu, a již 5. září slavil v ní Rokycana svůj návrat z vyhnanství. Hned druhého dne se ujal starého svého místa v Týně a s kazatelny zněl jeho pohnutý dík Jiříkovi za spásný čin. Utrakvismu pak nadlouho byl den 3. září svátkem právě tak, jako 6. červenec a jako svátek Božího těla: toho dne se vždy konal slavný průvod ke chrámu vyšehradskému i ku bráně, kudy Jiřík vjel do města, aby tak byla oživena pamět veliké události, kterou bůh dal svým věrným skrze služebníka svého Jiříka.

Návrat Rokycanův znamenal zároveň vyhnanství pro kapitolu pražskou, jež se hned uchýlila z hlavního města do Plzně, stejně jako se rozeběhli Němci, kterých během let zvláště na universitě hojně přibývalo. Než i jinak se Praze vracel její starý utrakvistický charakter, nejen zevně, nýbrž i uvnitř. V listopadu r. 1448 již úplně splynula strana Příbramova, jež si i po dohodě ■ roku 1442 zachovávala v lecčems postavení dosti nezávislé, s vlastní stranou Rokycanovou. Příbram sám, jako by zánikem jeho strany byl zasažen i vlastní jeho kořen životní, zemřel již 20. prosince r. 1448. Odtud Rokycana kromě Tábořských neměl mezi husity soupeře. Následek toho, že Rokycana se i v Praze skutečně stal „zprávcem kněžským”, brzo se projevil i v tom, že Klatovští a Písečtí, patrně po předchozím jednání o splnění výpovědi z r. 1444, zapudili kněží tábořské. U Tábořských samých, ač politicky i na počátku r. 1449 byli

ve spojení s Jiříkem, neměly zatím takové pokusy úspěchu; způsobily jen, že se pak Táborští postavili stranou, kdežto Bedřich ze Strážnice již tehdy se přímo spojil ■ katolickým panstvem proti Jiříkovi, ukazuje tak Tábořským pro budoucnost cestu.

Jestliže za nového obratu věcí si utrakvismus v Praze v leckteré příčině vedl dosti výbojně, zvláště hledě dostati ve svou moc i první kostel v zemi, chrám svatovítský, byl to zjev snadno pochopitelný ■ jeho vzrostlého sebevědomí. S tím se bylo již katolíkům smířiti, že pro utrakvismus zašla doba podruží a že utrakvisté chtěli býti i v Praze pány. Že utrakvismus opět zdvihl hlavu, s mrzutým uvědoměním pozorovala i cizina, jež podobně, jako kurie římská, zašla v jeho podceňování příliš daleko, a proto tím nemileji nesla své procitnutí z omylu. A ve stejné přemrštěnosti, úměrné s dřívějším podceňováním, rýsovaly se jí hrozné možnosti oživlého kacířství, možnosti nové války husitské, ■ tyto fantasmie vrhaly svůj reflex nejen na Rokycanu, nýbrž i na Jiříka.

Na tomto však bylo viděti, že nová situace ho nezmýlila, že ví, jak si má vésti. Vystupoval hned jako správce zemský, kterému již jsou a ještě více budou podřízeni i katolíci. Svůj ohled na to osvědčil nejen tím, že po pádu Prahy zabránil všem násilnostem proti nim — snad i v tom, že jim zůstal chrám svatovítský, byl jeho vliv — nýbrž i tak, že neváhal nejvyšší úřad purkrabský, Menhartovi odňatý, svěřiti katolíkovi, Zdeňkovi ze Šternberka. Jestliže boji, který pak následoval, byl vtiskován ráz náboženský, byla v tom většinou tendence, třebaš při něm šlo též o veliké zájmy utrakvistické a třebaš Jiřík sám se sebe nijak nestíral rázu utrakvistického. To však katolíkům, k nimž stále jevil spravedlivou nepředpojatost, nemusilo vaditi ■ také nevadilo, jak bylo patrné z toho, že mezi mnoha novými přívrženci, které mu získal úspěch, avšak též „naděje míru“, opravdově a vážně podávaná stále ještě zneklidněnému království — bylo i dosti katolíků. Na druhé straně ovšem utrakvisté tím ochotněji ■ radostněji uznávali již tehdy, že v něm mají svého „pána laskavého“, jenž si svými snahami opravnými i mírovými získal nejen jejich poslušnost, nýbrž i srdce. Proto jejich prohlašování, že budou státi za ním hrdlem i statky — jak čteme ve výrazném a srdečném usnesení všech obcí pražských ze 4. února 1449, uznávajícím jeho zásluhy o kalich i o dobro země a hlavního města — nebylo jen prázdnými slovy.

Straně rožmberské nemohl býti Jiřík leč pyšným povýšencem, „Faraonkem“, který se svým pražským úspěchem i dalšími snahami o vládu v zemi protiví zřízení božímu a zvrací všecek obvyklý řád. Schváliti, uznati novou skutečnost, přičilo se uražené ctižádosti i egoismu sebevědomých magnátů katolických, a tak se nedal mocenský přesun odčiniti leč prostředkem, kterému se až dosud Rožmberk vyhýbal, válkou. Přes to však ani tehdy, kdy šlo již o veřejné postavení i vliv jeho strany, nedostavila se u něho reakce tak, jak by bylo toho žádalo nebezpečí, jeho straně hrozící. I tehdy se pan Oldřich

nevčas držel v pozadí, necháváje syna páně Menhartova Oldřicha z Hradce jednati, jako by šlo jen o jeho osobní věc, ■ zůstáváje mu i tíhu nákladů drobné války, ke které mezi Hradeckým a Jiříkem došlo po marném jednání, aby Jiřík obnovil stav, jaký byl před 3. zářím, a která ještě před vánocemi r. 1448 byla přerušena příměřím. Očekávání Rožmberkovo, že si dá Jiřík diplomatickými praktikami vylákati ovoce svého smělého úchvatu, se nesplnilo a konečně i on musil otevřeně vystoupiti proti němu, užívaje jako vhodné záminky, kterou se dalo dobře operovati, smrti páně Menhartovy na cestě ze zajetí, z Poděbrad, kdež až dosud byl chován a kde někdy na počátku r. 1449 onemocněl, na Karlštejn.

Hned po tomto úmrtí, jež bylo vykládáno otravou, ustavila se ve Strakonických jednoty, na níž mělo účast panstvo z jihu i západu českého a jejímiž vůdci byli již Rožmberkové, Oldřich i jeho nejstarší syn Jindřich. Byla to již obdoba s pozdější jednotou zelenohorskou, avšak, ač ani Strakoničtí nebyli bez cizích spojenců, chybělo tu ještě veliké evropské pozadí, které pozdějšímu sporu dodávalo osudného významu. Jejich program ještě byl mlhavý: nebylo tu ještě ostrých stavovských akcentů, které se později obracely proti absolutistickým tendencím kralování Jiříkova. I u Strakonických se ovšem důrazně hlásily fráze o pokoji zemském a prospěších veřejných, jimiž se zakrývala panská panovačnost, nemohoucí se smířiti s omezením svého vlivu na hranice jí příslušné, a potřebnou k tomu výplň obstarávala motivace náboženská. Obojí však špatně slušelo straně, která až dosud byla hlavní překážkou spořádané správy zemské a která, ač tvrdila, že jde o „válku boží“, dovedla se spojovati s Tábor, s Bedřichem ze Strážnice i s divokým Koldou na Náchodě. Před cizinou k neposlušnosti církevní ještě jako důvod proti Jiříkovi připojovala i jeho vzpouru proti dědičnému králi ■ jeho úřadům. Naproti tomu se na straně Jiříkově ozvalo, ne sice hned, přece však před vlastním bojem, účinnější v tom případě heslo národnostní, zdůrazňující, jak Strakoničtí se neváhali spojití se „starodávným zhůbcem a nepřitelem“ Fridrichem Saským a do země jej volati.

Pro Jiříka nebylo ústupu, zůstal-li v platnosti požadavek úplné obnovy poměrů před pádem Prahy, který mohl býti diktován jedině přemoženému. A tak obě jednoty, spojující v sobě většinu království, stály proti sobě, připraveny k boji, k němuž však ještě dlouho nedocházelo, a každý jejich pohyb byl pozorně sledován od četných neutrálů, jejichž nestrannosti však, jakmile zápas obou stran se bude blížit k rozhodnutí, bude kvapem ubývati, na posilu oné strany, u které bude převaha.

Rožmberk váhal počítí válku bez vydatné pomoci cizí a ani Jiříkovi se do války nechtělo, pokud nebyla nevyhnutelná: zdáloť se mu, že Strakoničtí, znechucení průtahy Rožmberkovými, přece svolí k sněmu obecnému, kde, jak Jiřík od počátku žádal, měl býti celý spor projednán, a kde Jiřík doufal

svou při vyhráti bez boje. Výjimkou opět byla krátká válečná přehánka na Hradecku proti Koldovi, jemuž obleženy Černíkovice, a obležení Kostelce nad Sázavou proti Kunši Rozkošovi z Dubé, avšak i tu smluveno delší, roční příměří až do 23. dubna 1450.

Obě strany užívaly příměří k svému posílení. Jiřík stejně, jako Rožmberk, hledal spojenců v cizině a nalézal je ve Vilému Saském, znepřáteleném od delší doby se svým bratrem kurfiřtem Fridrichem, i v Hohenzollerech, z nichž se Fridrich Braniborský octl ve sporu o Dolní Lužici s Fridrichem Saským i stojícím s ním králem Fridrichem, takže Jiřík tím nabýval vítané protiváhy proti spolku Rožmberkovu s Fridrichem Saským: spor český se tak promítal na širší jeviště německé. Takové přípravy byly špatnou předzvěstí dlouho čekaného jednání v Pelhřimově před samým koncem příměří. Zdálo se tu sice, že se již podaří, příměří opět na rok prodloužiti, a již se na znamení radosti zvonilo a troubilo, avšak výhrady Rožmberkovy, úmyslně při tom kladené o spojenci Fridrichovi Saském, jenž měl býti též v příměří pojat, nakonec všecko zmařily. Zachycené a pak uveřejněné jeho listy, volající kurfiřta saského na pomoc do Čech samých — spolek Jiříkův s knížaty německými byl jen diversí proti Fridrichovi Saskému a nešlo při něm o použití pomoci německé proti domácím nepřátelům — dotkly se citelně českého vědomí národního a neobyčejně uškodily Strakonickým v mínění veřejném, jež se naopak s oblibou obracelo právě k Jiříkovi pro jeho úsilí proti Sasku, vidouc v něm představitele národního sebevědomí.

Válka konečně vypukla. Avšak ironie osudu si právě tehdy s Rožmberkem krutě zahrála: spolek Jiříkův s knížaty německými zkrřížil jeho úmysly, a pomoc Fridricha Saského, v niž on skládal takové naděje, nakonec nepřišla, nepřišla alespoň včas. Kromě toho byla mu zasazena i jiná bolestná rána. Z ležení před Buštěvší, hradem spojence Strakonických Jindřicha z Kolovrat, vydal Jiřík, nemuseje již na Rožmberka bráti žádný ohled, opověď, která, odhalujíc pravou tvář Oldřichovu, nebyla než soupisem různých případů jeho egoismu a věrolomnosti a která, nebyvši již nikdy potom řádně vyvrácena, zničila před českou veřejností jeho mravní autoritu. Rožmberk byl mravně poražen dříve, než bylo o výsledku války rozhodnuto na hlavním bojišti srážkou u Rokycan, jež stačila, aby ukázala převahu Jiříkovu nad Strakonickými. Ti pod vedením Jindřicha z Rožmberka byli naň bez cizí pomoci slabí a nechtějíce po vzoru páně Oldřichově sami nic nasaditi, nepřiložili „skutkuov válečných“, jak je v poslední chvíli pobízeli Mikuláš z Lobkovic, prostředník jejich styků se Saskem: dali se raději v jednání.

Smlouva vildštejská z 11. června r. 1450 se lišila od jednání předchozích určitostí i rychlým tempem, nepovolujícím dlouhých lhůt: bylo v ní patrné, jak vyhranění poměrů politických silně pokročilo. Strakoníci obětovali Fridricha Saského, jenž neměl býti v příměří pojat a jemuž oni sami za příměří

neměli pomáhati; noví úmluvci učiní ve sporu mezi Jiříkem a Hradeckým i jejich stranami výpověď v době nejbližší a v listopadu na sněmu upraví se i ostatní otázky veřejné, hlavně otázka královská a správčí, za předpokladu, pro obě strany znovu zdůrazněného, za platnosti kompaktat, „listu mírného“ i jiných smluv „obapolně“ vydaných.

A charakteristický rys ohlašoval zde již dobrou naději, že poměry se zlepší: mezi úmluvci není již Oldřich z Rožmberka ■ předem se též počítá s tím, že on ani nebude přítomen na sněmu listopadovém, důsledky to dotčené již opovědi Jiříkovy. Dalším důsledkem mravního i politického vítězství Jiříkova bylo, že pan Oldřich, jehož spor s Jiříkem zůstával nevyřízen, avšak jen právně, nikoli v očích veřejnosti, která jej již sama soudila ■ odsoudila — vzdal se 13. listopadu roku 1451 správy statků, odevzdávaje je synům. Toto vyloučení bylo sice zatím jen formální a faktický vliv Oldřichův působil dále, avšak jen potají a nepřímo: v české veřejnosti již jeho jméno pozbylo váhy.

Na červencovém sjezdu v Pelhřimově prohlásila výpověď ve sporu Jiříkově s Oldřichem z Hradce, že obě strany si nejsou ničím vinny, a tak srovnána osobní stránka sporu. Zbývaly sice ještě veliké otázky časové, v nichž se dále uplatňovalo nepřátelské zaujetí osob i stran; přes to však boj s pole osobního se více přesunul na pole zájmů veřejných. Než to bylo až po významné epizodě, která Jiříka postavila v plné světlo jako vlastního zástupce české státní myšlenky, po výpravě do Míšně, věcně souvisící s účastí Fridricha Saského na českých sporech.

Oživlé vědomí státní se domáhalo obnovy českých práv k lénům, v posledních desíletích skoro již ztraceným, třebaš spíše fakticky než právně, a výprava Jiříkova, podniknutá se značnou mocí vojenskou, byla důrazným poučením cizině o pokračující restauraci státu českého i o účasti utrakvistické na tom, takže vlastně utrakvismus zde stará česká práva reklamoval. V té příčině důsledky, jichž se cizina hrozila, slyšíc r. 1448 o oživení zdánlivě odumřelého již kacířství, splnily se jen z části. Ale i tak sousedé mohli s hrůzou znovu oceniti českou sílu vojenskou, která nebyla již v cizích službách, jako r. 1447 při tažení do Vestfál, nýbrž — ač zde šlo též o pomoc Vilémovi Saskému — ve službě české myšlenky státní.

V Čechách v moc Jiříkovu padla velká část državy saské, Duchcov i klášter osecký. Za hranicí pak táhl Jiřík bez vážnějšího odporu a s velikou kořistí až k Pegovu, jenž se, zvláště statečností českých žoldnéřů, bojujících tu na straně saské, proti němu ubránil; zato však Gera padla prvním „dobře hrubým a těžkým šturmem“. I musil Fridrich Saský jednati; Čechy opět k povolnosti naklonily nepříjemné počátky tuhé zimy i vítaná možnost, zajistiti si smlouvou ohromnou svou kořist. V Křimičově 22. října 1450 smlouveno na rok příměří, za něhož se mělo dále jednati o spletitý spor o česká léna.

Český úspěch v Míšni měl i význam pro české poměry domácí, jsa mocnou oporou úmluv vildštejských, ne zbytečnou, ježto u Strakonických nescházelo chuti, vrátiti se k starým způsobům, kterými se smlouvy obcházely a rušily. Než ani tehdy nepřišlo rozhodnutí takové, které by bylo zcela v souladu s úspěchy Jiříkovými doma i v cizině i se vzrůstem jeho vážnosti, novým to důvodem proti těm, kteří by se proti němu chtěli v otázce správčí vzpíratí. Strakoničtí nepřestávali zdůrazňovati otázku královskou a byli v tom tento-kráte upřímnější, neboť se jim zdálo, že bude možno, spojití vydání krále Ladislava s jiným způsobem úpravy správy zemské nežli s Jiříkem v čele: přičiní-li se oni o uvedení krále do Čech a zmocní-li se odměnou za to vlivu nad ním, nebude možno v poslední chvíli odstrčiti Jiříka od správcovství, nedostane se jim tak a bez boje i nejcennějšího dosud zisku Jiříkova, Prahy? Strakoničtí při tom počítali jak s přízní krále Fridricha, tak s rozladěním, které nastávalo ve straně Jiříkově nově probuzenými zájmy stavovskými, tento-kráte však nikoli tak se strany městské, jako spíše se strany panské: ta v poslední době v jednotě poděbradské značně zesílila novými straníky, většinou katolickými nebo ještě mírně utrakvistickými, na které neměly důvody náboženské takového vlivu, jako stavovské.

Tito proselyté se přidali k Jiříkovi nejen z důvodů, plynoucích z jejich přesvědčení, ač i tací mezi nimi byli, nýbrž i z důvodů oportunních. Rychlý postup moci a vlivu Jiříkova vzbuzoval jejich žárlivost. Proto, tuším, Jiřík již byl tak povolný při jednání na Vildštejně, proto ani na sněmu pražském na samém konci r. 1450 nenaléhal ještě tolik na to, co bylo vlastně logickým důsledkem událostí, na svou volbu za správce, a svolil, aby znovu bylo posláno ke králi Fridrichovi o vydání Ladislavovo. Jiřík dokonce i vyšel vstříc zájmům panským, souhlase s usnesením sněmovním, které za účelem větší bezpečnosti, vskutku však v zájmu panském, obnovovalo pravomoc starých popravců po krajích, zatím ovšem vedle činitelů landfridních. Přese vše, co lze uvéstí na jeho omluvu, byl to ústupek povážlivý, který panský vliv po krajích silně zdvihl a Jiříkovi přece panstva zcela nezískal.

Strakoničtí však, užívající této žárlivé oposice proti Jiříkovi, klamali se ve svém domnění, že se Jiřík v dané chvíli dá zaskočiti a připraviti jednou šťastnou ranou o výsledky svého dlouhého úsilí. Události, jako pád Prahy, se tak rychle neopakují ■ Jiřík byl dosti mocný, aby jim zabránil, zvláště když síla oposice v jeho straně daleko neopravňovala optimistických nadějí strany rožmberské. Stejně se však Strakoničtí mýlili, neuvědomující si na svou škodu změny smýšlení na dvoře Fridrichově.

Král sice byl až dosud ve stycích s nimi, avšak pád Prahy i průběh zápasu Jiříkova v Čechách a v Míšni měly svůj ohlas také na dvoře štyrskohradec-kém. Král, ač mu bylo z pohodlí i z tradičních zvyklostí, zvláště v příčině náboženské, dosti těžko, měniti politiku, přece nemínil svou věc slučovati se

zájmy poražených. Dohoda mezi ním a Jiříkem byla jen otázkou času a případ s Janem Hunyadem v Uhrách, kterého král již 22. října 1450 uznal za gubernátora — od stavů zvolen byl již r. 1446 — vymíniv si, že Ladislava nevydá až do jeho 18. roku, naznačoval cestu i v české politice Fridrichově. Příležitost i vhodný prostředník se k tomu našel hned roku příštího (1451) na sněmu benešovském, když se tam s Jiříkem setkal přední diplomat královský Eneáš Silvius. Přítomnost Rožmberkova při předchozím jednání s králem v Novém Městě byla již jen jakýmsi anachronismem: král sice ještě opakoval stará slova, viděl však již před sebou novou cestu, která šla mimo Rožmberka k Jiříkovi.

Ani v Benešově, kde již nebyl přítomen Oldřich sám, nýbrž jen jeho syn Jindřich, neslyšeli sněmovníci od Eneáše v podstatě nic nového: mají, čekajíce již tak dlouho, „pozdržeti ještě něco málo“ do zletlosti Ladislavovy. Avšak strana Jiříkova, jež zde byla u většině, opakovala-li i tehdy své stížnosti, činila již tak klidně, bez obvyklých projevů nespokojenosti. Vlastně šlo tu o něco jiného, třebas zatím jen důvěrně. Přípravovaly se tu, byť se ještě nedojednávally, věci, rozhodné pro budoucnost.

Eneáš, zatím ještě biskup, brzy však potom kardinál a papež, získal zde hluboký vhled do věcí českých a zvláště v osobnost Jiříkovu. Setkávali se zde a za tlumočnictví Prokopa z Rabštejna pátravýmihledy se navzájem zkoumali budoucí odpůrci: 46letý Eneáš, malý, zavalitý, s předčasnými šedinami, dodávajícími jeho popelavě šedé tváři stařecké podoby, s občasným bolestným cuknutím svalů v ústních koutcích, nebo lehce zatínaje zuby do tenkých rtů, když podagra nebo žlučové kamínky se živěji přihlásily, pokášlavaje, přes to však s lehkým, neustávajícím spádem řeči laskavé a poutavé, které odpovídala neúnavná hra bystrých, inteligentních očí výborného znalce světa i lidí — a 31letý Jiřík, také postavy malé, ale zavalité, pleti bílé, jiskřivých očí, mravů líbezných, jak nám jeho podobu sám Eneáš zachycuje. Z jeho obšírného a umělecky skvělého listu ke Karvajalovi o schůzce benešovské, jenž je jedním z nejzajímavějších pramenů o době i osobnosti Jiříkově vůbec, lze i souditi, že osobní dojem, s kterým se oba rozcházeli, byl příznivý.

Ani v příčině náboženské nepůsobil Jiřík odpudivě na duchaplného preláta, jenž v něm viděl muže, „nakaženého bludem husitským, avšak jinak dobrého a šlechetného, spíše svedeného než zatvrzelého“. Imponoval mu tento mladý ještě muž, jenž již měl tak velké jméno doma i v cizině. Než pro pozdějšek bylo nebezpečno, pokládal-li již tehdy Eneáš jeho ctižádost za větší, než byla jeho láska ke kalichu, a zvláště nabyl-li příští papež přesvědčení, o jehož rozšíření se pak sám nejvíce přičinil, že muž ten povede celý národ, kam jen bude chtít. Nepostačí, předložit mu jen volbu mezi mocí i slávou a mezi husitstvím, aby muž ten, prostý fanatismu a tak politicky založený, jako málokdo z jeho českých současníků, se beze všeho rozpakování rozhodl pro řešení, příznivé

kurii římské? Nebude právě s tímto mužem smír, tak dlouho a tak urputně odkládaný, snadný?

Eneáš při tom přehlížel, jak týž muž prohlašoval, že kompaktáta, Eneášovi jen nepříjemný pozůstatek z doby rozkolu církevního, ztrativší platnost poruchami se strany utrakvistické — jsou „*krátká a jediná cesta k pokoji a jednotě*“; přehlížel, že Jiřík na jedné straně sice přiznával svou touhu po pokoji, jež se jen nerada chápe meče, avšak na druhé straně tvrdil ■ hrdým sebevědomím: „Tomu, kdo zbraň drží, se dostává, čeho se mu jinak právně odpírá . . . Bude-li papež tvrdý, shledá království ještě tvrdším. Nevím, kdo zvítězí. Znáám však Písmo, jež praví: »Statečný udeří-li na statečného, oba padnou!«”

Důvody Jiříkovy o kompaktátech musily chytrého diplomata přesvědčiti, že zde opravdu jde o nezbytný základ jednání ■ kurií, avšak jejich potvrzení nemusí býti podle Eneáše naprosté, bez výhrad ve smyslu přísně církevním: nebude to leč dočasné povolení, od Čechů vykoupené ústupky v jiných dvou otázkách, při vyrovnání s církví významných, o Rokycanovi a statecích církevních, z nichž v případě prvním nemohl ovšem Jiřík jeviti takovou povolnost k záměně Rokycany osobou jinou, jak nám Eneáš vypravuje, zato však tím více v otázce druhé.

Vlastní povaha, v níž silněji vystupovala inteligence, rozum než cit a víra, vedla Eneáše k tomu, že v české otázce viděl ne tak otázku náboženskou, jako spíše otázku politickou, kde lze smlouvat i slevovat, a proto také mohl při jejím řešení doufat i v osobní kouzlo Jiříkovo u Čechů, jež se mu zdálo býti nepřekonatelnou sugescí, které je možno všechno. Proto také neměl zásadních námitek proti správcovství Jiříkovu přes jeho utrakvismus, jenž mu jen připadal jako něco zevního, co lze snadno odložit i a se sebe smýti, omyl tím osudnější, že se stal základem pozdější jeho politiky papežské. S přesvědčením, že politická situace si přímo žádá správcovství Jiříkova, odcházel Eneáš z Benešova a vyslovil je jak králi, tak do Říma kardinálu Karvajalovi, ne bez úmyslu, vzbuditi u kurie dojem, že česká otázka je řešitelná právě nyní, kdy v čele utrakvismu stojí politik rozvážný, přístupný všem důvodům, pravý opak smýšlení kacířského Tábora, jež měl Eneáš příležitost na své cestě očitě poznati a jehož nakažlivé nebezpečí tvořilo jeho listu o zkušenostech benešovských temně podmalované pozadí: je jen třeba, i na druhé straně najíti obratného muže, který by jako zástupce církevní dovedl této situace využití. A Eneáš doufal, že se v Římě uzná, že takovým prostředníkem nemůže býti ani učený, ale neústupný kardinál Kusa, ani fanatický minorita Kapistran, kteří právě zahajovali svou činnost, další to článek legace Karvajalovy z r. 1448, a to současně dvojím směrem, u českých kruhů politických i v lidu — nýbrž že právě on, Eneáš, jedinež je s takové úlohy.

Jestliže zatím tato naděje Eneášova zůstávala v Římě daleko od svého cíle, více účinku měly jeho benešovské zkušenosti u krále Fridricha. Ten uznal, že

není již vhod, zavíráti Jiříkovi přístup k správcovství, třebaže se jeho úmysly zcela nesrovnávaly s přáním Jiříka samého: za přítomnosti českých poslů ze sněmu benešovského a užívaje neshody mezi nimi — se straníky rožmberskými, kteří přirozeně byli proti Jiříkovi, šel tehdy i Zdeněk ze Šternberka — k oslabení svého ústupku, svolil v říjnu 1451 k správcovství Jiříkovu, avšak jen „do své milosti“, doufaje, že se takovou polovičatostí v Čechách zajistí přede všemi překvapeními za své jízdy do Říma, k níž se právě chystal.

V Čechách toto svolení královo působilo rozdílným dojmem: straně rožmberské znamenal tento obrat, třebaž neúplný, více, než mohla uznati, kdežto Jiříkovi a většině jeho straníků nemohl býti leč cenným východiskem k dalšímu jednání, vycházející od krále, jehož se čeští legitimisté až dosud tak horlivě dovolávali, takže se tím jejich zbraň ocítala v rukou jejich utrakvistických odpůrců. Rozčilení o jednání vídeňské, které neuspokojilo ani v otázce potvrzení Rokycanova, bylo tím větší, že na ně svou bouřlivou agitací působil i Kapistran.

Jeho misie byla schopna všeho jiného, než českému smíru s církví upravit cestu. Účinek jeho fanatických kázání proti kalichu a kompaktátům, zvyšovaný nimbem zázračného divotvorce, který kolem sebe tento asketa podivuhodným způsobem dovedl šířiti, přesahoval daleko míru obvyklé polemiky náboženské. Mezi utrakvisty nastalo veliké znepokojení, ne tak nad množstvím proselytů, obrácených od kalicha, jež bylo mnohem větší v rejstřících druhů Kapistranových než ve skutečnosti, jako spíše možnosti, že tak znovu vzplane divoká narušivost náboženských sporů. Proto kromě hlasů, které na Moravě, zatímco to jevišti působení Kapistranova, důrazně vyzývaly města, aby toho netrpěla, ozval se podobným způsobem i sám Jiřík, žádaje zvláště Rožmberka, k němuž fanatický mnich mířil, doufaje, že jeho vliv mu otevře bezpečnou cestu (na mučednictví zatím nemyslí) do Čech a dokonce i do Prahy — aby mu na svém zboží nedovolil lid bouřiti. A skutečně dále do Čech než na Krumlov se Kapistran zatím nedostal, vyhnuv se disputaci s Rokycanou, kterou se svého stanoviska pokládal za zbytečnou. Přicházet do Čech ne disputovati, nýbrž kromě své úlohy, šířiti svůj úřad observantů, aby z něho učinil novou tvrz výbojného katolictví, vystupoval i jako „inquisitor haereticarum pravitatis“, mající vymýtití kacířství nejen slovem, s kazatelnou, avšak, podle možnosti, i mocí. Jeho tužbou byla nová křížová válka proti vzpurným husitům, nechtějícím se obrátiti. Aby je zbavil vší zákonné podpory, obrátil se ještě z Moravy na papeže Mikuláše, aby zrušil kompaktáta. Toho zatím dosáhnouti nemohl, než mohl přece agitačně užití listů papežských, příkře mluvících o kalichu jako o kacířství. Vzmáhalo se tím pobouření utrakvistů, tím spíše, když Kapistran, nemoha jinak, později k další své misii v Čechách užíval ochrany saské, zdržuje se v Mostě, takže se náboženský odpor proti němu sléval v jedno s dotčenou již nenávistí protisaskou.

Proti němu, avšak zároveň i proti papeži, kalich kaceřujícímu, uznali jednotníci poděbradští na svém únorovém sjezdu 1452 v Praze za nutné, protestovati ke knížatům německým, varující před jiskrou, která by mohla roznítiti oheň větší, ač oni sami prý si toho nepřejí. Proti nešetrnosti kuriální zde čteme slova, upomínající na obdobný výrok Jiříkův v Benešově k Eneášovi: „A ježto neschází útočníka, podobně nebude chyběti ani obránce.“ „Vhodnými prostředky“, o které se Poděbradští chtěli „cele starati“, mínila se nová možnost, které se právě utrakvismus chápал, dohoda ■ církví řeckou.

Tehdy byla již oposice basilejská rozváta jako podzimní listí, Felix složil papežství, koncil se rozešel (1449) a vlastní „tragický hrdina tohoto koncilu“, jeho znamenitý předseda kardinál Ludvík d'Allemand, nedlouho potom (1450) zemřel, zdrcen hořkým osudem. Ke koncilu se obrátiti nebylo již možná, a přece bylo třeba něco učiniti, aby se utrakvismus dostal ze slepé uličky, ve které se octl, uznávaje posloupnost apoštolskou a nemoha se odtrhnouti od církve římské, ač tato mu odpírala jeho kněží světiti.

R. 1450 v lednu na sněmu pražském byly sice ohlášeny návrhy, které mohly tomu odpomoci a na které r. 1448 před Karvajalem narážel Petr z Mladoňovic, aby si totiž kněží sami vzkládáním rukou Rokycanu posvětili za arcibiskupa, jenž pak již sám bude kněží podle potřeby ordinovati. K těmto „pošetilostem“, jak to nazval Eneáš Silvius, však přece tehdy nedošlo. Řez takový se zdál příliš radikální a byl by měl i daleké politické důsledky, neboť Čechové by tak opět byli právně vyloučeni z církevní společnosti katolické Evropy a stížení jejím bezohledným záštim ke kacířství a k rozkolnictví, věc to pro národ malý a v sobě nábožensky rozštěpený dosahu osudného. Sám Jiřík, avšak ani Rokycana, jenž se ani po legaci Karvajalově nevzdával svých irenických plánů a jenž se na konci r. 1449 vydal na cestu do Říma, z níž se však brzo vrátil s bolestí roztrpčeného zklamání — nemohli se odhodlati, aby podali takovou zbraň odpůrcům i nevraživé cizině. Utrakvisté se zastavili před tímto skokem do neznáma. Tradice, s celým nitrem srostlé, se vždycky těžko lámou a lámaly se tím obtížněji ve středověku, jemuž konservatismus byl posvěceným základem životním: opustiti jednotu církevní se zdálo činem tak smělým, že i těm, kdož se již k tomu v náhlém vzplanutí odboje odhodlávali, klesalo srdce, když měli slovo vtělit v čin.

Než našlo se tehdy přece vyhnutí! Co nebylo možno s Římem, bude snad možno s Cařihradem, jenž u utrakvistů požíval více úcty než známosti! Zde byla církev, která vznikla přímo z kořene apoštolského, zde se uchovalo přijímání pod obojí, a proto zde doufali utrakvisté najíti více porozumění než v Římě. Styk s Cařihradem zprostředkoval neznámý Konstantin Anglik, v němž někteří tuší M. Petra Engliša. Ten se vydal na cestu do Cařihradu, patrně aby se poučil o tamních poměrech, odkud, přestoupiv k církvi řecké, vrátil se po delší době, někdy r. 1452, s listem, slibujícím opatřiti Čechům

biskupy i kněží. Ke konci roku opět odcházel Anglik do Cařihradu s odpovědí utrakvistickou, kde sice zdůrazňováno, co nejvíce spojovalo utrakvisty s Cařihradem, s onou stranou v něm, která právě byla při vládě, odpor proti papežství, kde však se nedočkeme bližších podmínek unie českořecké. Byla-li i ochota k ní v Praze, jak daleko bylo k jejímu dojednání, i kdyby se nebyla na Cařihrad snesla bouře, která jej uvedla pod moc tureckou! Tato sama nebyla by ještě ohrozila plán unie, ježto strana Gennadiova, vládnoucí již před tím v Cařihradě, právě po převratu získala hodnost patriarchy. Byly však jiné překážky, které se stavěly proti unii českořecké, byť i tato byla straně Gennadiově více než pouhým agitačním prostředkem ve sporu se stranou, přející si unie s Římem. Byla možná shoda mezi utrakvismem se všemi jeho odchylkami a mezi strohým konservatismem byzantským, lpícím neméně než Řím na staré tradici? Bylo možno překročiti kulturní hranici mezi západem a východem a vystaviti se ještě více útokům církve římské? Nebylo by to též revoluční výjimkou uprostřed západoevropské společnosti katolické? Nebylo by to fakticky skoro totéž, jako utvořiti novou zvláštní organizaci bez ohledu na posloupnost apoštolskou, prostě svým způsobem podle příkladu staré církve? A to vše bez pomoci mocné organizace vnější, jež by byla mohla nebezpečí to vyvážit?

Zdá se, že vůdcům utrakvistickým, Rokycanovi i Jiříkovi, i při případu cařihradském nastávaly tytéž pochybnosti, jako dříve při plánu, užiti starocírkevního příkladu vzkládání rukou. Zdá se, že i jim, jako Gennadiovi, byl plán unionistický nakonec jen prostředkem, který však v českém případě měl působiti především — v Římě, a že do Říma vlastně vedla i tato cesta přes Cařihrad. Nevadil-li kalich církvi římské u pravoslavných, proč by jí vadil u Čechů? Patrně nebylo v úmyslu utrakvistickém, tajiti jednání s Cařihradem, jakmile jen poněkud pokročí, naopak Řím se nepochybně měl o tom dověděti, aby se přesvědčil, že utrakvismus má ještě jiné východisko ze svého osamotnění. A Řím také o tom jistě brzo věděl. List Poděbradských s počátku r. 1452, výše již dotčený, nebyl zajisté určen jedině knížatům německým. Je pravděpodobno, že Mikuláš V., když 22. dubna 1452 Jiříkovi posílal své apoštolské požehnání, nečinil tak jen ■ služby císaři Fridrichovi, nýbrž že již tím jaksi odpovídal na pověsti o unii českořecké, ač tu již mohl působiti i účinek informací Eneášových. Jak je z toho patrné, cesta do Říma nebyla utrakvismu zastavěna, ani když pokus Kusův o jednání s Čechy v Řezně (v červnu 1452), který byl též pod dojmem onoho českého listu ke knížatům německým, skončil se bezvýsledně, jak ani nemohlo býti jinak při pokusu, vycházejícím z téhož základu, jako bouřlivá agitace Kapistranova, že Čechové se musí napřed beze všech výminek vzdáti ■ pak teprve jim církev jako dobrá matka dá vše, co za potřebné uzná. Než ani Jiřík si zajisté nedal bez ohledu na kurii, o jejímž poměru k císaři dobře věděl, ještě během roku 1452 potvrditi kompaktáta od

císaře Fridricha. Byloť zjevno, že Čechům nezbývala leč volba mezi vyrovnáním s Římem a pokusem o zvláštní církev podle vzoru apoštolského.

Zatím co otázka církevní, ač nelze upříti utrakvistům horlivosti v hledání prostředků, jak by z tísně vybědli, nehýbala se z mrtvého bodu, v příčině politické již nastávala krise, která měla přivoditi úplné jasno.

Jiřík viděl, že vlastní rozhodnutí tkví nikoli u krále, jenž mu byl jen nakloněn jako straně silnější a jenž za sporů sotva mohl býti rozhodčím, nýbrž v Čechách, a konal hned od konce r. 1451 přípravy, aby po případě, jako r. 1448, rozhodnutí na odpůrcích vynutil mocí. Rozpory v jeho straně, jejichž význam strana rožmberská zveličovala, klamajíc tím sebe i jiné, byly celkem opět urovnány, a tak s klidem mohl Jiřík hleděti vstříc sněmu svatojirskému.

Rožmberk, aby zabránil hotové skoro již události, a vida, jak poměr krále Fridricha se k němu změnil, neváhal se spojití s opozicí rakouskou, ustavivši se proti králi pod vedením Oldřicha Eicingera, jenž by byl rád v Rakousích hrál úlohu Hunyadovu a Jiříkovu — s programem, vynutiti vydání Ladislavovo; pokles autority Rožmberkovy byl nejpatrnější tím, že ho při tom následoval jen malý zlomek někdejší jeho strany. Bylo pak zcela podle jeho způsobu, že ani potom nezanechal styků s králem — ten od 19. března 1452 byl císařem — jen aby zamezil bližší jeho dohodu s Jiříkem, podobně jako se snažil, vyvolati i v cizině, u kurie, ve Francii i v Burgundsku, náladu, nepříznivou správcovství Jiříkově, která měla též nepřímo působiti na císaře.

Jiřík zatím trval mezi stranami, nemaje zájmu na tom, aby byl Ladislav vydán, když Rožmberk stál na straně, která to měla v programu — nemaje však ani důvodu, zakročiti zatím pro Fridricha, jenž si ho ničím nezavázal a jemuž tehdy pomáhati nepřispívalo právě k oblibě u veřejnosti. Za těchto okolností bylo radno nečekati, jak se utváří věci v Rakousích, nýbrž opět rázně zasáhnouti v běh událostí a vytvořiti doma situaci, na které bude pak již těžko něco měniti; ještě před návratem Fridrichovým bylo třeba, rozhodnouti spornou otázku správcí, třebas stanovisko těch, kteří šli dosud s Rožmberkem, k sněmu, kde se tak mělo státi, bylo zamítavé: na to již byl Jiřík připraven, že bez odporu rožmberského ke konci nedojde.

A tak na sněmu svatojirském, hojně navštíveném — mezi nepřítomnými byli Rožmberkové a jejich nejbližší přátelé — straníci Jiříkovi, vycházejíce se stanoviska, které k jejich vůdci již zaujal Fridrich a proti kterému se zde neodvážili vzepříti ani zvlažnělí straníci rožmberští, ani neutrálové, navrhli Jiříka za správce zemského a prorazili, byť ani v tomto případě ne bez kompromisu, uklidňujícího ty, kteří s Jiříkem až dosud nešli: správcovství, vypravené jinak mocí skoro královskou, bylo Jiříkovi přiznáno jen na dvě léta. Asi se již myslilo na blízké vydání Ladislavovo, jemuž volba ta neměla v ničem zadati, a bral se i ohled na Rožmberky, kteří nebyli z nové úpravy věcí vylu-

čování, třebaš jí nebyli zatím účastni: v radě správčí, ve které bylo pět míst panských, pět zemanských ■ jen dvě městská — města tedy úplné rovnosti, žádané r. 1446, přece nedosáhla — ■ ve které ovšem, zcela v souhlasu s poměry, měla převahu strana Jiříkova, zůstalo jedno panské místo neosazeno, jistě s tichým předpokladem, že je zaujme jeden z Rožmberků. Na druhé však straně byla s ohledem na ně i na jiné stavy, na sněmu nepřítomné, ve sněmovním usnesení obsažena hrozba, že se s každým, kdo se k usnesení o správcovství do 15. srpna nepřizná, naloží jako s rušitelem řádu zemského, charakteristické to pro Jiříka spojení energie i šetrné blahovůle.

Jiřík mohl býti spokojen i s takto omezeným výsledkem, nabyv konečně formálního uznání za správce na sněmu zemském; jeho dřívějšímu postupu, dávajícímu přednost otázce správčí před královskou, daly tak události za pravdu. Byť i Ladislav nenastoupí hned po dvou letech jeho lhůty správčí, doba tato postačí, aby se Jiřík nebál přerývky ve svém díle: jeho nadání najde již dosti prostředků, aby celé zemi dokázal svou oprávněnost k místu zaujatému i pro dobu další, dokud se král sám vlády neujme.

A s ním, jako jindy, získával i utrakvismus, stoupaje s ním i padaje. Správcovstvím Jiříkovým nabýval teprve utrakvismus pravého místa, jež mu v zemi připadalo; zvláště však bylo pro něj výhodné, že při blízkém jednání bude Jiřík, jeho vůdce a první muž, mladému králi klásti podmínky jeho uznání. Než stalo se více! Byloť vyrovnáno i porušení politické rovnováhy, které nastalo od konce válek husitských, a to tak, že odpovídalo to zcela poměrům: stavovské, náboženské i politické rozčlenění národní našlo zde svůj výraz. Ve správčí radě byli utrakvisté i katolíci, vedle stoupenců Jiříkových také neutrálové, a ani na Rožmberky nezapomenuto. Byl v tom již program správy Jiříkovy: nelze, aby vládla jen jedna strana, ani strana Jiříkova ne, avšak není ani možno, aby většina nedošla svého práva.

Při jednání sněmu svatojirského byl však ještě jeden význačný rys patrný. Jako chtěl Jiřík míti rád a pokoj v příčině světské, podobně si ho přál i v příčině náboženské, a to po případě i proti vůli kněží. Ne dost pevná organizace církve utrakvistické i nedostatek kněží, nutící k ohledům, působily, že kněžská kázeň nebyla právě vzorná, čímž trpěla i jednota liturgická. Proto sněm nařídil, odstraniti rozličné zvláštnosti a nedostatky bohoslužebné. Hlásil se tím znova živel laický o účast na záležitostech církevních, zvláště když duchovní autorita selhávala; bylo v tom i úsilí, zabrániti přehmatům se strany kněžské, známka to nálady, kterou o nějaký čas později tak výrazně na straně utrakvistické vyslovil Vaněk Valečovský. Potkávalo se to s odporem nejen kněží utrakvistických, nýbrž naráželo to i na nelibost Kapistranovu, jenž v tom viděl úchvat na újmu moci církevní. V nedostatku jiné autority — Rokycanova, zdá se, přece nestačila — moc světská se ujímala pravomoci církevní; snad postupem času bylo by i zde došlo k tomu, že král, ovšem utrakvistický,

byl by se stal církvi české její nejvyšší hlavou, jako v pozdějších církvích protestantských.

To bylo též příčinou neshody mezi Jiříkem a Rokycanou. Jiřík ještě před sněmem ostře v Praze zakázal všechna bouřlivá kázání o poselstvu vídeňském, a nechuť Rokycanovu snad vzbudila též okolnost, že jako volený arcibiskup nebyl pojat do rady správčí. U vědomí, že nový úspěch Jiříkův je i úspěchem utrakvismu, Rokycana patrně více zdůrazňoval svou pravomoc duchovní, a to nejen proti Tábořským, žádaje snad konečně za splnění výpovědi z r. 1444, nýbrž i přeje si, aby některé zboží arcibiskupské bylo pro něho vyplaceno, což se nezdálo vhod Jiříkovi, aby to před vyjednáváním v Římě nedráždilo katolíků. U Jiříka vystupovala již v popředí snaha po objektivnosti ve sporech náboženských. Proti stanovisku jen jednoho vyznání stál tu již zřetel státní, který žádal nutné šetrnosti k časovým okolnostem, k druhému vyznání. Jiřík se tak ocítil na stanovisku, které katolíky neuspokojovalo a utrakvismu zdálo se krivdou.

Království mělo řádně zvoleného správce, správce však ještě nebyl obecně uznán, a je zajímavé, že v opozici proti němu vedle Rožmberků a zbývajících jim straníků byla spolu s katolickou Plzní i města na jihu a severozápadě, patřící kdysi k jednotě tábořské, jež k tomu vedla nejen nechuť, platiti správci staré platy královské, nýbrž i obava, že budou nyní donucena, splniti výpověď o víře z r. 1444. A jako dříve se pilně přihlíželo k vnitřním rozporům ve straně Jiříkově, tak i po volbě jeho r. 1452 kromě sporu rakouského, jež stále zůstával její největší nadějí, oposice spoléhala na napětí, které brzo proti Jiříkovi vzniklo v radě správčí. I zde panské sebevědomí — z části byli to tíž živlové, kteří již dříve překáželi Jiříkovi, jako Aleš ze Šternberka — bylo by si přálo vítězství oposice rakouské: to by bylo vhod některým pánům, spíše jen žárlivým na převahu Jiříka, jež nechtěl býti pouhým figurantem nejvyšší moci v zemi — než snad přejícím si zbaviti se ho vůbec, ježto by ho podle jejich domněnky úspěch oposice rakouské přinutil, více šetřiti prání a vůle členů rady správčí.

Nedbaje však toho a jsa již rozhodnut, mocí zakročiti proti těm, kteří ho ve lhůtě sněmem určené neuznali, dále sbíral Jiřík pole, právě v době, kdy (20. června) se vrátil císař se své jízdy římské, korunovační i svatební, a kdy, podníceni jeho váhavou nerozhodností, rakouští spolčenci proti němu zahájili otevřený boj, jehož se zúčastnil i syn Rožmberkův Jindřich s mocí co největší, zbavuje tak v rozhodné chvíli zboží rodinné skoro vši možnosti vážného odporu. Císař sice žádal Jiříka i Hunyada o pomoc, avšak pro finanční nesnáze, kterým se lakota císařova ani v takovém nebezpečí nedovedla vyhnouti, nebylo dojednáno. Když již několik dní byl císař v Novém Městě za Vídní od odbojníků obležen, vytrhl Jiřík 27. srpna z Prahy s imponující tehdy mocí 17.000 mužů na jih.

Hlavním omylem Rožmberkovým bylo, že vsadil vše na kartu v Rakousích a proti domácímu nebezpečí zůstal bezmocen, doufaje, že toto, než bude veliká hra v Rakousích dohrána, zatím se stočí jinam. A s tím počítali i jiní, i ve vojsce Jiříkově, kde cíl tažení až do poslední chvíle zůstal neznám. Než Jiřík se obrátil právě na jih, aby se utkal s hlavním nepřítelem.

Třebas táhl jen zvolna — věci z r. 1448 jako by se opakovaly — patrně proto, že v jeho vojsku obrat na jih vyvolal z části nespokojenost, a také, že se ještě na pochodu posiloval váhavějšími pomocníky, oposice na jihu přece nenášla síly k spolku. Táborští sice, přemohše svůj dávný odpor proti Rožmberkovi, sami mu spojení nabízeli, avšak Rožmberka ani tehdy neopustila náklonnost k diplomatisování: jen naléhal na rázný postup v Rakousích, stále ještě se domnívaje, že přece zůstane bouře ušetřen, nebude-li ji sám vyzývat i setrvá-li v klidu. Avšak Jiřík, jakmile uslyšel o úmluvách, které se chystaly v Novém Městě, viděl, že doba váhání přešla. 30. srpna od Chotovin nabídl Táboru smlouvu a ten ji hned 1. září přijal; zavázal se, přiznati se k němu jako správci zemskému i přijmouti v příčině náboženské konečnou výpověď ustanovených šesti rozhodčí.

Druhé po Praze město české tak padlo opět bez boje, město tvrdé, dítě války husitské, jež dvakráte vítězně odolalo nepřátelům, a jež ještě nedávno, s divokým lidem vojenským a s náměstím, plným pušek a praků, připadalo Eneášovi Silviovi jako vtělení bojovné myšlenky husitského fanatismu. Jeho konec byl jiný, než se podle návěstí minulosti dalo právě zde čekati: nikoli divoký vzdor až do smrti, nýbrž resignace, klidné vzdání nutnosti. Bylo to vlastně v souhlase s proměnou, která v Táboře nastala a která tímto zdánlivým nesouzvukem dovršila Lipany. Nebylo již ve smyslu politickém starého zásadního radikalismu táboorského. Starý Tábor byl nahrazen Tábořem novým, jenž sice leckdy užíval ještě starých slov i starých akcentů, avšak měl již duši jinou. Proti živlům starším, které nechtěly zapomenouti veliké úlohy Táboru z doby války husitské, které se nechtěly podrobiti důsledkům porážky lipanské a nutily se, ač starým zásadám vnitřně již odcizeny, do velikých pős, stále zůstávající bouřlivým kvasem, bránícím, aby se nové poměry ustálily — nabývaly i na Táboře převahy živly jiné, vpravující se již v nové poměry, nepříznivé vracejícím se ozvěnám hrdých, sebevědomých odkazů na sílu meče. Přes to, že válečné hlasy a zvyky ani tehdy v něm ještě nezanikly, stával se již Tábor, jak se k tomu vyskytovaly náběhy a známky ještě za války, městem, podobným jiným městům českým; nerozhodovali v něm již drsní válečníci, nýbrž opatrní měšťané, kteří v rozhodné chvíli vážili svou sílu i prospěch ■ nejistou možností odporu a u nichž proto nenacházely ohlasu ani výzvy zbytků vojsk bratrských, ani vášnivé protesty zešedivělých theologů, kteří ještě nejčistěji stále v sobě zosobňovali starý, hrdý a neoblomný Tábor. A tento nový Tábor se r. 1452 vzdával mladému vítězi lipanskému Jiříkovi, obětuje svou smlouvou o dohodě

náboženské již napřed staré, věrné pamětníky a zastánce zapadlé již epochy, neboť nebylo pochyb o tom, jak vyzní formální epilog, výpověď náboženská. Jeho pokoření bylo jen nutným důsledkem poměrů, bylo nezbytným politického znovuzřízení.

Tento rychlý vývoj svrchovaně překvapil ostatní odpůrce Jiříkovy, čekající, že se o Tábor rozpře zoufalý zápas, který jim přinese, ne-li osvobození, alespoň posilu v jejich tísní. I uznal hned potom bez boje Jiříka Jan Popel z Lobkovic na Hluboké, a do Budějovic a odtud do vojsky Jiříkovy musil, chtěj nechtěj, přijeti týden po smlouvě tábořské i sám Oldřich z Rožmberka, aby svým závazkem, že i se synem Jindřichem potvrdí zápis sněmovní o správcovství, vyvrcholil úspěch mladého svého soupeře i vlastní porážku právě ve chvíli, kdy odboj rakouský v Novém Městě dosáhl svého cíle, vydání Ladislava (4. září). Teprve tehdy klesla opona nad Rožmberkem, teprve potom zcela ustoupil z veřejného života, aby se stal takovým výměnkářem, jakým byl dříve v životě politickém pletichářem, aby se, zhořklý životem i nemocí, oddal v jiné, falsátorské formě svému pudu k intrice; vrátil-li se později, r. 1457, po smrti Jindřichově, ke správě statků, bylo to jen na chvíli a nebyl to již bývalý Oldřich.

Pád Tábora i vzdání Rožmberkovo znamenaly rozhodnutí i pro jiné odpůrce Jiříkovy na západě i severozápadě: po jejich příkladu zde učinila města i landfrid plzeňský, a 30. září, po měsíční nepřítomnosti, vrátil se Jiřík do Prahy, jsa fakticky již obecně uznán za správce, aby brzo potom, na sněmu říjnovém, dodatečným přiznáním stavů zbývajících byl uznán tak i formálně. Naděje rožmberské — Jindřich se stal členem správní rady — že výsledky převratu rakouského přece ještě otřesou jeho postavením, byly marny: vítězové rakouští sami, bez ohledu na své české spojence, hledali již cest ke shodě s Jiříkem.

Porážka oposice neměla v sobě nic velikého, ježto její nárokovost nedovedla svých činů uvést v rovnici s velikými slovy a na konec přijala nabízený jí kompromis. Zato s pohnutím sledujeme — bohužel, víme o tom tak málo! — konec opravdové tragedie, kde hrdý vzdor, alespoň u osob hlavních, se nevzdává, nýbrž mužně nese všechny důsledky: náboženský konec táborství. Výpovědi ustanoveného výboru se sice většina kněží tábořských podrobila jako neodvratitelné nutnosti, byť i ne hned a nikoli bez bolestných rozpaků, které pomáhalo odstraniti i jejich věznění na radnici staroměstské. Než starý Tábor ve svých nejvýraznějších představitelích, v Mikuláši Biskupcovi, Václavu Korandovi a několika jiných, nemohl zapřiti své slávy, víry svých počátků. Vlny mohly stoupati sebe výše: zde byli mužové, kteří stáli pevně a kteří v žalářích Jiříkových na Poděbradech, Liticích i Potštejně zůstávali i ve smrti věrni velikému světlu, jehož se cítili již jedinými strážci. Moc světa je mohla zkrušiti, nikoli však donutiti, aby odvolali svou pravdu, tak silně a horoucně věřenou

i vyznávanou. Byl to mocný, hrdý akord české duše, který zde vyzníval v temnotách žalářních:

„Tent' pán velít se nebáti
záhubcí tělesných,
velít i život složiti
pro lásku svých bližních . . .”

A na to nyní došlo: „blaze tomu, kdož na pravdě sejde!”

Než i pro ně platilo: „Pravda boží zvítězí”; ani jejich dědictví nebylo ztraceno. Jejich píseň se vrátila, třebaš v jiné tonině. Lid, který meč vzal, mečem sešel, jak to později, r. 1524, řekl Bratr Lukáš Pražský. Jeho slova upomínají na starší proroctví, kolující v kruzích bratrských, jak prý kdysi za krále Václava pravil jeden muž učený, že „dvůj lid povstane, jeden s mečem a druhý bez meče; o prvním pravil, že zahyne, o druhém, že obdrží.” A proroctví to se mělo ještě za Jiříka naplniti v dědici tradic tábořských, v Jednotě bratrské.

SPRÁVCOVSTVÍ ZA KRÁLE „HOLCE“.

V nové období, které bylo již daleko klidnější, ač nebylo to jen poklidné užívání ovoce vítězství — vstupoval Jiřík po boku druhé ženy, která mu roku 1450 nahradila Kunhutu, zemřelou již 19. listopadu 1449. Byla to Johanna z Rožmitálu, sestra proslulého později pana Lva, z rodu sice katolického, přes to však sama horlivá utrakvistka. Její silná, vladařská duše, poddajná citi-žádostným vzruchům, hodila se lépe v nové poměry, v přechod z klidného poměrně zátiší poděbradského v ruch hlavního města, než křehká něha Kunhutina, a byla mocnější vzpruhou Jiříkovou, jsouc zároveň i novým pásmem, spojujícím jej s katolickým panstvem a zjednávajícím mu v něm nové spolehlivé straníky, jako na druhé straně smrt Kunhutina ještě více než dosud uvolňovala jeho svazky s rodem šternberským.

Hospodářská moc, s níž vstupoval v druhé polovině let třicátých ve veřejný život, nebyla malá. Svědčí o znamenité jeho schopnosti administrační, o níž ovšem lze souditi více podle výsledků než podle neznámých nám dnes podrobností vlastního vývoje, jestliže Jiřík přes veliké náklady, spojené s činností veřejnou, dovedl své jmění po bédách válečných obnoviti a ještě neobvyklou měrou rozmnožiti, ne násilím ani dary královskými, nýbrž přirozeným rozpětím hospodářským, směnou, koupí atd. Jeho dědičná zboží se zaokrouhlovala a novými přírůstky rozšiřovala, při čemž vidíme zajímavý postup na severovýchod ke hranici zemské a ještě dál za ni. Nejvýznamnějším rozšířením rodinného dominia byla r. 1454 koupě dědictví někdy častolovského, zástavní držby Kladska a knížectví minsterberského ve Slezích, o jejichž získání činil Jiřík pokusy již r. 1451.

Jeho država tak nabývala rázu knížecího a soupeřila s jihočeskými Rožmberky, spojujíc v sobě části tří hlavních zemí korunních, z nichž však Morava poněkud ustupovala v pozadí, ježto Jiřík tam svá zboží postupoval dědičně i zástavně svým příbuzným a straníkům, soustřeďuje svou moc na Čechy, kde viděl svou budoucnost; tím též lze zde z části vysvětliti i jeho rychlý postup majetkový. Tento Moravan rodem, přece se již více cítil Čechem a jen mocnější podněty, jako poprava jeho strýce Heralta ■ Kunštátu r. 1444 od Brněnských, jeho souvislost s Moravou ožívaly. Okolnost, že zapouštěl své kořeny i ve Slezsku, byla významná nejen osobně, podávajíc mu i právně možnost, aby se stavěl po bok jiným knížatům, nýbrž i pro národní zájmy, neboť s ním do Slez vnikal český živel ještě mocněji a výrazněji než dříve, za jeho zástavních předchůdců Půty z Častolovic a pánů z Lichtenburka. Slezsko se tak úžeji přičleňovalo ke koruně. Na druhé straně však právě snahy o získání dědictví

častolovského bouřily žárlivost jeho panských druhů, kteří, jako Aleš ze Šternberka, cítili, jak Jiřík nad ně nezadržitelně roste.

Veliké tyto prostředky hospodářské byly rostoucím veřejným významem Jiříkovým jen posilovány, ani ne tak přímo, jako tím, že Jiřík, maje ke své politické činnosti i podporu ze zdrojů veřejných, nemusil jí již činiti, jako dříve, tak veliké oběti z vlastního měšce a mohl svých přebytků užiti k rozšíření rodinných zboží; již r. 1448 v Hoře se jeho jednota zavázala i k případné berni a také poslušnost Prahy od r. 1448 nebyla bez vlivu na jeho finanční postavení. Tak mohl i navenek rozvíjeti knížecí okázalost, která nebyla bezvýznamným prostředkem k vzrůstu jeho vážnosti, zastihující již i Rožmberky: nebylo již pochyby ani po této stránce, kdo je prvním mužem v království. Nevíme určitě, kde tehdy Jiřík v Praze sídlil, zda ve starém rodinném domě či dvoře Bočkově v Liliové ulici, kde jej nacházíme krátce před jeho volbou za krále, nebo v domě „u pelikána“ mezi ulicemi Jilskou a Jalovcovou, koupeném r. 1448 a prodaném však již r. 1453, nebo snad ve dvoře míšenském, později šířeji známém pode jménem „u Štupartů“. Jeho obydlí mezi měšťany, stejně jako již dříve z doby Václava IV. přenesení sídla královského a hradu do města, jako by vyznačovalo pouto mezi národem i zástupcem nejvyšší moci.

Až dosud většina pozornosti Jiříkovy byla upřena především k věcem domácím, byť i to neplatilo naprosto a byť si Jiřík hned od počátků svého vůdcovství dobře všímal ciziny a jejich vztahů k Čechám, takže Rožmberk již tehdy pokládal za nutné, tyto jeho styky s cizinou učiniti neškodnými tím, že jim vtiskoval ráz propagandy kacírské. Okolnosti, mocné soupeřství domácí, nutily k tomu, že politika Jiříkova měla zatím více jen ráz lokálně český. Její okruh se však přece již postupně šířil, nejprve na země vedlejší, později i na sousední země cizí, tím spíše, když se česká koruna uznáním Ladislavovým za čekance trůnu dostávala ve velmi úzké styky s Uhrami i s Rakousy, takže přese všechny rozdíly, navzájem je odlišující a sobě odcizující, hlubší otřes v zemi jedné cítily i země ostatní.

Jestliže již před r. 1452, třebas ještě nebyl právně správcem zemským, Jiřík se v lecčems staral i o druhé země korunní, od r. 1452 stalo se to přímou jeho povinností: jako čeští stavové byli za bezvládí hlavními představiteli státoprávního pojmu „koruna království českého“, i Jiřík jako správce zemský musil podle toho jednati. Povinnost ta, pokud zemím vedlejším podávala výhody soustředěné síly království, jako energickou obranu proti škůdcům veřejným i proti vládychtivým snahám sousedních knížat, byla jim vítána; když však Jiřík činil pokusy, nároky korunní i právně uplatniti a z nich důsledky vyvoditi, potkávala se brzo s odporem, zvláště u Slezáků: žárlivý partikularismus jednotlivých zemí vzpíral se tu převaze země hlavní.

V poměru k cizině již rok 1450 se svými spolky zahraničními naznačoval zjevný obrat. Odtud vidíme již Jiříka v úloze, později pro něho jako krále

tak význačné, jak hledí diplomaticky využití situace celkové k svému i českému prospěchu. Jeho zahraniční politika nabyla rozmachu, zvláště od r. 1452: Čechy byly vyrvány ze svého politického osamocení a rychlým krokem se zotavujíce, i ony působily přirozenou svou silou na země sousední a stávaly se tak důležitou složkou politiky středoevropské.

Správcovství Jiříkovu formálně sice dána jen lhůta dvouletá, nebylo však pochyby, že ani potom proti jeho správě nebude vážného odporu, že tato se vžije. Byla to významná příprava k řešení otázky královské, která vydáním Ladislavovým z poručenství Fridrichova byla silně posunuta vpřed. Katolíci stále s tím spojovali naděje možné opravy situace domácí ve svůj prospěch a Jiřík sám se jednání o krále nevzpíral, klada však při tom staré požadavky své i Ptáčkovy, které přijetí královo stavěly ve světlo království volebního. Nemohl jako zástupce utrakvismu státi proti králi cizinci a katolíkovi na jiném stanovisku, než aby tento vstoupil na trůn jen na základě zvláštní kapitulace. Tomu odpovídaly i podmínky, s nimiž na podzim r. 1452 české poselstvo jelo do Vídně. Podle toho však, že v něm — byl to snad ústupek Jiříkův za povolnost ve věci zásadní — měli většinu nedávní jeho odpůrci a nespolehliví neutrálové, dopadl i výsledek: působila naň nálada celého sjezdu vídeňského, stanovisku volebnímu nepříznivého jak u Rakušanů a přítomných zde zástupců českých zemí vedlejších, tak u hlavní osoby na dvoře královském, u Oldřicha Celského.

Tento energický, pyšný padesátník, synovec zemřelé již císařovny Barbory a tím blízký příbuzný Ladislavův, strhl na sebe ve Vídni všecku moc, ač si na ni činil nárok vlastní vůdce odboje, Oldřich Eicinger. Celský se oddával smělym snům, že za mladého svého svěřence, jež obklopil nebezpečným prostředím požitků, majících odvésti jeho pozornost i vůli od věcí politických, bude vládnouti nejen v Rakousích, nýbrž i v ostatních jeho zemích, i v těch, které ho dosud za pána nepřijaly. Jeho čilá fantasie si již snula obraz spojených tří skupin, kde vládl kdysi Albrecht II., avšak pod vládou jednotnější, soustředěnější. Již na sjezdu vídeňském jevila se shoda mezi ním i českou opozicí proti Jiříkovi a naopak jeho odpůrce Eicinger byl tím připuzován k Jiříkovi: tak se již tehdy jevily hlavní rysy blízké budoucnosti.

Smlouva vídeňská se svými zámlkami, dvojakými formulacemi nebo vplétáním podrobností, které se úplně protivily původním českým požadavkům, nemohla býti přirozeně v Praze schválena a Celský se brzy přesvědčil, že s Jiříkem třeba se podobně dohodnouti, jako v Uhrách s Hunyadem, jenž se sice vzdal gubernátorství, podržel však přes to správu zemskou ve svých rukou pod jiným jen titulem, jako vrchní hejtman a správce důchodů královských. Jiřík s přáteli tehdy již opět sbíral, a pokusy opoziční o převrat v Praze anebo alespoň, aby zde byly vyvolány zmatky, se ztroskotaly. Moc Jiříkova byla již povýšena nad možnost takových podloudných úchvatů. Toto postavení vyzna-

čovala dobře okolnost, že i sám papež doporučoval mladému králi Jiříka jako tvůrce pokoje na základě kompaktat — v tom je vliv i uznání jeho stanoviska v Benešově — jenž tak králi „připravuje cestu“. Celskému se tak stalo patrným, že svého cíle může dosáhnout jen postupně, když hlavní své odpůrce opřede ústupky zdánlivými nebo dočasnými. V Čechách i v Uhrách bylo třeba království přijmouti od těch, kteří měli moc, králi je dáti, což se ovšem špatně shodovalo s plány domácí oposice, jak české, tak uherské, proti oběma správcům. Celský musil zatím přistoupiti na plán triumvirátu, kde se mu bylo spokojiti s místem vedle Jiříka i Hunyada, avšak, jak doufal, jen dočasně, dokud nebude možno, při vhodné příležitosti se postaviti nad ně.

A tak došlo v dubnu r. 1453 k sjezdu Celského s Jiříkem ve Znojmě i k úmluvě, která pak byla potvrzena ve Vídni, kam Jiřík tehdy sám přijel a kde po prvé spatřil svého příštího krále. Jiříkovi nestačilo několik penízků Jiskrových z ruky královské: bylo třeba, přijmouti všechny jeho požadavky, politické i náboženské. V článku o Rokycanovi v narážce, poslati o to „k papeži nebo jinam“, opět vystupovala nebezpečná kurii možnost, která tentokráte ukazovala k Francii, s níž se měl Ladislav poraditi o svolání koncilu; byla to cesta, která potom již nezarostla. Král, vlastně Celský, se rovněž nemohl protiviti ani mínění Jiříkovu o otázce královské, vylučující možnost, že by byl Ladislav uznán za pána dědičného, ani jeho osobní podmínce, zatím důvěrné, aby lhůta jeho správcovství byla prodloužena na dalších šest let. Tak i v této příčině byl Jiřík zajištěn, a příchod králův do Čech, v nějž zvláště Rožmberkové skládali stále naděje, ztrácel nebezpečné ostrží. Případ Jana Smiřického, jenž proti Jiříkovi tajně u Celského intrikoval, varuje ho, ať král do Čech nejezdí, leč s mocí, která by jej zde učinila opravdovým pánem, a jenž vyzrazení svých pletek zaplatil hrdlem, byl ostatním, kteří se kryli za ním v přítomí, poučnou výstrahou jak o Jiříkovi, že nedá s sebou žertovati, tak o Celském, že bezohledně, je-li toho třeba, obětuje své spojence i pomocníky.

Jaké obezřelosti bylo potřebí při styku s Celským, bylo zjevno nejen z jeho záluďného poměru k Hunyadovi, nýbrž i z toho, že přes smlouvy vídeňské hledal cest, jak by oslabil Jiříkovo stanovisko v otázce královské a oklikou dospěl k uznání dědičných nároků svého svěřence: 6. července, ještě před korunovací českou, stále odkládanou, přijal král v Brně hold moravský. Tento legitimistický projev zemí vedlejších způsobil v Čechách rozčilení, které bylo rámcem popravě Smiřického. V ní správně veřejné mínění vidělo důrazné znamení moci Jiříkovy. Ta stoupla již tak, že se mohla odvážiti i zápasu se dvorem královským: loď česká, jak tehdy napsal Eneáš Silvius, plula tam, kam ji řídil Jiřík, a žádný proud nepříznivý nebyl s to, aby ji přinutil k změně směru.

Přání Jiříkova pak nabyla ve Vídni rázu rozkazujícího, když zápas o Ladislava mezi Celským a odstrčeným Eicingerem se skončil pádem Celského, jenž

musil dvůr opustiti. Jeho pád byl i shroucením nadějí české oposice. Zápas o Ladislava, v jehož pozadí stál i Hunyad, vyhrál Jiřík, vymknuv svým odpůrcům zbraň z rukou: svým naléháním totiž způsobil, že král v říjnu přijel do Čech. Ladislavova přísaha při vstupu na půdu království, na louce u Jihlavy, znovu potvrdila, že přichází do země jako král zvolený. To byla již poslední příprava k jeho slavné korunovaci v Praze 28. října.

Král sám tím ještě nenastupoval přímo vládu, zůstáváje stále zatím jen jménem, symbolem. Jeho vládu i dále nahrazoval Jiřík svým správcovstvím, které příchod králův jen posílil: k nejmocnějšímu muži v zemi, který jej uvedl na trůn, nemohl se mladý král zachovati jinak, než jak si k němu již před tím musil vésti i Celský. Třebas však správa Jiříkova již dříve zemi podávala hojně a sladké ovoce spořádané vlády, podobajíc se slibnému ránu krásného dne, přece vžitému monarchistickému názoru lidovému teprve příchod králův a jeho korunovace zdály se okázalým portálem, kterým se vstupovalo v nové období, prosvětlené svitem nadějí a tužeb, sprádajících kolem zlaté, kadeřavé hlavy Ladislavovy zářivou aureolu. Jeho mladá krása sama jaksi slibovala příští štěstí a netušené blaho. A lid jásal mu vstříc, zapomínaje ve chvíli radostného vzrušení, že mladý král přichází z prostředí cizího, Čechům nepřiznivého, německého i přísně katolického, a že již to vzbuzuje možnost těžkých sporů. Než, vzpomenul-li kdo na příhody s jeho dědem i otcem, mohl přece ve svých obavách najíti pevný bod, v němž mohl klidně spočinouti: vedle mladého krále stál vůdce utrakvistický, Jiřík, jenž bude štítem svého lidu, dojde-li ke konfliktům.

Aby k nim nedošlo, o to se již Jiřík staral předem. Podle něho král nepřišel jen ke korunovaci; měl v Čechách zůstat, ne-li vůbec, tedy alespoň delší čas, aby se vžil v poměry a aby našel cestu k srdci lidu, jemuž měl vládnouti: měl se sblížit s prostředím českým a utrakvistickým, měl zde zdomácnět.

Bylo to zcela jiné ovzduší, v kterém se král náhle octl. Z bigotního ústraní na dvoře Fridrichově, z jeho střízlivého, poněkud měšťanského klidu převedlo jej nové poručení Celského příliš rychle v prudký žeh životních požitků, nebezpečného to svodu jeho mládí i jeho knížecí budoucnosti, tím nebezpečnějšího, čím hojněji a záludněji se mu nabízel: rozkošnictví hrozilo, co nejdříve ochromiti jeho vůli a učiniti jej slabou hříčkou v rukou strýcových. Bylo jen důkazem zdravého jádra dvanáctiletého Ladislava, dovedl-li odolati a z tohoto zkaženého ovzduší vyjíti mravně i tělesně zdráv. Nový přechod mu nastal příchodem do Čech. Z místa, kde lehkomyšlná požívačnost jej učila, dívati se na svět pod úhlem mravní lhostejnosti, kde se dobro i zlo mísilo k nerozeznání, kde mravní závazky byly jen lehkým peřím, které slabý vánek unášel — přišel mezi české utrakvisty, na něž až dosud zvykl hleděti jako na kacíře. Třebas na jeho pražském dvoře nebylo přísné výlučnosti, neboť i po propuštění rakouského služebnictva zůstali tu katolíci i Němci, přece se mu

zde otvíral pohled v jiný svět národnostní i mravní, zevně šerý a svou mravní přisnosití dosti nepřijemný.

Rychlé ty přechody byly by mohly uvést v kolísání i staršího člověka. U Ladislava nezůstaly sice beze stop, přece však neměly tušeného vlivu. Ladislav byl již tehdy osobností s určitým, individuálním rázem, který mu zůstal na veselém dvoře vídeňském, na zámku Perchtoldsdorfu i v Praze: za protiv, tak rychle se střídajících, jen užíval. Hoch citově se v sobě uzavřel a — vzpomínáme tu bezděky na mládí Jiříkovo — převahy nabýval rozum, kterému život podával tolik látky. Ani nejbližší okolí nedovedlo odhadnouti, co je v tom usměvavém hochu, který okouzloval mladistvým půvabem a jež bylo možno, zdálo se, vésti na niti. Jako by tento zlatovlásek ani nebyl synem silného a energického bruneta Albrechta, drsně přímého a poctivého. Upomínal naň snad nejvíce zbožností, která u něho na dvoře Fridrichově zapustila hluboko své kořeny a význačně se jevila po tehdejších způsobu úctou k církvi, zálibou v poutích, avšak též — a to bylo pro Čechy u něho, jako kdysi u jeho otce, rys povážlivý — i odporem ke kacírům, zesilovaným i jeho zcela německým vychováním, takže se cítil především Němcem. Po dědu Zikmundovi měl krásnou, růměnnou tvář, s dlouhým, kadeřavým vlasem, štíhlou postavu, ale i vladařské schopnosti i s těmi stíny, které jim dodávaly pravého reliefu, se lživostí i se sklonem ke krutosti, jehož však nebyl prost ani otec Albrecht, zvláště proti kacírům: při tom měl však Ladislav dosti sebevlády, která jeho šalebnou líbeznost činila ještě nebezpečnější. I jeho srdce prahlo po lásce a chtělo se zahřáti na jejím výsluní, nacházelo však skoro všude jen chladnou, rozumovou vypočítavost. Měl potřeby hocha, ale všude viděl, že se v něm cení ne člověk, dítě, nýbrž král. Rostla v něm nedůvěra k lidem, tak málo se srovnávající s jeho smavým zevnějškem, a jeho zjev měl později něco z číhavé pružnosti tygří. Byl od začátku dobrým hercem, který měl úplně v moci svůj hlas i gesta, skrýváje pod maskou pravé své city i myšlenky. V této mladé, ohebné a přece již pevné osobnosti bylo se lehko zmýliti i člověku nejzkušenějšímu. A běda tomu, kdo spolehl na jeho dětský, nevinný úsměv!

Zde byly hranice, jichž nemohl překročiti Jiřík ani po delším pobytu králově. České okolí, komorníci i učitelé, sdělili králi alespoň zdání českosti: naučilt se česky, Němcem však zůstal i dále. Jestliže se alespoň po této stránce poněkud s Čechy sblížil, v příčině náboženské zůstal nezměněn. Jaký přišel, takový zas odešel. Ani jednou nevšroučil do chrámu utrakvistického a jeho odpor k Rokycanovi se nedal utlumiti ani při veřejných příležitostech, kdy budil pohoršení. To byl stín, který brzy padl mezi něj a utrakvisty, posiluje u českých katolíků i v cizině důvěru v katolickou reformaci.

Jeho poměr k Jiříkovi, jenž jako nejvyšší hofmistr s ním žil ve stálém styku a jenž s ním v první době i spával v jednom pokoji, byl navenek velmi dobrý a jevil se v osloveních „otče“ ■ „synu“. Snad zde skrývaná králova dychtivost

po teple přátelství a lásky prorážela ledy odcizení. Než, bylo-li tomu tak, bylo to jen dočasně, pokud byli spolu.

To trvalo přes rok, až do konce listopadu 1454, a Jiřík bohatě využil lhůty té k tomu, aby pod záštitou autority královské opatřil, čeho bylo třeba k obnově nejen v Čechách, nýbrž i v zemích vedlejších. Nebylo to jen v zájmu národním, nýbrž i v zájmu krále samého; ze zařízení těch mohla moc královská později vydatně čerpati, ne bez nebezpečí pro český utrakvismus, že katolický král užije pak obnovených sil proti němu. Při tom Jiřík, maje dosti podnětů, aby se mísil i do věcí jiných zemí králových a do jeho zahraniční politiky vůbec, ve které se jméno království českého stále častěji ozývalo, dovedl se vyvarovati výtky osobivé panovačnosti, která byla vlastní Celskému. Přes to však, jsa stále při králi, mohl snadno svou iniciativou podnítiti věci, které by mu bylo jinak, pouze jako správci českému, těžko opatřiti. S předními vůdci stavovskými v Rakousích i v Uhrách, s Eicingerem a s Hunyadem, kteří přišli do Prahy ke korunovaci a zde se delší dobu zdrželi, byl Jiřík v souladu. Proti Celskému, jehož návrat ke dvoru nebyl vyloučen, uzavřel s nimi hned 27. října r. 1453 jednu z oněch smluv, které, zajišťující stavovským předákům úřady i vliv, byly pro dobu tehdejší tak charakteristické, neboť dobře naznačovaly, jaké místo ve věcech veřejných měl živel stavovský.

Příchod králův do Prahy poskytl Jiříkovi i vhodnou příležitost, aby české opozici podal ruku k smíru, zjednávaje jí náhradu za to, čeho dříve a proti němu mínila dojíti. Učinil to způsobem velmi význačným. Jako si sám dal od krále potvrditi zápisy na Kladsko a Minsterbersko, které si však musil již dříve vyplatiti, a jako brzo potom pomýšlel ve Slezích na další rozšíření državy rodinné při sporu lehnickém, podobně hleděl k zemím vedlejším připojiti zájem i jiných magnátů českých, kteří byli buď proti němu anebo byli stále na odskoku od něho: Rožmberků a Šternberků. Jindřichovi z Rožmberka se dostalo nejen zápisu na Budějovice, jenž však odporem tamního měšťanstva nenabyl platnosti, nýbrž též jmenování hejtmanem slezským, což byl jen začátek svazků mezi Rožmberky a Slezskem: i druzí dva bratři Jindřichovi, Jan a Jošt, vstoupili v úzké vztahy k této zemi korunní, první, jenž se pak stal po smrti Jindřichově i jeho nástupcem v hejtmanství, vzav si již r. 1454 za ženu dceru knížete Jindřicha Hlohovského Annu, a druhý, stav se r. 1456 biskupem vratislavským. Byla-li pozdější fakta v této příčině již důsledkem nastalého obratu ve směru rožmberské rozpínavosti, není pochyby, že první podnět k rožmberským stykům se Slezskem dal Jiřík. Podobné místo jaké ve Slezsku zaujali a ještě měli zaujmouti Rožmberkové, v Dolní Lužici, také ne bez vlivu Jiříkova, postupem práv královských k polovině Chotěbuze (roku 1454) připadalo Šternberkům, Alši a Zdeňkovi, žárlicím na Jiříka: dostávali se tak v zájmový okruh Hohenzollerů a ve spor s nimi, neboť tito již před tím koupí získali druhou polovinu Chotěbuze.

Prospěch z tohoto sepětí rodinných zájmů panstva českého se zeměmi vedlejšími byl několikerý. V Čechách tím Jiříkovi ubývalo soupeřů a jejich zájem o držbu nových úřadů i právních titulů majetkových byl jen novým tmelem, spojujícím země vedlejší s Čechami. Tímto českým postupem za hranice zemské na sever i severovýchod získával nejen český stát, nýbrž i česká národnost. S novými rody do zemí těch, většinou německých, přicházeli i čeští úředníci, služebníci a vojáci; také domácí živel slovanský, jenž tam byl buď v úplném podruží anebo si ještě málo jen uvědomoval své úkoly sebezáchovné, stával se tak sebevědomějším. A navázaným svazkům dodávalo účinnosti, že nové zisky v cizím prostředí za odporu, ať zjevného nebo skrytého, s nímž se potkávaly, daly se udržeti jen pevnou oporou o český střed, odkud se jim jedině mohlo dostat živné mízy. Kromě krále, sněmů generálních a kromě případných jiných prostředků místních i dočasných, jako byly rozličné spolky obranné, přibýval tak mezi Čechami a zeměmi vedlejšími nový svazek věcný, nikoli bezvýznamný, jímž státoprávní hesla nabývala konkrétní životnosti a jenž byl v zemích vedlejších protiváhou proti odstředivým anebo alespoň dělivým snahám politickým, náboženským i národnostním: myšlenka českého státu národního, jehož je český národ nositelem a uchovavatelem, se tak hlouběji zakořeňovala. Bylo to tím významnější, že se právě tehdy opět důrazněji k životu přihlásily snahy opačné.

Při korunovaci Ladislavově Moravané, kteří se Čechům ze všech zemí vedlejších blížili nejvíce, utkali se příkře se stavy českými o otázku legitimacy Ladislavovy: Moravané se v tom rozhodli již dříve, přijavše krále bez ohledu na Čechy za svého pána. Vlastní kořen sporu, územní žárlivost partikularistická, vystoupil tu zřejmě na povrch. Spor byl sice smírným kompromisem srovnán, kde Čechové přiznali, že Moravané jsou stejně svobodni jako oni a že jsou jejich „bratry, příbuznými a dobrými přáteli“, avšak zásadně odstraněn nebyl a příležitostně se vracel opět.

Táž otázka, avšak v horší ještě podobě přímého odepření poslušnosti, vyskytla se ve Slezsku. Lužičané i většina Slezáků složili králi hold v Praze bez odporu, který bylo lze tušiti od jejich legitimismu. Ve Vratislavi však odpor proti kacířské Praze, plynoucí ze staré žárlivosti mezi dvěma největšími městy státu českého, byl vystupňován fanatickým horlením Kapistranových v odboj; slovo tu měla kazatelna a rozvášněný lid, nikoli hlas rozvážných politiků v radě městské, kteří se již vzdávali zásady, že podle starého zvyku Slezáci mají holdovati novému králi jen ve Vratislavi, „druhé stolici království“. Bylo to již zajímavé znamení toho, jak se Vratislav zachová k pozdější volbě Jiříkově, kde nepůjde jen o otázku, kde králi skládati hold, nýbrž o právní odpor proti volbě samé. Než i otázka z r. 1454, má-li se skládati hold ve Vratislavi, měla význam zásadní: byl to v podstatě pokus, uplatniti podobný nárok při volbě a přijímání královském, který si osobovali jen stavové čeští. V obojím odporu,

r. 1454 i 1458, byla společným tónem osobní nenávisť k Jiříkovi, jenž tu byl terčem všech útoků. Vratislavští chápali, co pro ně i pro německý a katolický ráz Slezska znamenalo nejen Jiříkovo správcovství české, nýbrž i jeho pevné usazení v blízkém Minsterbersku a Kladsku. Ještě před r. 1452 jemu Vratislavští pomáhali v boji proti škůdcům zemských a dary ho uctívali; potom však již nastal rozchod, který u příležitosti holdu královského a pod vlivem Kapistrana, přišedšího právě do Vratislavě, vybuchl v bouři.

Kapistran se též přičinil v témže smyslu v Lehnici o rozjitření sporu, déle již trvajícího o uprázdněné léno mezi tamním rodem knížecím, úzce spřízněným s Hohenzollery, a mezi králem: ten se při tom mohl opírat o městský patriciát, domáhající se téhož bezprostředního postavení pod králem, jaké měli Vratislavští. Jestliže dříve kněžna Hedvika musila z města utéci, r. 1454, spojivši se s cechy a dostavši tak město ve svou moc, hrozně odplatila patricijským původcům toto své pokoření. I zde revolta proti králi se vlastně obracela proti osobě Jiříka, jenž se krátce před lehnickou revolucí dohodl s příbuznými Hedvičinými o sňatek své dcery Zdeňky s jejím synem Fridrichem a jemuž Lehničtí měli holdovati: a byl to Jiříkův příbuzný Procek z Kunštátu, ježž jako hejtmana i s posádkou českou sehnala revoluce se zámku lehnického.

Zdalo se, že se proti oběma městům, Lehnici i Vratislavi, zdvihne válečná bouře, než nestalo se tak. Král sám kolísal, souhlase z důvodů náboženských s odporem obou měst, a také Jiřík naklonil se k povolnosti z ohledu na Hohenzollery i na nové své postavení knížecí ve Slezsku, nechtěje se zde hned uváděti násilím, které by mu bylo zneprátelilo i jiná knížata slezská, solidárně sympatisující s Hedvikou proti odbojnému patriciátu. A tak obojí odpor zůstal vlastně bez trestu. Sjezdem k urovnání nekonečného sporu se Saskem o česká léna, kde také přízeň králova byla na straně odpůrců Jiříkových a v rozporu s vlastními zájmy královskými, i k jednání o pruský spor mezi Polskem a Řádem, jehož dřívější akce u Jiříka i krále o vojenskou pomoc se rozbila o nemožnost, splniti české požadavky finanční — naskytla se příležitost, aby král jel do Vratislavi. A Vratislavští raději přijali odsouzení k veliké pokutě peněžité za svou neposlušnost, jen když se nemusili pokořiti k holdu v Praze. Lehničtí sice byli uznáni na soudě ve Vratislavi vinnými vzpourou, králi však ponecháno na vůli, jak je potrestati; i zde příště bylo slyšeti jen hrozby, avšak nic více: král sám trestati nechtěl a Jiřík váhal, spoléhaje na to, že jeho dřívější smlouvy o Lehnici přece nějak dojdou splnění.

Ze sporu vratislavského zůstal Jiříkovi těžký stín, neumořitelná nenávisť Vratislavských, jež se ovšem nezmenšila tím, že král část jejich pokuty právě jemu postoupil. Než to nebyl stín jediný. Odjezd králův z Prahy byl na dlouho i jeho rozchodem s královstvím, a dobrý poměr mezi králem a Jiříkem byl brzo též zacloněn chmurami, vkrádajícími se postupně mezi ně.

Přes to však byla tato léta Čechám světlou epizodou, jednou z mála těch,

kterých tradice lidová nikdy nezapomíná, byť i vlastní jejich podklad historický z paměti lidu již vymizel. Pořekadlo „Za krále holce byla za groš ovce“ je největší chválou, kterou lid vděčně vzdal dílu a zásluze Jiříkově. Místo krále a jeho jménem podával Jiřík lidu v hojné míře, co je vlastním účelem státním, pokoj a dobrý řád. A mohl tak činiti, ježto každý viděl, že je tu moc, která je s to, aby kterékoli přestupníky práva zemského zavolala k odpovědnosti. To se Jiříkovi dařilo tím spíše, že Čechy byly tehdy ušetřeny všech pohrom živelních, které v letech dřívějších rozmnožovaly bédnost bezvládí.

Hned na sněmu korunovačním bylo zakázáno, užívati všeho násilí k právní svépomoci, a zvláště dbáno o svobodu a bezpečnost silnic; proto vydávána již tehdy nařízení proti povalečným „ležákům“ bez pána i proti přechovávání cizích poddaných bez řádného jejich výhostu od vrchností, nařízení, která sice byla pochopitelným policejním opatřením doby, toužící konečně se zbavit všech nepokojných pozůstatků války, z nichž však se během doby vyvinula těžká pouta, vízící nesvobodné obyvatelstvo k půdě i k vrchnosti. Po obnově úřadů zemských — leccos již dříve ze své moci opatřil Jiřík sám — a po osazení soudu zemského, předního ochránce práva a míru veřejného, mýjely i předpoklady zřízení landfridního; avšak zřízení krajské přes to trvalo dále, byť i ve formě poněkud jiné, závisejíc více na vůli králově, po případě na vůli správce zemského, jenž ovšem při obraně práva veřejného vedle krajských popravců, jejichž pravomoc znova rostla, zůstával činitelem hlavním.

S uklidněním zemským a s větší bezpečností silnic se také opět obnovovaly v hojnější míře, než bylo dosud možno, obchodní styky s cizinou, a vliv toho i úrody zemské, nerušené zmatky ani poruchami přírodními a pozdvihující se i patrným vzrůstem chuti k práci, ukázal se brzo v neobyčejné láci všech pločin i potřeb, jak ji zvěčnilo dotčené již pořekadlo. A byl „utěšený mír“, za něhož bylo možno říci o Jiříkovi, co poznamenal kronikář později o jeho králování před novými bouřemi, že „mnoho dobrého učinil jest zemi české“. Byl to blažený oddech mezi dvěma bouřemi, který tolik sliboval a jehož jas pak ve vzpomínce uprostřed znovu zachmuřené doby proto se zdál míti tím více tepla i záře, když se uvažovalo, co již bylo a co ještě přijíti mohlo, avšak co, bohužel, nepřišlo . . . Léta správy Jiříkovy byla nejlepšimi auspiciemi, vítajícími obnovenou monarchii a předpovídajícími velikou budoucnost, budou-li jen jejich uživatelé pamětlivi toho, co způsobilo tento rychlý, bujný rozkvět hospodářské síly národní, a nezničí-li sami základních toho podmínek. Byla to cesta vyznačená Jiříkem, po níž měl národ dále jíti, chtěl-li se udržeti na této výši.

Záře nové doby i spojené s ní životní radosti padla plným proudem především na hlavní město, jež se opět stalo sídlem královským. Jeho vážnost jako by se zjasnila, světleji prohlédla. Toto středisko českého života národního, jako již před tím bylo srdcem, kde tužby a city národní se vyžívaly nejmocněji

a nejvýrazněji, i tehdy bylo symbolem velikého obratu, se svým vzmachem stavebním, zacelujícím ■ veliké části rány válečné, s ruchem svých ulic i náměstí, hlučících přicházejícími kupci, studenty i cizími poselstvy, se vším tím zmocněným životem mladého, silného organismu, uvědomujícího si své potřeby a chvátajícího, aby nahradil, co dříve zmeškal.

Obroda hospodářská byla dobrým základem i dalším podnětem k řešení otázek, již dříve zaměstnávajících českou společnost, otázek politického i náboženského znovuzřízení.

Aby moc královská mohla řádně plnit své úkoly, nevyhnutelně potřebovala posily hmotné. To Jiřík i jeho strana uznali již v letech čtyřicátých, projevu- jíce ochotu, přispěti vydatně k výplatě zastavených statků královských, aby jejich důchody stačily nejen k slušnému vydržování dvora královského, nýbrž i na veliké úkoly, jejichž splnění se od krále ještě v budoucnosti čekalo. Jiřík patrně viděl v zárukách Ladislavových i v jeho zdánlivě plastickém mládí, dovolujícím doufati, že se shodne s životními tužbami svých poddaných, bezpečí pro další vývoj, a proto, třebaže se dříve hlavně staral o přijetí stavovské kapitulace, podporoval potom posílení moci královské. Kdyby byl tak stavovsky naladěný, jako jeho soupeři panští, avšak i jako nemalá část vlastních jeho straníků, nebyl by mohl takto postupovati. Šlo mu o zájem obecný, který prikazoval, povznést moc královskou proti upřílišnosti tendencí stavovských, byť i ne ještě zjednati jí nad nimi převahu, spíše uvést ji s nimi v soulad, bez nebezpečí, které by snad mohlo přece jen vzejíti od mocného krále-katolíka českému utrakvismu: snad ho v tom utvrzovalo i přesvědčení, že odcírkevnění a zesvětštění poměrů českých je na postupu.

Zůstáváje si v tom důsledný, přičinil se Jiřík nejen o povolení veliké berně, již dříve stavy slibované, nýbrž i o to, aby nyní bylo řádně splněno, co již dříve slibovala revise svobodné držby pozemkové, za Zikmunda sice začatá, avšak nedokončená. V této příčině Čechy šly napřed, ale za nimi mělo dojíti i na země vedlejší. Zvláštní komise vyšetřovala poměry statků svobodných i královských, a není pochyby, že se tak nestalo bez velikého prospěchu komory královské, již musily býti vydány nejen statky královské, nýbrž i církevní, na které jejich držitelé neměli řádných zápisů. Aby královské zájmy finanční byly trvale chráněny, byl též nově zřízen úřad královského prokurátora, který se měl starati o všechny královské nároky fiskální. Revise sama, provázená u těch, kteří musili různé zástavy vrátiti, city ne právě sympatickými, měla zároveň veliký význam obecný přesným stanovením všech majetkových práv soukromých, takže zde teprve válka husitská našla své právní ukončení. Mezi hrady, které tehdy jménem královským přijal Jiřík ve svou moc, ať pro nedostatek zápisů nebo výplatou, byly i Karlštejn a Křivoklát.

Královský hrad pražský jako by již tehdy byl jen pozůstatkem staré odumírající doby, kam jen příležitostně, k bohoslužbě, král přicházel. Hrad zůstá-

val náboženským středem českého katolictví, avšak život politický své středisko již přesunul do samého města, ať již to byla radnice staroměstská, kolej Karlova — zvláště pro utrakvisty — nebo sídlo královské v Králově dvoře. Tento byl hned za prvního pobytu Ladislavova znovu upraven, aby byl důstojným příbytkem královským, a zde pak měly své obvyklé místo i sněmy zemské; zde bylo i jeviště úřední činnosti Jiříkovy. Že Ladislav sídlil přímo v utrakvistické Praze, mohlo mu býti poučným symbolem.

Než právě v příčině náboženské bylo králi těžko, s lidem se sblížit. Nemalé obtíže však nastávaly i utrakvismu samému, neboť požadavek přizpůsobení se týkal nejen krále, nýbrž i jeho, jako významná podmínka vývojová: v králi byl zároveň i představitel křesťanského západu, s nímž se měla česká národní duše vyrovnati. Zde právě narážíme na kritický bod: ani nejdůležitější v Čechách století 15. otázka, otázka náboženská, nemohla se vymknouti zákonu vývojovému.

Také mravní přísnosti utrakvistické, která ve svém zanícení pro nebe byla nakloněna, ne-li zcela zamítati, alespoň málo dbáti země, světa vezdejšího, nastávala nutnost, vžítí se v nový stav, který ji uváděl v přerušené styky s ostatní kulturou a civilisací západní. Byl to úkol, smířiti ducha náboženské reformace s obecným chodem vývoje evropského, avšak bez újmy velikých jejích výsledků; bylo třeba, obměniti princip kompaktat i na poli kulturním obdobným smírem se světem. Musilo jej učiniti i tuhé, tvrdé táborství a k němu se po několika desíletích musila odhodlati i nová společnost náboženská, právě tehdy vznikající uprostřed utrakvismu z reakce proti novým proudům a držící vysoko nad ně a proti nim stará hesla náboženské a mravní reformy, Jednota bratrská. Ona právě byla hlasem protestujícího odporu proti onomu zesvětštění života, které se tehdy zmocňovalo českého utrakvismu a které se jí zdálo nebezpečím největším. Třebas pak ve svých počátcích těsně souvisela s Rokycanou a tak dosvědčovala, že její obavy byly i obavami utrakvistického arcibiskupa, přece brzký její rozchod s ním byl úplně logický a nutný. Právě celá povaha Rokycanova musila jej nakonec uvést v jistý soulad s novými proudy zesvětšťujícími, které nebyly leč rozšířením jeho ústřední myšlenky, vyrovnání českého utrakvismu s církví římskou. Přirozeně tento přerod, nastávající české společnosti utrakvistické při jejím východu z dosavadního uzavřeného osamocení, neobešel se bez citelných otřesů a sporů, než se poznalo, co z novot lze přijmouti a co odmítnouti.

Po velikých úspěších, po pádu Prahy a uznání Jiříkově, bylo těžko, ukládati utrakvismu další sebezapření a vykazovati mu užší meze. Vzor vůdce Jiříka, jenž se snažil, i k druhé straně náboženské zachovati smířlivé, objektivní stanovisko, mohlo býti jeho straně pobídkou k jednání podobnému; nelze se však diviti, že vystupování mladého krále, zcela se lišící od šetrnosti správcovy, vzbuzovalo u utrakvistů obavy, zvyšující spíše než zmírňující jejich hor-

livost na újmu smířlivé poddajnosti. Slova Eneáše Silvia z r. 1455, že celé Čechy přičiněním Jiříka, jenž každému dopustil jeho obřad, staly se „jako jedním lidem“, takže nyní prý vedle sebe „vlk leží s beránkem a pardál se lvíčetem“, byla spíše programem budoucnosti než konkrétní skutečností přese všecku poctivou snahu Jiříkovu, aby zmírnil tíseň troucích se ploch. Než Jiřík již našel určité poměry, kterých nemohl změnit.

V tehdejších národnostních i náboženských poměrech českých — zvláště ve městech — prakticky platila zásada územní, a níž zatím bylo jen málo výjimek: jedna národnost neb jedno vyznání vládlo ve svém okruhu bez ohledu na národnost neb vyznání druhé. Zorný úhel jedné pravdy, jedné víry a jednoho práva převládal u obou stran. Žádná z nich nedovedla si uložití těžkého sebezapření, aby mezi „kališníky a oplatkáři“, anebo, jak slyšíme opět z druhé strany rub téže věci, mezi „kacíři a křesťany“ nastal pokoj, aby rozkol nevzbouzel starých hněvů a nenávistí. Dav zůstával vášnivější a zaujatější než jednotlivci, než vůdcové političtí, nikoliv však ještě náboženští. Duch ten byl výrazně vyjádřen obrazem na pražském domě Vaňka Valečovského, známém po celých Čechách, obrazem církve „rytřující“ v podobě vozu, kde sedí lidé, toužící po spáse, ale v nějž vpředu i vzadu jsou zapřaženi koně, řízení svévlnnými vozataji opácnými směry, takže vůz stojí a lidé, kněžími svedení, se mezi sebou bijí.

Vývoj poměru obou vyznání byl měnlivý podle toho, jak se měnily poměry časové. Jestliže od restaurace Zikmundovy utrpěl utrakvismus těžké ztráty, pádem Prahy r. 1448 nastal již rozhodný obrat, avšak příchod mladého krále oživil opět důvěru katolíků, že jejich ztráty budou nejen opět vyrovnány, nýbrž že katolictví úplně ovládne pole. Sám dvůr královský, třebas zde utrakvisté vlivem Jiříkovým byli dosti silně zastoupeni, měl silnou přitažlivost i ve smyslu katolickém a Rokycana ne bez důvodů vytýkal, že „na všem světě není většího pádu a zavedení než na mocných, moudrých a umělých“: tiť nejsnáze podléhají svodům úřadů a zvučných jmen. Důvěru radikálnějších živlů katolických, zvláště kapituly pražské, v budoucnost zřetelně vyjadřovaly současné písně. Praví se tu, že „nevěrní husáci“ ztratí již svůj zákon, své „konprdáty“ a že sluší je páliť, mordovati a „beze vší lítosti“ sem i tam hnáti: zachová-li bůh krále bude dosazen i katolický arcibiskup a ten a jeho pomoci uduší utrakvismus, aby katolictví již nerušeně rostlo.

Netajený odpor králův proti Rokycanovi a některé případy proselytské osmělovaly katolíky k veřejným útokům na utrakvismus, zvláště na Rokycanu. Útok byl maskován účely obrannými a v jeho čele zříme, jako vždy, členy kapituly: Jana Papouška ze Soběslavě, do r. 1448 faráře v Týně, Václava z Krumlova a Prokopa z Plzně, řečeného „Smutek“. Těmito jmény se již ohlašovala protireformace, alespoň v literární, polemické formě. Byla přičinně spojena s nedávnou misí Jana Kapistrana, s nímž někteří její členové, zvláště

Václav z Krumlova, se též osobně stýkali. Společným a nevyčerpatelným the-
matem skoro všech těchto polemiků byl Rokycana. I s ním leckteří z nich byli
dříve ve styku, náležejíce svými počátky utrakvismu, avšak jejich náboženské
obrácení, spojeno s touhou, smazati stopy minulosti, zbudovalo zeď mezi nimi
a jejich pomluvy a útoky měly ji ještě více zesílit. Polemika proti Rokycanovi
měla hned i cíl praktický, znemožiti mu potvrzení za arcibiskupa; v tom byly
novější invektivy jen pokračováním starších žalob proti němu od doby ná-
vratu Zikmundova.

Než nejen mezi bývalými přáteli a souvěrci, nýbrž i mezi samými utrakvisty
našel Rokycana a s ním i utrakvistické kněžstvo odpůrce, který katolíkům
svou vášnivostí nezadal, splýváje tak s opozicí katolickou. Byl to Vaněk Valeč-
čovský z Kněžmosta, od r. 1453 královský podkomoří. V něm se hlásil duch,
zcela nepřátelský všemu kněžskému vlivu světskému, a Valečovský v tom ne-
byl zjevem osamoceným, nýbrž zástupcem širší nálady protikněžské, ne zcela
cizí ani Jiříkovi samému. Musila se dostaviti reakce proti panovačné osobivosti
kněžské, která, stavějíc vždy Písmo za normu životní, činila tak leckde ne již
z čistého přesvědčení, nýbrž z podnětů ctižádostivých a zištných. Od horlení
pro zákon boží na kazatelně byl jen krok k demagogii na radnicích a schůzích
městských — shromáždění stavů vyšších se to již týkalo méně — a svodům této
lákavé příležitosti mnoho kněží neodolalo. Valečovský jako podkomoří mívál
při svých úředních pojížděnkách dosti příležitosti, aby nahlédl v zákulisí oněch
okázalých a osobivých pós, jimiž kněží na širší vrstvy působili a jež se ne-
srovnávaly s mravními základy husitství. Jako leckteří z jeho současníků, přál
si proto i Valečovský určitého rozdělení sféry církevní i světské. Není po-
chyby, že mnohé z jeho dokladů byly správné a že značnou měrou jeho snahu
ospravedlňovaly přes to, že nebyl to jen rys čistě utrakvistický, neboť obdobné
případy, které na straně utrakvistické nacházely ve Valečovském tak přísného
soudce, shledáme též u katolíků, jak zvláště dosvědčuje případ kněžské dema-
gogie vratislavské. Valečovský se tu vlastně dovolával zesvětštění života veřej-
ného a jeho případ byl jen menší obdobou onoho velkolepého zápasu, který
musil proti panovačnosti papežské podniknouti Jiřík: zásada byla tu táž.
Přece však byly při tom i podstatné rozdíly.

Osobní motivy, předpojetí bohatého patricia, úřední žárlivost proti kněž-
ským povýšencům i snaha, zalíbiti se králi, zastřely silně oko Valečovského,
jinak tak bystré, takže daleko přestřeloval: kromě osob sobě nemilých bil i do
věci, která stála nad nimi a která, byl-li dobrým utrakvistou, měla mu zůstatí
nedotčena; podrýval tak samý základ církve utrakvistické, přiznáváje mimo
jiné, že by arcibiskup nemusil býti z utrakvistů, že kompaktáta jsou kněžím
jen léčkou na lid a kalich že je jen záminkou jejich zištnosti. Ukvapené a
upřílišené zevšeobecňování, nenechávající na kněžích světlého místečka, zba-
vilo ho spravedlnosti i k reformě samé, a Valečovský, třebaš ujišťoval, že

i nadále zůstane utrakvistou, nevyvaroval se oprávněného podezření, že jeho srdce již ve staré víře „ostydlo“. Jeho horlení bylo opravdu „neopatrné“ a zasloužilo výtky „dobrých lidí“, podávajíc katolickým odpůrcům Rokycanovým vítanou zbraň. V kruzích utrakvistických, zvláště bratrských, mělo daleký ohlas, utvrzujíc domněnku o ctižádostivé vládychtivosti utrakvistického arcibiskupa. Bývala by katolická náhrada za utrakvistické kněží lepší? Neotvíral Valečovský ve své nenávisti vstup činiteli ještě nebezpečnějšímu a nárokovějšímu, hierarchii římské?

Hnutí, které ve Valečovském nacházelo svého mluvčího, třebaš i bylo věcně oprávněno, přece takovými upřílišenostmi neprospívalo věci vlastní, a tomu, čemu hlavně chtělo posloužiti, většímu zesvětštění života veřejného, v podstatě kladlo nové překážky, přicházejíc vhod reakci, aby ho pak použila k potření idey, jejíž nehodné služebníky hnutí to jen chtělo potíratí. Reakce tím posílená vzbuzovala u utrakvistů tím větší odpor, ženouc je k jejich přirozeným vůdcům, kteří jich neopouštěli a kteří byli hlavním předmětem útoku a po případě, kde to bylo možno, i perzekucí, ke kněžím, takže počín Valečovského dosahoval výsledků právě opačných.

Je podivuhodno, s jakým taktem a porozuměním, které bylo zatím sdíleno i uznáváno jen málo osobami s té i oné strany, kráčel Jiřík svou cestou, plnou obtíží a překážek, nevzdávaje se přirozené své opory, utrakvismu, respektuje však zároveň i katolickou menšinu, nejen pro ni samu, nýbrž i pro její evropské pozadí. Postup ten častěji unikal pochopení jeho straníků, klonících se někdy k tomu, viděti chladnost v jeho zdrželivosti i v jeho snaze, aby byly věci politické vyřízeny před obtížnou úpravou otázky náboženské. A stejně se setkával i s nepochopením na straně katolické, kde uznání jeho úspěchů při politické obnově královské nemohlo býti úplné, dokud nebude z českých duší vyrvána i ona „sněť“ kacířská — jak pravil v jednom listě k němu r. 1454 Eneáš Silvius — která je dělí od jejich krále i od církve.

Nespokojenost utrakvistická nad tím, že otázka náboženská byla zatlačována věcmi politickými, se velmi ostře projevila na sněmu pražském 1454, kde Beneš Mokrovouský, někdy spojenec Tábořských, za souhlasu většiny sněmovníků, nedbaje rozpaků Jiříkových ani námitek některých politiků umírněnějších, hlučně se dožadoval bezodkladného již opatření otázky náboženské. Bouřlivá tato scéna prokázala znovu, že otázka náboženská stále byla v čele zájmů většiny obyvatelstva, a její nové energické projevy byly tím charakterističtější, že spolu s ní se ozývala hned i druhá otázka, jejíž zauzlení pak mělo na problém náboženský vážný vliv. Byly to spory stavovské, a to jak mezi panstvem a zemanstvem o osazení soudu zemského, tak mezi šlechtou, zvláště nižší, a měšťanstvem o zakupování statků zemských, neboť rostoucí blahobyť městský se opět, jako kdysi před válkou, jevil vykupováním drobných zboží zemanských.

Důrazný protest Mokrovouského, tuším, vynutil svolání synody kněží katolických i utrakvistických na počátek července za účelem dohody, zvláště v otázce arcibiskupské; již r. 1453 bylo sice posláno, aby král svým českým závazkům vyhověl, do Říma poselstvo, avšak marně. Než ani tenkrát k dohodě nedošlo. Kapitula i tehdy se zachovala podle starého způsobu, vymykajíc se společnému postupu; opět hleděla sama v Římě vymoci ustanovení nového arcibiskupa, majíc hned i svého kandidáta, jak Jiřík kapitulnímu děkanu Václavu z Krumlova vytýkal. Kromě toho, že každé z obou stran bylo uloženo, zachovávat určitý řád do konečné úpravy bez vzájemného kaceřování, hlavní výsledek synody záležel v tom, že i král — jistě ne bez nepříjemných rozpaků — uznal Rokycanu za správce kněžstva utrakvistického, potvrzuje tak zařízení Jiříkovo z r. 1448.

Rokycanovi k hodnosti arcibiskupské scházelo jen právo, světiti kněží. Jeho moc byla sice v podstatě r. 1454 sotva zvětšena, za to však se mu k ní tehdy dostalo sankce královské, kterou ani katolíci odtud nemohli bráti v pochybnost. Jeho postavení bylo důležitým předpokladem pro další řešení otázky arcibiskupské. Rokycana nebyl již jen voleným arcibiskupem; potvrzení královské bylo krokem vpřed i s ohledem na církev římskou: alespoň nebylo nadále možno jej prostě přecházeti. A dostavovaly se hned důsledky! Rokycana sice již dříve vykonával mezi utrakvisty velikou část pravomoci arcibiskupské, maje při sobě výbor duchovních jako konsistoř, ježto po smrti Příbramově (1448) nebyl zvolen nový administrátor; po potvrzení královském však přikročil hned k tužší organisaci církve utrakvistické, ustanovuje po městech děkany, řečené „správce“ („directores“). Utrakvismus se tak rozvíjel i přes zjevnou nepřítelů královu.

Kdyby Jiřík nebránil horlivosti Ladislavově, sotva by byla udržena střední čára mezi nároky osmělených katolíků i podezřívavou nedůvěrou utrakvistů, u nichž snadno i přes to, co král pod tlakem poměrů jim musil povolit, snadno vznikal dojem křivdy a odstrčení. Na velikonoce r. 1454 k radě Jiříkově se král na čas přestěhoval na hrad, aby se tam mohl oddati obřadům církevním beze všeho vzruchu utrakvistického, a také jeho vzkypění proti pokusu utrakvistickému, dostati v moc kapli Všech svatých na hradě, Jiřík patrně ukonejšil. Než projevy králova smýšlení přece leckde pronikly na veřejnost k velikému znepokojení utrakvistů, jako rozdílné jeho chování o Božím těle, uctivé k procesí katolickému, pohrdavé však k Rokycanovi. To byl těžký mrak, který se zdvíhal nad obzor.

Jiřík se též snažil zastaviti všecko bouření na kazatelnách, vida v něm nemalou překážku svého záslužného a těžce dosaženého díla, pokoje v zemi, bez ohledu na to, že se tak sám vystavuje nebezpečí, že popudí proti sobě strany obě. A skutečně vznikalo na obou stranách domnění křivdy. Leckterým katolíkům se již zdála bezprávím pouhá existence utrakvismu, ježto čekali, že za

Ladislava rychle bude vyhlazen. Jejich horlivost však přes to, že dráždila silně utrakvisty, zneklidněné netajenou nepřízní královou, rozličnými odpady kališníků a zvláště vystoupením Valečovského, byla nebezpečím spíše budoucím než okamžitým. Než stačilo to přece, aby na utrakvisty nejen z toho dolehaly tísnivé obavy, jak bude dále, nýbrž aby obavy ty náladově zabarvovaly i oceňování přítomnosti, jako by tu již reakce byla: utrakvismus se opět ocítil v posici obranné.

To zvláště bylo patrné u Rokycany, jenž žil již v předtuchách příštích zkoušek utrakvismu. Ve chvíli nebezpečí v něm ožíval mravní pathos, tak působivý u jeho posluchačstva, a ohně zdánlivě hasnoucí plály opět výše. Byla to vzrušená nálada, z níž se rodila Jednota bratrská, a kazatel, silný svou autoritou a ohlasem v lidu, neváhal neohroženě se dotknouti hlavní příčiny obav, mladého krále. Kázal o zavedení „lidu hovadného, tělesného“, vracel se nadšenými odkazy k prvotní církvi jako k vzoru, jehož třeba následovati, a horlil na špatné kněží, kteří, nenásledující Krista, „jsúť ta nevěstka a sedíť na šelmě“; praví křesťané jsou vzácní, „jsou, ale někde v koutě, ježto o tom svět neví“: ti teprve se dokopají pravého základu víry i života „a budou dělati dílo trvanlivé a užitečné“.

Nálada byla proti náladě, a mezi nimi, mezi nadějemi jedné a obavami druhé strany, stál král i Jiřík. Ježto pak Ladislav se svým smýšlením netajil, tíha úkolu, udržeti obě strany v příslušných mezích, ležela na Jiříkovi: staral se o to, bráně všem krajnostem i usiluje, aby s Římem bylo konečně dojednáno. Zde se však stále nemohlo dospěti ke konci.

Jiříka stále zaměstnávalo zvláště potvrzení Rokycanova. Již v březnu 1455 v Novém Městě za Vídní vidíme jej opět, zkoušeti diplomatickou obratnost na tomto zkušebném kameni. Bylo to při sjezdu, majícím na programu stejně „věčnou“ otázku současnou, ale s širší platností, otázku tureckou, která přes to, že dobytím Cařihradu od Turků r. 1453 znovu nabývala palčivého významu pro křesťanský západ, nehýbala se také s místa, narážejíc na tisíc osobních i místních překážek, na hustou spleť křížících se s ní egoistických zájmů.

Pro Čechy měla otázka turecká zvláštní význam důrazem, jaký při ní kladen i se strany kuriální na účast české pomoci vojenské. Zde se začínalo nové pásmo, vřazující českou otázku v mezinárodní politiku evropskou, což zvláště patrně vystoupilo později za kralování Jiříkova. A plány o české pomoci proti Turkům nebyly bez skutečné podstaty věčné. Dosud svěží vzpomínka na účast českých rot v boji proti Turkům na konci vlády Zikmundovy i pak za Vladislava Varnenčíka při jeho obou taženích na Balkán a v zápasech Hunyadových tuto spojitost s vyspělým českým vojenstvím mocně oživovala. Zde se opravdu naskytovala příležitost, kde jako na vyrovnání za ústupky církevně politické mohli Čechové ukázati na závažnou cenu, kterou za ně mohli poměrně snadno dáti. Se strany české nelze návrhy v té příčině míti jen za fráze,

jakých ostatně nikdy na sjezdech a sněmích, otázce turecké věnovaných, nescházelo, zvláště kdyby, jak ovšem bylo též třeba předpokládati, kurie a jiní činitelé zúčastnění a finančně mocní zabezpečili podnik svou pomocí peněžitou. Kypivé síle české, která za pokoje nenacházela doma místa a svou hazardní energii vybíjela v cizích službách po různých bojištích, ukazoval se zde předmět, hodný obětí, prospěšných zde nejen kultuře evropské, nýbrž i Čechám samým. Jako české vojenství před Lipany řešilo otázku proti církvi, nyní mohlo totéž učiniti, avšak ve shodě s ní. Mezi utrakvismem a kurií se tak našel nový bod, kde obě strany se mohly setkat a vyrovnati.

Sjezd novoměstský byl Jiříkovi i pokračováním důvěrných benešovských hovorů ■ Eneášem Silviem, při čemž opět Prokop z Rabštejna opatřil úlohu tlumočnickovu. Jiřík i zde kromě potvrzení kompaktat hleděl najíti cestu i k potvrzení Rokycanovu, jsa, jako dříve v Benešově, ochoten k cenným ústupkům v příčině hmotného opatření nového arcibiskupa, ne-li přímým navrácením statků církevních, tedy způsobem jiným. Byla-li schůzka v Benešově úvodem k uznání Jiříkovu od Fridricha III., kdežto u kurie zatím nedošla patrnější pozornosti, ani schůze novoměstská zde ještě neměla kladných výsledků, avšak přece měla význam jako příprava k vlastnímu jednání Eneášovu v Římě. Vrátil se tam v srpnu 1455 ■ nepochybně brzo potom již jednal s novým papežem Kalixtem III. o české věci, neopouštěje svého staršího plánu, mezi jiným i dojednáním unie s Čechy získati si nový stupeň ke kariéře: při tom mu jako odměna svítil z dálky rudý klobouk kardinálský.

Papež Kalixt III. přes své stáří jevil právě pro otázku tureckou mnoho horlivosti, přicházeje tak vstříc i přáním českým a osobním tužbám Eneášovým. Situace Eneášova nabývá pro nás zajímavosti, připomeneme-li si, že zakrátko stál sám na místě, kde nyní žádal pro Čechy ústupky, a že v téže otázce pak byl radikálnější než jeho předchůdci na stoli Petrově. Je rozdíl mezi Eneášem a Piem II.: Eneášovi bylo potvrzení kompaktat stupněm jeho ctižádosti, kdežto papeži Piovi úspěchem pro přítomnost i budoucnost bude se zdáti právě jejich zrušení.

Ani jako diplomat z r. 1455 se sice Eneáš neztotožňoval s českými požadavky, přece však byl jim blízek. Na papeže, jemuž kromě lásky k příbuzným byla válka proti Turkům poslední vášní jeho stáří, mohly míti vliv důvody Eneášovy, že nejúčinnější věcí k tomuto účelu by byl smír s Čechy. Než tento statečný a bojovný národ, dokud nebude vyřízena jeho otázka náboženská, nemůže se vrhati v tak veliké úkoly, jako je válka turecká. Jinak líčí Eneáš časové k tomu podmínky u Čechů velmi příznivě. Zvláště je to správcovství Jiříkovo: jde tu o muže neobyčejně nadaného a obratného, který, ač je kališníkem, je přece poctivý, v slovu stálý — tento rys Eneáš podškrťává i v české povaze národní — a práva si nade vše cení. Jenom kněžstvo utrakvistické si prý nepřije smíru s církví, avšak bude nuceno, poslechnouti vůli šlechty

i lidu, toužících po pokoji. Jako bychom slyšeli ozvěnu řečí Jiříkových, když Eneáš líčí nezdolnou statečnost českou, vítěznou proti všem! Zbraň proti Čechům nepomůže a marno je též, posílají do Čech právě tak Kapistrany, jako censury papežské, jichž nikdo neposlouchá! Nepomůže již, podpláceti vůdce české, ani brániti svěcení kněží utrakvistických, neboť v té příčině faleš a peníze dosáhnou svého.

Eneáš velmi bystře odhadoval historickou skutečnost. Viděl, že česká církev fakticky již existuje, třebaš od církve římské neuznána, a zajímavě srovnával český utrakvismus s bosenským bogomilstvím, které také, zbraněmi nepřemoženo a ponecháno samo sobě, jen zesílilo: „již tvrz zřídili, kam se všickni utíkají, kdo se bojí bodce církevního, a co je nejhorší, těší se jednotě s Turky“. Církvi nezbývá, má-li se výprava turecká zdařiti, než povoliti Čechům kalich, ne sice tak, jak oni žádají, leč jen jako dočasný ústupek pro nynější pokolení, které již pije z kalicha, takže po 50 letech prý kališníků již nebude; Němce to nepobouří a zůstanou v klidu, jako zůstali po povolení kompaktat. Eneáš nepochyboval, že se i v otázce arcibiskupské najde prostředek, který Čechové přijmou ■ kterým přece bude možno, Rokycanu z ní vyloučiti.

S takovými ústupky by se byli Čechové sotva smířili; optimismus Eneášův zde z pochopitelných důvodů, učiniti svůj návrh přijatelnějším, příliš podceňoval překážky: bylo však již přece pokrokem po jednání tak dlouhém a bezvýsledném, že i papežský nuncius pro Čechy a předurčený již kandidát hodnosti kardinálské, Eneáš, před samým papežem hájil, že je vhodné, kalich povoliti, a tím připravoval průlom v tvrdou dosud nepoddajnost kuriální. Ani jeho akce sice neměla hned určitých výsledků, avšak postavila českou otázku u kurie ve světlo příznivější, a Eneáš, zůstávaje již v Římě, se postaral, aby zájem o ni neutuchl. Byl odtud u kurie vedle Karvajala, který však asi v touž dobu odjížděl za svou legací tureckou do Rakous a Uher, prvním znalcem ■ činitelem v české otázce. Papežova touha, dojíti poslušnosti též u Čechů, kteří až dosud mu jí nesložili, usnadňovala v té věci další pokusy.

Otázka arcibiskupská se brzo v Římě dostala v živější proud, ovšem bez hlavní podmínky, bez Rokycany, ve formě nikoli volby, nýbrž prostého ustanovení papežského. Ježto u kurie vládli „Katalonci“, příbuzní a krajané Kalixta III., jenž jim ve všem popouštěl vůli, bylo vysvětlitelno, proč kapitula pražská, přizpůsobujíc se těmto okolnostem, žádala, aby novým arcibiskupem byl jmenován zpovědník papežský Kosma de Monteserrato. Tento kandidát měl u kurie více naděje než druhý, kterého se zastával sám Eneáš, v osobě českého kancléře a důvěrníka Jiříkova Prokopa ■ Rabštejna, jehož jméno bylo s kandidaturou arcibiskupovou spojeno již dříve v letech čtyřicátých a jenž by se byl k tomu jistě lépe hodil i více sympatií v Čechách našel. Rokycana měl býti pro odstup získán jinými výhodami, po případě, jak se již v pověsti pravilo, kardinálským kloboukem. Než na to nebylo ani pomyšlení, třebaš

tehdy Rokycana, od papeže do Říma pozvaný, byl s ním i s Kosmou v korespondenci uctivé, avšak chladné. Počítalo-li se při tom s jeho ctižádostí, bylo by to, co se mu nabízelo, náhradou za jeho jedinečné postavení v utrakvismu? A daly by se získáním jednoho nebo dvou mužů, i tak mocných a vlivných, jako byli Jiřík a Rokycana, koupiti i duše prostých věřících, nepoddajných svodům zářivé ctižádosti, právě v době, kdy mezi nimi, z neuspokojení i nad Rokycanou, rodila se nová oposice bratrská?

Zdá se, že i otázka kalicha se tehdy dostala v popředí. Při tom však stejně, jako v otázce arcibiskupské, Eneáš narážel na silný odpor, zvláště u Karvajala, stále neoblomného, třebas byl od papeže určen k jízdě do Prahy k svatbě Ladislavově, kde se mělo jednati též o otázce náboženské. Nebo se snad tehdy též u Karvajala jevil nějaký sklon k obratu? Při jednání s ním (1457) napsal Eneáš slova, která by byla měla právě u něho sama, až bude na stolci papežském, podržeti svůj důraz: „To přece prorokuji: nikdy ani Tvá Důstojnost, ani má maličkost neuvidí Čechy zcela sjednocené se stolicí apoštolskou.“ Opravdu však toto uznání neodstranitelnosti českých odchylek bylo jakýmsi epilogem vlastní jeho činnosti smířčí, podávající ještě nějakou naději na potvrzení kompaktát. Nová jeho hodnost — kardinálem se stal již na konci r. 1456 — znamenala i přeměnu jeho mínění.

K svatbě Ladislavově se upínalo mnoho očí, jedněch s nadějí, druhých s obavou, podle jejich poměru ke králi. Bylo-li hojně nadějí v Římě a u českých katolíků, kteří se nevzdávali svých snů, z části však i v politických kruzích utrakvistických, zato tím větší neklid a nedůvěra se jitřila ve vrstvách lidových, instinktivně tušících nebezpečí, oživající s příchodem mladého krále, které se za jeho nepřítomnosti zdálo dalekým.

Odpovídalo celé povaze správcovství Jiříkova, že většina lidu královu nepřítomnost necítila jako zlo, ježto Jiřík jej úplně nahrazoval. Znovuzřízení království za něho rychle pokračovalo. Nebylo větších sporů vnitřních, zápas mezi stavy o moc byl na určitou dobu rozhodnut, neboť hned na postním sněmu r. 1454 stavové také znova zvolili Jiříka za správce na další tři léta. Spory, občas propukající na soudě zemském mezi pány a zemany, dovedl Jiřík rozumným kompromisem uklidniti. Jak uměl Jiřík dokročiti na přestupníky řádu obecného, je viděti z případu Jana Koldy ze Žampachu na Náchodě, když se ani tehdy nechtěl stavěti k právu zemskému. Jestliže proti němu zakročil Jiřík mocí a v dubnu 1456 dobyl mu nejprve města a pak i hradu Náchoda a hned také se zmocnil i druhých jeho tvrzí Černíkovíc a Richmburka, spojil zde svůj soukromý zájem, neboť on byl právním majitelem Náchoda, se zájmem obecným, zbavuje celé okolí sverepého násilníka. Podobně vystupoval i v jiných případech, takže opovědnictví a násilnictví, domácí i ze sousedství do Čech, mizelo, nacházejíc silnou a přísnou mstící ruku.

A jako uvnitř země vládl pořádek a pokoj, tak i na venek obnovována

práva královská. Právní nezávislost Čech na cizině důrazně projevována nejen zákazy různých platů ročních, „jorgeltů“, kterými se česká šlechta zavazovala k službě knížatům cizím, nýbrž i tím, že zamezována působnost tajných soudů vestfálských, pronikající i do Čech. Odpočívající nároky korunní byly opět uplatňovány, a jestliže tento proces, znak to zotavování státu českého, nepokračoval tak rychle a úspěšně, jak by snad bylo možno, nebylo to vinou Jiříkovou: závadou tu byl mladý král a jeho okolí.

V otázce lucemburské, o kterou se od r. 1452 vícekrát při různých příležitostech jednalo, nebylo mezi králem a Jiříkem rozporů. Zato však tím nepříjemněji působily rozdíly v jejich stanovisku ke sporu se Saskem o česká léna, třebaš šlo o věc, která se krále stejně měla dotýkati, jako království. Spor ten byl sice kombinován i jinými věcmi — něco se tu týkalo i Jiříka samého — přes to však se král v hlavní věci ku podivu stavěl na stanovisko stejné, jako Fridrich Saský, jako by tu šlo o spor Saska nikoli s králem, nýbrž se stavy českými a s jejich zástupcem Jiříkem; bylo to stejně, jako ve sporu s Vratislavskými i ve sporu lehnickém, kde také sympatie královny patřily jiné straně, než jak bychom čekali v souladu s jeho vlastními zájmy. Šlo při tom též o spor kompetenční, dotýkající se sebevědomí obou stran. Fridrich Saský jako kurfiřt nechtěl státi k příslušnému českému soudu lennímu, k soudu dvorskému, kdežto Čechové opět odmítali, uznati v této zemské věci císaře nebo jiná knížata cizí za právní rozhodčí, přistupující nanejvýše na smírné jejich prostředkování.

Jak ve sporu se Saskem, tak i ve při s Burgundskem o Lucembursko přes dlouhé, znovu a znovu nastavované jednání ■ příměrnými lhůtami nebylo mnoho vyhlídek na úspěch. Byla to z veliké části území, která nebyla v přímé spojitosti se souvislou državou korunní a nebyla tedy ke koruně poutána svazky tak pevnými jako ostatní korunní země vedlejší, jež v připojení ke koruně měly oporu politickou i hospodářskou; naopak pro Burgundsko i Sasko bývala by ztráta sporných území neocenitelná, neboť ona se již stala podstatnou částí jejich državy.

To se však netýkalo oněch částí, jež Sasko drželo v Čechách vlastních: obrozený český stát nemohl snést tohoto cizího klínu ve svém těle již pro vlastní prestiž. Po různých opovědích ■ přeháňkách, které se již leckdy zdály počátkem větších akcí a v Sasku působily veliké strachy i výlohy, padl r. 1455 v moc Jiříkovu hlavní bod české državy Fridrichovy, město Most: hrad sám byl brzo potom odevzdán až do rozhodnutí sporu v moc Zbyňku Zajícovi, takže v Čechách Sasku zbýval pak již jen hrad Risenburk.

Rozpor s králem vystoupil tím ostřeji vlivem Oldřicha Celského, jenž se v únoru r. 1455 vrátil s jeho souhlasem ke dvoru vídeňskému a zaujal tu bývalé postavení, jako někdy po vybavení králově z poručenství císařova: Celskému se tak znovu dostalo Paridova jablka, jak zápas o Ladislava vy-

značil již r. 1453 Eneáš Silvius. Pád Oldřicha Eicinger, jenž dovedl moci lépe dobývati než ji udržeti, takže, jakmile Ladislav vyšel zpod vlivu Jiříkova, byla proto hned restituce Celského na řadě — byl jen další ztrátou pro Jiříka, jehož vliv silně zeslabila již okolnost, že se král z Vratislavě do Prahy nevrátil: král se nyní znovu dostal pod vliv muže, jenž tíhl za vyššími cíly než Eicinger ■ nemínil se spokojiti ■ postavením, jaké by byl Eicinger sám k Jiříkovi ve Vídni zaujímal, maje proti sobě silnou opozici panskou. S Celským opět vystoupil výbojný, panovačný živel, který bude chtíti ve svou sféru dostat i Čechy, aby i zde místo krále opravdu vládl. Nový obrat vídeňský vnutil Jiříkovi střední stanovisko, a chápeme, najdeme-li jej pak v Novém Městě v úloze prostředničí nejen mezi Celským ■ Eicingerem, nýbrž i mezi Celským a Hunyadem.

Celský svou panovačností vzbouzel proti sobě mnoho nepřátel. V Uhrách i v Čechách vyvolávaly jeho snahy, odstraniti oba gubernátory, jejich odpor, byť zatím konflikt se více dál skrytě než veřejně; v Rakousích Eicinger i po svém odchodu ode dvora zůstával soupeřem nebezpečným. A k tomu všemu se připojoval spor s císařem, proti němuž Ladislava i Celského spojovala společná nenávisť: jeden nemohl zapomenouti smutného mládí na jeho dvoře, druhý odmítnutí, jehož se mu dostalo, když nedávno musil opustiti dvůr Ladislavův. Celský, jda za svým cílem, za mocí, nepohrdal žádnými prostředky a nedal se vázati žádnými sliby ■ smlouvami; byl to nepřítel horší než Oldřich z Rožmberka, neboť nechybělo mu ani odvahy k činu. Nemoha však ani tehdy zahájit boj se všemi odpůrci najednou, nechával zatím Jiříka většinou na pokoji, přesvědčiv se, že drobná intrika nestačí, jeho moc povaliti. Musil ne před posílit, aby s ním mohl svěsti nebezpečný souboj.

Vybral si tedy nejprve Hunyada, proti němuž se již dříve spojoval s magnátskou opozicí, ale i zde narážel na tuhý odpor, podepřený velikou popularitou národního hrdiny. Smlouvy z r. 1455 o sňatek jeho dcery Alžběty s Hunyadovým synem Matyášem a její odevzdání rodině snoubencově zdály se již naznačovati, že napětí se zmírnilo, avšak brzká její smrt je znovu obnovila, a žádné přátelské úmluvy potomní nedovedly již Celského zdržeti, aby neopakoval pokusů o vládu v Uhrách. Nové podněty mu k tomu podala válka proti Turkům, pro niž Celský i král s počátku tak málo činili, obracejíce všecku svou pozornost k drobné válce s císařem: to však mohlo býti pro Celského jen vedlejší bojiště, kde mohl ukojiti svou nenávisť, nikoli ctižádost. Nečekaný obrat nastal brzo po slavné obraně Bělehradu smrtí Jana Hunyada (11. srpna r. 1456), kdy na jeho místo vstoupil starší jeho syn Ladislav, nesený v čelo země láskou lidu k slavnému hrdinovi, takže se zdálo, že on bude vlastním dědicem obliby i moci otcovy. Než tragické zauzlení křížících se ctižádostí dalo událostem směr zcela jiný a vyneslo ■ divokého víru na povrch mladšího jeho bratra Matyáše.

Třebas byli Turci od Bělehradu odrazeni a na zimní tažení bylo těžko mysliti, táhli přece po smrti Hunyadově Celský i král do Uher, ne tak pokračovati ve válce s Turky, jako ozbrojenou mocí převzít vládu v zemi. Ještě před svým odjezdem pokládal Celský za nutno, sjeti se v jižní Moravě, v Troskotovicích, s Jiříkem. Bylť s ním v poslední době též v napětí jak pro spor saský, ježž marně hleděl oddáliti, aby mohl české pomoci užiti proti císaři, tak i pro vlastní spor s císařem. Jiřík se stavy českými nechtěl býti jemu a králi proti císaři tak povolný, jak oni si přáli, ač se jinak český sněm za nebezpečí tureckého, jako by chtěl ukázati, co církev od něho může proti Turkům čekati, usnesl, vypraviti do pole neobyčejnou hotovost zemskou, každého šestého muže, a to bez náhrady žoldu i škod od krále. Sjezd troskotovský obnovou přátelských smluv měl krýti Celskému záda proti Jiříkovi a zameziti jeho spojení se stranou hunyadovskou, s níž Jiříka již, avšak také se stranou magnátskou — bylť zasnoubil r. 1455 svého syna Jindřicha s dcerou jednoho z jejích vůdců, Mikuláše Ujlakiho — spojovaly starší styky. Svého cíle při tom Celský přirozeně dosáhnouti nemohl: Jiříkův zájem spíše souvisel se stranou hunyadovskou, jejíž podvrácení bylo by nutně mělo i odraz v poměrech českých v jeho neprospěch. Jiřík viděl, že se v Uhrách bude rozhodovati též o jeho postavení, a zdvořilá slova Celského nemohla ho obelstíti. Zatím však bylo třeba vyčkati, jak se v Uhrách zápas rozvine.

Ve Futaku, na jihu uherském, kam konečně po dlouhém váhání přišel i Ladislav Hunyad, dopustil se Celský, ustanovený zde od krále za nejvyššího hejtmana zemského, omylu, který ho zničil. Přecenil účinnost svých prostředků, kterými se mnil mladého soupeře uherského zbaviti a mezi nimiž nechyběla opět ani slavná přísaha na obnovu starého přátelství. Jedna strana chystala lest proti straně druhé a Celský uvázl v lécce. Dal se vlákati do pevnosti bělehradské a mladý Hunyad zde jeho smrti hrozně s ním vyřídil staré účty. Tak Jiříkovi zmizel nejnebezpečnější soupeř, avšak jeho místo u krále nezůstalo dlouho prázdno.

Mladý král ve velké hře uherské nestál nečinně, nezadával při tom oběma soupeřům. V Bělehradě znovu, po druhé již v příčině Celského, byl nucen, sehráti úlohu nevinné prostoduchosti, vzdávající se pod tlakem nutnosti tomu, kdo měl odvahu, moc uchvátiti. Před dvěma lety šlo jen o vypuzení Celského ode dvora, r. 1456, skoro v přítomnosti králově, zaplatil jeho strýc smrtí veliký svůj sen. A synovec právě tak, jako r. 1453, schválil, že, co se stalo, stalo se právem. Vítěz Ladislav Hunyad dal se ošáliti jeho líbeznou laskavostí k domnění, že král lehce nese ztrátu strýcovu a že jemu opravdu odpustil, a netušil, že právě začala hra nová, kde jde o jeho vlastní hlavu. Tažení královo s ním z Bělehradu do Temešváru, jeho pobyt zde v rodině Hunyadově, jeho nové přísahy, že ničím nebude vzpomínati neblahé události bělehradské, mistrovsky zachovávaly smířlivý tón, naladěný hned v Bělehradě. Hunyad,

podléhaje kouzlu neviný Ladislavovy i jeho dětské prostoty a věře pevně v svého příštího tchána, palatina Garu, první osobu na dvoře královském, dopustil se chyby Celského a vešel do jámy lví, do Budína.

Ruka králova se hned nesevřela, jsouc zatím slabá. Když však se kolem něho sebrala značná moc, rozhodl se Ladislav k činu, jemuž však přece dovedl dodati rázu cizího nátlaku, odvraceje tak od sebe v Uhrách odpovědnost za bouři, o níž musil věděti, že hned potom přijde; přítomnost Jiskrova i jiných spolehlivých straníků v Budíně byla by jej učinila volným proti magnátským odpůrcům Hunyadovým, kdyby byl sám chtěl. Vskutku přání královo i nenávisť magnátská se setkaly a král se dal snadno přesvědčiti, že smrt Hunyadova je nutná. Hunyad již prozíral a chystal se právě unésti krále s vratké půdy budínské, avšak jeho záměr se nezdařil a ještě téhož dne, kdy se o to pokusil, byl i s bratrem Matyášem zajat: třetí den potom, 16. března na večer, na prvním podhradí budínském byl 24letý Ladislav Hunyad popraven.

Než jeho smrt ani pozdější odchod králův z Uher za dující již bouře hunyadovské neznamenal ještě, že Ladislav bude vládnouti již sám, bez cizí pomoci. Král byl ještě příliš mlád, aby se bez ní obešel a aby sám ovládl rozsáhlou agendu vladařskou. On potřeboval náhrady za Celského a našel ji v Rakušanu Konrádu Hölzlerovi, který si již v Uhrách získal jeho přízeň a jenž potom v Rakousích se již stal mocným jeho oblíbencem a důvěrníkem. Král při tom snad se domníval, že Hölzler si nikdy neosobí vlivu tak rozhodného a výlučného, jako někdy Celský, že bude vždy jen schopným a ochotným služebníkem vlastních jeho tužeb, které sám ve smyslu tradic Celského v jeho mladé ctižádosti pomáhal rozněcovati: ostří těchto přejatých tradic obracelo se stále proti Jiříkovi i Eicingerovi, jako Hölzler se ani nijak nepříčinil, aby zjednal mír mezi Ladislavem a císařem.

Jiřík přes to, že jeho zařízení prospívalo tou měrou moci královské, že lze o jeho správcovství již mluvit jako o anticipaci jeho vlastního kralování — dostal se právě vlivy, které na krále působily, v opozici proti němu, tím spíše, ježto král krátce po vraždě bělehradské se v Budíně prohlásil svéprávným. V té příčině příznačný byl králův zákaz sjezdu stavů ze zemí českých i z Rakous, který Jiřík svolal do Znojma na leden 1457, vystupuje tak z nezbytí opět jako zástupce myšlenky stavovské. Jestliže král i kromě toho různým způsobem již naznačoval, že nemíní příliš dbáti druhého činitele ústavního, stavů, Jiřík byl nucen zdůrazniti, že král nerozhoduje sám, ježto svémocnost králova, ať byla vedena jeho vlastní nebo cizí iniciativou, stávala se nebezpečnou náboženským i politickým zájmům národním.

Tento ohled mu určoval i jeho vztah k poměrům uherským, kde stále udržoval styky s oběma stranami, pokoušeje se o jakési vyrovnaní mezi nimi: Hunyadovci neměli býti vítězi, avšak ani přemoženými. Styky ty byly příčinou, že Jiřík byl pak slučován s tajnými přípravami Hunyadovců k novému

převratu v Budíně, který zajetím a smrtí mladšího Hunyada byl zmařen. Vzpoura uherská proti králi i straně magnátské po popravě Hunyadově zatím se strany této oddálila nebezpečí přílišného vzrůstu moci královské. Zato však v Rakousích vstupoval vliv Hölzlerův zcela v koleje Celského, i tím, že Hölzler i král opět navazovali styky s českou opozicí, kterou osobní zájmy stavěly proti Jiříkovi: nacházíme v ní i Zdeňka ze Šternberka, jenž však dlouho v tomto postavení nevytrval.

Jiřík pozoroval, že král rychle zapomíná na dřívější pobyt v Čechách, že svazky, které ho měly k Čechám poutati, brzy se trhaly, a jeho snahou bylo, přivésti opět krále v české prostředí a tak, pokud možno, předejiti možnost dalších konfliktů. Když se v červenci r. 1457 vydal na cestu do Rakous, nebylo jen jeho účelem, krále pohnouti, aby svatbu, o kterou se právě jednalo, konal v Praze, nýbrž znovu s pevněji jej připoutati k Čechám. Byl to vlastně zápas mezi Prahou a Vídní, zosobněný zde v Jiříkovi a Hölzlerovi, a Jiřík po dlouhém a tuhém jednání, při němž — to charakteristicky osvětluje jeho poměr, jeho nedůvěru ke králi po událostech budínských — odmítal, přijeti do Vídně i pod glejty nejmocnějšími, přece zvítězil, opět ne bez pomoci Eicingera, v jehož zájmu byla též porážka Hölzlerova. Tak 29. září r. 1457 opět Praha vítala mladého krále, a hned při této příležitosti jeho nemilostivé setkání s Rokycanou ukazovalo, že král se vrací s týmiž antipatiemi, s nimž r. 1454 odjížděl. V Praze se teprve dokonil pád Hölzlerův jeho uvězněním, když jako finanční ministr králův nemohl splniti svých slibů, že opatří peníze pro poselstvo, jedoucí do Francie pro nevěstu královu Magdalenu, a tím krále postavil v situaci velmi trapnou.

Jako by se vracely poměry z r. 1453! Po novém příjezdu králově chystaný jeho sňatek ve spojitosti s hojnou přítomností knížat katolických dodával nadějším českých katolíků nových vznětů, byť při tom naprosto nemohlo jíti o nějaký násilný převrat: v Praze zcela chyběly potřebné k tomu podmínky. Král však se vracel nejen jako horlivý katolík, nýbrž i jako Němec, třebaš česky hovořící. Vlivy prvního vychování mluvily v něm silnou řečí. Hned po odjezdu z Prahy r. 1454 se jeho dvůr zase úplně poněmčil, a s takovým dvorem král po třech letech opět přijížděl do Prahy, takže v té příčině Jiříkovi jako nejvyššímu hofmistrovi bylo opakovati proces počestřovací. Než ani r. 1457 se královský dvůr nestal zcela českým a mezi Čechy i německými dvořany docházelo ke sporům, které nezřídka měly i ráz náboženský; král sám ani tentokráte nezůstával nad stranami, posiluje tak nezapomenuté dřívější obavy utrakvistické v obojím směru, náboženském i národnostním.

Protivy tu byly, avšak důvěra Jiříkova v sílu času i poměrů odhadovala tyto nepříznivé možnosti daleko optimističtěji. Král neodolá vlivu mnoha drobných a neustálých nárazů a smíří se s poměry českými, jak jsou, tím spíše, bude-li on, Jiřík, státi vedle něho a rozumně i opatrně jej vésti. Dobrý poměr

mezi mladým králem a jeho správcem zase nabýval přátelského rázu, stálý styk je opět více sbližoval. Není sice jisto, že měly tu osobní sympatie převahu nad pouhým vlivem okolností, přece však není vyloučeno, že Jiřík, o jehož schopnosti, získávati si lidi, již víme, svým šetrným taktem dovedl znovu prolomit vžitou již nedůvěru královu a stykům s ním dodati citového proteplení. I vlastní rozum musil krále poučiti, že příkrý jeho postup protičeský a protutrakvistický nutně by vedl k podobným sporům, které byly osudny již jeho dědovi i otci, a domnění Jiříkovo, že čas i zvyk ostré hrany uhladí a způsobí jistý soulad mezi králem a poddanými, ne-li ze srdce, tedy z nutnosti — nebylo bez oprávnění. Nebe nebylo bez mraků, než nescházelo ani svitu slunečního.

Tu však netušený obrat dal celému vývoji událostí zcela jiný směr i ráz a zcela uvolnil cestu právě těm tužbám, které se cítily další budoucností silně ohroženy. Za rozsáhlých příprav k slavné svatbě král náhle zemřel. Byl nakažen morem, který byl již loni křížáky, vracejícími se od Bělehradu, roznesen i do zemí sousedních a který i později tu a tam proskakoval: příznaky smrti královny, o kterých jsme dosti dobře zpraveni, alespoň toto domnění důvodně potvrzují, třebaže se záhy vyskytly a dodnes se udržují i domněnky jiné, vykládající náhlou smrt královu jinak, způsobem úkladným.

V neděli, 20. listopadu 1457, přihlásily se již první známky nemoci. Přes to však, že v noci na pondělek se králi velmi přitížilo, byl ještě v pondělí na soudě zemském, úsilně přemáhaje svou bolest i sklíčenost. Noc na úterý probděl v bolestech. Tehdy se mu snad již vyvrhly v rozkroku dvě hlízy, které však zatím ještě utajil. Nemoc pak rychle pokračovala a přivolaní teprve tehdy lékaři marně na králi zkoušeli své, dost primitivní prostředky. Ve středu, krátce před smrtí, povolal k sobě Ladislav Jiříka a děkuje mu vřele za záslužnou jeho práci, prosil ho, aby i dále se staral o pokoj a právo v jeho zemích a aby jeho německým dvořanům zjednal volný odchod. Před čtvrtou hodinou odpolední 23. listopadu již zase byly Čechy bez krále a místo připravované svatby Praha viděla 25. listopadu okázalý pohřeb, jehož dojímavá symbolika s lámáním žezla a meče královského i se strháním korouhví jeho zemí mocně působila na všechny účastníky pohřební, i na ty, kdo s Rokycanou, který opatřil výkrop v Králově dvoře a měl na hradě kázání, si uvědomovali, jaká nebezpečí s králem mizejí i jaké možnosti se Čechům otvírají.

Prostý písař českobrodský, zapisuje beze všeho ohledu na veřejnost do městské knihy poznámku o smrti králově, jistě nemluvil jen za sebe, nýbrž za mnoho jiných utrakvistů, pravil-li, že bůh navštívil své věrné svou milostí a chránil zákona svatého, který z velké části byl jeho dopuštěním „pod lavicí“: neopouštíť bůh svých věrných a v pravý čas jest jim „po mlhách . . . mocným a přísným pomocníkem a utěшитelem.“ Naopak katolíci želeli, že s králem snad mizí i důvod jejich nadějí v českou restauraci katolickou i že mocné jeho sou-

státí, které mohlo býti v boji proti Turkům hlavním štítem křesťanstva, rozkládá se opět ve své části.

Byl to mohutný otřes a zachvěl celou Evropou. Proto netřeba se diviti zájmu, který všude byl smrti mladého krále věnován, i nedůvěře, která nemohla a nechtěla chápati, že smrt zde byla zjevem přirozeným a nikoli výsledkem skrytých pletich a úkladů, opřádajících krále a zápasících o něj již od té doby, kdy byl vydán strýcem Fridrichem. Nedávné události v Bělehradě a v Budíně zdály se již samy naznačovati, že zde jde jen o konečný článek delšího řetězu. A přirozeně hrdinou temné legendy, která, nesena přízní i nenávisť stranickou a spojujíc v sobě stará nepřátelství osobní, politická, náboženská i národnostní, ovíjela se kolem smrti Ladislavovy — byl Jiřík, její nejbližší svědek, který z ní pak měl i největší prospěch. Časový pořad byl zaměňován souvislostí příčinnou, a v míhavém polosvětle záhadných pověstí kráčel před zraky doby současné, avšak i před dalekou budoucností, pokud byla ochotna, spíše věriti než kriticky souditi, Jiřík jako ctižádostivec z rodu Macbethů, neváhající sáhnouti ani k vraždě, aby mohl usednouti na místo svých dávných snů ■ tužeb. A nechybí tu ani obdoba ■ lady Macbethovou, žena Jiříkova Johanna, již romantické sklony vzdálených pozorovatelů vykazaly až i místo zhrzené milenky královny; vedlejšími úlohami byli při tom podělení i Eicinger a Rokycana. Celá předchozí historie Jiříkova v očích předpojatých polemiků, chtějících svou thesi všemožně dokázati, měnila se v jedinou, logicky postupující řadu událostí, jejímž vyvrcholením byla smrt Ladislavova.

A přece tato cesta, zdánlivě po celé délce potřísněná zločiny, jeví se kritické a spravedlivé historiografii jinak: ona, sledujíc neustálý vzestup mladého pána poděbradského, neshledává stop zločinů, za které by se nemusil ani Cesar Borgia stydět, nýbrž si vše vysvětluje ve shodě se spolehlivými prameny jako přirozené dílo okolností i osobního nadání a zdatnosti, které hledá si a nalézá svou cestu, nemusíc užívati těch ohavných prostředků, přičítaných Jiříkovi tak ochotně a štědře četným sborem jeho nepřátel. Jeho nosnou silou byl utrakvismus, silou nikoli však slepou, která se řítí, nevědouc kam, nýbrž silou, které právě jeho bystrozrak i obratnost dovedly určití směr a jím ji vésti. Této jeho souvislosti s utrakvismem, výrazem národní duše české, byli si vědomi i současní jeho nepřátelé, a právě v Jiříkovi se jejich odpor proti husitství i proti češství soustřeďuje jako v určitém, osobním cíli. Vedl-li se dříve spor proti českému husitství více obecně, ač ani tehdy nechybělo při tom mocných osobních akcentů, jak svědčí tradice o Žižkovi, od té doby, co se Jiřík stal správcem zemským, ještě více však, co se stal králem, tento odpor si svůj předmět v něm zosobnil: odtud to přepínání hněvu ■ nenávisť, to upírání všeho mravního smyslu, to kupení výtek, zločinů! V polemice, která ve smrti Ladislavově našla svůj nejzajímavější a nejpůsobivější prostředek proti Jiříkovi, hromadí se všechno záští a nenávist proti hnutí husitskému.

Než jako Jiřík, jsa představitelem utrakvismu, musil snésti právě v tomto případě nejhorší a nejprudší útoky, tak i právě proto mělo se mu při této příležitosti dostat nejvyšší odměny a uznání lásky od jeho věrných Čechů. Smrt Ladislavova mu přinesla v cizině u nepřátel největší hanu, u svých však doma zároveň mu vynesla největší čest, trůn královský. Avšak jako vždy u Jiříka splývá jeho zájem i zájem národní v jedno, tak i zde. Největší čest byla zároveň největší povinností. Nebylo-li postavení utrakvismu v západoevropské společnosti zajištěno, nebylo ani jinak s královskou hodností Jiříkovou. Zápas zde se nekončil, jako v pohádkách, dosažením trůnu; vlastní zápas v podstatě teprve se tím začínal. Až dosud byly to především domácí spory, v nichž Jiřík zůstával vítězem: jeho volbou královskou dospívá zápas na širší bojiště evropské, kde budou proti němu státí papež, císař i země sousední. Čeho až dosud husitství nedovedlo, totiž udržeti dobytá vítězství, to nastávalo nyní Jiříkovi: boj o udržení na trůně, který však byl více, jsa i bojem o udržení českého utrakvismu a českého státu národního.

ČESKÉ NÁRODNÍ KRÁLOVSTVÍ A JEHO UZNÁNÍ.

Neočekávaná příležitost otevřela Jiříkovi cestu k trůnu a její opominutí bylo by spojeno s těžkou odpovědností, i pokud šlo o zájmy národní. Než Jiřík nechtěl v cizí prospěch ztratiti ovoce své víceleté práce. On nejen chápal, že přišla nenávratná chvíle jeho i utrakvismu, avšak on se též hned staral o vhodné prostředky, které se hodily k okolnostem a mohly jej vésti k cíli.

Smrt králova nerušila jeho vlastních ustanovení ani neznačila, třebas po něm nebylo dětí jako zákonných dědiců, nové bezvládí. Prání umírajícího krále i opatření veřejná, postupně doplňující dřívější jeho tajné potvrzení správcovství Jiříkova ■ r. 1453 na šest let stačila, aby stavové bez odporu uznali, že správcovství Jiříkovo trvá dále: zařízení další měl učiniti sněm, jenž se měl sejíti k 14. prosinci. Nastala rušná doba příprav ■ rozčileného napětí v Praze i v celé české veřejnosti a hned prosincový sněm byl pohnutým úvodem k volební akci. Proti dalšímu uznání správcovství Jiříkova se sice se strany některých pánů i měst ozvala oposice, avšak bez účinku na většinu sněmu. Hlavní otázka, volba královská, byla ovšem přeložena až na příští sněm únorový.

O něco později, r. 1459, slyšíme od Jiříka samého tvrzení, že Čechové mají právo svobodné volby. To zajímá jak pro otázku volitelnosti, tak i pro to, že stavové čeští to jsou, jimž se zde právo to přičítá. Bylo-li tehdy možno, mluvit o dědičnosti trůnu, bylo by se to mohlo týkati jen vlastních potomků králových, nikoli však jeho příbuzných. Ač se tedy po zkušenostech z konce let třicátých i z let čtyřicátých zdálo nepochybným, že stavové čeští sami opět budou chtít rozhodnouti, kdo má býti králem, přece mínění v té příčině nebyla zcela svorna.

U českých katolíků patrně pronikalo již předem vědomí vlastní slabosti, užije-li se při volbě způsobu ■ r. 1440, podle něhož se přiznalo právo volební i stavům nižším, většinou utrakvistickým, ■ nebude-li české panstvo katolické zesíleno i zástupci zemí vedlejších. Zde se střetal jejich zájem stavovský a český ■ jejich legitimismem, jenž ostatně, jak víme, nebyl zcela důsledný ani v letech čtyřicátých, ani r. 1453. Ani po smrti Ladislavově nebyl jejich legitimismus neochvějný, zvláště u některých jednotlivců, jejichž ctižádost také zde byla sváděna pokušením vzácné chvíle: víme alespoň o Oldřichovi z Rožmberka, že nemohl mladšímu svému synu Janovi, jenž právě přejal po náhlé smrti bratra Jindřicha správu statků, zapomenouti, že svolil k volbě Jiříkově ■ ne-

zasadil se o volbu vlastní. Vědomí, že s Jiříkem, v jehož pokus o vlastní kandidaturu se snad již napřed věřilo, bude v té příčině těžko soupeřiti, i snaha, uzavříti mu přístup k trůnu, to vše vracelo katolické pány z velké části k legitimismu i ke starým stykům se zeměmi vedlejšími.

Nastávalť případ, ne sice zcela v duchu zákona Karlova z r. 1348, ježto všickni členové rodu lucemburského po meči i přeslici dosud nevymřeli, trvající dosud v sestrách Ladislavových, přece však případ takový, kde ve smyslu Karlově zástupcům vedlejších zemí korunních bylo možno činiti nárok na účast při volbě. A s nimi zajisté byl nasnadě i návrat důrazných obran práv habsburských, opírajících se o staré dědické smlouvy českorakouské.

Proti účasti zemí vedlejších na volbě stáli, jako dříve, stavové utrakvističtí, u nichž neměly většího ohlasu ani tradice, ozývající se ze starších smluv dědických i ze zákonodárství předhusitského a protivící se jejich životním požadavkům. A v samých zemích vedlejších výlučný nárok stavů českých na volbu nacházel již z části souhlas jako vžitý zvyk. Alespoň se stopou toho, že „čeští páni — o stavech nižších se tu nemluví — jsou mocni, voliti krále českého“, setkáváme se u stavů dolnolučických, jejichž země tehdy byla v zástavní držbě hohenzollerské a kteří právě za svého tehdejšího pána Fridricha Braniborského u příležitosti té se přimlouvali.

Jiříkovi bylo těžko, uznati stanovisko katolických pánů jak při jejich odporu proti stavům nižším, přirozeným jeho spojencům, tak při požadavku účasti zemí vedlejších na příští volbě; nechtěl si však již předem zneprátněti panstvo neústupným lpěním na stanovisku utrakvistickém. Vyhnutí se našlo odkladem určitého rozhodnutí: na příští sněm únorový mají přijíti všickni, „ktož právo a hlasy k volení krále od starodávna mají“. Netýkalo se to ani tak otázky, zda i zemím vedleším patří právo volební, jako spíše staršího sporu mezi stavy českými o ně. Než ani země vedlejší nebyly zatím přímo z něho vyloučeny. I jim byla poslána pozvání k sněmu, jenž měl býti generálním sněmem všech zemí korunních. Jestliže však se v pozváních do zemí vedlejších jeho program udával jen povšechně jako opatření pokoje obecného i všeho, čeho by bylo třeba k řádné správě království — přece se tím již vlastně naznačovalo, že je málo naděje, aby stavům zemí vedlejších byla účast na právu volebním přiznána; lze z toho též souditi, že ani ti z českých pánů katolických, které jejich legitimismus činil příznivějšími nárokům zemí vedlejších, zatím se v té věci zemí vedlejších účinněji neujali.

Utrakvistů mohl si býti Jiřík jist tím spíše, že byli sjednoceni, že nebylo mezi nimi nejen rozporů politických, jako r. 1440, avšak ani, při této příležitosti, stavovských, neboť, jak vidíme z jednání jejich vůdců s katolickým panstvem, zemané i města postupovali tehdy zcela jednotně. Bylo z toho patrné, že i utrakvisté si byli vědomi vážnosti chvíle a že stavovské rozdíly,

třebas mezi nimi neutuchly, přece tentokráte podřídili zřetelům vyšším, péči o existenci utrakvismu a jeho posílení.

Slyšíme-li při tom, a to od Rokycany samého, narážku, svědčící, že přišla v úvahu i možnost republiky, zda totiž Čechové podle příkladu starozákonního nemají si voliti soudce, bylo to přece myšleno jen jako vedlejší možnost pro případ, kdyby v Čechách mezi utrakvisty nebylo muže, který by byl hoden důstojnosti královské. Tento případ měl sám o sobě málo příznivých předpokladů. Monarchická Evropa sotva by se s ním byla bez odporu smířila. Čechy pro svou zeměpisnou polohu i povahu, avšak i z důvodů náboženských a národnostních, sotva by se mohly již v 15. století státi ve středu Evropy druhým Švýcarskem. Bránil tomu i monarchistický smysl v lidu i v politických kruzích, zvláště když byl tu již kandidát, jehož zastánci byli přední náboženští vůdcové utrakvističtí, Rokycana i Martin Lupáč. Tím odpadaly i všechny další rozpaky.

V Jiříkovi nacházel český utrakvista spojeny všechny podmínky, jeho králi potřebné. Byl to tehdy „nejmohutnější Čech“ i utrakvista, jehož zásluhy o Čechy, avšak i o kalich — přes některé náladové námitky, dříve již dotčené — byly vděčně uznávány: jeho hospodářská moc i knížecí postavení ve Slezích jej stavělo na roveň jiným knížatům a on všechny obavy, tak silně se ujavší s příchodem Ladislavovým jak v příčině náboženské, tak národnostní, činil zbytečnými. Nebyly by se však tyto obavy vracely v každém případě, kdyby byl zvolen cizinec za krále? A mohl se některý z knížat sousedních Jiříkovi rovnati ve vladařských schopnostech? Zajisté nebyl to císař Fridrich, jehož způsob vlády byl již tehdy Čechům dobře znám. Ostatní Habsburky i knížata německá Čechům odcizovala již jejich „nevěra německá“. Nebyli Čechové od nich před málo léty odmítáni, když království bylo by cizí pomoci velmi potřebovalo? Toho se tehdy v lepších již poměrech nezapomínalo ani při tom, kdo, jako kurfiřt braniborský Fridrich, chválen byl jako vladař dobrý, spravedlivý a pokoje milovný, jemuž kromě toho byla polština, češtině ještě tehdy tak blízká, stejně běžná jako němčina. V Uhrách krále také nebylo, nebylo zde však ani sympatií sbližujících. Tak zbývalo vlastně jen Polsko, než ani to po marných pokusech z rozhraní let třicátých a čtyřicátých nevábilo, třebas náklonnosti slovanské v Čechách nevymřely.

Poslední případ s králem-cizincem Ladislavem byl nejlepším agitačním prostředkem pro kandidaturu domácí, k níž však byl by i bez něho vedl mocný popud vnitřní, tkvící v neobyčejně vzrostlém sebevědomí národním. Odtud rostlo království Jiříkovo. Byl to stesk české duše, toužící po králi své krve. Jako již kdysi, r. 1306, hned po vymření první domácí dynastie, přes to, že leckterí její členové působili dojmem, jenž se špatně srovnával s českým jejich původem, ozvala se nesmělým hlasem touha po novém králi domácím a lidová tradice se tehdy obracela ke Stadicům — tak i za 150 let později ozvala se

tato tužba, silněji však a sebevědoměji. Čechové, kteří dospěli k čisté víře Kristově před jinými národy, mají býti stále ovládáni cizinci i jejich úředníky, kteří neplní zákona božího ■ nepijí z kalicha? A co vše s tím bylo spojeno! Čech by pro neznalost jazyka nemohl ani mluvit s králem-cizincem, vznikaly by úklady, aby národ český byl vykořeněn anebo aby alespoň Čechové se stali otroky Němců, kteří k nim mají od starodávna hluboce zakořeněnou nenávist. Však je dobře známo, jak Ladislav, jenž přece česky uměl, dával Němcům přednost před Čechy. A byl by se ještě více odvážil proti nim, kdyby byl došel plné vlády!

To byly důvody, jejichž ohlas k nám zaznívá ■ pohnuté agitace r. 1458 pro volbu krále domácího, důvody, působící i na ony české katolíky, u nichž též národní sebevědomí mocně vzrostlo, třebaš nenabylo té mesianistické síly, jako u utrakvistů. Zachoval se nám úryvek ze spisku, který pravděpodobně lze spojit se jménem dotčeného již Martina Lupáče, zvoleného r. 1435 za jednoho ■ podbiskupů Rokycanových, a který toto splnutí myšlenky národní i náboženské nad jiné zprávy výrazně zachycuje. Cítíme z něho horký tep obecného vzrušení, předcházejícího volbu Jiříkovu, jak byla česká duše tím hlouběji zvířena, čím více se blížil osudový okamžik volby. Nelze tu necitovati tento výraz obav i nadějí, patřící v této významné chvíli stejně vpřed, jako vzad.

Čechové prý byli od mnoha již let po všech zemích tak proslaveni, že odnikud jim žádné nepřátelství nemohlo uškoditi, neboť bála se jich a jejich odvahy všechna knížata sousední a nikoho nebylo, kdo by se odvážil, čeliti jejich osvědčené statečnosti. Na dvorech knížecích i na sjezdech byli Čechové v úctě přede všemi jinými; i koncil a papežové jejich přání laskavě přijímali. A odkud jim vzešlo to vše, tato přízeň, avšak i proměna nestálého štěstí? „Zajisté nikoli odjinud, leč od naší svaté víry, kterou jsme od boha přijali . . . Hle, v jednotě jsme stáli a setrvali a slávy jsme si přede všemi celého Německa zápasníky a nejbojovnějšími válečníky všude vítězně dobyli přes všechny úklady a spiknutí proti nám. I proto podle přání svého i podle zdravého rozumu pobízím hlasitě k péči, aby nikdo nám nebyl volen za krále, leč je-li to Čech, leč je-li nám sourodý a je-li shodný s mravy našimi i s věrou, je-li ve víře naší cvičený a znalý, je-li v pevnosti víry osvědčený, je-li k obraně její schopný a hotový, je-li k odporu proti nepřátelům jejím odvážný a neohrožený, jehož styky, moudrost, ráznost, mravnost, pečlivost a prozíravost jsou nám známy a skutečně osvědčeny a prokázány a k němuž máme my i všickni naši stálou důvěru. Známoť, že takovým nebude nikdo z knížat nebo velmožů zemí cizích, kteří nedbají o nás, ani o naši svatou víru, leč pouze o to, aby plody sbírali, útisky činili, poklady odvlékali, právům utrhali a aby se jim peníze odváděly. Od těch nám vzejde znevážení národa, sil zbavení, příležitost k ochuzení a možnost zmaru vši slávy naší a moci znamenité, rovněž i víry naší, v níž

žijeme, pohybuje se ■ jsme, nenapravitelný útisk stejně, jako pohroma nám všem neodvratně zhoubná. I proto myslím, pobízím a důtklivě radím, rozhodnouti se pro pana Jiříka ■ Poděbrad, dlouho již ustanoveného správce království českého, jenž dovede vládnouti a spravovati, jehož láska k právu pronikla jaksí všude po celém národě německém. Tenť držel město pražské v dobrém řádu; ten vedl lid obecný pod náležitou poslušností; ten mistra našeho, mistra Jana z Rokycan, se všemi jeho stoupenci nejlépe ochránil; ten, ve víře české jsa vychován, bude jí moci, jako posud činil, mocně brániti; ten péčí nejbdělejší za času krále Ladislava pilně se přičinil, aby víra ta se neoctla v nebezpečí anebo od krále tohoto nebo od jiných Němců neutrpěla žádné újmy. Pod jeho též vládou a správou stalo se království naše proslulým zároveň a slavným, jeho pomocí články víry naší, dávno předchůdci našimi složené, byly bezpečny ■ nedotčeny a od nikoho neutrpěly zamítnutí nebo zákonného odporu. Užitečno proto bude celému městu [spisek se asi obracel především k Pražanům], užitečnější obci zemské [„rei publicae“], avšak nejužitečnější víře naší svaté, aby tato nepodlehla nebo od odpůrců nebyla nakažena: aby on sám jako Čech, jako obce zemské zachovavatel, jako nejohnivější horlitel o víru naši, jako článků našich nejzjevnější obránce a jako nejlepší práv království i obyvatel jeho ochránce byl za krále s nás všech souhlasem i s přáním jednomyslným svorně zvolen, abychom — čehož bůh nedej — kdyby zvolen byl Němec, všecku svou čest nízce neztratili záhubou i zeslabením víry naší, jíž jsme až dosud rostli, a abychom nebyli, leč bychom se s Němci a s jejich věrou shodli, nuceni, čeliti největším nebezpečím statků i životů. Kromě toho, jestliže Němce králem míti budeme, nebudeme moci příště zachovati výsad svých, ani to, co od království bylo odcizeno, znovu získati, ani křivd, ať již spáchaných, ať těch, které teprve spáchaný budou, mstíti, ani víry své množiti.”

V tomto prudkém pathosu ožívaly city, jež kdysi, r. 1420, za děsného přívalu první kruciáty tak mocně promluvily na obranu „tohoto zlatého ■ najzkřesťanilejšího království” proti „nepřátelům našim přirozeným Němcům”, kde slyšíme i zmínky o tom, co tito „sú našemu jazyku učinili v Rýnu, v Míšni, v Prusech.” Ani tento tón nezazněl r. 1458 chaběji. Jako vždy, kdy národní zájmy byly v sázce, ozval se i tehdy živý ohlas dávného jejich strážce Dalimila v „Krátkém sebrání z kronik českých k výstraze věrných Čechův”, jež snad v předvolební agitaci ještě poněkud spisek Lupáčův předešlo. Zde se znovu stavělo před Čechy z poloviny století patnáctého zrcadlo minulosti, aby se „se vši snažností” varovali, „aby v zprávu cizího jazyka a zvláště německého neupadli”, jenž vždy usiluje „kterýmikoliv obyčeji a lstmi ostatní jazyky vyhladiti”. Čechové, „v nichž jest pravá česká síla ■ německým ižádným podšitím nejsú podšiti”, „a najvíce milovníci krve božie” nemohou, poučení svou minulostí, voliti za krále Němce; jinak on již „sková některaký klobúček lstivý” k jejich utištění, ne-li hned, tedy po letech. Králem má býti kališ-

ník Čech, a nelze-li jinak, alespoň Slovan; v krajním případě by to mohl býti i jiný křesťan, jenom ne Němec.

V „Krátkém sebrání“ se požadavek národního království vyslovil, avšak beze všeho spojení s jménem Jiříkovým, ač narážka na „najmohutnějšího Čecha“, jehož by Němci nepřijali ani jen za měšťana, neřku-li za pána, zdá se míti vztah k Jiříkovi. „Krátké sebrání“ zůstalo tak ještě státi na půli cestě, nedosahujíc v příčině národní kandidatury rázné rozhodnosti úryvku shora uvedeného, jenž po trpké škole zkušenosti, dávající nejasným dříve tužbám konečně určitý tvar, nepřipouštěl již možnosti jiné kandidatury, ani slovanské: jemu byl Jiřík jediným možným kandidátem.

Jako dříve, r. 1444 i 1452, najdeme Rokycanu působiti ve prospěch Jiříkův, tak ani tentokráte přes leckteré stíny, které v posledních letech zasáhly jejich osobní vztahy, nechyběl Rokycana při agitaci volební; dával jí ve službu prostředek nejúčinnější, své slovo na kazatelně, příklad to mnohým, neúnavně však působě i jinak pro Jiříka, rozesílaje listy i posly nejen po Praze, nýbrž i na venkově po městech i hradech a přesvědčuje všemožně své stoupence, že volba Jiříkova je spojena s osudem utrakvismu i češství.

Bylo by možno, srovnávati tuto vzrušenou náladu s podobným poněkud případem, jež prožívala Francie před tím v letech dvacátých, aby výrazněji vynikla povaha české volby z r. 1458 i naléhavost jejího řešení ve smyslu Jiříkově. Také Francouzové tehdy měli staré úhlavní nepřátele v Angličanech. Právě r. 1420, za kruciáty proti Čechům, dosáhl anglický král Jindřich V. sňatku s princeznou francouzskou Kateřinou i toho, že král Karel VI. uznal jej za dědice trůnu bez ohledu na práva vlastního syna Karla, a Paříž viděla slavný vjezd vítězného Jindřicha. Krátce potom, r. 1422, sice zemřeli Jindřich V. i Karel VI., avšak anglické nebezpečí ani potom nezmizelo. Tehdy Alan Chartier ve svém „Quadrilogue invectif“ představil Francii v podobě ušlechtilé ženy s vladařským gestem a v nádherném šatě, jehož výzdoba budí vzpomínky na hrdinské činy minulosti, jenž však sám je rozedřen a potrhán: koruna hrozí jí s hlavy spadnouti, a ona sama, před rumy skvělého kdysi paláce, marně zatím zve svářící se privilegované stavy, aby následovali příkladu včel, jež kladou život za svou královnu. Jestliže však tito neslyší, je tu mínění veřejné, které zruší smlouvy státní, přičící se zájmům národním, a půjde přes ně, aby hájilo své cti národní a zastalo se národní dynastie i jednotnosti državy francouzské. U Chartiera ještě je lid jako loď bez vesla a jako kůň bez uzdy. Třebas „král z Bourges“, jak byl zván Karel VII., nebyl mužem, který by svými vlastnostmi i chováním ospravedlnil lásku lidu, přece právě pro něj vzbudilo se v lidových vrstvách hnutí, jež své těžce uražené sebevědomí národní spojilo s prudkým citem royalistickým, jemuž král z domácí krve, byť i nehodný, znamenal vtělení národní tradice: a hnutí to našlo svůj výraz i vůdce, který se chopil vesla bezvládné lodi, v Panně Orleánské.

A přece, jaký rozdíl mezi Francií a husitskými Čechami! Velikému národu francouzskému byly i vítězné úspěchy anglické a nebezpečí cizí dynastie nebezpečím jen přechodným: bylať na jeho straně početnost, kultura i konečná sjednocenost národní, přehlušující rozpory politické i stavovské, a podstaty francouzské nebylo by se ani vážně dotklo, i kdyby se byla cizí dynastie opravdu déle na trůně udržela. Avšak v Čechách, rozdělených mimo to náboženstvím, v národu celkem málo početném, válkou husitskou velmi zeslabeném a obklíčeném prostředím nepřátelským, dynastie cizí, cizí rodem i věrou, mohla zasáhnouti samy životní kořeny národní a mohla živel, který se svým češtvím spojoval i svůj utrakvismus, ne-li přivést úplně v záhubu, tedy alespoň uvést v cizí podruží.

Proto je i vysvětlitelno, že se vracely hlasy, ukazující k Polsku, jehož moc unií s Litvou i bojem s Řádem tak mohutně vzrostla. Nepřicházela r. 1458 opět příležitost, aby se nyní splnily marné kdysi pokusy o větší říši slovanskou? Zápas se společným nepřítelem německým byl by se neobyčejně usnadnil a nový útvar slovanský byl by podával i zajímavé vyhlídky v příčině kulturní, neboť Čechové, třeba početně v menšině, avšak kulturně tehdy hybnější a pokročilejší, byli by pravděpodobně v unii českopolské udávali směr. Avšak víra opět pronesla své „veto“ a zmařila svůdnou naději, že, jestliže nevadilo unii polskolitevské pravoslaví příslušných k ní krajin ruských, nebude na konec vaditi unii českopolské ani český utrakvismus, jenž právě těmito novými styky s pravoslavím byl by mohl uniknouti ze své slepé uličky, zjednáva si v Polsku oporu, jaké dříve při jednání s Cařihradem nenacházel! Zbyhněv Olešnický i po své smrti zůstával v té příčině vítězem a vzorem. Polský katolicismus nacházel pro svou ctižádost jiné cesty. Aby Čechové, zmýlivší se ve své důvěře v Polsko za války husitské i pak za Albrechta II., mohli se v otázce královské skutečně vrátiti na cestu, vedoucí do Polska, bylo by třeba lepších záruk, než jim toto mohlo i chtělo podati. Polsko, znovu zaměstnané svým bojem s Řádem, vidělo zatím bližší a přirozenější cíl své politiky v přístupu k Baltu. Až bude hotovo s touto otázkou, bude snad i ochotnější k Čechům. Co bylo zanedbáno r. 1458 — polský důraz na práva královny Alžběty, sestry Ladislavovy, byl příliš slabý a theoretický — nebylo přece ještě ztraceno a odloženo navždy: i později ještě mohly Čechy najíti nejen v Polsku krále, nýbrž i svazky s Polskem samým. Zatím však plán unie českopolské neměl praktického významu.

Je pochopitelno, že za takových okolností, v souvislosti s nedávným jednáním s Francií o nevěstu mladému králi, mohla míti své přívržence i kandidatura francouzská, jež pro vzdálenost mezi oběma státy nehrozila nebezpečím národnostním a jež finančními výhodami slibovala rychleji pomoci k restauraci moci královské. Ovšem zůstával i tu rozpor u víře, jenž by i v tomto případě dělil krále od většiny jehopoddaných: na druhé však straně právě

Francie, známá svou oposičností proti papežství — platila zde dosud pragmatická sankce z r. 1438 — mohla vymoci na církvi cenné ústupky ve prospěch utrakvismu. Než to vše byly možnosti, slibně vábíci jen za volební agitace, jejichž význam praktický však byl velmi nejistý.

I není divu, že se utrakvismus držel jistoty prokázané, o níž nemusil pochybovati, svého vlastního kandidáta, jehož schopnosti i prostředky jej k nápadnictví opravňovaly. Český stát bude tak státi sám, bez cizí opory, ač nikoli bez nebezpečí, že by mohlo dojíti k odtržení zemí vedlejších. Než ani tato možnost při volbě Jiříkově nebyla tak vážná, jak se na první pohled zdálo. Morava, většinou česká i utrakvistická, byť i na volbě samé přímo nezúčastněná, sotva se bude déle vzpírati proti výhodám, i jí plynoucím z národního a husitského království, a ani ve Slezích, s výjimkou Vratislavských, za nebezpečí, hrozícího jim jinak od Polska i za značné moci i vlivu, jež tu již Jiřík sám měl, nebyla již předem nálada, Jiříkovi zcela nepříznivá. Přes to však je otázka, která sice v této formě nebyla tehdy kladena, která však se tím více vtírá dnes při naší době s poměry století 15., otázka, která ani od nynějších historiků není vždy zodpovídána kladně, zda totiž český stát z r. 1458 a vůbec z doby Jiříkovy byl politicky soběstačný.

Poměry z r. 1458 byly příznivější než r. 1420, na počátku války husitské, kdy se trůnu jako jeho přirozený dědic domáhal Zikmund, uznaný od zemí vedlejších i od českých katolíků, sám energický muž i obratný diplomat, zároveň král uherský i římský, s nímž stál Albrecht Rakouský, snoubenec a brzo choť jediné jeho dcery, takže prsten, svírající tehdy české husitství, byl pevnější i těsnější než r. 1458, kdy císařem římským byl neschopný Fridrich III., ježž smrt Ladislavova zapletla ve spor o dědictví s nejbližšími příbuznými. Německé sousedství bylo stejně, jako dříve, roztrženo ve více držav rodových, navenek vzájemnými spory silně oslabovaných. Říše římská trvala vlastně jen podle jména, jsouc jen stínem veliké minulosti, a k jednotné akci se nedovedla vzhopiti.

Pouze Polsko a Uhry byly většími státními celky, odkud bylo možno, aby nějaký vydatnější odpor přišel. Polsku při tom bránila jeho kmenová příbuznost, činíc válku proti Čechám velmi nepravděpodobnou, zvláště dokud zápas s Řádem nebyl dobojován. Proti Uhrám, nehledíc k tomu, že tyto samy současným osazením trůnu kandidátem domácím na delší dobu sdílely s Čechami podobnou situaci, byl stát český, třeba menší, svou poměrně větší hustotou i pokročilostí obyvatelstva a svým vynikajícím vojenstvím nepřítelem zcela rovnocenným, zvláště byl-li pod vládou energického krále, který by dovedl spojití všechny síly království a spory náboženské i národnostní překlenouti moudrou politikou, v jejíž obraně by všichni jeho obyvatelé viděli i svůj hmotný zájem. Vzpomeňme, jak tvrdým ořechem byl jen Jiskra na Slovensku Hunyadovi i později Matyášovi! Právě na Slovensku se hlásí zřetel, který již

tehdy měl svou, třebaž zatím jen potenciální energii politickou: zde zvolna vzrůstala setba z války husitské i ze zápasů Jiskrových. Jiskra nebránil se jen vlastními silami, nýbrž i s pomocí Slováků, probuzených českými podněty k většímu vědomí národnímu, ■ části však i k novému přesvědčení náboženskému. Je sice pravda, že, když později vypukl boj mezi Jiříkem a Matyášem, na Slovensku bylo ticho a že Slováci, bojovali-li, účastnili se boje na straně uherské. Bylo však lze doufati, že nebude tak, přeneseli-li Jiřík válku na Slovensko samé, a že se zde bude opakovati, co se tu dalo již za Jiskry, avšak ve formě větší ■ mocnější, že slovenské vědomí stejné víry i národnosti vzplápolá ještě energičtěji. Co bylo skoro možno za Jiskry, nebude méně možno za obnovené české invase za Jiříka: zůstane pak i dále Slovensko při Uhrách, nespojí se i ono ■ českou korunou? Byly to zásvity něčeho, co sice nepřišlo, co však přijíti mohlo, kdyby neblahé okolnosti nebyly změnily směr událostí.

Nejvážnějším nepřítelem českého husitství nebyli ani tak jeho přímí sousedé, jako kurie římská, postižená sice již ■ části důsledky velikého přerodu světa středověkého, přece však ještě dosti silná, aby svým nepřestávajícím úsilím o stejnotvarý universalismus západního křesťanstva způsobila církvi utrakvistické i státu, který ji podpíral, překážky nejnebezpečnější. Než ani ona nebyla nepřemožitelná a všemohoucí proti mladé, prudké síle nikoli jednotlivého knížete, zápasícího o politickou moc, nýbrž národa, zaníceného stálou obětavou láskou pro své mravní ideály. Jako papežství se z moci církevní stalo i mocí politickou, tak právě na tomto poli bylo možno schopnému politikovi rázu Jiříkova najíti prostředky, aby přiměl papeže, vzdáti se velikých, ale již nečasových plánů: bylo to možno stejně na poli mezinárodní politiky evropské, jako rozvážným postupem uvnitř státu českého, ne-li sjednocením různorodých živlů náboženských, jež se již tehdy těžko daly sloučiti, tedy rozumnou úpravou jejich sporů, jež by každé straně zaručovala její zákonnou existenci a kde by posun hraniční čáry mezi nimi se dál ne násilnými pokusy a převraty, nýbrž přirozeným rytmem vývojovým. Znamenalo to, přinutiti církev římskou, aby nejen uznala i pro sebe hranice mezi sférou politickou a církevní, nýbrž aby i v ohledu církevním omezila své nároky na jedinou a výlučnou platnost vlastních zásad i forem, připouštějíc životní možnost ve svém rámci i zvláštním útvarům církevním.

Záleželo při tom i na českých katolicích, aby, nemusejíce se obávati o své bytí, spokojili se s místem, které jim jako menšině náleželo, a aby nespolehali při tom na cizí, kuriální pomoc. Bylo nutno, aby katolická menšina nečinila nároku na první místo v zemi, na trůn královský; ten, jestliže mělo dojíti ke království národnímu, k volbě kandidáta domácího — a na tom záleželo i katolíkům, pokud si správně uvědomovali následky toho v příčině národní, nejen náboženské — nemohl býti obsazen leč z utrakvistů, z přirozené většiny národní. Katolická menšina nemusila se báti potlačení a nemusila žádati pro

sebe záruku v králi katolickém, jsouc sama částkou velké náboženské společnosti, katolického západu a majíc proto v nezbytí silnou oporu v cizině. Podobného pocitu jistoty však nebylo u utrakvistů, kteří neměli v cizině souvěrců ani příznivců, alespoň ne tolik, aby to mělo nějaký význam politický, a kteří musili se báti vlády katolické, zvláště dal-li se na ni se strany církevní čekati mocný nátlak, aby všechny náboženské odchylky odstranila. Cizina sama, alespoň činitelé politicky v ní rozhodující, nebyla již tehdy většinou tak nábožensky citlivá, aby jí náboženská odlišnost krále vadila ve stycích s ním, byly-li tyto jinak žádoucí: to vidíme později velmi patrně ve vlastním případě Jiříkově. Proto na českých katolících byla hlavní historická odpovědnost za další vývoj: kurie i s těmi, které by snad ze sousedů proti Čechům získala, byla by bezmocna proti dohodě českých katolíků s utrakvisty, za níž, jen když se katolíci vzdali pokusů o převrat ve znamení úplné restaurace katolické, bylo již možno, ostatní spory mezi nimi vyřídit bez otřesení základů bytu národního.

Jak se mezi katolíky opravdu soudilo o volbě králově a jejích účincích, svědčí dva veršované zlomky Prokopa, písaře novoměstského, jež patrně sem časově náležejí a z nichž druhý, větší a pro nás zajímavější, podle toho by nebyl leč epilogem zvláštního spisku, jakési katolické obdoby „Krátkého sebrání“ při volbě r. 1458. Autor, jenž patrně, již pro své úřední postavení mezi utrakvisty, vystupoval stejně anonymně, jako autoři druhých spisků agitacních, třebaš zasvěcenci roušku tu prohlédali — od volby čeká upokojení země, kdy se již lid nebude bouřiti, avšak doufá i v sjednocení náboženské, v jednotu rozdvojeného kněžstva pod mocí arcibiskupa a prelátů. To se zdá svědčiti o naději v krále katolického, který splní restaurační plány českých katolíků. Při tom dva verše, že, nebude-li krále,

„strach, že bude šlechta manem,
bude zase chlap, trúp pánem” —

ukazují aristokratickou, panskou náladu českého katolicismu, bojícího se bouří, aby lid a jeho vůdcové opět neovládli pole, jako za doby Tábořských. Poměr ke kandidatuře německé ve zlomku tomto sice vyznačen není, zato však ve zlomku druhém čteme verše zcela obdobné nálady, jako v „Krátkém sebrání”:

„Zříš, jakt’ Němci Čechuóm přejí,
jich zlému se s pláčem smějí!”

Tento český tón byl pozoruhodný zvláště se strany katolické, i když se s ním neshodovali všichni souvěrci autorovi. Ve spojitosti s výzvou k rychlé volbě vlastně byl i bez určitějších narážek osobních doporučením domácí kandidatury, při čemž a ní nebyl vylučován ani Jiřík, ovšem zatím za podobných

předpokladů o obnově poměrů náboženských, jež s pojetím vůdčí úlohy Jiříkovy spojoval již Eneáš Silvius. Česká menšina katolická, i pokud příznivě smýšlela o Jiříkovi, vstupovala tak v nové období, nevzdávajíc se staršího programu; avšak její národní horlivost mohla vzbouzeti naděje, že při umírněné politice Jiříkově přece jen tu nastane vyrovnání na prospěch zájmů národní většiny.

Tato rozvážná umírněnost Jiříkova byla důvodem, proč se nakonec mohlo čekat podobné usmíření s novými poměry i u německých katolíků v Čechách i v zemích vedlejších. I jim slibovalo národní království Jiříkovo spolu se zajištěním pokoje a právních řádů, jež činilo spojení s rozkvétající říší českou tak žádoucím, záruky právní ochrany jejich národní i náboženské existence, třebas ne její nedotknutelnost proti přirozeným požadavkům vývoje. Postupující rozvoj živlu českého a slovanského odpovídal skutečným poměrům a neznamenal nijak křivdu na Němcích. Vývoj i zde přinášel spravedlivější vyrovnání ve prospěch český a slovanský a byl by organickým postupem, přirozeným přílivem a rozpětím české síly, pomalu a jistě stoupajícím, v dohledné době přinesl ještě více. Co se stalo v českých městech, bylo by se z části, třebas ne tak rychle a násilně, mohlo opakovati i na Moravě, v Lužicích i v Horním Slezsku, a okolnosti, že vláda a její orgány jsou české, byly by vliv český vzrůstaly znatelně i v prostředí čistě německém bez přímého rušení starších výsad. Byl to prostý důsledek toho, že zakladateli i udržovateli státu českého byli Čechové: české národní království bylo základem i k znárodnění státu českého a český ráz postupem času byl by tu musil převládnouti. Než jako volba utrakvistického krále nevyklučovala trvání katolictví, bylo by za českého krále trvalo i němectví, pokud mělo svůj oprávněný důvod existenční ve skutečných poměrech a nikoli jen v privilegovaných nárocích, jimž konkrétní skutečnost neodpovídala.

Vhodnost volby Jiříkovy, jež se mohla státi pravým východiskem tohoto přirozeného vývoje, českým voličům nově ozřejmila a přiblížila obdobná událost v sousedství, která v Čechách vyvolala mnoho pozornosti a byla tu vykládána jako přímý vzor pro nastávající volbu pražskou. Bylo to zvolení mladšího bratra nedávno v Budíně popraveného Ladislava Hunyada, Matyáše, právě dlícího v Praze: byl sem jako zajatec královský z Vídně přiveden v týž den, kdy král Ladislav zemřel, a byl zde v Jiříkově domě i rodině chován spíše jako host než vězeň. Jiřík sám nejlépe tušil, co by pro něho sama znamenala volba jeho svěřence, jemuž, sotva 18tiletému — byl stejně stár jako král Ladislav — nebyly ovšem stupni k trůnu jeho vlastní zásluhy, nýbrž hrdinské činy jeho otce Jana Hunyada. Proto se všemi prostředky, které mu byly pohotově, přičinil, aby byl Matyáš na lednovém sněmu budínském za krále zvolen.

Také v Uhrách volbu předcházelo podobné napětí, jako v Čechách. Ani zde nebyl akt volební nenadálou událostí, nýbrž byl dobře připraven předcházet

jícím jednáním. Jedním z jeho článků byly úmluvy Jiříkovy s důvěrníkem rodiny Hunyadovy Janem Vítězem, biskupem varadinským, přišedším v prosinci r. 1457 do Prahy, aby vyjednal propuštění Matyášovo. Za ochotu, dáti mladému Hunyadovi svobodu, i za prostřednictví, k němuž se Jiřík zavázal jak u Jiskry a jiných českých vlivných činitelů vojenských v Uhrách, tak i u Ujlakiho, jednoho ■ kandidátů trůnu, patrně již tehdy jemu slíbena veliká odměna peněžitá, jež mu mohla přijíti vhod při volbě vlastní. Kromě toho však Jiřík myslil i na mravní účinky volby uherské v jeho prospěch, nejen na české voliče, nýbrž i v Římě a u knížat sousedních. Jiřík dobře znal vřelý poměr římské kurie k rodině Hunyadově a tušil, že se proto kurie nebude protiviti volbě Matyášově: bude se pak moci vzepříti i druhé volbě podobné? Také cizina bude již volbou uherskou naladěna, aby ani jeho volba ji nepřekvapila.

Obdoba mezi oběma volbami, uherskou a českou, je zajímavá nejen společným základem, vůlí národní, již se ani největší odpůrci domácí neodvážili opřít, nýbrž i jejich průběhem a ohlasem, jež vzbudily v současném mínění veřejném. Ani volba Matyášova nebyla cizině zjevem milým a přirozeným, a výklady o násilí, hrozbách, šibenících atd. i při ní se vyskytly. Avšak přece byl podstatný rozdíl mezi ní a volbou Jiříkovou: čím dále od r. 1458, tím více se volba Matyášova vžívala, byť i později zůstali někteří, kdo se s ní nemohli smířiti, jako Kazimír Polský, ■ stále více se zapomínalo, že nebyla to „dei gracia“, nýbrž „populi gracia“, jež Matyášovi vložila korunu na hlavu. Hluk odporu umlkal před tímto povýšencem, jenž také na trůn vstoupil přes legitimní nároky jiných kandidátů — aby se zato za nové války husitské tím více ■ hlučněji ozýval proti volbě Jiříkově. S Matyášem katolíkem a Maďarem se cizí veřejné mínění smířilo, nikoli však s českým utrakvistou Jiříkem, třebaže se také naskytly chvíle, kdy se zdálo, že i u něho okolnosti zastrou původ jeho královské moci. A tento způsob hodnocení se více méně opakuje i v pozdějších míněních o vládě a osobnostech obou nových králů: náboženský i národnostní přízvuk i ještě dnes důsledně zhoršuje jejich srovnávání v neprospěch Jiříkův.

Současně, když z dálky odstraňoval překážky volbě Matyášově, připravoval Jiřík i volbu svou, nepochybně hned na sněmu prosincovém, důvěrně o tom jednaje s vůdci utrakvistického zemanstva ■ měst, s nimiž ovšem dohoda byla snadná. Zato tím hůře bylo s více pány katolickými — někteří ovšem šli s Jiříkem již od počátku — ač v zájmu Jiříkově bylo, aby volba pražská, stejně jako uherská, byla svorná, bez vnitřního rozkolu, jenž by podával příležitost k protestům. Lhůta rychle ubíhala, a dohody s panstvem stále ještě nebylo. Ještě než se vrátilo české poselstvo z Francie, jehož příchodu si Jiřík přál právě k dohodě s panstvem, ani ne tak pro Zdeňka ze Šternberka, jehož vrtkavou nespolehlivost bylo teprve třeba přemoci, jako spíše pro Jindřicha z Michalovic a Jindřicha z Lipého, kteří mohli býti vhodnými prostředníky mezi ním

a panstvem — musil Jiřík na konci ledna 1458 odejeti s Matyášem na Moravu do Strážnice, aby tam přijal odměnu, jež záležela nejen v penězích, nýbrž i ve smlouvě o sňatek mladého krále uherského s jeho dcerou Kateřinou. Zde již bylo též možno, vejíti ve styk s předními členy panstva moravského, zatím co v Praze nit jednání byla v rukou bystré choti Jiříkovy Johanny, jež při tom mohla užítí zvláště pomoci svého bratra Lva z Rožmitálu.

Ty doby již zašly, kdy Čechy, zubožené a spory vnitřními rozervané, nelákaly kandidátů a kdy čeští stavové marně jich hledali. Výsledky Jiříkovy správy byly patrný i zvenčí, a kandidáti, hlásící se o mocnou opět korunu, nebyli již tak citliví k dědickým nárokům cizím. Ještě před návratem poselstva z Francie se již nepochybně v Praze vědělo o kandidatuře prince francouzského Karla, jehož, alespoň ze začátku, hlavně se zastával Zdeněk ze Šternberka. To byl kandidát, nebezpečný svými finančními nabídkami, jež, podávající i výhody osobní, měly značný vliv na některé přední stavy. Vlastní nebezpečí však hrozilo od nejagilnějšího kandidáta, švakra Ladislavova Viléma Saského, někdy spojence Jiříkova, jenž zvláště čilou agitaci rozvinul v zemích vedlejších, kde jako Němec i svým legitimistickým stanoviskem mohl čekati nejvíce podpory. Jiřík k saským pokusům o jeho přízeň zachovával chladnou zdrželivost; jeho odjezdem do Strážnice se opozdilo, jistě ne bez úmyslu, vydání glejtů, takže saské poselstvo přijelo do Prahy dosti pozdě, již za sněmu, jenž se měl začítí 22., skutečně však byl zahájen až 27. února na staroměstské radnici, a po svém příjezdu (28. února) nemohlo si pak z pochopitelných příčin vymoci soukromé rozmluvy s Jiříkem.

Agitací strany utrakvistické se již ujalo heslo volby krále domácího, což nepochybně přimělo zástupce hornolužické, kteří jedině přijeli sem ze zemí vedlejších, k rychlému odjezdu, sotva byl sněm zahájen, aby snad svou přítomností volbu Jiříkovu neutvrdili. Je nevhodné, tendenčně snižovati toto lidové hnutí, jež vyvřelo z největších hloubek české duše, jako bouřlivé projevy luzy, omezující všecku volnost jednání; stejně bychom pak musili označiti i národní hnutí maďarské. Lidu bylo těžko brániti, aby se neozýval v hlučných scénách davových, jež však nikde neměly rázu násilí, v otázce, dotýkající se jeho bytostných zájmů, v níž však sám přímo mluvití a o ní rozhodovati nemohl.

Ani tehdy se ještě katoličtí páni zcela nerozhodli pro Jiříka, váhající mezi osobními zájmy, jež v tomto případě bez obtíží mohli maskovati obecnými zájmy katolickými, a mezi vůlí širokých vrstev, dmoucí se jako stoupající příliv mořský. Utrakvističtí zástupci, přišedše hned 27. února do zvláštní schůzky katolické, prohlásili, že jejich strana, přející si míti jen Čecha králem, zvolí si jej bez ohledu na katolíky, jestliže tito jí do 1. března neodpovědí. Snad již tehdy byly Jiříkovi předloženy některé požadavky panské, nejen o ochraně víry katolické, nýbrž i o leckterých jiných věcech, stavovsky panstvu prospěšných, avšak zdá se, že dojednáno o nich před volbou nebylo.

Kromě těchto otázek zásadních, zatím odložených, bylo ještě třeba, zvláště aby se čelilo slibům francouzským, vyřídit i více otázek osobních, které nebylo možno odložit, totiž, krátce řečeno, bylo nutno, koupiti si hlasy předních pánů určitými závazky. Je to nepěkný rys časový, jenž však není vlastní jen Čechám století 15. — známy jsou dobře i okolnosti volby Ferdinanda I. z roku 1526 — nýbrž je tehdy obecný a uplatnil se mezi jiným i při volbě Matyášově. Zjev ten je rubem ideální stránky volby Jiříkovy, avšak nelze jej přičísti na vrub jen tomu, kdo z nutnosti dával, nýbrž a hlavně i těm, kdo žádali a brali, a to bylo v tomto případě katolické panstvo, jež samo bylo vinno, že k jednomu z nejkrásnějších okamžiků českých dějin bylo připoutáno nikoli srdcem, ušlechtilou vášní, nýbrž zlatým řetězem. Známe osoby, známe i prostředky, jakými byly získány. A jistě je pro katolické panstvo příznačno, že mezi nimi vedle Jana z Rožmberka najdeme i příštího vůdce jednoty zelenohorské, Zdeňka ze Šternberka, jenž byl patrně získán již předem, kdežto Rožmberkovi a několika jiným pánům zůstávala volba až do posledka otázkou otevřenou. Než mráček nekalí zlaté slávy sluneční a egoistický tento rys je jen střízlivě praktickým doprovodem velikého a čistého nadšení národní většiny. Struska ta zanikla v množství vzácného kovu.

Přes to však, že ve věci hlavní bylo jasno, nebylo vše úplně jisto, aby pochybnosti byly zcela odstraněny. Ani po takové přípravě, ač Jiřík mohl celkem s klidem hleděti vstříc výsledkům volebním, nebyla volba smluvenou hrou, již bylo jen třeba bezvadně sehráti. Stále zbývala u některých stavů jistá nerozhodnost, jež mohla volbě dodati nečekaných zápletek dramatických. Než přece jsou nesprávné zprávy o chystaném násilí, jež po případě mělo váhavce k souhlasu donutiti, o hrozbách Jiříkových, zmocněných prý kromě davů ozbrojenců, ukrytých a přece zpozorovaných na vhodných místech, a kromě hroživé vřavy lidu na náměstí dokonce i přítomností katů při volbě samé. Sběh lidu nemohl překvapovati a vysvětlovaly jej s dostatek vážnost děje volebního i obecný zájem na něm. Že to ovšem tísnivě působilo na leckteré voliče, vidoucí horečnou touhu lidu po domácím králi a přímo po Jiříkovi, jehož jméno se z davů stále ozývalo, bylo pochopitelné; byla to mocná sugesce lidové vůle, jež i bez násilí měla veliký vliv na voliče a zvláště na ty, kdo dosud váhali. Hlučné vzrušení davů pronikalo zvenčí i do velké radniční síně. Aby však příslušné meze byly zachovány, o to pečoval spolu s úřady městskými Jiřík sám: nutil jej k tomu i vlastní jeho zájem, aby volba, proti níž bylo lze již předem čekat protesty, měla průběh klidný a důstojný. Jako jindy při sněmích a podobných příležitostech, bylo i tehdy postaráno o hojně stráž, jímž ovšem úmyslnost odpůrců volby přičetla pak dotčený již úkol opáčný.

Ačkoli, jak se zdá, nebylo již pochyb o tom, že z účasti na volbě nelze stavy nižší vyloučiti, přece v poslední chvíli v den volby, ve čtvrtek 2. března, mohla se váhavostí některých pánů katolických naskytnouti překážka volbě jedno-

myslné, o niž prozíravému Jiříkovi hlavně šlo. Poslední lhůtu podalo ještě čtení listin o právu volebním i starších smlouvách dědických, pro něž narychlo po slyšení poslů saských 1. března Jiřík poslal na Karlštejn. Mělo to však jen význam formální. Jestliže poslové saší z toho, že bylo pro listiny posláno, čekali, že se o právním podkladu nároků Vilémových rozvine dlouhé jednání — zmýlili se! Šlo jen o odstranění posledních rozpaků, a když Jiřík ■ jadrnou výmluvností prohlásil, že není proti volbě námitek, bylo jasno, že nastala rozhodná chvíle. Jan ■ Rožmberka sice ještě svým přátelům připomínal smlouvy českorakouské, při nichž visí pečeť jeho předků, avšak jeho legitimismus nebyl neoblomný; Šternberk, jenž tu byl hlavním prostředníkem, po straně se s ním i ještě s jinými podobnými váhavci jménem Jiříkovým dohodl, právě včas, kdy mezi utrakvistickými sněmovníky bylo již pozorovati rozčilení nad odklady katolickými a kdy i zvenčí z šumu davů stále hlasněji pronikalo do sněmovní síně jméno Jiříkovo.

Bylo ■ polednách a v síni nastalo utišení, jako by sněmovníci s bázní váhali před velikým rozhodnutím, jež skrýval v sobě nejbližší okamžik. Bylo zjevno, že nejen venku, na náměstí, zalitém jarním sluncem, nýbrž i ve vážné, prostorné síni ■ korouhvemi staré slávy husitské na zdích, jejímiž okny pronikal sem velkolepý obrys Rokycanova Týna — je vůle již jedna, že jen krok již dělí shromáždění volební od vrcholu strmého vzestupu, odkud se rozevře daleký výhled v nový, jen tušený kraj. Bylo zjevno, že tu není třeba obvyklých formalit volebních, že stačí vysloviti jen jedno jméno, aby se jím vyjádřilo, co se již chvělo na všech rtech.

Než již kleká nejvyšší po Jiříkovi úředník zemský a první magnát katolický, nejvyšší purkrabí Zdeněk ze Šternberka, před Jiříkem a volá: „Nechť pan správce je králem našim!“ A zvučný ten hlas je znamením i pro ostatní, a za bouřlivého volání „Živ buď Jiří, král Čechů!“ nadchází chvíle radostného vytržení, jež, protrhši vazbu všech rozpaků i ohledů, jímá mocí neodolatelnou i ty, kdo ještě před chvílí váhali. Mohutný zpěv „Tě boha chválíme,“ i ven na náměstí pronikající, a hlas zvonu radničního, k němuž se brzo též připojují slavné hlaholy jiných zvonů kostelních, ohlašují Praze, že má krále; vlna opojné radosti přelévá se mžikem i ven, a lid na náměstí, slévaje se s nově sbíhajícím se množstvím jako rozvlněné moře, jásot svůj spojuje se zpěvem sněmovníků: v této jedinečné slunečné chvíli triumfuje češství, přehlušujíc, třeba jen nakrátko, vše, co je dělí, a v jednom citu sjednocený národ vítá svého krále, „krále českého národa“, jak brzo potom píší Vratislavští, dobře vystihující význam volby, jež stvořila české národní království.

Jiřík, ujímaje se hodnosti toužené i podávané, rozechvělým hlasem žádal všech voličů, aby mu při vykonávání úřadu, jež naň vznášejí, byli radni i pomocni, a sliboval, že všechny zachová při jejich víře, právech i svobodách, a stavové mu pomoc se slzami připovídali. Hned potom za veliké radosti všech

věrných Čechů, z nichž mnozí jen pláčem mohli vyjádřiti mohutný dojem toho, že jsou již vysvobozeni „z moci německých kráľuov“, veden nový král v průvodu všech sněmovníků, v čele se Šternberkem, Rožmberkem i Zbyňkem Zajícem — utrakvista Jindřich z Lipého, nejvyšší maršálek, nesl před ním meč jako znamení moci kráľovské i sjednocené síly české — do Týna. Zde již byl pro něho připraven stolec kráľovský a Rokycanova výmluvnost dala velíkémú okamžiku pravý výraz spolu se srdečným díkem všem sněmovníkům, „že sú se k tomu přičinili, že sú zvolili od milého boha krále českého“, slavného, jenž jejich víry obhájí. To ve středisku utrakvismu a za přítomnosti katolického panstva se zdálo býti předzvěstí nové doby, kdy český „dvój lid“ bude již paměťliv, že je téže krve a že úspěch právě dosažený je zároveň i jim, stavům, závazkem do budoucna. Stezky, po nichž se Čechové rozešli, zdály se opět sbíhati: nebude to však jen nová křižovatka? Z Týna průvod s kráľem šel pak Celetnou ulicí do Kráľova dvora za zpěvu staré hymny svatováclavské, jež ani husitstvím neztratila mocného svého kouzla, i tehdy sbližující česká srdce, a v níž k vzpomínkám na největší chvíle minulosti se družila i pevná důvěra v budoucnost českého kmene.

Volba Jiříkova byla úspěchem neobyčejným, přece však měla zatím jen význam pro Čechy vlastní, neboť země vedlejší se jí nezúčastnily. I bylo třeba tento podklad doplniti jejich uznáním i přijetím kráľovým mezi ostatní panovníky křesťanské. Z otázky české se opět stávala otázka mezinárodní, při níž záleželo na tom, jak kromě vedlejších zemí korunních i ostatní katolická Evropa se zachová k těmto politickým důsledkům kompaktat a zda nebude v Jiříkovi viděti kacíře, jehož nelze za krále přijmouti. Až dosud byl to dav kacírů, jež si zvykla Evropa viděti v českých husitech, dav vítězný, s nímž proto, třebas to nebylo příjemné, bylo nutno leckdy jednati. Jakmile se Jiřík stal správcem, byl s ním i utrakvismus na postupu, stává se oficielním činitelem, ■ na sjezdech, jako r. 1455 v Novém Městě za Vídní, dostávalo se již Jiříkovi místa, vyhrazeného knížatům. R. 1458 šlo již o to, uznati spolu s osobou Jiříkovou i český národní stát, jenž — a to právě bylo kamenem úrazu — měl právě spojením s jeho osobou i příznak utrakvistický. O to byla situace Jiříkova horší než Matyášova. A s otázkou, zda země vedlejší, ne tak Morava, jako Lužice a Slezsko, uznají svou příslušnost ke státu s jeho základem českým a utrakvistickým, vracela se otázka již dotčená, zda český stát se udrží ve své celistvosti, zda nenastane opět nebezpečí roztržení, jako za války husitské.

Proti Jiříkovi hned po volbě vznikla prudká agitace jednak odmítnutých kandidátů, z nichž největší činnost opět rozvinul Vilém Saský, jednak odpůrců Jiříkových v zemích vedlejších, mezi nimiž na prvním místě stála Vratislav a v ní Mikuláš Tempelfeld, kanovník a kazatel u sv. Alžběty, první ■ tamních demagogů. Jestliže proti oběma novým králům národním zdvíhány žaloby pro porušení smluv dědických, jež je oba, lidi prý málo urozené a původem svým

nehodné hodnosti královské, povzneslo na trůn — proti Jiříkovi jeho utrakvismus podával bohatou příležitost k jiným, ještě vděčnějším tehdy důvodům a námitkám. Bylo ovšem pravděpodobno, že proti tomuto právnímu tradicionalismu, jenž z osobních a stranických důvodů se vzpíral takovým novotám, tak nebezpečným všem zvykovým mocnostem, pole ovládne ten, kdo bude obratnější a silnější, neboť, jak to vyslovil výrazně právě v této příčině Eneáš Silvius, jenž se dal příklady italskými poučiti o tom, jak ze služebníků, kondotierů rázu Sforzova, se stávala knížata — ne právem ani zákony se získávají království, nýbrž zbraněmi. Právě o průkaz toho tehdy šlo, ne však při získání, nýbrž při udržení trůnu.

Odmítnutí kandidáti mohli počítati i na vnitřní spojení v zemích českých. Jestliže proti Matyášovi brzo po jeho volbě zdvihla hlavu oposice magnátská, nelze to sice stejnou měrou říci též o českém panstvu, ač ani někteří jeho členové se až do korunovace nevzdávali naděje, že se snad přece ještě list proti Jiříkovi obrátí, zato však platilo to tím více o zemích vedlejších, kde odpor proti Jiříkovi Čechu a utrakvistovi byl zvyšován tím, že opět to byli jen Čechové, kteří bez nich o volbě rozhodli.

Na Moravě u stavů toto zaujetí bylo mírněno jak náboženskými i národnostními zájmy, tak vlivem rozsáhlých příbuzenských styků Jiříkových, jež stále ještě v něm připomínaly Moravana. Proto zde jeho uznání postupovalo poměrně rychle. Již v dubnu 1458 stavové volbu uznali, spokojující se s potvrzením svobod náboženských pro obě strany i s ujištěním, že král pro příště zabráni vyloučení Moravanů z účasti na volbě královské; města však šla v požadavcích dále, činíce v příčině náboženské větší výhrady, zvláště proti kněžstvu utrakvistickému i proti těm utrakvistům, kteří by se u nich chtěli usaditi bez srovnání s nimi u víře. Nebylo to vlastně nic jiného, než co se dalo se strany utrakvistické v Čechách proti katolíkům: zde, na Moravě, byl tím utvrzován zároveň i ráz německý.

Než nezůstalo jen při tom. Agitace knížat habsburských Albrechta a Zikmunda, patřících též mezi odmítnuté kandidáty, měla u německých měst brzo ten účinek, že se od Jiříka zcela obrátila na jejich stranu. Zdá se, že se při tom setkáváme s týmž zjevem, jež bylo možno již dříve za krále Ladislava pozorovati ve Vratislavi a v Lehnici a jež z měst moravských lze určitěji postřehnouti v Jihlavě, totiž s rozporem mezi aristokracií v radě a demokracií v ceších, s rysem, který dobře tehdy známe i ve Vídni a v říši německé; jestliže rozvážní patriciové byli ochotni ke kompromisu s Jiříkem, který by jim zachoval jejich práva stavovská i náboženská, mezi řemeslnictvem byla nálada radikálnější a hnala i živly rozvážnější k přímému odporu proti českému národnímu království.

O Vratislavi to platilo v míře tím větší, čím větší zde byla nenávist proti Jiříkovi a čím větší zde byl vliv kněžské demagogie. Než i jinak byla obdoba

mezi Slezskem a Moravou. Jestliže na Moravě německá města byla střediskem odporu proti Jiříkovi a jestliže venkov, šlechta, již proto, že byl většinou český a utrakvistický, byl pro něho, i ve Slezsku byl rozpor mezi městy a venkovem, ne náboženský, nýbrž stavovský a někde jistou měrou i národnostní. Zájmy městské se zde nekryly se zájmy knížecími, ani se zájmy venkovské šlechty — to platilo i o Horní Lužici — jak častěji lze pozorovati v knížectví svídnickém a javorském ze sporů mezi městy a šlechtou: knížata a šlechta byli přístupnější kompromisu než města, kde agitace náboženská i národnostní byla prostřednictvím kazatelen účinnější a kde i myšlenkové proudění bylo živější.

Ve Slezsku, kde Vratislavští nerozhodovali sami a kde nebylo tak blízké opory, jakou rakouští Habsburkové mohli poskytovat městům moravským, důvody politické způsobily, že celkem bylo zaujato stanovisko neutrální. Slezáci nepokládali volbu Jiříkovu za fakt rozhodující, a proto ani neuznávali jejich důsledků, nýbrž dovolávali se rozhodnutí „na místech příslušných“, totiž u císaře a u papeže, koho mají přijmouti jako křesťanského pána a krále. S tím hleděli Slezáci srovnati své příslušenství ke koruně, od níž se ani tehdy nemínili trhati, i svůj legitimismus, opírající se o bullu Karlovu z r. 1348. Byla to ovšem jen vytáčka, nikoli zásadní řešení jak se stanoviska legitimistického, jež by bylo nutně vedlo k uznání dědického práva ať Habsburků nebo Viléma Saského, tak z ohledu národnostního, jenž by byl žádal, aby se Slezáci odhodlali k podobnému činu jako Čechové a Maďaři a zvolili si svého, německého krále. V jejich odpovědi na dubnovém sjezdu vratislavském se jevila všechna ta nejednotnost slezská, jež již dříve mařila každý energický postup. Rozbíhavé a různorodé snahy bylo zde těžko spojit v jeden tok, v jednu určitou formuli. A tak Slezáci přesouvali odpovědnost se sebe na jiné činitele, ač u těchto odpověď na otázku pravověrnosti toho, koho Slezáci mají za krále křesťanského přijmouti, nebyla v žádné souvislosti se zásadním řešením otázek výše dotčených. Již zde vlastně otázka daná, byla-li řádně domyšlena, zněla: bude Jiřík uznán za pravověrného? Při odpovědi kladné nebylo pochybností, že bude pak uznán za krále. Nebylo tedy zde naprostého odmítání Jiříkova. To se sice hodilo biskupu Joštovi a mohlo to býti vhod i leckterým knížatům, avšak těžko to bylo přijmouti Vratislavským, uvážíme-li všechny ty důvody, jež byly uváděny v polemických spisech, u nich napsaných proti Jiříkovi.

Aby však Slezáci přece byli chráněni proti všem překvapením se strany Jiříkovy, smluvili ligu, než ta nebyla, jak o ní řekl současník, dobře „svázána“, aby mohla opravdu vyhověti svému účelu. U více jejích účastníků nebyla to leč záminka, aby se v bezpečí mohli zařídit až podle dalšího vývoje událostí.

Pro nejbližší dobu zkušebním kamenem byla korunovace Jiříkova. Obtíž

byla by se rázem zmenšila nebo zcela zmizela, kdyby církev římská byla upřímně uznala důsledky, plynoucí pro ni z kompaktat. Než právě zde se mínění rozcházela.

Kurie sice kompaktat až dosud nezrušila, avšak ani jich neuznala, ačkoliv se již k tomu na konci vlády Ladislavovy zdála u ní býti jistá ochota. Staříčský papež Kalixt nepřestával doufati, že k českému poselstvu, které by mu složilo poslušnost i konečně sjednalo dohodu s církví, přece dojde, a v Římě již byla chystána pro Jiříka vyznamenání, tehdy velmi ceněná: posvěcená zlatá růže a meč zlacený, jenž zajisté vyjadřoval i naděje v jeho pomoc proti Turkům. To bylo ještě před tím, než se v Římě vědělo o jeho volbě. K té zaujala zatím kurie stanovisko, skoro shodné s poměrem k volbě Matyášově. Kalixta při nich obou těšila jednomyslná svornost, ač neutajil nespokojenosti, jež sice měla jistý důvod vůči Uhrám, avšak překvapovala vůči Čechám, že prý totiž bylo při nich málo dbáno vůle papežské přes to, že obě království, uher-ské i české, přísluší sv. Petrovi.

Vztah obou voleb k válce proti Turkům vůbec u kurie silně padal na váhu. Toho se dotkl ve své gratulaci z Budína k Jiřímu i kardinál Karvajal, velmi vlivný činitel u kurie, označuje jeho pomoc proti Turkům jako pravou odměnu církvi, jež utvrdí jeho vládu. Týž však krátce potom psal do Říma o kompaktátech jako o smlouvě již neplatné, vyprázdněné. To charakterisovalo i hledisko kurie k volbě Jiříkově, v němž se papež i Karvajal shodovali s míněním, vícekrát od Eneáše Silvia o Jiříkovi opakovaným: on to bude, jenž jako král tím spíše uvede Čechy v církevní poslušnost; jen ho třeba pohnouti k závazku o tom, a čin sám se brzy již dostaví. A k tomu se nejlepší příležitost naskytovala při korunovaci, jež nebyla leč oficielním vstupem Jiříkovým ve společnost ostatních knížat křesťanských.

Jiřík dobře chápal význam korunovace pro sebe i svou vládu. Jestliže odmítnutým kandidátům záleželo na tom, aby jí zabránili, v jeho zájmu bylo, aby byl co nejdříve korunován. Jako jinak, i zde, při vlastním náboženském úvodu svého kralování, chtěl, pokud možno, zachovati obvyklý obřad, nepřeje novotám, které by příliš upozorňovaly na zvláštní jeho postavení mezi ostatními panovníky. Věděl, jaký prestiž má u katolických poddaných, kdo je takto posvěcen, že teprve tím se jim stává pravým králem, třebas on sám jistě již tehdy a správně základ své vlády viděl ve volbě stavovské: zevně, formálně byla sice korunovace jejím doplňkem, avšak rozhodujícím při ní aktem spíše než církevní posvěcení bylo potvrzení svobod zemských, slavná obnova smlouvy se stavy. Proto se chtěl přesně zachovati podle starých zvyklostí. Tomu však nemohl dostáti již proto, že nebylo vysvěceného arcibiskupa pražského, který by ho mohl korunovati — z rukou Rokycanových právě proto koruny přijmouti nemohl — a z druhých prelátů státu českého, kteří by to mohli učiniti, jeden, nový biskup olomoucký Tas z Boskovic, nebyl ještě vysvěcen, ■ druhý,

biskup vratislavský Jošt z Rožmberka, jdoucí s oposicí slezskou, odpíral tak učiniti.

I nezbývalo Jiříkovi, než obrátiti se ke králi Matyášovi, aby mu poslal prelátu, jenž by ho korunoval, jak snad se s ním o to předem již dohodl ve Strážnici: jinde toho při agitaci Viléma Saského, jenž hleděl všemožně korunovaci překaziti, nemohl dosíci. V Budíně však měl rozhodné slovo kardinál Karvajal, jenž se při tom zachoval, jak to v obdobných případech činila kurie, sám se k ničemu nezavazuje a přece chtěje účelu svého dojíti: dvou biskupů, Augustina Rábského a Vincence Vácovského, kteří odcházeli do Prahy, ke korunovaci sice přímo nezmocnil, přece však je poučil o tom, co třeba činiti, a později sám přiznává, že „nikoli hluchým povídku vyprávěl“. Přirozeně nesměla při tom chyběti podmínka hlavní, odpřisáhnutí kompaktat. Na to také narážel král Matyáš, vysvětluje papeži svou úsluhu Jiříkovi tím, že si přeje „oklamanou bludem Čechii“ uvést zpět v koleje církevní: to prý se stane lehce, jakmile se církev „zmocní“ Jiříka, jak je k tomu nyní naděje.

O podmínky korunování bylo v Praze těžké jednání. Jiřík, jemuž, jak byl již v Benešově pověděl, kompaktáta byla jediným prostředkem k pokoji v Čechách a jenž ■ nimi stál i padal, nemohl se jich vzdáti; naproti tomu biskupové podle svých instrukcí nesměli ho bez jejich odpřisáhnutí korunovati. Konečně se našel způsob, který oběma stranám zatím vyhovoval. Jiřík svolil k přísaze spolu s Johannou podle zvláštní formule, v níž slibuje, zachovati i brániti, pokud mu bude možno, poslušnosti stolice papežské i shody ■ ní podle zvyku jiných králů křesťanských v jednotě víry pravé a lid svůj odváděti ode všech bludů, kacířstev a článků, církvi římské se protivících, k poslušnosti i k jednotě obřadu církve této. Biskupové musili přistoupiti na to, že přísaha ta byla složena 6. května důvěrně, jen před několika svědky, vesměs katolíky, mezi nimiž s české strany byli nejvyšší sudí Zbyněk Zajíc a kancléř Prokop z Rabštejna a z Moravanů biskup Tas a opat lucký Přibyslav; i Zdeněk ze Šternberka pak k aktu tomu přivěsil svou pečeť.

Obě strany již tím, že přísaha byla tajná, připouštěly, že lze ji vykládati různým způsobem, jak se také stalo, jakmile byla uvedena v širší známost. Než ony samy ji svým způsobem vykládaly hned při jejím skládání, vkládajíce v ni smysl, jenž tam přímo a určitě vysloven nebyl. U každé z obou stran byla jistá „reservatio mentalis“, kterou strana druhá tušila.

Se strany obou biskupů to byl výklad bludů, od nichž měl král národ odvracet, i způsob shody, kterou měl sám s církví zachovati. Chtěliť původně, aby v text přísahy byl přímo pojat kalich, avšak toho nemohli vymoci. Král rozhodně odmítal, aby byl v přísežném aktu viněn z víry v kacířstvo, on, prostý, neučený laik, nijak zatvrzelý, vychovaný mezi ostatními utrakvisty u víře své podle naučení kněží. Nelze však ani mysliti, že kromě přísahy, obsažené ve známé formuli, ještě ústně přísahal více a že by se byl v tomto do-

datku opravdu kalicha zřekl. Zdá se sice podle zprávy Karvajalovy, složené na základě informací obou biskupů, jako by král opravdu ústně zvlášť odpřisáhl bludy, avšak jen ve formě všeobecné bez určitého jmenování kalicha a s podmínkou, že nebude o tom ani zmínky v aktu přísazném, o němž přes jeho důvěrnost přece král musil předvídati, že dříve nebo později vyjde najevo. Měla tak býti již předem odňata možnost křivých výkladů, jichž jinak akt sám nevylučoval. Později však o této ústní přísaze není zmínky, ač bylo pak k tomu dosti příležitosti u papeže i u osob, dobře o všech podrobnostech jednání zpravených. Rozhodně se to nemohlo týkati kalicha, neboť v tom případě nebyli by mohli Jiřík a jeho žena dále přijímati pod obojí, jak o tom víme, že se tak dalo, ani se zúčastniti veřejných průvodů utrakvistických; také by s tím byla hned v rozporu jeho veřejná, třebas také jen povšechně držená přísaha, složená druhého dne, 7. května, stavům na svobody zemské.

Obě strany se sešly nepochybně na střední čáře, každá zůstávajíc státi na svém, Jiřík, že kalich, potvrzený kompaktáty dosud platnými, není kacířstvem, biskupové, že kacířstvem je nikoli pouhé přijímání pod obojí, samo dříve obvyklé v praxi církevní a dosud užívané v církvi východní, nýbrž různé theologické úchyly, jež s tím byly ve spojení a jichž se právě týkalo Jiříkovo ohrazování prostou, laickou věrou, vzdálenou vši spekulace dogmatické. Přísaha o vedení poddaných k jednotě víry se netýkala utrakvistů vlastních, nýbrž Jiřík ji beze vši násilnosti mohl vztahovati na zbytky Tábořských i jiných sekt, jež se v Čechách porůznu udržely za nedostatečné dosud ukázněnosti církevní. Důvěrnosti přísahy jen u přítomnosti předních zástupců katolických přál si král, aby tím mezi jeho straníky nevzniklo znepokojení a aby přísaha místo posily — sami biskupové musili to uznati — nebyla otřesením jeho trůnu: veřejnou přísahou takovou byl by se sice zavděčil katolíkům, o něž mu při tom šlo, avšak, vycházejíc jim takto vstříc, byl by nutně ztratil důvěru strany vlastní.

Zda tajná přísaha králova nesešla s půdy kompaktat, lze souditi i z osobního poměru Jiříkova k utrakvismu. Právě při této příležitosti třeba se ptáti: byl Jiřík kališníkem jen zevní formou, jíž se držel ze zvyku a také z ohledu na svou stranu utrakvistickou, a nikoli i přesvědčením?

Je sice pravda, že Jiřík byl vždy a všude politikem, což již znamenalo převahu rozumové úvahy nad citem i ochotu, vycházeti vstříc vhodnými ústupky straně druhé. Přece však byla tu mez, přes kterou Jiřík nešel a ani jíti nemohl. Politika mu nebyla jen chladným výpočtem, v němž zásady, přesvědčení bylo něčím vedlejším, co se musilo v případě nutnosti podříditi. Jeho výchova i jeho styky dotavadní, z větší části omezené na společnost utrakvistickou, vstúpily mu i její přísné měřítko mravní. Nemohl býti vůdcem, který by se právě v této příčině, v nejcennějším výtěžku hnutí husitského,

odecizil své straně. Byl by ho Rokycana, jenž jej dobře znal, mohl tak podporovati při jeho vzestupu, kdyby byl pochyboval o jeho náboženské vřelosti? A byl by mohl výše uvedený spisek předvolební o něm říci, že je energickým zastáncem kalicha, ■ to již po jeho správcovství, kde bylo dobře viděti jeho program snášlivosti i ke katolíkům? To však nevadilo utrakvistickým současníkům, ani těm, kdo byli ještě v úzké souvislosti s jeho dobou, aby zdůraznili jeho oddanost utrakvismu, aby byl od nich vděčně uznáván za „milého krále našeho“, za krále „věrného“, k Čechům — rozuměj zde k utrakvistům, neboť to je tehdy běžná rovnice — tak náchylného, jak „nikdá v Čechách nebude“, jenž, jak praví letopisec ■ jeho smrti, „stálý nalezen v přijímání krve jeho (Kristovy) předrahé až do smrti“. Jak oblíben byl Jiřík u utrakvistů a jak v něm viděli svého krále, svědčí jeho slavné uvítání brzo po korunovaci v Hradci Králové, v městě někdy Ambrožově ■ Rokycanově, kde přijat pod nebesa „jako mocný král a pán nás“ a veden do města: nebyla to jen obvyklá okázalost, nýbrž potřeba srdce, vyjadřující se v tomto „veselém a radostném“ jeho přijetí ode všeho obyvatelstva, „s velikú radostí“ a za „radostného“ zpěvu kněží i žáků.

Nesmí při tom mýliti pozdější, z politických důvodů zdůrazněné mínění Pia II., že prý Jiřík nebyl leč tajným katolíkem, jenž katolíkům po straně lichotil, a jen navenek kacířem, jenž veřejně přál husitům. I toto uznání se více kloní k mínění právě dotčenému, než aby z něho mohla býti vyvozována naprostá náboženská vlažnost střízlivého politika, jemuž víra je již citově cizí. Tím spíše pak, bez hromadění dalších dokladů, to vysvitne, přibereme-li dřívější svědectví Eneášovo o Jiříkovi ze sjezdů benešovského i novoměstského i známou historku z Vratislavi z r. 1454, kde byl tázán braniborským šaškem Kiliánem, proč více věří Rokycanovi než kněžím katolickým: je z toho patrnó, že Jiřík nebyl náboženským vášnivcem, že byl jedním z těch mnoha utrakvistů, jimž byla vším prostá víra, spoléhající na Písmo a nezatížená dogmatickým hloubáním, ta víra, již se tak vřele zastávali Jakoubek ze Stříbra i Rokycana a po nich zvláště Jednota bratrská. Jako utrakvistu jej vyznačovalo, že stejně r. 1449 při sjezdu jihlavském, jako později ve svém období královském, jel-li kam, bral s sebou i svého utrakvistického kaplana, aby mu mohl mši sloužiti a svátost podávati. Svědčí to, že nebyl to jen ohled na veřejnost, proč tak činil, nýbrž i vnitřní potřeba. Ovšem — byla o tom již zmínka — ani svými kněžími se nedal ovládati: stačí uvést o tom svědectví nijak pro něho nezaujatého Bratra Řehoře, jenž uznává, že bůh učinil „srdce královo tak zmužilým, aby se kněžím obojím opřel a vládnouti sebou nedal, neb jinak by byl této země neupokojil“.

Jiřík sdílel osud s Rokycanou, jenž také byl podezírán, že pro ctižádost dovedl zapřítí staré své přesvědčení. Jiřík se jako husita narodil a jako husitský král zemřel. Jestliže politické důvody ho často nutily, aby svého nábožen-

ského stanoviska příliš nezdůrazňoval a neposouval v popředí, přece nelze říci, že by je byl kdy zapřel, a uvádějí-li se některé případy, z nichž se takové důsledky odvozují, uvidíme, že jsou to buď nabídky, učiněné s cizí strany bez jeho souhlasu, anebo pouhé, také cizí návrhy, o nichž snad král vůbec ani nevěděl ■ o nichž ani prakticky nebylo jednáno: ztotožňovati je však s králem nelze leč tendenční předpojatosti. A podobně je i s pozdějším tvrzením (z r. 1493), že král nakonec byl hotov, ustoupiti vůbec od kalicha: je to svědectví nejen pozdní, nýbrž i složené k účelům, které vysvětlují jeho znění v tomto, církvi příznivém smyslu. Jeho synové sice neměli již stálosti otcovy a stali se později katolíky, to však nelze prostě obracet zpět na Jiříka samého a činiti z toho závěry o jeho náboženském smýšlení. Byla to již další generace, žijící v jiném prostředí, povah slabších, jež nárazům poměrů již tak neodolávaly, třebaš k tomu v příčině náboženské v domě otcovském nescházelo výchovné příležitosti ■ podnětů: vímeť o královně Johanně, jak horlivou byla utrakvistkou za života Jiříkova i po jeho smrti, i o nejstarším synu Jiříkově Bočkově, že mu patřila ona krásná dvojdílná bible bočkovská, jež se později s knihovnou rožmberskou dostala do Švédska.

Přísaha Jiříkova nezůstala zcela utajena pátravým zrakům cizích diplomatů, v Praze přítomných, neboť zástupce braniborský již tři dny po tom o ní věděl, nikoli však o jejím znění, a pro další poměr Jiříkův ke knížatům německým byl zajímavý výklad, hned ■ ní spojovaný, jako by král přísahal, že „přestoupí na naši víru“. Jinak se však zatím širší veřejnost o tajné přísaze nedověděla. Jiřík jí získal okamžitou výhodu, odstraňující překážky, které se stavěly v cestu jeho korunovaci, vystavuje se však tím pro budoucnost i možnosti těžkých zápletek, neboť toho, že kurie bude po svém přísahu vykládati a z toho další své důsledky vyvozovati, musil se Jiřík již předem nadíti. Čině tento ústupek, aby si zajistil trůn vůči svým katolickým poddaným i vůči cizině, zvláště však proti nápadníkům trůnu, neustávajícím ve své agitaci, již tím chtěl ulomiti hrot, důvěřoval Jiřík nepochybně v čas i ve své schopnosti, jimž se za podmínek výhodnějších podaří, zadrhnuté uzly opět rozvázati. Až se jeho vláda hlouběji zakoření, bude i čas, aby se náležitě ■ určité objasnilo pravé jeho stanovisko ke kalichu, že od něho sám nemůže ustoupiti, ani poddané od něho nutiti, stanovisko, jež však již ani oběma biskupům uherským nebylo neznámo, zvláště když Jiřík před nimi netajil, že chce co nejdříve poslati poselstvo do Říma se žádostí nejen za své uznání, nýbrž i za potvrzení kompaktat: věděl ■ tom i Karvajal, jemuž král o tom psal ještě před korunováním. Právě dřívější povolné stanovisko Kalixtova dovoľovalo Jiříkovi doufati, že jednání to nebude bez výsledku; tak i tajná jeho přísaha by tím ztrácela nebezpečné ostří, zatím co naopak jeho volba v souvislosti s pevnou věrou kurie v jeho ohromný vliv na Čechy zhoršovala vyhlídky na potvrzení kompaktat. O jeho důvěře v té příčině též svědčilo, že

někdy tehdy, patrně brzo po volbě, psal papeži, navazuje na předešlé jednání a žádaje zatím o shovnění, aby dohodu Čech s církví mohl vykonati beze všech bouří.

Druhý den po tajné přísaze, 7. května, byla korunovace za veliké slávy i radostné nálady lidu. Účast předních katolických pánů, z nichž Šternberk nesl před Jiříkem korunu, Rožmberk žezlo a Michalec jablko, jakož i účast dvanácti opatů s biskupem Tasem v čele a přítomnost hojné šlechty moravské — ani Chebští, hlavní představitelé českého němectví, tu nechyběli — byly novým slibem lepších poměrů příštích za vlády nového krále, jako by měly přestati staré spory náboženské i národnostní i vzájemná žárlivost zemí korunních: jen neúčast Lužice a Slezska naznačovala, že uznání Jiříkovo není úplné. Jiřík znovu veřejně přísahal, šetřiti svobod zemských, při čemž zvláště byla jen vytčena čest i práva duchovenstva, na něž král sliboval nesahati. Důsledkem však tajné přísahy včerejší bylo, že ani 7. května, ani dlouho potom nevydal král písemného potvrzení svobod, při čemž by bylo ovšem třeba se výslovně zmíniti též o kompaktátech. Umožňovala to důvěra utrakvistická, jež teprve r. 1461 zakolísala a zvláštní potvrzení jejich si vymohla.

Dobovým rysem při korunovaci bylo, že s vlastním obřadem se musilo počkati skoro půldruhé hodiny, až přesně přišel čas, určený astrologem královským. Jiřík v té příčině podléhal pověrečnosti současné: i jinak víme o jeho astrolozích, z nichž jeden, ještě před jeho volbou, byl židovského původu, a slyšíme i o jiných „kúzlech a čarách“, jimž se prý oddával, „maje panny, báby, sedláky a jiné věšce, jako Saul a jim velmi věře“. V tuto souvislost náleží i pozdější dodatek, jak prý při korunovaci vypadl ■ koruny jeden z nejkrásnějších kamenů na zemi, znamená to, že Vratislav nezůstane v jeho poslušenství.

8. května následovala korunovace Johanny, jež zpět s hradu jela pak městem s korunou na bohatých, rozčesaných vlasech.

Teprve po korunovaci se Jiřík odhodlal k ráznému zakročení proti těm, kdo se proti jeho vládě vzpírali. Jako již dříve, dovedl i tehdy podle okolností užití energie i povolnosti, jak právě bylo čeho třeba, hledě zároveň k spojitosti jednotlivých úkolů se širší situací politickou. Při tom bylo mu vhod, že oposice proti němu nesplynula v jedno nejen u kandidátů, jejichž zájmy se přirozeně křížily, nýbrž ani u obyvatelstva zemí vedlejších, takže mu bylo možno, otázku jejich poměrů k němu postupně řešiti.

Zatím nebylo možno, leč obnoviti poslušenství těch zemí vedlejších, jež uznávaly již vládu Ladislavovu. Než české mínění veřejné bylo přesvědčeno, že brzo půjde o více, že Jiřík jako král dokončí, oč se již staral jako správce, že vrátí ke koruně české vše, co bylo od ní odtrženo. Hned při korunovaci zaznívala o tom hrozebná slova proti knížatům německým. Byl to sice zatím program budoucnosti, avšak odpor Viléma Saského proti volbě Jiříkově

a hněv, tím v Čechách vzbuzený, obracely více pozornosti i na oporu Vilémovu, na Sasko samo, na něž se brzo po volbě zdvihly nemalé stížnosti, že zásekami v lese pomezím brání dovozu soli do Čech, a tak i program širší obnovy státu českého nabýval časovosti.

Korunovace působila již sama pro Jiříka, aby nemusil užítí násilí, takže, když v červnu vojensky přitáhl na Moravu, kde šlechta se již dříve vzdala svých námitek, stačilo toto gesto, aby byl obecně uznán s jedinou výjimkou Jihlavy, jež byla zde obdobou slezské Vratislavě a byla obležena. Nároky habsburské na trůn český i pomoc, poskytnutá Jihlavským od knížat Albrechta a Zikmunda, byly kromě zajetí Eicingerova od Albrechta ve Vídni podnětem k současnému vpádu českému do Dolních Rakous, zatím co Jiřík sám se odebral do Kladska, aby se odtud pokusil o smírné uznání v nejdůležitější části koruny, jež ho přijmouti odpírala, ve Slezsku, kde němectví, katolictví a legitimismus byly nejmocnějšími vzpruhami proti němu.

Kdežto na Moravě se již předem oposice omezila jen na několik měst německých, ve Slezsku až na Bolka Opolského, zachovávajícího starší tradice husitské, nebylo nikoho, kdo by se přímo klonil k Jiříkovi. Zde bylo třeba jiných prostředků. Pomoci cizí dovedl Jiřík zabrániti: ani vpád do Rakous nebyl bez vztahu k tomu. Polsko, k němuž však tehdy Slezsko samo méně hledělo, za války s Řádem pomoci nemohlo, a Vilém Saský, s nímž hlavně byli Slezáci ve styku, byl ochoten, branně proti Jiříkovi vystoupiti, jen kdyby se Slezáci zavázali ke spolku s ním, prvnímu to kroku k jeho uznání. Toho však nebylo a kromě toho každý ráznější postup Vilémův byl by měl v zápětí český útok na Sasko, čehož se toto chtělo vyvarovati. Tak bylo Slezsko osamoceno a k nějaké branné ochraně nebylo zde chuti ani odhodlání, jehož bylo třeba, měla-li se liga slezská opravdu osvědčiti. Politika knížat a Vratislavských se stále více rozcházela: pro knížata byla korunovace Jiříkova výstražným znamením a Vratislavští se brzo přesvědčovali, že na knížata podle slov Písma nelze spoléhati a že pečetí knížecí při smlouvě jich neochrání. A Jiřík vojensky nenaléhal, vida, že čas pracuje za něho. Do Kladska přijel jednati, ne bojovati. Ovšem na rozhodnutí bylo tehdy ještě přece jen brzo. Stačilo zatím, zjistiti trhliny v lize slezské a obratným jednáním posílit probouzející se ochotu některých jejích členů, jemu holdovati.

Tehdy již přicházel biskup vratislavský Jošt z Rožmberka na rozcestí, jež bylo osudem jeho života. Tento 28letý tehdy syn páně Oldřichův zůstal dobrým Čechem i jako katolický prelát v hlavním městě slezském. Jeho rodinné tradice, katolicismus i zájem stavovský — Jošt nikdy v sobě nezapřel člena rodu rožmberského — jej pudily proti Jiříkovi, jeho češství však, které již tehdy začínalo chápati, co znamená vláda Jiříkova pro český stát v celku a ve Slezsku zvláště, žádalo si naopak zdravého vyrovnání; již tehdy se v něm probouzely myšlenky, jak by bez násilí přiměl Jiříka k úplnému smíru s církví,

neprotivě se jinak jeho kralování. On s počátku neuznal volby Jiříkovy, avšak jeho korunovace, již sám svým odmítnutím nezabránil, mu otvírala oči. Jeho zájem i zájem Jiříkův se ve Slezsku a zvláště proti Vratislavským shodovaly. Proroctví, které Vratislavští přičítali Kapistranovi a které, asi někdy tehdy dodatečně vymyšlené, bylo dobrým agitačním prostředkem, spojovalo oba, Jošta i krále, na téže čáře: až Čech bude biskupem a také Čech se stane králem, bude zle Vratislavským, avšak tito vyvážnou z nebezpečí, budou-li svorní. Zde byl vyjádřen poměr Vratislavských k oběma mužům. Ani svého biskupa, jenž se s nimi ani řádně německy neuměl dohovoreti, neměli rádi, a magnátská jeho pýcha, kterou často jevil k měšťákům vratislavským, je bouřila; Jošt jako Čech byl jim skoro husitou, a odtud proti němu vznikaly podobné satirické písničky, obrázky a posměšky, jako proti Jiříkovi: proto před jeho lidmi ve Vratislavi sypali oves jako před husami a na ně jako na husy pokřikovali. Jsa v rozpacích, jak se zachovati, a nejsa si ani dobře jist stanoviska papežského k Jiříkovi, odejel Jošt v létě 1458 do Říma. Nenašel ještě cesty, po níž již tehdy krácel jeho soudruh na biskupském stolci olomouckém, Tas z Boskovic: ten sice též měl v Olomouci Němce, avšak vzájemný jejich poměr k sobě, jsa zarámován v širší české prostředí, se neutvářil tak příkře jako v případě Joštově.

Vratislavští byli již tehdy, jako r. 1454, odhodláni, hnáti spor na ostří, a již ke konci června, o měsíc dříve, než přijel Jiřík do Kladska, zavázali se tajně, že nikdy ho za krále a pána dědičného nepřijmou a že v tom sobě budou všichni pomáhati „za jeden člověk“. To byla jejich odpověď na korunovaci královskou, třebaš poněkud opožděná a ztrácející svůj důraz právě utajením z ohledů na jejich spojence, kteří takovým radikálním rozhodnutím nepřáli. Táž korunovace však se vbrzku ukázala býti prostředkem, svádějícím Jiříka s jedním z těch činitelů, na které se Slezáci při své neutralitě odvolávali: s císařem Fridrichem.

Od císaře se nemusil Jiřík nadíti ani tak odporu přímého, jako trpného a Fridrich ve svém tuhém konservatismu a nedůvěře k novotám i ve svém sebevědomí monarchickém, mocném, třebaš často k obraně užívalo ubohých prostředků — mohl jeho uznání ještě dlouho odkládati. Jestliže však přes to císař první z okolních panovníků uznal Jiříka, důvodem k tomu byl ohled na situaci v Rakousích, jež se ho přímo týkala, ježto jemu připadly Dolní Rakousy z dědictví Ladislavova, nejprve zatím dočasně a pod nátlakem vpádu českého trvale. Tento rakouský moment se pak za vlády Jiříkovy ještě několikrátě vrátí.

V Rakousích se nestalo, co vidíme v Čechách i v Uhrách: stavovství, ač zde k tomu rovněž byly slibné předpoklady, nepostavilo zde svého muže — mohl to tehdy býti jedině Oldřich Eicinger — v čelo země jako knížete. Než v Rakousích kromě toho, že Eicinger, jeden ze čtyř správců, kterým lednový sněm

svěřil zatímni správu zemskou, byl již 5. března zajat od arcivévody Albrechta, rozhodl zřetel vyšší, zvítězila stará tradice habsburská, loyality k dědickým právům rodu habsburského, nikoli však bez sporů mezi jeho členy, zvláště mezi císařem Fridrichem, domáhajícím se na základě zásady seniorátní jako nejstarší člen rodu celého panství rodového, a mezi jeho neklidným a ctižádostivým bratrem Albrechtem, jenž, stále zadlužený, vždy se cítil od císaře odstrčeným. Spory, již dříve z toho vznikající, našly v dědictví po Ladislavovi novou živnou látku a byly Jiříkovi k velikému prospěchu, usnadňující mu cestu k trůnu, ježto Habsburkové spíše mysli na vyřízení sporu o dědictví v Rakousích, než aby se i jinde, v Čechách a v Uhrách, zasadili o své nástupnictví.

Obrana Rakous proti vpádu českému, zatím co spor o dědictví nebyl stále dojednán, připadla nejprve jen Albrechtovi, ale když se Jiřík sám na konci srpna 1458 s velikou mocí vypravil do Rakous, dohodl se konečně Albrecht s císařem, jenž při tom hrál dvojí hru: popouzel tajně Jiříka, ještě před jeho opovědí, proti bratrovi, přibližuje se tak k němu po prvé jako ke králi, a potom jako zeměpán žádal, ať Jiřík proti němu neválčí, nabízející mu své prostřednictví v jeho sporu s Albrechtem. Jiřík přijal tuto nabídku, doplněnou velmi cennou výhradou, že Albrecht ani Zikmund Tyrolský nemají „panu Jiříkovi, jenž byl volen a korunován za krále českého“ — tak zatím diplomaticky byl jeho titul opisován — působiti zmatků v zemích českých, což se téměř rovnalo vzdání jejich nároků dědických. Ještě větší však význam pro Jiříka měla sama okolnost, že císař s ním jednal, a to o více, než smlouva z 2. října přímo přiznávala. Domněnky, že již tehdy, při první schůzce s císařem u Vídně mezi mosty dunajskými dojde k udělení léna Jiříkovi, se sice nesplnily, avšak základ k tomu byl zde přece položen: císař slíbil, že se k Jiříkovi zachová jako ke králi českému a k přednímu kurfiřtovi. V tom již byl závazek pro budoucnost, zde již byla obsažena předzvěst sjezdu brněnského z r. 1459. To byla podle pozdějšího výrazu Heimburkova ona „první příčina“ ■ vzor ostatním knížatům, jak se mají k Jiříkovi chovati. Skutečně byl to již průlom k obecnému uznání Jiříkovi.

Mohli bychom sice před tuto významnou známku obratu ještě zařaditi dvě podrobnosti, které se již zdály jej naznačovati: první o biskupu würzburském Janovi, jenž, jsa k tomu nutkán úzkými právními vztahy ke koruně české, brzo po volbě uznal Jiříka za krále, a druhou o listu samého papeže Kalixta, v němž se zve Jiřík králem a „synem nejmilejším“. Než první věc nepadala na váhu: jedna vlašťovka nedělá ještě jara. A existence listu papeže Kalixta, o jehož přízni k Jiříkovi jinak již víme, ztratila naprosto víru. Papež sám pak zemřel již 6. srpna 1458. Právě osobnost jeho nástupce na trůně papežském Eneáše Silvia jako Pia II., jenž za svou kariéru byl císaři tak zavázán, že později (1463) bylo o tom s patrnou upřílišeností řečeno, že císař je „tak mocen pa-

peže, jako čtyři chrti zajíce" — dodala sblížení Jiříkovu s císařem ještě většího významu: získati si císaře znamenalo, získati u papeže mocného přímluvce.

Volba Eneášova za papeže byla již třetí volbou z r. 1458, hluboce významnou pro dějiny české: téhož roku, jako Jiřík, se takto povznegli k moci i jeho nejmocnější později nepřátelé. Eneáš sám má na paměti vlastní krušný vzešup, dovedl lépe než jiní oceniti způsob povýšení Jiříkova i Matyášova, a nimiž sdílel sebevědomý cit uspokojení povýšencova.

Pásmo mezi Jiříkem a kurií smrti Kalixtovou nebylo přerušeno, a ještě než se dohodl Jiřík s císařem, vstupoval již Pius na cestu, ne-li opravdu již nastoupenou jeho předchůdcem, tedy zajisté alespoň s české strany předpokládanou, nazýváje i Jiříka hned při svém pozvání ke kongresu mantovskému o výpravě proti Turkům králem i „synem v Kristu nejmilejším". Učinil tak, co bylo nesprávně tvrzeno již o Kalixtovi — ač ne bez ohledu na císaře, jemuž ponecháno rozhodnouti, má-li se pozvání v té formě Jiříkovi skutečně poslati. Pro Slezáky, žádající, aby spor o trůn český byl rozhodnut „na příslušných místech", bylo to, ne-li ještě rozhodnutím samým, tedy alespoň již jeho naznačením.

Než přes to i přes nepříznivé poměry v lize postupovalo podrobení Slezska zvolněji, než se dalo čekat, třebaže se i Jihlava již vzdala a do Slez docházely od českých stavů výzvy stále hrozivější, při čemž však ani nechybělo přímých nabídek k smírnému prostředkování. Právě proto pobídky Vratislavských, aby si Slezáci zvolili krále — patrně Viléma Saského — jež chtěly spor vehnati v krajnost, byly jen velkými slovy, za nimiž nic nenásledovalo, ani užší spolek s Vilémem. Ten se sice ještě svých plánů nevzdával, avšak i na něho nepříznivě působila rostoucí vážnost Jiříkova i nemožnost, dojíti v zemích vedlejších k závazkům určitějším, vzbuzující již u něho resignaci. Rozhodnutí nastalo přiosazením poměrů v Německu, kde se již schylovalo k válce. I zde byly by klidnější poměry Jiříkovi hrozbou, naopak napětí, jež se mohlo každou chvíli vybiti mohutnou srážkou a za něhož každý spojenec byl vítán, zpevňovalo jeho postavení, podávajíc mu dosti příležitosti k navázání styků s jednotlivými knížaty.

V Německu ani tehdy ještě nepřestalo napětí mezi knížaty a městy, jež vyznačovalo poměry let předešlých. K těmto rozporům politicko-stavovským se však připojily již dříve i jiné, rázu více osobního, jež dělily knížata na dva tábory, císařský a oposiční. Strana císařská však neměla vůdce v císaři samém, jenž se celou svou povahou k tomu nehodil, aby ve spleť obtíže vnesl více řádu a světla, zvláště když do říše ani nepřijížděl, zdržuje se jen na jejím okraji, ve vlastních zemích dědičných. Chyběl mu vůbec smysl pro větší linii, pro širší program; on zcela tonul v drobných starostech o věci nejbližší, zvláště o země vlastní, ač ani tam se jeho vladařská schopnost neukázala světleji. Byl tuhý a důsledný jen v tom, jak soustavně a nepřetržitě odsouval všechny

věci těžší: odklad byl jeho politickou zásadou. Proto již dříve se vyskytovaly návrhy a pokusy, zvoliti vedle něho a vlastně proti němu krále římského, aby tento alespoň poněkud nahradil jeho neschopnost. Ač o důvody proti němu nebylo nouze, přece i za myšlenkami politické reformy říšské se většinou tajil pustý egoismus předních jejích zastánců, kteří pod touto záminkou tím snáze a úspěšněji se chtěli domoci osobních cílů. Tento motiv nechyběl ani u hlavního původce plánů o volbě krále římského, u Dr. Martina Maira, jenž již v letech padesátých v spleť osnově politiky německé představoval vlivný a podnětný uzlík ■ jenž brzo potom právě v této příčině měl nabýti i důležitého místa v zahraniční politice Jiříkově.

Za těchto pletek, sbíhajících se již k srážce, při nichž šlo více o jižní a střední Německo, než o sever, ač ani ten ze souvislosti s nimi nevypadl, vlastním vůdcem strany císařské, kryje se císařovým jménem i autoritou, byl kníže z rodu hohenzollerského, jen o několik let starší než Jiřík, Albrecht Braniborský, známý též obecně se ujavším epithetem „Achilles“, jež mu dal Eneáš Silvius. Jeho malé území ve Francích, v samém sousedství českém, se nesrovnávalo ani s jeho ctižádostivou vládychtivostí, avšak ani s jeho skutečným významem, který mu zjednaly jeho politické schopnosti. Co mu chybělo na prostředcích, musil nahraditi svou čilou hybností, kterou dovedl uplatniti ve svůj prospěch ve všech velikých otázkách časových, říše se týkajících. Byl to v Němcích jediný kníže, s nímž bylo možno Jiříka srovnávati a ■ nímž jej také jeho styky s říší stále splétaly v úzkou spojitost.

K císaři Albrechta poutal nikoli cit věrné oddanosti, nýbrž vlastní zájem. Jeho bratr, kurfiřt braniborský Fridrich II., jednou (r. 1462) výrazně vyznačil tento rys, vycházející ze širšího podkladu rodového: „Zvykem našeho rodu bylo a dosud je, tomu, od koho mnoho nemáme, také mnoho za to nedávati.“ Císař byl vhodnou oporou a záminkou Albrechtovy politiky říšské: třeba císaři v říši mnoho moci nezbyvalo, tato přese všechny ztráty minulosti nebyla přece bez významu, zvláště dodávajíc rázu legálnosti snahám strany, k němu se hlásící. Jeho pomoc, třeba velikou většinou jen papírová, měla přece svou cenu, na příklad ve věci, pro Albrechta Braniborského nad jiné důležité, při jeho nárocích, aby právomoc jeho zemského soudu v Norimberce, příslušející jemu jako purkrabovi norimberskému, platila pro celé jižní Německo, což se příkře dotýkalo zeměpanských práv knížat ostatních, zvláště Ludvíka Bavorského na Landshutě a Ingolštati.

Spor tento, dále úsilí Ludvíkovo, dostati ve svou moc říšské město Donauwörth, ■ konečně nepříznivý poměr císařův k Ludvíkovu příbuznému, kurfiřtu falckému Fridrichovi, jenž své vládě poručenské za synovce Filipa proti vůli císařově vtiskl ráz vlády doživotní a proto od císaře nemohl dojíti uznání za kurfiřta — byly hlavní podněty k ustavení obou hlavních stran německých. V jedné se spojovali, nikoli však bez výjimky, Wittelsbachové,

s nimiž společný odpor proti císaři spínal i jeho bratra Albrechta Rakouského; v druhé byli Hohenzolleré, Wettinové a ze sousedů, rozvaděných s Fridrichem Falckým, vůdcem strany oposiční, především Oldřich, hrabě württemberský. To byla situace při nastoupení Jiříkově na trůn, v níž malý podnět mohl vzbuditi velikou válku, přes to, že protivy mezi stranami nebyly nesmiřitelné, jsouce založeny ne tak v zásadách, jako spíše v osobních vztazích a snahách jednotlivých knížat.

Za takových okolností stoupal pro strany německé význam české otázky, zvláště když císař sám na podzim r. 1458 byl nucen, s Jiříkem se sblížit a jej takto fakticky uznati, a když vyhlídky na úspěch odporu Viléma Saského byly stále menší jak slabostí Vilémovou a nerozhodností Slezáků, tak vzrůstem vlivu Jiříkova v zemích vedlejších, i v Horní Lužici, jíž při její ochotě k jeho uznání na konci r. 1458 Jiřík neopominul cestu usnadniti, avšak též za hranicemi, u kurie. Albrecht Braniborský sám, ač před tím, pokud diplomaticky mohl, snažil se i po volbě Jiříkově dodati váhy kandidatuře Vilémově, za nebezpečí války v Němcích vylučoval možnost jakéhokoli branného zakročení proti Jiříkovi, jež by síly jeho strany v rozhodné chvíli ochromovalo. Váhal-li Albrecht až dosud, na počátku r. 1459 po zmaru knížecího sjezdu v Bamberce se již rozhodl, sblížit se s králem českým, a také v tomto případě Jiřík, zdá se, k tomu přispěl, naznačuje ochotu, přijmouti jeho prostřednictví ve sporu s Vilémem, kdežto proti Ludvíkovi Bavorskému, jenž byl, jako Fridrich Saský, držitelem více lén českých, obracela se jeho snaha o obnovu celistvosti korunní rázněji. Užití cesty, kterou před tím již zvolil císař, nemohlo způsobiti výtek ani Albrechtovi. V únoru 1459 smluven na příští duben sjezd do Chebu, a tam již za Albrechtova prostřednictví byla sjednána dohoda mezi Jiříkem a saskými Wettiny.

Podobně však, jako Albrecht, uvažoval i Fridrich Falcký a podle toho též hned si vedl, takže na sjezdu chebském Jiřík již jednal i se zástupci strany wittelsbašské. Zde se začalo, co Jiříkovi jeho současní odpůrci tak často vytýkali, jeho obratné užívání sporů německých ve prospěch jeho i českých zájmů: činil se všem vzácným a hledaným přítelem i pomocníkem, takže, podle pozdějšího výroku Heimburkova, nikdo se v Němcích nepokládal za bezpečna, leč mohl-li spoléhati na jeho pomoc. Co řekl r. 1462 Pius II. k císaři v jeho vlastní věci, platilo obecně: Jiřík neměl podstatného zájmu na tom, aby zvítězila jedna nebo druhá strana, ani aby byla zkažena; jeho přáním byla rovnováha mezi nimi, která by se nemohla obejít bez jeho smírné a prostředkující účasti, činící jej říši nezbytným.

V Chebu zaplatil Jiřík smír se Saskem dosti draho, ponechávaje jemu v dědičném držení velikou většinu českých lén, ačkoli tím jejich právní poměr k české koruně nebyl přerván; za to se Sasko zřeklo nejen své državy v Čechách samých, nýbrž i všeho nároku na český trůn. Tímto ústupkem Vilémo-

vým zbyl se Jiřík posledního nápadníka trůnu, podvraceje tak i půdu odporu slezskému. Než on získával i jinak, nejen přátelské úmluvy s rodem wettinským a hohenzollerským, nýbrž i dvojí sňatek mezi dětmi svými a dětmi Viléma i bratra jeho kurfiřta Fridricha; o několik dnů dříve podobné úmluvy přátelské smluvil i s Fridrichem Falckým, jež byly můstkem i k pozdější jeho dohodě s Ludvíkem Bavorským. Jiřík tak nabýval v říši německé místa, které mu až dotud bylo upíráno: člen „prokletého národa“, jenž ještě nedávno byl zván i od Albrechta Braniborského jen „panem Jiříkem“, „jakýmsi Jiříkem“ nebo prostě „povýšencem“, byl již tehdy bez odporu uznáván za krále a vzdávány mu příslušné pocty. Toto mezinárodní uznání jeho volby, při němž přední knížata německá, přijímající jeho rodinu mezi sebe jako rovnou, povznášeli se s politických důvodů nad současné mínění veřejné, a jež smlouvami o vzájemné sňatky otvíralo rodu poděbradskému větší dynastické naděje i v Čechách — bylo Jiříkovi tak cenné, že neváhal jemu přinést dotčenou již obět: její velikost však se menšila, uvážilo-li se, jaké náklady a kolik drahých životů by stálo vrácení českých lén, jež pro Čechy byly většinou již údy odumřelými, avšak jichž se Sasko z životních důvodů dobrovolně vzdáti nemohlo.

Než tento kompromis, přes to, že oběma stranám přinášel neocenitelné výhody, významné i s obecného hlediska, nenašel na žádné straně přízně u lidu, nechápajícího jeho politického dosahu. V českém mínění veřejném, jež čekalo obnovu práv korunních právě proti nenáviděnému Sasku, bylo Jiříkovo vzdání lén českých i sňatky při tom smluvené mrzutým ochlazením. Nastávající pak příbuzenství Jiříkovo s „nevěrnými“ Němci probouzelo opět ozvěny z Dalimila, tehdy však rozdílné od těch, jež se ozvaly při volbě Jiříkově; zdá se, že při této nespokojenosti, obracející se proti Jiříkovi, udavateli nálady protiněmecké byli přední duchovní vůdcové utrakvističtí, Rokycana a Lupáč, bojíce se patrně rodinných styků královských s katolickými knížaty německými. Bylo to po volbě první vážné rozladění mezi Jiříkem a utrakvistickou veřejností. Podobné však námitky slyšíme tehdy i z Míšně a Durynska, kde se nezapomínalo dřívějších bojů s českými kacíři. I tam při hodnocení úmluv chebských nabyly převahy důvody náboženské a národnostní nad politickými, při čemž třeba uznati, že na české straně obavy před důsledky smluv měly kořeny hlubší. Jinak ovšem byly chápány a ceněny výsledky sjezdu chebského v kruzích politických, jak u kurie, tak na dvoře císařském.

Papež Pius nesetřval dlouho na svém počátečním stanovisku k Jiříkovi. Spoléháje příliš na své staré dojmy, čekal od něho hned více, než mohl dostati, takže brzo se musilo dostaviti zklamání.

V prvotní důvěře, že král se nebude vzpíratí úplné dohodě s církví, souhlasili s Piem i čeští katolíci. A tak již 11. září 1458 byl Václav z Krumlova jmenován od papeže administrátorem arcibiskupství pražského — již o ně-

kolik let dříve byl jím ustanoven od kapituly — s předpokladem, třebas přímo a formálně nevysloveným, že se ujme duchovní správy nad celým královstvím, i nad utrakvisty. Po svém návratu do Čech si skutečně Václav osoboval tuto pravomoc, jež měla proti Rokycanovi ráz faktického úchvatu, za velikého odporu utrakvistického. Jiřík — bylo to v prosinci 1458 — obě strany mírnil. Když však Zdeněk ze Šternberka se „dosti tvrdě“ dovolával jeho slibů náboženských, Jiřík jej odmítl, přiznáváje, že slíbil ochranu nejen katolíkům, nýbrž i utrakvistům a že sliby své chce všem plniti podle své možnosti. Pokus Václavův se tedy nezdařil, bylo to však neblahé znamení, jak si čeští vůdcové katoličtí vykládají slib králův z tajné přísahy před korunovací. Že přes určité prohlášení královo, jež chtělo zachovati spravedlivý vztah k oběma stranám, katolíci se tak lehce nevzdají, bylo viděti z nových bouří březnových (roku 1459), které se v Praze strhly za královy nepřítomnosti. A stanovisko papežovo české katolíky v jejich mínění o nutnosti obratu v politice náboženské jen posilovalo.

Papež sice ještě v lednu 1459, před odjezdem z Říma do Mantovy, znova pobízel *krále* Jiřího k příjezdu na kongres, pochvalně uznáváje jeho horlivost „o každé dílo dobré“, avšak již brzo potom, na počátku března, patrně jsa již zpraven o nezdaru Václavově, jen chladně se choval, když v Sieně důvěrný posel králův Jan z Rabštejna mu skládal poslušnost za Jiříka i jeho rodinu, avšak jen soukromě, ne veřejně. Odtud též Piův krok zpět, když v dubnu u něho zakročili zástupci ligy slezské, krok však opatrný, jenž snadno mohl býti opět napraven: papež se ujal ligy, ne u krále, nýbrž oklikou u pánů českých, pomíjeje při tom Jiříka zváti králem. Jestliže však šel v soukromí ještě dále, vysvětluje dřívější užívání titulu královského jen omylem, znamenalo to málo, neboť zprávami o úmluvách chebských, jež papeži byly udavatelem politické nálady německé a jež proto ani na něho nezůstaly bez vlivu, byl již způsoben nový obrat.

Sympatie s odporem slezským rázem klesly a z Říma pak do Vratislavě docházely výzvy, aby se proti králi více nevzpírali; Jiříkovi se Pius omlouval, že, zastáváje se Slezáků, chtěl je pouze potěšiti, že však sám se nepokládá za soudce ve sporu tom: poručiti jim poslušnost nepřisluší jemu, papeži, nýbrž císaři. Byly to these, jež se zanedlouho jako korouhvička po jiném větru obrátí směrem zcela opačným. Tentokráte byly příznivy Jiříkovi a s nimi mizela poslední opora odporu slezského, neboť poukaz papežův na císaře byl již skutečností o více dní předstižen, která způsobem ještě význačnějším ukazovala dokonalý obrat hlavních představitelů katolické Evropy vůči Jiříkovi.

Císař k obecnému podivu sám se odhodlal, přijeti k Jiříkovi do Brna a zde mu na náměstí 31. července 1459 ve vši slávě uděliti regálie. Učinil tak, potřebuje pomoci Jiříkovy, ne již zatím v Rakousích, nýbrž v Uhrách, kde přijal od magnátské oposice, jež byla i ve stycích s Jiříkem, volbu za krále proti

Matyášovi, přes to, že kurie sama s tím nesouhlasila; jeho postavení v Uhrách přes některé počáteční úspěchy nebylo silné, a bez cizí pomoci nebylo naděje, že liknavý a skoupý císař vyváží mladou ráznost a hybnost Matyášovu: aby o tom s Jiříkem dojednal, jehož prostřednictví již před tím Matyáš přijal, vážil císař cestu do Brna.

Jiřík nebyl neochoten, císaři pomoci, doufaje, že bude možno, buď mu vyhověti i bez války, ač tajné smlouvy brněnské jí nevylučovaly, anebo jej jinak uspokojiti, aby mu byl ústup oslazen. Mohl při tom počítati též na pomoc papežskou, protože byly nasnadě pochybnosti, zda se Pius přes svou nelibost nakonec přece jen ve sporu uherském nepřikloní k císaři, k čemuž lhůtu dosti dlouhou podávalo příměří, smluvené s Jiříkem mezi oběma stranami až do poloviny r. 1460. Kromě toho, že od císaře mohl odměnou čekati i jeho zakročení u kurie, dostal Jiřík za svůj slib pomoci proti Matyášovi již v Brně cenné výhody: ke konečnému formálnímu uznání jeho hodnosti královské a k vysokým finančním závazkům císařským v případě, že se plán uherský zdaří, připojilo se nejen povýšení jeho syna Viktorina za knížete říšského, hraběte kladského a vévodu minstrberského, nýbrž i výzva Fridrichova k Vratislavským, aby byli Jiříka poslušni, a slib, který mu i v říši německé otvíral daleké výhledy, že se císař ve věcech říšských bude řídit jeho radou. Zajisté bylo tu dost lákavých podnětů, aby se Jiřík odhodlal i k závazkům nepříjemným, zvláště když se zdá, že jeho poměr k Matyášovi nebyl tehdy právě příznivý, ježto bylo později nutno, smlouvu s ním o sňatek s dcerou Jiříkovou Kateřinou obnovovati.

Sjezd brněnský rozplášil poslední rozpaky Slezáků a dovršil dojem, jakým na ně působilo uznání Jiříkovo od knížat německých i obrat Piův. V září byli již Vratislavští zcela osamoceni, nejevíce však přes to, že se nad nimi stahovala bouře, známek, že by chtěli příkladu ostatních svých krajanů následovati a Jiříkovi též holdovati. I tehdy ještě byly s různých stran obnoveny smírné pokusy, pohnouti je, aby upustili od bezúčelného již odporu, marně však, a některé menší úspěchy v drobné válce, jež se již proti nim začala, dodávaly lidu městskému v přecenění vlastních sil jen odvahy k dalšímu zápasu. Ani osobní zakročení Jošta z Rožmberka, jenž přijel do města, ovšem na glejt, nic nepomohlo: není to Čech, jenž druhému Čechovi zde chce dopomoci k poslušnosti?

Plameny šlehaly již příliš vysoko, takže papež sám uznal za dobré, přímo ve Vratislavi zakročiti, aby válka proti ní se nerozpoutala docela, neboť král nemohl již déle strpěti jejího výjimečného postavení. Papež kromě nepřiznaného vědomí odpovědnosti za to, že zprvu pomáhal odpor Vratislavských jítřiti, cítil i povinnost, odkliditi Jiříkovi poslední překážku z cesty, aby tento mohl splniti své sliby o shodě s církví i o válce s Turky. Již v říjnu r. 1459 přijeli jeho legáti, arcibiskup krétský Jeronym Lando a František z Toleda,

do Prahy a 13. listopadu vítala je Vratislav v plném lesku své moci i bohatství, jako by chtěla podati důkaz, jak těžký by byl zápas s obcí tak mohutnou.

Je zajímavé srovnávat, jaké důvody výmluvná a obratná kuriální kasuistika dovedla tehdy najíti pro Jiříka, na jeho obranu, a jak je zakrátko dovedla zcela obrátiti proti němu. Ovšem situace, kdy kurie sama pokládala za nutné, hájiti Jiříka proti slepým předsudkům jeho fanatických odpůrců, se nevracely. Vratislavští s těžkým srdcem naslouchali chválám schopnosti královny a jeho štěstí, jak okolnosti se od jeho volby změnily v jeho prospěch a proti nim: jeť potřebí, aby se již beze vši vášně postarali o mír s králem. Odpověď Jeronymovu k námitkám Vratislavským se rada městská ani neodvážila obci prostě předložiti, bez náležitého zmírnění. Legát ve své horlivosti šel tak daleko, že hájil i oprávněnosti slibu Jiříkova utrakvistům, zachovati je při jejich víře; s kacíři lze se po dobrém snášeti, a byť i Jiřík opravdu byl takový, jak si ho Vratislavští myslí, přece by s ním mohli učiniti smlouvu bez újmy své cti a víry.

Avšak legáti se zmýlili ve svém učení o relativnosti, o vhodném kompromisu mezi doktrinou a skutečným životem, očekávající, že papežskou autoritou lid zkrátí a že postačí, jménem papežským vysloviti podmínky, aby byly hned přijaty. Kazatelé, kteří se sami proti legátům neodvážili přímého odporu, zato tím více po svém způsobu agitovali po straně, takže se již lid strojil k bouři proti legátům. A tito, uslyševše o tom, v bázní rychle slevovali ze svých požadavků o bezpodmínečnou poslušnost královi a svolili k jejímu odkladu, což lid upokojilo. Tak došlo k úmluvě ze 14. prosince, podle níž měli býti Vratislavští ponecháni v klidu a pokoji při všech svých právech a svobodách, s podmínkou však, že za tři leta složí Jiříkovi přísahu věrnosti „jako pravému a nepochybnému katolickému i křesťanskému králi českému“. Král sám nečinil námitek ani proti této výhradě, jež skrývala v sobě možnost různých výkladů nová nebezpečí dohodě právě ujednané. A 13. ledna 1460, když slavné poselstvo Vratislavských odprosilo krále a Vratislav byla přijata na milost, dvanáct trubačů po celou hodinu v Králově dvoře vytrubovalo na znamení, že husitský král je již obecně uznán, neboť, co ještě zbývalo (Baltazar Zahaňský atd.) neposkytovalo již vážných překážek.

Obtížný úvod ke kralování Jiříkovu byl dokonán. Uvnitř státu českého neměl již král skoro odpůrců a na venek jeho vážnost stále rostla, úměrně s pokračující obrodou státu českého, jemuž počátky vlády Jiříkovy byly jen pokračováním jeho šťastné doby správy, dobou hlubokého pokoje, nejlepšimi podmínkami rychlého sebrání sil.

Než veliké a podivuhodné úspěchy Jiříkovy přece nebyly bez mráčku, z něhož mohla vyrůst nová bouře. Přátelský poměr ke kurii nebyl ještě vyrovnáním dlouhé přehledy. Zde zůstávala otevřena otázka, již právě tehdy, po obecném uznání Jiříkově, bylo třeba řešiti. Obě strany, Jiřík i kurie, v nových

poměrech viděly posilu svých nadějí: věřila-li kurie, že nyní konečně Jiřík splní všechna její přání, Jiřík naopak doufal, že nová jeho moc královská mu zjedná pevný podklad a hojné prostředky, aby přiměl církev k příznivému vyrovnání. Ale právě toho v klidu nebylo lze dosíci: jakmile budou stánoviska úplně objasněna, vypukne boj.

JIŘÍK A PIUS II.

Když legáti papežští Jeronym Krétský a František z Toleda v lednu 1460 jednali v Praze o potvrzení smlouvy s Vratislavskými, hlavním předmětem při tom byly otázky, k nimž smír ten byl pouhou přípravou, odstraňující z cesty těžkou závalu: dohoda česká s církví a účast na veliké akci turecké. Tato souvislost byla zjevna i současným pozorovatelům. Vratislavan Eschenloer, jemuž již zájem o jeho město přikazoval největší pozornost ke všemu, co se Jiříka týkalo, brzo potom napsal: „Papež nebyl by poslal legátů (do Vratislavi), kdyby nebyl doufal v pomoc Jiříkovu proti Turkům, a kdyby tehdy nebylo strachu před Turky, nebyl by Jiřík obdržel království“. Než i kurii bylo zjevno, že česká pomoc proti Turkům závisí na tom, jak bude upraven poměr mezi ní a Čechami, takže otázka tato byla pro další léta nejdůležitější.

Kurie tehdy opět věřila v Jiříka. Papeži v paměť se vracelo starší mínění o Jiříkovi právě s novými úspěchy, jež Jiříka tak záhy přenesly přes záludné překážky a propasti a vřadily jej ve společnost ostatních panovníků křesťanských. Zprávy legátů toto hodnocení jen utvrzovaly: zdálo se, že Jiřík již nyní své Čechy dovede bezpečně v poslušenství římské bez všelikých odporů a zastávek. Kurii se celá česká otázka měnila v otázku osobní: stačí, bude-li král chtít, a spor bude vyřízen. Papež věřil a ujišťoval o tom i Karvajala, že Jiřík se neliší svým přesvědčením od víry pravé. Zasadil se zaň ve sporu vratislavském a spoléhal, že odměnu, kterou za to požádá, také dostane. I hleděl již s radostným uspokojením vstříc nejbližší budoucnosti, jež právě zásluhou Jiříkovou přinese podstatnou podporu jeho velikým plánům.

Eneáš Silvius jako papež sice zklamal upřílišené naděje svých humanistických druhů, čekajících, že za něho se obnoví nedávný pontifikát Mikuláše V., tak příznivý jejich snahám, přece však zůstal i na trůně papežském humanistou, zvláště onou dychtivou touhou po slávě, jež tak výrazně charakterisovala individualistické sklony nového hnutí. Tento rys byl jeho vstupem v čelo světa křesťanského ještě zmocněn: co řekne nebo napíše papež, má mocnější ozvěnu světového fora a najde ochotnější přijetí, než co dříve napsal sebe nadanější humanista, byť i byl později biskupem a kardinálem. Než Piova ctízádnost přesahovala daleko meze literární: on chtěl hráti i velikou historickou úlohu jako politik a církevní vladař. Ne tak v původnosti, jako v dovršení díla minulosti hledal nový papež splnění svého historického úkolu. A byly to dva směry, kde v těsném připojení k starším tradicím chtěl svým pontifikátem předešlý vývoj vyvrcholiti: bylo to monarchické

postavení papežské v církvi i ve světě křesťanském a obrana křesťanství proti Turkům.

V jeho mysli ožívaly pyšné věty ■ bull Bonifáce VIII., že papeže římského má býti každý křesťan poslušen z nutnosti spasení, a on jejich důsledky obracel stejně na sféru duchovní, jako světskou. V první příčině lákala ho k tomu nedávná papežská vítězství nad konciliarismem, v druhé slabost a neschopnost představitele myšlenky císařské, jenž vedle velkých stínů minulosti měl ráz karikatury. Pius se vžíval v úlohu mocného patrona svého dřívějšího pána. Proto není divu, slyšíme-li od něho r. 1462 k Zdeňku Kostkovi, že „bůh jest na nebi a my na zemi“, a žádá-li, aby Čechové v plnění jeho poslušensství hledali cti boží více než cti vlastní. Idea plnosti moci papežské žila v něm stejně, jako v zástupcích, jež posílal do zemí českých, i v jeho stranících zde, třebas ne ve všech stejnou měrou. Slyšme jen r. 1462 Fantina de Valle! Všecky pravomoci a důstojenství, biskupská i královská, vyplynula z moci papežské, a jako je papež udílí, tak je může i odnímati a rušiti; nic není u knížete tak hodno zatracení, „jako vášň pro věc vlastní nebo národní“, jež ho odvrací od toho, co je ctné a užitečné, totiž od poslušensství papežského. Papež je po bohu první osoba na světě ■ každý odpor proti němu, ať od kněží nebo laiků, má povahu vzpoury proti základnímu zřízení božímu.

Bulla „Execrabilis“, již Pius vydal v lednu r. 1460 před svým odjezdem z Mantovy, byla dobrým udavatelem tohoto přesvědčení a zároveň byla opovředí války každé oposici, duchovní i světské. Jako krajní důsledek zásady o monarchickém postavení papežově v církvi zakazuje se každé odvolání k obecnému koncilu, jež mohlo býti jedině účinným prostředkem proti papežskému absolutismu, neuznávajícímu nad sebou ani vedle sebe nic, co by jeho moc mohlo omezovati: kdo neposlechne, propadá tím hned klatbě, ať je hodnosti císařské, královské nebo biskupské, ■ obce i kollegia upadají v interdikt. Papežství se tak zabezpečovalo proti opakování svízelných obtíží, jichž zakusilo s koncily kostnickým i basilejským, nemusejíc se již obávati smělého soupeře, hrozícího, proměnití církev z monarchie papežské v útvar konstituční. Volání po reformě, tak nebezpečné nárokům papežským, naráželo zde na překážku zdánlivě nepřekročitelnou.

Mohlo se zdáti, že papežství je na vrcholku své moci a že nyní může splniti velkolepý sen předešlých století o vítězství kříže nad půlměsícem, že nové kruciáty nejen vytisknou Turky z Evropy, nýbrž uskuteční i staré tužby křesťanské o dobytí hrobu božího. Jako za Kalixta III., i za Pia II. byla veliká výprava proti Turkům osou všech snah kuriálních, byla ideou, s níž Pius hned nastupoval na trůn; k ní mířil i jeho první větší čin, svolání kongresu do Mantovy, jenž měl vybaviti církev z této tísně. Pius se zde stavěl na místo svých velikých předchůdců středověkých, a to beze všeho odporu, jenž by mu k tomu upíral právo. Kongres sám však byl pádným dokladem proměny

časů, nečasovosti osobivých nároků papežských. Výzvy Piovy málo působily na vlastní činitele politické, o něž při tom šlo nejvíce: buď nepřišli vůbec, anebo, přišli-li — a to dosti pozdě — jejich ochota se většinou vyčerpávala jen slovnými ústupky. Pius stál zde před prvním svým neúspěchem. Bylo to úplné rozčarování. Ani on svou bohatou a umnou výmluvností nedovedl vlítí život myšlenkám odumřelým. Co zmohla živá víra středověku, toho 15. století již schopno nebylo. Scházely mu přirozené podmínky mravní: hluboké zanícení náboženské pro veliký ideál. Horlivost vyprchala a nároky papežské zněly prázdně, ne-li ještě tak u lidu, za to tím více u politických držitelů moci, u knížat.

Stala se změna se světem i s papežstvím samým. To ve skutečnosti stále více tonulo v užších mezích politiky italské, připoutáno jsouc k ní svými zájmy o stát církevní i svým nepotismem. Opravdu nebylo leč jedním ze států italských, nevzdávajícím se však podle duchovní své povahy ani nesmírných nároků nejen na prvenství, nýbrž i na převahu nad ostatními státy evropskými. Samo papežství renesanční nestačilo, aby z Itálie utvořilo národní stát vlašský, tím méně však mohlo zmoci mohutné rozpětí, tající se ve snahách ostatních států národních, ustavených již i ustavujících se, po plné svrchovanosti, jež přesahovaly i na pole duchovní, hledíce si i tu zjednatí úplnou nezávislost vnitřní na cizí vůli i vlivech.

U Pia samého nebylo ani osobních předpokladů k úloze, v niž se nutil. Tento skeptický diletant, jenž v jiných případech uměl tak dobře odvažovati váhu a sílu skutečných poměrů a jenž tak pronikavě se dovedl vmýšleti v duše cizí, více obratný diplomat než veliký politik, který by vystihl směr doby a dovedl mu dáti konkrétní výraz — neměl sám ohnivé víry, hory přenášející, oné mohutné a proto jednostranné vůle, usilující, za každou cenu svou myšlenku splniti. Byl to zajímavý zjev ve své bohaté mnohostrannosti zájmové, ale nebyla to veliká, uchvacující osobnost, která by dovedla svůj sen světu vnutiti. Nebyl to hrdina, nýbrž spíše obratný herec, který se hledí vžítí ve svou úlohu, ale nemá v sobě živé, tvůrčí síly, ani pravého nadšení, o němž dovede jen pěkně mluvit. Jeho síla neodpovídala jeho velikému gestu. A jestliže přece zůstal věren svému opojnému snu o papežské theokracii na zemi a o jejím velkolepém výrazu v nové kruciátě proti Turkům, byla to, tuším, autosugesce bázně před zesměšněním, jež, nechtějíc si zadati, přece jen doufala, že se jí nakonec podaří, jiným vnuknouti onu velikou a nadšenou víru, o níž sama více jen snila, než ji v sobě cítila. Snaha Piova, byť byla i vnitřně v rozporu se svými cíly, nebyla bez tragického rysu, zápasíc o nemožné nároky ve světě vystřízlivělém, hledajícím teprve nových cest.

A nebylo obdoby mezi vysilujícím shonem za kruciátou a mezi zápasem Piovým s Jiříkem, proti němuž právě před odchodem z Říma do Ankony r. 1464 vydal obsílku k soudu do Říma? I zde narážel Pius na nové síly, které

drtily jeho úmysly. Jestliže v prvním případě byl to nedostatek mravního nadšení, jenž znemožňoval všechno úsilí o kruciátu, též nedostatek se vracel i v českém případě: nebudou proto možny ani kruciáty ve velikém slohu proti kacířským Čechům, ač bez nich rozsudky papežské budou jen novým dokladem bezmocnosti papežské, veliké protivy mezi jejími nároky a mezi skutečností. Než bylo tu i více! Právě ty síly, jichž si papež tak přál u ostatního křesťanstva, byly na straně české, ono, celé povaze Piově tak nepochopitelné mravní nadšení národa, bojujícího za své náboženské přesvědčení, nadšení, jehož nelze spoutati drobnými intrikami diplomatickými, jež uniká obratným klausulím těžce a uměle sjednaných smluv.

Kromě toho však byly zde i začátky nového řádu politického, nového světa, s nímž se mohl Eneáš z části seznámiti již dříve v Němcích i v Čechách, světa již valně odcírkevněného, kde zájmy světské jdou svou cestou bez ohledu na příkazy vrchnosti církevní. Nejen věroučně se zde přesvědčí papež, že není již onou branou, za niž se r. 1462 vůči českému poselstvu vydával a kterou třeba projíti všem, kdo chtějí býti spaseni — nýbrž i politicky. Nutno zde znovu opakovati, že husitské Čechy, jestliže chtěly býti svobodny v příčině náboženské, musily se postaviti i na nové stanovisko politické. Pro husitské Čechy, aby si udržely svou náboženskou i církevní nezávislost, bylo nezbytnou vývojovou podmínkou, aby si vybojovaly i nové právní postavení svého státu. Musily se státi národním státem, jenž více než státy jiné měl nutný důvod se odcírkevniti. Nebylo-li to zjevno hned při volbě a nastoupení Jiříkově, musilo to ostře vystoupiti v dalším průběhu: jinak se Jiřík proti vůli stolice papežské nemohl na trůně udržeti. Byla to zásadní otázka, jež nezávisela jen na osobnostech jednotlivých papežů, nýbrž se týkala kurie římské vůbec.

V tom byl problém Jiříkův. Nešlo tu ještě o laický stát v čisté formě: byl to zatím boj proti libovůli papežské. Problém ten bylo možno dočasně odsunouti, avšak nakonec nezbývalo, než jej zásadně rozřešiti, alespoň tak, aby kurie uznala své meze vůči českému státu národnímu, nábožensky i politicky, aby jí a tím ani komu jinému utrakvistická povaha králova i většiny jeho českých poddaných nebyla již kamenem úrazu. Vytýká-li se Jiříkovi, že se mýlil, mysle, že konflikt s kurií lze různými prostředky odvrátiti, nezdá se to býti zcela oprávněno. I Jiřík si musil býti vědom, že konfliktu zcela nelze předejít a že tak je jen možno kurii donutiti, aby se vzdala násilného řešení a aby, povolujíc konečně síle poměrů, s Čechy se vyrovnala po dobrém. Aby se to však mohlo státi, bylo dobře, konflikt, pokud možno, oddáliti, ježto dočasným odsunutím Jiřík získával čas, aby vnitřní obnovu a organizaci sil dokončil úplněji a aby i v mezinárodní politice si proti kurii zjednal lepší oporu.

Je sice pravda, že ani Jiříka nelze v pravém smyslu pokládati za hrdinu, neboť při hrdinovi předpokládáme plné a přesvědčené uvědomění dosahu vlastních snah i neúchylné jejich zastávání, nepřipouštějící kompromisu. Králi, je-

muž nešlo jen o vlastní při, jenž musil dbáti i důležitých zájmů veřejných, bylo těžko, státi se v naznačeném smyslu hrdinou: on musil býti především politikem, který v pravý čas se odhodlá k nutnému kompromisu, jen když hlavní věc bude zachráněna. Dráha politikova, který musí vždy počítati s poměry, není vždy přímá, ani zcela důsledná: neníť závislá jen na přímočarém uvažování doktrinářově, nýbrž je výslednicí různých sil, utkávajících se v daném případě. Praktický život má svou logiku, jež nemá vždy hladké jednoduchosti logických formulek. Nelze proto také vytýkati, nepředvídají-li se vždy správně všechny důsledky i možnosti, dostavující se až průběhem akce politické; úloha politikova je vždy úlohou s několika neznámými, kde výpočet nelze předem určit. Jako nebyl Pius pravým mučedníkem idey výpravy křížové a soustavy theokratické, ani Jiřík nebyl pravým mučedníkem idey státu laického, jsa odhodlán v pravý čas k vhodnému kompromisu: než oběma nelze přece upřít, že zásadám svým neváhali přinést i těžké oběti osobní. Jiříkovi k zásluze zajisté postačí, že, nebyl-li opravdovým hrdinou myšlenky státu laického, náleží mu alespoň místo jednoho z jejích předních zastánců.

V Piovi přes jeho humanismus je v jeho praktickém úsilí politickém ztělesněn ještě svět středověký, kdežto v Jiříkově praktické politice, třebas on sám jinak svým názorem světovým patří středověku, již se ohlašuje věk nový. Při tom nemůže ani býti jinak, než že prvky, v nichž jsou již patrný zásvity nové doby, zdají se býti cizími, ne zcela shodnými s ostatní jeho povahou. Jiřík k nim došel z nutnosti chvíle, nikoli z theoretických úvah. Byly to nárazy skutečnosti, které v něm vyvolávaly potřebu nových, nezvyklých opatření. A nebyly to vždy ani jeho vlastní myšlenky, jichž se proti kurii zastával, nýbrž podněty k nim přicházely jemu zvenčí, od jiných osob. Co však bylo řečeno o důslednosti politikově, lze obdobně říci i o původnosti jeho plánů a prostředků: cení se tu ne tak originalita, jako vhodnost a účinnost, vedoucí k dobrému výsledku. Věcí politikovou je, vytyčiti směr doby, možnosti, které mu tato podává, i úkoly a potřeby, které mu ukládá, aby vybral vhodné prostředky k dosažení velikých cílů obecných, byť i prostředky ty nebyly z jeho hlavy. Slouže praktickým potřebám života veřejného, musí politik především hleděti na časový moment a na účelnost prostředků, jichž užívá. Přes to však, že v lecčems politika Jiříkova proti kurii má ráz cizí, základ, z něhož Jiřík vycházel, byl přece český a v podstatě nový. Hesla nezávislosti státní proti církvi se již před tím ozvala vícekrát, nikde však nesouvisela tak hluboce s národním podkladem státu, s lidem, jako právě v Čechách. Nebyl to obyčejný stát, jenž se tu stavěl proti církvi, nýbrž stát národní, jenž chce býti zároveň i národní církví, a to v daleko širším smyslu, nežli až dosud při jiných pokusech o rozšíření národní autonomie v příčině církevní. V odporu kuriálním proti těmto snahám českým byl zároveň zápas církevního universalismu se zásadou státního i národnostního individualismu.

Nosnou silou tohoto hnutí bylo české válečnictví, jehož úspěchy již dříve přiměly koncil k povolení kompaktat a jež i za Pia činilo shodu s Čechy žádoucí pro otázku tureckou. Jiřík sám této přednosti, jíž musil přičísti hlavní své počiny, jak dobytí Prahy, vzdání Tábora i své uznání za správce zemského, tak i rychlé uznání svého postavení královského — nemínil proti kurii hned užiti. On si nepřál nové války husitské, jež by se nutně stala i válkou domácí, nechtěje jejím nebezpečím a spoustám vydati své dílo obnovy, zbudované s takovou námahou a láskou. Souviselo to i s jeho přirozenou náklonností k prostředkům diplomatickým, s nimiž hleděl, pokud mohl, vyjíti bez násilí, alespoň pro stát vlastní, ač ani v poměru k sousedům nebyl kvapný k užítí meče. Již r. 1460 slyšíme od něho slova, míněná sice o sektářích, nechtějících se bludů vzdáti, jichž však by se mohlo užiti o jeho politice proti kurii vůbec, že totiž „ne mečem, ale moudrostí to království chce vyvésti z bludův a chce je přivésti k poslušenství“. Proto, když se již upevnil na trůně a když nastávala potřeba, plniti dřívější, z úmyslu neurčitě formulované sliby, stále si nepřál rozhodného vysvětlení svého stanoviska, dokud se nepřipraví tak, aby kurie sama uznala, že jeho posice vzdoruje všem útokům: měl mu to usnadniti co nejdelší odklad.

Hodnocení prostředků, kterých k tomu užil, aby zatím kurii udržel v nejistotě o vlastních úmyslech, nesmí se díti, máme-li býti spravedliví, jen na základě kvapných mravních soudů bez ohledu na dobu a prostředí, jež tvoří rámec jeho činnosti. Tehdejší Italie v politice svých Viscontů, Sforzů a různých signorů městských, avšak i kardinálů rázu Jana Vitelleschiho i Ludvíka Scarampa, kteří obnovili a očistili v 15. století stát papežský, podává nám hojně ukázek, co platilo politikům slovo dané, jak bezohlednost ve výběru prostředků se zdála nejlepší cestou k úspěchu. Jsme tu již ve světě, z něhož se o něco později zrodil Macchiavelliho „Kníže“. R. 1456 napsal Eneáš Silvius: „U králů neplatí přísaha více než prosté slovo. V duši zajisté může býti kníže zavázán, žádným jiným prostředkem. Je mně však stydno, že za Alpami se dnes více víry najde než před nimi. Většinu našich knížat, jež Italie zrodila, shledáš, abych tak řekl, tak kvapnými (v slově), že jistějšími jsou sliby nevěstek než jejich.“ K tomu důstojný protějšek na západě tvoří Ludvík XI., a jestliže si přejeme typického příkladu ze současných Němec, lze uvést jen Albrechta Braniborského, když r. 1462, před bitvou u Giengen, píše svým bratrům i úředníkům, ať se o něho, bude-li zajat, nestarají, že on se nedá mořiti a podepíše vše, co se na něm bude žádati.

Zde bylo třeba, býti chytrý proti chytrým a lstivý proti lstivým, chtěl-li se kdo uvarovati škod příliš jemného a zjevného postupu. V tomto ovzduší musilo se užívati k obraně takových prostředků, jakými bylo útočeno. A přece byl to Jiřík, jehož věrnost slovu danému sám Eneáš (1455) chválil, ovšem za příležitosti, kdy mu záleželo na tom, aby vzbudil k němu u papeže Kalixta

důvěru. R. 1450 Bedřich ze Strážnice, jednotník strakonický, chtěje si dobře zajistiti drahocenný zlatý kříž zemský, svěřil jej v zástavu právě Jiříkovi. Jak v Čechách byla celková mravní nálada jiná, jak závaznost slova daného byla promítána i do poměrů veřejných, svědčí i jindy Jiřík sám, když jako král dal zajmouti rotmistra Oldřicha Červenku z Ledec při jeho návratu do Čech po pověstném vydání Marienburka Polsku. Jinak však se ani Jiřík nevyhnul ne tak rušení slova a slibů svých, jako spíše neurčité dvojsmyslnosti, jež se svými výhradami a možnostmi různých výkladů nebyla ovšem vlastní jen diplomacii jeho doby.

Poselstvo, jež král již na počátku r. 1460 sliboval vypraviti do Říma, nepřišlo tam ani do konce r. 1461 přese všechny pobídky papežovy, jeho zástupců i královského prokurátora v Římě, Dalmatince Fantina de Valle, jenž na podzim 1460 proto sám do Prahy přijel; jen na jaře 1461 přijel ke kurii jménem královým Francouz Ant. Marini, aby ho omluvil a vymohl glejt s dlouhou lhůtou pro poselstvo, jež pak konečně v březnu 1462 do Říma přibylo. Přirozeně s odklady vyslání poselstva měnila se i nálada v Římě, jež od počáteční důvěry s počátku r. 1460 přecházela postupně v opak; k tomu nemálo přispělo i rozladění, nastalé zatím mezi králem a císařem, jež bylo v příčinném vztahu s přípravami Jiříkovými na obranu proti kurii, s plánem jeho římského království.

Zdá se zajisté zvláštní, bylo-li pokračování v pokusech o římské království z let padesátých spojeno tehdy se jménem husitského krále, který ani tolik německy neuměl, aby nemusil užívati služeb tlumočnickových. Ještě více než tato okolnost překvapovalo, že králem římským se měl státi příslušník národa, který si od půl století zjednal mezi Němci jméno tak nenáviděné. Zde se ještě zmocňovalo, co se již stalo roku předešlého smlouvami o sňatky dětí Jiříkových: tehdy se král stavěl vedle knížat německých, nyní však nedávný povýšenec se měl postaviti nad ně po bok samého císaře, v čelo světa křesťanského.

Co mohlo při tom v Němcích Jiříkovi získávati přízeň, byla jeho rychlá obnova státu českého, jeho uklidnění, jež se i v cizině stávalo příslovečným a jež zde budilo závistivé touhy. Německo samo si nedovedlo zavésti pořádek: snad se to podaří onomu povýšenci, jehož rychlý vzestup i úspěchy zněly jeho současníkům německým jako pohádka. Z Čech bylo možno — v té věci se veřejné mínění německé shodovalo s kurií — čekati též úspěšné zasažení v téměř neřešitelnou otázku tureckou. Na straně české ve veřejném mínění utrakvistickém tyto plány Jiříkovy — s počátku o nich česká veřejnost ani nevěděla — sotva mohly najíti sympatickou ozvěnu. Snad by bylo mohlo lichotiti českému sebevědomí, že Čech se má státi králem římským, jako by se vracely doby Karlovy. Avšak proti tomuto povýšení zajisté nechybělo ani hlasů výstražných. Nebude to míti podobné následky, jakých se český utrakvismus bál r. 1458 před volbou Jiříkovou od kandidátů německých? Nebude římské království ve sporu s úkoly sotva dosaženého českého státu národního? Nebude

míti pak ustavičný styk králův s Němci, kteří budou stále na jeho dvoře — ač bude-li král nadále trvale sídleti v Čechách — škodlivý vliv na zájmy české a zvláště utrakvistické?

Ve skutečnosti Jiřík soudil opačně. Není pochyby, že jeho ctižádosti lahodilo, že právě z Němec přicházely mu takové návrhy, jež obratnému politikovi a schopnému vladaři mohly býti i zdrojem velikých příjmů; jemu však zároveň ani při tom neušlo, jak účinný prostředek má v rukou pro věc, srdci jeho nejbližší, pro českou otázku. Bude se moci kurie opřítí panovníkovi, který bude státi i v čele říše německé, při jeho požadavcích o zabezpečení utrakvismu? I jako králi římskému musí mu zůstatí stát český rodnou půdou, základem, jež třeba ještě více zesílití. Stát český tím neustoupí do pozadí, naopak rozmnožená moc Jiříkova bude sloužiti na prvním místě jeho prospěchům, a to se stane rozřešením otázky náboženské!

Při posuzování tohoto plánu se často zapomíná, že Jiříkovi římské království nebylo cílem, jemuž se měly obětovati české prospěchy, nýbrž naopak mělo býti prostředkem, jak by české tužby byly dovršeny. Při tom není pochyby, že ani říše nebyla by královstvím Jiříkovým ztratila, třebas jeho plán nevycházel ze zásadních příčin, souvisících jen s ní samou: myšlenka reformy říšské byla by se tak dostala z okruhu pouhých slov ve stav praktického řešení! Ještě než se začala širší akce v té příčině, dotkl se již Jiřík při přátelských smlouvách s Ludvíkem Bavorským (v září 1459) významné věci, na níž záleželo stejně Čechám jako okolním zemím německým, mincovní reformy, slibného to počátku říšské reformy vůbec. Jestliže se strany německé se namítá, že Jiříkovi při tom se nedostávalo hlubších zásad politických, vlastního zájmu o říši, a že vedoucími pohnutkami mu byly jeho ctižádost a zisknost, není to zcela správné; a kromě toho bylo možno, na Jiříku-cizinci žádati více než na vlastních knížatech německých, chtítí, aby jej při tom vedl jen ideální zájem o říši?

Od plánu ke skutku byla ovšem cesta daleká, avšak přece se zdá, že její obtíže se někdy příliš zveličují, jen aby z nemožnosti plánu se mohly vyvoditi důsledky, Jiříkovi nepříznivé. Rozhodnutí nebylo v rukou národa samého, u něhož byly by se nejspíše ještě mohly uplatniti důvody proti povolání cizince k takovému úřadu, nýbrž záleželo na dohodě předních knížat, kteří v této příčině, jak bylo viděti z jejich spolků a příbuzenských smluv s Jiříkem, soudili mnohem střízlivěji. Nelze také přehlédnouti, že král český byl sám jedním z kurfiřtů, a to na místě předním, a že království české bylo, jak je zve Karel IV., „ušlechtilějším údem říše“, takže z důvodů státoprávních nebylo vhodné, pokládati krále českého prostě za cizince: šlo-li o reformu říšskou, měl při tom i český král svůj dobře oprávněný hlas. Jistě nebyl říši cizejší, než byl v letech padesátých Filip Burgundský a v letech sedmdesátých jeho syn Karel Smělý, také kandidáti hodnosti krále římského.

Vlastním původcem plánu kandidatury Jiříkovy byl dotčený již výše Dr. Martin Mair, jenž v době, kdy se snažil v Jiříkovi vzbuditi zájem o svůj německý plán reformní, byl ve službách Fridricha Falckého, načež přestoupil do služby Ludvíka Bavorského. A plán měl ráz svého původce: jako Mairovo vlastenectví nebylo bez vážných skvrn egoismu, stejně jich nebyl prost ani jeho plán, počítající především se sobectvím jednotlivých knížat, jejichž účast a hlas měly býti přímo koupeny. Nelze proto vše sváděti na účet Jiříkův, jenž plán od Maira přejal.

Zdá se, že již v Chebu v dubnu 1459 Mair hleděl Jiříka získati, ale zatím marně: Jiřík tehdy byl teprve v začátcích bližších styků s německými knížaty, aby hned mohl před ně předstoupiti s plánem, jenž za takových okolností by mu vtiskl ráz osobivosti. Jakmile však stoupal jeho vliv v Němcích a u císaře, mohl se s lepší nadějí vrátiti k podnětu Mairovu. V takové situaci jej již vidíme na začátku srpna 1459 v Brně při sjezdu s císařem. Ze slibu císařova, že chce své země i říši spravovati podle jeho rady a dvorské úřady osazovati podle jeho přání, je patrné, že král s počátku chtěl splniti návrh Mairův způsobem, jež tehdy pokládal za nejvhodnější, pomocí císaře samého, jež si právě v otázce uherské tolik zavazoval. Chápeme proto, proč se Jiřík tak nepříznivě stavěl k svému bývalému spojenci Matyášovi.

Na této cestě česká politika pokračovala v Plzni v říjnu 1459, když Ludvík Bavorský — Mair byl od července v jeho službě — byl nucen, hledati s Jiříkem dohody prostřednictvím falckraběte Fridricha, a také jí dosáhl. I zde, jako v Chebu, mezi podmínkami bylo nové spříznění Jiříkovo s Wittelsbachy. O lénech českých se jen ujednalo stání pře do života obou knížat, Jiříka i Ludvíka, což tento usnadnil značnou půjčkou, jež na léna ta byla připsána; falckrabě Fridrich tu došel uznání svého postavení ve Falci. Oba Wittelsbachové byli zde z části již získáni i pro reformní říšské plány Jiříkovy. To však nestačilo. Bylo třeba k nim nakloniti i Hohenzollery a Wettiny, kteří měli ve svých rukou dva hlasy kurfiřtské. O to se Jiřík pokusil v listopadu 1459 při svatbách, smluvených v dubnu na sjezdu chebském, u Albrechta Braniborského, jehož souhlas právem pokládal za rozhodující pro jeho stranu. V Chebu již plul Jiřík zcela ve vodách přání Mairových, jež právě odtud vypravil na významnou cestu do Italie; za sliby, že bude od říše potvrzen za vévodu milánského, měl Mair na Františku Sforzovi vymoci finanční podklad celé akce o římské království. Než Albrecht Achilles se v Chebu dovedl každému závazku vymknouti jednak tím, že není sám kurfiřtem, jednak přímým poukazem na nutný souhlas císařův. Následek toho byl, že se Jiřík blíže přivinul k Wittelsbachům i k spojenci Ludvíkovu Albrechtovi Rakouskému.

Postavení císařovo k návrhu Mairovu nebylo tak určité, aby slibovalo zdar, a zdá se, že ani v Brně, kdy císař pod nátlakem svého poměru k Matyášovi činil Jiříkovi sliby tak příznivé, nebyl osobně nakloněn plánu, jenž z něho měl uči-

niti v říši jen hodnostáře s titulem, ale beze vši moci. Jeho lpění na moci, byť i ji neužíval a nevykonával, jeho houževnatá obrana právních titulů, jemu příslušných, stavěly ho zásadně proti plánu Jiříkovu, třebaž, Jiříka potřebuje, zatím se neodvažoval určitěji jej zamítnouti. V krátce však se dostavily podněty, aby císař proti plánu Jiříkovu byl ještě více zaujat. Kromě otázky uherské, o niž se nemínil příliš zasazovati bez náležité odměny v otázce římského království, brzo se Jiříkovi naskytl prostředek v nových sporech rakouských, aby císaře tiskl k plnění slibů brněnských: proti císaři vypukal odboj pro nesnáze, způsobené špatnou mincí i špatnou správou císařskou, a Eicinger, stojící opět v čele hnutí, i tehdy obracel pozornost k Jiříkovi. V této věci však byl císař z důvodů právě dotčených neméně citlivý, než když v říši měl býti odsunut k úloze pouze reprezentační. To, co mělo jej pro plán říšský více získati, ještě více ho proti němu dráždilo. Jestliže hned prostředkování Jiříkova ve sporech rakouských neodmítal, bylo to spíše proto, že ho k tomu opět nutily okolnosti, nežli že by s ním souhlasil.

K podobným ohledům nutila stranu císařskou v Němcích převaha strany wittelsbašské v jarní válce r. 1460; v její prospěch nemálo působil i vliv Jiříka, jenž se novými úmluvami ještě více s Wittelsbachy sblížil, třebaž zatím přímo ve válku nezasáhl — zvláště když příměří červnové učinilo jej dokonce rozhodčím mezi oběma stranami. To i válka, hrozící ■ Čech Braniborsku o Dolní Lužici, kterou chtěl Jiřík vyplatiti ze zástavy, uvádělo Albrechta Braniborského v postavení, v němž musil přáním Jiříkovým více vyjítí vstříc, a to v době, kdy se král, jemuž se za nový jeho pokus, pohnouti císaře k souhlasu o římském království, dostalo příkrého již odmítnutí, odhodlal, plán svůj splniti i proti vůli císařově. Jeho poměr k Wittelsbachům vysvětloval, proč oba přední členové rodu toho přivolili k plánu královskému, vyhrazující si však při tom výhody v míře nejhojnější; jejich souhlas vedl pak k jednání Jiříkově i s Dětřichem z Isenburka, arcibiskupem mohučským, jenž se právě po své nedávné volbě pro přílišné finanční požadavky kuriální dostal v prudkou opozici proti Římu, takže v Němcích opět oživilo širší opoziční hnutí proti kurii. Papež sám byl přirozeně proti plánu římského království vůbec, dáváje právě ke konci r. 1460 napomínati Jiříka, ať je spokojen se svým státem a nežadá více, neboť on, papež, nestrpí, aby se císaři dala křivda. Dětřich, ač se ve věci hlavní s papežem rozcházel, přece žádal, aby král, jak bude za krále římského zvolen, přijímal svátosti jen podle řádu církve římské a aby podle něho v určitě lhůtě uvedl i své poddané v jednotu církevní. Byl-li požadavek tento pro Jiříka prostě nesplnitelný, byla jen o málo příznivější podmínka, že k volbě nezbytně je třeba i souhlasu kurfiřtů braniborského a saského. V této příčině sice listopadové jednání s Albrechtem Achillem v Praze, s nímž zde uzavřena smlouva o sňatku jeho dcery Voršily se synem královým Jindřichem, takže již s třetím rodem knížecím v Němcích vstupoval tak Jiřík ve vztahy

příbuzenské — zdálo se slibovati, že alespoň s jeho strany není se třeba báti odporu proti kandidatuře Jiříkově, avšak vlastní rozhodnutí mělo se státi až na únorovém sjezdu v Chebu 1461.

Již před tímto sjezdem některé známky věštily nezdar. V oposici, jež v Němcích vystupovala jak proti císaři, tak proti papeži, jevily se rozpory, Jiříkovi nepříznivé. Jiřík — a s ním i Ludvík Bavorský — nechtěl jíti za arcibiskupem Dětřichem v jeho odporu proti kurii, s níž si přál udržeti přátelské styky: k jeho apelaci proti censurám papežským zatím nijak nechtěl přistoupiti. Důraz Dětřichův na českou otázku náboženskou byl těžkou překážkou další dohody, zvláště když se jeho zástupci v Praze musili sami přesvědčiti, že požadavky o shodě Jiříkově i jeho poddaných s církví, jež patrně měly zbaviti spolek Dětřichův s Jiříkem jeho nepříjemného rázu v příčině náboženské, jsou nepřijatelné. Právě tím, že se obojí oposice, proti papeži i proti císaři, nemohla slíti v jeden proud, její účinnost již předem selhávala.

Sjezd chebský v únoru 1461 hojnou účastí knížat i svým programem byl jedním z nejvýznamnějších a nejokázalejších sjezdů tehdejších. Na programu nevystupoval v popředí ani tak spor mezi oběma stranami německými, jako otázky, zajímavější oposici a souvisící s plánem říšské výpravy proti Turkům; byly to požadavek desátku kněžského a třicátku laického, jež obecné podezření, že jich bude od papeže i od císaře egoisticky zneužito, již předem potíralo, i volba nejvyššího hejtmána a zřízení zvláštního uchovavatele pokoje, jenž by v říši zjednal obecný mír. Při obojím úřadu pomýšleno na Jiříka, jenž však s tím spojil i plán Mairův, nespokojuje se jen s úkoly, které by mu ukládaly těžké povinnosti, nýbrž žádaje, aby se mu zároveň dostalo i moci a cti. Rozhodnutí leželo v rukou kurfiřta braniborského Fridricha, bratra Albrechtova, jenž přese všechno naléhání Jiříkovo, ač se za ním rýsovalo nebezpečí války o Dolní Lužici, nedal se pohnouti k žádnému určitějšímu závazku: neodpíral zásadně požadavku Jiříkovu, ale kladl podmínku, že dříve, než se bude jednati o volbu královskou, je třeba, aby napřed do kollegia kurfiřtského, jež má o věci tak důležité podle starších smluv jednati společně a svorně, byli přijati Dětřich Mohučský i Fridrich Falcký.

Tak se přeneslo jednání na půdu německou, na sjezd v Norimberce, kam Jiřík poslal jen své zástupce — skoro již bez naděje, že zde nastane obrat k lepšímu. Bylo zde jen doplněno a ještě více vyjasněno, co již v Chebu nabývalo určitých obrysů. Poměr Hohenzollerů k plánu Jiříkovu se nezlepšil přes to, že se přiblížili — patrně právě s ohledem na Jiříka a jeho hněv — k stanovisku Dětřicha Mohučského a připojili se k jeho apelacím proti kurii. Dětřich se zdál nabývati převahy, avšak již nejbližší sněm frankfurtský ukázal, že jeho odpor nemá pravé životní síly: jeho druhové se dali snadno pohnouti k ústupu a Dětřich sám, ač se ještě úplně nevzdal, odpor svůj podstatně zeslabil tím, že odvolal své apely. Českým poslům, třebas v Norimberce Dě-

třích i Fridrich Falcký byli přijati mezi kurfiřty, nemohlo se dostati jiné odpovědi, leč že třem přítomným zde kurfiřtům nelze nic povolit o římském království; dodatek, jenž krále měl uklidniti, že jinak knížata jsou mu k službám ochotni a že ve Frankfurtě mu s ostatními kurfiřty dají jednomyslnou odpověď, nemohl zakrýti dojem naprostého odmítnutí.

Tím vlastně se plán s římským královstvím končil. Vyskytají se sice domněnky, že Jiřík, nemoha svého úmyslu dosíci ani s císařem, ani proti němu ve shodě s oposicí knížecí, pokusil se ho dosáhnouti s pomocí papeže Pia, jehož si chtěl získati dalekosáhlými závazky nejen na újmu hlavních programových článků německé oposice, nýbrž též obětováním českého utrakvismu. Avšak domněnky ty jsou velmi nejisté, nemohouce se opřít leč o existenci návrhu, jenž v té příčině, nepochybně složen byv od Maira, měl býti Jiříkovi východiskem nového postupu; při tom se však neví, jak návrh ten byl přijat od Jiříka a zda vůbec se stal podkladem skutečného jednání. Návrh ten je spíše zajímavou charakteristikou svého původce a jeho zásadovosti než Jiříka samého, jemuž právě tím, že návrh byl ukvapeně ztotožňován s jeho osobním stanoviskem, velmi se křivdí: kdyby byl svolil k návrhu se všemi jeho důsledky, byl by se osvědčil ctižádostivcem, jemuž, aby se dostal k cíli, žádná cena není příliš velká. Činily se tu závěry z návěstí nedostatečně zjištěných; roztrpčení královo, pochopitelné výsledkem dlouhého jednání, samo zde k důkazu nestačí.

Sjezd chebský a jednání s ním spojené měly významnou dohru v Čechách v otázce při tom nejdůležitější, náboženské. Zdá se, že to byli zástupci Děřichovi, kteří v Chebu opakovali podmínku o úpravě poměru Jiříkova k církvi ve smyslu přísně římském, a k nim že se připojili i jiní knížata, ne-li ze zájmu věcného, tedy pro vítanou záminku, aby mohli uniknouti z nepříjemného postavení, způsobeného požadavkem Jiříkovým. Na otázku takto kladenou musila vždy přijíti stejná odpověď: půdou, na níž jedině byla Jiříkovi a utrakvismu možna shoda s církví, byla kompaktáta, jež musila však postačiti i stoupencům české reformy, takže král byl hotov, vystoupiti proti těm, kdo by nechtěli tohoto základu dbáti.

O jeho prohlášení, k němuž byl Jiřík takto vyprovokován, jehož znění však přímo neznáme, i o celé jednání o království římské měli neobyčejný zájem i čeští katolíci, z nichž Jošt z Rožmberka měl na něm přední účast a jel pak též vedle Zbyňka Zajíce jménem královým z Chebu do Norimberka. Nevzdávali se nadějí, podnětem tím vzbuzených, ani po sjezdu chebském, nepřestávající doufati, že vývoj událostí, zvláště nepoddajnost kurie, donutí krále k tomu, co ještě v Chebu odepřel, třebaže se nezdařilo jejich úsilí, dopomoci mu, aby skutečně došel království římského, jež se jim zdálo k splnění jejich tužeb okolností nad jiné vlivnou. Vrátivše se však zpět z Norimberka, našli katoličtí diplomaté v Praze poměry, málo přáním jejich příznivé.

Jednání chebské mělo svůj ohlas i ve veřejném mínění utrakvistickém, zvláště když neurčité pověsti obraz celé akce, v podstatě omezené jen na úzký kruh zasvěcenců, zkřivily a zmátly, jako by král chtěl splnit náboženské požadavky knížecí, jen aby se stal králem v Němcích. Zdá se, že obavy v té příčině vyslovil na kazatelně v Týně i sám Rokycana, jemuž přirozeně pravý smysl důvěrného jednání unikal. A obavy ty jen byly posíleny, když král po svém návratu z Chebu se podle tamních svých prohlášení chystal zakročit proti sektářům, jimž kompaktáta nestačila. Zdáloť se mu to nutno, aby nyní, kdy se mu proti Římu nedařil jeho plán zajišťovací, měl důvod, ukázat papeži, že plní svou přísahu korunovační: ve stíhání bratří, jež, zdá se, bylo již zahájeno na konci r. 1460 v souvislosti s dřívějším jednáním s Dětřichem Mohučským, mělo býti pokračováno.

Kdyby se byl chtěl král zachovati přísně podle kompaktat, byl by vlastně musil stíhati většinu utrakvistů, neboť v české církvi utrakvistické skutečnost sama přesahovala daleko hranice kompaktátní. Ani ve věrouce nescházelo zvláštností, třeba zde, jako v mínění o trestu smrti a o přísaze, nedocházelo k úplnému rozkolu ■ církví: učení církevní se zcela nezamítalo, avšak spojovaly se s ním v lecčems významné výhrady. Byla to však hlavně církevní praxe, liturgie, kde neshod bylo nejvíce, které ukazují, jak je nesprávně, utrakvismus redukovati jen na kalich, na český zpěv bohoslužebný a několik jiných drobných zvláštností. Bylo tu již v době Rokycanově, nejen až za administrátorství Korandy mladšího, mnoho odchylek, způsobených jednak zavržením některých zvyklostí církevních, různých svěcenin, poutí, úcty ostatků, kropáčů, koled rozpustilých atd., jednak zaváděním novot, zvláště některých, jež byly spojeny s úctou svátosti oltářní: neposlední mezi nimi bylo kromě svátku Husova a Jeronymova i „duchovní právo“, na radnicích, smíšený to soud z kněží i laiků ve věcech kázně mravní, zvláště o sporech manželských, na který si současní odpůrci katoličtí tolik stěžovali. Odchytky nebyly všude stejné, záležejíce leckde na zálibách kněží místních, a na katolické pozorovatele, zvyklé obřadové uniformitě, působily dojmem anarchie. Byla to opravdu již jiná církev, jež se zde stavěla vedle církve římské, odlišujíc se od ní svým duchem i svými formami. Proto při jednání o kompaktáta bylo by musilo dojít i na všechny tyto různosti, jež byly českému utrakvistu tak drahé, a církev, bráníc se potvrzení kompaktat, dobře tušila, že otázka je obtížnější, než se zdálo.

Stálé kolísání utrakvismu mezi svobodnou nezávislostí a mezi Římem i jeho poslušenstvím neuspokojovalo rozhodnější duše ■ budilo občasné pokusy o církevní osamostatnění. Než pokusy ty selhávaly, ježto na konec nikdy nebylo dosti odvahy k rozhodnému kroku. Ani radikální období Rokycanovo za „mladého krále“, kdy více než jindy se zdálo, že vůdce utrakvistický se přece v osudném rozporu odhodlá k rozkolu, neskončilo se jinak leč jakousi bez-

radnou již resignací, trvající na stanovisku obranném, na negaci, jež se neodvážila přejíti ve smělý klad. Nikoli však u všech jeho posluchačů! Kázání mistrova o dobrých kněžích i o věrných křesťanech, kteří kdes v ústraní, za světem, žijí bohu a sobě, vzbuzovala touhu po takových vůdcích i po životě opodál svodů hlučného světa. Začalo se neklidné hledání místa i lidí, až v dalekých Chelčicích, ne bez pokynů Rokycany samého, našly tyto dychtivé duše veliké světlo, mocně planoucí, jež i je osvítilo. Neztrácely ještě tehdy souvislosti se starým svým učitelem, jenž konečně učinil pro ně čin nejvýznamnější, zjednav jim někdy na rozhraní let 1457 a 1458 na Jiříkově zboží litickém, ve vsi Kunvaldu, místo, kde mohli spočinouti a žítí svému ideálu evangelického křesťanství, majíce tu ve faráři žamberském Michalovi a též v Martinovi z Krčina kněží, po jakých toužili. Přibývalo mezi nimi postupně i živlů jiných, z bratrů chelčických, z obdobných proudů moravských i z jiných „rot“, mezi nimiž nescházely ani zbytky Táborských a jejich krajní odnože adamitské, ani Valdenští. Tyto přírůstky se staly v jejich poklidném životě kvasem, jenž je hnál dále, až k samostatnému ustavení ve zvláštní církve.

Styky Bratrů s těmito sektáři dodávaly již vznikající Jednotě u nezasvěcenů nebezpečné tvárnosti, jako by šlo o oživení starého táborství: nechápalo se, že byla to sice jakási jeho obnova, avšak v duchu pokoje a lásky. A tyto pověsti, že u Bratrů jde o pokus o novou bouři, jako na počátku válek husitských, podávaly králi podnětnou příležitost, aby dokázal, že vystupuje podle přísahy své proti sektářství, a tak se ospravedlnil jak před kurií, tak před knížaty z výtek mu činěných. Vystoupil pak proti Bratrům tím spíše, že byli to „znamenití kněží“, kteří proti nim mluvili a v té příčině měli vliv zvláště na královnu Johannu: zde lze snad postřehnouti i vliv Jošta z Rožmberka, o jehož dobrých vztazích ke královně víme i odjinud, třeba právě tehdy, po sjezdu chebském, byl v Praze nepřítomen. Jestliže již před tím došlo k některým omezením svobody bratrské v Kunvaldě, po sjezdu chebském v březnu 1461 se začalo pronásledování lidu „bez meče“ na širším podkladě jak v hlavním městě, tak i jinde, kde Bratři se rozšířili.

V Praze přibýlo Jednotě členů zvláště mezi mladou generací universitní, a soukromé, tajné jejich schůzky se neutajily. Jestliže při zatčení více přívrženců nové společnosti náboženské se někde našly i spisky proti králi a království, uvádějící prý toto „ve zlou pověst“, nemělo to patrně smyslu nějakého odboje, nýbrž byly to snad nějaké žaloby, mající vztah k dobytí Tábora z 1452 a potlačení strany tábořské, jak bylo pochopitelné u mužů, kteří stáli uprostřed mezi táborstvím a Bratrstvím, jako byli M. Mikuláš z Hořepníka nebo bakalář Jan řečený Morávek, jenž byl v osobních vztazích k zajatému Mikuláši Biskupcovi; snad skryté hněvy tábořské přispívaly i k zájmu o traktáty se strany katolické o smrti Ladislavově i volbě Jiříkově. Ani mučení některých zajatců nevyneslo nic o domnělém spiknutí.

Počáteční přísnost však brzo povolila, snad také pro nepříjemný dojem, jenž z toho vznikl mezi utrakvisty: králi samému pak nešlo ani tak o pronásledování samo, jako o dobrý účinek u kurie i katolické ciziny. Proto po nějaké době stačilo dosti povšechné, veřejné odvolání, uložené zatčeným od Rokycany, aby většina z nich byla propuštěna na svobodu; jen někteří, kteří se nechtěli odvolání podrobiti, zůstali ve vazbě i dále. Králi k jeho účelům nebylo bez významu, že vyšetřování vedl sám Rokycana, o jehož však návodu k tomu nelze mluvit: bylo to jistou měrou i obranou jeho a utrakvismu vůbec.

Rozruch, vzbuzený těmito opatřeními, spolu však i pověstmi o jednání králově s knížaty německými o přestup ke katolictví, byl v hlavním městě, nejcitlivějšími pozorovateli těchto zjevů, ještě zmocněn vyzývacým postupem Jošta, „tlustého biskupa“, jak se mu obecně říkalo, po jeho návratu z Norimberka; biskup patrně chvíli tu za nepřítomnosti krále, jenž právě odejel do Hory, pokládal za vhodnou, aby věc, v Chebu nadhozenou, uvedl do proudu a přinutil krále, učiniti další krok ve smyslu jeho přání. Při tomto novém pokuse katolickém o obnovu starých nároků šlo o více, než podávalo královo zakročení proti Bratřím: toto zdálo se katolíkům znakem povolnosti, již třeba hned náležitě využiti proti utrakvismu vůbec. Avšak z kázání Joštova na hradě proti kalichu o zelený čtvrtek strhla se veliká bouře v lidu pražském, jež mohla Jošta přesvědčiti, jak nesprávné jsou odhady jeho i jeho přátel o síle a životnosti utrakvismu. Že se to odvážil učiniti jeden z předních rádců královských, utvrzovalo jen pochybnosti již probuzené, že se král z politických důvodů chystá k obratu v otázce náboženské. Pobouření mezi utrakvisty našlo svůj výraz i na brzkém sněmu květnovém, kde stavové utrakvistictví žádali, aby jim král konečně vydal, jako králové předešli, zápis na svobody zemské a mezi nimi i na kompakтата a závazek o potvrzení Rokycanově za arcibiskupa. To se stalo 15. května 1461, a o nejbližším Božím těle, 4. června, šel král s královnou opět v čele utrakvistického procesí Rokycanova jako na znamení smíru se svou stranou.

To znamenalo úplné vyjasnění, jež přivodili katolíci svým ukvapeným postupem, avšak ve formě zcela jiné, než jak se nadáli. Jakmile král musil promluvit přímo, již bez oněch mlžných naznačení, jichž i jeho diplomacie ráda užívala a jež mu doktrináři a zaujatí odpůrci, nedbající okolností časových, často vytýkali ■ ještě vytýkají — nemohla býti jeho mluva jiná. Rozhodné chvíle, odklizející všechny diplomatické clony a záminky a žádající slov jasných a určitých, našly jej vždy ve shodě s jeho starou stranou. Od 15. května 1461 šla již rovná cesta k prohlášení z 12. srpna 1462, od veřejného aktu státoprávního k prohlášení osobního přesvědčení, jež bylo sice jen jeho dodatkem, jež však v poměru k činiteli zde nejvážnějšímu, kurii, dodalo teprve aktu tomu pravé váhy.

Kurii, ač byla jistě zpravena o potvrzení svobod zemských ■ 15. května,

přece to nestačilo k vysvětlení: vždyť i předešní králové potvrzovali kompaktáta a kurie přes to se nezříkala svých nadějí na úplný návrat utrakvismu v poslušnost církevní. Jiřík jí vážil více než kompaktáta: ta ztratí svou sílu, jakmile se Jiřík sám od kalicha odvrátí. Kurie nevěřila, že se Jiřík nakonec proti ní postaví, vidouc i dále v osobní stránce sporu věc hlavní, jako když r. 1458 biskupové uherští jejím jménem žádali nikoli zrušení kompaktat, nýbrž aby se jich Jiřík osobně vzdal. Kurii potvrzení květnové jen pudilo ke kroku, který měl krále přinutiti, aby pronesl rozhodné slovo, ke zrušení kompaktat, a kurie nepochybovala, že přese všechny rozpaky rozhodnutí Jiříkovo bude pro ni příznivé.

Jiřík sám si byl dobře vědom, že kompaktáta jsou výrazem něčeho vyššího a silnějšího, co stojí nad jednotlivcem sebe vlivnějším, a jednal podle toho, jak před r. 1461 a 1462, tak i potom. Než i po přímém potvrzení kompaktat roku 1461, i když se pak otevřeně přihlásil k utrakvistům, zůstával přece králem „dvojího lidu“, jak o něm uznávali i jeho odpůrci domácí i cizí. Bylo jistě významné uznání Vratislavana Eschenloera z doby o něco pozdější, že Jiřík, „třebas byl kacířem, přece nenutil nikoho k svému kacířství: nechtěl-li [kdo] býti boží, měl náležeti d'áblovi.“ A nemenší cenu má, píše-li r. 1461 Bratr Řehoř, vůdce Jednoty, z vězení teplického, kam jej královo stíhání Bratří uvrhlo, že král dal království pokoj, „neb jest nepudil měst od jich věr, ale jakž jedněch nechal při kalichu, tak jiných nenutil k kalichu“. To byl základ, jehož se Jiřík nesměl vzdáti, nechtěl-li býti jen králem své strany. Jako sám zachovával náležitou šetrnost ke katolíkům, tak se nesměl ničím dáti pohnouti, aby jednal jinak k straně vlastní, ať to bylo přání kurie nebo domácích katolíků a třebas poměr mezi oběma stranami v Čechách byl stále napjatější, jak se ukázalo hned o onom Božím těle r. 1461, kdy by bylo málem došlo mezi nimi k srážce.

Rozčilení mezi utrakvisty proti králi se rychle uklidnilo, zato však nálada mezi katolíky zůstávala velmi vzrušená: chápaliť lépe než kurie, co znamená květnové potvrzení kompaktat, že je to hrob jejich nedávných ještě nadějí v obrácení královo. Proto již tehdy — třebas zatím předčasně — proskakovaly pověsti o blízkém odboji katolického panstva proti králi. Chování panstva již r. 1461 naznačovalo významnou směrnicí: čeští katolíci nepokládají kompaktáta za zákon, i pro ně závazný, jako by nebylo listu „mírného“ z r. 1440, ani jiných usnesení pozdějších, jež o tom mluvila zcela jinak. Nebylo-li tehdy ještě odboje, mnoho k němu nescházelo: bylo již smutnou jeho předzvěstí, že někteří páni hned r. 1461 jevíli ochotu, sloužiti spolu se Slezáky a městy moravskými císaři proti svému králi.

Jiřík tušil, že rozchod s císařem a následkem toho kromě jiných příčin i rozladění v Římě — obnova oposice německé nutila papeže i císaře k jednotnému postupu — bude míti v zápětí větší obtíže při řešení otázky náboženské, jež se

již dlouho odkládati nedala. Než zmar plánu s římským královstvím, jenž po jednání v Chebu a Norimberce byl Jiříkovi hotovou skutečností, třebas veřejné mínění v Čechách i Německu se ještě nepřestávalo zabývatí pozdějšími jeho ozvěnami — ho nezmalomyslnil. Jeho pružný duch hledal a nalézal nové prostředky, aby v nastávajícím jednání s kurií své postavení zesílil. Jeho prostředkování v říši bylo ovšem posledními událostmi znemožněno; jeho poměr k Hohenzollerům se jejich účastí na zmaru jeho plánů německých tak zpříkřil, že nabyl rázu přímého nepřátelství a tak nebylo ani pomýšlení, aby Albrecht Braniborský nadále uznával jeho úřad rozhodčí: Jiřík sám vyvodil z toho nutný důsledek, když se 20. dubna 1461 dalšího prostředkování vzdal. Bylo to však jen vzdání dočasné, dokud nebylo vyhlídky, že by svým mocným slovem opravdu mohl v Němcích mír zjednatí. A o ten mu tehdy skutečně šlo přes to, že právě rozdvojení v říši při jeho vstupu na trůn přispělo podstatně k jeho obecnému uznání! Jeho příbuzenské úmluvy s oběma stranami nebývaly by na místě, kdyby si byl Jiřík přál, zjednatí si převahu jen pomocí jedné strany. On chtěl býti i v Němcích nad stranami. Jestliže v Chebu, doufaje ještě ve zdar plánu o římském království, odmítal úřad „obránce pokoje“, brzo potom se ho fakticky ujímal, nikoli však, aby dopomohl straně, s níž se spojoval, k úplnému vítězství, nýbrž aby s její pomocí donutil odpůrce k tomu, aby přijali mír z jeho rukou.

Na to nestačily dotavadní jeho prostředky diplomatické a bylo třeba užiti moci. Proto se hned v Chebu smluvil proti císaři s jeho bratrem Albrechtem, při čemž předchůdcem smlouvy této byla již před tím v lednu nová dohoda v Trenčíně s Matyášem Uherským o jeho sňatek s dcerou Jiříkovou Kateřinou — ten se pak v červnu stal skutkem — a jejím dodatkem byla dubnová smlouva Matyášova s Albrechtem Rakouským. A přece si Jiřík nepřál, aby s císařem opravdu došlo k válce, ježto jej před tím důtklivě varovala vzájemnost poměrů i zájmů mezi císařem a papežem: císař měl jen poznati, jakou cenu pro něho stále má dobrá vůle s Jiříkem. Z toho si lze vysvětliti, proč se Jiřík sám činně nezúčastnil války, když se strany Albrechtovy v Rakousích se již začala. Zato však zasáhl v září svým vojskem ve válku v Němcích mezi Ludvíkem Bavorským a Albrechtem Achillem.

Císař v nouzi, stísněn jsa svým bratrem i vojskem uherským, rád přijal prostřednictví Jiříkovo: ten 6. září 1461 u Laxenburka sjednal mezi ním a svými spojenci příměří, za něhož měl dále mezi nimi jednatí. Odraz toho se projevil i v Německu, kde odpor Albrechta Braniborského byl velmi zeslaben opovědí nepřátelství Jiříkova jeho bratru Fridrichovi Braniborskému. I mohl se tak na pozvání Jiříkovo sejíti v listopadu 1461 v Praze sjezd, kde smluveno i příměří mezi stranami německými, takže král mohl pak 11. prosince v listu k papeži ne bezdůvodně se zváti původcem tohoto uklidnění; při tom odkaz na to, že bude mu pravděpodobně svěřeno i rozhodnutí sporu mezi Polskem

a Řádem, naznačoval, že, připojí-li se k tomu šťastná úmluva Čech s kurií, nic nebude scházeti, aby se podnikla výprava proti Turkům.

Všecko to se zdálo býti příznivým úvodem k jednání českého poselstva, jež 14. ledna 1462 se vydalo na cestu do Říma. Jeho vůdci byli důvěrníci královi z obou stran náboženských, Prokop z Rabštejna a Zdeněk Kostka z Postupic, k nimž byli přidáni vedle Ant. Mariniho utrakvističtí kněží a mistři pražští Václav Koranda mladší a Václav Vrbenský; jejich účast již naznačovala, oč se bude jednati, že nepůjde o pouhé složení poslušnosti, nýbrž i o kompaktáta. Než však poselstvo dojelo do Říma, již opět situace neodpovídala zcela nedávnému listu královu. V Němcích válka nepřestala, ježto Albrecht Braniborský se nedal vázati ujednáním pražským, a sám Jiřík se svými spojenci Ludvíkem Bavorským a Albrechtem Rakouským byl nucen k novým opatřením obranným. Bylo to trapné zklamání pro krále, neboť tak byl vůči kurii zbaven zásluh, které by ji mohly a měly přinutiti k šetrným ohledům k němu, zvláště když již před tím nálada u kurie nebyla nijak přízniva ústupkům.

Již o Veliký pátek 1461 ozval se v Římě ostrý tón, když papež proklínal všechny viklefity i s jejich přívrženci, ať jsou hodnosti biskupské nebo královské, ať jsou to králové nebo královny, a v instrukci, dané legátovi Jeronymovi, jenž nedlouho před příjezdem poselstva českého byl poslán do Němec, Čech i Polska, byl též článek, aby legát, uzná-li toho potřebu, prodloužil lhůtu, povolenou dříve Vratislavským k poslušnosti, a aby proti králi, kdyby se tomu vzpíral, mohl uzavíratí spolky a rušiti jakékoli k němu závazky a přísahy. To sice nebylo veřejnosti známo, ale dobře to vyznačovalo náladu kurie, o jejíž podráždění se starali Vratislavští prostřednictvím stálého svého prokurátora římského (od r. 1461): jejich neklid stoupal, čím více se blížil konec jejich lhůty, avšak oni přese vše, co viděli — poslední odpůrce Jiříkův ve Slezsku Baltazar Zahaňský byl r. 1461 vypuzen ze svého knížectví — neztráceli naděje, že s pomocí papežskou přece se vymknou svým závazkům. A papež, jak patrně, vycházel jim při tom vstříc, takže opět se Vratislavští stávali udavatelem vzájemného poměru mezi kurií a Jiříkem.

Sotva Čechové do Říma přijeli, již za týden potom, 16. března, byli svědky velkolepých oslav nové události, která v lecčems byla obdobná žádostem, s nimiž oni sami přijeli: poselstvo francouzského krále Ludvíka XI. nejen vzdalo v slavném slyšení poslušnost papeži, nýbrž i oznámilo zrušení nemilého zbytku doby konciliární, pragmatické sankce z r. 1438, zdánlivě beze všech podmínek, vskutku však provázejíc je žádostí, aby papež změnil svou politiku v Neapolsku a přiklonil se zde proti bastardovi Alfonsovu Ferrantovi k straně anjouské. Podobá s českým poselstvem se jevila i v tom, že Ludvík, svolí-li papež k jeho žádostem, nabízel armádu 70.000 mužů proti Turkům. Nemělo to býti — nehledíc k podmínkám, jichž jako by ani nebylo, ježto papež ve své výmluvné odpovědi se o nich ani nezmnínil — příkladem i pro

Čechy? Alespoň kardinál Bessarion ještě téhož dne při důvěrném jednání Kostku i Rabštejna na tento vzor odkazoval, vykládaje, že ani ve Francii nechybělo mocného odporu proti zrušení pragmatické sankce; kardinál se ovšem při tom nezmínil o Ludvíkově hrozbě koncilem ještě před slavnou březnovou scénou, neučiní-li papež jemu v Neapolsku po vůli, kteráž hrozba v budoucnosti Ludvíka i Jiříka sváděla na společnou cestu.

Že i Čechové mají své požadavky, tušilo se hned u kurie a jejich oznámení předem bylo činěno podmínkou přijetí jejich slibu poslušnosti. V soukromých rozhovorech kardinálové, jimž byla česká věc svěřena, i papež sám se pokoušeli přesvědčiti Kostku, jenž tu byl hlavní osobou, o neplatnosti kompaktat a jej sama od kalicha odvrátiti, avšak marně. Po tomto zkoumání půdy bylo 20. března veřejné slyšení Čechů před celým dvorem papežským a u přítomnosti množství lidu. Rabštejn složil poslušnost, jež původně byla zamýšlena jen ve jménu Jiříkově, avšak po výtce papežově a se souhlasem Kostkovým byla rozšířena na celé království. Vlastním však předmětem, poutajícím pozornost shromáždění, byl požadavek za potvrzení kompaktat, přednesený Korandou, mužem, jenž sice později se měl státi jako administrátor oficiálním představitelem utrakvismu, jenž však nevynikal mnoho nad prostřednost, takže byl dobrým typem českého kněze utrakvistického.

Česká otázka zde opět, jako kdysi v Kostnici a Basileji a r. 1447 již i v Římě samém, předstupovala před forum světové. I tehdy to byl prostý magistr ve svém černém taláru, jenž byl mluvčím utrakvistických Čech, maje proti sobě v Piovi, sedícím na trůně papežském a obklopeném okázalou nádherou předních hodnostářů církevních, zosobněný majestát středověkého papežství, ozářený nad to leskem humanistické výmluvnosti: mravní zápal český pro náboženský ideál, avšak i jeho sebevědomí, pamětlivé svých vítězství, spolu s důvěrou, že jeho pře je při boží, stálo zde proti nejvyšší autoritě světské, vládnoucí všemi prostředky duchaplné učenosti i jiskřivé výmluvnosti, proti níž tvrdá latina českého magistra se zdála býti dětsky nemotorná. Obsah živý, ale prostý, účinný jen svým mocným nadšením, zápasil tu s vybranou, ušlechtilou formou, podávající však jen staré, vyčichlé víno. Přes to, že český magistr stál ještě cele na půdě světa středověkého, v jeho slovech hrál již svit nového slunce, skrývajícího se ještě pod obzorem světa mimočeského, a naopak papež, stojící na vrcholku současné kultury — vzpomeneme tu podobné protivy mezi ním a Jiříkem, již shora dotčené — byl tu přece jen představitelem odumírajícího středověku s jeho požadavky jediné autority, žádající si více slepé poslušnosti než vroucí víry a pevného přesvědčení. Na jedné straně hořely již ranní červánky reformace a na druhé stkvěl se odlesk západu staré církve, jemuž nepomáhalo, že se s ním křížily i paprsky věčně mladé kultury antické. Bylo to vtělení utrakvistických Čech se všemi jejich nedostatky, s důsledky jejich kulturního osamocení, a na druhé straně zosobnění papežského Říma

renesančního s jeho kulturou duchovou i výtvarnou, avšak bez onoho hlasu srdce a nového života, jenž, také se posiluje ze starých tradic lidstva, zde z Písma, volal k Čechům své nezapomenutelné rady a výzvy. Prostý český utrakvista byl by řekl, že je to souboj mezi prostým Kristem a pyšným Antikristem, zářícím vši nádherou a vládoucím všemi lákavými svody.

Jak podivně zněly zde vzpomínky na česká vítězství, dosažená právě proti těm, kteří se tu stkvěli ve všem lesku své slávy a moci! Jméno Jiříkovo tu padalo v sluch posluchačů jako jméno dědice slavné a statečné generace, jenž svou „moudrostí a opatrností předivnou“ odstranil všechny bouřky a zavedl doma a z části i v sousedství pokoj, jakého nebylo tehdy pamětníků. A právě jemu byla ■ jsou kompakтата silným k tomu prostředkem, jež však nyní mnozí podvracejí, kryjíce se jménem papežským. Proto král, aby zlé v zárodku udusil, žádá za potvrzení kompaktat nikoli jako za věc novou, nýbrž povolenou již od koncilu, s nímž i papež Eugen souhlasil: bude to k pokoji království i ku prospěchu výpravy proti Turkům, na niž se pak král bude moci vydati tím ochotněji a mocněji.

Dlouhá odpověď Piova ■ historickým exkursem o Čechách a starších jejich dějinách, jenž byl zlatým rámcem temného obrazu bouří husitských, s polemikou proti artikulům pražským, zvláště proti kalichu, nemohla vyzníti jinak než projevem nespokojenosti nad návrhy českými, jež jsou proti jednotě církevní. Konečnou odpověď slíbil papež dáti až po úradě ■ kardinály. Jaká bude, naznačoval celý duch jeho řeči, nepříznivý „tomu šibalstvu“, jak Pius zval husitství, ■ něhož i král byl zrozen: ten nesplnil prý dosud své přísahy korunovační, a nového jeho slibu poslušenství nelze přijmouti, dokud nebude skutkem potvrzen.

Marno bylo další jednání s kardinály, kteří jen napomínali k poslušnosti církevní a jimž Kostka namítal že kompakтата, koncilem povolená, nevylučují Čechů z církve. Kostka již před vlastní odpovědí měl dojem — a vyslovil jej ke kardinálům — že takto dojde jen k novým bouřím, dodávaje však hned, že je nebezpečno, spoléhati na sílu meče. Nad celým jednáním se vznášela hrozba, vyslovená hned na počátku papežem, že, neodhodlají-li se Čechové k prosté poslušnosti, bude zkažen král i království: „a víete, že to mohu učiniti“.

Konečná odpověď papežova z 31. března, opět mistrovská ukázka humanistické výmluvnosti a zase před velikým shromážděním, byla jen toho důsledkem. Poslušnost česká bude přijata, až zmizí všechny novoty, v Čechách zavedené, a až se král ■ celým královstvím úplně srovná s církví. Čechové se musí úplně shodnouti s papežem, jenž jedině je branou k spáse nebeské. Kompakтата nesplnila svého účelu, a proto papež nemůže jich potvrditi. A aby nebyla dále pramenem pohoršení a nesnází, hned po řeči papežově prokurátor fisku Antonín de Eugubio prohlásil je za zrušená. Ještě druhého dne

při rozloučení s poselstvem Pius znovu vyslovil své mínění o Jiříkovi: na něm vše záleží; lid český jej příliš miluje a uposlechně ho, ne-li hned, tedy po čase, uvidí-li jej zjevně přijímati pod obojí a býti poslušným stolice papežské.

Tak bylo jednostranně odstraněno, co po takových obtížích na konci válek husitských bylo smlouveno jako most, po němž měli Čechové vejíti v církev římskou. Papež ex cathedra pronesl rozhodnutí, nepochybuje, že Jiřík, vida, že může ztratiti vše, nyní se zalekne a jeho přání splní, což ho může vynést na výsluní milosti papežské. Proti němu vlastně více než proti lidu bylo obráceno ostří osudného zrušení. Papež, sám ve svém nitru nábožensky chladný, nepočítal s tajemnými hloubkami české duše ani u lidu, tím méně pak u krále samého; netušil, že svým zákazem uvádí v pohyb lavinu, stejně zhoubnou Čechům, jako vážnosti stolice papežské, jež může zmařiti i hlavní jeho snahu politickou, velkou akci proti Turkům, nemožnou, jakmile střední Evropu opět rozbouří česká otázka.

S míněním Piovým najdeme jistou měrou souhlas i u některých českých historiků, jimž Jiříkova věrnost kalichu jeví se dosti pochybnou a kteří při jeho ústřední snaze, zjednatí vyrovnání mezi Čechami a Římem, připouštějí nejen možnost, nýbrž uznávají i povinnost, vyplývající mu logicky z jeho úkolu, že totiž smír s církví měl vykonati u Čechů, „třebas rozumným nátla-kem a co nejdříve“; jinde se sice uznává, že Jiřík byl dobrým husitou, avšak byl by prý „klidně“ obětoval kalich, kdyby tím byl mohl zachovati světské zájmy husitské. Než donucení utrakvistů k obratu nebylo možno, byť i to do-volily osobní jeho názory, což se zdá pochybným, nechtěl-li král vzbuditi novou náboženskou válku domácí se vším jejím fanatismem. V tomto případě není ani zcela na místě přirovnání s francouzským králem Jindřichem IV., jež se častěji vrací: nelze zapomenouti, že, co bylo možno Jindřichovi jako hlavě náboženské menšiny francouzské, nabývalo zcela jiného rázu u Jiříka, vůdce utrakvistické většiny.

Ve smyslu papežském, chápajícím stále otázku českou jako osobní věc Jiříkovu, byl též instruován zástupce Piův, jenž za posly českými odjížděl do Prahy a jímž byl dosavadní prokurátor Jiříkův Fantin de Valle, maje zároveň listy jemu danými i osobním zakročením jitríti oposici proti králi mezi jeho katolickými poddanými ■ tak hnáti jej k povolnosti. Byť i připustíme, že Fan-tin, věre původně ve smyslu kuriálním v úmysl Jiříkův, shodnouti se s Římem, byl osobně dotčen proměnou jeho chování, přece nebylo zajisté šetrným, vyvolil-li papež tehdy právě jej za svého zástupce, přes to, že nebyl dosud ze služby královské formálně propuštěn.

Než Fantin dojel do Prahy, podařilo se Jiříkovi, zajistiti se na východě proti sousedovi, jehož nepřátelství mohlo mu tehdy býti velmi nebezpečné, proti Polsku, kde král Kazimír až dosud se nevzdal nároků na český trůn ve jménu své choti Alžběty, byť jich určitěji a energičtěji zatím neuplatňoval. V zápase

s kurií mohl Jiřík očekávat, že tato, ale i jeho katoličtí poddaní, alespoň Vratislavští, právě v Polsku budou hledati oporu i případného kandidáta trůnu.

Jiřík se hned od počátku svého kralování pokoušel, získati Kazimíra. Rozličné poruchy vzájemných vztahů, jako zhouby žhářů po Čechách, jež byly přičítány Polsku, se odstranily a oba sjezdy zástupců českopolských v Bytomi r. 1460 zjednaly přípravu k sjezdu obou panovníků v Hlohově právě v době, kdy Pius zrušením kompaktat určitě již dal najevo svůj směr i vůli. Zde mělo též dojiti k prostředkování mezi Polskem a Řádem, věci stejně čestné pro Jiříkovu diplomatickou obratnost, jako politicky výhodné. Než Řád nakonec couvl — působila tu již protiakce kuriální, neboť legát Jeronym měl mezi jiným též za úkol, jednati mezi oběma soupeři — takže jednání skvělého květnového sjezdu hlohovského se omezilo na úpravu poměrů českopolských. Hlavní spory byly na čas života Jiříkova odloženy, jak o věno Alžbětino a spojený s ním nárok na trůn český, tak i o české nároky na ony části slezské, jež se dostaly v polské držení; kromě toho se Jiřík vzdal českých nároků na Mazovsko. Jestliže se Jiříkovi nepodařilo, vymoci pomoc polskou proti císařské straně v Německu, zdařila se mu alespoň úmluva o vzájemnou pomoc proti Turkům. Zdá se to sice býti pro Jiříka ceny pochybné, avšak významu to nabývá, uvážíme-li, že jednání hlohovské bylo již pod zorným úhlem jiného velkého jeho plánu, jímž doufal zkrřížiti úmysly kuriální, spolku knížecího: jeť pravděpodobno, že již v Hlohově Jiřík věděl o událostech římských a že měl, nebyl-li tam již po jeho boku i původce nového plánu Antonín Marini z Grenoblu, alespoň jeho zprávy, návrhy i rady.

Plán o království římském tkvěl ještě v půdě středověké, ač i v něm se hlásí snahy, přesahující již rámec názorů středověkých: šlo tu vlastně již jen o Německo a nikoli o starý pojem císařství středověkého. Avšak zcela nový prvek v životě mezinárodním vystupoval v návrhu pohyblivého dobrodruha francouzského, jež od r. 1461 nacházíme v českých službách. Ani tento plán, daleko předbíhající svou dobu, neměl v Jiříkovi zastánce z důvodů čistě zásadních, neboť půdou, z níž rostl, byl opět jeho poměr ke kurii a k císaři, a vlastní potřeba politická byla jeho vodítkem. Přes to však i zde jeho zásluha stoupala nad pouhý osobní jeho zájem a ctižádost. Jen s jeho pomocí bylo možno, že tento pozoruhodný návrh se stal předmětem praktické politiky a dostal se v živý oběh knížecích dvorů a diplomatických porad. Je vždycky ctí, býti prvním, i tam, kde zatím úspěch na dlouho zůstává odepřen, a pomáhati k životu myšlenkám zatím nečasovým, které však již přece naznačují cesty budoucnosti, vyslovující určitěji a konkrétněji, co v jiných duších se ještě jen mlžně vlní.

Plán Jiříkův byl obdobou úmyslu, s nímž Pius svolával před časem kongres do Mantovy: byla to organisace světa křesťanského proti Turkům. Podstatný

rozdíl však byl v tom, že v prvním případě stálo v čele křesťanstva papežství, kdežto v případě druhém byl již odvozen smělý důsledek z poměrů současných, směřujících k politickému odcírkevnění. Než nejen papež, nýbrž ani císař — a v tom je druhý významný důsledek — nemá místa v nové organisaci celkové, alespoň ne vůdčího. V tomto novém řádu politickém, rušícím souvislost s odumírajícími již tradicemi středověkými, místo papeže a císaře hlavními činiteli byly již nově vzniklé státy a jejich panovníci a jen jako souřadný jim živel mohl císař vstoupiti mezi ně; papeži sice zůstávala jeho pravomoc duchovní, kterou měl přidržeti kněžstvo k desátkům na spolkové účely i pečovati v Itálii o stavbu lodí ke kruciátě, jinak se mu však moc světská upírala. V této příčině šel návrh Mariniho dále než podobný plán o státní organisaci křesťanského západu s počátku 14. století od Francouze Petra Duboise, s nímž jej spojovala stejná národnost původcova i důraz na rostoucí vliv francouzský ve světové politice; Dubois však se ještě neodvážil vyloučiti moc církevní a zvláště papežskou: orgánem jeho spolku ještě byl církevní koncil pod předsednictvím papežským. Poměr Jiříkův k oběma hlavám středověkého křesťanstva vysvětluje toto příkré jeho stanovisko k nim: předbíhal zatím skutečnost, ježto obě tyto instituce vlivem trvající dosud tradice měly v křesťanské Evropě přece ještě svůj prestiž, své místo.

Nezbytnou podmínkou úspěšného zápasu proti Turkům, jak jsme již slyšeli v Chebu 1461, byl pokoj nejen v Němcích, nýbrž v celém křesťanském západě a o ten šlo i v návrhu Marinově. Křesťanská knížata z Francie, Němec a Italie a po případě i z poloostrova pyrenejského — o Anglii není v návrhu zmínky, než ani o Čechách, Polsku a Uhrách, jež se asi přibíraly v rámec říše německé — utvoří spolek, jehož hlavním orgánem bude spolková rada, rozdělená na národnostní kurie, vždy s jedním hlasem, v nichž rozhoduje většina.

Hlavou tohoto nového velikého spolku států křesťanských, třebas v návrhu samém zatím o tom nebylo určitější zmínky, měl nepochybně býti král francouzský. Na spolek přechází právo války jak proti cizině, tak proti svévolným členům a jemu se přiznávají i jiná důležitá práva, týkající se obecné organisace spolkové, zvláště vojenská a finanční. Všecky spory mezi členy rozhoduje spolek, při čemž bylo by připadlo významné místo zvláštnímu soudu spolkovému, t. zv. parlamentu, o jehož pravomoci se mělo teprve jednati.

Organisace tato měla uvéstí nový, pevný řád v uvolněné svazky rozkládajícího se světa středověkého, v nějž nový vír a zmatek vnášel hrozivý postup turecký: vznikaloť jím vážné nebezpečí nejen víře a samostatnosti politické, nýbrž i celé kultuře křesťanského západu, jehož životním zájmem bylo, aby vznikla organisace, která by tomu zabránila a křesťanskou Evropu nově zřídila. Návrh Jiříkův, vycházející vstříc této potřebě, byl by však dosáhl i značných výhod pro krále sama: nejen knížata, jednající s ním o to, uznávala jeho

křesťanský zájem, jenž se nesrovnával s vyčítaným mu kacířstvím a byl nejlepším důvodem proti němu, nýbrž i celý jeho spor s kurií se jí tím vymykal a přenášel se již předem na nový spolek. Byť i přímo k spolku tomu nedošlo, přece jednání o něj uvádělo českou otázku ve spleť politiky mezinárodní, navazovaly se tak užší styky se státy, přímo nebo nepřímo od Turků ohroženými, jako byly Benátky, Uhry i Polsko, a zjednávaly se příznivé podmínky pro diplomatické spojení s Francií jednak tím, že se k ní v plánu projevovala taková pozornost, jednak, že se jí podávala tak i pomoc proti kurii, s níž králi Ludvíkovi sice spor ještě nevypukl, avšak stále hrozil.

A stejně vhod přicházelo jednání o plán ten i Kazimírovi Polskému, jenž měl s kurií tuhý spor o biskupství krakovské, stoje houževnatě na svém právu jmenovacím a narážejce při tom na odpor kurie, která provisí obsadila uprázdněnou tuto prebendu. Královské sebevědomí bylo jedním z ostnů, jenž pobízel krále do Hlohova, aby mohl přátelskými smlouvami s Jiříkem kurií pohroziti. V jakém rozsahu byl tehdy plán český Kazimírovi znám, nevíme, avšak jistě byl již alespoň z části podkladem jednání, mohla-li býti zde potvrzena úmluva proti Turkům.

Jiřík se vracel z Hlohova jen zdánlivě s nepořízenou, jak se domnívali Vratislavští, nedosáhnuv pomoci polské proti straně císařské a zavázav se ve sporných s Polskem bodech k větším ústupkům, než byly jeho výhody z toho. Vskutku mohl býti přece spokojen: před Polskou byl pro příště jist a úmluvy o spolku protitureckém mohly býti snadno za vhodnější příležitosti rozšířeny při další akci, k níž beztoho úmluvy hlohovské byly jen úvodem. Nastávající spor s Římem byl též příčinou, že Jiřík při svém návratu z Hlohova urovnal i spor s Fridrichem Braniborským o Dolní Lužici na sjezdu v Gubíně, kde za některé ústupky jemu povolené vyjednal vrácení této zástavy ke koruně.

Zatím jako těžký stín vystupovala povinnost, vyříditi legaci římskou. Při předběžném jednání s Fantinem se král sice ještě přímo nedotkl toho, jak se rozhodl, ani jemu zatím nedával najevo svou nespokojenost nad tím, že jako služebník královský převzal úlohu nunciovu, ale účast jeho i celé jeho rodiny na procesí utrakvistickém o Božím těle, 17. června, byla v té příčině znamením dostatečným, jak to chápal i Fantin. Z jeho návrhů o způsobu, jak upravit církevní otázku, mohl Jiřík poznati úmysly kuriální, že zatím nejde o násilné prostředky proti utrakvistům, jako spíše o to, aby k obratu byl přinucen on sám i s rodinou svou a dvorem; třebaš Fantin již naznačoval i obrysy celkové konverse české pod vlivem rozkazů královských, přece bylo patrné, že kurie by se zatím spokojila, kdyby získala krále. Kurie vlastně při tom všecku volbu vylučovala, přání své prostě ukládajíc; než ani pro Jiříka samého nebylo volby, třebaš jeho rozhodnutí bylo jiné, než jakého se nadáli papež i Fantin. Tento stál na témže stanovisku, jako skoro současně legát Jeronym proti Kazimírovi Polskému. Když král v hněvu prohlásil, že raději trůn

ztratí, než dopustí, aby se stal papežský kandidát biskupem krakovským, uslyšel hned v zápětí pyšnou odpověď Jeronymovu, jež dobře charakterisovala panovačnost kuriální: spíše ať zhynou tři království, než aby se papež vzdal svého práva! Pro Jiříka byl tu ještě nepříznivý rozdíl, že v jeho případě nešlo jen o obsazení určité prebendy: Kazimír byl král pravověrný, avšak on sám byl podezřelý z kacířství, „poloviční kacíř a špatný již rodem, jemuž nelze věriti“, jak o něm již 11. března 1462 důvěrně řekl papež k jednomu diplomatovi vlašskému.

Srpnový sněm, hojně navštívený s obou stran, byl jednou z křižovatek českých dějin, kde se určovaly směrnicí daleko do budoucnosti. Hned 12. srpna, v první den sněmování, byla ona památná scéna, která se sice zdá některým nepříznivým posuzovatelům Jiříkovým efektním, dobře připraveným i sehraným výjevem, jež však přece má mohutný, ■ hloubky pohnuté duše tryskající důraz: Jiřík se tu objevuje nejen jako král, uražený ve svém oprávněném sebevědomí, nýbrž i jako člověk, dotčený nešetrnou bezohledností papežskou. Po zprávě poselské přečetl Jiřík sám svou, většině utrakvistů neznámou přísahu korunovační — poslové se o ní dověděli již v Římě — přidávaje k ní hned svůj výklad, že kacířstvím, jež slíbil stíhati, nelze míniti kompaktáta, církví Čechům dříve povolená. A v tomto vzrušeném okamžiku zdrželivý jinak diplomat, opatrně vážící slova, pronáší své vyznání víry, svůj nejosobnější projev, jaký kdy veřejně učinil, maje královnu Johannu po pravé a syny své po levé straně. Přijímal pod obojí až dosud se ženou i s dětmi svými a zůstane kalichu věren i dále, neprodávaje své víry za království: „Tak jsme činili jako pán, tak byli jsme správcem, tak jsme i králem a tak činiti chceme i napříště a nejinak, ba pro pravdu tak svatou nejen statky světské, nýbrž i život ochotni jsme položit.“ Jeho slova, byť snad i dříve dobře uvážena, pronesená však s vážnou opravdovostí, za níž stojí život, unesla i rozechvělé mysli většiny sněmovníků, jimž král promluvil z duše jako jeden ■ nich, a srdečný jejich pláč byl odpovědí tomuto hlasu životní víry, spojující je znovu nerozlučně ■ králem na život i na smrt. Nebylo ani třeba slov Kostkových, jenž na otázku královu, jak se míní obě strany zachovati, bude-li on i s královstvím pro kompaktáta stíhán, prohlásil za utrakvisty, vřele mu děkuje za jeho projev, že chtějí i oni zaň a za kompaktáta státi svými statky i životy.

Než jako při volbě r. 1458, tak i tehdy ve vzácnou chvíli vpadla se strany katolické disonance, když Zdeněk ze Šternberka i biskup Jošt ohlašovali, co již dříve bylo patrné, že jim jsou kompaktáta věcí lhostejnou, že jejich obrana nepřisluší jim, nýbrž těm, jichž se přímo týká. Tak i pro velikou část katolíků byl sněm svatovavřinský rozcestím, kde není pochybností, kam dále půjdou. Lepší odpovědi se od nich králi nedostalo ani druhého dne, kdy opakoval k nim svůj dotaz. Rozcházel se s králem, třebas ho ujišťovali, že, pokud

jde o pokoj království, budou mu podle povinnosti své pomáhati. Byloť to zjevno i z jejich mlčelivého souhlasu s osobivými a pro krále urážlivými slovy Fantinovými, když, upíraje králi právo, aby sám přísahu svou vykládal, přímo mu vytýkal, že ji porušil, a pobízel jej, ať ji splní, neboť papež, jako mu dal důstojenství královské, odejme mu je opět, bude-li ho král neposlušen. Král již dříve mu vpadl v řeč, ohrazuje se proti tomu, že by komu svých přísah nedržel; po zpupném pak konci jeho řeči, jako pravý představitel nejen utrakvismu, nýbrž i národní svrchovanosti, obrátil se k stavům, řka krátce, ale důrazně: „Milí pánové! Vy jste mne zvolili za krále i ochránce svého: Vy máte moc voliti sobě pána, avšak Vy máte i povinnost jemu pomáhati!” Než jeho slova u mnoha katolíků vyznívala již na prázdno.

Přes to, že král těžce nesl, že urážlivost Fantinova nenašla u nikoho z nich slova odvety, přece mohl nuncius beze vší překážky poselství své jako zástupce papežský dokonati. Proto však nemínil mu král prominouti jeho povinnost služebnickou, aby podal účet ze své činnosti a vysvětlil, co mu při tom kladeno za vinu. Třetího dne (14. srpna) slyšel jej, ne před sněmem, nýbrž ve své radě, kam byli povoláni i katoličtí její členové, a na základě vin, z nichž se nedovedl očistiti, dal jej uvězniti, nejprve na staroměstské radnici, později i na Poděbradech, jako sluhu nevěrného. Jeho podezření proti Rabštejnovi pro jeho důvěrná jednání v Římě způsobilo sice, že i pan Prokop na čas byl zbaven kancléřství i omezen ve volném pohybu jen na svůj dům, avšak nemilost k němu netrvala dlouho a Prokop se brzo těšil opět plné milosti i důvěře Jiříkově, jak si i zasluhoval, vzácný to zjev mezi českými katolíky.

Proti papežskému ultimatu římskému podal Jiřík v Praze ultimatum svoje. Byla vytčena stanoviska, mezi nimiž nebylo smíru. Boj byl by měl vlastně nastati hned, přece však nenastal. Okolnosti způsobily odklad, ježž Jiřík rád přijal, ač nálada jak v Římě, tak i doma mezi katolíky ukazovala, že přiostrění protiv se sotva již srovná smírně.

Nálada českých katolíků byla nejlépe patrna z toho, jak rychle se rozjízďeli ještě před formálním ukončením sněmu, s výjimkou Tasa z Boskovic, jenž zůstal u krále, prostředkuje. Ani potom však nebylo na venek pozorovati žádné roztržky, a obě strany jednaly vedle sebe, jako dříve, na sněmu i na soudě zemském. Král jistě se přičinil, aby to usnadnil, zachovávaje stále dobrý poměr k oběma stranám a doufaje, že pamět jeho zásluh i spravedlnosti vyváží nové příkazy papežské; neváhal ujistiti města katolická, že papežským zakročením se nic nezměnilo a že on stejně bude, jako dříve, šetřiti jejich svobod náboženských. Proto též dal na polovinu září svolati do Prahy obojí duchovenstvo z celé země a hleděl je získati pro klidné soužití beze všeho kaceřování a protivenství, žádaje, aby každý žil v dobré a mravné kázni. Avšak i tu z úst administrátora Hilaria Litoměřického musil slyšeti touž odpověď o kompaktátech, jako na sněmu: papežská poslušnost vážila českým katolíkům

více, souhlasíc s jejich tužbami po úplné restauraci katolické, jichž ani znamenitá vláda Jiříkova nedovedla utlumiti. Tehdy, když papež sám konečně vydal heslo proti husitství, doufali bojovní odpadlíci rázu Hilaria i jeho přítele Václava Křižanovského, že nadchází jejich chvíle. Co jim vadilo, že snahy ty otrásají oním „utěšeným pokojem“, který si tak libovali současní kronikáři a který právě tehdy (1462) s povděkem uznávali i Slezáci, přiznávající, že neměli „lepšího míru“ než tehdy!

Na druhé straně, u utrakvistů, zdálo se, že zrušení kompaktat vyvolá hnutí, jež se bude hledět zaříditi i bez Říma a proti němu. Nestalo se to však, ač jisté známky bylo lze pozorovati — jistě ne bez přičinění králova. Ten, patrně v souhlasu s předešlými poradami s Marinim, měl již na mysli prostředek, který měl býti ochranným štítem proti kurii, dokud nedojde k ustavení spolku knížecího. Byla to myšlenka koncilu obecného, protivící se sice nedávné Piově bulle „Execrabilis“, avšak zatím pro krále jediné východisko z přítomných nesnází, kdyby Pius chtěl ve své akci proti utrakvismu pokračovati. Nebylo třeba hned přímo se ke koncilu odvolati, stačilo zatím, jen poukazem k němu dojíti odkladu důsledků, plynoucích ze zrušení kompaktat, po případě s vůlí samého Pia. Alespoň tehdejší Jiříkovo jednání s císařem a císařovy přímlyvy v Římě, aby byly zadrženy další kroky proti němu, opravňují víru slovům pozorných stopovatelů české otázky, Vratislavských, kteří tímto způsobem charakterisovali nové jeho styky s císařem; pozdější sjezd brněnský pak to jen potvrdil. Teprve kdyby papež byl nepovolný, mělo se užiti apelace ke koncilu, při čemž Marini, jenž se již někdy na počátku července 1462 vydal z Prahy do Benátek, aby jednal o spolek protiturecký, patrně ukazoval na možnosti, které v té příčině podávala neshoda Ludvíka XI. s Piem o Neapolsko: o ní jistě všudebyl Marini měl již z doby svého pobytu v Římě dobré informace a nedal se oklamati dobrým zdáním, jež věci té dáváno.

Avšak odklad byl by se dobře hodil i papeži samému přes nesmiřitelné jeho gesto po zprávách o zajetí Fantinově i přes jeho doprovod, suspensi smlouvy Vratislavských s Jiříkem ze 24. září 1462 až do vůle papežovy. Styk s Jiříkem nepřestával; důtklivý rozkaz, propustiti Fantina, Jiřík splnil, bráně se však proti výtce, že jeho zatčením porušil právo mezinárodní. Dále, než vyzýváti katolické poddané Jiříkovy k opatrnosti a po případě k opevňování zámků, zatím se neodvážil ani papež, ani legát Jeronym. Postavení papežovo nebylo takové, aby Pius chtěl spor český hned hnáti do krajnosti. Jeho finance byly vyčerpány; vnitřní poměry státu papežského i jeho vztahy k žárlivým sousedům vyžadovaly mnoha péče; spor brixenský sváděl Zikmunda Tyrolského s oposicí německou a v Německu, stejně jako v Uhrách, mělo přátelství Piovo s císařem nepřívznivé reflexy. A při tom stále byl na obzoru spor s Francií. Papež by byl ve vážných rozpacích, kdyby měl s přísnou důsledností postupovati proti Jiříkovi, dokud nebylo nikoho dosti mocného, aby se mohl po-

staviti za rozkazy papežské a dodati jim svým vystoupením proti Jiříkovi váhy. K tomu však bylo daleko, třebaš proskakovaly zprávy, že některá knížata jsou ochotna, přijmouti českou kandidaturu. Proto bully papežské měly více přísnosti slovné než skutečného důrazu. Proto mohl býti papež uspokojen nenadálým obratem v Rakousích, jenž mu dovolil, ustoupiti od přísnosti, jen důsledností žádané, a zakrýti ústup blahovůlí k císaři.

Zatím co v Německu strana bavorská v létě dosáhla, nikoli bez české pomoci, znamenitých úspěchů vojenských v bitvách u Seckenheimu i u Giengenu, takže, ježto i Ludvíkova skvělá dříve pohotovost finanční byla vyčerpána, obě strany byly nakloněny k míru — v Rakousích právě na konci léta poměry mezi císařem a jeho bratrem dospěly tak daleko, že císař byl téměř osamocen: i ve Vídni převládla strana nepřátelská, podobného rázu, jaký jsme dříve shledali u odboje jihlavského a vratislavského proti Jiříkovi. Tak se stalo, že uprostřed října byl císař na hradě vídeňském obležen, ■ nevěda si odjinud pomoci, poslal na konci října nakvap Ondřeje Baumkirchera do Prahy, žádati Jiříka za rychlou pomoc.

Jiřík, užívaje šťastné příležitosti, která se mu tak sama nabízela, rozvinul všecku energii, aby splnil žádost císařovu. Hned druhý den (30. října) táhl již jeho syn Viktorin s předvojem, 8. listopadu následoval král sám a 14. byl již u Korneuburka. Císař se svou družinou trpěl již největším nedostatkem potravin. Proto nebylo možno, mnoho času ztráceti, zvláště když první pokus Viktorinův o dobytí Vídně se nezdařil. Než ani Albrecht Rakouský nepodceňoval stále rostoucí moci Jiříkovy a svolil k jednání, jež 2. prosince se podařilo obratnosti Jiříkově dovésti ke konci, což bylo tím těžší, že k Albrechtovi jej poutaly nedávné úmluvy, jež tomuto měly k Rakousům dopomoci: císař měl odevzdati Rakousy na 8 let ve správu Albrechtovi, maje za to náhradu v ročním platu 4000 dukátů. Smlouva ta sice potom dodržena nebyla a k pokoji nedošlo — Jiřík měl mocné důvody, aby císaře k zachování smluvených podmínek nenutil — než účelu, vybavení císařova, přece bylo dosaženo.

Vděčnost císaře Fridricha byla úměrná veliké službě, kterou mu Jiřík učinil, a jeho srdečnost k osvoboditeli za jejich vícedenního styku i při konečném rozloučení, kdy se vrhl Jiříkovi v náruč, dávala na jevo, že jeho poměr ke králi má nyní hlubší kořeny. Kromě náhrad za výlohy, spojené s tažením do Rakous, dostalo se Jiříkovi odměn, které byly významné jak pro jeho snahy dynastické, tak i pro poměr českého státu k říši i pro poměr králův ke kurii. Zde velmi výrazně vystupovalo, jak jeho osobní i rodinné zájmy těsně souvisely s prospěchy národními a státními. Jeho mladší synové byli povýšeni, jako r. 1459 v Brně Viktorin, za knížata říšská; povinnosti Čech k říši při jízdě korunovační sníženy na polovinu a i jinak určitě stanoveny ve svém úzkém rozsahu, takže ustanovení Karlova se tím platně doplňovala. Císař se vzdal všech nároků habsburských na trůn český a dokonce kromě toho, že pro pří-

pad své smrti jmenoval Jiříka poručíkem svého syna Maxmiliána, určil též, aby Rakousy, kdyby on sám umřel bez mužských dědiců, spadly na korunu českou. Pro Jiříka tehdy však byl nejcennější slib císařův, že zakročí u papeže, aby český spor byl smírně urovnán, a pro tento cíl bylo i významné svolení císařské, aby Jiřík svolal do Prahy sjezd, který by s pomocí císařovou srovnal spor v Němcích mezi Wittelsbachy a Hohenzollery, takže Jiřík s vůlí císařskou přejímal opět úkol prostřednický, třebaž on ani císař se svých spojenců v říši nevzdávali: byl to veliký krok k uklidnění zmatků německých, z něhož Jiříkovi opět rostl, ne-li právní, tedy mravní titul proti kurii.

Jako r. 1458, i tehdy opět spal osud prospěch císařův s Jiříkovým a z potřeby císařovy stavěl mu ochrannou hradbu proti útokům kuriální. Pius sice nařikal na zlobu času, jež císaři nedopřává odnikud pomoci leč od českého krále, ale poslům, kteří vedle poselstva Ludvíka Bavorského jeden za druhým od císaře přicházeli s přimluvami, nemohl odolati přes to, že právě tehdy již se mu dostalo určitých zpráv z Francie o akci Marinově u Ludvíka XI. pro spolek protiturecký.

Marini sice v Benátkách při svém plánu našel smysl pro věc hlavní, pro spolek sám, nikoli však pro prostředky, užité k jeho dosažení, zvláště ne pro vyloučení papeže z plánu. Ani v Burgundsku, kde kromě žárlivosti na Francii, již se v plánu nepřímo přiznávalo prvenství, touha vévody Filipa, dojíti koruny královské, neshodovala se s předpoklady spolku o císaři a papeži, s nimiž se vévoda právě proto rozejíti nemohl, nebylo jeho přijetí v té příčině lepší. Zato více pochopení Marini našel ve Francii, kde odporu proti kurii přibývalo a kde proto i král s klidem hleděl na to, že parlament pařížský vede si tak, jako by pragmatická sankce byla v platnosti. Slyšíme odtud, jak Marini krále pobízel, aby se sám k ní vrátil a svolal koncil, jak jej popouzel proti papeži, jemuž při výpravě turecké jde více o vlastní zájmy než o víru a jenž prý je největším nepřítelem jeho rodu, a činil mu vyhlídky na to, že četná oposice v Němcích uzná jej svou hlavou k reformě církevní i k obraně víry. Marini při tom vystupoval i jako zástupce Uher a Polska. Ani ve Francii nedošlo sice ještě k dohodě, přece však Marinovy návrhy se potkávaly se sympatiemi, podnícenými ovšem zájmy vlastními: mělo se dále jednati, až Jiřík pošle své zástupce s plnou mocí k platným úmluvám. Na nové cestě do Benátek Marini došel tam opět souhlasu jen s návrhem spolku, v němž byli by Benátčané rádi viděli spojeny Čechy, Polsko, Ludvíka Bavorského a zvláště Uhry, nikoli však bez papeže.

Jestliže příznivé zprávy Marinovy z Francie utvrzovaly Jiříka v odporu, jemuž již v dálce svítal jako blížká možnost koncil nebo dokonce spolek knížecí, kurii zprávy o těchto jednáních podněcovaly k reakci, takže r. 1463/64 se rozvinul skrytý, avšak tuhý zápas mezi diplomacií českou, zvláště Marinem, a diplomacií papežskou, jež stejně pracovala v Benátkách, jako v Uhrách, Bur-

gundsku a Francii. Kurie, podrážděná agitací Marinovou a přece vázaná ohledy na císaře, nebyla naladěna k přílišným ústupkům Jiříkovi. Byla by jistě již tehdy pokročila dále, kdyby měla proti Jiříkovi vhodného a schopného kandidáta, za něhož Vratislavští, ustrašení opatřeními Jiříkovými, stále žádali. Co r. 1464 pravil Karvajal k jejich zástupci, že, kdyby tento mohl jmenovati kurii takového knížete, hned zítra by uslyšel více, jak by kurie proti Jiříkovi zakročila — to již platilo i dříve. K velkým opatřením, ke kruciátě, již si Vratislavští také přáli, jsouce žádostivi ve svém strachu prostředků nejradikálnějších, kurie nemohla přímo sáhnouti a i při menších nutil ji ohled na císaře, opět couvati.

A přece ani tato zařízení nebyla malého významu, zasahující pod záminkou víry ve sféru české státní svrchovanosti. Pius tehdy již nedbal ohledu, k němuž se hlásil r. 1459, posílaje do Vratislavi legáty k urovnání jejího sporu s králem. Beze všech rozpaků se již ujímal nejen Vratislavských, nýbrž i jiných poddaných Jiříkových, kteří se s ním octli v konfliktu, třeba to s věrou nemělo nic společného. Tak i při vyhnaného Baltazara Zahaňského svěřil Pius soudu církevnímu a stejně se legát Jeronym v Čechách ujímal i Albrechta Berky z Dubé, odbojníka a zjevného škůdce zemského, jenž, když mu byl hrad Tolštejn dobyt, utekl se do Vratislavi. A papež se nejen vracel k onomu způsobu z r. 1459, kdy v listech, vydaných z kanceláře papežské, nedáván Jiříkovi titul královský, nýbrž on, přijímaje Vratislavské 29. března 1463 ve svou přímou ochranu, zprošťoval je i jejich závazků ke králi a hrozil vyloučením z církve všem, kdo by jemu proti nim pomáhali: vyprazdňoval tak již předem, bez soudu, královskou jeho moc. Proti tomu Jiřík stavěl svou povinnost královskou, dbáti o uchování a rozmnožení koruny a brániti jí před škodou. Kurie si již v tomto případě vedla k němu jako ke kacíři, který již tím je zbaven všech svých práv, a nedbala, že se tím dopouští vážné poruchy jeho postavení veřejnoprávního. Spor tím nabýval zásadnějšího rázu, vyrůstaje v konflikt mezi státní a církevní mocí vůbec.

A jako tím podlamoval moc Jiříkovu uvnitř státu, hleděl papež totéž učiniti i v jeho stycích zahraničních, nejen pracuje diplomaticky na dvorech evropských proti jeho knížecímu spolku, nýbrž i prostřednictvím svých legátů přímo od něho odvraceje knížata sousední. To byl i úkol nového legáta Dominika, biskupa torcellského, jenž v březnu 1463 byl poslán do Němec.

První akce kuriální, obdobná plánu Mariniho, měla zatím úspěch větší, k čemuž napomáhalo i skutečné nebezpečí turecké, ohlásivší se uprostřed r. 1463 dobytím Bosny. To přimělo Matyáše, že již v červenci 1463 prostřednictvím papežským se konečně smluvil s císařem o mír, jenž mu vynesl uznání jako krále uherského, a že v září uzavřel spolek s Benáťany. Také Burgundsko současně slibovalo v Římě vydatnou pomoc proti Turkům. I státy italské se Pius snažil strhnouti ke kruciátě, již se chtěl osobně zúčastniti: kro-

mě Benátek a Neapolska nacházel však tu málo sluchu. Kladným výsledkem těchto snah byl jeho spolek, smluvený 19. října s Filipem Burgundským i s Benátkami, načež 23. října vyhlásil ve veřejné konsistoři bullu o kruciátě.

Zatím Marini znovu z Prahy zajel do Francie, přinášeje návrh spolku na výboj mezi Jiříkem a Ludvíkem, jenž byl záměnou původního návrhu, jsa jen jakýmsi přípravným stupněm k splnění plánu vlastního. Ostří nového návrhu se obracelo proti Burgundsku a jeho cílem bylo dobytí Lucemburska, o něž se Francie sice již dříve zajímala, ale na něž Ludvík XI. nedlouho po svém nastoupení na trůn, 25. listopadu 1462, Filipovi Burgundskému postoupil všechna svá práva. Mezi těmi, kdo měli býti ve spolek pojati, byl i Albrecht Braniborský. Jiříkovým požadavkem při tom bylo svolání koncilu. Než tehdy se již patrně na dvoře francouzském uplatnil vliv oblíbence krále, biskupa Jana Balua, takže nejen válka s Burgundskem, nýbrž i svolání koncilu se zamítalo: jen spolek s Jiříkem i s Albrechtem Braniborským se přijímal. Jednání o knížecí spolek proti Turkům se však vedle toho vedlo dále a Marini se souhlasem Ludvíkovým jel pak v té věci do Polska i Uher.

Pojetí Albrechta Braniborského v návrh spolku s Francií byl již následkem obratu Jiříkova v politice německé. Jeho sblížení s císařem si žádalo i proměny poměru k Albrechtovi, při čemž příznivým předpokladem bylo urovnání sporu s bratrem jeho Fridrichem o Dolní Lužici. S plánem sjezdu pražského, schváleným od císaře, nesouhlasil sice ani Albrecht, ani Ludvík Bavorský. Ale nechuť Albrechtovu odstranil Jiřík již v únoru 1463, když na jeho pozvání přijel do Prahy. Smlouvy chebské byly zase obnoveny a potom již odpor proti sjezdu pražskému byl snadno překonán: v srpnu 1463 Jiřík svými výpovědmi, zvláště mezi Ludvíkem Bavorským na straně jedné a císařem i Albrechtem Braniborským na straně druhé, spleť poměrů německé podstatně vyjasnil a uklidnil, a jeho nárok na název „původce míru“, jež si při podobné příležitosti před dvěma léty přičítal, byl tentokráte hlubší a oprávněnější, jsa nepopíratelným prospěchem i pro jeho akci o spolek protiturecký. Zavedení pokoje v Němcích mu dávalo legitimaci, aby se o totéž pokusil i v širším měřítku. Jeho vážnost tím byla opět upevněna, byť další jednání o reformu říšskou, jejímž základem a zárukou měla býti dobrá shoda mezi nejmnějšími knížaty říšskými, až dotud proti sobě stojícími, mezi císařem, Albrechtem Braniborským, Jiříkem i Wittelsbachi Ludvíkem a Fridrichem, se nezdařilo, narážejíc opět na nepřemožitelnou překážku křížících se osobních zájmů knížecích. V další době sice na čas přestává kurfiřtská oposice proti císaři a s ní i oficielní, knížecí agitace o reformu, avšak tužby po reformě žily dále ve veřejném mínění a zde bylo by se jistě dostalo Jiříkovi uznání lepšího, kdyby ovšem nebyl Čechem, ježto přese všechny námitky on právě Německu dal k reformě podmínku nejdůležitější, jsa opravdu i zde dárce pokoje.

Během r. 1463 vystupovala v stále určitějších rysech nová německá orien-

tace Jiříkova, pokračující odcizení mezi ním a Ludvíkem Bavorským i náhradou za to větší sblížení — odtud již trvalé — s Albrechtem Braniborským. Pokoj sice v říši nastal, přece ne však ještě takové poměry, aby byla císaři lhostejná pomoc a opora Jiříkova. To i dobrý poměr Jiříkův k Albrechtovi Braniborskému, jenž se již nepotřeboval báti nebezpečného sousedství wittelsbašského, začal ovšem musil uznati, že nároky jeho soudu norimberského byly uvedeny na pravou míru a bez újmy zeměpanských práv Ludvíkových — zjednávalo Jiříkovi pocit bezpečí proti možným překvapením se strany říšské: státiť za Albrechtem i jeho bratr Fridrich a saští Wettinové.

Ještě než byla v Praze dojednána úprava zmatků německých, nastával Jiříkovi nový pokus o domácí dohodu v otázce náboženské, jež hrozila novými zápletkami. U Jiříka byl to jen další postup na cestě, nastoupené loni (1462) na sněmu vavřinském i na obou synodách kněžských, aby zachoval u obou stran kompaktátů platnost zákona zemského. Čeští katolíci ani r. 1463 nebyli více nakloněni těmto jeho pokusům. Než i oni byli by rádi království uchovali drahocenný výtěžek životního úsilí Jiříkova, pokoj, jež viděli nebezpečně ohrožený nešetrným postupem papeže i legáta Jeronyma. Sami většinou nemohli souhlasiti s tím, jak kurie věcem nesporně světským přiznává ráz náboženský a svým libovolným jednáním zcela ruší hranici mezi pravomocí státní a církevní. A kdo by byl z nich nejraději ušetřil království nových bouří, byl jejich vlastní duševní vůdce, Jošt z Rožmberka.

On souhlasil s úmyslem Jiříkovým, svolati sjezd všech stavů zemí českých k úradě o tom, jak upravit věci náboženské. Avšak složení i účel sjezdu oba si představovali jinak. Král chtěl, aby to byl sjezd obecný, jakýsi generální sněm, a aby zde byla i od katolíků znovu uznána zákonná platnost kompaktat — kdežto přáním Joštovým bylo, užiti sjezdu k dohodě všech katolíků ve smyslu nedávných rozhodnutí kuriálních, tak však, aby se vyvarovali všech bouří. Sjednacená moc katolická měla na sjezdu vystoupiti vůči králi i vůči kurii způsobem tak imposantním, aby mohlo býti zjednáno klidné vyrovnání. Na králi se při tom ovšem žádalo více než na kurii: od ní se pouze chtěla včasná umírněnost, jež se nevzepře nutnému odkladu, kdežto král měl býti katolickým semknutím donucen, aby se kurii ve věci hlavní podrobil. Se strany katolické byla to již utkvělá myšlenka, jako by utrakvismus mohl býti donucen, aby se prostě vzdal. Byl to stále jakýsi legitimistický názor starého vyznání, jež tu obnovovalo svůj nárok na výlučnou vládu, a mínění kuriální o vlivu Jiříkově, jako postačujícím k úplnému obrácení českému, dodávalo mu síly a přesvědčivosti. Značná část katolíků se již smířila s vládou Jiříkovou, žádajíc však na něm, aby se za to shodl s jejich náboženským stanoviskem, moha tak podle jejich domněnky odvrátiti nový těžký konflikt s Římem.

Není pochyby, že Jošt, snaže se získati české pány pro sjezd zamýšlený, celou osobností stál za svými slovy, že „bychme srdečně rádi viděli dobré a

poctivé jazyku i koruny naše; a co by se k hanbě i k škodě a k zkáze i roztržení slavného království našeho českého dalo, to nám velmi příkře k srdci jde jakožto milovníku obecného dobrého země naše; a rádi bychme to rozvodili, co by škodného bylo, a co by bylo dobrého a poctivého i užitečného nás všech, to bychme rádi věrným upříemým českým srdcem jednali.” Jemu zachování pokoje, „kterýžto milý pán buoh ráčil zjednati skrze našeho pána milostivého, Královu Milost”, bylo opravdu potřebou srdce. A přece usiloval o věc zcela nemožnou, chtěje krále strhnouti s jeho žulového podstavce utrakvistického: mluvil z něho přece více katolický prelát než Čech. K záchraně pokojného díla králova nebylo možno obětovati hlavní životní zájem většiny obyvatelstva Čech a Moravy, ani kdyby, jak patrně Jošt doufal, povolil se nějaký odklad. Jošt nežádal vlastně méně než r. 1462 Fantin, činil tak jen formou přátelštější, srdečnější. Jednaje o společný postup katolický, připravoval bezděky již r. 1463 podmínky jednotě panské, jež později ničila — a s jeho pomocí, byť mu srdce při tom pukalo — to, co on dříve se snažil zachrániti.

Jošt tušil, jaké následky bude míti ohlášení bully papežské o přijetí Vratislavských v ochranu, jaké se tím roznítí ohně: znal stejně dobře své Vratislavské, jako krále, od něhož v Kladsku při osobní schůzce přímo slyšel, že se odvolá ke koncilu, budou-li bully ty publikovány, a od něhož bylo se báti v tomto případě i vojenských opatření. Dobře věda, že plášť víry kryje i लेकरé věci jiné, jednal Jošt jak v Římě proti bezohledné přikrostiti, bořící všechny mosty, zvláště aby se hned nestavěl proti Jiříkovi jiný kandidát trůnu, tak u legáta Jeronyma, aby příkazované již vyhlášení bull zastavil. V prudké scéně ve Vratislavi, v níž by bylo málem mezi nimi došlo k násilnostem, srazil se s prchlivým Jeronymem, jemuž dovedl velmi řízně odpovídati, a nakonec i legát, ač nerad — byl by si měl vzpomenouti, jak právě zde r. 1459 sám doporučel Vratislavským zřetel k okolnostem časovým — musil povoliti odklad publikace bull i konání sjezdu brněnského. I nový legát Dominik, přimlouvaje se z Nového Města za Vídní u papeže za shovění, podlehl smírné náladě českých katolíků a zvláště biskupa Jošta.

Sjezd brněnský, uprostřed července 1463, byl podle přání králova obecný a byli na něm vedle katolíků i utrakvisté. Podle okolností musil se státi obdobou loňského sněmu vavřínského. Král — a v tom byl odraz situace politické, zpráv Marinových i ohlášeného již sjezdu pražského o věcech německých — i v Brně vystupoval sebevědomě a byl by rád podobnou náladu vzbudil i v přítomných stavech. Oni kdysi, po jeho volbě a korunovaci, psali jeho odpůrcům hrozebné listy jako obhájci cti a celistvosti koruny české a k nim nyní vznášel své protesty proti kuriální ochraně Vratislavských: publikace bull papežských se nesrovnává se zachováním míru; obrana svrchovanosti království splývá s obranou kompaktat. S tímto stanoviskem královým opět, jako v Praze, souhlasili utrakvisté.

Ale Jošt nemohl jinak, než býti i zde obhájcem poslušnosti papežské. Na-
proti tomu král, jenž se nad obyčej rozhorlil a znovu opakoval, že v nábožen-
ských zásadách, ve kterých byl vychován, chce též zemříti, vyzdvihl vážnost
koncilu jako princip vyšší. Jak může papež, sám nižší než koncil, rušiti jeho
ustanovení? Koncilu chce král předložit kompaktáta a koncil jedině může
je vykládati. A když Kostka hlásal, že je povinností všech věrných obyvatel
státu českého, pomoci králi proti Vratislavským, odpor proti tomu hnal Jošta
daleko za meze politické umírněnosti a zdrželivosti, kterou jevil jindy. Dů-
sledky zastávané jím zásady dusily v něm onen sebevědomý český tón, jinak
tak pěkně ho vyznačující. Papeže, jenž je nejvyšším pánem na zemi na místě
božím, třeba ve všem poslechnouti: zakázal-li, podnikati co proti Vratislav-
ským, nezbývá, než se tím řídit. Jošt se tak octl v bědném postavení, jež je
údělem každého pravověrného katolíka, uzná-li jednou zcela zásadu posluš-
nosti papežské, byť se i protiví jeho rozumné úvaze. Katolickému prelátu bylo
těžko před veřejností jednati jinak, zvláště prelátu vratislavskému.

Tak stála autorita papežská proti autoritě koncilu v příčině duchovní a
proti autoritě státní v příčině světské. Než tyto alternativy platily málo kato-
líkům, jejichž míněním prostě bylo: papež je zdroj všeho práva i moci a nelze
se proti němu vzpírat ani jim, ani králi, jenž od něho má svou moc královskou.
Proto také král přese všechno své úsilí nemohl dosáhnouti, aby katolíci uznali
kompaktáta. Svolili jen k přímělvě za odklad, opíraje se o prohlášení krá-
lovo, že se miní s papežem srovnati prostřednictvím císařovým, jenž je proto
hotov, sám do Říma jeti. Protivy, zjevné již v Praze 1462, byly v Brně 1463
ještě patrnější: odhodlá-li se papež k radikálním krokům, bude ho většina ka-
tolických poddaných následovati, volky nebo nevolky. Bylo v tom něco osudo-
vého, jak právě ti katolíci, kteří si přáli prospěchu obecného i národního, svou
odmítavostí nutili krále jíti směrem, od něhož jej chtěli zdržeti. V této tvrdé
logice věcí již tehdy tkvěl základ příští formace stran i příštích konfliktů.

Pro krále bylo stanovisko katolické důraznou připomínkou, na koho za
bouře se bude moci spolehnouti, a jeho další opatření ukazovala, že k této vý-
straže nezůstal hluchý, třeba ani potom mu nelze vytýkati stranického za-
ujetí proti katolíkům. Nutnost ho více sbližovala s jeho stranou a vedla jej
k tomu, aby ji sílil, aby v ní hledal věrných pomocníků a služby ty jim usnad-
ňoval prostředky, plynoucími z jeho moci královské. Mor, jenž v zemích čes-
kých nastal právě na podzim r. 1463 a potrval i r. 1464, podal mu dosti pří-
ležitosti, aby odúmrtmi i poručenstvími nad pozůstalými sirotky sílil sebe
i svou stranu. Osazoval důležité opěrné body a svěřoval je spolehlivým služeb-
níkům, zvláště ve Slezích, kde hleděl město Vratislav sevřítí železným kruhem
svých posic: proti tomu pracoval legát Jeronym, jenž, sídle ve Vratislavi, ne-
váhal vystupovati jako zvláštní regent papežský a zakazoval, aby ve Slezsku
a Lužicích nebyla pevná místa prodávána ani směňována bez jeho souhlasu,

stavě tak i zde vůli papežskou nad zájmy soukromoprávní. I nejdůležitější úřady v zemích vedlejších Jiřík udílel jen osobám, o jejichž věrnosti byl přesvědčen. V obou Lužicích fojty se stali Albrecht Kostka a Beneš z Kolovrat a stejný význam mělo krátce potom i ustanovení syna Jiříkova Viktorina hejtmanem moravským; Moravu 13. ledna 1464 v Olomouci prohlásil Jiřík za přivtělenou ke koruně a království českému trvale a neodvolatelně, sjednocuje ji tak — na vlastní žádost stavů moravských — s královstvím beze vší již zmínky o lenním poměru. Při ustanovení Kostkově, „největšího kacíře“, na počátku r. 1464, slyšíme se strany Vratislavských charakteristické rozlišení mezi většími městy lužickými, kde prý jsou „nejlepší křesťané“, a mezi městečky a venkovem, kde je obyvatelstvo slovanské, jež prý samo, jsouc málo vzděláno a jen prosté víry, pro příbuznost řeči snadno se může nakaziti českým kacírstvím.

Vnitřní napětí mezi oběma stranami v Čechách sejevilo i vzrůstem sporů náboženských. V zimě na počátku r. 1464 musil král narychlo přijeti z Kladska do Prahy, aby ztlumil rostoucí vášně; na Boží tělo Jošt na hradě kázal proti Rokycanovi a v Týně opět Rokycana proti hradským odpůrcům kalicha, a král uprostřed jitřící se bouře, chtěje se vystřežiti všech podnětů, nešel tentokráte na žádné procesí. A ve Slezsku byl udavatelem napětí případ Jana z Vismburka s počátku r. 1464, jenž pro podezření, že ■ návodu legáta Jeronyma ■ Vratislavských chtěl krále i jeho rodinu otrávit, byl sťat a rozčtvrcen, třebas král, jak víme z Dlugoše, nikdy se neukvapoval k prolévání krve lidské. Je příznačno, že i král se dal soudním řízením přesvědčiti o vině Janově. Zajisté přísný trest v tomto případě byl nejen následkem nedůvěry k odpůrcům, nýbrž i výstrahou pro všechny snahy podobné, ■ obdobná podezření, brzo potom se vyskytující i v Čechách, byla dokladem, jak nedůvěry i vzájemné nenávisti mezi stranami přibývalo.

Také situace politická se chmuřila. Co se čekalo, nesplnilo se nebo alespoň ne v té míře, jak se čekalo. Kurie sice, pokračujíc způsobem, stále od Vratislavských doporučovaným, dosud ještě nenacházela v sousedství českém knížete, jenž by byl ochoten, převzítí úkol vykonavatele jejích rozhodnutí, zato však ani plán spolku knížecího nepokračoval podle přání krále. Ještě v předjaří r. 1464 zemřela dcera Jiříkova Kateřina, choť Matyášova, a to uvolnilo opět značně poměr mezi oběma králi, jenž, zdá se, beztoho nenabyl rázu vřelejšího.

Postup Matyášův proti uherským přátelům Jiříkovým v prvních letech jeho vlády, kolísání Jiříkovo mezi Matyášem ■ císařem, třebas nikdy nepřeslo v přímé nepřátelství — ještě na rozhraní let 1461 a 1462, po sňatku králově s Kateřinou, oposice uherská, zklamavši se úplně ve spolku ■ císařem, nabízela korunu synu Jiříkovu, při čemž však nevíme nic o tom, jak se Jiřík k nabídce té zachoval — a také nikdy nepřestávající rozmíšky pohraniční, to vše zane-

chalo na obou stranách dosti trapných dojmů. Když Marini, již po smrti Kateřině, přijel na dvůr uherský, našel k svým návrhům upjatý chlad, nikoli bez výtky, že Jiřík bez vůle Matyášovy jeho jménem jednal s Francií. O plánu spolku knížecího nelze prý jednati bez dohody se spojenci benátskými i s papežem a s císařem. Matyáš také souhlasil, právě z ohledu na papeže, že Ludvík XI. odmítl svolati koncil: záležít jeho svolání na papeži a nelze nyní od koncilu nic dobrého čekati. Tak kromě ochoty Matyášovy k spolku uhersko-francouzskému a kromě úmluvy o vzájemných sporech pohraničních nic nebylo vyjednáno, co by bylo příznivo úmyslům Jiříkovým. Matyáš, jenž, zbaven jsa sporu s císařem, dobře si všímal poměrů v sousedství, obracel již tehdy svou ctižádost směrem jiným, než žádaly zájmy křesťanské Evropy i vlastní jeho říše: ač právě před tím, na konci r. 1463, i krátce potom, na podzim 1464, jej vidíme na tažení proti Turkům, přece již tehdy jeho tužby šly jinam, na západ, a cílem jejich byly Čechy. A snad již tehdy se ani zde fantasie králova nezastavovala. Na rozdíl od Jiříka Matyáš si budoucnost svou představoval více ve službě vlastní ctižádosti než veliké politiky národní. Při tom mezi vlivy, jichž bychom se mohli dohadovati, že působily na něho proti Jiříkovi, byla snad i uražená hrdost Ujlakiho, jehož dcera Jeronyma, chována na dvoře pražském jako snoubenka syna Jiříkova Jindřicha, — ten byl zatím již zasnouben s dcerou Albrechta Braniborského — byla mu roku 1464 zpět poslána.

Ani ve Francii, kam po jednání v Polsku i v Uhrách Jiřík vyslal četné poselstvo v čele s Albrechtem Kostkou a Marinim, nesplnily se dřívější předpoklady, hlavně vlivem biskupa Balue, jenž krále Ludvíka dovedl odvésti ode všeho, co by zhoršilo poměr ke kurii: a jejího souhlasu i dobré vůle nechtěl se chytrý prelát zbýti, vstupuje ve své touze po kardinálství zcela na cesty kardinála Jouffroye, jemuž před tím červený klobouk vynesla jeho povolnost ke kurii v příčině pragmatické sankce. Se strany prelátů francouzských se tehdy ozvala i slova, upírající Jiříkovi legitimaci k jednání takového dosahu, jako byl spolek knížecí, bez císaře i bez papeže, což vzbudilo ostré protesty jak Marinovy, tak Kostkovy proti osobivosti prelátské, jež hledí ve všem vliv laický omeziti. Proto lze si snadno vysvětliti, že zatím poslové čeští na dvoře Ludvíkově nemohli najíti ani ochoty k svolání koncilu. Než nebylo lépe ani s úmyslem spolku proti Burgundsku. I obnovena jen přátelská smlouva mezi Čechami a Francií, jež byla sice daleka cílů, vedoucích Marina do Francie, jež však přece poskytovala Jiříkovi jistou oporu proti kurii, stavíc ho po bok králi francouzskému, slavně ujišťujícím, že při tom jde kromě ochrany obou říší i o prospěch víry křesťanské: v pozadí, třebaš nejasně, přece se kmitá zásvit oněch obecných hesel, jež jsme slyšeli na počátku jednání. Pro budoucnost spolek s Francií podával též snažší možnost k jednání dalšímu, zvláště bude-li nepříznivý poměr Ludvíkův ke kurii pokračovati. To však bylo pro

Jiříka přece jen málo, zatím co v Římě se již uvažovalo o radikálním řešení českého sporu.

Jednání s legáty Dominikem Torcellským i s Rudolfem z Rüdesheimu, jenž nově přišel též na dvůr císařský, kde Jiřík žádal, aby papež poslal do Čech plnomocného legáta k dojednání sporu, bylo již předzvěstí toho, co se v Římě chystalo, ač legáti sami ještě neodmítali, oznámiti přání Jiříkova do Říma. Že se blíží rozhodnutí, vytyšili i poslové čeští, z nichž Prokop z Rabštejna přímo již králi radil, co bylo přesvědčením většiny českých katolíků, aby se totiž podrobil, chce-li se včas zachrániti před prostředky, proti němu již připravenými. Nač se tím naráželo, pověděla římská konsistoř z 16. června 1464, kde papež konečně pohnal Jiříka z kacířství do 180 dní před svůj soud, při čemž pronesen celý rejstřík žalob a vin, z nichž kurie jej vinila: Jiříkovi nelze věřiti a všechna další shovívavost byla by církvi na škodu.

Pius, jenž se tak dlouho zdržoval všech krajních kroků, dal se nakonec unést, jako při výpravě turecké. Třebas z Burgundska, z Milána i z Florencie docházely Jobovy zvěsti o čekané účasti na kruciátě, papež se přece nevzdával úmyslu, sám se jí zúčastniti. Nemocen na těle i na duši, jako by chtěl vzdorovati osudu, jenž mařil veliký jeho sen! Zprávy o přípravách v Uhrách i Benátkách i o sbírání křížáků byly nadějí, k níž se Pius přimkl s posledními svými silami. Věřil v zázrak, v kouzelný vliv, jímž bude jeho rozhodnutí působiti na ostatní knížata, dosud váhající. A to byla nálada, ve které, krátce před odjezdem z Říma, odhodlal se umírající skoro stařec, stejně vyzvati osud v zápas i ve sporu českém, ač tu bylo snad ještě méně záruk zdaru než proti Turkům, jak musil dobře věděti právě on, tak vynikající znalec lidí i poměrů střeoevropských. Přes to, že sil mu vůčihledě ubývalo, chtěl býti přítomen ohlášení českého procesu, a proto tento musil býti odložen, až mu zdravotní stav dovolil, zúčastniti se veřejné schůze. A přes svou slabost vytrval tu přece přes dvě hodiny a sám, sebrav k tomu všechny své síly, dokonce celou hodinu mluvil, vysvětluje příčiny zakročení proti Jiříkovi.

Pia ovládala nálada, podobná fanatickému vzrušení Karvajalovu, věřícímu v pomoc boží, když lidská selhává. S tímto velikým gestem víry vydával se 18. června z Říma na cestu do Ankony. Jestliže odmítal výstrahy lékařů, aby na loď nevstupoval, i varování diplomatů před Ludvíkem XI., původcem neúčasti burgundské, i Jiříkem, řka, že jeho rozhodnutí je nezvratné — byl to poslední křečovitý vzmach vůle v slabém jeho těle proti nepříznivým okolnostem.

Když konečně 12. srpna, zatím co většina křížáků se opět rozešla, tak dlouho čekané loďstvo benátské vplulo do přístavu ankonského, byl to poslední zásvit, jenž radostně ozářil umírajícího papeže: o dva dny později již zemřel. Smrt jej zachránila před nejbolestnějším pokořením života, neboť ani po příjezdu Benátčanů, i kdyby snad zůstal ještě na živu, nebylo jisto, že loďstvo se opravdu vydá na cestu. Marno bylo, zapřisahati své okolí i svého, zatím ne-

známého nástupce na trůně papežském, aby se ujal jeho úkolu: Piova smrt byla i osudem jeho plánu.

A stejně papeže smrt zachránila i před druhým, neméně trpkým, třebaš ne tak rychlým zklamáním z boje s Jiříkem. Snáze bylo zápas ten začít, než jej úspěšně skončit. Byla to výzva na život ■ na smrt i českého utrakvismu, jež nebylo lze oddělit od osudu Jiříkova. Jako dříve za války husitské, budou opět se Čechové musit hájit proti všem těm silám, které proti nim ještě mohlo papežství vzbouřit. Byť i ochranné síly české stačily, aby zhoubu odvrátily, přece na druhé straně bylo jisto, že již je konec těch „utěšených let krále holce“, že bouře, jejíž mraky již vystupovaly nad obzor, mnoho zničí z velikého díla Jiříkova.

Jako by sama příroda morem, jenž právě v těchto letech hubil země české, naznačila osudný obrat! A různá znamení, jež současně se zprávami o tom, co se stalo v Římě, poutala k sobě pověřivou pozornost, zdála se zvěstovati všechny bеды nastávající. V sobotu provodní, 7. dubna 1464, již začalo „divné a veliké spojení Saturna s Jovem . . . a trvalo za čtyři leta, v kterýchžto letech potom byl mor, hlad ■ války veliké“; na počátku podzimu s údivem lidé v Čechách pozorovali krvavé kapky na listech stromových i na trávě; z velikého kalicha, jež dal Rokycana nedávno vztýčiti na štítu chrámu týnského, padali dolů hadi, žáby a jiná neřest, nanošená tam od čápů, k velikému prý zděšení utrakvistů, takže Rokycana musil jej dáti shora pokrýti. A r. 1465, kdy přes časté bouřky bylo veliké sucho, s výšin oblačných byly slyšány podivné hlasy a hluk, jako by bojovné vozy se srážely.

JEDNOTA ZELENOHORSKÁ A SPOR S ŘÍMEM.

Zdalo se, že citací papežskou se již rozpoutává bouře proti Jiříkovi, a přece nebylo by se asi ani za života Piova stalo hned více, neboť starosti o výpravu tureckou, s níž byl tehdy spojen prestiž i hlavní zájem papežství, nebyly by dovolily tříštění sil. Smrt papežova změnila situaci, uvolnila napětí. Nový papež nebyl vázán, pokračovati v procesu, Piem zahájeném, zvláště když tento pro shon s cestou Piovou do Ankony a s jeho smrtí ani nebyl řádně vyhlášen. Na druhé straně však skutečnost, že se již Pius odhodlal, začítí proti Jiříkovi právní proces, ukazovala, že bez závažných okolností, podstatně měnících vztahy kurie k Jiříkovi, nebylo možno čekati, že kurie vůbec již upustí od úmyslů Piových. Proces byl zatím zastaven, protože nový papež nechtěl začínati svůj pontifikát prostředky tak příkrými, očekáváje, že na povolnost Jiříkovu bude již dosti výstražně působiti, co se právě stalo: v procesu přerušeném mohlo se kdykoli pokračovati. Jako dříve, i tehdy záleželo mnoho na osobnosti nového papeže, Pavla II.

Na místo veliké linie snů theokratických nastoupila jím praktická prostřednost, ne neznalá prostředků, jimiž se vládne, a dobře odpovídající muži, jenž původně — pocházel z Benátek — měl se státi kupcem a ježž přízeň papežského strýce, Eugena IV., obrátila zcela jiným životním směrem; kupce i Benátčana prozrazovala i záliba v klenotech a drahokamech — vzpomeneme tu hned i na císaře Fridricha — v hrabivém hromadění pokladů, avšak i v marvivé okázalosti a nádheře. U Pavla nebylo oné znalosti života i lidí a diplomatického smyslu, jaký vyznačoval jeho posledního předchůdce. Zato byla příznačná jeho domýšlivá ješitnost, podporovaná jeho osobní krásou i opravdu majestátním zevnějškem, jimž však papež neváhal napomáhati i ličidly, i jeho svéhlavost, jež dovedla obracet vše na hlavu, rušíc u kurie celý jednací pořádek, měníc den v noc a naopak. Tato nedůvěřivě uzavřená a proto i těžce přístupná samolibost, na niž cizí, sebe mocnější důvody zůstávaly bez účinku, nabytím nejvyšší hodnosti pozemské jen utvrzená ve své pýše, stávala se, jakmile byla dotčena ve svém sebevědomí a povznesené panovačnosti, daleko nebezpečnějším nepřítelem, než jakým byl Pius. Ten přes všechna veliká gesta zůstal i jako papež jemným, laskavým člověkem a právě jeho vzdělání dovedlo ho v mnohém uchrániti od nepříznivých důsledků jeho nároků, jimiž se cítil býti povinen svému vysokému úřadu. Jeho harmonická osobnost vnášela soulad i v jeho velitelské gesto, zlidšťovala papeže, kdežto u Pavla II. nové postavení ještě zmocnilo jeho dřívější nepříznivé rysy, ježto pak nebylo žádné moci, před níž by on pokládal za nutné si ukládati nějaké meze a ohledy.

Pavel sám uznával vladařské schopnosti Jiříkovi, s důležitou však výhradou, že král splní svou korunovační přísahu. Tento předpoklad i okolnost, že Jiřík dlouho do Říma neposílal holdovacího poselstva, při osobivé a nedůtklivé povaze papežově hrozily pro nejbližší budoucnost nejhoršími následky, zvláště když stále přibývalo nových podnětů, kalících jeho poměr k Jiříkovi.

Mezi nimi nabýval významu případ moravského pána Hynka Bítovského z Lichtenburka na Cornštejně. Tento pán, jsa již z dřívějšíka jeho osobním nepřitelem, zdá se, nikdy Jiříkovi nesložil slibu poslušnosti a od r. 1463 proti němu zdvihl přímý odboj, načež byl odsouzen od soudu zemského ke konfiskaci statků. Jeho spor se stal význačným měřítkem vztahů Jiříkových jak ke kurii, k níž se Hynek utekl, zastíraje svůj odboj rouškou víry a poslušnosti k stoličce papežské, tak ke katolíkům českomoravským. Z nich šlo zvláště o biskupa Tasa, jenž byl, jako jiní páni, přísně napomínán od legáta Rudolfa z Rudesheimu, biskupa labudského, na počátku r. 1465 nově poslaného na dvůr císařský, aby se nijak nezúčastnil výpravy proti hradům Hynkovým při hranici moravskorakouské. Zde vůle papežská, povznášející se na místo soudcovské ve sporu čistě světském a zemským právem již rozhodnutém, narazila na tuhý odpor jak krále, odmítajícího všecko zasahování v jeho královskou svrchovanost, tak stavů, kteří v té příčině nemohli, než jíti s králem, jestliže chtěli zachovati i nedotčenu pravomoc soudu zemského. Marně namítal legát, že je nutno, rozkazů papežských prostě poslechnouti: král i stavové, a s nimi i Tas, setrvali na svém a v červnu 1465 byl Hynkův Cornštejn rozvalen.

Legát Rudolf měl instrukci, při níž již myšleno na možnost, pokračovati v procesu proti Jiříkovi: mělo se po případě užiti prostředků, kterých již za Pia užíval Jeronym Krétský, hledě zajistiti katolickým poddaným Jiříkovým pomoc u knížat sousedních. A k tomu brzy došlo, kdy vyzývavou opovědí Zdeňka ze Šternberka císaři, k němuž se poměr kurie ani za Pavla nezměnil, zhoršila se ještě nálada legátova proti králi, jemuž se opověď ta neprávem přičítala za vinu. Než nezůstalo jen při tom: zatím co Jiřík místo holdovacího poselstva poslal do Říma jen omluvný list o dobývání Cornštejna, Pavel, podobně jako kdysi Pius, neodpovídal již na jeho listy jemu samému, nýbrž jen stavům českým, užívaje při tom vyhýbavých opisů, aby ho nemusil zváti králem. Na konci června 1465, ještě než došla zpráva o vzdání Cornštejna, dal papež obnoviti proces proti Jiříkovi, a 2. srpna, tehdy již se všemi právními zvyklostmi, nový půhon vyzýval krále, aby se ve 180 dnech dostavil k soudu do Říma. Situace, smrtí Piovou přerušená, se tak opět obnovila, a to s tím větší příkrostití, oč více se od sebe lišily osobnosti obou papežů, a pro katolíky v zemích Jiříkových nadcházela chvíle rozhodnutí.

V té příčině bylo příznačné postavení obou předních prelátů státu českého, Jošta i Tasa. Jošt ještě r. 1464 se všemožně v Římě zasazoval, aby půhon nebyl vydáván. Pudil jej k tomu nejen ohled na Jiříka, nýbrž i úvaha střízlivého

politika, tušícího, že citace značí heslo k určitému rozdělení stran, což se jemu zdálo předčasné, dokud domácí oposice katolická nebyla řádně zorganizována. Poměr jeho druha Tasa ke králi byl, jako již dříve, vřelejší. Svědčila o tom nejen jeho účast při dobývání Cornštejna, nýbrž i jiné služby, jichž až do počátku roku 1467 biskup králi neodpíral: ten však se mu za to dobře odvděčoval, účinně podporuje i v této kritické již době jeho snahy o obnovu statků biskupských. Rozdíl stanovisek obou prelátů pomáhá vysvětliti i rozdíl prostředí, v němž bylo jim žíti. Kdežto Jošta okolí slezské i důvěrné styky s katolickým panstvem českým přímo hnaly proti králi, na Moravě byly poměry Jiříkovi příznivější: biskup žil tu vlastně v prostředí utrakvistickém, nemaje pro své katolické stanovisko kromě několika měst německých v utrakvistickém panstvu, s nímž byl spojen četnými svazky příbuzenskými, opory a ozvěny, což mělo vliv i na jeho větší smířlivost. Jemu byl rozchod s králem těžší ■ nastal též později než u Jošta. Avšak i u něho jeho duchovní postavení nakonec musilo rozhodnouti proti králi, třebaš je zvláštní poměry moravské poněkud oddalovaly.

Mezi ostatními stavy katolickými určitější rysy rozhodnutí se nejdříve objevily u těch, u nichž kromě podnětů, přicházejících z Říma, působily na poměr ke králi i důvody jiné. Jestliže u Vratislavských již dříve jako výrazný motiv postřehneme záští národnostní, u českého panstva se brzo po volbě a korunovaci Jiříkově přihlásily podněty stavovské.

Jiřík ještě před dosažením správcovství i po něm vícekrát narazil na panskou žárlivost nejen u odpůrců, nýbrž i u vlastních straníků. Než přes to, že již tehdy silná jeho ruka dovedla omeziti každý osobivý vliv a na pravou míru uvést různé přepjaté nároky osobní i stranické, přece jeho poměr ke králi Ladislavovi a k jeho okolí činil jej v tomto období zástupcem politických práv stavovských proti moci královské, jež bez náležité protiváhy mohla se státi českým stavům nebezpečnou nejen politicky, nýbrž i nábožensky a národnostně. Tento zřetel k nárokům stavovským nutně pak působil tlumivým vlivem na jeho snahy o obnovu moci královské, o niž mu jinak nelze upříti skutečných zásluh. Jeho ohledy však mizely, jakmile se sám stal králem a jakmile se nebylo třeba báti, že vzrůst moci královské, jenž byl i k velikému prospěchu jeho i jeho rodiny, bude v rozporu se zájmy národními. R. 1465 mu páni připomenuli tuto proměnu, vytýkajíce mu, že dříve „snažně a pilně *jako jeden pán* o svobody zemské stál a mluvil” a že proto jej, svého druha, volili za krále, doufajíce, že on, Čech, spíše je při svobodách jejich zachová, než kdyby si za krále zvolili cizozemce.

Kdo hlavně musil ztratiti, měl-li král získati, nebyli ani tak stavové nižší, zemanstvo a města, dotavadní opory moci Jiříkovy, jež ohled na víru smiřoval ■ obětmi, ukládanými jim od krále v příčině politické — jako spíše panstvo, najmocnější politický činitel v zemi. To mělo záhy poznati, že královské po-

výšení vybavilo Jiříka z jeho dotavadní stavovské pudy a postavilo jej nad stavy se všemi toho důsledky. Již roku 1459 jeho berní požadavky působily u pánů značné rozladění, k němuž nemálo přispěly i současné nesnáze se špatnou mincí, vážně ohrožující pozemkovou rentu šlechtickou. A podnětů přibývalo, když král častěji žádal, aby se sebrala hotovost zemská a vytáhla i za hranice zemské, když k obnově jmění královského užíval prostředků, jaké mu podávaly příležitostné odúmrti i výplaty zastavených statků církevních z držby panské.

Zvláště otázka statků církevních byla příznačná pro katolické pány. Jejich horlivost o víru i církev značně ochladla, jakmile se s ní střetaly vlastní jejich zájmy. Tak bylo již za krále Ladislava, kdy právě katolické panstvo stálo v cestě řešení této otázky, těsně spjaté s otázkou arcibiskupskou, a kdy něco ze statků církevních bylo vráceno, nikoli však vždy církvi samé, nýbrž z veliké části bylo odevzdáno v moc královskou. Zdá se, že Jiřík ve výplatě zástav církevních jako král dosti energicky pokračoval k nemalému znepokojení většiny panstva, jejíž državě tak hrozila vážná újma. Že král při tom dbal různých zvláštních ohledů, čině z otázky té předmět kompenzační, je patrné již z připomenutého jeho stanoviska k biskupovi Tasovi, jemuž ještě na počátku r. 1466 zjednal vrácení panství hukvaldského. Otázka odúmrtí nabyla větší váhy až r. 1463 při moru, kdy král málo hověl přáním panským, čině si nárok nejen na statky odumřelé, nýbrž i na svršky po obětech moru, ponechávaje si leckteré statky, takto naň spadlé, nebo udíleje je pouze v léno nebo osobám, o jejichž věrnosti nemusil pochybovati, a kdy i poručenství nad nezletilými sirotky udílel více ve shodě se zájmy vlastními než s panskými tužbami.

Král vůbec ničeho neopomíjel, aby obnovil stará majetková práva královská, jež za dlouhého bezvládí skoro vešla v zapomenutí, avšak v jejichž vyhledávání ze starých register mu cenné služby prokazoval nově zřízený v době Ladislavově úřad královského prokurátora, zvláště zjišťuje lenní poměr leckterých statků, které během času nabyly fakticky, ne však právně, povahy statků svobodných. Ale i nabývání nových statků král omezoval nejen panstvu, nýbrž šlechtě vůbec, zakazuje zapisovati do desk zemských statky svobodné, jež pán nebo zeman nějaký koupil od „měšťan, dědinníkuov a sedlákuov”: ucházeti se u krále za dovození k tomu pokládali páni za újmu své urozenosti, ježto prý tak klesají na úroveň sedláků. Tento postup královský se stával tím soustavnější, jakmile možnost přímé srážky s církví stoupala nad obzor a jakmile zároveň s tím přibývalo i známek, že otázka poslušnosti papežského rozvede krále s velikou částí jeho katolických poddaných: větší povolnost znamenala zde posilu budoucího nepřitele, ač vidíme, že i zde se král vystřehl nápadné jednostrannosti, neboť máme i z této doby doklady o jeho zápisech pánům katolickým. Avšak žárlivý egoismus panský byl právě

v této věci velmi citlivý a za křivdu pokládal i to, co obnovovalo právní stav starší ve prospěch moci královské; s věrou to nemělo nic společného a v této příčině byli by stáli páni i proti králi přísně pravověrnému.

Král se při tom přirozeně neomezil jen na Čechy, nýbrž s pomocí prokurátorovou uplatňoval tuto snahu restaurační i v zemích vedlejších, i zde vyhledáváje a zjišťuje stará práva, důchody a užitky královské. Také král nezůstával jen při znovuzřízení hospodářském, nýbrž usiloval o povznesení moci královské v každém ohledu a jeho obratnost i energie, s jakou to činil, jen jitrily nespokojenost panskou, tím spíše, že stavové nižší proti tomu celkem nečinili námitek, provázejíce naopak postup králův s jistým souhlasem.

Páni chápali, že vzniká tu proti nim nový řád politický, hrozící je zatlačiti v pozadí, zvláště nabude-li spojení mezi králem a stavy nižšími větší síly a trvalosti: oni budou, kteří při tom budou platiti řád. Jak si to uvědomovala nejbystřejší hlava mezi nimi, biskup Jošt, je patrné z jeho memoriálu, podaného královně Johanně někdy na počátku r. 1465, kde napsal o tom zajímavý odstavec: „Nechť tomu, co chtie, dějí ti, kto říekají: „Ať páni svým haufem bez rytieřstva a rytieřstvo bez pánuov se okáže, tu bude shledáno, kto viec mohú zemi poslúžiti, páni-li čili rytieřstvo!“ Já to pravím, že to dobře vieme, že viec zeman než pánuov a viec měšťan než panoší a náviec sedlákuov. A protož, ktož chce nové rady dělati, nechť sobě dá *nový svět* stvořiti; pakli to nemuož býti, zachovááme [zachovávejme!] starodávnie řády, neříekajíc: „Když máme města a zemany jim odtrhnem, tehdy je podtrhnem; a co pod nimi zachováme svých, toť jest vše k našemu lepšiemu.“ Byly to obavy panského konservativce, před jehož očima se opravdu rodil „nový svět“, kde pánům by připadla úloha nikoli již hlavní: katolické menšině zde vyvstávalo nebezpečí, že přes velikou svou moc hospodářskou bude politicky menšinou, jestliže oba druhé stavy, zemanstvo a města, se mezi sebou i s králem úžeji spojí.

Skutečně pak pro budoucnost sociálního i politického vývoje českého je zásadního významu otázka, jak se vyvine poměr zemanstva k ostatním stavům. Panstvu, ne tak ještě tehdy, jako spíše později, za slabé vlády jagellovské půjde o to, aby získalo zemany a aby osamotnilo a pokořilo města: v podstatě bude záležitosti na tom, co u zemanstva bude míti převahu, zda víra nebo stavovské zájmy. Za Jiříka, kdy otázka náboženská stála mezi panstvem a zemanstvem, na tento spolek nebylo ještě zatím vyhlídek; máje za sebou vojenskou a finanční sílu obou nižších stavů, mohl král vzdorovati panským nepřátelům domácím i útočníkům cizím.

Obavy Joštovy byly správné: v Čechách za Jiříka se dostavovaly náběhy k vládě absolustické, pokud bylo Jiříkovi možno, aby při mnohostranném zaměstnání jiném, obračejícím jeho pozornost i energii tam, kam toho vyžadoval jeho veliký zápas s kurií, zabýval se i opravami vnitřního zřízení. Jeho

zájem o ně je patrný z otázek, jež dal svému francouzskému rádci Marinovi a na něž si od něho přál širší odpovědi. Neobracel se zde, jak se leckdy myslí, na muže špatného: byltě Marini přese všechnu svou dobrodružnou těkavost dobrým praktikem, jenž králi právě o tom, čeho si on přál, mohl podati cenné poučení, a jediná z jeho odpovědí, jež se nám zachovala, není tak prázdná a lichá, jak ji odsoudil Palacký. A rady Marinovy nezůstávaly bez praktických následků, neboť již při poselstvu r. 1464 do Francie slyšíme, že Marini zjednal zde několik dovedných řemeslníků, kteří měli zposly do Čech jeti, ale kteří se cestou „ukradli“. Není pochyby, že za klidnějšího vývoje i tyto snahy Jiříkovy by byly vystoupily mocněji a úspěšněji, avšak těžká válka posledních jeho let zmařila i mnoho z nich.

Také v Čechách, jako jinde, bylo úsilí absolutistické spojeno se zájmy dynastickými, ale zvláštní, čistě český rys zde k tomu přidaly zvláštní poměry náboženské, takže absolutismus měl i ráz náboženský, a proto, jsa prospěšným utrakvistu, byl by posloužil i podstatně zájmům národním, zvláště byla-li jeho představitelem osobnost rázu Jiříkova. Tužší vláda mohla býti dobrodiním národu, jenž dlouhá léta neměl nad sebou silnější moci a autority, takže za bezvládí zde vybujel nemírný individualismus, stejně patrný v názorech náboženských, jako v životě politickém. Značila ukáznění a zdůraznění — tak tomu bylo alespoň v případě Jiříkově — vyšších cílů, přesahujících úzké hranice snah soukromých i stranických a obracejících zájem více k celku národnímu. Zde šlo o více než o mocenský a dynastický nárok silného a ctižádostivého jednotlivce, zvláště uvážíme-li pozoruhodný postřeh Židkův, jenž anarchický prvek v českých poměrech přímo uvádí na zvláštní rys české povahy národní: „Čech, vyjde-li v zbožie a duostojenstvie, nebude-li úzce spravován, jest velmi bláznová věc“. Zde jako by se přímo ozýval požadavek po silném vládcí, po přísné škole politické, jež by národ zocelila. A vzpomeňme z 19. století Palackého, jak „téměř zoufává, kdykoli rozjímá tuto povahu národa svého“, totiž nedbání autority, jednoty a kázně, kterýž nedostatek „jest od věkův i příčinou i hlavní známkou naší nedospělosti politické“. V Jiříkovi se Čechám století 15. naskýtala jedinečná příležitost, aby silná ruka osvědčeného zastánce nejvyšších prospěchů národních zkrotila bujně lvy české, jak s oblibou mluvíval Heimbůrk o této snaze po pevném řádu a kázní, jíž však, bohužel, přičetl zdar předčasně. Zde mohl ukázniti Čechy člověk svůj, lidem milovaný, k prospěchu národnímu a nemusil to býti, jak se později stalo, cizinec a nemusilo to býti k prospěchu cizímu, přičíciému se zájmům národním. I zde třeba oceniti počín, třebaže se pro mocné překážky časové nestal východiskem pokusů dalších, důsledně pokračujících: byla tu myšlenka, vůle i schopnosti, a pravděpodobně soudili bychom i o těchto počátcích, tak záhy přerušených, jinak, kdyby byl Jiřík našel mezi současníky historika, který by byl budoucnosti s pochopením nakreslil obraz jeho práce i jeho úmyslů.

Jistě byly i v Jiříkovi samém příčiny, proč se tyto jeho úmysly nezdařily. Vyrosl v jiném mravním ovzduší, než v kterém se zrodili Ludvík XI., Ferdinand Katolický a Cesar Borgia. V Čechách tehdejších se nemohla vyvinouti celá ta bezohledná soustava věrolomnosti a násilí, posvěcená účely politikými, jak ji zachytil nezapomenutelnými rysy Macchiavelli. Pozorovali jsme to již u katolíka Oldřicha z Rožmberka a tím větší obtíže musily v politice působiti mravní rozpaky, buzené rigorosními zásadami české reformy, Jiříkovi. Odtud i z osobní jeho povahy, značně vlivy těmi podmíněné, si vysvětlíme, proč není u něho té bezohlednosti, jakou najdeme u jeho vrstevníků Matyáše Uherského i Albrechta Braniborského. Byly to překážky, jež na tento pokus o český absolutismus měly vliv podstatný.

Jiřík byl sice dítětem doby revoluční, přece však byl sám dalek choutek revolučních. Jeho vláda byla politickým i národnostním důsledkem revoluce husitské a cizím současníkům se hned na počátku zdála jejím pokračováním. On byl okolnostmi nucen, vzepříti se nejvyšším představitelům světa středověkého, papeži i císaři, a vyvozovati z toho praktické důsledky, jež proti tradičním názorům současným měly ráz revoluční, ale jeho vlastní přesvědčení nebylo k tomu v přímém vztahu. Jeho přáním bylo, revoluci husitskou uzavříti, uvésti ji ve smír s ostatním světem, a přece musil v ní pokračovati, chtěl-li zachovati její hlavní výtěžky. Vycházel z praxe, nikoli z programu, předem dopodrobna promyšleného, a byl, jako Hus, postupně nucen k dalším a dalším důsledkům, jsa však, jako pravý politik, v každou chvíli ochoten k příznivému kompromisu. V něm samém nebylo nic demagogického, ač bychom to čekali a ač polemikové jemu nepřátelští se snažili tento rys mu vtisknouti. Při své obraně se varoval, odvolávati se na pudy lidové, ač boj, jenž proti němu byl veden ve jménu víry, skoro k tomu sám pobízel, aby Jiřík se pokusil, vzkřísiti v lidu fanatické žáry. A uslyšíme ještě, že nebyl to on, od něhož později, uprostřed války (r. 1469), vyšla vášnivá výzva k lidu, aby se zdvihl k obraně víry i jazyka, ač již dříve, za odporu Plzeňských, vrstvy lidové samy se v jeho službu hlásily, jak víme ze zachované písně současné. Přes svou oblibu v lidu přece nebyl v tom smyslu králem lidovým, aby se opíral o vrstvy lidové. Hleděl se stále vystříci všeho fanatismu, zůstáváje i za války králem „dvojího lidu“, v ohledu náboženském i národnostním, a snažil se vystačiti s prostředky, které mu podávalo jeho postavení královské a zřízení státní, vyhýbaje se všem cestám revolučním. Jako by se bál rozpoutati běsy, nad nimiž vládu sotva by pak byl udržel! Byl v tom podivuhodný rys, jak i za nejtěžších okolností dovedl si uchovati střední stanovisko mezi krajnostmi, stále doufaje, že není třeba krajních prostředků a že přijde chvíle, kdy bude možno klidné vyrovnání.

Jeho politická rozvaha zvítězila i zde, a nikdy se skvěleji neosvědčila pravdivost slov, jež mu v ústa vkládá Eneáš Silvius při schůzce v Benešově: „My

jsme míru žádostivi a neválčíme, abychom válčili, nýbrž abychom pokoj měli. Z donucení zbraň nosíme, z donucení meškáme v bitvách". U Jiříka není onoho sebevědomého pathosu, jenž dýchal z obdobného projevu Prokopa Holého z r. 1433, ospravedlňujícího válku, kterou Čechové vedou pro artikuly pražské, aby mohli dojít šťastného míru a dnů dobrých. Jiřík nechtěl již pravdu svou vnutiti světu, spokojuje se s tím, ponechá-li svět Čechům pravdu jejich. Přál si celým srdcem pokoje, a proto řekl r. 1465 v jednom listu k císaři: „Mnozí jiní udatenstvie hleděli sú, my sme nic jiného netbali, jedné práv a obyčeuov královstvie a spravedlnosti zachovati; mnozí sú chtěli. aby sě jich, oděných mocí, báli, myť sme více nechtěli co moci, jedné což cti, duostojenstvie a užitku koruny, královstvie a obyvateluov jeho; mnozí, užívající moci, na nás moci své vztáhnúti chtěli, ale my lidí našich užitkuom, chvále, duostojenstvie nejinaak sme slůžili, zjevně i tajně radili, než jako dobrotitivý a pilný otec čelední synóm svým činiti obvykl". A pokoj nebyl jen jeho tužbou, jak to s plným uznáním vyznačil r. 1469 Heimburek na základě svých denních s ním styků: „Neviděl jsem žádného jiného velkodušného muže mír tak milovati . . ." — nýbrž, pokud to jen na něm záleželo a nikoli na jiných rušivých činitelích, byl i krásnou skutečností. To byl jeho hrdý nárok na vděk u poddaných i u sousedů. Jeho slova, když r. 1465 zahajoval velikou disputaci náboženskou mezi Rokycanou a Hilariem Litoměřickým, že od té doby, co sedí na trůně, vždy hledal pokoje a všeho toho, co vedlo k míru a jednotě, mohla popřítí jen slepá vášeň, jež nic neuzná. Jeho stát byl zván i od těch, kdo nebyli pro něho zaujati, „sídlem pokoje a spravedlnosti", a jeho obdivovatelé nenacházeli dosti pochvalných přívlastků, aby tuto jeho zásluhu náležitě vyzdvihli: poddaní jeho tráví prý „zlatý život" a není v paměti lidské obdoby takového stavu utěšeného.

Ač snahy Jiříkovy o vnitřní reformy politické za jiných jeho starostí se nemohly uplatniti tak, jak by správně odpovídalo jeho vladařským schopnostem, a ač jim proto zůstal vlastním ráz příležitostných náběhů a pokusů, které se nemohly slíti v jednu smělou linii, přece v první polovině jeho vlády dosáhly značných úspěchů. Jménem Jiříkovým to vyjádřil Heimburek (r. 1466 v manifestu k Matyášovi Uherskému), že král v necelých dvaceti letech Čechy „z bezuzdného barbarství opět uvedl pod zřízení monarchické"; s druhé strany, od odpůrců králových, bylo to vystihováno názvem „tyranství", jež dbá jen své vůle a „proti zvyku starých králů — jak se vyslovil papež Pavel na konci r. 1465 — uvedlo království v bídné otroctví". V obojím případě se tu naznačovala táž věc: tužší poslušnost královská, výsledek dlouhého úsilí Jiříkova. On dovedl nejen zříditi pořádek, nýbrž i užítí rázně moci, jež mu z obnovení pořádku plynula.

Jeho vláda nabývala osobního rázu, jenž silně vyvažoval politický vliv druhého legitimního činitele u věcech veřejných, stavů a z nich především

panstva. Židek to naznačil nepřímou, poněkud upřílišenou narážkou na krále, který „všecko královstvie řídí vedle své vůle a práv žádných nechce požívat ani rad spravedlivých“, což není vlastně nic jiného, než co pravil (roku 1467) Karvajal o Jiříkovi přímo, že činí „vše podle svého uznání a nic podle rady velmožů“. Páni si stěžovali, že se král o věcech zemských s nimi předem neradí, jako prý to činívali jeho předchůdci, nýbrž jen s několika osobami „lehkými“, že nedovoluje jim, pánům, stranou se mezi sebou poraditi a že lze slýchati z okolí jeho slova: „nehcete-li, ale musíte“. S tím souhlasí i jiný výrok jednotníků zelenohorských: „neb jest královská žádost na poly rozkázání“. Po té stránce Heimburk jistě snahy panské dobře charakterisoval, vykládal-li je tak, že páni chtěli krále již povýšeného opět ve své společnosti uvést. Stesky panské dotýkaly se jádra věci, třebaž nelze jim přisvědčiti v tom, jako by páni z důvěrných porad královských byli vylučováni. Král si hlavně cenil osobní schopnosti svých rádců, ne tak jejich původu, a proto mezi jeho důvěrníky vedle prelátů Tasa i Jošta, vedle katolíků Šternberka a Rabštejnů byli i utrakvističtí zemané, jako Zdeněk i Albrecht Kostkové a Burian Trčka z Lípy, ale též měšťané, jako Samuel z Hrádku, tito leckdy i německého původu, jako zvláště vidíme v případě Chebana Jošta z Einsiedlu; kromě živlů domácích byli mezi nimi i cizinci, jako Mair, Marini a Heimburk. Jestliže katoličtí páni postupem let ustupovali v pozadí, bylo to vlivem vlastního jejich stanoviska, stranícího více papeži než králi. A v aforismu biskupa Jošta: „Kdež kněžie a ženy šaffují, obecně přemistrují: nebývaj tu hostem, kdež pleš a vrkoč vládne mostem!“ bylo více pravdy ve zmínce o ženách, jež se týkala královny Johanny, jejíž slovo mělo často v radě královské velkou váhu, než o kněžích: Rokycana, na něž by se při tom mohlo mysliti, nebyl sice s králem v rozporu, avšak v době té přece nepatřil mezi důvěrníky královské, ač jeho vliv na krále byl v některých chvílích značný širokým pozadím, jež volený arcibiskup měl v kruzích utrakvistických.

Snaha králova, vliv svůj zesílit a upevniti, nezastavovala se ani před stavy nižšími. Vahou, již, nikoli bez vědomého působení králova, nabýval na újmu soudu zemského soud komorní, omezoval se vliv stavovský vůbec, nejen panský, nýbrž i zemanský: byl to soud v podstatě královský, na něž, na jeho složení i pravomoc, měl vliv především král, věnuje mu svou pozornost měrou tím větší, čím více soudy zemský a dvorský nabývaly povahy soudů stavovských a tak jeho dosahu unikaly. Šlo při tom i o města královská, třebaže tato z příčin náboženských byla vlastním základem strany královské. I u nich se král staral o pevnější připětí k své osobě, a opět beze všech prostředků demagogických. Zde, ať šlo o města utrakvistická nebo katolická, česká nebo německá, byl to patriciát, s nímž král udržoval styky a jehož prostřednictvím hleděl působiti na vlastní vrstvy lidové. V městech katolických byla to nepochybně nedůvěra, odůvodněná počátky jeho vlády, jež Jiříka vedla k tomu, aby zde

svůj vliv utužil pomocí zvláštních orgánů, o jejichž existenci sice narážky slyšíme, avšak o jejichž pravomoci nic nevíme, pokud tu nešlo o rychtáře městského, jehož moc, na př. v Plzni, byla tak rozšířena, že se opět stával prostředníkem mezi králem a městem; zdá se však, že opatření podobná byla učiněna na prospěch moci královské leckde i v městech utrakvistických.

Král sám byl si dobře vědom významu svých úspěchů a nescházelo mu ani oprávněného nad dílem takovým sebevědomí a hrdosti, což u jeho odpůrců, avšak i u osobivých karatelů rázu Žídkova, bylo hned převraceno v pýchu povýšencovu, jež svou „rohatost“ a „tvrdou mysl“ se bouří i proti mocnostem nadzřízeným a hledí si „marné chlúby a chvály“. Jiřík věděl, jak k vážnosti moci královské přispívá i okázalý lesk, jímž se její držitelé obklopují, a dovedl si leckdy, jako na sjezdech v Chebu nebo v Hlohově, vystupováním skutečně nádherným dodatí nimbu staré, tradiční moci „z boží milosti“. Jeho dvůr i jinak byl skvělý, a stejně jako v Budíně, i v Praze byla tehdy lvárna, kde lva i lvici chovati připadalo za úkol pražským židům. Při tom i jeho osobní vystupování bylo královské, spojujíc vážnost s vlídností, jež si dovedla každého získati.

Jako pravý vládce dovedl se Jiřík sám dobře ovládati a přes vznětlivou svou povahu uměl obyčejně zachovati, ne-li klid, alespoň důstojnost, jež nebyla bez účinku na svědky: většinou však se jevil těm, kdo s ním přišli ve styk, mírným a laskavým. Jeho bystrý rozum, rychle pronikající všechny otázky, které ho zaměstnávaly, lehce se vyznal ve spleti nesnází a překážek a dovedl vymýšleti stále nové obraty, jimiž bylo možno se dostatí blíže k cíli. Proto slul nepřátelům, kteří se stále mohli znovu přesvědčovati o jeho duševní pružnosti a invenční bohatosti, „liškou nejlstivější“. A jeho vždy pohotová, hutná výmluvnost, osvětlená ostrým jasnem jeho čilého a neúnavného ducha, spolu s jinými vlastnostmi, prozrazujícími osobnost opravdu vladařskou, zjednávala mu i u knížat osobní úctu, jež rychle dávala v něm zapomínati nedávného povýšence. Lid si Jiřík získával kromě vlivu společných citů náboženských skutečným vykonáváním povinností královských, dovoluje po jídle, jako kdysi Karel IV., obecný přístup k sobě, aby i chudí lidé mohli u něho sama dojíti svého práva. Při jeho bdělé péči o veřejný pořádek a bezpečnost přece, jak uznává Dluhoš a jak bylo již dotčeno v případě Visemburkové, nebylo mu možno vytýkati kvapnost k prolévání krve lidské.

Jiříkovi se mohlo ne bez důvodu zdáti, že jeho dílo pokoje není jen obdivuhodným zlomkem, světlou epizodou, nýbrž že obava před návratem starých časů, před obnovou trýzní, které tak těžce doléhaly na země české i sousední, bude nejmocnějším důvodem, aby jeho katoličtí poddaní se střežili, vydati své země mocným bouřím, a aby i kurie sama, konečně pohnuta jejich přáními i přímluvami sousedních knížat, vzdala se své přisnosti a nastoupila cestu mírnější, cestu dohody. Scházel jen čas, aby se nové poměry úplně vžily, aby

si jeho poddaní zvykli na nutná omezení, která jim ukládal v zájmu svém i národním. Ustálený pokoj mohl usmířiti žárlivost stavovskou, stejně jako spravedlivá vláda Jiříkova mohla uklidniti nevraživost náboženské a národnostní.

V této důvěře připravoval Jiřík opatrně půdu nástupnictví svého rodu, jenž měl býti dědicem ovoce jeho velikého úsilí. Myslil na to hned po svém nastoupení, když r. 1459 císař v Brně povýšil Viktorina na knížete říšského a když o tři léta později podobně učinil také mladším jeho synům Jindřichovi a Hynkovi; na to narážel i papež Pius, když r. 1462, louče se s českými posly, řekl, že král má příležitost, zvelebiti svůj rod, učiní-li podle jeho vůle a odvrátí-li se od kalicha.

Jiřík znal veliké obtíže tohoto svého přání. Sám ještě r. 1459 v Chebu proti nárokům Viléma Saského hájil zásady, že Čechy mají volbu svobodnou. Avšak právě tento princip, jenž jemu pomohl na trůn, byť neplatil doslovně, nevyklučuje zcela práva dědického, ježto stavové v případě, že po králi zemřelém by zůstali synové, činili si nárok, voliti si mezi nimi — byl překážkou jeho synům, neboť výklad právě dotčený se týkal princů, ve vlastním slova smyslu královských, kteří se narodili, když již jejich otec byl králem korunovaným: všichni synové Jiříkovi se narodili ještě *před* jeho volbou. V tom smyslu rozumíme poznámce vratislavského kronikáře Eschenloera, že, dokud Jiřík nebyl králem, měl ročně potomka, ale potom — a v tom Eschenloer vidí ruku boží — dětí neměl; s tím souhlasí i zpráva Žídkova, jak královna Johanna „hleděla jest bab a židuov a lehkých lidí“, aby opět byla matkou, avšak marně. I nezbyvalo Jiříkovi, leč jednati se stavy o uznání jednoho ze svých synů.

Král při tom myslil, ne-li hned, alespoň později, nikoli na Viktorina jemuž se v tradici historické obyčejně kandidatura přičítá, nýbrž na mladšího Jindřicha, k němuž z dětí svých zvláště lnul. Byl však ještě jiný důvod, který tuto přednost syna mladšího vysvětloval: Jindřich byl od r. 1460 zasnouben s dcerou Albrechta Braniborského Voršilou — sňatek byl až 10. února 1467 — a již to mu zjednávalo přednost, ježto bylo možno doufati, že okolnost ta přispěje k jeho uznání doma i v cizině. Jej patrně chtěl za týmž účelem Jiřík již r. 1462 učiniti markrabětem lužickým. Druhým synům mělo se dostatí jiného opatření. Viktorin již r. 1463 sňatkem se Žofií, dcerou páně Ptáčekovou, stal se pánem rozsáhlého jeho zboží v Posázaví. Z r. 1465, z části však již dříve, slyšíme pak o převodech rodinného jmění Jiříkova na jeho tři syny.

Péči o úpravu nástupnictví vymáhal i nepříznivý zdravotní stav Jiříka, o němž již z r. 1462 je zpráva, že velmi ztloustl. Tím více pak krále k dojednání toho nutily obavy, spojené s nastávajícím procesem římským i s rostoucí opozicí panskou. S tím souvisela i snaha, zajistiti korunu i privileje zemské tím, že svěřeny byly i s Karlštejnem ochraně staršího syna Viktorina, jemuž při tom dobrým pomocníkem byl spolehlivý stoupenec Jiříkův, purkrabí karl-

štejnský Beneš z Veitmíle. Jiřík mohl opatření to později proti výtkám panským odůvodnit tím, že Viktorin, jsa v zemi dobře osedlý, patří též mezi české pány, takže mu nelze vytýkati, že by nebyl osobou stavovskou.

U utrakvistů, zdá se, nenarážel Jiřík při svých, zatím ovšem skrytých pokusech o úpravu nástupnictví na odpor, zato tím více se s ním potkával u katolického panstva, jež, chtějíc se vyhnouti vládě druhého krále utrakvistického, bylo proti tomu, aby otázka nástupnická byla vyřízena ještě za života Jiříkova: vůdcové panští nepochybovali, že po smrti Jiříkově nebo po jeho sesazení, jehož možnost procesem v Římě již nastávala, sotva již dojde k nové volbě utrakvistově a tak k ustálení vlivu utrakvistického na nejvyšších místech. Tyto naděje byly nejsilnějším podnětem k přímé opozici, která by jistě byla vystoupila i proti podobným úmyslům krále katolického, která však byla tím živější proti králi utrakvistickému v správném předpokladu, že utvrzené království utrakvistické je již podle celkové své povahy nebezpečným nepřitelem stavovských ideálů panských. K čemu se dály náběhy již r. 1461 ■ co ožilo pokusy Jošta z Rožmberka o spolek všech katolíků ze zemí českých, to během r. 1465 se stávalo skutkem, ač nikoli v plném rozsahu, ani bez značných rozpaků, zvláště u muže, který svým rozhledem politickým a vlivem i svými snahami dřívějšími byl předurčen za vůdce odporu panského, u biskupa Jošta.

Tytéž důvody, jež podnítily zakročení Joštovo v Římě proti citaci Piově, zdržovaly ho i potom ode všeho, čím by se spor s Jiříkem stal neodvratným, zvláště když nedávné zkušenosti brněnské jemu i jeho přátelům naznačovaly, že s nimi proti králi nepůjdou katolíci všickni. Sugescie pokoje, Jiříkem zavedeného, byla příliš působivá. Než i jeho moc byla veliká, aby se jí mohlo nedbatí.

Jošt sám na počátku r. 1467 ve Vratislavi ukazoval, jak Jiřík skoro obratem ruky může do pole postaviti 30.000 lidí, nepočítajíc v to posádky četných hradů a měst; vykládal, co králi vynášejí doly v Hoře, takže prý sám, bez pomoci ostatních utrakvistů, by mohl katolíkům zemí svých čeliti. Tyto odhady o dvě léta později potvrdil ve svém „Dialogu” Jan z Rabštejna, vypočítává, že jen v Čechách je 46 dobře opevněných měst a že kromě hradu pražského má Jiřík k obraně 72 hradů velmi tvrdých, bez ohledu na tvrze menší, jejichž dobytí by vyžadovalo doby více let, jak uzná prý každý, kdo zná ducha i statečnost českou. Že Jiřík je opravdu král „zbraní mocný” („armipotens”), uznávalo se obecně a uznávali to i Vratislavští. Bylo jisto, že vyspělé válečnictví české bude mohutným jeho štítem, zvláště když král, užívaje práva, příslušníkům království prostě službu v cizině zakázati, a vládna značnými prostředky finančními, mohl počítati i na pomoc českého žoldnéřstva, „polem pracujícího” v cizích službách: jakmile zazněla jeho polnice, bylo to heslo k sebrání imponující moci vojenské. Hnāti Jiříka v krajnost znamenalo, vrhnouti ve střední Evropu pochodeň nové hrozné války.

Než Jošt nemohl se ubrániti ani jiným úvahám, které, podníceny tím, co viděl v nejbližším sousedství, u Vratislavských, vzbouzely v něm vědomí těžké odpovědnosti ve smyslu národně politického a státního zájmu českého. Joštovi bylo zřejmo, že Vratislavští se nevzpírají jen králi, nýbrž i živlu českému, skutkem i svými stížnostmi ke kurii, jak prý Čechové postupně a listivě, hadím způsobem, nabývají ve Slezích moci, ač zde dříve nikdy nebyli obyvateli.

Opravdu český živel byl v německých zemích vedlejších na postupu, tichém sice, avšak úspěšném, jenž územím těmto vtiskoval český ráz státní a jenž nebyl bez výhod ani panstvu českému, nacházejícímu zde příležitost k novému úřednímu i hospodářskému vzrůstu své moci. Jestliže v Opavsku, jež v letech šedesátých se dostalo pod přímý vliv Jiříkův, již před r. 1431 v zemských knihách čeština zaměnila latinu, rozšířením rodinné moci Jiříkovy do Kladska a Minsterberska i zde se od poloviny let padesátých utužoval českými úředníky a posádkami český vliv. To nezůstalo bez ozvěny ani v ostatním sousedství. A jako v Horních Slezích se čeština opírala o základy lidové, jež tu byly slovanské, stejně i v obojí Lužici v lidových vrstvách slovanských příchodem českých fojtů a úředníků, usnadňujících sem vstup češtině, pozorujeme tehdy rozmach národního vědomí. Čeština jako řeč jednací, která již dříve v sousedství Čech se ujímala, úspěchy Jiříkovými nabývala mocnějšího rozpětí. Jiřík sám, jak jsme již slyšeli, musil při styku s Němci užívatí tlumočníka, a měl-li složiti akt důvěrný, jako r. 1459 v Brně při jednání s císařem o korunu uherskou, činil tak česky; jeho český podpis i na smlouvách německých je symbolem národního rázu jeho kralování. A přece Jiřík od sebe neodpuzoval cizinců, stýkal se s nimi, ať to byli knížata nebo diplomaté, přijímal je i do svých služeb a vahou své osobnosti dovedl si i u nich zjednati příznivý dojem; ani jeho němečtí poddaní — je to zcela obdobné s jeho poměrem ke katolíkům — nemohli si stěžovati na žádný jeho útisk nebo příkoří, byť i jinak jeho vláda si uchovávala svůj český ráz.

V té příčině stál Jošt na téže půdě, jako král, a sotva by byl souhlasil s Židkem, jenž, již za války, ve své „Spravovně“ se nespokojil jen s radou, aby Jiřík, chce-li býti králem dobrým, táhl cizozemce do země a chránil jich proti všem křivdám, nýbrž přímo vytýkal, přepínaje, svou nespokojenost nad správou tehdejší, kdy prý „pokoje není, spravedlnost, řád, láska a svornost všecka padla: než v jistotě jediným jazykem se nevzdělá království, nýbrž rozličností jazykův, rúcha a lidí“. Vznikne-li s Jiříkem zápas, nevystane zároveň nebezpečí, jež se tak důrazně ozvalo již za válek husitských, že opět dojde k rozkladu českého státu, že bude opět ztraceno, co opatrný a prozíravý postup Jiříkův pomáhal obnoviti? Jošt nemohl si utajiti, že spor otřeše samými základy státu českého v oné formě národního království, jež r. 1458 vešla v život, a že bude to citelná ztráta i katolickému panstvu českému.

Ani Joštovi jistě neušlo, že české rozpětí v německých zemích vedlejších mělo též jistou měrou ráz náboženský, že s češtinou vnikal tam v prostředí slovanské i utrakvismus. Od Vratislavských slyšíme, jak zde roste oposiční nálada proti placení různých dávek církevních, a jestliže totéž tehdy vidíme i v sousedním Polsku, Vratislavští právě zde i v Prusích hned tušili blízké nebezpečí nákazy českým kacířstvím, neváhajíce hlavní vinu toho přičísti oběma prelátům, Tasovi ■ Joštovi, ale zvláště tomuto: jako příbuzný Jiříkův prý si nepřije jeho pádu, boje se, že při českém smíru s církví by utrpěla i rožmberská država rodinná nuceným vrácením statků církevních; města i knížata stále se prý více kloní k Jiříkovi a lid katolický již u víře kolísá, zatím co církev váhá zdvihnouti svou mstící metlu. Toto líčení utrakvistické propagandy bylo zajisté zvětšeno snahou Vratislavských, aby jejich barvy byly tím působivější, a Jošt obavám těmto sotva přikládal stejnou váhu. Ač i u něho se časem hlasitě dostavoval odpor proti utrakvismu, pochopitelný u preláta, přece on vlastní nebezpečí viděl ne tak ve vlastní propagandě utrakvistické, jako spíše v Jiříkovi.

I u Jošta se jeví odraz přesvědčení kuriálního, že záleží na tom, aby byl získán Jiřík, a že tak, byť i ne hned, bude získáno všecko jako pouhý toho důsledek. Prostředkem k tomu měla býti organisace stavů katolických: nezdařila-li se dříve na širším, celostátním základě pod heslem víry, doufal Jošt r. 1465 dosáhnouti úmyslu svého alespoň částečně, omezuje se zatím na panstvo české a klada jemu za program věci, které panstvu ležely na srdci nejvíce ■ jež se i jeho sama, hrdého syna Oldřichova, hluboce dotýkaly, požadavky stavovské.

R. 1465 v Joštovi se na venek více hlásil magnát nežli prelát, nikoli však tou měrou, aby prelát zcela ustoupil do pozadí. Jestliže magnáta v Joštovi dráždily rozličné projevy absolutistického směru králova, jež značily i jeho emancipaci od vlivů panských, mezi jiným vedle rostoucí váhy utrakvistických důvěrníků v radě králově i pokusy Jiříkovy o uznání Jindřichova nástupnictví, jimž i v Římě krátce potom (v prosinci 1465), jistě ne bez vlivu panského, přičítal se význam obzvláštní — prelát byl proti králi popouzen jeho neústupností v otázce církevní. A otázka církevní zůstávala Joštovi na konec přece jen otázkou hlavní, takže, kdyby se mu bylo podařilo, pohnouti Jiříka k ústupkům v této příčině, byl by snad za tu cenu byl ochoten k větší povolnosti ve při stavovské. Zájem prelátův vedl též Jošta na konci dubna 1465 k jízdě do Prahy, aby se osobně ještě jednou pokusil, pohnouti krále k obratu ve svém smyslu. Jošt, jako dříve, snažil se i tehdy, odstraniti nebezpečnou možnost násilného řešení, k němuž podle dobrých jeho informací z Říma mohla se státi zápalnou jiskrou ať příhoda cornštejnská nebo poměr králův k Vratislavským, a jeho jízda do Prahy měla býti poslední zkouškou, co zmůže jeho osobní vliv, ještě nedávno u krále tak mocný, nežli se odhodlá k prostředkům naléhavějším,

k stížnostem stavovským, které měly býti šroubem, donucujícím Jiříka k ústupkům v otázce církevní.

V Praze Jošt našel náladu dosti vzrušenou jak neústupností legáta Rudolfa ve při s Hynkem Bítovským, tak nedávnou disputací náboženskou při sněmu hromničním mezi Rokycanou a Hilariem Litoměřickým i Václavem Křižanovským, jež měla významný ráz oficielní, konajíc se před králem i hojným posluchačstvem ze šlechty i měst obojí strany, jako by šlo o obdobu sporů mezi Rokycanou a Tábořskými z let čtyřicátých. Disputace, k níž úvod tvořila literární polemika Hilariova s Václavem Korandou mladším již r. 1464, mající svůj doprovod, jako později disputace sama, i ve hlučném sporu na kazatelnách, takže rozčilující tato polemika byla obrázkem obecného napětí v hlavním městě — trvala několik dní a neobešla se bez příležitostných zasažení politických předáků obou stran i samého krále, dobře vyznačujících důležitost chvíle: šloť o poslední pokus, smírným způsobem upravití poměr mezi oběma stranami.

Ani tato disputace nemohla vésti k příznivému výsledku: vadily tomu nejen osobnosti hlavních účastníků, nýbrž i časový moment. K její vášnivosti přispívala okolnost, že oba řečníci katoličtí, mezi nimiž byly těsné souvislosti i podobnosti životní i literární, byli utrakvistickými odpadlíky, kteří ze žáků a chráněnců Rokycanových po návratu ze studií italských stali se jeho nejurputnějšími nepřáteli zcela v duchu i ve stopách onoho proudu katolické protireformace, vyznačeného v době Ladislavově jmény Jana Papouška a Václava z Krumlova; i zde bylo to osení ze setby Kapistranovy. Ve vystupování obou zástupců katolických jeví se příznačným způsobem široké pozadí sporu krále s Římem. Jejich útočná odvaha se přímo obracela proti právnímu základu utrakvismu, kompaktátům, avšak i v poměru ke králi lze již tu leccos postřehnouti, co zní jako ohlas vzdáleného ještě hřmění. Při vyvyšování moci papežské, jež zde nezádá větám, slyšeným r. 1463 v Brně, sice se jen tvrdí, že od papeže prostřednictvím korunovace pochází důstojenství královské, ale od církevního obřadu, uvádějícího na trůn, k vlastní moci královské, založené na volbě stavovské, je v thesích katolických jen krok, jež možno kdykoliv učiniti, až odpadne dosavadní ohled na Jiříka. Dozvuky disputační vyznívaly pak ještě dlouho v prudké literární polemice, v níž obě strany jaksi přehlížely všechny své hlavní důvody v předvečer velikého boje.

Po theologiích přišel diplomat Jošt, jenž však při svém poslání vedle překážek náboženských nacházel i obtíže stavovské, pro něž v předcházející disputaci nebylo místa a příležitosti. Ani on nemohl míti zdaru, byť z jeho výmluvných argumentů bylo cítiti vřelý tep českého srdce: u druhé strany kromě stejně pevného přesvědčení narážel i na vědomí moci, jež má dosti sebedůvěry, aby se nevzdávala, nýbrž aby se pokusila o tvrdou obranu. V rozladění, které vyzírá z jeho memoriálu královně Johanně i ze vtipné, aforistické polemiky

s Korandou mladším, kde proniká hněv na rádce královny a kde i sám král dostává svůj díl, třeba zastřené — opouštěl Jošt Prahu.

Jeho nezdar jej sblížoval se Zdenkem ze Šternberka, jehož účast na sněmu únorovém i na disputaci byla posledním jeho setkáním s králem v dobrém a jenž již v dubnu svou opověď císaři obracel ostří spíše proti Jiříkovi, chtěje jej takto s císařem znesvářiti, než proti císaři samému. Zdeněk, rozezlený na Jiříka zvláště spory o poručenství nad bohatými sirotky z nedávné doby morové, hledal jen příležitosti, aby proti králi roznítil větší akci. Třebas jejich podněty a východiska nebyla zcela stejná, přece se tehdy Jošt a Zdeněk sešli. Delší pobyt Joštův v Čechách a několik sjezdů panských jednak na zámcích bratra jeho Jana, jednak u Jošta samého na Strakonických byly úvodem k panské jednotě, v něž jako ohnivá jiskra vpadly zprávy o přípravách v Římě k novému procesu proti Jiříkovi.

Pro další vývoj panské oposice bylo osudné, že se v její čelo místo Jošta vnuťtil svou dravou energií Zdeněk, takže spor stavovský pak nabýval rázu sporu osobního mezi ním a Jiříkem. Nenasytný egoismus i nezkrotná pýcha, jež nesnesla, aby se komu před ním dostalo přednosti, rozvedly jej s Jiříkem, jehož byl dříve mocným, ač nikoli stálým a spolehlivým spojencem. Služby jeho, prvního pána v zemi, musil Jiřík draho platiti, ať úřady a a hodnostmi, ať jinými úsluhami, mezi nimiž různá poručenství i zástavy církevní nebyly na místě posledním; jakmile ochota Jiříkova nedovedla a nemohla udržeti krok se Zdenkovou dychtivou žádostivostí, nastal rozchod. K nenávisti k otcovi se u Zdenka připojilo z neznámých podnětů i prudké zášti proti synovi Viktorinovi, jež v pozdější polemice našlo tak nepěkný výraz pro obě strany.

Zlou předzvěstí pro budoucnost bylo, že tento „arcibiskup roudnický“, jak byl Zdeněk pro držbu arcibiskupské kdysi Roudnice ironicky zván i s katolické strany, muž povahy tak málo nábožensky založené — zdá se, že i on byl původně utrakvistou — již brzo po volbě Jiříkově kryl se proti němu věrou. A panští jeho druhové, ač jim vlastní motivy Zdenkovy, jeho neukojitelný hlad po moci a lesku, neucházely, přece trpěli, aby stál v jejich čele a jejich jménem později vystupoval jako obhájce víry: nebylo to ze sympatie, kterou maršivý a ješitný Zdeněk sotva byl s to si získati, jako spíše (podle Heimburkova postřehu) z poznání, že mezi nimi jedině Zdeněk svou mocí i odhodlanou energií může býti proti Jiříkovi jakousi protiváhou.

Spor králův s Římem zdál se otevírati Zdenkovi velmi lákavé vyhlídky, kde mohl ukójiti touhu po mstě na Jiříkovi i svou panovačnou ctižádost. Nebylo možno tehdy, za lepších podmínek, opravit volbu z r. 1458 ve smyslu katolickém, ve smyslu jeho? Nemohl i on vstoupiti na trůn místo odsouzeného a sesazeného Jiříka? Podezření to slyšíme sice od Jana z Rabštejna, jenž tu není svědkem nestranným, avšak víra v ně roste, uvážíme-li, s jakou nesmiřitelnou neústupností Zdeněk hnal spor na ostří i jak později (r. 1471) sám legát Ru-

dolf mluvil o jeho panovačných plánech, že chtěl sám místo Matyáše míti v Čechách hlavní slovo, ano dokonce prý chtěl, aby po Matyášovi nastoupil on nebo jeho synové, stejně jako nastoupil Jiřík po Ladislavovi. Za takových okolností jeho osobivost byla tím bolestněji dotčena úsilím Jiříkovým o uznání Jindřichova nástupnictví.

Veřejnému mínění tehdejšímu ostatní druhové Zdeňkovi nezůstávali v ctižádosti daleko za ním. Jestliže v pověstech, které r. 1465 proskakovaly o Zdeňkově smíru s císařem, nemluví se přímo o jejich nápadnictví trůnu, přece hlavní účastníci odporu panského byli s ním v úzké spojitosti: po Jiříkovi, jenž prý měl býti otráven, měl se státi králem mladičkův syn císařův Maxmilián, avšak jeho jménem zatím měli vládnouti v Čechách Zdeněk, na Moravě důvěrník císařův Jan ■ Rohrbachu, ve Slezích Rožmberkové a v Lužicích Zajícové. Rabštejn to o tři léta později vyslovil poněkud jinak, ve smyslu výše naznačeném, vykládaje, proč jednotníci vystoupili stranně, ne s vědomím ostatních stavů: „Však skrýval se had v trávě. Tenť byl králem, ten arcibiskupem, ten komorníkem ■ ten kancléřem budoucím.” Nebylo-li to pravda, byl to alespoň charakteristický doklad, jak česká veřejnost — i katolická — chápala motivy Zdeňkovy a jeho druhů.

Zdá se, že u Zdeňka hned od počátku, jakmile ■ Říma zavál ostrý vítr, nebylo ochoty ke smíru. V tom se pravděpodobně v něm Jošt zmýlil, jenž ve svých úmyslech nešel tak daleko, aby si přál naprostého rozkolu ■ Jiříkem, a jenž se domníval, že Zdeňkova zaujatost proti králi bude mu dobrým prostředkem, který se nechá řídit, kam on, Jošt, bude chtíti. Zdeněk však se brzy z nástroje stal vlastním vůdcem, strhuje za sebou Jošta i proti jeho vůli a nabýváje převahy nad ostatními spojenci, zvláště nad těmi, jimž v jejich osobních sporech s králem, jako pánům Burianovi a Linhartovi ■ Gutštejna, záleželo na tom, aby ve spolku panském našli oporu, která by je ochránila po případě i proti právu zemskému. O nich nebyla bez oprávnění charakteristika se strany Jiříkovy, že jsou to nenávistníci pokoje a rušitelé míru, kteří pro dluhy i jiné věci se nechtěli postaviti k soudu, v osobivé a svévolné své pýše neuznávající mezi zákonných. U takových lidí platil ovšem více Zdeněk se svou pyšnou nepovoleností, jež byla se smírem stěží slučitelná, než opatrná političnost Joštova. Přes to se Jošt ani později nevzdával naděje, že přece lze předejítí válce a že by s pomocí císařskou, kdyby se všickni katolíci zemí českých spojili, bylo možno, aby až do smrti Jiříkovy katolíci žili v klidu vedle něho, třebaš mimo jeho poslušnost.

Měl-li Jošt sám stále na mysli přede vším otázku církevní, přece se zatím varoval on i jeho společníci, hned vystoupiti s heslem náboženským, ač v utrakvistických vrstvách lidových jejich spor s králem byl záhy vykládán jako boj za víru. Jediná stížnost rázu náboženského mezi články panskými, článek proti Rokycanovi a jeho straně i jejím kázáním bouřlivým, rozhodně nesta-

čila, aby oposici vtiskla určitou povahu náboženskou, a sami jednotníci se r. 1466 přímo ohrazovali proti nesprávnosti výtek, jako by byli proti králi se zdvihli „pro víru křesťanskou”. Otázka církevní i stavovská plynuly i potom ještě delší dobu ve zvláštních řečištích, třebaš již na počátku sporu bylo nebezpečí, že, vzroste-li jeho důraz, dříve nebo později oba tyto proudy, mající v Jiříkovi společného odpůrce, srazí se v jeden tok a že z jejich sloučení nastane tragický obrat v historii Jiříkově. Vlastní povahu oposice panské udávaly zatím její deklamace o „obecném dobrém”, o starých právech, rádech a svobodách, za jejichž oprávněné uchovavatele a obránce, chce-li moc královská „scestiti a straniti”, s hrdým nárokem se panské rody vyhlašují, jako by ony jediné byly pravými představiteli politické tradice i vůle národní.

Panská oposice byla ve svých počátcích početně dosti skrovná, ještě vlastně skrovnější než kdysi na konci let čtyřicátých jednota strakonická, jež má s ní tak zajímavé obdoby: z nich nejvýznamnější byla stejná závislost úspěchu na vydatné pomoci cizí, již ovšem bylo v letech šedesátých potřebí ještě více, ježto i moc Jiříkova tehdy byla daleko větší než na počátku jeho správcovství. Když 25. září Jan Zajíc přijel ze Zelené Hory se stížnostmi panskými na sněm pražský a když se ho Jiřík tázal, kdo jsou ti „jiní přátelé”, jichž se dovolávala oposice, vyznačená až dosud jen jmény obou Rožmberků, Jošta i Jana, Zdeňka ze Šternberka i bratří Zajíců, Jana a Oldřicha — zůstal pan Zajíc odpověď dlužen. Teprve o dva měsíce později, 28. listopadu, při formálním ustavení jednoty panské na Zelené Hoře čteme jmen více, šestnáct: kromě dvou synů Šternberkových přibyla jména Bohuslava ze Švamberka, Viléma z Ilburka, obou Jindřichů z Plavna, Děpolta z Risenberka, Jindřicha z Hradce, obou dotčených již Gutštejnů a Dobrohosta z Ronšperka. Chyběli tu z nejbližšího sousedství jednoty, jejíž zboží ležela hlavně v Čechách jižních a západních, Šlikové, někteří páni z Rábí a Švamberka, Lobkovicové, Kolovrati, Žirotínové, Rabštejnové a ovšem i páni z Rožmitálu, úzce s Jiříkem spříznění, ze severu Berkové z Dubé, Vartenberkové, Valdštejnové i páni z Michalovic, z Moravy pak především biskup Tas. Jak patrně, jednota zelenohorská již proto, třebaš několik jmen později ještě přibýlo, nemohla si přičítati rázu celkového, omezujíc se jen na část českého panstva, byť i část mocnou a energickou: bylo jí to častěji vytýkáno a bylo to podstatným oslabením její oposice, že nevyšla „zespodka”, nýbrž ze stranných schůzí a sjezdů a že se jí proto dostávalo výtek i od těch, jimž jinak by byly její články v lecčems sympatické.

Mezi požadavky panskými kromě stesků na obtížné berně, na nepříznivou praxi odúmrtí, na časté obtěžování stavů hotovostí zemskou, na lehkou minci i na nepřislušné chování klenotů korunovačních a privilegií zemských zvláště vynikaly články proti snaze Jiříkově o založení vlastní dynastie i o emancipaci vlády od vlivu panského. Nebylo však v nich ani zmínky o rozdělení poručenství, ani o držbě statků církevních, což by ovšem bylo divně povahu panské opo-

sice osvětlilo. Rovněž se neosmělili páni, sloučiti věc svou s věcí Vratislavských, proti nimž nedávný sněm únorový souhlasil se všemi opatřeními, která král za vhodná uzná. Vyhnuli se tak výtce, že schvalují odboj a nevěru, a vytýkali jen, že král proti oněm chtěl užiti pomoci „bratříků” ■ Rakous. V jejich obavě před nesnázemi, které by z toho v zemích českých mohly vzniknouti, nezně se ozýval vlastní strach, aby tento nebezpečný prostředek nebyl snad vhozen na váhu i proti nim samým.

Jiřík byl oposicí panskou nemile dotčen ve svém sebevědomí královském, chápe, že tu jde o soustavný útok na celé jeho vladařské dílo. Jestliže však v prvním dojmu s důrazem prohlašoval, že on je králem ■ pánem a že, není-li pánům pokoj vhod, mohou míti války dosti, až je bude mrzeti, přece nemíní hned z toho vyvozovati krajních důsledků, stejně jako až dosud ani proti Vratislavským svých hrozeb nesplnil. Upokojil ho nejen projev věrnosti zemanstva a měst, vděčně uznávajících, že se jim nic proti právům nedálo a že stížnosti panské jsou „stranné a výtržné”, nýbrž i stejné odsouzení počínu oposičního od pánů, na sněmu přítomných a těžce nesoucích, že o tom nic předem nevěděli. Také malý počet těch, kdo stáli za stížnostmi, dovoloval mu doufati, že potíže z toho vzniklé bude lze brzo překonati. A při tomto odhadu situace setrval i později, po ustavení jednoty v hojnějším již počtu.

Vytýkává se Jiříkovi, že svou váhavostí dal oposici čas i příležitost, aby se rozvinula v nebezpečnou moc. Než on nemohl hned pomýšleti na násilné potlačení oposice a bylo mu těžko se odhodlati, aby rychlými, včasnými ústupky odňal jí půdu odporu. Možnost války domácí oddaloval, pokud mohl, neboť tato, snadno nabudouc rázu války náboženské, byla by mohla od něho odvrátiti jeho četné dosud stoupence katolické a dáti kurii do rukou mocnou zbraň. Bylo nutno, domácí katolíky přesvědčiti, že on ani za procesů papežských nemá proti nim úmyslů nepřátelských a že i oni v něm stále mají svého krále. Tak situace i vlastní jeho povaha, vždy k jednání nakloněná, vylučovaly zatím násilné řešení, jež mohlo jen vyplynouti jako poslední nutnost z neústupnosti odpůrců. Aby pak král hned před oposicí kapituloval, vzdávaje se všech výteků svého úsilí o zesílení moci královské, je snáze na něm žádati nyní, do datečně, když lze přehlédnouti celý vývoj pozdější. On sám r. 1465 i ještě během r. 1466 spoléhal na náladu ostatní české veřejnosti politické, jak se projevila hned při prvním podání stížností panských. Též v otázce církevní stále ještě důvěřoval, že mezinárodní akcí kurii odvrátí od krajních kroků. I mohl ještě, ne zcela bezdůvodně, pochybovati o tom, že obojí spor, církevní i ústavní, splyne dohromady, ■ proto mohl i doufati, že oposici panskou v jejím osamocení a v jejím omezení na půdu čistě stavovskou donutí k ústupu za cenu jistě menší, než kdyby jí povoloval hned: případ cornštejský i stanovisko sněmu záříjového (r. 1465) proti oposici zdály se naznačovati, že většina jeho

poddaných nedá se ve své věrnosti v příčině politické zvrátiti kurii, ani jednotou panskou.

Při rozsáhlé akci diplomatické, kterou právě zahajoval proti kurii, stál jemu po boku známý již z dřívějška Martin Mair, přišedší k sněmu záříjovému z Landshutu. Ochladnutí mezi jeho pánem, Ludvíkem Bavorským, a Jiříkem nedostoupilo ještě stupně, aby se při obraně králově proti kurii Ludvík stavěl stranou. Jako kdysi při plánu o království římské, i tehdy se česká otázka měla přenést na široké forum mezinárodní a krajním důsledkům procesu církevního, sesazení královu, mělo se předejiti zakročením vlastních jeho poddaných i četných knížat, s nimiž byl Jiřík ve styku. Kurie se měla přesvědčiti, že král není bez přátel a spojenců a že ani přílišná její přísnost nedosáhne žádaného účinku, smíru Čechů s církví, že naopak může tak vzniknouti nová bouře, která zničí slibné náběhy obnovy nejen v Čechách, nýbrž i v zemích sousedních. Tomu by mohl zabrániti sjezd, kde vedle zástupců českých císař a knížata sjednají ■ legátem papežským prostředky, aby spor byl urovnán a poměr Čechů k církvi řádně upraven.

Myšlenka sjezdu se hned ozvala ve spisu, jež králi podali na sněmu záříjovém katolíci. Při tom spis druhý, spis strany utrakvistické, svým důrazem na kompaktáta, smlouvu, která nemůže býti od jedné strany libovolně zrušena, i žádostí, aby král jich i dále hájil, naznačoval, že smír s církví nemá býti vykoupen jen na újmu českou. To bylo charakteristické i pro způsob obrany Mairovy, ■ jehož pera oba spisy pocházely a jenž tedy dotčený požadavek utrakvistický, ne-li přímo sám uznával, alespoň dobře znal. Jinak ve formě jeho návrhů se již jevil odraz změny v poměru Ludvíka Bavorského k císaři i papeži, jež určovala i stanovisko Mairovo. Není to již řeč bývalého zástupce církevní oposice německé. Tón se zmírnil a nelišil se mnoho od způsobu, jak jsme o stolici papežské slyšeli mluvit české katolíky. Proces se přičítá ani ne tak zlé vůli stolice papežské, zvyklé prý postupovati laskavě a rozmyslně a nikoli přísně a ukvapeně, jako spíše špatným informacím zlovolných utrhačů. Bylo by dobře proces zrušiti, načež na sjezdu by se král očistil z podezření, že katolíky utiskuje a že své prohlášení z r. 1462 učinil ve smyslu kacírském. A jako dříve, ani nyní se nezapomíná na veliký prospěch, který by z klidného vyřízení sporu českého vzešel akci protiturecké.

Přímluvnou akci na západních dvorech knížecích měla podepříti cesta svata Jiříkova, pana Lva ■ Rožmitálu. Nastoupil ji 26. listopadu 1465, méně ■ touhy, poznati cizí kraje, jako spíše chtěje zjednati širší rámec obraně Jiříkově. Než však se mohly ukázati pozitivní toho výsledky, situace se podstatně změnila.

Z celého jednání, jež listy, rozeslanými na podzim r. 1465 ■ Prahy císaři i více knížatům německým, chtělo dosíci, aby jejich přímluvy v Římě posílily dojem říjnového listu Jiříkova se žádostí za svolání sjezdu, zvláště nás zajímá

jeho souvislost s Matyášem Uherským i s Ludvíkem Bavorským, při čemž v obou případech jako hlavní cíl akce se udává výprava proti Turkům.

V Trnavě někdy na konci září 1465 jednal s důvěrníkem Matyášovým Vítězem, arcibiskupem ostrihomským, sám biskup Tas, zajímavý to doklad, jak v českých kruzích katolických i v této kritické již době bylo ještě vyrovnání s utrakvismem pokládáno za možné. K tomu snad částečný výklad se skrývá v oné alternativě, že arcibiskupem, který se žádá pro Čechy, má býti „Čech neb Moravčic“, takže by podle toho Tas na řešení této otázky měl osobní zájem.

Tas nežádal přímého uznání zrušených kompaktat, spokojuje se s tím, bude-li utrakvistům zachováno dosavadní postavení, a to pod arcibiskupem, který povede církevní správu obou stran a bude obojí žáky světit na kněze. Je otázka, jaký byl k těmto požadavkům poměr Jiříkův, zda se tu neprozrazuje více vliv osobnosti jednatelovy, Tasovy. Slib restituce církevního jmění, při čemž výhrada, že rytířstvu má se dostat alespoň jeho části v majetek dědičný, vrhá charakteristické světlo na poměr králův k panstvu i k rostoucí jeho oposici, byl spojen sice s velikými obtížemi, ale jeho splnění přece nebylo nemožné. Hůře bylo s druhými články! Bylo-li těžko, žádati hned přímo, aby papež Pavel povolil, co Pius krátce před tím zrušil, takže uznání skutečných poměrů mohlo se již pokládati za značný ústupek papežský — naopak ochota, přijmouti arcibiskupa katolického, byla pro budoucnost velmi povážlivá. Nepříznivá situace a z části snad také stáří a churavost Rokycanova vysvětlují, proč se zde o něm nemluví. Nepřímé však jeho obětování, aby nebylo zároveň ohrožením utrakvismu vůbec, musilo by býti vyrovnáno osobností jiného kandidáta, která by zaručovala, že u něho ohled na kompaktata jako pouhý zákon zemský nebude překonán případnými změnami stanoviska papežského.

Že o těchto nesnázích bylo v Praze pilně uvažováno, ukazují návrhy Ludvíka Bavorského, složené Mairem, zdá se, již po jeho odchodu z Prahy, kde se dlouho nezdržel. Tyto skutečným posláním do Říma jediné nabyly praktického významu politického, kdežto z prostřednictví uherského následkem změny v poměru Matyášově k Jiříkovi nic nebylo. Jestliže však leccos je v podání bavorském určitěji vyjádřeno než při jednání trnavském, lze tu též s větší jistotou než v případě Tasově tvrditi, že zároveň se tu nabízelo více, než co by byl Jiřík i za tak velikou odměnu, jaká se hned za to pro něj žádala, mohl učiniti. Opakuje se zde něco podobného, co jsme shledali již na počátku let šedesátých po zmaru jednání chebského v návrzích Mairových, určených papeži o plánu římského království: vlastní základ přání Jiříkových je zakryt bujným porostem cizích přídavků, ne zcela s nimi sourodých.

Ani návrhy bavorské nežádají přímého potvrzení kompaktat, tato však se prostě pokládají za platná, takže papež mohl vytknouti, že se jejich uznání přece jen žádá, třeba nepřímo. V otázce arcibiskupské se tu vynořuje kandida-

tura jednoho ze synů králových, sotva prý dvacetiletého — to by, nehledíc k jiným obtížím výkladu toho, ukazovalo na Viktorina — jež by ovšem nebezpečí, plynoucím z kandidatury katolické, lámala hrot. To spolu s nástupnictvím druhého syna na trůně královském i s uznáním Jiříka za císaře čáslavského podle návrhů bavorských mělo býti vyvážením nabídek Jiříkových, skutečných i domnělých, jeho slibu, jenž má u něho již z dřívějška předchůdce, osobně se zúčastniti války proti Turkům se znamenitou mocí českou, s každým 40. mužem, i závazku úplné náboženské konverse jeho i jeho rodiny. Bylo již s vážné strany poznamenáno, že význam podání bavorského netkví ani tak v požadavcích, jež s takovou chutí byly od současníků i později ironisovány přes to, že zde nelze určitě rozlišiti, co náleží Jiříkovi a co jeho bavorským přátelům — jako v ústupcích, nabízených kurii jménem Jiříkovým. Rozhodně však závazek úplného srovnání s církví bylo jen Mairovo „pium desiderium“.

Osobivosti papeže Pavla, žádajícího, aby Jiřík napřed bezpodmínečně splnil jeho přání, než by se mohlo mysliti na nějakou odměnu, s to ovšem jen podle uznání stolice papežské, dodaly zprávy o oposici panské tím většího důrazu. Proto u něho našla přímluva bavorská, na počátku února 1466, odmítnutí úplné. Bylo to v souhlasu s významným krokem, kterým papež již vyšel české oposici vstříc, když 8. prosince ukvapeně zrušil všechny přísahy i závazky, poukávající poddané k Jiříkovi, s odůvodněním, že není k tomu ani jeho odsouzení třeba, ježto jde zde o starý blud a průtahem by mohla vzniknouti velká škoda; důsledkem toho bylo i nepěkné jednání s poslem Jiříkovým Jaroslavem, jež papež na konci r. 1465 poručil vyhnati z chrámu, když před tím odevzdaný od něho list králův potupně na zemi pohodil. Papež sice potom Jiříkovi ještě přímo odpověděl, odpíraje svolení k žádanému sjezdu, ale Jiřík se zde, jako by již byl sesazen, prostě jen zve jménem rodovým s přídavkem, „jenž se zove králem českým“.

Než ostrá odmítavost nebyla pak ještě od kurie důsledně dodržována, takže tím byl v jistou pochybnost uveden i legát Rudolf, jenž po marných agitačních objíždkách po německých dvorech knížecích od 9. listopadu meškal ve Vratislavi: i svolil, jak k přímluvám Tasovým, jenž k němu v únoru 1466 zajel, tak na základě jednání stavů i knížat slezských na sjezdu ve Vratislavě (v březnu), aby zatím byl kratší odklad procesů proti Jiříkovi, za podmínku jen klada, aby ve lhůtě té král nic nepodnikal proti Vratislavským. Přes to však Jiřík, jemuž byl příkrostiti papežskou přímý styk s kurii znemožněn, nepřestával hledati nových prostředků, právem se obávaje, že tato povolnost dlouho nepotrvá. S tím na počátku června 1466 souvisel příchod Řehoře Heimburka do Prahy. Slavný právník a diplomat německý vstupoval tak na místo, jež vedle krále nedávno zaujímal Marini s Mair, svou poctivou přímostí i důsledností markantně vynikaje nad dobrodružnou těkavost prvního i nad ohebnou a přízřusobivou obratnost druhého ze svých předchůdců.

Heimburk byl jedním ■ nejzajímavějších zjevů tehdejšího Německa, zaujímaje zde významné místo i jako rázovitý představitel humanismu, jenž však, miluje řeč přímou ■ volnou a vysoko si ceně samostatnosti ■ schopnosti „umět mluvit ze sebe sama“, dovedl se vybavit i pout lichého verbalismu a jenž i jako humanista zůstával dobrým Němcem, kladoucím bez rozpaků němčinu po bok latině. Před tím prožil bouřlivou epizodu sporu tyrolského, tuhé srážky snah zeměpanských s přepjatými ■ nečasovými již nároky církevními, jež v lecčems byly obdobou i přípravou k jeho činnosti v Čechách. Tehdy dozrál jeho odpor proti oběma upadajícím velmocem světa středověkého, proti císařství i papežství. Při tom však ještě více nežli proti zásadám, jež v nich byly ztělesněny, vzpíral se proti osobám, jež byly jejich představiteli, neboť jeho odpor vycházel více ze životních zkušeností než z předpokladů teoretických. Tak, dávaje se v životě soukromém i veřejném věsti spíše svými city než rozumovými úvahami, od odporu proti osobám dospíval i k zásadnímu odporu proti věcem, jimi zastupovaným i hájeným.

S Čechami tento lysohlavý, vysoký šedesátník, v jehož oválné tváři s živými očima a s hustou, kdysi černou bradou bylo stále ještě znáti stopy mužné krásy, nepřicházel ve styk po prvé. Ve službách Ladislavových r. 1454 se ve Vratislavi osobně seznámil s Jiříkem ■ ■ jiných Čechů zvláště s jeho svatem Janem Caltou z Kamenné Hory. Zájem o Jiříka, v jehož službě již byl r. 1459, jej r. 1461 přivedl do Chebu, kde chtěl sloučiti všecku opozici církevní v jeden šik.

V září r. 1465, zatím nepochybně spíše prostřednictvím Mairovým než z vlastního popudu, ze svého zátiší würzburgského, odkud sledoval s pocho-pitelným zájmem muže, klatbou postiženého, spor Jiříkův, zasáhl v českou při u kardinála Karvajala, hledaje spolu u něho cest, jak by se sám zbýl klatby. Bylo to v době, kdy Mair byl v Praze a kdy i Jiřík se obrátil na Karvajala. List Heimburkův měl ráz věcný, osobně nezaujaté kritiky ani ne tak vlastního postupu kuriálního, jako jednání legáta Rudolfa, jenž fanatismus Vratislavských, místo aby dusil, jen prý jitril. Zdůrazňuje nevhodnost rušení slibů a závazků, vyslovoval se i Heimburk pro sjezd k vyšetření pravého stavu české otázky náboženské. Jeho mínění tehdy bylo, že by bylo nejlépe, ponechati poměry české tak, jak jsou, až do smrti Jiříkovy, neboť žádný jeho nástupce nebude tak mocný a obratný jako Jiřík, jehož proto je radno neznepokojovati. Avšak zakročení u Karvajala nemohlo míti výsledku, ježto kardinál již Jiříkovi nevěřil a byl pro nejprísnější tresty proti tomuto prý lstivému pokrytci, jehož obratnost právě nutí k důraznému postupu.

Tato korespondence s Karvajalem byla úvodem k opětnému vstupu Heimburkovu do českých služeb, jež byly slavným jeho západem, důstojně vyvrcholujícíím jeho minulost. Spor tyrolský, byť se již jeho zásluhou splétal ■ politikou střeoevropskou, přece měl, srovnáme-li jej se sporem českým, ráz spíše

jen lokální, neboť teprve s českou pří, kde papež stál proti nejmocnějšímu panovníku střední Evropy, byl její zájem v úplně organické souvislosti. Heimburk byl tehdy přímo logickou nutností puzen do Čech, aby zde své veliké schopnosti věnoval službě myšlenky, která se mu stala hlavní otázkou životní, obrany zesvětštělého státu: právě v Čechách byly podklady sekularisační politiky hlubší, neboť nešlo tu jen o dynastickou politiku knížecí, o zájmy jednotlivých tříd nebo vynikajících jednotlivců, jako v Německu za církevní neutrality, ve sporu tyrolském, ve Francii Ludvíka XI. nebo v Itálii Vavř. Vally, nýbrž politika tato byla zde výrazem národní vůle.

Nový Heimburkův vstup do služby Jiříkovy byl zprostředkován mladými knížaty saskými, Arnoštem a Albrechtem, z nichž tento byl zetěm Jiříkovým. Než ještě jinak dovedl Jiřík knížata tato spojit se svými zájmy. Učinil mistrný tah, uděliv v březnu 1466 zeti Albrechtovi Plavno v léno jako náhradou za pomoc jeho i jeho bratra, kurfiřta Arnošta, proti mocnému lenníku koruny české Jindřichovi z Plavna za vleklého sporu mezi ním a jeho many, jež pan Jindřich, zatím nový člen jednoty panské, po příkladu jiných vznesl na legáta Rudolfa. Tak spor plavenský splýval se sporem českým a papež hrozil klatbou i kurfiřtu Arnoštovi, bude-li zachovávat smlouvy s Jiříkem. V saských Wettinech i v postupujících s nimi stejně Hohenzollerech, z nichž Albrecht Braniborský právě v té době přese všecky zákazy papežské jednal s Jiříkem o sňatek své dcery Voršily s jeho synem Jindřichem — získal Jiřík v říši cennou oporu proti kuriální agitačím; při tom nebyla bez významu ani těsná spojitost Wettinů s císařem, jehož sestra byla matkou mladých knížat.

Souvislost obou pří, české i plavenské, osvědčili zástupci saští hned v červnu r. 1466 ve Vratislavi jednáním s legátem o smírné návrhy, podobné Tasovým článkům trnavským. Po jejich zamítnutí se ještě jednalo o podnětu, který pravděpodobně byl již známkou účasti Heimburkovy za jeho několikadenního zdržení v Míšni na cestě do Prahy. Šlo opět o požadavek sjezdu, avšak s významným zdůrazněním jeho politické povahy, jaké dříve neměl, že totiž nejde jen o Jiříka, nýbrž i o sousední knížata, na nichž záleží případné vykonání procesů papežských. Na fanatismus Vratislavských tento nový pokus saský o mírné srovnání působil jako mrazivá sprcha, neboť viděli, že Jiřík v sousedních knížatech stále má mocné přimluvčí i spojence.

V obraně, jak ji v Praze Heimburk zahájil ve shodě s králem, byl značný rozdíl od jeho dřívějšího postupu ve sporu tyrolském: účinkem zkušeností byl Heimburk tentokráte proti tomu, aby se hned užilo apelace k budoucímu koncilu, na niž se již loni za přítomnosti Mairovy pomýšlelo a již se zastávala i sama královna Johanna, jdouc ve stopách úmyslů, jaké se kmitaly již r. 1463 při jednání s Francií. Pro nastávající velikou akci mezinárodní nebylo radno se hned s kurií rozcházet i začínati krajním prostředkem, jenž byl Pavlovi stejně dráždivým, jako byl dříve Piovi. Heimburkovi zatím stačil důkaz o práv-

ní neplatnosti procesu jednak tím, že již v citaci z 2. srpna 1465 byl Jiříkovi neprávem upřen titul královský, jednak chybou, že v době lhůty pŕuhonné papež zrušením přísah poddanských z 8. prosince 1465 předešel rozsudek konečný.

Právě tato taktika umírněných zatím prostředků hodila se Heimburkovi k jeho hlavnímu účelu, přenést obranu na široké pole politické a působiti na ostatní knížata, aby v Jiříkově viděli i vlastní při. Násilným postupem proti králi, jenž není pouhým soukromníkem, nýbrž za nímž stojí mocný národ se statečností a vojenskou zdatností, tolikráte osvědčenou, vzbouří se veliká válka v celém sousedství Čech. Kromě toho spor Jiříkův se týká i vlastních zájmů knížecích: co se stalo jemu upřením titulu i zrušením přísah poddanských, může se stát i druhým knížatům. Heimburk doufal, že najde u knížat živý ohlas, jak vzpíraje se samolibosti papežské, která, jako by opravdu měla v rukou moc obou mečů, duchovního i světského, povyšovala se nade všechny panovníky světské — tak potíraje odpor Vratislavských i nové jednoty panské, jež stavěl ve světlo odboje proti zákonnému pánovi: obojí mu bylo porušením idey královské svrchovanosti, zeměpanského majestátu. Jestliže Pius za účelem války s Turky svolal kongres do Mantovy, má se nyní něco podobného opakovati u věci Jiříkově, jež má též zájem obecný a jež i s účelem Pioým má věčnou souvislost. „Causa bohemica” je podle Heimburka jednou z prvních otázek evropských. Bylo-li o ní již dříve jednáno při různých obranných plánech Jiříkových více jen v diplomatickém přitímtí, mělo se nyní o ní jednati veřejně. Mairův požadavek sjezdu se tu zásadněji a energičtěji prohluboval. Byla to sice obrana, ale zároveň i útok. Místo zdržlivé a hladké zdvořilosti Mairovy hlásil se v obraně Heimburkově, třebas ani tato nevedla si hned se vši ráznou bezohledností, energický tón, přímo naznačující nebezpečí, v něž papežská libovůle uváděla politiku evropskou.

Je zajímavo, že, jako již dříve v případě Mairově, tak i nyní v Heimburkově, byl to Němec, jenž svůj talent věnoval službě husitského krále. Zdálo se to býti v ostré protivě proti tomu, co slýchali Čechové v Basileji i pak v Římě, že odpor německý je hlavní překážkou povolení kalicha. Nyní jako by Německo chtělo českému králi oplatiti veliké služby, které mu učinil, třebas ne z motivů vlastních. Byl to i doklad, že národnostní snášelivost Jiříkova i přes národní povahu jeho vlády byla i od cizinců uznávána.

Jestliže vznětlivý Heimburk nejen hned na počátku, nýbrž ani později ve své publicistické činnosti pražské — nikoli však bez výjimky — nedal se unést svými osobními popudy, jež jinak všechny jeho projevy tak charakteristicky napojují barvou jeho osobnosti, lze to přičísti vlivu Jiříkovu, mírnícímu přikrostiti. Povahy krále i jeho spíše pomocníka než služebníka, střízlivá rozvaha prvního i prudký temperament druhého se vyvažovaly. Důvěrnějšímu styku sice s počátku vadily obtíže jazykové, jež však, tuším, později se urovnaly tou mě-

rou, že král s Heimburkem se mohl dorozuměti přímo, bez tlumočníka. Jiřík dovedl uznale ceniti jeho schopnosti, než, třebaš později od Heimburka, ve finančním ohledu dosti citlivého, slyšíme ostré poznámky o králově spořivosti, přece nebylo to jen pouto peněz, jež jej vázalo k osobě Jiříkově, nýbrž i cit spravedlnosti a solidarity proti společným nepřátelům. Heimburkovi nevadila v tom ani různost náboženská, neboť on v českém sporu neviděl spor dogmatický, nýbrž kalich mu byl jen odchylkou, jež sama Čechů z církve nevyklučovala. Proto on Jiříka za kacíře nepokládal, nevěře, že král r. 1462 prohlásil přijímání podobojí za nutné k spáse; kompaktáta byla mu platna i po zrušení Piově, což bylo ve shodě s jeho míněním o svrchovanosti koncilu nad papežem.

Náboženská složka v českém sporu byla vůbec u Heimburka převýšena složkou politickou; jemu unikaly vlastní podněty papežství, přemoci v českém partikularismu odpor proti církevnímu universalismu, tedy v politickém smyslu něco obdobného snahám německé knížecí territoriality proti císařství. I není divu, že Heimburk zcela ve shodě se svou nenávistí k císaři i papežům Piovi i Pavlovi si způsobem, zcela vnějším a upřílišně pravou skutečnost zjednodušujícím, vykládal, že vlastním hybným činitelem české otázky je pohodlí a lakota císaře Fridricha, jenž prý závislosti papežské chtěl využiti, aby donutil Jiříka k úloze ochránce proti odbojným poddaným i „bratříkům”. Právě tento osobní moment, jež ve při Jiříkově shledal, činil Heimburka nejhorlivějším obráncem Jiříkovým a jen dotčený již omezující vliv královský zabránil, že tento subjektivismus Heimburkův nemohl se zatím v oficiálních aktech projevit způsobem, jakým mohl býti vysloven v soukromé jeho korespondenci, a že tak postup odcizování císařova Jiříkovi nebyl ještě zrychlen.

V politických úvahách Heimburkových, připínajících se k plánu veliké akce mezinárodní, náleželo přední místo Matyášovi Uherskému a Benátkám: k vlivu starších tradic a období Marinových plánů o knížecím spolku se tu připojily jako působivý činitel jeho osobní předpoklady. Heimburk při tom spoléhal na důvěrné přátelství s předními politickými osobnostmi v Budíně i v Benátkách: v Uhrách byl to arcibiskup ostráhomský Jan Vítěz, v Benátkách Pavel Morosini a blíže nám neznámý patricij František.

Pojítkem, jímž chtěl Heimburk semknouti politiku českou, uherskou i benátskou, měl i tu býti spolek proti Turkům, avšak, jako dříve při starších politických plánech Jiříkových, ani zde cíl tento nebyl cílem vlastním, nýbrž jen opět prostředkem k řešení české otázky. Při tom by Benátkám připadala úloha vlastního prostředníka mezi kurií a Jiříkem. To však mohlo býti až výsledkem dalšího jednání. Situace zatím si žádala prostředku bližšího. Tím byla rozsáhlá přímluvná akce za povolení sjezdu, v níž ovšem mělo se dostati příslušného místa i Francii a knížatům německým.

Hned po svém příchodu do Prahy kladl Heimburk váhu na přímlovu Benáťanů. Přičítalť jim na jejich rodáka Pavla II. nemenší vliv než císaři a Karva-

jalovi a chtěl je k přímělu pohnouti kromě vlivu osobních přátel benátských hlavně prostřednictvím uherským, věda dobře o jejich strachu, aby oni, kdyby se Turci s Matyášem smluvili, nebyli osamoceni. O dobrém poměru Benátčanů k papeži se ovšem Heimburk mýlil: Benátčané byli z příčin církevně politických s Pavlem v silném napětí. Ježto však sami, pomýšlejíce na posílení své oposice proti kurii, pokusili se krátce po příchodu Heimburkově do Prahy o přímý styk s Jiříkem, jehož chtěli proti papeži užiti jako účinné hrozby — přece byla u nich nálada, poněkud příznivá politickým plánům Heimburkovým.

Hůře bylo s Matyášem, u něhož ochlazení k Jiříkovi, jež jsme pozorovali již r. 1464, zahájením procesu papežského ještě pokročilo. Matyášova ctižádost, obracející se více na západ než proti Turkům, nacházela v českém sporu pevný opěrný bod. Avšak kurie zatím, potřebujíc ho proti Turkům, zůstávala chladna k jeho nabídkám, když na ohlášku citace proti Jiříkovi odpovídal jí hned projevem ochoty, táhnouti proti Turkům nebo Čechům. Tato alternativa „hrdiny víry“, jak býval Matyáš od svých straníků nazýván, byla sice v Praze brzo známa, přes to však Jiřík i Heimburk se oddávali naději, že Matyáše získají pro své úmysly. Heimburk, důvěruje při tom v přátelství Vítězovo, netušil, že právě Vítěz, jemuž politický zisk vážil více než přátelství výmluvného humanisty, je hlavním podporovatelem obratu uherské politiky na západ a tím proti Jiříkovi. Proto bylo již předem marno, obracel-li se právě k Matyášovi se svým skvělým manifestem, jež jako počátek širší akce přímělné Jiřík vydal 28. července 1466 v Kladsku při slavnostní příležitosti, za přítomnosti několika knížat slezských i zástupců knížectví javorského a svídnického.

Byla to zmatečná stížnost proti procesům papežským, v níž Heimburk dal mluvitii historii posledních desíletí, aby obhájil Jiříka i jeho dobrý nárok na trůn proti výtkám ctižádostivé vlády chytivosti, vznášeným proti němu od kurie, i aby ho očistil z podezření, že je kacířem a že katolíky utiskuje. Jeho výmluvné výklady vyhrocují se v požadavku, aby se Matyáš zasadil u papeže o sjezd, dobře znaje válečnou zdatnost českou a stejně, jako jeho otec, jejich služeb užívaje; českou moc v jeho službách odhadoval Heimburk na 9000 vybraných bojovníků, vesměs prý v účtě majících krále Jiřího.

Tento požadavek sjezdu se pak důsledně vracel ve všech přímělných formulích, zajímavě individualisovaných podle osobností jednotlivých knížat katolické Evropy, jimž byly zároveň s opisy kladského manifestu poslány a kteří pak formule ty většinou skutečně do Říma poslali.

Mezi přímělvčími nescházeli ani katoličtí poddaní Jiříkovi z Čech i ze zemí vedlejších, žádající, aby papež je uchoval v tom „zlatém věku“ pokoje i míru, jež jim zjednala silná a prozíravá vláda Jiříkova. Biskupu Tasovi bylo to zároveň příležitostí, aby obhájil své dobré styky s králem, od kurie mu zazlíváné. Významnější a papeži nepříjemnější byla příměluva druhého nejvyššího preláta

v koruně, Jošta z Rožmberka: zastával se důrazně odkladu nálezu, dokud čeští katolíci nebudou proti Jiříkovi řádně připraveni a opatření. Listem Joštovým se ozval výstražný hlas střízlivého politika, jenž vidí, jak vývoj se ocitá na šikmé ploše, nenacházejí však kromě slov, kterých málokdo dbal, jiných prostředků, aby jej zastavil, aby zabránil tomu, před čím se jeho duše v předtuše zkázy chvěla. A přece ani on sám neměl odvahy, mužně a otevřeně čeliti nebezpečí: když jeho bratr Jan tehdy odstoupil od jednoty, psal mu Jošt, ať zůstane „v zbožné, poctivé, spravedlivé cestě“ s nimi, a hrozil mu, že jinak bude žádati za rozdělení otcovského dědictví.

Zatím jednota rozšiřovala svůj rámec spíše jen novými členy nežli programově. U jednotníků v důvěře v záštitu i finanční pomoc kurie, třebaž dosud marné, nebylo ochoty k smíru přes všechno jednání s králem i s jeho stranou: tak měl jen býti zajištěn odklad nepřátelství. Král viděl nutnost ústupků, aby zamezil vzrůst jednoty, a prodlužoval příměří, posléze až k sv. Jiří 1467. Avšak jeho povolnost opravit, co bylo v neshodě se starými právy zemskými, začezť ovšem chtěl, aby i oposice jemu plnila své povinnosti, nacházela jen nové odpory, těžko přijatelné podmínky; veřejná polemika mezi stranami také k větší smířlivosti nepřispěla. Organisace jednoty pokročila volbou Zdeňka ze Šternberka za hejtmána i přibráním některých měst ve spolek, z nichž vedle Vratislavě na prvním místě byla to v Čechách Plzeň. Ta již na počátku r. 1466 vlivem agitace kněžstva, podníceného legátem Rudolfem — rada městská se neodvážila vzepřít se pobouřené obci — oddělila se od krále, zachovávajíc staré katolické tradice.

Kromě hojných výzev z Říma i od legáta Rudolfa dostávalo se jednotě posily, avšak také zatím jen mravní, stále patrnějším odklonem císařovým od Jiříka; také Ludvík Bavorský, a s ním i Mair, se již tehdy blížil k rozcestí, kde jeho cesta se s Jiříkovou rozejde docela. To se zvláště ukázalo na sněmu v Norimberce v listopadu 1466, kam jako legát přijel Fantin de Valle. Jeho urážlivé zákazy všeho jednání s poselstvem Jiříkovým beze všeho odporu zástupců císařských sice nestačily, překaziti příznivým Jiříkovi knížatům z rodu wettinského a hohenzollerského společná opatření k příměrné akci v Římě, to však neodpovídalo nadějím královým, že sněm v jeho zájmu učiní důraznější kroky proti procesům papežským. U knížat saských i braniborských se již tehdy naznačovalo stanovisko neutrální, jež jim zbývalo, nechtěli-li se znepřáteliti s Jiříkem, ani se obrátiti proti papeži; podle toho, ježto z opatrnosti uznávali již předem rozhodnutí papežské, jejich účast na požadavku sjezdu, kterou si Heimbursk představoval co možná samostatnou a energickou, měnila se v pouhou folii, tlumící jen příkrost barev.

Obrat císařův způsobil v Praze překvapení, a kdyby vliv Heimburských na českou politiku byl tehdy zcela úměrný jeho nenávisti k císaři, bylo by již na počátku r. 1467 došlo k srážce, tím spíše, když i jiné známky ukazovaly, že, co

se dalo v Norimberce, shodovalo se s přáním císaře, jenž v proměně poměrů nacházel vítanou příležitost, vysmeknouti se z tíživých závazků k Jiříkovi. Jeho poměr k němu záležel vůbec spíše na vzájemné potřebě než na skutečných sympatiích, třebaže se zdálo, že vybavení z tísně vídeňské r. 1462 jej naladilo citověji. Smrtí nepokojného bratra Albrechta (1463) byl císař zbaven hlavní překážky svého pohodlí, s Matyášem nastal smír a také v říši, kde jeho poměr k Wittelsbachům se stále lepšil, poměry se klidnily, takže zbývaly jen zmatky s „bratříky“ a s některými nepokojnými poddanými, kde mu byla pomoc Jiříkova vhod. Císař krále již tak nepotřeboval, jako dříve, a nové vzplanutí sporu církevního, v němž až dosud podle přání Jiříkova zakročoval, i styky s jednotou panskou vzbouzely v něm vyhlídky, že nebude již třeba všech těch ohledů a závazků, jež tak tížily jeho lakotu.

Jestliže však Jiřík nemohl schváliti útočných plánů Heimburských, které by byly císaře zcela vehnaly na stranu papežskou, přece měl tento poznati, že neshoda s králem není pro něho bez vážných nesnází. Proto se Jiřík opět stával ochráncem různých bouřliváků v zemích císařských, nejen Štěpána Eicingera, jenž byl též jeho moravským poddaným, nýbrž i Jiřího ze Steinu, důvěrníka někdy Albrechta Rakouského, a Viléma z Puchheimu, obou to dobrých přátel Heimburských. Těmito demonstracemi se však Jiřík citelně dotýkal žárlivosti císařovy na vlastní práva vladařská, a císařova touha odvety, za hrozícího již nebezpečí krajních rozhodnutí v Římě, nacházela vhodný svůj předmět v jednotě zelenohorské. Když v únoru roku 1467 přijeli zastupci Jiříkovi do Lince, aby se ujali Steina v jeho tísně i stěžovali si mezi jiným na nepřízeň císařovu v Norimberce a při poslední akci přímluvné, dostalo se jim od něho příkrého odmítnutí. Proti stížnému rejstříku Jiříkovu císař stavěl rejstřík svůj a rozladění českých posílů bylo ještě zvýšeno, když při svém odjezdu z Lince se setkali s členem jednoty panské Buriánem z Gutštejna, o účelu jehož poslání nebyli nijak v pochybnosti. A za nelaskavými slovy následoval hned čin: ještě 21. února dovolil císař jednotě, raziti v Plzni minci, uznávaje ji takto za samostatnou moc. To dodalo víry obecnému podezření, že již tajnou dohodou mezi císařem a jednotníky byl krátce před tím zmařen poslední pokus v Jindřichově Hradci o vyrovnání. Přes to však, ač Heimburský hořel již válečnými plány, nazýváje Steina druhým Jiskrou, skutečnost se nekryla s jeho přáním ani u krále, ani u jeho rakouských přátel, kteří brzo potom učinili s císařem příměří. S tímto nedošlo sice k válce, avšak ani se nevrátilo staré srozumění, když císař, spoléhaje kromě jednoty i na pomoc Matyášovu, mohl klidně hleděti v budoucnost i beze shody s Jiříkem, proti němuž vystupovaly již s více stran mraky, věstící bouři.

Úsilí Heimburského, zjednati alespoň přípravu k dohodě s Uhrami i Benátkami, vyznělo na prázdno. Do Benátek nedlouho před tím, v září 1466, přijel hlavní odpůrce Jiříkův u kurie Karvajal a jeho zjednáním smíru mezi Benát-

čany a kurií odpadl přední důvod sympatií benátských k Jiříkovi. Zájem o něj, když nebylo již třeba demonstrací proti kurii a když nešlo ani tak o válku, jako spíše o mír s Turky, ovšem společný Benátkám i Matyášovi, rychle ochladl, ale obchodnická opatrnost benátská dovedla se přece vyhnouti přímému odmítnutí návrhů Heimburkových: k tomu však, co přesahovalo požadavek formální přímluvy, se mlčelo.

Na straně uherské pokusům Heimburkovým o přátelské sblížení překážely hojně spory pohraniční, jež tu stejně, jako na hranici moravsko-rakouské, udržovaly pomezí, ne-li ve válce, tedy ve stálém napětí, jehož ani pevná ruka Jiříkova nedovedla odstraniti. Jiřík, za sporu církevního důvodně se snaže, nedávati Matyášovi podnětů proti sobě, postaral se již na podzim 1466 prostřednictvím syna Viktorina, zemského hejtmana moravského, o úmluvu hlavních zmatků. Šlo jen o schválení Matyášovo, avšak toho bylo těžko dosíci, ježto on stále své zpupné stížnosti neurčitě rozšiřoval i na jiné živly; myslel patrně na „bratříky“, jež, z Rakous na Moravu se uchýlivší, pokud nepřešli ve služby Jiříkovy, Viktorin mocí vytiskl za hranice uherské. Zde Matyášovi podávali vhodnou příležitost k žalobám přes to, že Jiřík všecku souvislost ■ nímí odmítal a všecku pomoc jim zakázal jak ze zemí svých, tak od „bratříků“ z Polska ■ Prus. I zdálo se, že Matyáš, důsledně ztotožňuje „bratříky“ v Kostolanech již obležené, s Moravany z pomezí ■ vyhrožuje již, že dobude si práva zbraní, vyhledáváje jen záminky k nepřátelství s králem samým. Přece však se Matyáš neodvažoval k rozhodnému kroku, nejsa si jist, kam se věci obrátí, ježto kurie si dosud nevšímalá jeho nabídek, jednajíc o přijetí českého trůnu s Kazimírem Polským. Sleduje to se žárlivým neklidem, zatím se Matyáš blížil k císaři. Naskytla se k tomu příležitost při jednání na sněmu norimberském o novou výpravu proti Turkům. Před Kostolany proto mu již přitrhla i pomoc císařská a bylo stále patrnější, že jeho spolek s císařem se obrátí spíše proti Jiříkovi než proti Turkům.

V Praze se doufalo, že osobní sjezd obou králů odstraní všecko nedorozumění, ■ Heimburk na Matyáše počítal i v příčině apelace ke koncilu, na niž se již v lednu 1467 opět na českém dvoře začínalo mysliti. Než Matyáš nakonec všecko jednání odmítal a přemožení „bratříků“ v Kostolanech ještě povýšilo jeho velkopanský tón, jako by to byla porážka Jiříkova. Chlubivá nálada opojila celé jeho okolí, zvláště když přicházely zprávy o rozsudku papežském, a ozývala se již honosná slova o tažení proti českým kacířům; zdánlivě nastávala již chvíle, kdy Matyáš nenadálým činem pokusí se dáti událostem směr, jakého sám potřeboval.

Tím i obratem situace v Benátkách bylo rozhodnuto o Heimburkově plánu konfederace Čech s Uhrami ■ Benátkami, jenž, dokud nebylo odstraněno napětí na pomezí, přirozeně nemohl býti přímo ani Matyáši, ani Vítězovi navržen. Plán tak nepřekročil mezí dobrých úmyslů ■ jeho nezdar ani nepůsobil

rušivě na další vývoj, ježto všechno jednání o to, dosud jen přípravné, zkoušející vlastně jen půdu, bylo rázu soukromého, Heimburkova, a král, ač o něm věděl, nebyl jeho neúspěchem přímo dotčen. Než ani potom nebylo na pražském dvoře upuštěno od plánu mezinárodní konfederace: Heimburk se však při tom obracel na západ, k Francii, pokračuje tak již přímo ve stopách svého francouzského předchůdce Mariniho.

Ani u Matyáše zatím ■ bojovné nálady nic nebylo: jednak kromě velikého vpádu tureckého do Sedmihrad na rozhraní let 1466 a 1467, jenž zemi stál tisíce zajatců, odvečených do otroctví, roznášely se již zvěsti o nových rozsáhlých přípravách sultánových proti Uhrám, jednak ve vlastním království Matyášově kvasila nespokojenost. Mimo to ani od kurie, ani od Zelenohorských nepřišla dosud žádná nabídka, jež by králi podala vnější záminku, vmísiti se v český spor. Matyáš dobře chápal, proč Heimburk právě tehdy (v únoru r. 1467) Vítězovi zdůrazňoval velmi přátelský poměr mezi Jiříkem a Kazimírem, k němuž se dosud obracel zřetel jak kurie, tak Zelenohorských. Než právě odtud, v zcela opačném smyslu, než jak se mysliło v Praze, mohl čerpati Matyáš naděje, které mu bránily předbíhati událostem, vedouce ho zatím spíše k tomu, aby si vše zařídil doma, zvláště na jižní hranici: právě příznivý poměr česko-polský musil konečně obrátiti kurii i pány české k jedinému schopnému kandidátu zbývajícímu, k němu samému.

V Čechách již tehdy dozrávalo rozhodnutí jak v poměru ke kurii, tak i k jednotě panské.

V Římě pŕuhonná lhŕta, prodloužená o pŕl roku, došla již 2. srpna 1466 a důsledné odmítání všech přímŕuv za Jiříka značilo, že u kurie není povolenosti; naopak opakovaly se odtud hrozby, že již je sekera přiložena ke kořeni pohoršení. Rozpaky jen působila starost, kde opatřiti výkonnou moc, jež by se nálezu papežského ujala, ježto dotavadní jednání legáta Rudolfa s Kazimírem bylo marné a zbývala jen jednota panská, sama se dožadující pomoci. Přes to, že určitě nevěděla, jak bude moci veliké gesto skutkem naplniti, odhodlala se kurie k činu: 23. prosince 1466 ve veliké konsistoři, u přítomnosti 4000 osob, byl „syn zatracení“ Jiřík odsouzen se všemi toho právními následky, se sesazením ■ trŕnu i zbavením jeho i jeho rodiny všech práv a nároků. Stalo se to v náladě důvěřivého fatalismu, jež kdysi u Pia II. bylo možno omluviti jeho chorobným již stavem, který však u Pavla, byť i ne u jeho podněcovatele Karvajala, bylo těžko vysvětliti přepjatou osobivostí všemohoucnosti papežské, dovolávající se proti neposlušnosti českého smělce i zázraku: nebude-li jiných pomocníků, sám bŕh nebo andělové jeho srazí bezbožnou hlavu v propast zkázy časné i věčné!

Po nálezu strana kuriální se starala, aby hlučná ozvěna hlas papežský donesla do koutů nejzapadlejších. Papežství mělo dosud armádu kazatelů, jejichž theatrální symbolika, obvyklá při vyhlašování klatby, stačila ještě

uchvátiti fantasii lidovou, aby nakrátko a třebaš jen v míře, dobře naznačující odumírání světa středověkého, ožila myšlenka výpravy křížové proti českému kacířství. Zde k fanatisování davů místo důvodů stačil pouhý nález, jen odvolání na vůli papežskou a povinnou k ní poslušnost. Avšak vůči vlastním kruhům politickým, jež byly již a dosahu tohoto povšechného horlení ve jménu víry a církve, bylo třeba užítí jiných prostředků: podávala je polemická literatura, vyvracující důvody, jimiž obranu Jiříkovu podepřel Heimburk.

Některé takové hlasy proti kladskému manifestu Jiříkovu se ozvaly ještě před nálezem papežským, jiné se dostavily až po něm. Mezi první náležel sám Karvajal, jemuž jistou měrou stál po boku i Mair, alespoň soukromým listem k Heimburkovi označuje odvrát svůj i pána svého Ludvíka od Jiříka; k druhým patřil z cizinců legát Rudolf a žák Kapistranův Gabriel Rangoni, jenž kdysi přes své čistě kapistranské tradice byl s Jiříkem v dobrém poměru: že však již nadcházela doba zkoušky dřívějším spojencům, přátelům i poddaným Jiříkovým, toho dokladem kromě Rangoniho zvláště byl — ovšem až po apelaci králově — katolický administrátor Hilarius Litoměřický.

Tento nový příliv polemické literatury, zesilující tón, jehož neochabujícími udržovateli až dosud byli Vratislavští, dobře vyznačoval dramatické napětí chvíle. Jestliže Karvajal a jeho kuriální následníci se při tom pohybovali především na půdě historické, nastavující své duté zrcadlo dosavadnímu vývoji Jiříkovu a črtající jeho obraz tak, jak se jevil předpojatým cizincům — u Čecha Hilaria v souhlase s jeho dogmatickým a církevně právním vzděláním přistoupila k tomu dogmatická a právní obrana postupu i nároků papežských. Proto neposlušnost papeže jest hříchem smrtelným, zato však jiná neposlušnost, odboj Zelenohorských proti odsouzenému kacíři Jiříkovi, je zásluhou. Toto vtisknutí rysu náboženského jednotě panské, jenž jí až dosud chyběl, bylo příznačné pro dodatečné splnutí živlu panského s reakčním klerem katolickým, jenž humanistickému a aristokratickému jeho odpůrci, Janovi z Rabštejna, třebaže sám byl prelátem, byl jen houfcem nevzdělaných a domýšlivých nedouků.

V Hilariově nesmiřitelné obraně papežského absolutismu i panské oligarchie se též stupňuje nenávisť katolického proselyty k utrakvistům, svou příkroostí až zarážející u člověka domácího, jenž měl dosti příležitosti, aby poznal, jak přes všechny spory a časem i vzájemné útisky obou stran náboženských se již za Jiříka dosti patrnou měrou vžívala snášelivost, třebaš vyplnula spíše a praktické potřeby, obrušující ostré hrany, než ze zásadních předpokladů. Podle Hilaria nemá býti v katolické Evropě jinověrců, „rozdielné viery směsice“, tím méně má pak býti trpěn král, který by k nim patřil, byť sám byl sebe lepší a spravedlivější; u Hilaria se ozývá heslo k nové válce náboženské, jejímž cílem má býti v zemích českých naprostá obnova katolictví. Jeho fanaticismus nebyl sice mezi českými katolíky zjevem obecným,

přece však byl to úkaz povážlivý, jenž dával tušiti krutost boje právě nastávajícího a jež nestačilo zmírniti ani národní vědomí polemikovo: co zmůže, dovolává-li se Hilarius světe Václava, aby jeho plémě nezahynulo, když on sám je mezi těmi, kdo ženou boj k nejhoršímu, kde sama existence národní se ocítá v sázce!

Takové názory, třebaš byly vysloveny teprve o něco později, měly zajisté již svou váhu na počátku r. 1467, kdy do Čech přicházely zprávy o nálezu papežském a nastávala potřeba rozhodnutí i českým katolíkům; měly váhu, ne-li jako výraz vnitřního přesvědčení, tedy alespoň jako zářivá barva, kryjící egoismus osobní i stavovský. Proto nemohlo poslední jednání mezi králem a jednotou panskou na počátku února 1467 v Jindř. Hradci dopadnouti jinak, leč s nezdarem. Požadavky panské se úmyslně zvyšovaly a povoliti jim znamenalo u Jiříka, zadati nejen svým zájmům politickým, nýbrž i vlastní cti a zájmům státní nezávislosti. Tak bylo, když Zdeněk ze Šternberka se vyslovoval s urážlivou nedůvěrou o výpisech z privilegií zemských, od krále pořízených, že tyto jim, pánům, neplatí ani za groš, a když ve své vášnivě bezohlednosti hájil svrchovanosti císaře jako lenního pána nad králem českým, takže potvrzení výsad stavovských, aby mělo náležitou platnost, náleží jemu a nikoli jen králi samému. Tak k smíru dojíti nemohlo, a Zdeněk, o němž sám biskup Jošt ve Vratislavi před legátem musil doznati, že je hnán osobní nenávistí ke králi, ani ho připustiti nechtěl.

Než ani král nebyl již ochoten, povolovati další příměří jednotníkům, vyšed jinak vstříc stavovským tužbám vlastní strany, aby si ji zajistil jak proti svodům jednotníků, tak proti kurii. Stalo se to hned po nezdaru jindřichohradeckém na únorovém sněmu, kde vzdal se některých cenných vymožeností na prospěch starých svobod i nároků stavovských. Bylo to ve chvíli nebezpečí a nebyla to ztráta, která by za další vlády muže tak schopného a v hledání nových cest a prostředků k moci tak vynalézavého, jako byl on, byla neodčinitelná, třebaže se k ní král jen ztěžka odhodlával. Avšak zákonným tímto vyrovnáním Jiřík obnovil pevné svazky se svou stranou, vnukl jí silnou vůli společnou, jež i u katolických jejích členů zdála se vzdorovati všemu, co by rušilo jejich přísahy věrnosti ke králi tak vynikajícímu a nestrannému: vidělit' v něm předního zastávce celistvosti i jednoty státu českého, snahami jednoty panské vážně ohroženého. Byl sice vydán již nález papežský, a král k žádosti utrakvistů, vždy se vracející, kdy se ozve zvenčí nebezpečí, aby i dále hájil kompaktat, odpovídal na sněmu stejně, jako to činíval dříve, že jeho poměr k oběma stranám se nezmění; přes to však katoličtí stavové hned svolili k novému pokusu o jednání v Římě. Pro ně byl sněm únorový ukazatelem příštího vývoje: bylo patrné, že, ne-li všickni, tedy značná jejich část zůstane králi v každém případě věrna a že mnozí, nebudou-li pro rozpaky svědomí moci zůstati s ním, nebudou alespoň proti němu.

Jinak bylo u biskupa Tasa, jenž sice dosud nešel s jednotou, ale jenž, ač ještě byl v Jindřichově Hradci zástupcem královským, nebyl již na únorovém sněmu přítomen. U preláta rozhodl nález papežský proti Jiříkovi. Proto brzo potom se Tas spojil s čtyřmi předními městy moravskými v jednotu až do opatření nového krále od papeže. Tato moravská obdoba jednoty zelenohorské, moravská i tím, že odpovídala biskupsko-městskému rázu moravského katolictví, nezůstala dlouho samostatná: již na počátku června 1467 splynula s jednotou zelenohorskou.

Slova králova k sněmovníkům únorovým, jež dobře vyjadřovala odhodlanou náladu, vanoucí shromážděním: „A vy buďtež hotovi, až bude nutno!“ zněla sice již jako ultimatum jednotě, přece však i v této chvíli pokusil se Jošt z Rožmberka u legáta Rudolfa o odklad, pokládaje za možné, dosíci ho pomocí bratra Jana i od krále. Vývoj míru nepříznivý se však již zastaviti nedal. Jestliže i Zdeněk ještě před samým začátkem domácí války jednal u královny Johanny za odklad, jeho úmysl se při tom lišil od Joštova: Joštovi před samým rozchodem skutečně na srdci ležel prospěch obecný, kdežto Zdeňkovi nešlo leč o čas k dokonání zbrojných, ve vlastní podstatě finančních příprav. Než pro Jiřího minula již v té příčině doba povolnosti.

Mezi jeho opatření k nastávajícímu zápasu s jednotou patřila i žádost k spojeným s ním knížatům z rodu saského a braniborského za pomoc. Zde však nebylo ochoty, ani vyhověti smlouvám spojeneckým, ani se postaviti proti Jiříkovi. Spor jednoty s králem svou povahou byl sice knížatům proti mysli a oni cítili v něm urážku knížecí důstojnosti, stejně jako z rušení přísah poddanských obávali se i nebezpečných obdob pro sebe samy; přece však chtěli se vystříci všeho, co by je uvedlo ve spor jak s mocnou stranou kuriální v říši, což by bylo nepříjemno zvláště Albrechtovi Braniborskému, sedícímu uprostřed knížat duchovních, tak s velikou částí vlastních poddaných, podléhajících vlivu kazatelen, třebaš knížata podle možnosti tomu bránila, aby ani publikace nálezu jich ■ Jiříkem nezneprátelela. Na druhé straně odpor proti Jiříkovi by byl obnovil hrůzu českých rejs, živě dosud v sousedství Čech vzpomínanou. Mimo to byl tu i ohled na krále Kazimíra, až dosud s Jiříkem přátelského, jenž určoval stanovisko zvláště bratra Albrechtova, kurfiřta braniborského Fridricha.

Ten se sice svým nadáním nerovnal bratrovi, jehož vlivem se dával řídit, přece však jevil více pochopení pro možnosti, jež Hohenzollerům nastaly získáním Braniborska v sousedství Polsky. Albrecht Braniborský zůstal v té věci v okruhu starších tendencí, věnuje při rozpolcenosti zájmů rodových mezi Franky a Braniborsko více péče rodové državě franské a říši, ač zatím právě zde jeho rod čekal ústup; nechápal to, co Fridrich, že hohenzollerská politika od počátku století 15., jdouc ve stopách tradic dřívějšího držitele Braniborska, rodu askánského, a majíc v té příčině namnoze ráz revindikační, vlastně gra-

vituje na sever ■ že jejím cílem je přístup k Baltu: z Fridricha se již stával Braniborec, kdežto na Albrechtovi zůstával lpěti jeho franský původ. Právě tento rys dodával politice Fridrichově povahy národnostní a uváděl ji ve zvláštní poměr k české otázce. Získání Nové marky v přímém sousedství polském činilo ■ Fridricha představitele němectví proti živlu slovanskému, jehož sebevědomí silně vzrostlo úspěchy nad Řádem, vojenskými i diplomatickými (mírem toruňským 1466), a jenž si na Novou marku také činil nároky. A Fridrich, jsa si dobře vědom této situace, tušil, co by znamenalo potvrzení míru toruňského od kurie i případné získání trůnu českého Jagellovci, tím spíše, že král Kazimír se spojil právě r. 1466 v Pomořanech s knížaty volgastskými slovanského původu, u nichž stykem s Polskem i jeho mocenským vzrůstem zároveň ožívaly tradice slovanské. To působilo i na Fridrichovo stanovisko k nabídkám české koruny, jež se mu děly již dříve a jež se i později, za váhání Polska, ještě vracely. Než vlivem Albrechtovým se Fridrich přece jen rozhodl k jeho politice neutrální, jež zdržovala zároveň i srážku s Polskem a nenutila Jiříka, aby se zcela vrhl v náruč polskou.

Nejenom však za Fridricha, nýbrž i za mladé Wettinovce udával v poměru k české otázce hlavní tón Albrecht Braniborský se zabarvením v podstatě spíše politickým než náboženským. Albrecht, ač podle formalistických názorů své doby mohl býti pokládán za muže zbožného, dovedl se v praxi politické vůči církvi ■ jejím nárokům zbaviti leckterých předsudků, pokládaje zvláště klatbu a jiné tresty církevní za prostředky kněžské panovačnosti. Výstražné hrozby kuriální ho neodstrašily, aby na počátku února 1467 v Chebu splnil skutkem starší smlouvy s Jiříkem o sňatku jejich dětí, ač mu to v zápětí způsobilo klatbu církevní. A je příznačno, že, staral-li se potom, aby klatby té byl prost, dělo se to jen oklikami a pod diktátem ohledů politických: Albrecht sám, jenž bratrovi napsal charakteristickou větu, že dobře ví, jak oni, Hohenzollerové, mají svědomí úzké, ale skutky široké — si nepřál, aby si kdo o něm myslel, že má pro klatbu těžké srdce. Než ■ týchž politických důvodů musily i žádosti Jiříkovy o splnění závazků spojeneckých u něho i knížat saských vyznít na prázdno. Wettinové odpovídali výmluvami, Albrecht přímým odřeknutím. Albrecht též určitě vyslovil, jaké stanovisko je pro německá knížata, s Jiříkem spřízněná, nevyhnutelné: „Chceme býti ■ oběma stranami za dobré, s králem i s papežem a císařem . . . Chceme, pokud jen možno, zůstati neutrálními a u víře dobrými křesťany”.

Jiřík se s tím musil spokojiti a ani tato situace nebyla pro něho bez výhod. Kromě toho, že se nemusil od knížat obávati vpádu v týl, byla tím vyloučena i možnost, že kurie mezi neutrálními knížaty najde kandidáta proti němu. Knížecí neutralita nebránila ani předem doufati, že její členové, kteří byli ochotni dále v Římě jednati, alespoň neodeprou, podle staršího příkladu z r. 1461, kdy arcibiskup mohučský Diether našel se svou apelací mezi knížaty

souhlas bez ohledu na zákazy bully „Execrabilis” — vstoupiti na půdu apelace královské, žádající za svolání koncilu. Naprostá odmítavost kuriální ke všem přímluvným akcím neponechávala již jiného prostředku obranného, byť i snad ještě tehdy Jiřík nevěděl, jak podle starého zvyku na zelený čtvrtek, 26. března 1467, bylo jeho i Heimburkovo jméno pojato ve výčet kacířů, od papeže slavnostně prokletých, o čemž pak brzo četné opisy klatby zpravovaly evropskou veřejnost.

Tak došlo 14. dubna 1467 v Králově dvoře u přítomnosti asi 60 vynikajících osob obou stran náboženských, mezi nimi i administrátora Hilaria, k tomu, že král sám přečetl český text apelace nejprve k stolici papežské a teprve, jestliže papež, ve svém hněvu zatvrzelý, nepovolí, aby Jiřík mohl býti slyšán a souzen od sobě rovných — zase se tu ozývá požadavek sjezdu — k příštímu obecnému koncilu. V obraně své důstojnosti krále korunovaného, jemuž se upírá, čehož se dostává i biskupům, ač tito jsou jeho vasaly, dotýkal se král nedotknutelnosti a neomylnosti papežské a přímo útočil na mantovskou bullu „Execrabilis”. Jak to bude v Římě působiti, naznačoval hned při schůzi Hilarius, zapřisahaje krále, ať nesahá k tomuto prostředku a neželí toho později „s nenahraditelnou ztrátou cti, důstojnosti i statků”.

I apelace, v té formě, jak byla vyhlášena, byla zajímavým spojením obrany i útoku, příznačným rysem stejně diplomacie Jiříkovy, jako válečnického umění Žižkova. Ani tehdy se král nevzpíral jednati, dobře uvažuje význam ústředního postavení Čech v katolické Evropě i rozeklanosti obyvatelstva státu českého v jazyku i u víře, nemohl však jednati jinak, leč s rukou na jílci meče. A mohl tak učiniti plným právem. Čechy sice opět stály na počátku války, ohrožující vše, čeho Jiřík dosáhl ve svém díle obnovném, avšak přece nebyly v situaci tak nebezpečné jako na počátku let dvacátých. Čechy Jiříkovy měly vyspělé válečnictví, jež zcela opravňovalo hrdé gesto královo, jestliže, nabízeje ruku k smíru, přece se sám nevzdával. Právě jeho životní dílo, ono vnější i vnitřní znovuzřízení státu českého, v této chvíli nebezpečí dodávalo mu sebedůvěry, aby, ne-li bez starostí, přece s nadějí v konečné vítězství hleděl v budoucnost, s klidem svědomí, že učinil vše, co mohlo nové bouři zabrániti. Ti, kdo lehkovážně pomáhali ji vyvolati, měli se brzo přesvědčiti, že odkaz k české síle a statečnosti, hrdý a tvrdý doprovod jeho smírných nabídek, platil v plném svém rozsahu: za králem v nastávajícím zápasu stála veliká většina českého národa, a to — to bylo tehdy nové — nejen utrakvisté, nýbrž i část katolíků. V tom bylo nejlepší svědectví o jeho dobré vládě, avšak zároveň i o tom, že k boji nemusilo dojíti, kdyby se byl Řím dovedl vžíti v důsledky nové skutečnosti, jakou bylo české národní království, husitské sice celkovou svou povahou, přece však v rámci svém dopřávající dosti místa i svobody jak Němcům, tak katolíkům.

VIII.

VÁLKA.

Úmluvou mezi Jiříkem a stavy jemu věrnými na sněmu únorovém ztratila jednota zelenohorská právní titul, jímž se až dosud zastírala. Nemohla již s účinkem alespoň v Čechách pro sebe uváděti důvodů stavovských; národnostních neměla vůbec a ani o útisku náboženském nemohla sama veřejně mluvit. V nálezu papežském však jí přibyl nový důvod: poslušnost papežská se stala „barevným“ pláštěm jejího dalšího odporu, jak bylo patrné na dubnovém sjezdu ve Vratislavi v jejím obnoveném zápise, za jehož lhůtu se udávala doba, až jí bude dán za autority papežské „král katolický“. A kurie v bezradnosti soudce, jenž neví, jakými prostředky má svou přísnost podepřít, ochotně přijímala tohoto pomocníka, oficiálně potvrzujíc Zdeňka ze Šternberka za hejtmana ligy panské (v březnu 1467).

Naopak Jiřík se stále varoval, užitím víry přispěti k zfanatisování nastávajícího zápasu; jeho opovědné listy jednotníkům z 20. dubna se přísně držely v rámci sporu světského, vytýkajíce jim jejich „svévolnosti“ a „neslušné běhy“ proti němu i království. Rokycana se mýlil, domnívaje se, že boj s jednotou zcela uvolní pole utrakvismu. Odchod Hilariův i kapituly brzo po apelaci z Prahy do Plzně neznamenal ještě vzdání chrámu svatovítského — někteří kanovníci i kněží tu i dále zůstávali — jak si vykládal Rokycana, přicházejí s mistry krále žádati, aby odevzdáním katedrály ve správu utrakvistickou byla konečně zřízena jednota „dole i nahoře“. Tehdy to bylo, že král, ostře se s ním o to sraziv, užil slov, jež v tradici utrakvistické měla pak takovou ozvěnu: „Mistře, dostis mistroval, nechť my již také mistrujeme!“ Država katolická měla i dále zůstatí nedotčena a král tak důrazně dokazoval, že jako král „dvojího lidu“ uznává i nyní své závazky oběma stranám za platné. Na tu cestu, kterou právě nastupoval člen jednoty Jindřich z Hradce, prohlašuje ve své odpovědi, že je povinen, Jiříka neposlouchati „jakožto poslušný syn církve svaté obecné“, a vyháněje z Hradce Jindřichova všechny utrakvisty — Jiřík jako král vstoupiti nemohl a nechtěl, třeba veřejnému mínění v Čechách při hodnocení sporu s jednotou veliké jeho náboženské pozadí bylo rozhodující a zápas s jednotou byl s obou stran pokládán za „válku kněžskou“. Podobný zorný úhel na českou válku měla i špatně informovaná cizina, zvláště odlehlejší, a účast na boji proti „proklaté sektě husitské“ byl leckterým dobrodružným cizincům náhradou za bývalé jízdy do Palestiny nebo k Řádu do Prus.

Přes to, že tato nálada ciziny mu nezůstala tajna, Jiřík důsledně i potom trval na politickém rázu sporů s jednotou i s Římem, jež za nových okol-

ností splývaly v jedno. Odboj jednoty je zlým příkladem i poddaným jiných knížat, a kdyby se strany kurie, osobující si při tom nebezpečným způsobem všecku moc, dále se postupovalo, žádný kníže by neobstál bez přízně kněžské, zvláště papežské. Je třeba, aby se knížata tomu opřela, aby se postarala o svolání koncilu, který beztoho se má každých deset let scházeti, avšak nedbalostí papežskou se neschází. Tak koncil se má státi forem českého sporu, kde se má jednati nejen o věcech církevních, nýbrž i politických, o mír a odstranění všech „svévolí“ po celém křesťanstvu. Na tuto obnovu plánu Marina upomínalo i to, že vlastní úmysly královny nejlépe poznáváme z jednání, jež ještě v dubnu 1467 bylo zahájeno se dvorem francouzským. Vrací se tu i základ, z kterého vše mělo vyplynouti, spolek Jiříkův s Ludvíkem XI., v nějž však měli býti pojati i němečtí spojenci Jiříkovi, po případě i králové polský a dánský. Jako podněty Jiřík uváděl jednak stavovské vzpoury v různých zemích, jež nutí knížata k solidaritě, jednak spolky, jež proti Francii a spojenci jejímu Milánu osnuje papež s císařem, Burgundskem, Savojskem i s Benáťany. Za to, že císař, prý ze strachu před vpádem Jiříkovým do svých zemí, musil se vzdáti jízdy do Říma za tím účelem, aby zabral Milán, spojil se s českými odbojníky. Proto Jiřík navrhoval Ludvíkovi společnou výpravu proti Burgundsku, na něž papež i císař hlavně spoléhali.

Poměr Ludvíkův k stolici papežské se ani za Pavla II. nezlepšil; snahy královny, býti pánem v církvi francouzské i bez zrušené pragmatické sankce, i jeho dlouhé otálení, vyslati poselstvo, které by složilo papeži poslušnost, nenaladily Pavla příznivěji. Než jako r. 1463, i r. 1467 ctižádostivé choutky vlivných rádců královských z kruhů církevních, vyžadující ohledů na papeže, byly nebezpečnou protiváhou českých návrhů. Byl to opět zvláště biskup Jan Balue — ten se v září 1467 dočkal touženého klobouku kardinálského — od něhož český zástupce musil slyšeti výtky, že Jiřík jen z nouze hledá francouzského přátelství. Tak ani plán spolku protiburgundského, ani návrh, aby Ludvík svolal koncil obecný, nebyly přijaty, ač stanovisko královo nebylo zcela odmítavé, stejně jako i v kruzích parlamentu a university pařížské byla nálada koncilu příznivá. Ludvík, jenž si přál, aby ještě předcházela nový pokus, získati císaře k zakročení v Římě — sliboval sám, že pošle v říjnu k papeži poselstvo, aby spor byl vyřízen podle přání Jiříkova a aby kompaktáta zůstala v platnosti; teprve, odmítne-li papež, bude vhod svolati koncil; také o jiných podnětech podaných chtěl král dále jednati jak s Jiříkem, tak s jeho spojenci.

Avšak obtíže proti nové, evropské koalici se stavěly i na straně těchto spojenců německých. Od nich ještě dříve, než z Francie, dostal Jiřík podobnou odpověď, jejíž formulace opět připadla Albrechtovi Braniborskému. I zde se vrací myšlenka intervence po starším způsobu, odpovídající knížecí neutralitě; Albrecht radil, aby se o tom Jiřík dohodl se svými spojenci na zvláštním sjezdu. Přímo se postaviti proti papeži uznáním apelace královské i po-

žadavkem koncilu nebylo vhod ani jim, avšak ani Kazimírovi Polskému, k němuž se Jiřík v té příčině také obrátil a u něhož proti tomu rozhodoval zájem na potvrzení míru toruňského od kurie. Přes to nebylo Jiříkovi možno, myšlenky koncilu se vzdáti, jednak formálně, ježto nemohl odvolati užitého již v nezbytí důsledku své obrany právní, jednak, že apelace, byť k ní knížata nepřistoupila, byla jim alespoň pro budoucnost podnětem k nové akci prostřednické: jeho spor tak i po nálezu zůstával otázkou otevřenou, zvláště když i vojensky, v boji s jednotou panskou, nabýval rázu jemu příznivějšího.

Válka domácí se začala ještě v dubnu a hned se v ní ukázala veliká převaha Jiříkova, finanční i vojenská. Přípravy, již dříve učiněné, umožnily, jedním rázem v Litoměřicku i v Posázaví oblehnouti šest hlavních hradů Zdeňka ze Šternberka, na nějž ruka králova chtěla jako na vlastního původce těchto běd nejprve dopadnouti; také v Hradecku obleženy dva hrady pánům Zajícům — po nich přicházela řada i na hrady jiné. Jednota se nevzmohla na soustředěný zápas, nýbrž každý skoro člen jednoty musil se zvlášť hájiti proti soustavně postupující moci králově. V těchto drobných bojích více než o srážky v poli šlo o obléhání hradů panských, při čemž proti jednotě řízené akci královské málo pomáhalo hejtmanství Šternberkovo: ti, jimž dříve bylo těžko, snášeti moc královskou, nejevili příliš ochoty, podřizovati se samolibé pánovitosti Zdeňkově. Již v červenci slyšíme žaloby Vratislavských k papeži, že kromě citelného nedostatku peněz i lidu jednotě vadí, že je „bez řádné hlavy“ — ozývá se tu znovu jejich starý stesk po novém králi — bez níž nelze moc katolickou dobře sjednotiti. I když se k jednotě připojila města moravská, přece byl král svým odpůrcům „příliš silen“ jak jízdou, tak pěchotou, zvláště když ve svých úmyslech „nelenil“. Při tom moc panskou silně oslaboval právě důraz na moment náboženský, neboť panští poddaní, většinou utrakvisté, častěji zbíhali ke straně královské. Lid sám, ač boji zvyklý, přece se zatím války zúčastnil jen příležitostně — na straně Jiříkově byly to zvláště kontingenty městské, vystupující při občasném svolávání hotovosti zemské — a válka se většinou vedla ne jako zápas mas, rozjitřených ideou náboženskou, nýbrž ve formě žoldnéřské. Při tom spořádané finance dovolovaly Jiříkovi, užiti v hojně míře zdatné pomoci „bratříků“, kteří rádi z Polska i Prus, kde bylo právě po válce, spěchali pod jeho korouhve.

Jednotě občasnou pomoc, z části obdobnou králově hotovosti zemské, podávaly křížácké houfy ze sousedství německého. Ty však při své nespořádanosti proti zkušeným „bratříkům“ i proti lidovým zástupům, narychlo na obranu sebraným, jejichž vojenská pohotovost byla daleko větší než houfů německých, málokdy co zmohly a statečnost svou dokazovaly většinou jen na bezbranném lidu pálením otevřených míst a vsí. V tom s nimi závodil i lid panský. Výprav křížových do Čech se zúčastnil většinou jen lid, a to často živly velmi pochybného druhu, kdežto účastníků ze stavů vyšších bylo tu jen

poskrovnu: vyšší třídy, stejně jako knížata, jimž s ohledem na Jiříka hlásání kruciáty přicházelo velmi nevhod, takže hleděli hnutí to, pokud možno, omeziti — byly naladěny političtěji. I v městech, jako v Norimberce, ozývaly se podobné hlasy: na universitách v Lipsku a v Erfurtě se disputovalo, zda je slušno bojovati proti kacířům, a výsledky někdy ku podivu souhlasily s přáním knížat, snad nikoli bez jejich vlivu.

Zato ve vrstvách, kde nevybíraví ve svých prostředcích kazatelé kruciáty nacházeli ještě ohlas, heslo boje za víru nabývalo hrozného významu. Praxe nezůstávala za teorií kazatelskou. Jestliže i v Čechách s panské strany slyšíme (r. 1467), že pálení v zemi není na újmu dobrému křesťanovi, „neboť máme to z rozkázanie a z rozhřešenie od otce svatého na ty kacieře“ — jak teprve bylo, když k tomuto fanatismu náboženskému, ať upřímnému nebo předstíranému, jenž i přirozenému Čechovi zastíral oči před krutostí války náboženské, přistoupila i nenávist národnostní! V Jindřichově Hradci jakýs kazatel dal bullám papežským takový výklad, že, kdo z křižáků zabije dvanáct kacířských dětí ■ tolikéž žen ■ v jejich krvi se umyje, dosáhne tím, i kdyby hned potom byl usmrčen, odpuštění všech hříchů ■ spásy věčné. Tento hrubý i krutý překlad v řeč, i nejnižším vrstvám srozumitelnou, měl hrozný účinky. Naši letopisci rozhořčeně vypravují, jak se křižáci „plíhali“ v krvi dětí i slabých kmetů ■ babiček, nemohoucích před nimi utéci, jak házeli jejich hlavami jako hlávkami zelnými nebo míči.

Není divu, že i jejich spojencům na straně panské vzkypěla krev, když viděli tento ohavný fanatismus nevědomosti rádití proti nevinným krajanům, že v nich při pohledu na ta zvěrstva ožil cit krevního příbuzenství s vražděnými. Vidíme to v známé scéně v Hořepníku, kde český panoš Šternberkův, „lítost máje svého přirozeného jazyka“, smrtí oplatil jednomu takovému „nešlechternému Němci“ jeho krutost, s jakou ženě, hájící svého děcka, uťal jednu a pak i druhou ruku. Za to bylo jen pochopitelnou odvetou, že Čechové zajaté křižáky nutili, jísti své kříže z rudého sukna, nebo jim kříže na čela řezali, v čemž opět obdobou s druhé strany bylo rytí kalicha do čel českých. Je vysoce charakteristické, že byli to ve Slezích právě Čechové frankštejnští, kteří učinili výzvu, aby se tak příště nedálo a aby obě strany vedly „válku rytířskou“.

Kurie nejen posílala do Čech takové hordy, nýbrž též chtěla, jako dříve již za válek husitských, zabrániti sem všecek dovoz soli, koření, železa, olova, zbraní, slanečků atd. Než poměry byly silnější než přání a zákazy kuriální. Sousední země potřebovaly českého obilí a omastku a již r. 1467 musil sám legát Rudolf povolovati úlevy od vlastních přísných zákazů, proti jejichž účinkům se Čechové z části zajišťovali, žádající věci zakazované jako výkupné za své zajatce. V ještě širší míře než orgány církevní pochopitelně povolení taková udíleli knížata. Než cizina nedodávala Čechům za církevních interdiktů jen potřeby životní, nýbrž — a to je pro dobu tu ještě charakteristič-

tější — i lidi, žoldnéře. Jiřík z Mísně i odjinud měl dosti lidu, zatím co knížata své poddané ze služeb jednoty panské odvolávali. Byla v tom nejen blahovůle knížecí, již se Jiřík i přímo dovolával, jak víme z Polska, odkud zvláště Vratislavští si lid najímali, nýbrž i silný důvod finanční: Jiřík mohl žold platiti, kdežto pánům se nedostávalo; bylo v tom však i potvrzení Jiříkovy these o politické povaze války.

Jako v zemích sousedních, i v Čechách samých se ukazovaly výsledky politiky královny, jeho snahy, zachovati i za války střední linii. Legát Rudolf i Hilarius Litoměřický, který z Plzně spolu s Václavem Křižanovským rozvinul hořečnou činnost, zakazovali sice všecek styk s Jiříkem, nařizující, aby všichni katolíci od něho odpadli, avšak v mnoha místech katolických i od více šlechticů se tak nestalo, a když proto byl vyhlašován interdikt, nebylo ho namnoze šetřeno. Se strany jednoty mohlo se sebe více dokazovati, že po klatbě papežské je Jiřík jako mrtvý a že páni jsou jako vdova, jež si může hledati nového manžela: u mnoha českých i německých katolíků slova ta nepůsobila. Cítilo se, že se Jiříkovi stala křivda, a jistě působí, čteme-li v soukromém dopisu chebského Němce jeho příteli, že, byť i Jiřík byl pohanem, měl býti dříve slyšán, než byl odsouzen.

Za mnohé, kteří se zastavovali nad tím, že by papež mohl prostě jejich přisahy rušiti, promluvil svým listem k legátovi Vilém z Rábí. Jeho list, ač vyšel z péra Heimburkova, přece, jak můžeme si ověřiti „Dialogem“ Rabštejnovým, dobře vyjádřil mravní poměr Vilémův ke králi. Vilém, sám dobrý katolík, uznávající, že třeba poslouchati církve a papeže, přece si přeje, aby nebylo smíšení moci duchovní a světské, a nemůže připustiti, že lze přísahu složenou rušiti, ani nemůže věřiti, že by Jiřík přestal býti králem. Bude-li naň krutějšími tresty církevními dokračováno, nezbuďte mu, leč tím pevněji přidržeti se apelace královské. A v závěru listu zní pevná důvěra, opřená o dosavadní průběh války domácí, že zbraní církev svého nedosáhne a že bude nucena, užiti prostředků mírnějších.

To bylo stanovisko těch katolíků, jimž ani rozkazy papežské nedovedly zatemniti smysl pro jejich občanskou povinnost ■ její důsledky. Jiní, kdo se nedovedli rozhodnouti mezi úctou, po případě strachem před králem i jeho mocí a mezi poslušenstvím papežským, zůstali státi uprostřed cest, neúčastníce se války ani na té, ani na oné straně, takže byla v tom česká obdoba k německé neutralitě knížecí. K těm patřila zvláště některá města, jako Budějovice, Cheb, Loket, Most a Kadaň; mezi šlechtou ■ preláty, kteří též zůstali „klidni“, nejznamenitější osobností byl Jan z Rabštejna, probošt vyšehradský, sídlící obyčejně v Prachaticích, ovšem až o něco později, od r. 1468, od svého návratu z Říma; jeho „Dialog“ znamenitě vystihuje onu slepou uličku, v níž se neutrálové octli. Nebylo možno, trvale se udržeti uprostřed stran na ně doléhajících. Na jedné straně na ně dotíraly orgány církevní svými tresty,

tísníci jejich duše. Na druhé straně, za rostoucího napětí boje, Jiřík, má pochopení pro trapné stanovisko neutrálů, sedících namnoze na okraji jeho moci nebo již uprostřed jeho nepřátel, sice jich šetřil, leckdy se značným sebezapřením, jako v případě budějovském, kde v květnu 1467 strana německá a církevní utrápila jeho věrného stoupence Ondřeje Puklici ze Vztuh až do smrti; avšak nemohl nakonec trpět, aby jeho poddaní trvale a beztréstně se vyzouvali ze svých povinností. Lhůtu shovívavosti, ostatně záležející na nepříznivých jemu okolnostech, nemínil prodlužovati do nekonečna, takže dříve neb později bylo neutrálům přece jen nutno, pro jednu stranu se rozhodnouti. Kdy se to stane, záviselo na vývoji situace i na síle, která neutrálům byla pohotově k obraně jejich stanoviska.

Již uprostřed r. 1467 se zdálo, že tato lhůta bude silně zkrácena, a to ve prospěch Jiříkův, když i vůdčí osobnost jednoty, Jošt z Rožmberka, začínala vážně kolísati. Květnový úspěch jeho i Vratislavských, dobytí Frankštejna, byl více než vyvážen zpětným jeho dobytím od knížete Viktorina ■ velikou ztrátou, kterou při tom nedávný vítězové utrpěli. Zájezdy smělých „bratříků“ odtud na zboží nepřátelská, nezdar jednoty jak v Čechách, kde hrad za hradem padal v moc Jiříkovu — i samo tvrdé Konopiště bylo již v nebezpečí — tak na Moravě, kde Jiříkův Špilberk byl ze svého sevření opět vybaven, zklamání nadějí panských na říšském sněmu v Norimberce i v Polsku, finanční nesnáze se žoldnéři, hrozícími přejíti k nepříteli, to vše spolu s novými návraty staré nenávisti Vratislavských k českému biskupovi až příliš plnilo dřívější Joštovy obavy před mocí Jiříkovou a skličovalo jeho mysl. Smutné vyhlídky se otvíraly před jeho umdleným zrakem, a celý jejich zápas mu připadal, jak psal Tasovi z Boskovic, jako by někdo bos a beze všech pomůcek chtěl zléztí strmou, hladkou stěnu. Zmocňovala se ho resignace: k pravé poslušnosti sice náleží, pokusiti se i o nemožné, avšak, podá-li se důkaz o nemožnosti, dosáti cíle, míjí i závazek poslušnosti. V září již, nedbaje ničeho, vstoupil v příměří ■ Jiříkem, jako to již dříve učinili oba Zajícové, a jeho krok zdál se býti hodným následování mnohým kolísajícím, kdo jen z nutnosti se ■ jednotou spojili.

Pro jednotu bylo nejpovážlivější, že se nedostavil nezbytný předpoklad, který by byl mohl vyvážit její slabost proti Jiříkovi, cizí pomoc. Klid, s jakým hleděli sousední knížata na zápas v koruně české, nacházel pozornost i účinek u liknavých katolíků v zemích vedlejších, kteří — typickou v té příčině ve Slezsku byla šlechta v knížectví svídnickém a javorském — stále se odvolávali na jejich neúčast. Osamocení jednoty, jež bylo jejím odsouzením, též se jevilo v marných pokusech, najíti vhodného kandidáta trůnu.

Kurie i jednota svorně se obracely ke Kazimíru Polskému. Při této kandidatuře polské na rozdíl od předešlých bylo novotou, že vycházela od katolického panstva, jež kromě dědických nároků manžela sestry Ladislavovy bylo

tentokráte vábeno i kmenovým příbuzenstvím česko-polským, také jeden z vlivů národního království Jiříkova. Kazimír se tak stával středem zájmů obou táborů nepřátelských, neboť také Jiřík, jemuž snahy odpůrců o Kazimíra neušly, nepřestával od počátku r. 1467 zkouseti, zda lze i dále spoléhati na příznivou náladu dvora polského; obě strany nacházely na dvoře polském zvláštní náladu, dotčenou již při poměru Fridricha Braniborského k Polsku.

Polska po míru toruňském ■ Řádem, jsouc opojena úspěchem, snila o dalších návratech území dříve ztracených. S tím souvisela i přízeň k unii česko-polské, jež se zdála přicházeti vstříc tužbám kurie i jednoty zelenohorské. Převládaly při tom motivy politické, třeba ani po Zbyhněvu Olešnickém nescházelo hlasů, které dále hájily starších tradic církevních. Jestliže však Kazimír i jeho důvěrníci viděli, že nadchází doba, kdy bude možno, zvláště v příčině Čech obnoviti nároky, na něž se až dosud více méně resignovalo, přece nebylo ochoty, vrhati se ukvapeně v nebezpečná dobrodružství a ve službu cizích zájmů. Kazimír nastoupil politiku vyčkávací, nezavazuje se ani na jednu, ani na druhou stranu.

K Jiříkovi jevil více přízně, než bylo kurii milo: zůstával ■ ním ve styku i ve smlouvě a nedovoľoval publikaci bull papežských. Jiříkův akcent, že v jeho sporu jde i o věc knížat ostatních, nacházel u Kazimíra živý ohlas v jeho silném sebevědomí královském, neboť neváhal legátu Rudolfovi přímo prohlásiti, že nelze sesaditi krále korunovaného a pomazaného. Sebevědomí to též s nelibostí neslo, že kurie potvrzení míru toruňského i zrušení trestů církevních, na Polsko uvalených, spojovala ■ podmínkou, přijme-li Kazimír nabídku trůnu českého. Proto stížnosti Jiříkovy na to, že kurie se mísí v záležitosti světské, padaly na dvoře polském na dobrou půdu, nikoli však tak, aby polská politika chtěla jíti tímto směrem příliš daleko. Na druhé straně v okolí Kazimírově se dobře vědělo, že přijetí české kandidatury proti Jiříkovi by vydalo Polsku, sotva jednu válku skončivší a finančně vyčerpanou, v nebezpečí války nové a těžší. Proto král, nechtěje přijímati podmínek se žádné strany, pokládal za vhodné stanovisko, které se podobalo knížecí neutralitě německé. Nezůstával sice nečinným divákem, avšak nechtěl se ani příliš exponovati. Trůn český měl býti získán, nikoli však zbraní, nýbrž prostě cestou diplomatickou, využitím potřeb obou stran, prostředkováním, jež obě strany zavazovalo.

Za takových okolností nebylo by dobře, příliš brzo své stanovisko určitě vyznačiti. I vyhýbal se Kazimír určité odpovědi ať legátu Rudolfovi, nebo jednotníkům, i když tito na červnovém sjezdu v Jihlavě v souhlase s novými papežskými instrukcemi Rudolfovi o volbě nového krále českého jej zvolili. Teprve když do Krakova kromě zvláštních posílů papežských přijel i legát Rudolf, přinášeje též potvrzení míru toruňského, avšak se známou výhradou, odpověděl král 28. srpna, že bez stavů říšských, kteří se sejdou až za rok, ne-

může ve věci tak vážné rozhodnouti; sliboval však, že pošle do Čech poselstvo, aby se pokusilo o uklidnění Čech i o smír Jiříkův s papežem, žádaje, aby legát zatím nepokračoval v procesu proti Jiříkovi, ani aby nehlásal kruciáty. Z této odpovědi, třebaš zdvořilé ■ ne zcela odmítavé, vyvodili zástupci papežští hned důsledek: odejeli k Matyášovi, aby zde získali jednotě ochránce, jehož v Kazimírovi nenašli. Pro kurii i jednotu byla tak kandidatura polská odbyta, nikoli však pro Kazimíra, jenž tímto způsobem hleděl si svůj nárok opřít u osoby, na níž mu při tom záleželo nejvíce — u Jiříka.

Odpověď Kazimírova působila milé překvapení nejen na dvoře budínském, kde souvislosti české otázky ■ Polskem se stále věnovala pečlivá pozornost, nýbrž i v Němcích. Zde již před tím na červencovém sněmu norimberském vyslovovány obavy, že spolek jednoty s Polskem by mohl býti k veliké škodě zemí německých a mohl by vésti i k oddělení císařství „od německého jazyka”. Vystávalo tu před očima německýma strašidlo veliké říše českopolské, stejně jako znovu vystoupilo krátce potom, když po smrti Jiříkově na sněmu řezenském za možnosti, že bude králem Polák nebo Maďar, se tvrdilo, že, ježto kurfiřt český je prvním knížetem říšským, nemůže se králem českým státi leč Němec.

Na sněmu norimberském r. 1467 ustupovala výprava proti Turkům otázce naléhavější, otázce české, třebaže se tam dostavili jen poslové jednoty a Jiřík oficielně zastoupen nebyl: přes to jeho jméno bylo spojeno se vším jednáním sněmovním. Podle mínění prelátů, s nímž souhlasili i zástupci císařští a legát Vavřinec Rovarella, válka proti Jiříkovi byla důležitější i nutnější než proti Turkům. Než ani na tomto sněmu, jak již bylo tradicí sněmů říšských, nedošlo k rozhodným usnesením, ježto tendence strany císařské i strany knížecí se naprosto rozcházely. Strana první, k níž náležel již zcela i Ludvík Bavorský, přála si války proti Jiříkovi nebo alespoň spolku mezi císařem a třemi hlavními rody knížecími, Hohenzollery, Wettiny i Wittelsbachy, aby jeho členové byli zajištěni proti všem překvapením se strany české. Druzí, knížata saští a braniborští, z nichž Albrecht Braniborský sám se zúčastnil jednání, byli sice proti tomu, jinak však nebylo u nich ani stopy, že by chtěli podporovati Jiříkův požadavek o svolání koncilu. Jejich jednání v Norimberce pokračovalo jen na cestách neutrality. Proto se zastávali, spíše ve svém než v Jiříkově zájmu, myšlenky nového prostředkování, i když si byli předem jisti, že nemůže to míti výsledku: jednoho tím dosahovali přece, že se zatím nemusili vzdávati neutrality.

Jiříkovi zmar plánů koalice císařsko-papežské přišel vhod, nikoli však sama přímluvná akce knížecí se svými podmínkami, daleko zacházejícími směrem ke kurii i jednotě. Mezi jiným protivilo se návrhům knížecím, že Jiřík pevně trval na půdě kompaktat. Jednání sice pokračovalo i přes to potom v září a říjnu v Landshutě, kde se strany bavorské obnoven i návrh spolku mezi kní-

žaty a císařem, avšak k určitému výsledku se tam nedošlo ani ve smyslu císařském, ani Jiříkově. Ten sice s podmínkami knížecími souhlasiti nemohl, přece se však zakročení knížat u císaře a papeže nevzpíral. Neutralita knížecí byla mu alespoň záštitou proti císaři a říši, jinak však se již mohl jak v otázce církevní, tak ve sporu s jednotou obejiti bez knížat.

V září přijeli do Prahy poslové Ludvíka XI. a vykládalo se, že jednali o svolání koncilu, žádající prý při tom jen souhlasu knížat německých. Toho sice nebylo, ale poměry ve Francii, kde oposice proti zrušení pragmatické sankce stoupala a kde se opravdu ozývaly hlasy po koncilu, slibovaly, že tentokráte nezůstane jen při slovech. V příčině jednoty mohl Jiřík v Landshutu oznámiti, že prostřednictvím se již ujalo Polsko.

Situace Jiříkova byla tehdy dosti příznivá. V Lužicích se sice stavové pod nátlakem legáta Rudolfa konečně postavili též proti němu a legát, jenž od té doby, co se ve Vratislavi usadil, vůbec si osoboval právo k jakémusi regentství nade všemi od Jiříka odpadlými, ustanovil jim v osobách Jaroslava ze Šternberka, neschopného syna Zdeňkova, a Půty z Ilburka nové fojty. Ti s pomocí křižáků a některých Slezáků oblehli v září pevný hrad Jiříkova straníka Fridricha ze Šumburka Vojerce, avšak hrad se dobře hájil a také vpády Lužičanů i některých houfů křižáckých z Bavor i Frank byly v Čechách rychle odraženy. Jestliže na českém jihu Jan ■ Rožmberka v říjnu uzavřel ■ jednotou příměří a tak zmařil obléhání Jindřichova Hradce, dotčená již smlouva o příměří mezi králem a bratrem Janovým Joštem ztrátu tuto vyvážila.

Také napětí s Matyášem Uherským silně polevilo a Matyáš uznal za dobré, zaměnění nedávný vzpurný a hrozebný tón tónem laskavějším, když vedle stálé možnosti nových bojů ■ Turky vznikly mu i domácí nesnáze v Sedmihradsku, Slavonii i na Slovensku ve Spiši a Gemeru, obdoba to české jednoty panské, avšak bez jejího pozadí církevního. Finanční reformy, silně zúžující berní svobodu stavovskou, jež si král vymohl na sněmu z jara 1467, narážely na odpor, jenž byl živnou půdou snah některých šlechticů, toužících se vyprostiti z tuho utažené uzdy Matyášovy. Vření to, docházejíc podpory u multanského vojvody Štěpána, nabývalo nebezpečných forem. Když proskočily zprávy, že odbojníci chtějí Jiříka požádati, aby je přijal v ochranu, stal se z Matyáše obratem horlivý zastánce smluv česko-uherských. Jiřík opravdu byl ve styku s oposicí, alespoň byl v písemném spojení s vojvodou Štěpánem, avšak bylo to sotva více než výstražná demonstrace. Matyáš, zdá se, přikládal možnostem těm dosti významu a chtěje je v zárodku odstraniti, byl (v srpnu r. 1467) ochoten, zachovati se podle vzájemných smluv, jen když Jiřík se nebude ujímati hrabat Jana a Zikmunda z Pezinku, kteří spolu s Emerichem a Štěpánem Zápolským na Slovensku a s Bertoldem ■ Ellerbachu ve Slavonii byli vůdci odboje: ujišťoval zároveň, že nepřijal ve svou ochranu některé

Moravany, žádající za to. Bylo to právě před jeho tažením do Sedmihradska, jež zde energicky a rychle odboj udusilo.

Tažení do Multan se sice skončilo velikou pohromou vojska Matyášova — král sám byl při tom těžce raněn — přes to však hnutí odbojnému byla zadána těžká rána, jejíž důsledky se dostavily již na počátku r. 1468; na sněm do Velikého Varadína přišli Zápolští i poselstvo Štěpána Multanského, jenž se chtěl vyhnouti odvetné výpravě králově. Klid doma i na jižní hranici byl vyznačen i tím, že do Varadína přijelo též poselstvo turecké, jednati o delší příměří. Výprava proti Štěpánovi, jenž byl lenníkem polským a jenž právě před tím žádal Kazimíra za pomoc, ani polské styky s uherskými odbojníky, z nichž někteří v Polsku hledali útulku, nevzbudily ani větších zápletek s Polskem, třeba mezi Matyášem a Kazimírem zůstalo ■ toho napětí. To bylo sice Jiříkovi na prospěch vzhledem k Polsku, zatížilo to však jeho poměr k Matyášovi, jenž příznivým obratem v poměru k opozici i k Turkům byl zbaven všech ohledů, ještě v srpnu tak horlivě vůči Jiříkovi předstíraných, zvláště když kurie i jednota již v něm viděly svého kandidáta ■ když bylo v Čechách rozhodnuto o prostředkování polském.

Jiřík toto prostřednictví přijal, ačkoli bylo vlastně zachráněním jednoty před hrozícím již přemožením. Bylo to s jeho strany sebezapřením, neboť poselstvo, mezi ním i znamenitý historik polský Dlugoš, dovedlo sice k nepříjemnému dojmu stavů utrakvistických položití přímý požadavek, aby král i jeho poddaní se zcela srovnali u víře s papežem, ale na druhé straně se nepřičinilo, aby zjednálo váhu Jiříkově podmínce příměří s jednotou, totiž vydání Konopiště, jehož pád se již beztoho na každou chvíli čekal. U Jiříka se jevila důvěra, že, umožní-li svou povolností, aby i jednota přijala krále Kazimíra za rozsudího, klestí cestu příznivému sobě rozhodnutí i že jeho šetrnost k prostřednickému plánu Kazimírovu zavírá jednotě další cestu ke kandidatuře polské; Matyáš zatím zdál se býti tehdy příliš zabrán dotčenými již obtížemi, aby se mohl ujímati českého odboje, a také v Němcích dosavadní politika knížecí vylučovala, že by zde jednota našla ochránce. V příčině náboženské král ani při této příležitosti nemohl se zříci kompaktat, doufaje, že Kazimír najde v Římě více sluchu než knížata německá a vymůže mu sjezd k vlastní očistě. O Konopišti ustoupil i od požadavku, aby na čas příměří, kdy se jednota měla sjetí k přijetí Kazimíra za mocného rozhodčího, bylo vydáno v moc polskou, ■ svolil, aby bylo pojato v příměří, s podmínkou, že totéž bude povoleno v Lužici i Vojercím. Jiřík při tom, zdá se, náležitě nedbal neupřímnosti jednotníků, jimž šlo jen o příměří, aby opět mohli doplniti mezery při své obraně a aby se podle možnosti ještě pokusili, pohnouti Kazimíra k přijetí české koruny.

Pro další vývoj měla veliký dosah smrt Jošta z Rožmberka 13. prosince 1467. V kritické chvíli mizel z politického jeviště muž, jenž po trpkých zkušenostech

mohl tím účinněji býti mluvčím střízlivé rozvahy. V paměti utrakvistické, jež těžko mohla býti jemu práva, Jošt ne zcela správně jeví se jako „nejprvnější příčina a puovodce tohoto zlého“ a častěji se připomínalo jeho prý chlubení, že „jižť mezi Čechy sekérku uvrhl, kteráž se ■ nich ne brzo vyřeže“: veřejné mínění o Rožmbercích vůbec, již letopisci, vzpomínajícímu i na odboj panský proti Václavovi IV., připadali shodni s někdejšími Vršovci, takže prý „nad nimi nezmešká pán buoh pomstíti“, vymstilo se tu — avšak též v pozdější tradici bratrské — na vynikajícím jednotlivci. Pro sjezd jednoty panské, jenž měl býti původně v Břehu, ale k naléhání Vratislavských i legátově byl přeložen do Vratislavě, bylo symbolickým, že 16. prosince, kdy za veselého troubení Zdeněk ze Šternberka vjížděl do města, druhou branou za hlaholu zvonů byla přivázena mrtvola Joštova.

Na sjezdu vratislavském, kde se shromáždila většina odpůrců Jiříkových ze všech zemí korunních, takže již tím byla tu i bez podnětů Zdenkových a Tasových nálada sebevědomější než na dřívějších sjezdech panských — bylo málo chuti k smíru, zvláště po zprávách, které o ochotě Matyášově přinesl minorita Gabriel Rangoni. Ještě jednou však byla učiněna nabídka polským poslům, aby Kazimír dal pánům syna za krále. Když poslové se odvolali na krakovskou odpověď, teprve dodatečně naznačující, že snad Kazimír nyní přece jen příznivěji přijme žádosti panské, prohlásil Zdeněk, že páni, nestojí-li Kazimír o své právo, najdou si již krále katolického, který jim pomůže: ukazovalo se tím již zřejmě, kam se vahadlo kloní.

Chování poslů polských nebylo samo dosti neutrální jak při jednání o další příměří, jehož podmínky byly by spíše slušely vítězům než straně podléhající, tak při přípravách k volbě nového biskupa vratislavského, kde přímo podporovali kandidaturu legáta Rudolfa. Musili viděti, že o nějakém příštím smíru nelze mluvit, třebaže sjezd po velikých obtížích svolil přestati na králi Kazimírovi, pokud šlo o věci světské, s důležitou však výhradou, až se jejich poselstvo ■ Říma vrátí i se souhlasem papežským.

Vyhovovalo-li nové příměří odkládacím úmyslům jednoty i krále Kazimíra, nemohlo uspokojiti Jiříka. A přece, když Poláci s oněmi „barevnými odpověďmi . . . aby vždy k konci nešlo“, jež jej tak hněvaly, k němu přijeli, svolil král (25. ledna 1468) k prodloužení příměří až do 26. května; bylo při tom vymíněno, že za něho obě strany mimo hranice korunní mají volné ruce. Jednota tak získala čas, jehož pak bezohledně k svým účelům využila.

Než její cesta ještě nevedla přímo k Matyášovi, nýbrž učinila okliku přes Braniborsko. Zde za podzimní nabídkou, aby kurfiřt Fridrich přijal Dolní Lužici v ochranu, v únoru 1468 se strany legátovy následoval již přímý návrh, aby Fridrich přijal korunu českou. Víme již, že návrh ten nebyl Fridrichovi bez vábívého kouzla, přece však na konec rozhodla rada jeho bratra Albrechta, jenž brzy jako dědic měl vstoupiti na jeho místo a jemuž český plán byl „věci

zoufalou". Tu jednotě nezbývala leč cesta do Uher, kterou jí již náležitě připravilo předešlé jednání Rangoniho i listy papežské. Na to v Římě v únoru r. 1468 narážel kardinál Bessarion, dávaje odmítavou odpověď na nové přímlyvy německé ve sporu Jiříkově: jen na knížatech záleží, aby se česká koruna nedostala v cizí ruce; nebudou-li oni proti Jiříkovi konati svou povinnost, musí papež zavolati na pomoc Uhry a Poláky i všechny ty, které k tomu uzná za vhodné.

Zatím Jiřík smluveného příměří užil proti císaři, jehož vliv od delší doby se jevil všude, kde šlo o nějakou akci proti Jiříkovi. Pohnula jej k tomu tíseň jeho spojenců rakouských, z nichž Steinovi obležen hrad Steyer a on sám byl sklíčen na hradě Waldu, zatím co pomocný zástup, od Jiříka poslaný, byl na cestě potřen. Tehdy nebylo již ohledů, jež dříve zdržovaly proti císaři ruku Jiříkovu, a zdálo se, že v Rakousích vrátí se spousty z roku 1458. Tentokráte za bleskem, za celým rejstříkem vin císařových, vyčtených znovu v listech Viktorinových na samém rozhraní let 1467 a 1468, následoval hned úder hromu, vpád Viktorinův do Rakous. Na jihu od Dunaje moc císařská, jsouc ve styku s ostatním územím císařským, se držela a dosáhla i úspěchů proti stoupencům Jiříkovým; zato na severu od Dunaje byla převaha Viktorinova patrná. Právě v této pro císaře osudné chvíli došlo i k druhé válce, k níž se v Čechách loni již schylovalo, k válce s Matyášem; ten oplácel nyní císaři jeho pomoc u Kostolan, avšak v měřítku daleko větším, dávajícím podnět k veliké válce.

Matyášovi, když spolu s proměnou jeho situace docházela opět od Viktorina i z Prahy ujištění věrnosti a přátelství, vracela se jeho loňská ironie. Jako loni na dvoře polském, tak na počátku r. 1468 na jeho dvoře se splétaly nitky vší politiky, Jiříkovi nepřátelské. A Matyáš, jemuž přípravy, konané proti vojvodovi Štěpánovi, přicházely vhod na jiném místě, nemusil se teprve rozhodovati. Nešlo mu tak o císaře, jako spíše o splnění velikých plánů, k němuž se konečně dostavila toužená příležitost. Proto hlavní důvod svého zakročení, český vpád do Rakous, nechával ještě nějaký čas bez povšimnutí; vlastního významu mu teprve dodal, když na konci března 1468 příchodem Tasa z Boskovic a Zdenka ze Šternberka do Trnavy přišla poslední rozhodná výzva, na kterou čekal a na kterou se i řádně připravil, dohodnův se ještě napřed, ne beze všeho odporu, s předními stavy uherskými v Jageru o zásadním obratu své politiky na západ, proti Jiříkovi.

Předcházející přípravy, dotčené již berní reformy, jimiž r. 1467 své důchody značně zvýšil, umožnily, že mohl vystoupiti s překvapující pohotovostí. V Trnavě, odkud vydal 31. března opovědní list Viktorinovi, měl při sobě 12.000 lidí, vojska „tak dobrého, jak by si jen Čechové vždy přáteli mohli", a již 1. dubna byl Zdeněk ze Šternberka se silným jeho sborem na pochodu do Rakous, způsobuje zde svým nenadálým zakročením u Čechů veliký zmatek;

za několik dní potom vydal se sám král na výpravu, jež, ať byla maskována jakkoli, byla počátkem války o korunu, války, jak se hned na počátku ukázalo a jak ani Matyáš nepochyboval, dlouhé a těžké. Jako prve u jednoty, i u Matyáše vystupovaly v první řadě důvody politické. Jeho opověď až na konci si vzpomněla povinností, které jemu jako králi katolickému, poslušnému papeže, přísluší, aby se ujal, nikoli ze ctižádosti, nýbrž z lítosti, katolických poddaných Jiříkových, onoho „úkolů obtížného, který podniknouti se až dosud nikdo neodvážil“: válka proti kacířům nebude prý méně záslužná než proti Turkům.

V Římě se jásalo, že se konečně našel kníže, jenž v rupy obrátí český chrám satanášův. S uherské strany se však hned z králova vystoupení vyvozovaly důsledky v jeho prospěch. Nyní lze dosíci, co se předešlým papežům nezdařilo, úplné vykořenění českého kacířství, a záleží to na papeži, jenž je povinen za ovce své i život položit, nejen peníze. Jestliže již tehdy (10. dubna) se naráželo na to, že Matyášovi, nebude-li mu možno, dlouho válku vésti pro nedostatek prostředků, nezbude, leč s Jiříkem uzavřít mír — byla to již ukázka, jak Matyáš strašáku toho dovede proti kurii i proti svým novým spojencům českým využití ve službě svých osobních zájmů.

Jiřík obratem Matyášovým byl překvapen, nikoli však zastrašen, neztrácejí naděje, že mrak ten neznamená ještě bouři a že srážce s Matyášem ještě bude možno zabrániti. Po půli dubna vytáhl i on do pole, a obě vojska ležela více dní proti sobě na hranici moravskorakouské — Viktorin zatím musil z Rakous ustoupiti — u města Lávy. Již zde kromě drobných šarvátek došlo mezi oběma králi k jednání. Okolnost tato byla i pro další válku charakteristická. Jiřík, třebaž v čele vojska, byl stále ochoten jednati. Ani Matyáš neodmítal jednání, jeho podmínky však, zůstávající daleko za formální zdvořilostí, jaká se dosud mezi bývalým tchánem a zetěm při osobním styku uchovala, spíše vybízely k válce, než oprávněvaly důvěru Jiříkovu, že válce snad ještě přece bude moci předejiti. Jiřík na pouhý jeho slib, že u papeže se bude starati o povolení sjezdu, nemohl se vzdáti všech svých výbojů na jednotě, ani v moc Matyášovu jako záruku dobrovolně vydati Špilberk.

Než situace před Lávou případně již i charakterisovala nejen změnu, jaká Jiříkovi v dosavadním jeho způsobu válčení nastávala, nýbrž i zvláštní povahu vojsk obou stran.

Dříve se nebezpečí zvenčí ohlašovalo jen špatně organisovanými vpády křižáckými a hlavním bojištěm byly Čechy. Nyní proti Jiříkovi vystala zbrojná síla mocného a energického panovníka, jenž se pokoušel, dobýti země sobě nejbližší, Moravy, takže sem se přeneslo hlavní jeviště války, zatím co v Čechách se pokračovalo v drobné válce s jednotou po starém způsobu. S Matyášem zároveň se dostávalo straně protivné silnější a důraznější autority, než až dosud byla váha hejtmána Zdeňka, ač ani tehdy k plné spokojenosti Matyášově,

■ tím jednota nabývala i většího soustředění, jednotnějšího postupu. Bylo to tím nebezpečnější, že bojiště se šířilo a že se strany Jiříkovy bylo třeba více péče i více sil, aby mohl na různých místech čeliti nepříteli, jenž nyní měl sám převahu, ne-li zdatností, tedy alespoň početní silou vojska, třebas ne trvale, nýbrž jen občas. Souviselo to s povahou vojsk proti sobě bojujících.

Také Matyáš, jak jsme slyšeli, měl ve svých absolutistických snahách proti sobě stavovskou opozici, avšak jeho větší finanční nezávislost na stavech byla patrna i v jeho vnější politice a v jeho vojenství; právě proto, ač ani sněm uherský nebyl při české válce bez významu, nikoli hotovost zemská, nýbrž žoldnéři měli pro Matyáše a jeho politické cíle význam hlavní. Mezi nimi bylo dost žvlů cizích, mezi jiným i Čechů, ■ nichž většinou byla složena pověstná jeho „černá rota” a z jejichž rotmistrů zvláště vynikli František ■ Háje a Jan Zelený ze Šonova; Čechové zajisté byli zvláště při vozích, jichž Matyáš též podle českého vzoru užíval, a při hojné dělostřelbě. Přece však typem, který udával hlavní tón ve vojsku Matyášově a který odpovídal národní povaze maďarské i jejím vojenským tradicím, byla lehká jízda, dodávající jeho vojsku veliké pohyblivosti: snad lze v ní vlivem válek husitských i převážným žoldnéřským rázem jeho vojska vůbec již hledati i více kázně i tendence, vytvořiti taktické těleso v novém slova smyslu .

Menší prostředky finanční i větší jejich vázanost na stavech, spolu však snad i ohled na nejisté vyhlídky vlastní rodiny za této těžké války, pobízející k větší spořivosti s rodinným jméním, nutily Jiříka, omezovati se v užívání nákladných houfů žoldnéřských a více počítati s veřejnou hotovostí: ta mu dodávala hojný počet lidu, dobře znalého řemesla válečného, jenž v té příčině nezařadil vojsku námezdnému — vždyť z týchž vrstev pocházely i české síly, bojující v cizích službách — avšak byla mu k službě jen na několik neděl a v mezích českého státu; jinak si král musil vyžadovati svolení sněmovního. Podle toho ve vojsku českém převládala pěchota ■ vozy, v jejichž kladení i střelbě z pušek Čechové stále zůstávali nepřekonatelnými mistry, a s tím byla ve spojení i větší těžkopádnost vojska českého, srovnáváme-li je s vojskem Matyášovým, jehož jízda byla schopnější rychlých obrátů a pochodů. Než, mělo-li dojíti k většímu boji, byla patrna převaha onoho pomalejšího, avšak vojensky dobře organisovaného tělesa. Proto Matyáš hned u Lávy se bitvě vyhýbal, spokojuje se s tím, že bránil odpůrci ve špízování i že jeho menší oddíly, odloučené od ostatního vojska, nenadále přepadal, k čemuž se jeho lehká jízda výborně hodila. Tyto rozdíly dodávaly válce zvláštního rázu; většinou nebylo tu velikých srážek, jen drobnější pŭtky a obléhání hradů i měst, při čemž přirozeně iniciativa obyčejně připadala Matyášovi, jenž, vládná bohatými zdroji finančními, mohl dlouho v poli udržovati větší síly branné, kdežto Jiřík se omezoval na obranu, podnikaje jen v nutných případech větší akce, při kterých mu zemská hotovost konala dobré služby.

Tento způsob válčení musil býti nakonec přece jen Jiříkovi ke škodě. Bylo s ním nutně spojeno, že ztráty menších i větších posic stále více zúžovaly jeho mocenskou základnu, přenášejíce v ni stále hlouběji válku s jejími spoustami a stranu Jiříkovu tak oslabující. Jiřík měl sice i tu omluvu, že byl obklíčen mnoha nepřáteli, od nichž se stále musil báti nenadálých útoků a jichž musil pozorně stříci, aby větší nebezpečí, pokud možno, předešel: při tom mu byla i menší pohyblivost jeho vojsk na závalu. Než trvale se tento způsob boje udržeti nedal, chtěl-li Jiřík vyvážit výhody moci i počtu, jež stály proti němu. Jeho strategie musila býti útočnější, užívajíc stejných prostředků s Matyášem: aby byli četní nepřátelé udržováni v napětí, bylo mu třeba více sil stálých, jež by je stáleji a účinněji, než mohla veřejná hotovost, na všech stranách znepokojovaly a po případě přenášely válku na jejich vlastní půdu.

K tomu bylo v Čechách dosti sil pohotově. Čechy stále byly zdrojem, odkud jako pramenky se po sousedních zemích rozlévala vojenská jejich síla. I bez užití prostředků finančních, jež jinak byly hlavní vnadou českého žoldnéřstva, byl by Jiřík velikou část této obdivuhodné energie vojenské mohl si učiniti služebnou, kdyby byl ve jménu víry apeloval na mužného, rytířského ducha svých poddaných. Než on — bylo to již dříve naznačeno — právem se rozpa-koval, vyvolávati náboženský fanatismus davový, ježto síly, které by takto do boje zasáhly, bylo snáze zburcovati než pak ovládnouti, kdežto on ani nyní nechtěl pustiti otěží z ruky, chtěje i za války zachovati své vládě ráz řádné, zákonné organisace. Proto, aby si jinak opatřil potřebné síly vojenské, musil se posléze odhodlati k těžkým obětem finančním, i v tom případě, když se souhlasem stavů, chápajících dosah zápasu, se mu podařilo, uvésti v život lepší úpravu branné hotovosti zemské. A tak ke konci jeho vlády v hojnější ještě míře než dříve vraceli se domů, do jeho služeb, čeští žoldnéři a hejtmani, po cizině rozptýlení, a husitské válečnictví po skvělém rozmachu válek husitských a po slavném období Jiskrově na Slovensku prožívalo za války Jiříkovy kapitolu, bohatou novými hojnými úspěchy. Jména, jimiž se toto mladší pokolení husitské slavně zapsalo v pamět současníků i historie, náležejí zase převahou třídě zemanské, která již dříve české historii vojenské dala tolik vynikajících talentů: byli to vedle Zdeňka Kostky z Postupic a Václava Zmrzlíka zvláště Václav Vlček z Čenova, Petr Kdulínek z Ostromíře, Hrabaně, Mikuláš Střela z Rokyc, Jeník z Mečkova, Jan Pardus z Vratkova, Jan Šárovec, Michálek z Vorly, Bernart Bírka z Násilé i Hanuš Velfl z Varnsdorfu.

Než ke krajním opatřením, jež by čelila stále více se rozpoutávající bouři, bylo ještě zatím, r. 1468, daleko přes všechny ztráty, které tehdy Jiříka i jeho stranu postihly. Byly to již z veliké části nepříznivé následky jeho zdržlivé strategie obranné, ale také toho, že Jiřík tehdy svým synům u vedení války doprával více vlivu, než odpovídalo jejich schopnostem a než se srovnávalo s jeho prospěchem. Viktorinova mužná statečnost byla obecně uznávána, ale

sám Heimburk v soukromí ostře kritisoval, že k vůdcovství „patří ještě jiné věci“. Scházel mu rozhled ■ předvídavá obezřelost, aby nebyl událostmi překvapen a aby úspěchů dovedl dobře využít. Případ, jak byl na počátku války obklíčen v rakouské Štokravě, odkud se mohl vybavit jen s velikou námahou a se značnými ztrátami, opakoval se ve větších rozměrech i s větší škodou Jiříkovou v květnu 1468 v Třebíči: zde se dal Viktorin dosti lehkomyšlně překvapiti od rychlého Matyáše, takže nezbývalo, než bez zásob a s množstvím lidu i koní, kteří mu zde byli více na škodu než ku prospěchu, zavřít se v pevném klášteře. Bylo to opět spojeno s velikými obětmi, než byl odtud vyproštěn.

Obležení Třebíče i brzké její vzdání stálo Jiříka jádro jeho jízdy, což bylo potom těžko nahraditi. Mělo to však zároveň i veliký mravní účinek na různé váhavé živly v straně Jiříkově na Moravě, pro něž uherský úspěch byl heslem k odvratu od krále nebo alespoň k zaujetí neutrálního stanoviska až do konce války: byla to utrakvistická obdoba neutrality katolíků českých, avšak bez mravních omluv, jež mohli čeští katolíci uváděti, kolísající mezi králem a papežem, neboť moravští utrakvisté musili chápati, že přes světský ráz vlastních cílů Matyášových jde o osud utrakvismu. Morava tehdejší upomíná svou nestálostí na Moravu z počátku válek husitských. Nelze ovšem při tom přehlédnouti vliv okolnosti, že král již dvakrát rozpustil hotovost, jež měla Moravu hájiti proti Matyášovi, ■ tak prý — jak mu katolický kronikář vytýká — „moravské pány, města, hrady vše opustil“; i když uznáme, že král měl k tomu své důvody a že to nebyl tak „nemůdrý skutek“, přece na Moravany to jistě působilo velmi nepříznivě. Přes to však bylo příliš předčasné, snít již o tom, že, třebaš nebezpečí vpádu do Čech samých opravdu již hrozilo, v několika nedělích bude Matyáš před Prahou, a vybavení Viktorinovo silně ochladilo přepjaté naděje uherské. Matyáš se také zmýlil ve svých předpokladech o poslušnosti katolíků v zemích Jiříkových. I po jeho vpádu na Moravu zůstávali mnozí klidně seděti — to platilo zvláště o knížatech slezských — takže Matyáš již po dvou měsících si musil stěžovati na jejich liknavost.

Mezi těmi, které král marně pobízel, aby k němu přitáhli, byli i Vratislavští a nový jejich biskup, legát Rudolf. Důvodem jim k tomu byly zvláštní akce ve Slezích, mající zabrániti škodám od lidu Jiříkova, ať šlo o dobytí Bolkenhainu nebo města Minsterberku: zvláště však nepříjemným sousedstvím byl hrad Frankštejn, odkud smělí „bratřiči“ konali široko daleko své jízdy, naplňující Slezsko neklidem a strachem až k branám vratislavským. Péče o plnění statky biskupské naučila legáta ohledům a rozdílům, jichž dříve nechtěl znáti, takže musil slyšeti stesky na to, že dříve byl horlivější a že jako biskup vstupuje na cesty Joštovy. Na takové zvláštní zájmy, křížící se se snahami za cíly obecnějšími a lámající jednotný postup, narážela přání Matyášova častěji i potom, a nepomáhaly při tom ani přímé závazky předběžné, ani pozdější hrozby interdiktum.

Přes to však, že zatím Matyáš musil odkládati větší podniky, zvláště výpravu do Čech, jeho moc na Moravě stoupala jako povodeň, z níž jen vyšší místa jako ostrovy vyčnívají. Kromě některých rodů panských, jež se na severu stále ještě držely Jiříka, opírajíce se o české sousedství — sem patřil Ctibor Tovačovský z Cimburka i Jiří Tunkl na Zábřehu — bylo to zvláště Uherské Hradiště, na jihovýchodě hlavní opora Jiříkova, Špilberk nad Brnem a u Olomouce pevný klášter Hradiště, jež statečně Matyášovi odpíraly: obě poslední místa byla brzo po kapitulaci třebíčské obležena.

Aby svoje zisky udržel a výboj Moravy dokonal, Matyáš, jenž dosud válku vedl na svůj náklad, bez zvláštní pomoci stavů uherských, jsa tehdy již finančně vyčerpán i chtěje kromě finanční pomoci též opatřiti vladařské nezbytnosti vlastní říše, zvláště na jihu proti hlásícím se opět Turkům, chystal se na konci srpna k návratu do Uher. Dříve však svolal své straníky do Olomouce — sem konečně přijel i legát Rudolf — a zde na každém z nich vymohl určité závazky, kolik kdo má odvésti lidu k dalšímu vedení války pod jeho zástupcem Zdeňkem ze Šternberka i jak mají jeho straníci na své hrady vpouštěti lid královský; užíval při tom jako vhodné záminky k nátlaku i současného prostředkování polského, takže jeho spojenci, alespoň podle svého domnění, nesměli býti upjati k jeho žádostem, chtěli-li si jeho pomoc uchovati. Zde se též Matyáš smluvil s Janem z Rožmberka, jenž svým novým odpadnutím velmi utrpěl na své dobré pověsti, neboť „zastavenú čest i vieru králi i sněmu propadl, selhav a tak na obě strany vrtlákem ostal a mantléřem“. Tím i přistoupením Budějovic k jednotě většina českého jihu se postavila proti Jiříkovi, což bylo po červencové porážce Vodňanských od syna Zdeňkova Jana, jenž před tím u Telče zadal značnou ránu i západomoravským stoupencům Jiříkovým, tím nepříjemnější. Úmluvy olomoucké i spojené s nimi jednání legáta Rovelly u císaře i knížat německých měly všestrannému odporu proti Jiříkovi dodati síly a důrazu a měly býti všem váhavým spojencům výstrahou. Ve všem bylo znáti energickou ruku Matyášovu, jenž, vzdaluje se, činil jen přípravy k většímu skoku.

Jeho úspěchy vojenské byly větší než diplomatické. Ani po jeho vstupu na české bojiště nezmizelo s obzoru Polsko. Dříve šlo o získání Kazimíra pro českou kandidaturu: nyní účelem zvláštního posláni Tasova v Krakově bylo, získati jeho pomoc novému nápadníkovi, Matyášovi; Tas měl tak dovršiti své diplomatické dílo, započaté před tím v Trnavě a Prešpurce. Než jeho návrhy hned od počátku narážely v Krakově na zásadní odpor, na zdvořilý chlad myšlenky legitimistické. V Krakově se nezapomínalo, že vlastně i trůn uherský podle práva náleží Kazimírovi a jeho dětem: a uherský povýšenec, jenž i zasažením v Multansku se dotkl královny vysoké představy o vlastní svrchovanosti, nyní se mísil i v český spor, připravuje tak Jagellovcům nové nesnáze, a dokonce žádal o ruku jedné z dcer královských. Kazimír i jeho rádci ne-

chtěli býti nástrojem jeho ctižádosti, jako se jím jistou měrou stala kurie i císař, pro jehož syna Maxmiliána Tas žádal za ženu druhou dceru Kazimírovu. Králi bylo jen dráždění, naznačoval-li Tas, že Matyáš vlastně proti Jiříkovi vystupuje jako obránce práv jagellovských a že jen nedbáním Kazimírovým by se mohlo státi, že by jeho právo, kdyby odpíral pomoc proti Jiříkovi, dostalo se jinému. V příčině českého sporu Kazimír trval na své loňské základně, odkazuje na to, že dosud nepodal rozhodnutí o nabídce českého trůnu, že se práva k němu nevzdal a že ho bude proti každému hájiti. Byla to hrozba vlády-
chtivosti Matyášově, pokročí-li příliš daleko.

Kazimír pak pokládal tím méně za nutno, měniti své stanovisko, když, sotva odejel Tas, přijel od Jiříka Albrecht Kostka se žádostí, aby král i dále pokračoval v prostředkování jak v Římě, tak i nyní s Matyášem. Bylo to vlastně vytčením povinnosti Kazimírovu, neboť i on byl dotčen zrušením příměří, sjednaného od jeho poslů s jednotou. Než Jiřík se svou žádostí za pomoc tentokráte sliboval i oběť, nejtěžší, jakou mohl podati jako král i otec: nabídku trůnu synu Kazimírovu.

Jiřík chápal, že nyní je nutno, za každou cenu udržeti Kazimíra na své straně, aby se železný prsten, jej svírající, nezavřel docela. On viděl, že i uznání nástupnictví polského je koncem českého království národního, že se zase tím otvírá cesta na trůn cizinci a katolíku se všemi nebezpečnými možnostmi, jež český utrakvismus za podobných okolností poznal již dříve. Ale doufal, že nebezpečí bude menší, vstoupí-li na trůn Slovan. Jeho list od Lávy, jenž byl přípravou posláni Kostkova, zdůrazňoval pováživost jednání jednoty panské, která, spojujíc se s cizinci, vlastně usiluje zkaziti „království naše a jazyk náš slovanský“, a spojoval to hned s důsledky, jaké to bude mít i pro Polsko: vítězní cizinci budou i Polsku nebezpečím.

V tomto vyhrocení stanoviska národnostního se tentokráte král rozcházel s Heimburkem, v němž se budil Němec při pomýšlení, že může dojíti k unii českopolské. Heimburk se tak vlastně dostával v sousedství s císařem, jenž již dříve projevoval legátu Rudolfovi mínění, že by bylo lépe, nestarati se tak v Krakově o přijetí české koruny, jako spíše u některého mocného knížete německého. Sám Rudolf nabýval již přesvědčení, že by unie českopolská nepřispěla k zeslabení českého kacířství, naopak, že by je ještě zmocnila; zdály se to jeviti sympatie s ním mezi duchovenstvem i ve šlechtě polské, mezi jiným za sporu o biskupství varmijské, jenž dával nové podněty k projevům nespokojenosti proti kurii, takže Vratislavan Eschenloer neváhal s úsudkem, že v příčině poslušenství papežského je mezi Čechy a Poláky malý rozdíl. Heimburk souhlasil i s papežem, když tento odpíral potvrditi mír toruňský, neboť si byl Heimburk dobře vědom, že tu nejde jen o Řád, nýbrž i o německý národ vůbec: jakmile bude mír potvrzen, Polsko sáhne i po Nové marce; zde se Heimburk scházel s obavami Fridricha Braniborského.

Třebas však papežova nevůle byla podněcována myšlenkou, že Polsko chce nabýti českých zemí pomocí nenáviděných kacířů, Kazimír ■ jeho rádcové neupouštěli od mínění, že i po vystoupení Matyášově, ač jím byla věc velmi ztížena, za únavy obou válčících stran dosáhnou svého účelu pouhou cestou diplomatickou bez přímé účasti na válce, leč v případě nejzazším. Proto přišlo poselstvo polské do Olomouce, jednati s Matyášem, nejprve v červenci, po druhé, při návratu z Prahy, v srpnu. To bylo velmi těžké po značných vojenských úspěších uherských, jež se odrazily i v podmínkách Matyášových a obou legátů, Rudolfa i Rovareilly, daleko přesahujících nedávné královy požadavky u Lávy. Zárukou Jiříkovou, že se za příměří opravdu s papežem dohodne, měly býti přední jeho hrady na Moravě i v Čechách, a Kazimír, nezdaří-li se smír Jiříkův s papežem, měl se proti němu spojit s Matyášem. Tak daleko nemohla jíti povolnost Jiříkova, ani polská. Diplomacie polská nehnula se s místa jednou zaujatého, neodmítajíc přímo a odkazujíc na rozhodnutí pozdější. Nemohla-li však vyhověti žádostem Jiříkovým za pomoc, nesměla ani legátu Rudolfovi povoliti, aby byl v Polsce hlásán kříž proti Jiříkovi. To jistě kurii dráždilo, kdežto Jiříkovi to bylo alespoň znamením, že se od Polska nemá čeho báti. Bylo to samo o sobě dosti cenné, zatím co v zemích vedlejších padala jedna jeho posice za druhou a jeho postavení se stále horšilo novými nárazy bouře.

Tehdy se zdálo, že štěstí, v jehož světle se Jiřík tak dlouho slunil, jej opouští, že jeho vzestup se změnil v nezadržitelné klesání po šikmé ploše. Již Dlugoš mluví o osudném významu roku 1468, kdy se proti Jiříkovi všechno obracelo, a Palacký vytýká „osm strastných neděl“ od poloviny srpna toho roku, kdy základy kralování Jiříkova se zachvívaly pod těžkými ranami osudu. Vedlejší země propadaly moci nepřátelské, jejíž zátopa zhlcovala místo za místem. V srpnu se vzdaly v Lužici Vojerce, v září ve Slezích následoval Frankštejn, v říjnu na Moravě klášter Hradiště, a také v Čechách Polná, tak důležitá pro spojení ■ Moravou, tehdy se Isti dostala v moc Jana ze Šternberka. K tomu kromě menších škod, jako byly různé nezdárné potyčky na Moravě i v Čechách, připojily se i těžké osobní ztráty osvědčených přátel a věrných spolupracovníků na velikém díle obnovy i jeho obrany: již v červnu při odražení vpádu lužického zahynul Jindřich ■ Michalovic, „muž velmi platný“, jenž, ač katolík, zůstal při Jiříkovi tak, jak s ním již od let krácel, a brzo po něm „najpilnější“ utrakvističtí rádcové království Burián Trčka z Lípy na Lipnici a Zdeněk Kostka z Postupic, tento při nešťastném pokuse, „retovati“ klášter hradištský. Král tak opravdu „došel smutku i hoře“. Přátelský kruh kolem něho řídil smrti i odpady nebo alespoň odcizením, což platí též o obou Rabštejnech, Prokopovi i Janovi, přece však všechna místa nezůstala prázdná: mezi těmi, kdo se stali hodnými nástupci na místech osiřelých, zvláště vynikl mladší bratr Ctibora Tovačovského Jan, svak i dědic páně Michalcův v Pojizeří, kam, na

tuto důležitou stráž proti Lužici, přenášel z Moravy svou utrakvistickou horlivost i lásku ke králi.

Proti tomu všemu, co jako by se spiklo proti Jiříkovi, stál jediný vážný úspěch, vracející starou důvěru v budoucnost: vzdání Konopiště (v prosinci) po marném pokusu Zdeňkově o jeho vybavení, kteráž pevnost symbolisovala tvrdost úkolu, s nímž Jiřík v Čechách zápasil. A v téže době jako by Jiřík vykročoval ze zakletého kruhu neštěstí: Viktorin překročil vítězně hranice rakouské a brzo potom vybavil Uherské Hradiště z obležení, zatím co Jiřík u Hory konal přípravy k zachránění Špilberku, mužsky se ještě, byť v posledním dechu, bránícího; také nová smělá jízda Václava Vlčka do Rakous ohlašovala opětné rozpětí české energie. Byl to jako výpad z pevnosti, jejíž vpřed vysunuté bašty se sice většinou dostaly v ruce nepřátelské, která však sama hrdě a nepřemožitelně zdvihala své zdi do výše. V Čechách přes všechny vpády křižácké a pokusy jednotníků, dostati se z tísně a také zde vytvořiti obdobu převahy v zemích vedlejších, byl základ moci Jiříkovy nedotčen: utrakvistické Čechy byly neochvějné ve své síle i věrnosti.

Zlatý záblesk optimismu nad nastávajícím obratem svítí na konci neblahého roku i ze zpráv z okolí Jiříkova. Heimburský píše: „Věc našeho krále se stále lepší . . . Mému panu králi všechny jeho věci se daří a on vítězí na všech stranách, to vězte nepochybně!“ S nouzí chvíle dostavila se v pravý čas i obětavost stavovská. Kdežto zástupce Matyášův Šternberk pro nedostatek peněz měl veliké nesnáze se žoldněři, takže byl v nejistotě před vlastním lidem, a Matyáš musil do Rakous psáti o pomoc proti Turkům a stahovati lid z Moravy do Uher, stavové čeští na konci r. 1468 povolili králi hotovost v nebývalé míře. A právě tehdy, patrně za jejího sbírání u Hory, na Nový rok 1469 vyšel utrakvistický manifest, v němž probouzel se žár oněch vášnivých listů z jara r. 1420 za blížící se kruciáty.

Zde, v „listu starých Čechův, pravých milovníkův a obhájcův pravdy Kristovy, též jazyka českého“, podobným způsobem spojila se horlivost náboženská i národní v živou jednotu. Promluvila tu opět důrazně a vřele utrakvistická duše proti papeži, „odpornému sluhovi pána svého“, „člověku hříchu, synu zatracení, jenž se povyšuje nade všechno, což jest bůh“, jenž, aby zkazil „tu svatou pravdu a jazyk český k tomu“, hledá, „kterak by milovníky pravdy Kristovy a pravé Čechy sežral“, a popuzuje proti nim stejně krále Matyáše, jako Němce. Než Čechové se nelekají, a jako vane nad nimi vzpomínka na oněch „maličko věrných Čechův z bratrem Žižkou slavné paměti, nebranných a nahých, samou vírou Kristovou oděných“, tak se k nim vrací i důvěra Žižkova ve svatou českou při: „Není ukrácena ruka Páně!“ Bůh nyní jen bičuje „pejchu českou“, ale, jak se Čechové obrátí, vrátí jim svou lásku, aby to, co jejich předkové začali na obranu víry i národa českého, oni vítězně dokonali, nelekajíce se přesily sebe větší. Nestačí čekat, až nepřítel přijde k jejich mě-

stům a hradům; to by bylo již pozdě. Než oni chtějí proti nepříteli k obraně „tak velkých darů božích“, jimiž jsou obdařeni „nad jiné národy a jazyky“, učiniti pole dobře zřízené, a proto chtějí po městech i krajích odpor řádně zorganizovati jak těch, kdo z jmění svého na výpravu přispějí, tak oněch, kdo se boje osobně zúčastní.

Je zajímavé, že manifest ten, v němž se chvěje duch vojenských řádů Žižkových a v němž se projevil utrakvismus ve své celosti, z Čech i z Moravy — slyšíme tu o 3000 účastníků — vytryskl samovolně v těžké chvíli z lidových vrstev utrakvistických, jako věrný výraz jejich myšlenek a citů, bez podnětu krále — jak se zdá, i bez jeho vědomí. Stanovisko Jiříkovo i náladu, z níž manifest vyšel, tuším, osvětluje zpráva o něco pozdější; v ní lze postřehnouti var veřejného mínění v Praze, jež však jistě nebylo omezeno jen na hlavní město a patrně také časově sahalo již do let dřívějších. Na počátku března 1469 na sněmu řezenském se vypravovalo o velkém rozruchu v Praze: utrakvisté prý chtějí zemřít za kalich, kdežto druzí, katolíci, kteří si přejí míru, tvrdí, že, stačí-li k spáse přijímati pod jednou, není třeba za kalich umírat. Patrně oživily spory náboženské, jež byly podnětem k manifestu, ale jež také vysvětlují, proč ho Jiřík nebyl účasten. Utrakvisté zde promluvili sami, vtiskující zápasu ráz boje za víru, právě to, čeho se Jiřík až dosud vystříhal, a jsouce snad i nespokojeni se stanoviskem královým, ač šetrnost ke králi zabránila, aby se proti jeho poměru k válce přímo vyslovil odpor, jako se vůbec — což je velmi příznačné — v manifestu jméno Jiříkovo neozve. Než není to přese všechnu nezávislost na králi výzva slepého fanatismu. Projevem výrazně proniká i duch kázně k starším a hejtmanům, kteří již hnutí stáli v čele anebo kteří teprve v městech a po krajích budou zvoleni. Utrakvismus tak přiskakoval králi po bok ve chvíli, kdy po pádu dotčených opevnění vnějších docházelo již k útoku na vlastní Čechy, na základ utrakvismu, a kdy tím válka více než jindy přes jiné své více světské momenty nabývala opravdu povahy boje náboženského, stávala se druhou válkou husitskou: proto utrakvisté, instinktivně vystihující jádro věci, považovali za nutné, sami vystoupiti.

Král i zde, v této pravé zkoušce ohněm, zůstával králem „dvojího lidu“, chráně se všemožně, vydati nebo i schváliti heslo k válce náboženské, za níž nutně musilo přijíti odcizení a odpadnutí zbytků katolických jeho poddaných. Je to vlastně idea českého státu, českého království, jež, třebas přímo a zjevně nevyjádřená, povznáší se tu nad zápas konfesijních vášní. Není nic pro Jiříkovo stanovisko charakterističtějšího než tato zdrželivost, zachovaná i v této chvíli. Utrakvistický projev sám přicházel sic vhod jeho cílům, avšak strážlivá rozvaha krále nedopouštěla, aby se s ním ztotožnil, třebas jeho služeb užíval, zachovávaje tak pro budoucnost možnost návratu katolíků v předešlé soužití s utrakvistickými krajany.

Jestliže se Jiřík nedal strhnouti vzrušenou vášní vlastní své strany přes to,

že byla to jediná spolehlivá opora, v níž mohl doufati, tím méně mohl povolití přáním a žádostem Bratří, proti nimž se již dříve, r. 1461, stavěl na přísné stanovisko své přísahy korunovační, vylučující všecko sektářství. Ti právě nedlouho před tím — někdy r. 1467 — zřízením vlastního řádu kněžského se oddělili, ne bez rozpaků a pochybností, jak od církve římské, tak od utrakvismu samého. Marny byly jejich prosby, aby král měl lítost s nimi, křesťany, bohu i lidem pokorně poddanými, a dopřál jim místa v panování svém; marny byly i jejich nabídky, dokázati, zvláště kdyby došlo k onomu sněmu „vší říše křesťanské“, jímž nemohl býti leč králem stále požadovaný koncil, písmy jistými, že „hodné jest, odtrhnouti se od poslušenství kostela římského“, že papežův úřad „není v moci ducha božího“ a že jeho „žehnání i klatba nejsou z moci slova Pána Krista v ouřadě apoštolském“. Král, třebaš jeho stanovisko k nim od r. 1461 bylo časem smířlivější a on se již klonil k myšlence, zjednati jim řádné slyšení, aby se mohli očistiti ze všech podezření — právě jejich církevním osamostatněním v době, kdy sám od kurie byl proklet jako kacír a odpadlík, byl vydrážděn k novým přísným krokům proti nim, k novému jejich pronásledování. Lze se domnívati, že pod nátlakem veřejného mínění katolického i utrakvistického, ostře se vzpírajícího nové církvi, Jiřík nejen na sněmu se stavy jednal, jak mocí zlomiti vzrůst bratrského rozkolnictví, nýbrž že i jeho přímému podnětu sluší přičísti veřejný list Rokycanův v létě 1468 proti Bratřím. List ten přes to, že byl před veřejností Rokycanovým formálním zřeknutím bývalých žáků a posluchačů, přece ve skutečnosti se nestal koncem dosavadních styků: Rokycana i pak byl u krále přímlovčím svých někdejších následníků, kteří v rozhodné chvíli našli v sobě více odvahy k důslednosti než jejich mistr. Kdežto srdce Rokycanu, i když nemohl s Bratry jíti, přece stále ještě s nimi sbližovalo, králi církevně politické stanovisko zakazovalo všecku povolnost k nim, jíž by byli jeho odpůrci v jeho veliké při proti němu tak využili. Jako dříve, r. 1461, tak i na konci jeho vlády pronásledování Jednoty, jež ji stálo tehdy sedm životů, plynulo ne z náboženského fanatismu, nýbrž bylo důsledkem králova vědomí veliké odpovědnosti politické.

Manifestu utrakvistickému i hotovosti zemské, u Hory se sbíhající, dostalo se mimoděk úkolu většího, než na jaký se při nich původně myslilo, úkolu obrany vlastních Čech proti vpádu Matyášovu.

Matyáš, vrátiv se do Uher, na sněmu prešpurském, kde došel schválení své protičeské politiky, toho „díla zbožného a spasitelného, nutného víře katolické a také užitečného království [uherskému]“, vymohl si nové finanční prostředky proti Jiříkovi a zařídil vše nutné k obraně své říše, ať proti sultánovi nebo proti jiným mocným nepřítelům, kdyby vpadli do země anebo kdyby jim král sám řádně nemohl odpírati. Také jiné jeho snahy, obracející se k říši německé, měly za účel, posílit jeho boj proti Jiříkovi. Při jednání tom šlo však o více než o jeho sňatek s princeznou saskou, když u Kazimíra se podobné návrhy

nepotkávaly s chladným přijetím: šlo již o plány, které v předpokladě, že Matyáš opravdu dosáhne české koruny, mířily výše. Právě s konce 1468 slyšíme zmínku Heimburkovu o jeho úmluvách s císařem, jemuž se v listopadu Matyáš zavázal, že za důchody, slíbené mu na rok ■ Rakous, bude této země chrániti proti útokům z Čech ■ Moravy, že neučiní po tu dobu s Jiříkem bez císaře smíru a že jemu uvede v poslušnost odbojné jeho poddané, ať po dobrém nebo mocí: podle Heimburka však císař, jenž se právě vydával na cestu do Říma, sliboval Matyášovi ještě daleko více, že učiní jej králem římským i císařem, sám prý chtěje se státi knězem a odevzdati mu své země. Spojíme-li se zprávou tou, v této formě ovšem zveličenou, pozdější tvrzení Matyášovo, jak prý papež i císař mu slibovali království římské, lze její jádro přijmouti tak, že si král z neurčitých narážek s obou stran takové naděje dělal. To by se dobře shodovalo i s jeho podzimním jednáním v Sasku a v Bavořích, jež mělo připravit půdu jeho spolku s knížaty německými i jejich souhlasu s jeho plánem.

Tyto plány zůstaly zatím ve vzduchu. Nesplnily se však ani české naděje, že nová válka turecká odláká Matyáše na delší dobu s českého bojiště. Když do Uher došly zprávy o pádu Konopiště i o přípravách Jiříkových u Hory k vybavení Špilberku, Matyáš, novými zprávami o Turcích nepochybně uklidněný, uznal potřebu, rychle v české válce postupovati, neměly-li býti jeho veliké nedávné oběti vyhozeny na prázdno. Již v lednu 1469 byl na Moravě, kde 19. února kapituloval Špilberk, a protože pod dojmem jeho nového tažení i leckterí jiní jeho dosavadní odpůrci se s ním smluvili, takže na Moravě nebylo již téměř proti němu odporu, podnikl Matyáš výpravu, kterou chtěl Jiříka překvapiti před dokončením jeho příprav a válku převésti do Čech. I zdálo se, že po chvilkovém zásvitu úspěchu bude pro Jiříka rok 1469 ještě osudnější než rok předešlý. Proto též nenadálý obrat, jenž pak nastal, mnohé tak překvapil, že to, co v Čechách následovalo, pokládali za smluvenou hru s Jiříkem, podle níž Matyáš se dal od něho překvapiti, aby se ctí mohl vyjíti ze zápletky, která se mu již stávala obtížnou. Než toho všeho ve skutečnosti nebylo, a ani vojenské síly Matyášovy nebyly tak malé, jak si někteří mysleli, vykládající tím smutný výsledek jeho českého tažení: také kruté pleny a zážehy vsí i městeček, jež značily jeho rychlý pochod, sotva bylo možno vykládati smluvenou hrou.

Úmyslem Matyášovým bylo, za zimy, kdy se toho nikdo nenadál, ve větším měřítku opakovati s rychlou energií, již mu dovozovala povaha jeho vojska, ze dvou třetin jízdného, co se mu loni tak dobře podařilo s Viktorinem v Třebíči. Tenkrátě však sám vběhl v past. Již přepadení Chrudimě se Zdeňkovi ze Šternberka nepodařilo, ani zrada hradu Lichtenburka, a dokonce již byl zmařen plán, proniknouti k stříbrné pokladnici Jiříkově, k Hoře. Jiřík od Hory vyšel Matyášovi vstříc, podporován jsa lidem, se všech stran se k obraně sbírajícím, a pod Železnými horami u Vilémova byl Matyáš s celým vojskem ob-

klíčen. Co zmohla jeho skvělá „vojska“, jaké prý nebylo viděti od lidské paměti, proti neschůdným, zasněženým horám, v nichž narychlo učiněné zásěky byly osazeny bojechtivým lidem, toužícím pomstíti krutost jeho válčení a „rohy mu sraziti“! Jiřík tak se svou pěchotou, již místní poměry podávaly neocenitelné výhody, měl svého bývalého zetě úplně v rukou.

Jak bezohledně by byl využil podobné situace Matyáš! Než Jiřík proti všemu očekávání lidu, hořícího po boji, povolil tu spíše hlasu střízlivého rozumu než hněvivé vášně. Jeho umírněnost i ochota k jednání projevila se nyní, kdy vahadlo štěstí se zcela naklonilo na jeho stranu, až v škodlivé přílišnosti, jako by se byl štěstí svého bál a ostýchal se ho užiti. Zde opravdu se ukázal velkodušným knížetem pokoje, jenž se válce jako nutnému zlu vyhnul, bylo-li to jen možno. Několikahodinný důvěrný hovor s Matyášem v jizbě polospálené chalupy v Ouhrově 27. února zdál se mu podávati dostatečnou záruku smíru s ním i všech plánů s tím spojených. Jiřík se tu rozhodně mylil, dávaje se příliš daleko vésti svým přáním pokoje a dohody i líbeznou v nouzi ochotou lstivého a bezohledného soupeře; zašel zde příliš v důvěře, že nepřítel, jemuž se tolik povoluje, bude se cítiti mravně zavázaným, že prostě lidský cit zde smaže všechny bývalé rozpory a předpojetí a vytvoří pevnější pouta, než jaká mohou vytvořiti listiny a diplomatické záruky. Hned tehdy u pozorovatelů tohoto překvapujícího děje, kde se nepřítel, vydaný na milost a nemilost, propouští beze vší škody ze situace nejzoufalejší, pronikalo mínění, že Jiřík se dal oklamati. Lze pochopiti, že nebylo užito listin o vyjednaných podmínkách z ohledu na Matyáše, jenž, chtěl-li kurii příznivě naladiti k návrhům, kterých se měl zastávati, nemohl formálně Jiříka titulovati jako krále a tak jej jím uznati přes nálezy papežský. Tížeji lze však chápati, proč si Jiřík nevymohl žádných záruk, na př. vydání předních pevností v zemích vedlejších alespoň věrné ruce Kazimírově, jimiž by byl prakticky vyvážil své předešlé ztráty. Jiřík takto kromě výhledů, které otvíral jeho ctižádosti, mohl jen spoléhati na mravní závazky Matyášovy, což bylo při povaze církevní praxe ke kacířům, odpírající platnosti všem závazkům, jim učiněným, již předem povážlivé.

Co bylo v Ouhrově důvěrně smluveno, lze se jen domýšleti v souvislosti s dalšími událostmi. Matyáš nepochybně slíbil, že se zasadí jak o vyrovnaní sporu církevního na půdě kompaktat, tak o odstranění sporu s jednotou, jistě s příslušným ohledem na únorový sněm z r. 1467 i s vrácením všech výbojů. Než Jiřík, hledě k sobě připoutati Matyáše svazky, které by pomohly zapomenouti na podmínky, samozřejmě ukládané přemoženému soupeři, souhlasil s jeho plány o římském království, jimiž Matyáš chtěl vstoupiti na místo, jehož se dříve domáhal on sám. Co ještě nedávno bylo spojováno s úmysly, Jiříkovi nepřátelskými, o to se nyní mělo jednati s jeho pomocí. Bylo při tom více neurčitých možností, které nestačily vyvážit cenu konkrétních ústupků, jimž se Matyáš dovedl vyhnouti a na něž Jiřík nenaléhal. V celku Matyáš se

z osudné situace prostě „vysliboval“, jak si později Jiřík stěžoval, pykaje za svou ochotu, věřit slovu královskému.

Dojem z obratu vilémovského byl různý podle povahy těch, o něž při tom šlo. U strany kuriální bylo nejprve zděšení. V první chvíli se ani nemohlo uvěřiti v pravdu zdrcujících zpráv, ale nálada se uklidňovala, když nabývalo vrchu vědomí, že Matyáš neučinil při tom závazků, které by se při jeho dobré vůli nedaly odčiniti. Naopak utraktivisté, nechápající politiku královskou, jež beze všeho prospěchu propouští protivníka z jisté jeho pohromy, z vítězných nadějí se ocítali v úplném rozčarování nespokojenosti. U ostatních přímo interesovaných současníků, stejně s kurií, byl prvním dojmem strach, ať šlo o jednotu nebo o císaře, jenž přes nedávné ochranné úmluvy s Matyášem cítil se býti vydán nebezpečí nových českých útoků. I na dvoře polském musily vzniknouti obavy, že cena, která se mu zdála již tak blízkou, smlouvami vilémovskými mu uklouzá a že svou přílišnou zdrželivostí se přediplo-matisoval.

V blízkou i v dále se ustalovalo mínění, že česká válka se blíží ke konci; jestliže na sněmu řezenském, současném s výpravou Matyášovou, znovu se vrátil návrh výpravy říšské proti Jiříkovi, zprávy o Vilémově jej zmrazily nadobro. Benátčanům pod zorným úhlem vilémovským připadal celý podnik Matyášův proti Jiříkovi jako věc „zhola nemožná“, a důsledek toho se objevil i v jejich narážkách u kurie, že by bylo lépe, obrátiti zase Matyáše proti Turkům. Lze věřiti, že jak u neutrálních knížat německých, tak i ve vedlejších zemích korunních, kde stále bylo dosti živlů, s tesknou touhou pohlízejících v poklidnou dobu před válkou, v níž byli jen mocným nátlakem kuriálním zataženi — působily události vilémovské dojmem silného ulehčení a že nálada, Jiříkovi příznivá, opět se vzpružila, ne bez žalob na postup kurie.

Za průměří byl v dubnu sjezd obou králů mezi jejich sídly Olomoucí a Šternberkem, jenž brzo ukázal, že vládne tu již jiná nálada, než u Viléma. Naznačovala to nejen naprostá odmítavost obou legátů papežských, Rudolfa i Rovarely, kteří, i když zdánlivě povolovali, přece kladli podmínky, Jiříkovi nepřijatelné, nýbrž i zpupná neústupnost Zdeňka ze Šternberka, vystupující při osobním jeho setkání s Jiříkem způsobem velmi urážlivým. Matyášovi bylo již asi tehdy známo, že Hohenzollerové nejví sympatií pro plán jeho římského království. Ti svými námitkami, že se císař sám sotva vlády vzdá a že kurfiřti by neradi měli Neněmce za krále nebo za císaře, mluvili i za jiné. Tak, třeba styky Matyášovy s Wittelsbachy nabývaly důvěrnějšího rázu ■ třebaže se dosud nevrátil posel Jiříkův z Francie, kde též měl o věc tu jednati, byl pokus Jiříkův, dopomoci Matyášovi na trůn německý, beznadějný. Matyáš, jenž příkrou energii dovedl, kde toho bylo třeba, zakrýti lehkým, zdvořilým tónem, vedl si tak ovšem i při dubnovém jednání s Jiříkem, udržuje v něm probuzenou jednou důvěru ve shodu s kurií přes všecek nepřítivný dojem neústupnosti.

legátů. Avšak jednání to bylo mu již jen vnější záminkou, aby, užívaje styku s Jiříkem jako účinné formy nátlaku, dovedl zástupce kuriální i jednotníky, kam sám chtěl.

Vedle oficielního jednání s Jiříkem běželo rovnoběžné pásmo tajné s jednotou, jímž přímo již Matyáš mířil k volbě za krále českého, třebaš ještě nedávno v Řezně — ne zcela ■ úspěchem — jeho zástupci ujišťovali, že není to naprosto motivem jeho zasažení v český spor. Ponecháváje i své české straníky v úplné nejistotě o vlastních úmyslech při jednání s Jiříkem, nezmeškal využití tísně jejich i kurie a dovedl při tom dodati věci zdání, jako by podnět k splnění jeho nejbližší tužby, jež i bez Jiříkovy pomoci ho měla pak vésti ještě výše — vycházel nikoli od něho sama, nýbrž od jednotníků. Legát Rudolf, Zdeněk i Tas náleželi k hlavním odpůrcům jeho volby. A tak, když mu byla od nich přímo učiněna nabídka, mohl Matyáš ještě klásti podmínky, aby mu kromě vlastních závazků i z Němec ještě vyjednali vydatnou pomoc vojenskou nebo ještě lépe finanční; nakonec ovšem, aby přílišnými nároky si jich neodradil, musil se místo určitých summ spokojiti prostě se sliby, že všichni učiní podle své možnosti.

Se stranou Jiříkovou se nepřestalo jednati, ani když Jiřík 22. dubna ze Šternberka odejel, a smluveno s jeho zástupci příměří — zase z formálních důvodů jen ústně — do Nového roku 1470 přes to, že legáti všechny české návrhy v příčině náboženské zamítli. Poslové polští, kteří na cestě do Říma se zastavili i na sjezdu obou králů, obě strany sice varovali, aby se nic nestalo na újmu práv jagellovských na trůn český. Avšak již dva dny po ohlášení příměří přikročili páni 3. května v biskupském kostele olomouckém k volbě Matyášově, při čemž opět, jako kdysi r. 1458, připadla Zdenkovi ze Šternberka první úloha. Než jaký rozdíl mezi volbou první, nastolující české národní království, a mezi volbou o 11 let později, která, ne již z vůle národní, nýbrž podle přání menšího, třebaš mocného zlomku stavovského, chtěla na trůn uvésti cizince, byť znalostí jazyka i jinak blízkého českým kruhům panským!

Obě strany, král i páni, byly ■ tímto dokonáním loňských smluv přešpurských spokojeny. Byly tím k sobě pevně připoutány: jednota nemusila se báti, že případnou dohodou Matyášovou ■ Jiříkem bude tomuto vydána, a Matyáš dosáhl, čeho si přál již od počátku procesů papežských proti Jiříkovi. Než kromě titulu a zvýšené autority vůči svým spojencům, kteří se takto z chráněnců stávali jeho poddanými, jímž lze již prostě poroučeti, vlastní moc Matyášova se volebním aktem valně nezvětšila. Naopak Matyáš tímto rozhodným vyjasněním, jež zaplašovalo všechny pochybnosti o jeho cílech, vyhnal spor s Jiříkem na ostří, vydráždil nanejvýš energii odpůrcovu, a boj o korunu, nyní již těžko smířitelný, teprve se plně rozvinul. K rozhodnutí tak dozrával i poměr neutrálních dosud činitelů, kteří musili voliti mezi králem pražským a olomouckým, mezi nimi zvláště Polska. Bylo více než pochybno, zda význam

volby bude v rovnováze s těmito jejími následky, Matyášovi většinou nepříznivými.

V Čechách hořká ironie, vyplývající z dojmu urážlivé křivdy, avšak i ■ energického odhodlání k odporu, glossovala volbu olomouckou. Bylo to již naznačeno poznámkou Jiříkovou k poslům polským, když tito, s hněvem ■ Olomouce odešedše, v Uničově mu oznamovali, že chystá se k volbě — že by pak dal zvoliti v Praze ještě čtyři krále, totiž syny Kazimírovy, takže by potom Čechy měly šest králů. A králi volba připadala jako „směšná věc“ a „hra“ Zdeňka i „jeho společnosti“, i když o této novině uslyšel jako o skutečnosti. Matyáš, jenž v této hříčce nachází své potěšení, má podle Jiříka při tom postavení, podobné těm, kdo se zvou králi uherskými a jerusalemskými a jimi nejsou (to je narážka na císaře). Ohlas tohoto pohrdlivého cenění zaznívá i ve vypravování letopiscově, jak prý král „Valach“ své panské voliče podělil „úřady směšnými přieliš velmi“: „ale tomu králi trudno do Prahy bieše přijeti, ani na Karlštejn, aby koruny české sobě dobuda, i mohl se pravě králem českým a ne lživě psáti.“ Při tom páni se kladou v české veřejnosti na touž mravní úroveň s Matyášem, šlapajícím právě tak bezohledně, jako oni, věrnost slovu; zvoliliť prý si ho, zrádně se k Jiříkovi zachovavše, „aby tudy omluvu měli, že vedle svého pána činie, co činie“, „aby nevěrní s nevěrnými byli, až bohda ■ králem tím zahynú“. Maďar se činem Matyášovým stal českým utrakvistům, ale i leckterým katolíkům, typem věrolomnosti, „neb Uhři víry žádnému neradi držie,“ v stejném smyslu, jako o rok dříve právě s ohledem na jednotu panskou Albrecht Braniborský připomínal svému bratru Fridrichovi, když šlo o jeho kandidaturu na trůn český, heslo: „Non est fides Bohemo“. A jako těžká výtka době proradné, zní tehdy trpká slova Heimburkova: „Víra a přísaha jsou žertem, věrnost a čest jsou asi tolik, jako přátí dobré jitro.“

V Polsku Dlugoš přímo pokládal volbu olomouckou za zločin na synech Kazimírových; jím si Matyáš sám splétá příští záhubu, touže vládnouti lidu, jemu nanejvýš nepřátelskému, jenž mu bude — a zde je narážka na smrt Ladislavovu — o život ukládati, jakými jen bude moci lstmi a jedy. Než ani v Němcích neučinila volba („Osterspiel“) dobrého dojmu. Kdo, píše brzo potom Albrecht Braniborský Jiříkovi, bude Matyášovi pomáhati v boji o korunu? V Němcích prý jsou raději, sedí-li na českém trůně Čech, než aby tam seděl Maďar: jen kdyby mohl býti Jiřík s papežem usmířen, vše ostatní by se již spravilo!

Ani kurie sama nebyla volbou potěšena. Hned v Olomouci, když o ni šlo, byl legát Rovarella v rozpacích, svaluje všechnu odpovědnost na druhého legáta, Rudolfa. Potvrzení Matyášovo za krále českého od kurie se protáhlo až do r. 1471, když byl již Jiřík mrtev, protože papež přímým jeho uznáním nechtěl ještě více podrážditi Kazimíra, omlouvaje se, že nebylo jeho přáním, aby králem českým byl Matyáš. To se neobešlo beze zmatku mezi přívrženci Matyá-

šovými. Od Heimburka dokonce slyšíme, že úmyslem papežským, když se ne-
dařily pokusy, získati Polsko proti Jiříkovi, byla jistá obnova plánu s počátku
válek husitských, roztrhati totiž český stát na více knížectví a hrabství, z nichž
však žádnému by nepřipadl titul královský. Třeba přiznati, že, třebas o tom
nic bližšího nevíme, bylo by takové rozdrobení státu českého opravdu největ-
ším ziskem Říma i spojeného s ním císaře, jenž beztoho byl podezříván, že při
svém nedávném pobytu v Římě jednal o přenesení kurfiřtství s Čech na
Rakousy — a bylo by největší pohromou utrakvismu a s ním češství vůbec.
K čemu jinde, na př. ochranou Vratislavě, činila kurie náběhy, zde by se
splnilo měrou vrchovatou.

Pro Jiříka se volbou olomouckou dostavila nutnost, naplnouti všecky síly,
užiti všech obranných prostředků proti muži, jenž ■ ním hrál tak hanebnou
hru. Jiřík (jak praví Heimburk) se přesvědčil, že pokoje nedosáhne ani trpěli-
vostí, ani dobrotou, nýbrž že si jej musí vybojovati. Válka tím nutně nabý-
vala energičtějšího rozmachu, třebas ani definitivní odvrát katolického pan-
stva nezvrátil Jiříkovu dosavadní politiku náboženskou: v září na sněmu
znovu král prohlásil, že obě strany náboženské zachová při jejich právech.
Věřil-li Matyáš, že příměří, do konce roku smluvené, i po volbě potrvá, velmi
se mýlil: přípravy Jiříkovy k dalšímu zápasu byly rozsáhlé, vojenské i diplo-
matické.

Právem předpokládaje, že Kazimír již nevystačí se svou methodou odkláda-
vého diplomatisování, Jiřík se již na sněmu červnovém postaral, aby stavové
schválili jeho loňskou nabídku trůnu Kazimírovi prvorozenci Vladislavovi.
Nemělo to však býti prosté vzdání vůli jagellovské. Jiřík i sněm ■ tím spojo-
vali i řadu podmínek k zajištění práv náboženských i stavovských, k zaručení
celistvosti državy státní i k zabezpečení práv rodiny Jiříkovy na její jmění i po-
stavení knížecí: mezi ně náležel i článek, že ještě před korunovací mladý král,
jenž měl ovšem nastoupiti až po smrti Jiříkově, vezme si dceru Jiříkovu Lud-
milu, zasnoubenou kdysi synovi Ludvíka Bavorského, takže alespoň tímto způ-
sobem by rodina Jiříkova zůstala ve styku ■ trůnem. Právě však tato podmínka,
jíž měl král býti intimněji spojen s českým i utrakvistickým prostředím, na-
razila v Polsku na odpor.

I r. 1469 se časově skoro opět setkal toto jednání Jiříkovo s jednáním jed-
noty, jejíž poslové v Krakově v červnu měli ne právě příjemný úkol, přesvěd-
čiti Kazimíra, že volba olomoucká byla pro ni nutností a neobrací se proti Pol-
sku. Za nových okolností smír nároků polských se zájmy Matyášovými mohl se
státi jen obnovou návrhu sňatku dcery Kazimírovy s Matyášem. Proto odpov-
ěď králova nemohla býti než chladná a jeho mínění se nezměnilo, ani když
zástupci panští pod dojmem zpráv o volbě Vladislavově na sněmu českém,
přízpůsobující se novým okolnostem, jež jim samým nebyly tak proti mysli,
jak by se zdálo, neboť opravdových sympatií k Matyášovi bylo u pánů málo,

hledali v tom posílení svých návrhů o sňatku, naznačující možnost resignace Matyášovy na volbu olomouckou v tom případě, kdyby Jiřík dal řádnou záruku upřímnosti svých úmyslů — zde se tedy záruka žádala — vydáním Polákům Prahy a Karlštejna.

Obrat v dosavadní politice polské zdál se hned již nastávati rozkazem královským, aby se chystala veřejná hotovost. Ke svým dotazům pak znepokojený tím Matyáš dostal nevlídnou odpověď, že Kazimír není nikomu ze svých činů odpověden, leč jen svým stavům. Než i tehdy obrat byl jen zdánlivý. Ohledy politické sice na dvoře polském převládly proti námitkám strany církevní a ta musila učiniti ústupky i v příčině interdiktu, jenž měl původně býti za přítomnosti poslů českých v Radomi, kde se jim dostalo slyšení, zachován: to však bylo přece jen významu formálního, ježto přes to, že zásadně byl návrh český přijat, vlastní rozhodnutí bylo opět odloženo až k návratu poselstva římského. Ke skutečné intervenci branné ani tehdy nebylo v Polsku chuti — vpády tatarské byly tu jen částečným vysvětlením — a důvěřivé naděje, že zasažení polské bude podnětem k tomu, aby se Matyáš stal jen tím, čím byli jeho předci, předbíhaly daleko vývoj poměrů. Kazimír se sám nepřiblížil ani požadavkům, s nimiž znovu přišlo skvělé poselstvo české: Jiřík, jenž od pražského sněmu záříjového dostal plnou moc k jednání, učinil v nich pouze ten ústupek, že by Vladislav mohl býti korunován ještě za jeho života, avšak vláda Jiříkova až do smrti i sňatek s jeho dcerou nezmizely z českého programu. Se strany polské se jen opětovaly odklady a poselstva na všechny strany, i když přijel příštího roku v květnu legát Alexander z Forli, opět podáváje staré návrhy o sňatku Matyášově s princeznou polskou a o branném zakročení proti Jiříkovi.

Současně s těmito pokusy o unii s Polskem politika Jiříkova se zabývala přeměnou plánu o římském království: místo Matyášovo v něm zaujal vévoda burgundský Karel Smělý. Pro Jiříka byl to jistou měrou doplněk jeho jednání s Polskem, neboť kromě toho, že tak chtěl si zjednatí oporu proti koalici papeže, císaře i Matyáše, pomýšlel při tom i na budoucnost své rodiny, neboť, jak pravil jednatel jeho v té věci, Jiří ze Steinu, „on jinak nedoufá, že své syny zachová při jejich knížecích hodnostech a svobodách, leč proměnou v říši.”

Jiřík se netajil, že splnění plánu si po případě vyžádá těžkých obětí: aby získal Hohenzollery a Wettiny, o jejichž odpor se ztroskotaly jeho pokusy r. 1461 i nedávný o kandidaturu Matyášovu, smířoval se i s myšlenkou, postoupiti Dolní Lužici nebo Chebsko Hohenzollerům a Horní Lužici Wettinům. To byl špatný důsledek odporu panské jednoty, že koruně české hrozily zde ztráty, jež ještě před krátkou dobou právě Jiříkova vláda zdála se rozhodně vylučovati. Ve Slezsku, kde právě rodinné zájmy Jiříkovy měly i dále udržovati souvislost s korunou, bylo ovšem jinak. Aby se ve veliké při zachovala podstata, kmen státu, jevila se potřeba, obětovati část beztoho skoro již ztracenou.

Jiřík by tak byl zastavil i stále postupující rozklad neutrality obou rodů knížecích, o jejichž přátelství se v touž dobu ucházel i Matyáš, rovněž jim nabízející rozšíření jejich državy rodové na útraty české koruny, a jež — Wettinové více než Hohenzollerové — se stále více blížily stanovisku císařskému; válce s Jiříkem, uznávali knížata, třeba se vyhýbati, pokud možno, dojde-li však na ostří, nelze pro čest i svědomí se oddělit od papeže, císaře i ostatních knížat. Wettinové se též tehdy již značně přátelili s bavorskými plány spolku knížecího proti Jiříkovi, jimž se Hohenzollerové dosud vzpírali — přece však ne tak, aby již zcela Jiříka obětovali.

Nový plán Jiříkův o království římském byl zajímavý i tím, že nebyl ani v protivě se zájmy císařovými. Jiřík přistupoval jen k jiné strany k věci, o kterou měl i císař živý zájem a která před dvěma lety (r. 1467) měla býti Burgundsku cenou, nabízenou od kurie i od císaře za jeho účast na válce proti Jiříkovi; r. 1469 za jednání s bratrancem císařovým Zikmundem Tyrolským o jeden z oněch návrhů sňatku mezi rodem habsburským a burgundským, jež se již několikráte vynořily — tehdy šlo o prince Maxmiliána a dědičku Karlovi Marii — Karel Smělý kladl též za podmínku, že mu císař dopomůže ke království římskému i k nástupnictví v říši po své smrti. Císař sám brzy věděl o úmyslu Jiříkově, neboť Stein, Jiříkův zástupce na dvoře burgundském, zatím co druhý jednatel český Jan Špan a Barnštejna jel v téže věci znovu do Francie k Ludvíkovi XI., byl od Karla pověřen, aby o plánu Jiříkově jednal i s burgundským spojencem Zikmundem Tyrolským.

Ač Jiřík se o věc tuto silně zasazoval, jsa hotov, dáti Karlovi i jednoho ze synů svých v rukojemství, přece nebylo tehdy lepších výsledků než dříve. Ve Francii po scénách peronnských z r. 1468 bylo těžko počítati na nějakou podporu českých plánů přes to, že se zajetím kardinála Jana de Balue zmizela jejich hlavní dříve překážka. Ludvík XI. sice hrozil r. 1468 i 1469 papeži koncilem, stejně jako současně jím hrozil i Karel Smělý. Než u tohoto byla to jen chvilková nálada, jež nezrušila starých tradic burgundských vůči stolici papežské, a na Francii, šlo-li Jiříkovi vážně o projekt burgundský, v podstatě mu nezáleželo, byť i tak, pomocí Ludvíkovou, bylo by tehdy snad opravdu mohlo dojít ke koncilu, jenž stále zůstával významným požadavkem české politiky. V Němcích pak, kde byl v příčině plánu burgundského vlastní kořen situace, nebylo tehdy ani pro koncil, ani pro burgundskou kandidaturu příznivé nálady přes oběti, jež Jiřík byl hotov přinést, a to bylo rozhodující. Byla-li však akce burgundská bez výsledku, přece Jiříkovi otvírala opět cestu k císaři, kde, jako dříve, mohl býti klíč k obratu v říši i v Římě.

Císař již cítil, že se v české válce zmylil, a v jeho radě nescházelo již závažných hlasů, ať raději opět hledá shody s Jiříkem, neboť Čechové jsou lidštější než Maďaři. S tím asi souvisela i jízda mladého zetě Jiříkova Albrechta Saského ke dvoru císařskému. Trebas však zatím sblížení ještě nenastalo, přece

se císař přes všechny styky s Matyášem proti Jiříkovi nijak neexponoval ■ ani nemohl, maje sám již delší dobu nové obtíže ve svých zemích s odbojem stavovským, jenž tehdy byl vyznačen jménem Ondřeje Baumkirchera. Ten sice užíval i českých žoldněrů, ale jeho odboj nebyl v přímé souvislosti s Jiříkem; naopak, jeho poměr k Matyášovi, jehož byl též lenníkem, vyvolával stížnosti císařovy, že Matyáš trpí, aby si Baumkircher mohl ze severu opatřiti posily českých žoldněrů: teprve, když Matyáš novým vzplanutím války české opět více císaře potřeboval, dovedl rychle zjednatí příměří. U císaře ■ toho zbylo mocné podráždění, jako by Matyáš chtěl hráti v jeho zemích podobnou úlohu, jako nedávno Jiřík. Aby z této nálady, Jiříkovi dosti příznivé, mohlo býti více, bylo třeba nových nárazů; záleželo tu též na jeho vojenské situaci.

Jiřík i jeho strana nějaký čas jako by byli volbu olomouckou ignorovali, nikoli však jejich důsledků, ražení nové mince i Matyášova vybízení stavů zemí českých k poslušnosti, pod jehož hrozivým důrazem mu pak ve Vratislavi, kam v květnu přijel, skládali hold knížata i stavové slezští a lužičtí, byť ne s radostí a ne hned. První věc dala podnět Jiříkovi, aby na sněmu červnovém opatřil nápravu mince po způsobu někdy Václava IV., což byla nákladná sice, avšak záslužná a lidem velmi ceněná reakce proti špatné minci Matyášově, na niž záhy bylo naříkáno; druhá věc vyvolala se strany panských přívrženců Jiříkových trpký list (z péra Heimburkova) Matyášovi o věrnosti slovu danému, byť i spojeno bylo s pouhým rukoudáním, s nímž prý se jeho výzvy k holdování těžko snášejí. Více než to působilo však naň Jiříkovo vyhlášení veřejné hotovosti z 29. června a opovědné listy Viktorinovy, znamení, že příměří je přerušeno a nová válka se začíná.

Současně hrozilo Matyášovi nebezpečí, že, co nedávno záludně nastrojil Jiříkovi v Olomouci, bude se opakovati proti němu v Uhrách. V období ■ Baumkircherem vypukl znovu i stavovský odboj v Uhrách pod Mikulášem Vardaiem, k němuž se přidali i hrabata z Pezinku, a neurčitá narážka Heimburkova, že mohlo by to býti k veliké cti principi Jindřichovi, dává tušiti spojitost toho s případnou českou kandidaturou. Byla to reakce proti západnické politice Matyášově, vysilující se na bojištích moravských, zatím co toho roku Uhry musily snést dva ničivé vpády turecké, z nichž první, květnový, zasáhl přes Chorvatsko i do zemí císařských až k Lublani. Postavení Matyášovo mohlo býti ještě horší, kdyby byl nastal dvojí útok na Uhry, jak se v Praze čekalo, jednak s východu od Polska Multanskem, jednak se strany české Moravou pod knížetem Jindřichem, jemuž by byl přidán k ruce nějaký zkušený hejtman. Než to se nestalo. První plán se omezil jen na vpád Štěpána Multanského s 1800 jezdci do Sedmihrad, zatím co Matyáš přijímal ve Vratislavi hold nových poddaných, a k druhému zatím také nedošlo, protože ani odboj Vardaiův neměl delšího trvání. Bylo to alespoň důraznou výstrahou, co by mohla unie česko-polská znamenati. Pro národní ideu českou se tím na Slovensku opět otvírala

možnost, jež před tím v letech padesátých a ještě na počátku let šedesátých měla v Jiskrovi a v českém „bratrstvu“ na Slovensku tak blízko k splnění, kdyby se bylo dospělo k jasnému uvědomění politicko-národnímu, kdyby od expanse vojenské i náboženské, od probuzení citů vzájemnosti národnostní i náboženské, bylo se přešlo i k důsledkům politickým ■ napravila se tak ona staletá neblahá rozluka, dělicí kmen československý na dvě politické sféry. Bohužel, ani tehdy s jedinou výjimkou Jiříkovou, o níž se stane ještě zmínka, nezasvitla jiskérka, svědčící, ať na české nebo slovenské straně, o tom, že by kdo myslil na tyto možnosti. Za pomoci polské bylo by to bývalo tím snazší.

Nečekané pokračování ve válce — Vratislavští v ničem neodůvodněné důvěře v trvání příměří po volbě olomoucké ze šetrnosti rozpustili své žoldnéře — vystavilo Slezsko přes delší pobyt Matyášův ve Vratislavi nájezdům odvázných posádek Jiříkových, kladské pod hejtmanem Hanušem Velflem z Varnsdorfu i opavské pod Bernartem Bírkou ■ Násilí: těm na druhé straně byl obdobou Matyášův rotmistr František z Háje, obsadiv Broumov a vyjízďže odtud na plen do Hradecka. Matyáš tak byl donucen k rychlému sbírání vojska proti Viktorinovi. Lehkomyslná nedbalost tohoto mladého vůdce zadala Čechům hned na počátku nového zápasu citelnou ztrátu. Viktorin vběhl skoro sám v nástrahy při jednání se svým svatem, nejvyšším maršálkem Jindřichem z Lipého, v městečku Veselí blíže Hradiště, kde byl náhle, jako někdy v Třebíči, obklíčen a při pokusu o prosekání zajat (27. června) a do Uher odvezen. Nehledíc však k několika stům lidu, při tom zajatého neb zahubeného, toto zrádné zjetí, z něhož Matyáš a pan maršálek nedošli mnoho chvály ani na straně uherské, způsobilo, jak přiznává Heimburk, větší bolest otci než škodu zájmům obecným, neboť, kdyby prý byl Jiřík v předcházejících letech vedl hned válku více s pomocí zkušených hejtmanů, jako činil od té doby, byl by se mohl uvarovati mnoha škod: Jiřík, ještě více tím rozjitřený proti zrádnému nepříteli, zůstal neoblomný, a tak špatný ten začátek nestal se symbolem další války, jež byla vedena s nezvyklou energií.

Hned v červenci obleženy zajícovské hrady v Boleslavsku s výjimkou Trosek a současně i více jiných panských hradů v Loketsku. Tažení Jindřichovo, vedle něhož stál hejtman Mikuláš Střela z Rokyc, vpádem Lužičanů a Slezáků, kteří chtěli vybaviti hrady pánům Zajícům, avšak, sotva do Čech přišli, již pověsti o českém vojsku dali se pohnouti k návratu, dostalo jiný směr: místo na Moravu obrátilo se do Horní Lužice k Žitavě, jež by byla málem padla v českou moc, ■ odtud přes Lubaň do Slez k Lehnici a levým Poodřím až k Nise a Opavě. Byla to se svými pleny ■ holdy, celý téměř měsíc trvajícimi, opět veliká rejsa ve slohu oněch z války husitské, na něž si Slezsko dosud s rozechvěním vzpomínalo. Hned v říjnu Jindřich se zesíleným vojskem nejen protrhl uher-
ský kordon u Hradiště a město znova zásobil i jeho posádku rozmnožil, nýbrž

i mezi Hradištěm a Uherským Brodem porazil vojsko Matyášovo — přítomnost králova toho nezabránila — a vrazil do Uher poplenil střední Pováží.

Úspěchy ty měly neobyčejný vliv na veřejné mínění jak v zemích českých, tak v sousedství. Zlá kletba, jež loni Jiříka tížila, jako by odvanula! Síla odhodlání, nebojící se obětí ani ohledů, působila sugestivně na mdlé a váhavé přívržence, takže strana Jiříkova zdvíhala zase hlavu u větší důvěře a sebevědomí, zatím co odpůrci se přesvědčovali, že volba olomoucká jim nepomohla, ale spíše obtíž přidala. Bylo více slyšeti o příměřích se strany jednoty, při čemž nepůsobila jen okamžitá tíseň, jako u Jana ■ Hasenburka, chtějícího tak zachrániti tvrdou svou Kost, nýbrž i nechut nad prostředky, od Matyáše užívanými, jako při zajetí Viktorinově. Jednota, většinou odkázaná jen na vlastní síly, bez pomoci od Matyáše i kurie — peníze z Vlach do Němec dostati bylo podle Heimburka těžší, než řeku vésti přes hory — začínala se rozkládati.

Na náladu Slezáků kromě holdů nepřátelských nemálo působilo, když viděli, jak duchovní, kteří dříve kaceřovali každého, kdo vstoupil s kacíři v úmluvu, nyní sami ze svých zboží Čechům odváděli výpalné, vyhýbajíce se za to všem platům na vydání veřejná. Ze škod vznikala pozdní lítost nad celou pří, a zvláště tam, kde se hned na začátku k válce přistupovalo s nechutí, jako u šlechty v Horní Lužici i v knížectví svídnickém a javorském, stále lákavěji ožívala náklonnost, vrátiti se v poslušenství Jiříkovo a tak vyváznouti z béd válečných. Ani pyšní Vratislavští neunikli této náladě mírové, když bouře, již tak horlivě pomáhali rozpoutati, bila do nich. I legát Rudolf s lítostí uznával omyly, jež jsou vinny jejich neštěstím, a nejbouřlivější kazatelé vratislavští, nyní zmlklí, s úžasem viděli ze setby své vzrůstati osení, jakého se nenadáli.

Církevní zákazy ztrácely svou působivost vůči neúprosné skutečnosti a nemírnost v užívání církevních trestů vzbouzela ošklivost i u katolíků. Církev sice jim ukládala povinnosti, jež byly nad jejich síly, vháněje je v zápas se životními jejich podmínkami, zvláště tam, kde se živel katolický i utraktivistický prolínaly a kde poměr vrchnosti k poddaným i vzájemné vztahy příbuzenské byly těmito zřeteli určovány — avšak její vlastní představitelé, kněží, nechovali se tak, aby sami v tísní poměrů byli vzory svým věřícím. Hrozby odepřením desátků, násilím, vyhnáním i smrtí obměkčovaly kněží, a zvláště řádové duchovenstvo málo dbalo interdiktů a jiných zákazů. Představení církevní byli zoufalí, nevědouce, co činiti v této zmatené spleti; nástupce zemřelého administrátora Hilaria Hanuš z Kolovrat otevřeně se přiznával legátovi Rudolfovi, že není s to, aby splnil jeho vůli: „Co jednomu se líbí, druhému se nelíbí; já zavírám, vy otvíráte.“ A prosil za přesné informace, anebo aby ho legát zbavil těžkého břemene.

Tak bylo v zemích českých, ale podobný obrat nastával i v sousedství, jak

výmluvně ukazovalo silné ochlazení horlivosti křižácké, takže od roku 1469 o vpádech křižáckých zmínky mizejí. Na dvoře pražském, ne bezdůvodně, zavládal optimismus, zvláště když jak ode dvora císařského, tak z Říma přicházely zprávy příznivé. Vilémov i vzepětí energie královny po volbě olomoucké nezůstaly bez účinku. Poznávalo se, že zbraní se proti Čechům nepořídí, neboť vlastní základna moci Jiříkovy, Čechy samy, zůstávala pevná a sílu její bylo možno dobře oceniti podle rozsáhlých a úspěšných akcí z r. 1469. Vznikala nálada, jako za válek husitských před jednáním basilejským: kromě Matyáše se již nenajde knížete, kdo by zdvihl meč proti Jiříkovi. I mocný Matyáš viděl, že jeho úspěchy byly pomíjivé a že stačilo by ještě několik nehod, aby zmizely docela. Není pochyby, že ani legát Rudolf kurii nesmlčel svých pochybností, vzbuzených silným dojmem neúspěchů, jež ho nutily, hleděti na český spor pod jiným úhlem než dříve. I nebylo divu, že též v Římě se mírnila nesmiřitelná nálada a že tu vznikala ochota k jinému řešení. Nebylo proto bez významu, že právě v té chvíli (6. prosince 1469), kdy se kurie ocitla na této křižovatce, zemřel v Římě vlastní představitel kuriálního odporu proti Jiříkovi, kardinál Karvajal. Nebylo, kdo by ho nahradil, kdo by na základě zaujatosti, tak životně prohloubené, o české otázce soudil jako o hlavní otázce prestiže církevního i papežského. Z věci víry se stávala věc politická. Stal se omyl a bylo lépe, když, zvláště s polské strany, nescházelo podnětů, ustoupiti včas a maskovati ústup smířlivostí, po případě i na základě nenáviděných kompaktat. Tyto možnosti nacházely obránce i v kollegiu kardinálském. Snad ze zářijového sněmu se stal od českých stavů katolických nový přímluvný pokus v Římě, jenž dal králi podnět ke styku s jedním z kardinálů. Je pochopitelné, že kurie jen rozpačitě nastupovala svůj ústup. Jestliže však legát Alexander z Forli při svém poslání polském poznamenal, že, kdyby toho žádal prospěch Kazimírův, jel by i k Jiříkovi — bylo to již naznačením nové cesty.

Dříve i dále v té příčině než kurie pokročil císař. Jeho zkušenosti z druhé cesty římské ho poučily, jak u kurie přes velika slova a slavnostní zařikávání rozhodují jiné zájmy než o spor český nebo o válku tureckou, stejně jako Vilémov byl mu dokladem české nezdolnosti. Odboj Baumkircherův byl mu výstrahou před Matyášem, jehož stále zvyšující se požadavky dotýkaly se jak jeho lakoty, tak vladařského sebevědomí, ať Matyáš žádal za náhradu dosavadních výloh ve válce české, nebo chtěl, aby se císař již konečně vzdal královského titulu uherského. I u nerozhodného císaře bylo ovšem možno čekat, že důležitý obrat nepůjde cestou přímou, leč zatáčkami. K sjezdu s Matyášem na počátku října 1469, k němuž se tento tak nádherně strojil, nedošlo, a brzo potom již nacházíme jednoho z Fictumů u císaře ve Vídni jako zástupce Jiříkova. Byla to zajisté otázka kandidatury burgundské, jež sblížení toto umožnila, jak je patrné z toho, že již na počátku r. 1470 byl Fictum na cestě do Burgundska s plnou mocí Jiříkovou i císařovou — nikoli však bez přízpůso-

bení Jiříkova přáním císařským. Zdá se, že tu římská kandidatura ustupovala plánu císařovu, aby totiž Karel Smělý dostal titul královský za země, jež drží od říše; ježto pak Karel s tím nebyl spokojen, jednání s ním uvázlo, třebas ne trvale. Ziskem Jiříkovým při tom bylo, že jeho dorozumění s císařem pokročilo tak, že císař se zase ujímal staré úlohy prostřednické mezi ním a kurií, což zároveň v sobě zahrnovalo i jeho uznání Jiříka za krále. Albrecht Saský i Ota Bavorský měli jeti ještě v postě za tou příčinou do Říma. Nerušilo to dosavadních styků českopolských, naopak císař se tehdy sblížil i s Kazimírem.

V tomto spojení lze si vysvětliti Jiříkův novoroční manifest z r. 1470 ke knížatům a městům říšským jako nový podnět, aby říše znovu v jeho sporu u kurie zakročila, takže mu přísluší podobný význam, jako měl r. 1466 jeho manifest kladský a r. 1467 jeho apelace. To, co naznačoval Heimburk na rozhraní let 1466—67, že totiž nedbalostí knížat německých by mohlo dojít k odtržení českého království od říše k velikému jejímu zeslabení — to nyní ve jménu královském široce a důrazně rozváděl opět v souvislosti s českým sporem. Král znova žádá za sjezd, aby se na něm z bezdůvodných nařčení očistil, a na knížatech záleží, má-li království české, jež dosud odolalo všem svodům, které svedly jiná království k odtržení, při říši setrvati nebo se od ní odloučiti.

Zatím Matyáše neušly různé známky horšící se situace mezinárodní a on se pokusil, osobním zakročením na císaři vymoci, co se jeho poselstvům nepodařilo. Avšak únorový jeho sjezd (1470) s císařem ve Vídni přes přátelské formy vzájemného styku obou panovníků dopadl zcela proti jeho přáním. Císař byl již nakloněn k smíru s Jiříkem, a proto odmítal, třebaže s vyhýbavou zdvořilostí, Matyášovu žádost za ruku jeho dcery Kunhuty, s níž Matyáš stále ještě spojoval úmysly, podobné oněm Karla Smělého, a na jeho odpor stejně narážely i jiné požadavky Matyášovy. I odejel 11. března Matyáš z Vídně náhle, bez rozloučení s císařem.

Tímto rozchodem, jenž, ač se nestal, hlavně přičiněním Rovarellovým, ještě počátkem nepřátelství, přece zanechával po sobě nezahladitelné stopy — byl císař ještě více puzen k Jiříkovi a Kazimírovi. K tomuto poslal Rafaela Leszczyňského s návrhem sňatku mezi jejich dětmi. Ke Kazimírovi měl ovšem cestu snazší — spolek byl sjednán v říjnu — než k úplné shodě s Jiříkem, kde stále vadily rozpaky, plynoucí z poměru císařova k Matyášovi; ty způsobily, že i zamýšlená cesta Albrechta Saského a Oty Bavorského do Říma zatím zůstala jen slibem. Jiříkovi, jehož vlivem i nepříjemný císaři spor se Steinem byl odstraněn, již bylo ku prospěchu, že císař alespoň nestál proti němu. Tím výhodnější pak pro něho bylo, když císař, znepřáteliv se s falckrabím Fridrichem Falckým, blížil se od Wittelsbachů opět k staré, přátelské politice hohenzollerské, k Albrechtovi Braniborskému, jenž tehdy, vstupuje právě po resignaci bratrově na kurfiřtský stolec braniborský, ocítal se skoro v osamocení.

S tím bylo v souvislosti i zlepšení Albrechtova poměru k Polsku, s nímž odstupující bratr Fridrich byl v napětí. A Albrechtovi, jenž tak mohl nyní osobně u císaře zakročiti ve prospěch Jiříkův, byly na pomoc i poslední události na českém bojišti.

Matyáš po velikých nákladech na českou válku, jež na podzim 1469 odhadoval na 400.000 dukátů jen za žold, musil, aby mohl pokračovati ve válce, nejdříve si opatřiti nové prostředky finanční. To se mu podařilo na počátku r. 1470 na sněmu budínském, kde mu stavové, ač nikoli bez námitek, povolili pětinasobnou berni, odhadovanou na 800.000 dukátů. Avšak i Jiříkovi se tehdy dostalo od stavů vydatné pomoci. Hlavní jeho pravidelný důchod z dolů horských se právě tehdy odhadoval na 2600 hřiven týdně čili 13.000 zlatých. K tomu kromě výtěžku statků královských lze přidati výnos komory královské z měst a klášterů, jak jej známe ze zápisu z r. 1471; Jiřík také v nouzi mohl sáhnouti a sahal na rezervu, jež přese všecku svou ztenčenost nepozbývala významu, na statky církevní, pokládané za příslušenství komory královské. Král již dříve, chtěl-li na veliké své náklady vojenské vystačiti, musil šetrně se svými fondy zacházeti, až to vzbudilo ostrou poznámku Heimburkovu o jeho stoupající skouposti („Čert je ve knížatech: učí se vši špatnosti od protivného císaře“). Aby za rostoucích potřeb válečných mohl vydatněji vyvážit hojnější prostředky Matyášovy, sněm mu vypomohl, ne berní, nýbrž úpravou hotovosti zemské, jež ji více než nahradila.

Protože bylo možno, stále čekati vpády do Čech, jež se stávaly vlastním předmětem zápasu, byl zřízen pohotový orgán, který by jim mohl účinně čeliti. Nebylo to ještě stálé vojsko, dané králi na stavovský náklad k volné dispozici, ale bylo to již zařízení, jemu dosti blízké. Na jednotlivé kraje byla rozvržena stálá hotovost, jež na královský rozkaz pod hejtmany volenými — nejvyššího však ustanovoval král sám — měla se na určitém místě sraziti, bez obvyklého však krátkého omezení časového, nýbrž na „puol léta... aneb tak dlúho, pokavadž by koli toho potřeba byla.“ V ustanovení tom s jeho podrobnostmi a počtu lidí jednotlivých druhů branných, o jejich výzbroji, o žoldu, kázni atd., byl důsledek loňského utrakvistického manifestu novoročního. Z krajů chybělo tu Plzeňsko, Prácheňsko a Bechyňsko, jež byly v moci odpůrců anebo kde tito měli převahu. Tato zdokonalená zemská obrana, jež však v případě potřeby nevyklučovala svolání širší hotovosti králem podle starého zvyku, přes svůj nepřilíš velký počet — bylo to něco přes 5000 lidí o bezmála 300 vozech — byla velmi účinnou podporou Jiříkovou, uvolňujíc mu ruce k jiným akcím.

Úmyslem Matyášovým bylo, táhnouti do Slez, kde obyvatelstvo, králem opuštěné, bylo pro stálé holdy v náladě, proti němu velmi rozjitřené. To však zmařil zdárný pokus prince Jindřicha a přidanych mu hejtmanů Hrabaně a Blažeje Chotěřinského, kteří nejen špízovali Hradiště, opět tužeji sevřené, a tak umožnili další hrdinský odpor tohoto města, stále u sebe zdržujícího značné síly

Matyášovy, nýbrž znovu i zpusošili Pováží. Teprve po jejich návratu přitáhl v půli května i Matyáš na Moravu ke Kroměříži, odkud se hnul, posíliv se pomocí i odjinud, k Hradišti.

Při tažení tom se udál příběh, jenž dobře dokládá krutost Matyášova vedení války, jež Čechy ještě více jitřila a vášně vzrůstala. Na konci června zajali Rácové, lehká jízda srbská, skupinu 30 vozů i s lidmi, vezoucími špízi k Hodonínu, kam ustoupil Jindřich s Vlčkem a Čenova (Hrabaně zatím byl na výzvědách zajat). Hlavy všech 585 zajatých i pobitých při tom Čechů dal Matyáš praky vestříleti do českého tábora, což vřatislavský kronikář Eschenloer provází charakteristickou poznámkou: „Ó, jaká podívaná!“ v níž se chvěje radost nad pohromou kacírskou. Byla to jen zmocněná ukázka krutého rysu v povaze uherské, jenž Čechům byl nápadný i při „uherském způsobu“ popravy, narážení na kůl, v Čechách nezvyklém.

Jestliže tehdy pro pleny a pálení nazývá Židek Čechy zemí tesklivou, — při vpádu uherském r. 1470 číslo 1500 vypálených vsí, i když je uznáme zveličeným, přece dává tušiti velikost spoust — neméně to platilo i o Moravě, jež byla již na třetí rok jevištěm uherského válčení. Tehdy země utrpěla daleko více než za válek husitských a po mnoha osadách zbylo jen nahodile zachované jméno. A tyto zhouby provázela drahoty, způsobená kromě války i neúrodou a tím, že sedláci pro nebezpečí zajetí a „šacování“ nechávali často pole neosetá; vrýval se tak v paměť lidovou krutý protějšek k utěšeným letům správcovství i počátků kralování Jiříkova.

V první polovině července přitáhl na Moravu i Jiřík. Aby se nemohl spojit s druhým vojskem, jež obchůzkou hledělo k němu dospěti, snažil se Matyáš zabrániti, než to se mu kromě menší ztráty, již Čechům způsobil u Tovačova, nepodařilo: jen tím několik dní spojení obou vojsk zdržel. Ještě před tím blíže Brna setkali se oba panovníci, třebaš jen zpovzdálí a ne přímo, jako r. 1468 u Lávy. Situace tu jinak byla jako u Lávy, leda že Jiřík měl prý u Brna ve vozech hojně špíže, takže ho Matyáš nemohl vyležeti.

Úmysl, který zde Jiřík pojal, aby válku ukončil a dalším zhoubám království překazil, stejně ctí Jiříka, jako jeho odmítnutí dobře charakterisuje Matyáše. Jiřík znovu nabídl Matyášovi smír, ovšem s podmínkou navrácení všeho, čeho se byl jeho soupeř v koruně zmocnil: o náhradě svých škod i o nárocích Matyášových přestával Jiřík na uznání kurfiřtů. Bylo mu ovšem těžko věřiti, že Matyáš to přijme. Proto po legendárním způsobu národního svěťce Václava hned dodával druhý návrh: nabízel soupeři buď osobní souboj mezi oběma vojsky „rovnou zbraní“ na místě „dobře úzkém“, ježto on sám, „obtiežený tělem“, nemohl se dost hbitě pohybovati, aby jeden před druhým nemohl utéci, anebo bitvu obou vojsk na místě prostranném, o něž by se oba králové shodli, setrvávající každý v boji při svém lidu. Nebylo to vlastně vyzvání k „soudu božímu“? Než Matyáš ve své zpupné odpovědi, v níž Jiříka, trvají-

cího při kacírství, vyhlašuje za příčinu všech těch pohrom a mordů v koruně, kdežto on, zvolený král český, jemuž je Jiřík povinen vydati ostatek koruny, chce prý jen obnovu staré slávy české, urážlivě pro Jiříka převracel podmínky souboje, takže zdánlivý jeho souhlas s takovým vyrovnáním sporu byl jeho odmítnutím. Při tom se však zdá, jako by za svévolným a sebevědomým gestem se přece jen chvěl strach, přistoupiti k nabídce Jiříkově a svoliti tak, ať již ve formě souboje nebo obecné bitvy, k způsobu řešení, jenž byl středověkému člověku posledním prostředkem k obraně jeho práva.

Hned potom, ustoupiv ke Kroměříži, kde se spojil s druhým vojskem, obrátil se Jiřík k Hradišti a dobytým rázem všech bašt a opevnění, jimiž Matyáš město svíral — i přes řeku byly taženy řetězy — vjel do města: hrdinští obránci vítali ho a radostným pláčem. Kromě toho, že špízoval a nově osadil i jiná místa v okolí, dal král podniknouti několik jízd do Uher a dokonce i sám hranice přešel, aby se přesvědčil, zda lid se k němu nepřidá. To je onen případ, kdy vidíme, jak v Jiříkovi procitlo vědomí, že by bylo možno, i Slovensko přibrati nejen k veliké jeho při, nýbrž snad i přímo k státu českému. Jaké byly při tom jeho zkušenosti, nevíme, leč bychom s tím spojili jeho odhodlání a počátku r. 1471, přenést zнову, a to ve větší míře, válku do Uher.

Od hranic uherských obrátil se Jiřík přes Malenovice na sever ke Kroměříži a Olomouci, zda přece nedojde k větší bitvě, a táž snaha, donutiti Matyáše k bitvě, vedla jej k tažení až k Opavě. Prudkými dešti srpnovými silně tehdy stoupla Odra i rozvodnila se Morava. Této situace, kdy povodní obě vojska byla od sebe oddělena, použil v druhé polovině srpna Matyáš k novému vpádu do Čech, očekávaje, že za nepřítomnosti Jiříkovy se mu podaří, co mu loni Vilémov zmařil. V několika dnech již jeho jízda pronikla přes Českou Třebovou do Chrudimska, a nezdržujíc se dobýváním pevných míst, byla již 25. srpna blíže Kolína. V tomto nebezpečí znamenitě se osvědčila nedávná reforma obrany zemské. Vojsko se rychle sebralo na výzvu správkyně, královny Johanny, a Matyáš, v jehož zádech na horských přechodech lid se opět jal zřizovati záseky, nechtěl-li se vydati v nebezpečí druhého Vilémova, musil se dáti na rychlý ústup, jenž měl zcela ráz útěku: 29. srpna byl již v Telči.

Obě akce, moravská Jiříkova i nový vpád Matyášův do Čech, byly velmi příznačné pro povahu zápasu: ani jeden, ani druhý soupeř nestačil zatím k ovládnutí pole, k přemožení odpůrce. Matyáš, třebaš byl titulárně králem českým, bojoval přece jen v zemi cizí, poslouchající ho jen s nechutí a pod nátlakem, a byl odkázán z veliké části jen na své síly: proto v správném odhadu osudných následků, jaké by ztráta veliké bitvy pro něho měla — Vilémov by se jistě již neopakoval — neodvažoval se a nepřitelem smělého, rozhodného zápasu, a tak přes veliké oběti času, peněz i lidí nemohl dosáhnouti úspěchu, který by jim byl úměrný. Naopak Jiřík právě proto, že zápasil na vlastní půdě a že za ním stál národ, byť i byl časem stíhán neúspěchy a byť

soupeře nemohl donutiti k bitvě, již by nastalo rozhodnutí, přece, sám zůstává nepřemožen, mohl doufati v konečné vítězství. Za něj bojoval i čas: již průtah obranného boje, za něhož se dovedl udržeti na trůně a za něhož domácí stranici Matyášovi, zápasící většinou z donucení a nikoli za své přesvědčení, rychle ve své stálosti ochabovali, byl pro něho výhodou i důvodem k pevné víře, že příznivý jemu obrat se nezastaví, nýbrž bude, třebaš zvolněji, než si sám přál, dále pokračovati. Bylo jen třeba, aby mu bylo dopráno času, a dočká se dobrých výsledků. Ale právě odtud padal stín na jasnicí se situaci, že zdraví královo nebylo takové, aby s ním bylo možno podobné naděje spojovati.

Matyáš již dříve, chtěje v Čechách, na západě i jihu, vyvolati diversi, od níž mohl po případě očekávati zmar úmyslu Jiříkova, táhnouti na Moravu, aby tak sám zde měl volnější ruku, nejen pobízeli Rožmberka k boji, nýbrž přímo i prostřednictvím Rovarellovým nutil katolické neutrály, aby konečně Jiříkovi opověděli a boj proti němu začali. Opovědí konečně z části dosáhl, zvláště u Chebských ■ Loketských, bylo to však jednak pozdě, jednak to nemělo čekaných účinků. Marný pokus srpnový o vpád do Čech pak způsobil mu opět více škody než prospěchu. Posílil v Čechách i ve Slezích chuť k smíru s Jiříkem, tím spíše, že Matyáš, odcházeje po měsíčním pobytu ve Znojmě do Uher, nezanechal Šternberkovi dosti moci branné, aby mohl s větším důrazem ve válce pokračovati. Zápas se opět rozdrobil v menší půtky a pleny asi tak, jako bylo za boje jednoty před zakročením Matyášovým. Východisky nájezdů straně uherské byly v Čechách, jako již dříve, Budějovice, Jihlava a Polná a uprostřed země hrad Ostromeč, Šternberkem znovu osazený. I odjinud se účastnili páni tohoto způsobu boje, avšak horlivost klesala, zvláště když lid Zdeňkův nečinil valného rozdílu mezi zbožím přátelským a nepřátelským, jak to poznal zvláště Jan ■ Rožmberka na polské posádce v Budějovicích.

V samém sousedství Plzně, v Rokycanech, neváhali již ke konci r. 1470 přední členové jednoty jednati se zástupci Jiříkovými. Typickým jejich představitelem byl sám Burian z Gutštejna, týž, jehož svévole byla jedním ■ podnětů sporu mezi jednotou a Jiříkem. Ten již v lednu 1470 se smluvil s jinými 12 pány, že do konce války budou klidně seděti, ne bez souhlasu Jiříkova. Tato nová neutralita byla jen přechodem k dohodě s Jiříkem. Tak Gutštejn již na počátku r. 1471 přímo vystoupil z jednoty a k témuž pobízeli i Rožmberka.

Podobně bylo i ve Slezsku, kde na říjnovém sjezdu vratislavském bylo již málo chuti k odporu, zato tím více k příměří s Jiříkem. Veřejně vystavená pokladnice Velflova v Kladsku, ironická to obdoba pokladnic odpustkových, plnila se penězi holdovními. Nové jízdy z Kladska i Opavy a zvláště pak říjnový nájezd Vlčkův, jenž ve větším rozměru přenesl tentokráte plen i na

pravé Poodří, jen posilovaly tento odklon od Matyáše, jenž nechával Slezsko bez pomoci a svou špatnou mincí ruinoval Slezáky i hospodářsky, takže trhy městské byly prázdné, pekaři nechtěli péci a krčmáři čepovati. Obrat nálady pokračoval i v sousedství. V Sasku hospodářská závislost na Čechách stále více lámala přísné zákazy církevní, jsouc velmi věcnou oporou knížecí neutrality, jež byla k Jiříkovi tím blahovlnnější, čím patrněji se i jinde jevily příznaky jemu příznivé. Sasko znovu vstupovalo i na staré cesty intervenční politiky v Římě, a to tím spíše, že mladí Wettinové, jako císař a Albrecht Braniborský, sblížovali se s Polskem, při čemž i oni pomýšleli, navázati s ním svazky příbuzenské. Zdá se, že s novou akcí přimluvnou i s dohodou s Polskem saská politika již spojovala i naděje v českou kandidaturu mladého zete Jiříkova Albrechta. Než Kazimír sotva by byl ochoten ustoupiti v tom Wettinům, třebaže s ním spřízněným. Jeho poslové byli opět u Jiříka za jeho výpravy moravské a u Malenovic jednali s ním o podmínkách volby Vladislavovy: s přáním, aby se Jiřík vzdal sňatku své dcery s Vladislavem, jež bylo výrazem knížecího sebevědomí krále i jeho choti, Habsburkovny Alžběty, byl již spojen slib, vymoci v Římě kompaktáta. Při tom Poláci učinili i pokus, znovu navázati přímý styk s jednotníky, ale ten se rozbil o neústupnost Zdeňkovu.

I jinde však než v přímém sousedství českém byly pocítovány nepříznivé důsledky obratu politiky uherské na západ. V červenci 1470 pád ostrova Euboje v moc tureckou silně zasáhl zájmy benátské v archipelagu, a také zřízení pevnosti Šabace na pravém břehu Dunaje poblíž Bělehradu ukazovalo směr výbojných plánů tureckých na Balkáně. Kurie viděla, co stojí ctižádostivá politika Matyášova svět křesťanský. Co bylo platno, že se papež tehdy všemožně staral o mír v Italii, již také ohrožené, i o spolek proti Turkům, když činitel nejdůležitější, Matyáš, byl vázán jinde ■ na žádosti kurie i Benátčanů za pomoc kladl podmínky zase jen osobního rázu, žádaje na Benátčanech Dalmácii!

Nepříznivému tomu vývoji odpovídalo nové stavovské vření v Uhrách samých, na němž tentokráte měl účast i dosavadní přední rádce Matyášův Jan Vítěz a jeho synovec, biskup pětikostelský Jan Pannonský, kteří cítili se býti odstrčeni novými oblíbenci královskými, Janem Beckensloerem a Ragonim. Vliv Vítězův klesal s nezdarem královny politiky rakouské, v níž se Matyáš ještě v říjnu pokoušel, udržeti si císaře jednak přímým jednáním, jednak prostřednictvím kurie, již spolu s Benátčany ovšem na shodě s císařem velmi záleželo. Hlavním však podnětem k nespokojenosti stavovské byl tuhý despotismus Matyášův, stále si žádající nových obětí, proti němuž dobrou záminku oposici podávala jeho politika zahraniční. Při tom ohled na rostoucí polský vliv se jevil i v tom, že i stavové uherští začínali vzpomínati nároků dětí Kazimírových na trůn uherský a plán polské kandidatury proti Matyášovi nabýval u nich půdy. K této nesnázi stavovské družilo se v zemích českých i na-

pětí s jednotníky, kteří králi zůstávali věrni, na prvním místě i se Zdeňkem ze Šternberka, jehož požadavky prý byly větší, než Matyáš chtěl plniti. Zdá se však, že bylo to rozčarování celkovým výsledkem věcí, jež přemáhalo i Zdeňkovu velikou pýchu a nenávisť k Jiříkovi a vedlo jej k tomu, že spolu s Bohuslavem ze Švamberka v listopadu 1470 na sjezdu v Plzni hledal dorozumění s Jiříkem.

Matyáš cítil, jak se léčka kolem něho zadrhuje, a právě, když Albrechtovi Braniborskému se podařilo, styky císařovy s Jiříkem utužiti, takže se již mluvilo o tom, že Jiřík zůstane králem a že Matyáš bude od něho i Kazimíra ztrestán — odhodlal se k překvapujícímu kroku. Někdy na samém rozhraní let 1470 a 1471 nabídl Jiříkovi smír, o nějž se pak jednalo se zástupci Jiříkovými na Polné u Zdeňka ze Šternberka. Je zajímavé, že mezi jeho zmocněnci nacházíme vedle Zdeňka i Tasa z Boskovic; o Zdeňkovi by se mohlo zdáti, že předešlé jeho jednání v Plzni bylo v té příčině úvodem k akci další. Matyáš nabízel Jiříkovi vládu v Čechách do jeho smrti, načež by on, drže zatím země vedlejší, po něm nastoupil i v Čechách, s výhradou však, že pak Moravu a Slezsko postoupí Viktorinovi: kdyby Matyáš zemřel bez mužských dědiců, případně synům Jiříkovým i nástupnictví na trůně českém. Za to sliboval Matyáš, že vymůže u papeže kompaktáta, což prý bude jemu snazší než Kazimírovi.

Takovým způsobem se Jiříkovi současně nabízelo s polské i uherské strany řešení, jež v obou případech znamenalo konec českého národního království, uvádějíc cizince na trůn. Nabídka Matyášova zdála by se výhodnější, slibujíc rázem konec dlouhého a vysilujícího zápasu za podmínek, které rodinným zájmům Jiříkovým přicházely blíže — ani nový sňatek Matyášův s druhou dcerou Jiříkovou nebyl vyloučen — jen kdyby nebyla mezi oběma králi stála zrada olomoucká s dlouhým řetězem nenávistných krutostí, jež bylo těžko zapomenouti. Víme z pozdějška, že správa Matyášova v zemích vedlejších nebyla špatná, zvláště na Moravě, kde ji jménem královým vedl utrakvista, hejtmán Ctibor Tovačovský. R. 1471 však byla Jiříkovi i jeho straně, již se hned potom po smrti Jiříkově otázka tato znovu vrátila, kandidatura Matyášova nepřijatelná. Jaké záruky byl by musil Matyáš podati, aby mu druhá strana mohla věriti, co sliboval učiniti z části až za více let, maje sám z případné smlouvy nepopiratelný prospěch okamžitě! Matyáš počítal dobře, když, vida směr, kam všechny složky vývojové mířily, prostě chtěl události předběhnouti. Byl sice uznáván v Lužicích i ve Slezsku, nikoli však zcela na Moravě, kde se právě oposice zdvíhala směleji než dříve a kde vlastní jeho přívrženci se již klonili na její stranu: spokojuje se zatím s menší cenou, než v jakou na počátku zápasu doufal, byl by však v podstatě dostal cenu větší, než jaká odpovídala tehdejší situaci.

Okolností, že Matyáš sám mu nyní vycházel vstříc, mohl Jiřík užiti k lepší-

mu dojednání s Polskem. Kazimír, u něhož nové vzkazy Jiříkovy tentokráte asi nacházely rychlejší pochopení, nemohl se již vzpíratí sňatku Vladislavovu s Ludmilou. Poselstvo polské, žádající kurii za potvrzení míru toruňského i za přízeň k české volbě Vladislavově, přišlo do Prahy k únorovému sněmu, když se právě jednalo o návrzích Matyášových, a přičinilo se všemožně, aby rozhodnutí otázky nástupnické bylo ještě odloženo. Jeho úsilí v Sasku, aby se knížata zúčastnila zakročení v Římě, se zdařilo, pokud šlo o spor český o potvrzení kompaktat, nikoli ovšem v příčině míru toruňského. Tak došlo k saské akci o rok později, než byla původně slibována, a saští poslové přijeli 20. března do Říma, tentokráte nikoli bez naděje, že se vrátí s dobrým výsledkem.

U kurie byla tehdy opravdu nálada, k řešení české otázky příznivější než kdy jindy, třebaš k Matyášovi papež zachovával staré zdání přízně, posílaje mu kromě subsidií peněžitých ještě v lednu 1471 posvěcený meč a vytýkaje dokonce Kazimírovi, že jeho poslové na Moravě slibovali Jiříkovi potvrzení kompaktat. Než podpora císaře, jenž Jiříkovi slíbil, že se na příštím sněmu řezenském přičiní o dobrý konec v jeho věcech, i přímluvy saské ve skutečnosti pomáhaly upravovati cestu k smýšlení jinému. O tom ovšem se jednalo způsobem, před veřejností skrytým, jenž byl ve shodě s dvojsmyslnou hrou kurie s Matyášem i Kazimírem, podávající oběma panovníkům „dobrou naději“ na český trůn. Kollegium kardinálské připojilo k saským návrhům své výhrady a poslalo je na sněm řezenský legátovi Františku Piccolominimu s novou instrukcí, jak si má k Jiříkovi vésti. Dokud však její stanovisko nebylo veřejnosti známo, vždy bylo kurii možno, ustoupiti a zapříti, co bylo důvěrně jednáno, avšak nedokonáno, jako se to opravdu stalo po smrti Jiříkově. Při jednání samém, jehož podrobnosti, zdá se, jako v jiných obdobných případech, nebyly Jiříkovi ani úplně známy, odpovídající zatím více úmyslům knížecích prostředníků než jeho vlastním přáním — kurie si vedla ovšem po starém způsobu, pod formou ústupků vlastně žádajíc úplné vzdání druhé strany. Ale význam těchto začátků nových styků Jiříkových s kurií netkvěl tak v podrobnostech podmínek obou stran, jako v zásadním obratu, že kurie k jednání svolila. V diplomatickém pak jednání, jež tím přicházelo opět na pořad, Jiřík kurii nezadal: nebylo obavy, že by se opakovaly smutné zkušenosti z let třicátých, z českého jednání s koncilem basilejským.

Důležitý tento obrat u kurie Jiříkovi otvíral vyhlídky, že bude přece moci jíti vlastní cestou, neohlížeje se již na Matyáše, ani na Kazimíra.

O Matyášovi mohlo se předpokládati, že jeho síla bude domácí oposicí tak poutána, že Jiříkovi bude možno, ztráty posledních let nahraditi. V této chvíli slibných nadějí, kdy za nové konstelace ani Vilém Saský neváhal svoliti k sňatku své dcery Kateřiny se synem Jiříkovým Hynkem, zajímavý to příznak nálady v Němcích — Jiřík, nedbaje již smírných návrhů uherských, vážně pomýšlel na to, aby válku přenesl do Uher, jak naznačovalo tehdy jeho

psaní k Albrechtovi Braniborskému: „Jsmet' zcela té naděje, že, když on (Matyáš) se s námi napil piva českého, ■ pomocí boží chceme s ním tím jistěji se napítí vína uherského.” A Matyáš se již opět chystal k nové válce, nejenom žádaje k tomu na svých zemích nové veliké pomoci 400.000 zl., nýbrž dohodnuv se znova i se Zdeňkem ze Šternberka, nedávno zle dotčeným tím, že král v Horní Lužici místo neschopnému jeho synovi Jaroslavovi udělil fojstství Fridrichovi Lehnickému a v hejtmanství knížectví javorského a svídnického zaměnil Oldřicha Zajíce Františkem z Háje.

Na druhé straně právě s tím, že kurie byla sama ochotnější k smíru a že také na bojišti byla Jiříkovi situace slibnější, spojovala se možnost, že sympatie Kazimírovy nebude třeba vykupovati drahou cenou nástupnictví Vladislava. Váhavé diplomatisování se stálými odklady pomoci Jiříkovi v době nejhorší, jež chtělo bez boje a bez obětí, jen cestou úmluv, dosíci cíle, kterého se Matyáš nemohl plně zmocniti ani obětmi největšími, mohlo se tehdy polské politice hořce vymstíti. České národní království s dynastií Jiříkovou se nezdálo ještě ztraceno, třebas okolnosti byly r. 1471 horší než 1458, jako Matyáš stále byl nebezpečnějším odpůrcem než kdysi Vilém Saský. Kolo osudu se obracelo opět vzhůru a mohlo se doufati. Jarý, důvěřivý tón listu knížete Jindřicha tchánovi Albrechtovi (27. února 1471), jak Jiřík i Johanna jsou svěží a zdraví a jak veselý masopust měli svatbou Hynkovou, i o něco pozdější list Jiříka samého (29. března) byly plny jasného optimismu, jenž vždy býval charakteristickým rysem Jiříkovým. Jako by i zdraví Jiříkovo se podstatně zlepšilo! Přibývalo mu s léty otylosti a v poslední době již mu byla chůze velmi obtížná, takže podle toho lze náležitě oceniti sílu jeho vůle a velikost jeho obětavosti, když loni v létě vážil cestu tak dalekou při výpravě moravské a dokonce, jak bylo již zmíněno, při ní Matyáše vyzýval k souboji. Než brzo potom otok noh přešel i na vlastní trup, bráně asi králi v chůzi vůbec, ač vladařskou agendu vyřizoval dále. Jeho odpůrci byli dobře o chorobě zpraveni a nadáli se brzkého konce: Zdeňk alespoň očekával, že „odvolaný” již „vajec červených jísti nebude”. Avšak okolí královo, zvyklé jeho obtížím, snad nepřikládalo tomu příliš váhy, až nenadálá smrt rázem spálila všechny naděje a opět zavalila vyjasněný již obzor těžkými mraky.

Smrt Rokycany ■ 22. února r. 1471, jež, jak Eschenloer praví, Čechové milovali jako svého apoštola, byla sice velikou ranou českému utrakvismu, ztrácejícímu v něm svého duchovního představitele, avšak při jeho smrti i pohřbu, jenž za účasti královny Johanny i synů královských byl truchlivou tryznou českého husitství, se netušilo, že již příští měsíc přinese ztrátu ještě těžší, jež teprve úmrtí Rokycanovu dodá pravého významu symbolického. Dokud král žil a pracoval, myšlenka, že Rokycana odešel právě před velikým vyrovnáním s Římem, mohla z části český utrakvismus usmířiti se smrtí jeho voleného, byť nepotvrzeného arcibiskupa, jež dokonce mohla značnou měrou

vyrovnání toto usnadniti, uvolňujíc cestu k jinému řešení otázky arcibiskupské, než bylo možno za života Rokycanova. Bohužel, splnila se přání odpůrců, toužících, aby po kacířském arcibiskupovi brzo následoval i husitský král.

Jako kdysi při smrti Ladislavově, i na počátku r. 1471 zářila na nebi po dva měsíce veliká kometa k hrůze všech těch, kdo s naivní věrou středověku spojovali osudy jednotlivců i národů s nápadnými konstelacemi. Ještě 21. března podpisoval král listiny, již však den potom, v pátek v hodinu XVI. (tedy v deset dopoledne), podle jiné zprávy „ve dvou hodinách v noci na sobotu“ (tedy v osm hodin večer) — zemřel, „sedě na stolici“, stížen neblahou sudbou svého rodu, předčasnou smrtí, sotva 51letý, dříve než vyžil všechny ty možnosti, jichž byla jeho bohatá osobnost schopna; vzpomeneme při tom bezděky i jeho stejně nadaného vnuka Bartoloměje Minsterberského, jenž také předčasně sobě i národu r. 1515 zahynul ve vlnách dunajských. Jiřík zemřel, jako umírá umdlený hospodář, který se starostí přemítá o rodném láně na prudkém horském svahu, kde již jeho setba vzchází v mladém osení. Kdo po něm zabezpečí pole, jemuž sám věnoval tolik práce a potu, před novými přívaly, jež spadnou z nebeských chmur? Kdo vytuší starosti, zmítající duši Jiříkovou, při pohledu na to, co čeká jeho rodinu i národ? Neměl nikoho, komu by byl mohl předati své nedokončené dílo s takovým klidem, s jakým mu je kdysi předával Ptáček. Nedojednané úmluvy s Polskem ukazovaly sice cestu, kudy se mohlo jíti. To však nebude již zlatý Jiříkův sen, jeho národní království, jež zároveň s ním, se svým tvůrcem, snad nenávratně mizí v dálce.

Při balsamování mrtvoly shledána játra z poloviny zkažená a ve žluči tvrdý kamének, jenž se nedal nijak rozdělit. Podle zvyku byla mrtvola po dva dny v Králově dvoře veřejně vystavena, načež v pondělí, 25. března, za velkého pláče lidu pohřbena u sv. Víta „v kuoru novém podle krále Ladislava k straně k kaple S. Václava: ale střeva jeho ■ súdkem položena podlé hrobu mistra Rokycany u Matky boží v Tajně“; podle pozdní verze v hrob Rokycanův bylo vloženo i srdce Jiříkovo ve stříbrné schráně.

*

V málo případech v naší historii měla smrt jednotlivcova tak osudné následky: byltě Jiřík pilířem, o nějž se opírala česká klenba. Jeho osobní zdvih i pád byly jen zkratkou českých poměrů veřejných. A to, co r. 1467 napsal Heimbursk, přirovnáváje rozbourení Čech válkou pádu mohutného stromu, jehož otřesem pohne se celý hustý les, platilo i o smrti Jiříkově: jeho smrtí zachvěla se celá střední Evropa, zachvěly se především nejlubší základy národního bytu českého.

Umřel k radosti jedněch a k žalosti druhých. Jedni, jeho odpůrci, ze vši upřímnosti svého srdce vydechli za to k nebi svůj dík: „Bud' všemohoucí bůh

pochválen!" „Osvobozena jest — psal Rovarella Rožmberkovi — víra katolická a zvláště království české od toho moru nevýslovného, od člověka nejneřestnějšího." A Vratislav jásala: „Potřeno je osidlo a jsme svobodni; padlť nepřítel náš, jenž nás již měl pod tlamou svou nejkrutější . . . Nechť vzdají Vratislavští bohu díky, že v málo dnech zahynuly dvě nejnebezpečnější obludy! Prokleta bude památka jejich!" Do pekla se Jiřík hned potom dostal, alespoň na kostelním obraze posledního soudu, jež dal namalovati v klášteře P. Marie „na písku" ve Vratislavi opat Benedikt Johnsdorf a kde dva čerti na nosítkách odnášeli Jiříka do pekel: stačila však z Kladska pohružka jeho syna Jindřicha, že dá v požeh vsi klášterní, aby opat ihned dal Jiříka s obrazu odstraniti.

Naproti tomuto jáсотu ulehčení jak dojímají stesky utrakvistů, třebas si tito ještě ani dobře nemohli uvědomiti, jaký dosah pro ně má smrt králova. Písař novoměstský v Praze připisuje k jeho úmrtí srdečnou charakteristiku, že tento „král a pán byl věrný zastánce Čechů („fidelis zelator Bohemorum") a vřelý milovník jejich i celého rodu křesťanského, vytrpěv veliká soužení a pronásledování, za něž nechť král všemohoucí má duši jeho i všech zemřelých Kristu věrných v pokoji a míru věčném na věky věků." Totéž shrnuje letopisec v jediné poznámce, že zemřel „král Jiří Čech". Když později čeští stavové odpovídali Matyášovi k jeho nárokům na korunu českou, věnovali Jiříkovi srdečnou vzpomínku: „Známt' je nepřemožený duch český všem národům, jenž, nikdy neunaven, nikdy neznechucen, dovede svou statečností zaháněti nebezpečí od více nepřátel. A v paměti nejčerstvější Tobě i Tvému národu bezpochyby bude, králi nejjasnější, příklad nejstatečnějšího krále našeho Jiřího, jenž, napaden válkou od nejsvětějšího otce našeho, od císaře římského i od Tebe sama, konečně i od kurfiřtů a všech knížat německých, spoléhaje jen na pomoc domácí, přemohl tolik nepřátel nejmocnějších a trůn svůj ozdobil vítězstvími nejznamenitějšími." Jestliže v projevech těch a jiných promluvil český cit, obdivuje v Jiříkovi vlastního představitele svého kmene i své slávy vojenské, nezanikl vedle nich ani hlas prostého kronikáře, jenž svým nelíčeným povzdechem zachycuje nejkrásnější rys králův, jeho lásku k míru: „Slavný králi Jiří, příteli míru, odpočivej v pokoji!" A nemohl tu scházeti ani projev soucítění náboženského, želícího v zemřelém „stálého milovníka kalicha páně". Kronikář v té příčině nemůže mu vzdáti chvály větší, než staví-li jej přímo vedle Rokycany: „Tento slovem a onen mečem bránili Kristova kalicha" a dodává-li o Jiříkovi: „Stálý nalezen v přijímání krve jeho předrahé až do smrti . . . Smiluj se, pane bože, nad jeho milú duší!"

To i spojení alespoň části jeho ostatků s hrobem Rokycanovým sotva by bylo mělo své oprávnění, kdyby bylo pravda, co se později o Jiříkovi tvrdilo, že před smrtí byl odhodlán, s Římem se zcela smířiti a vzdáti se kalicha. Zakládalo se to jednak na neporozumění zprávám o prostředkování saském

v Římě r. 1471, jednak na snaze pokatoličtělých jeho potomků, kteří r. 1493 si vyžádali na purkrabí karlštejnském Beneši z Veitmíle řádné ověření, jak Jiřík před zetěm Albrechtem Saským a čtyřmi svědky prý nejenom prohlásil, že, kdo přijímá pod obojí způsobou, nepřijímá více milosti než ten, kdo přijímá pod jednou — což učiniti mohl s dobrým svědomím — nýbrž též, že by, kdyby vůle papežova to byla, byl hotov se s ním úplně srovnati. Kdyby tomu tak bylo, byli by zástupci saští toho byli dovedli jinak použití! K absoluci Jiříkově nedošlo, neboť víme z více kompetentních projevů současných, že zemřel v klatbě jako muž „prokleté paměti“: ještě r. 1525 jeho vnuk Karel Minsterberský doznal, že jeho děd zemřel „sub fide calicistarum“, jako dobrý křesťan, avšak s tou výjimkou, že byl podobojí.

„Milý král“ Jiří — i něžně „králem Jiříčkem“ zve jej jedna veršovaná verse proroctví sibylinských — stal se lidu vzpomínkou tím dražší, čím více se poměry vzdalovaly politických i náboženských jeho ideálů. Lid cítil to, co vyjádřil Hájek, následuje zde nepochybně i slovně starší své předlohy: „A někteří pravili, že takového a k Čechům tak náchylného krále nikdá v Čechách nebude, neb byl velmi snesitelný a trpělivý, a mnohé věci že jsů se dály proti němu z nenávisti.“ Tento epitaf milovaného krále byl zároveň i epitafem českého národního království, na něž se zároveň s králem kladla deska hrobová. I ono se stávalo vzpomínkou, jež se vnucovala uvědomělým Čechům při pohledu na stopy bývalé popularity Jiříkovy, na různé ty sošky husitského krále na branách i domech městských, na velkou jízdeckou sochu — smíme-li věřiti nejistým pozdním udáním — na monumentálním díle Karlově, na kamenném mostě pražském, předchůdce to velkolepé aleje barokní, hlasající vítězství katolické protireformace nad českým kacířstvím, zvláště však na jeho sochu, stojící od první poloviny let šedesátých století 15. na štítu týnském, kam ji dal s mečem v ruce postaviti Rokycana, pod velikým kalichem se zlatým nápisem starého hesla husitského: „Pravda boží zvítězí!“

Tento hrdý symbol vítězného utrakvismu i češství již za Jagellovců se ocítal ve sporu s poměry současnými, jenž se stal tím ironičtější, když Jagellovci byli zaměněni Habsburky. Byl-li již za oněch rozpor mezi většinou poddaných a králi ve víře, rozpor, jenž však nenabyl právě pro slabost panovníků rázu hroživého — za těchto, za Habsburků, rozšířil se rozpor ten na všechny obory životní, stal se nezdolnou překážkou, jež stála mezi Čechy i jejich cizí dynastií a jež všude bránila příznivému rozvoji živlu českého. Socha Jiříkova na Týně byla lidu hlasem národního a náboženského svědomí, a pozlacenému jejímu meči se dostávalo podobné pověrečné úcty jako meči Brunčvíkovu: jím a slovem božím prý budou Turci poraženi a zapuzeni. Proto chápeme, proč jakýs blouznivec r. 1604 vylezl až k soše a mávaje mečem jejím zpíval „Vzhůru, vzhůru, nedbalí Čechové“ i proč meč tento, jenž se pak dostal do sbírek Rudolfových, byl r. 1608 opět vrácen na staré místo.

Tento výrazný symbol, třebaž již Židek si přál, aby byl zaměněn sochou P. Marie nebo nějakého světce, nemohl býti odstraněn, dokud reformační Čechy byly silou, na niž Habsburkové musili míti ohled. Brzo však potom, jakmile Bílou horou nastala k tomu příležitost, zmizela (r. 1623) socha Jiříkova i kalich se štítu týnského nejen „na potupu religionu evangelitského“, nýbrž i jako výmluvné znamení proměny časů pro češství vůbec; proměna ta byla zatím zcela v duchu doby vyznačena jen nábožensky, záměnou sochy mariánské za kalich Rokycanův, kdežto výklenek po soše Jiříkově, jenž původně měl býti vyplněn sochou vítěze bělohorského Ferdinanda II., zůstal prázdný. Jestliže Dačický hoře to glosoval poznámkou: „Co předkové udatně zejskali, to potomci jejich ničemně zmrhali“ — v jeho dodatku: „Avšak slovo a pravda páně zůstane na věky“ můžeme viděti nejen výraz víry náboženské, nýbrž i víry v národní obrození vůbec, víry, jež přes všechny nesnáze a křivdy dob zůstávala vryta v české duši.

Trvalo dlouho, než se opět kolo dějin otočilo a než Čechám opět zasvitly lepší časy. Přišla-li zase v době josefinské úleva nejprve v příčině náboženské, osvobodil-li Josef II., kromě velikého svého počínu v sociální a hospodářské emancipaci lidu konečně svědomí svých poddaných, zdálo se, že dobrodiní to bude zapláceno velikou cenou politickou a národnostní na účet toho, co zbývalo ze starého vědomí o politické samostatnosti státu českého i významu české národnosti. Jedna z vedoucích myšlenek Jiříkových, myšlenka náboženské snášlivosti, byla tak prohlášena, třebaž ne hned zcela splněna. V zájmu však svébytnosti národa českého bylo třeba, aby proti systému germanisačnímu i centralisačnímu, jehož se Josef II. vlivem svých názorů o jednotnosti státu s takovou horlivostí ujímal, byla vybojována i myšlenka svobody po stránce politické a národnostní. Pokolení se vystřídala v tomto tuhém zápase, pro něž tak symbolickou výzvou byl prázdný výklenek ve štítě týnském.

A ve chvíli, kdy se již obnovovalo nebezpečí, že český vývoj národní bude vržen daleko a nadlouho zpět v možnost pouhé obrany proti brutálnímu násilí, vrátil se za katastrofální bouře Jiříkův odkaz národního státu v plnějším ještě smyslu, než jak mu bylo dopřáno krátké existence v 15. věku, doplněný i připojením druhé složky národa československého, jež až dosud musila žíti odděleně a nesvobodně, v hranicích jiného státu a pod tvrdou vládou jiného národa. Vrátil se však i v jiné formě, přizpůsobené povaze nové doby, jež činí zbytečnými obavy před nebezpečnými vlivy cizích, nepříznivých dynastií a jež dovoluje, aby si národ zcela vládl sám a sám si upravil svou příští cestu, pamětliv jsa výstrah minulosti právě z doby Jiříkovy.

OBSAH.

ÚVOD.

(9—13)

Hlavní otázky národního vývoje v 15. století a dnes. „Dvojí lid“ 9. Otázka náboženská 9—10. Otázka národnostní 10. Víra pláštikem panského egoismu 10—11. Oposice stavovská splývá s náboženskou i národnostní. Za Jiříka česká otázka problémem politiky mezinárodní 11. Jeho snášelivá politika. 12. Nadějším v úspěch se nedostalo času 13.

I.

ROZHLED NA KONCI VÁLKY HUSITSKÉ.

(14—36)

I Maďaři našimi nepřáteli národními. Čechové a Němci 14. Vývoj českého sebevědomí národního 14—15. Čeští Němci a nová vlast 15. Spojitost víry i národnosti u Čechů 15—16. Čechy a Polsko 16. „Česká“ a „německá“ víra 16—17. České pojetí o národu vyvoleném 17. Država utrakvistická a katolická v Čechách a na Moravě; její vztahy národnostní. Husitství a slovanský živel v zemích vedlejších. Hlavní opory utrakvismu 18. Proč utrakvismus nezmohl české katolictví? 18—19. Husitské osamocení zmocňuje stranické rozdíly 19—20. Lipany. Marné zmírnění radikálních požadavků 20. Kompaktáta; zachránění českého katolictví 20—21. Zápis Zikmundův 21. Význam kompaktat 21—23. Neupřímný poměr katolíků k nim 23. Husitské pokusy o církevní organizaci 23—24. Povážlivá situace utrakvismu. Národnostní výsledky; česká úprava německého práva městského 24. Husitství a výroba 24—25. Uzákonění národnostních poměrů z dob války. České sebevědomí 25. Česká bohoslužba 25—26. Tužby po národním království. Husitský smysl politický 26. Pojem „koruny české“ 26—27. Proti královskému centralismu decentralizační snahy stavovské 27. Sesazení krále Zikmunda; čeští stavové jedinými představiteli koruny 27—28. Strany husitské a zájem politický 28. Pokusy o náhradu vlády královské 28—29. Myšlenka smíru se Zikmundem 29. Jeho ústupky. V Jihlavě Čechové v popředí 30. Jejich účast na obnově jednoty státní 29—30. Panstvo v čele stavů 30. Panstvo a revoluce husitská 30—31. Panstvo a Lipany. Zemanstvo před válkou 31; vynikající jednotlivci 31—32. Politický význam zemanstva; rozdělení šlechty v kurie. Výhody stavů nižších ze zápisů Zikmundových 32. Politický vzestup měst královských 33. Jejich poměry hospodářské 33—34. Úpadek velkoobchodu 34. Sedláci a revoluce husitská 34—35. Česká bojovnost 35. Utrakvismus a nebezpečí úplné restaurace 35—36. Potřeba organizace; Ptáček vůdcem 36.

II.

JIŘÍKOVY ZAČÁTKY.

(37—65)

Jiřík představitelem souvislosti mezi zeměmi korunními. Rozrod pánů z Kunštátu 37. Větev poděbradská 37—38. Tradice rodinné; rodiště i doba narození Jiříkova; pozdější pomluvy 38. Jiřík a Tábor. Symbolický význam Lipan pro Jiříka 39. Směrnice

jeho vývoje 39—40. Jiřík pod poručenstvím; brzký vstup do života veřejného 40; prosté vzdělání: biblismus 41; vliv prostředí: Bouzov a Poděbrady 41—42; časná převaha rozumu nad citem 42; tendence k činnosti politické 42—43; Ptáček učitelem 43. Zklamání utrakvismu; Diviš Bořek v čele východočeské oposice; Ptáček na přechodu 43. Rozdělení stran 43—44. Zásada volitelnosti a právo dědické; volba Albrechta II.: 44—45. Oldřich z Rožmberka 45—46. Menhart z Hradce 46—47. Osobnost Ptáčkova 47—48. Strany a legitimismus. Kandidatura polská 48. Válka 48—49. Zklamání strany Ptáčkovy. Smrt Albrechtova. Legitimismus strany rakouské 49. Ptáček a města východní 50; jeho sblížení s Rokycanou 50—51. List „mírný“ 51. Landfridy 51—52. Spolek krajů východních pod Ptáčkem 52; Jiříkem hejtnanem v Boleslavsku 52—53. Oběti moru. Jiřík ve škole Ptáčkově; sňatek s Kunhutou ze Šternberka 53. Otázka královská 53—54. Spojení otázky národního království s utrakvismem 54—55. Zpustošení země válkou 55. Rožmberk a otázka královská 55—56. Strany a Habsburkové. Pletichy Rožmberkovy 56—57. Uznání Ladislavovo 57. Význam zřízení landfridního. Otázka církevní 58. Poměry v Praze 58—59. Česká neutralita za rozkolu církevního. Mírní utrakvisté a dohoda s katolíky 59. Pokus o jednání s Eugenem IV.: 59—60. Postup organisace utrakvistické; případ Jana Koldy ze Žampachu 60. Ptáček a Táborští 60—61. Povaha táborství. Vývoj strany Ptáčkovy 61. Rokycana hlavou církve utrakvistické; ustálení husitské orthodoxie. Protesty tábořské 62. Osamocení Tábořských 63. Hádání v Kutné Hoře 63—64. Sněm v Praze (1444); odsouzení Tábořských 64. Smrt Ptáčkova 65.

III.

V ČELE STRANY.

(66—93)

Strana Ptáčkova a katoličtí stoupenci; Jiřík vrchním hejtnanem 66. Strana poděbradská již stranou národní 66—67. Rychlá popularita Jiříkova. Jiřík a Rožmberk 67. Otázka náboženská 67—68; důraz Jiříkův na otázku správní 68. Dvojakost strany rožmberské i kurie 68—69. Otázka královská a vydání Ladislavovo 69. Stadický král. Hlavní otázkou otázka správní 70. Odpor proti odkladům Rožmberkovým 70—71. Sjezd pelhřimovský. Tajný ústup Rožmberkův od církevní neutrality 71. Zmar volby Jiříkovy za správce zemského 71—72. Jiřík a Praha. Marné poselstvo ke králi Fridrichovi 72. Český nezdar v Římě (1447). Obelstění Rožmberkovo 73. Legace Karvajova v Praze 74—75. Sjezd v Hoře: ustavení jednoty poděbradské a volba Jiříkova za správce 75. vojenské přípravy a odpůrci 75—76. Dobyť Prahy 76. Význam roku 1448: 77. Návrat Rokycanův do Prahy; Praze se vrací utrakvistická povaha 77—78. Dojem ciziny. Jiřík a katolíci 78. Rožmberk a válka 78—79. Jednota strakonická 79. Příměří a jednání 79—80. Cizí spojenci. Válka 80. Smlouva vildštejská 80—81. Smír Jiříkův s Oldřichem z Hradce. Výprava do Míšně 81. Strakoničtí a vydání Ladislavovo. Jiřík a žárlivost panských stoupenců 82. Změna smýšlení u krále Fridricha 82—83. Jiřík a Eneáš Silvius v Benešově (1451) 83—84. Král Fridrich a správcovství Jiříkovo 84—85. Misie Kapistranova 85. Otázka odtržení od církve římské 86. Pokus o dohodu s Cařihradem 86—87; poměr kurie k tomu 87—88. Přípravy Jiříkovy. Rožmberk a odboj rakouský 88. Sněm svatojirský: Jiřík správcem zemským 88—89; sněm a poměry církevní 89—90. Jiřík v neshodě s Rokycanou. Oposice proti Jiříkovi. Odboj rakouský a tažení Jiříkovo na jih 90. Vzdání Tábora 90—91. Obecné uznání Jiříkovo. Porážka Rožmberkova 92. Konec táborství 92—93.

IV.
SPRÁVCOVSTVÍ ZA KRÁLE „HOLCE“.
(94—121)

Druhá žena Jiříkova Johanna z Rožmitálu 94. Vzrůst Jiříkovy moci hospodářské 94—95; knížecí okázalost; pražské sídlo 95. Jiříkův okruh politický se šíří na země vedlejší i sousední 95—96. Poměr k přijetí Ladislavovu. Plány Oldřicha Celského 96. Jiřík a Celský 96—97; dohoda ve Znojmě a Vídni; případ Smiřického; hold brněnský 97. Pád Celského 97—98. Příchod Ladislavův do Čech a korunovace 98; osobnost krále 98—99; Jiřík a král 99—100. Obnova moci královské. Jiřík a politika zahraniční. Utužování svazků se zeměmi vedlejšími 100; znárodnování státu českého. Spor s Moravany 101. Spor vratislavský a lehnický 101—102. Odjezd králův z Čech 102. Světla epizoda pokoje za krále „holce“ 102—103; obnova řádů veřejných; láce 103. Rozkvět Prahy 103—104. Jiřík a posílení moci královské; berně a revize držby pozemkové; úřad královského prokurátora 104; úprava Králova dvora v Praze 104—105. Víra dělítkem mezi králem a utrakvisty. Utrakvismus a vyrovnání s katolickým západem 105. Obavy utrakvistické 105—106. Územní zásada v poměrech národnostních i náboženských. Katolické naděje v restauraci 106; literární protireformace: polemiky proti Rokycanovi 106—107. Protikněžské tendence Valečovského 107 až 108. Takt Jiříkův; nespokojenost utrakvistů 108; synoda obojího kněžstva; uznání Rokycany za správce utrakvistického; postup organizace utrakvistické 109; u obou stran dojem křivdy 109—110; kázání Rokycanova; otázka jeho potvrzení za arcibiskupa 110. Sjezd novoměstský (1455); Čechové a otázka turecká; Jiřík a Eneáš Silvius 110—112. Kurie a arcibiskupství pražské 112—113. Otázka kalicha. Strany náboženské a svatba Ladislavova. Správa Jiříkova 113. Důraz na nezávislost státu českého 113—114. Spory s Burgundskem a Saskem: Jiří a Ladislav 114. Návrat Celského ke dvoru královskému 114—115; Celský a Jan Hunyad 115; Celský a Jiřík 116. Spory v Uhrách: smrt Celského i Ladislava Hunyada 116—117. Vliv Konráda Hölzlera na krále 117; neshoda Jiříkova s králem 117. Jiřík a Hunyadovci 117—118. Zápas s Hölzlerem; návrat králův do Prahy. Královo stanovisko náboženské i národnostní 118; optimismus Jiříkův 118—119. Nemoc a smrt krále 119; různý z toho dojem 119—120. Jiřík, představitel utrakvismu, v podezření otravy 120; proti záští odpůrců láska české většiny národní 121.

V.
ČESKÉ NÁRODNÍ KRÁLOVSTVÍ A JEHO UZNÁNÍ.
(122—156)

Jiřík a přípravy volební. Právo svobodné volby 122. Čeští katolíci a legitimismus 122—123; zákon Karlův z r. 1348 a smlouvy česko-rakouské; účast zemí vedlejších na volbě. Odklad rozhodnutí o právu volebním; svolání sněmu generálního 123. Svor-nost utrakvistů 123—124. Možnost republiky. Utrakvisté a kandidatura Jiříkova 124; národní sebevědomí jejím kořenem 124—125. Pohnutá agitace: spisek Lupáčův (?) 125—126; slovanský přízvuk: „Krátké sebrání“ 126—127; účast Rokycanova 127. Obdoba Čech s Francií z r. 1422: 127—128. Hlasy, ukazující k Polsku 128. Francouzská kandidatura 128—129. Země vedlejší a kandidatura Jiříkova. Politická soběstač-nost českého státu; situace z r. 1458 příznivější než r. 1420; císař a Německo 129; Polsko a Uhry: možnosti na Slovensku 129—130; nejvážnějším nepřítelem kurie 130.

Odpovědnost českých katolíků 130—131; nálada mezi nimi; veršované zlomky Prokopa písaře 131—132. Němečtí katolíci v zemích českých; rozvoj živlu českého a slovanského. Volba Matyášova v Uhrách 132; vliv Jiříkův 132—133; obdoby mezi volbou uherskou a českou 133. Jiříkovy přípravy k volbě vlastní 133—134. Z cizích kandidátů zvláště nebezpečný Vilém Saský. Lid a domácí kandidatura. Váhání pánů katolických 134; jejich získávání osobními závazky. Sugescie vůle lidové 135; odstranění posledních překážek 135—136; volba Jiříkova 136; v Týně 136—137. Katolická Evropa a česká volba 137. Agitace proti volbě 137—138. Odpor zemí vedlejších. Uznání na Moravě; německá města moravská a Habsburkové 138. Obdoba mezi Moravou a Slezskem; rozpor mezi městy a venkovem 138—139. Slezská neutralita: liga 139. Korunovace zkušebním kamenem 139—140. Kurie a obě volby: jejich vztah k otázce turecké; souvislost korunovace ■ kompaktáty 140. Význam korunovace pro Jiříka; posláni biskupů uherských 141; tajná přísaha a její výklady 141—142. Jiříkův poměr k utrakvismu 142—144. Důsledky tajné přísahy 144—145. Korunovace. Zakročení proti oposici 145. Naděje v úplnou obnovu korunní 145—146. Tažení na Moravu a obecné zde uznání; obležení Jihlavy. Jiřík v Kladsku; osamocení Slezska 146. Jošt ■ Rožmberka na rozcestí; případ Tasa z Boskovic. Zarputilost Vratislavských 147. Spor rakouský a dohoda Jiříkova ■ císařem 147—148. Proměna v Římě: Eneáš Silvius papežem 148—149; pozvání Jiříkovo do Mantovy. Bezúčinný radikalismus Vratislavských 149. Spory v Německu; neschopnost císařova a návrhy reformy říšské 149—150; vůdcem strany císařské Albrecht Braniborský 150. Podněty obou hlavních stran německých, císařské i wittelsbašské 150—151. Sblížení Jiříkovo s Albrechtem Braniborským i s Fridrichem Falckým 151. Dohoda se Saskem i s Hohenzollery v Chebu (1459); smlouvy svatební s Wettiny; nepříznivý ohlas v mínění veřejném 152. Spory náboženské v Praze; případ Václava z Krumlova 152—153. Pius II. a účinky sjezdu chebského 153. Sjezd s císařem v Brně: udělení regálií Jiříkovi; Jiřík a císařovy plány uherské. Konec slezského odporu 154; zakročení legátů 154—155; smlouva s Vratislavskými 155. Poměr ke kurii otevřenou otázkou 156.

VI.

JIŘÍK A PIUS II.

(157—194)

Papežští legáti v Praze: souvislost českého sporu s otázkou tureckou. Kurii česká přetázkou osobní 157. Osobnost Pia II.: jeho absolutistický program i plány protiturecké 157—159. Obdoba mezi kruciátou i českým sporem 159—160. Husitské Čechy a potřeba nového řádu politického: nutnost odcírkevnění. Výhoda odsunutí konfliktu s kurií 160. Hrdinství a politika v případě Jiříkově 160—161. Původnost jeho plánů politických 161. Jiřík a válka. Mravnost v politice současné 162. Jiříkova věrnost slovu danému 162—163. Kurie rozmrzena odklady Jiříkovými. Jeho plán římského království 163; nálada české veřejnosti 163—164; plán sám prostředkem, ne cílem; jeho oceňování 164. Původcem plánu Dr. Mair; první jeho stadium: ve shodě s císařem; souhlas Wittelsbachů, ale neochota Albrechta Achilla 165; císař proti plánu 165—166. Odhodlání, plán splnění i proti císaři: jednání ■ Dětřichem z Isenburka, vůdcem oposice protirímské, i s Albrechtem Ach. 166—167. Obtíže s Dětřichem; sjezd chebský (1461): odpor Fridricha Braniborského 167; knížecí odmítnutí plánu 167—168. Domněnky o novém pokuse o římské království ve shodě s papežem. Dohra v Čechách: zájem českých katolíků 168; znepokojení mezi utrakvisty.

Rozdíly mezi utrakvismem a církví římskou 169. Rokycana a počátky Jednoty bratrské 169—70; mínění o ožvlém táborství 170; pronásledování Bratří 170—171. Rozruch mezi utrakvisty a vyzývací postup katolický: vyjasnění královým potvrzením kompaktat 171. Kurii to nestačí 171—172. Jiřík stále králem „dvojího lidu“. Vzrušení mezi katolíky 172. Jiřík a pokoj v říši 172—173; jeho poměr k císaři 173; prostředkování v Rakousích a sjezd v Praze (v listopadu 1461) 173—174. Poselstvo české do Říma za změněné opět situace v Němcích i v Římě 174. Čechové v Římě: francouzské vzdání pragmatické sankce 174—175; veřejné slyšení 175—176; zrušení kompaktat 176—177; posláni Fantina de Valle 177. Jiřík a Kazimír: sjezd hlohovský 177—178. Jiřík a Mariniho plán spolku knížecího 178—179; jeho výhody pro Čechy i Polsko 179—180. Srovnání s Fridrichem Braniborským 180. Návrhy Fantinovy 180—181. Prohlášení královo na sněmu srpnovém 181; čeští katolíci a kompaktáta 181—182. Uvěznění Fantinovo 182. Schůze duchovenstva 182—183. Myšlenka koncilu 183. Rozpaky papežské 183—184. Jiříkova pomoc obleženému císaři 184; vděčnost císařova 184—185. Jednání Marinovo o spolek a kurie 185—186. Zasahování kuriální ve sféru světskou 186. Kuriální akce proti spolku knížecímu 186—187. Nové Marinovy návrhy ve Francii proti Burgundsku. Jiříkovo srovnání sporů v Němcích a říšská reforma 187. Odcizení mezi Jiříkem a Ludvíkem Bavorským 187—188. Jošt a Rožmberka a obecný sjezd stavovský 188—189. Prostředkování Joštovo. Sjezd brněnský 189; Jošt obhájcem poslušnosti papežské 190. Oporou Jiříkovou utrakvisté 190—191. Spory náboženské. Poprava Jana z Vismburka. Zachmuření politické situace 191. Jiřík a Matyáš 191—192. České poselstvo ve Francii (1464) 192. Půhon Jiříkův; důvěra Piova v zázrak 193. Jeho smrt v Ankoně záchranou před zklamáním 193—194. Pověřivé výklady 194.

VII.

JEDNOTA ZELENOHORSKÁ A SPOR S ŘÍMEM.

(195—230)

Odklad procesu. Osobnost papeže Pavla II. 195. Pavel a Jiřík. Odboj Hynka Bítovského a Moravané. Obnova procesu proti Jiříkovi 196. Biskupové Jošt a Tas 196—197. Podněty stavovské u českých katolíků; Jiřík a snahy stavovské 197; panstvo a vzrůst moci královské 197—198; otázka církevních zástav a odúmrtí 198; obnova majetkových práv královských a zápisy do desk zemských 198—199; páni a „nový svět“; poměr zemanstva k městům 199. Jiříkovy náběhy k absolutismu a zájem o reformy 199—200; poměr absolutismu k utrakvismu i k povaze české 200; politika a český rigorismus mravní; Jiřík a revoluce i fanatismus 200; jeho láska k pokoji 201—202; jeho úspěchy 202; osobní ráz jeho vlády a rada královská 202—203; král a stavové nižší 203—204; královo sebevědomí i vystupování 204; jeho schopnosti vladařské 204; naděje v klidné vyrovnání 204—205; přípravy k úpravě nástupnictví 205; nepříznivý zdravotní stav králův a zajištění koruny i privileji zemských 205—206; katolíci a nástupnictví na trůn. Jošt z Rožmberka a moc krále 206; postup českého živlu v zemích vedlejších i češtiny jako řeči jednací 207; s českým živlem proniká i utrakvismus; i Joštovi jde především o získání Jiříka; magnát a prelát v Joštovi 208; jeho jízda do Prahy (1465) 208—209. Disputace Rokycanova s Hilariem a Křižanovským. Jednání Joštovo s Johannou i polemika s Korandou 209. Zdeněk ze Šternberka v popředí: přípravy k panské jednotě 210; Zdeněkova ctižádost 210—211; podezření o něm i jeho družích. Jeho neochota k smíru 211. Páni a otázka církevní

211—212. Rozvoj opozice panské: jednota zelenohorská 212. Její stížnosti 212—213. Jiřík a opozice; příčiny jeho váhavosti 213. Mair a akce diplomatická o sjezd: cesta p. Lva z Rožmitálu 214. Jednání Tasovo s Vítězem v Trnavě 215. Návrhy bavorské: Jiřík císařem byzantským 215—216. Papežské zrušení všech přísah poddanských. Nové odklady procesů. Příchod Řehoře Heimburka do Prahy 216; jeho osobnost i styky s Čechami 217; zasáhnutí v českou při 217—218. Souvislost se sporem plavenským 218. Způsob obrany Heimburkovy 218—219; důraz na mezinárodní význam českého sporu. Němci obránci Jiříkovými 219. Král a jeho obhájce 219—220. Osobní moment u Heimburka; jeho ohled na Uhry a Benátky: spolek proti Turkům 220. Přímluvná akce Heimburkova a Benátčané; kladský manifest, věnovaný Matyášovi 221; ostatní přímluvci: zakročení Joštovo 221—222. Postup organisace panské: Šternberk hejtnanem. Odklon císaře i Ludvíka Bavorského od Jiříka; sněm v Norimberce (1466) 222. Rozchod s císařem 223. Nezdar Heimburkův v Benátkách 223 až 224. Pohraniční spory českouherské; „bratřiči“ v Kostolanech 224; zmar Heimburkova plánu spolkového 224—225; nucená zdrželivost Matyášova. Nález papežský proti Jiříkovi 225; jeho ohlas ve veřejnosti 225—226; cizí polemikové proti Jiříkovi 226; Hilarius Litoměřický: důraz na náboženský ráz jednoty panské 226—227. Nemožnost smíru s jednotou; Jiříkovo vyhovění ostatním stavům 227. Rozhodnutí Tasovo. Poslední jednání s jednotou. Jiřík a knížata německá 228. Fridrich Braniborský a česká otázka 228—229. Německá neutralita 229; Jiříkův poměr k ní 229—230. Jeho apelace 230.

VIII.

VÁLKA.

(231—277)

Jednota a nález papežský; Jiřík proti náboženskému rázu odboje 231; koncil forem českého sporu: jednání s Francií 231—232. Ludvík XI. a kurie 232. Německá neutralita a apelace 232—233. Válka s jednotou 233. Křížové výpravy do Čech 233—234; krutost křížáků a odvety utrakvistické 234; církevní zákazy dovozu a síla poměrů: cizí katolíci v českých službách 234—235; neúčinnost agitace církevní: projev Viléma z Rábí 235; neutralita českých katolíků 235—236. Resignace Joštova; jednota bez cizí pomoci 236. Kazimír a nabídky českého trůnu 236—237; jeho vyčkávací politika 237; vyhybavá odpověď 237—238. Příznivý z toho dojem v Budíně i v Němcích; česká otázka na sněmu norimberském (1467) 238. Přímluvčí akce německá 238—239. Jednání s Ludvíkem XI. Příznivá situace Jiříkova. Umírnění Matyášovo 239; brzký jeho obrat. Polské prostředkování v Čechách 240. Smrt Joštova 240—241. Sjezd vratislavský: nové příměří s jednotou 241. Fridrich Braniborský odmítá český trůn 241—242. Vpád Viktorinův do Rakous. Úmluvy jednoty s Matyášem v Trnavě 242: Matyáš proti Jiříkovi 242—243. Oba králové u Lávy 243. Změna ve válčení 243—244; povaha obojího vojska 244. Potřeba účinnější strategie u Jiříka: nová sláva českého válečnictví 245. Synové Jiříkovi velitelé 245—246. Pád Třebíče a utrakvistická neutralita na Moravě. Ohledy legáta Rudolfa 246. Postup moci Matyášovy. Matyáš a jeho stoupenci 247. Jednání Tasovo v Krakově 247—248; Jiříkovy nabídky trůnu českého; Němci a unie českopolská 248; polští poslové v Olomouci. „Osm strastných neděl“ Jiříkových 249; příznivý obrat 250. Utrakvistický manifest z r. 1469: 250—251; Jiříkův poměr k němu 251. Nové pronásledování Jednoty bratrské 251—252. Matyáš a římské království 252—253. Jeho vpád do Čech 253—254; Vilémov 254—255; dojem

smluv 255. Proměna na sjezdu u Olomouce 255—256. Matyášova volba za krále českého 256—257; její dojem v Čechách i v cizině 257—258. Energie Jiříkova: polská kandidatura 258. Kazimír a Matyáš 258—259. Jiřík a plán Karla Smělého o římském království 259—260: poměr císařův k tomu. Jiřík a Ludvík XI.: 260. Smířlivost císařova 260—261. Přípravy Jiříkovy k dalšímu zápasu 261. Stavovský odboj v Uhrách 261—262. Zajetí Viktorinovo 262. Veliká rejsa slezská 262—263. Ochabování strany Matyášovy; neúčinnost církevních zákazů 263. Smírná nálada v cizině, i v Římě 263—264. Sblížení Jiříkovo s císařem 264—265. Novoroční manifest Jiříkův k říši (1470). Sjezd Matyášův s císařem ve Vídni 265: odklon císařův 265—266. Finanční stránka české války. Nová úprava české hotovosti zemské 266. Špízování Uh. Hradiště 266—267. Případ hodonínský; zhouby zemí českých. Jiřík u Brna 267: nabídka souboje neb bitvy 267—268. Vybavení Hradiště. Vpád Matyášův do Čech 268. Vyhledky obou stran 268—269. U strany Matyášovy vzrůstá se chuť k smíru 269. Nespokojenost ve Slezsku; ochota saské politiky k intervenci i ke shodě s Polskem 269—270. Postup moci turecké 270. Nové vření v Uhrách a napětí Matyášovo s českými jednotníky 270—271. Pokus Matyášův o dohodu s Jiříkem 271. Větší ochota polská 271—272. Saské prostředkování u kurie 272. Naděje Jiříkovy 272—273; jeho zdraví 273. Smrt Rokycanova 273—274. Smrt Jiříkova 274.

Osudnost smrti Jiříkovy 274. Radost odpůrců 274—275; stesky utrakvistů 275. Pozdější výklady o smíru Jiříkově s kurií. Jiřík symbolem české budoucnosti: jeho socha na Týně 276; prázdný výklenek po Bílé hoře; obnova odkazu Jiříkova 277.

SBÍRKA PRAMENŮ
K POZNÁNÍ LITERÁRNÍHO ŽIVOTA
ČESKOSLOVENSKÉHO

VYDÁVÁ

III. TŘÍDA ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

SKUPINA III

PRÁCE BIBLIOGRAFICKÉ

ČÍSLO 10

LITERÁRNÍ ČINNOST M. J. HUSI

V PRAZE
NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ
1948

LITERÁRNÍ ČINNOST

M. J. HUSI

NAPSAL

F. M. BARTOŠ

V PRAZE

NÁKLADEM ČESKÉ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

1948

ČESKÁ AKADEMIE VĚD A UMĚNÍ

v ě n u j e v r o c e 1948

tento soupis prací Jana Husi, slavného mistra učení

pražského a jeho rektora v r. 1409,

k 600 letému

JUBILEU UNIVERSITY KARLOVY

Úvodem.

Tento soupis slovesného díla Husova se pokouší o nové řešení úkolu, který dosud konala stejnojmenná kniha V. Flajšhanse, vyšlá nákladem České akademie věd a umění r. 1900 a dávno již rozebraná. Nové vzdělání knihy byl by ovšem pořídil nejspíše sám její autor. Na celé již půlstoletí se účastní vynikající měrou bádání o Husovi a sotva kdo jiný je zasvěcen do jeho potřeb, nesnázi a úkolů tak, jako on. Jiné naléhavější, jak soudí, úkoly nedovolí pohřchu prof. Flajšhansovi podniknouti tuto práci. I ujal jsem se jí já sám.

Úkol soupisu podat obraz dnešního vědění o tom, co se nám dochovalo z Husova péra, byl mi usnadněn, ale i ztížen neobyčejným rozmachem husovského studia, jaký spadá do doby od vydání Flajšhansovy knihy; k rozvoji tomu již ona sama přispěla měrou znamenitou. Základ k tomuto rozmachu položily bohaté nálezy a zisky soustavného výzkumu tří našich největších sbírek rukopisných: epochální katalogisace rukopisů knihovny staroslavné university Karlovy Jos. Truhlářem, neméně významný soupis rukopisů svatovítské kapituly, práce to Ad. Patery a A. Podlahy, a také můj soupis rukopisů Národního musea vedle jiných sbírek menších. Na tom základě vyrostla veliká práce tří předních pracovníků husovských: V. Flajšhanse, Jana Sedláka a V. Novotného. Jejich edice, studie a díla způsobila hotový převrat v našem poznání spisovatelské činnosti M. Jana a umožňují také podstatně zjednodušit úkol naší práce.

Závěry, k nimž došli tři tito učenci, jsou v nejedné otázce, kterou se soupis zabývá, povahy konečné. Zdálo se mi proto nadbytečné usilovat v takovém případě o bibliografickou úplnost, jako činil Flajšhans, a to tím spíše, že bych nerad činil knihu jeho zbytečnou. Nechť jí zůstane čestné místo, jakého si dobyla, a nechť po ní musí nadále sahat, kdokoli touží poznat osudy jednotlivých spisů Husových do takovýchto podrobností. Mně stačilo, zvláště tam, kde jsme se dočkali moderní edice, shrnouti výsledky posledního bádání. Zato jsem věnoval mnoho pozornosti otázce původství a datování, a to i tam, kde jsme měli za to, že mi práce tak vynikající, jako je Novotného vydání Husových listů, dovoluje zjednodušení ještě pronikavější.

V utřídění látky jsem se přidržel v zásadě rozdělení Flajšhansova a rozvrhl ji především na spisy latinské a české. Od toho jsem se uchýlil jen u listů, které jsou pro historika celkem tak jednotným, že je nedovede roztrhnout podle dělítky tak vnějšího, jako je jazyk. Tvoří však u mne zvláštní skupinu také proto, že bylo tak možno pojednat o nich daleko stručněji. Obě hlavní skupiny hleděl jsem dělit dále co nejméně a co nejorganičtěji, aby neutrpěla přehlednost a aby se čtenář neoctl

příliš v rozpacích, kde který spis hledat. Potřebě historika hledí vyhovět chronologické seřazení látky každého oddělení.

Kniha chce býti především příručkou, rychle orientující po stavu dosavadního vědění a také ovšem po úkolech bádání, které se rozrostlo v poslední době do takových rozměrů, že se v něm již nesnadno vyzná i mnohaletý pracovník. A chce k práci povzbudit neposledně tím, že může ukázat (na Flajšhanově zjištění vzácné kvodlibetní příručky Husovy nebo na vlastním nálezů Mistrových přednášek rétorických a přírodovědeckých), jak překvapující objevy jsou tu možné přes to, že doba velkých nálezů již minula.*) Takové nálezy vyžadují arci dlouhých zkušeností a vědomostí. Dobře organisované bádání shrnuje proto takové zkušenosti v příručkách, jako je tento soupis. Kéž se osvědčí i v této podobě a prospěje husovskému bádání podobně jako kniha, kterou chce nahradit, i, jak doufám, soupisy slovesného díla čtyř vůdčích bohoslovců husitské revoluce vyšlé v této sbírce. Soupis spisů Václava z Dráchova a Martina Lupáče, které si vyžádaly jiného zpracování, podal jsem 1935 a 1939 v JSH 7a RS VII. Zbývalo by ještě pořídit soupis literatury vzešlé z bratrstva táborského a sirotčího, v tom P. Chelčického, na který nepřestávám myslet, dále spisovatelské činnosti doby předhusitské, a což je úkol zvláště nesnadný, soupis postilové literatury husitské, dodnes většinou pochované v bezejmenných rukopisech.

Budiž mi nakonec dovoleno vzdát veliké díky přčetným úředníkům a úřednicím knihoven domácích i cizích, nejednou již odešlým na věčnost, bez jejichž laskavé pomoci byla tato práce nemožná, i všem, kdož mi v ní přispěli radou, poučením i povzbuzením, v tom neposledně tajemníku III. třídy České akademie prof. Dr B. Havránkovi.

*) Výtěžky krásného nálezů B. Ryby mohl jsem zpracovati jen z malé části (str. 6 a 49). Další si musí vyhledat v uv, LF již čtenář sám. Pokroky bádání o Husovi zaznamenávám v JSH. Tam napíši co nejdříve o kázáních vídeň. ruk. 4283, jež prý Hus napsal na Krakovci.

I.

Z dějin bádání o Husových spisech a jeho výsledky.

Vědecké studium Husa jako spisovatele se začíná, pokud známo, poměrně pozdě, ač náběh k němu postihneme již u Mistrova kolegy Vavřince z Březové a překvapujícího znalce jeho spisů najdeme ve Václavu Korandovi ml. Avšak teprve vydávání Husových spisů, umožněné vynálezem knihtisku, zjednálo základy pro opravdové studium Husa.

Jakýmsi paradoxem dějin je nejstarším tiskem Husova spisu dolnoněmecký překlad jeho českého Výkladu a Provázku třípramenného, pořízený nejspíše M. Janem z Lubeku, jenž přišel do Prahy 1467 z meklenburské university v Rostoku a stal se tu profesorem a kazatelem. Překlad ten vyšel, ač bez jména Husova, v Lubeku asi 1483—84. Brzy nato, 1488, zase v Kolíně n. R. bylo vydáno synodní kázání Husovo z 1405 jako jakási příloha souborného vydání spisů jeho velikého odpůrce J. Gersona. Česky vyšly až 1495 čtyři Husovy listy a teprve s novým stoletím se začínají tisky hojnější. Z kruhů Jednoty bratrské vzešly 1509—10 tisky Knížek proti kuchmistrovi a spisku O šesti bludích, Mik. Konáč vydal 1520 velký Výklad a téhož roku se rozešla do širého světa kniha *De ecclesia*, dokonce rychle po sobě v dvojím silném vydání, a zahájila nové údobí v zpřístupňování slovesného odkazu Husova.

Byla vydána z rukopisu, zasláného z Čech M. Lutherovi, jenž právě započal dějinný zápas světové reformace, a jeho přičiněním. Z této hluboké proměny věcí mohl nyní těžiti Hus i jeho národ v úsilí o vydávání jeho prací tiskem. R. 1524 vydal Lutherův spolubojovník Otto Brunfels s věnováním reformátorovi tři svazky spisů Matěje z Janova, a jak se podobá, Pavla z Kravař jako díla Husova. Po menším náběhu dřívejším a edici kostnického traktátu o kalichu vyšlo 1537 s Lutherovou předmluvou souborné vydání Husových listů a nedlouho po reformátorově smrti dovršil tyto pokusy přední jeho žák vpravdě monumentální edicí souboru latinských spisů Husových ve dvou mohutných foliantech o 870 listech, slavnými *Monumenta et opera*, vyšlými v Norimberce 1558.

Podnět k edici dalo cenné dílo vratislavského kanovníka Jana Cochlaea *Historiae Hussitarum libri duodecim* z r. 1549, prvý to vlast-

ně pokus o vypsání Husova zápasu s použitím pramenů rukopisných, shledaných Cochlaeem většinou na půdě Husovy otčiny. Kniha, psaná s téměř vášnivým nepřátelstvím proti českému reformátorovi, zapůsobila mocným dojmem na veřejnost a vzbudila na straně evangelické pobouření i touhu po odpovědi. Pobouření to našlo mluvčího v mladém jihoslovanském učenci, zdomácnělém potom zcela v Německu, M. Vlašičovi, proslulém pod jménem Flacius Illyricus. Odpověděl Cochlaeovi rozvinutím velkolepého plánu na vypsání církevních dějin se stanoviska evangelického, který pak uskutečnil s několika žáky v slavných Magdeburských Centuriích. V programu tohoto díla napsal Flacius¹⁾ v březnu 1554: „Je to hanebné a zcela zahanbující pro nás luterány a husity nejen před lidmi, ale i před Bohem, že papeženci jako Cochlaeus vypsalí velmi podrobně Husův a Lutherův život, úsilí a náboženské zápasy s velikou škodou pravdy, z nás však, kteří máme pravdu a velice si vážíme těchto mužů jako zbožných učitelů, že nikdo nevypsal dějiny věci tak velikých na obranu pravdy. Proto většina z nás, nejen lid, ale i doktoři na velikou naši hanbu a na veřejnou škodu neznáme nic z dějin vlastní pře a našich časů i náboženské obnovy.“

Za práce o Centuriích a o jakémisi prodromu k nim, vydaném 1556 s názvem *Catalogus testium veritatis*, hotovém však hned 1553, navázal Flacius také styky s Čechami a pojal záměr vydati spisy Husovy, a to latinské i české v latinském překladě. Měl štěstí, že mu na vysoké zakročení zapůjčil bohatou sbírku husitských rukopisů, v tom i některé, jež byly pokládány za Husovy autogramy, učený filolog a měšťan pražský Šimon Hájek († 1551), otec slavného Tadeáše Hájka,²⁾ a později užil s úspěchem i pomoci předního svého příznivce Kašpara z Nydbrucku, lotrinského šlechtice a právníka ve službách syna Ferdinanda I. Maxmiliána, jenž se klonil k luterství. Nydbruck získal pro pátrání po husitských rukopisech v Čechách zejména M. Matouše Collina a nepřestal naléhat na něho i na jiné české majetníky památek husitských, aby je půjčili Flaciovi. Nejvíce, celkem 49, jich půjčila knihovna staroslavného Karolina³⁾ a pak městská knihovna nymburská; z nich pochází slušný počet drahocenných rukopisů husitských v dnešní Národní knihovně vídeňské. Něco přinesl Nydbruckovi i Jan Blahoslav, vyslaný 1556 Jednotou do Vídně, na něhož mocně zapůsobil

¹⁾ K. Schottenloher, *Pfalzgraf Ottheinrich und das Buch* (1927), 157. O Flaciovi v. v mé knížce *O Husa a o Husovi* (1935) 52—6.

²⁾ Dopisy M. Mat. Kollina z Chotěřiny a jeho přátel ke Kašparovi z Nydbrucka, vyd. F. Menčík (1914) 15. Něco z těchto knih zapadlo do Budyšina (Ný, Kor. XXXVI.) a pocházelo z odkazu Betlémského kazatele J. Pipy (Jos. Teige, *Základy st. místopisu* praž. II. 1915, 823).

³⁾ Nydbruckova stvrzenka z 29. dub. 1557 v ruk. univ. knih. Lobk. 310, 2. foliace 179. Z nymburských má Nár. knih. vídeňská rukopisy 1337—8, 1387, 4302, 4518 a 4746 (k Menčíkovi 50—1).

Nydbruck podivem i pohoršením nad tím, že se v Čechách nenašel nikdo, kdo by shromáždil památky české reformace.⁴⁾ Slova učeného diplomata pevně utkvěla v paměti mladého syna Jednoty a ještě zvroucnila hlubokou jeho lásku k dějinám české reformace.

Nydbruck se nedožil dotištění Husových spisů, skonav náhle 11. října 1557 na diplomatické cestě. Protáhlo se přes tři roky,⁵⁾ do srpna 1558, kdy je datována předmluva. Práce, spojená s tiskem, připadla nakonec norimberskému kazateli Jeron. Besoldovi, jenž ji vykonával velmi pečlivě. A po letech, 1563, přibyl k edici v novém velkém foliantu český protějšek, výbor českých spisů Husových v čele s Postilou, vydaný v témž nakladatelství norimberském a nejspíše ještě za účasti Flaciovy; aspoň nepodepsaná předmluva vydavatele je psána zcela v jeho duchu. Od vydání latinského překladu Postily, připraveného Petrem Codicillem, bylo upuštěno, a to asi pro nákladnost a nepochybně i nečasovost. Vydání českého originálu slibovalo lepší odbyť. Bylo určeno pro Čechy, kde po převratě z 1547 nebylo pomýšlení na vydání něčeho z českého reformátora. Foliant se asi rychle rozcházel, takže, když rok nato skončil vítěz nad odbojem z r. 1547, tvrdý Ferdinand, vyšlo vydání nové, v němž však z opatrnosti potlačeno místo vydání a ovšem rovněž jméno vydavatelovo.⁶⁾

Obojí edice Flaciova i jeho pomocníků vyvrcholuje a dovršuje půlstoleté úsilí věku světové reformace o zpřístupnění Husova díla tiskem, také je však na celé téměř čtvrttisíciletí uzavírá. Dalo podnět k soustavnému výzkumu a k pátrání po spisech M. Jana; jeho vzácný dokument zachoval nám zčásti t. zv. Starý seznam.⁷⁾ Stalo se také zá-

⁴⁾ A. Gindely, Quellen z. Geschichte der böhm. Brüder str. 177.

⁵⁾ Flacius poslal rukopisy asi v létě 1555 (Jahrb. d. Gesellschaft f. Gesch. des Protest. i. Oesterreich 20, 1899, 102), ale jednání s tiskařem je v proudu již v březnu 1554 (t. 18, 1897, 202). Nydbruck tu doporučuje zbožné retuše katolických míst, což nepochybně provedeno a třeba mít na paměti zvláště u spisů, jež neznáme než z edice (č. 17 a 19).

⁶⁾ O omyle, kterým bývá pokládáno za tisk Melantrichův, Fr. Rachlík, Jiřík Melantrich z Aventinu (1930) 84—9. Na tit. 1. str. 88 klečí M. Luther a saský kurfiřt Fridrich Moudrý.

⁷⁾ U E 3, 318, dnešní značka I B c 3. Seznam je psán česko-německy a má na konci závěr asi Flaciův: Haec scripta omnia, si probantur viris piis et eruditis, in linguam Latiram convertenda erunt, quia vero ex epistolis plurimae iam ante versae et editae sunt, conferantur illae, quae extant lingua Bohemica, cum indice et cum historia illa et epistolis, quae a. 1537 editae sunt Vitebergae. Dokument je jistě psán před vydáním Op. 1558, neboť by byl jinak autor odpovědi jistě odkázal již na ně a nikoli na vydání z 1537. Indexem sluší patrně rozuměti seznam toho, co Flacius hledal nebo měl pro edici, neboť takový seznam posílal po svých přátelích, sbíraje materiál pro Catalogus i Centurie. On nebo Nydbruck je původcem lat. závěru. Kdo je však původcem seznamu a majetníkem vzácných těch rukopisů husovských? Řekl bych, že to je nejspíše Š. Hájek. Ostatní z Flaciových přátel českých byli by nepochybně názvy čes. spisů přeložili do latiny, nikoli do němčiny, a pak on jediný měl tak boha-

kladem prvních vědeckých životopisů Husových, vyšlých rychle po sobě v desetiletí svobody po Majestátu (1609—1619) z pera Zach. Theobalda, Havla Žalanského, neznámého spisovatele Života M. J. Husi, jímž je nejspíše Matěj Cyrus,⁸⁾ i Samuela Martinia z Dražova. Tento vzdělaný žák J. Campana hleděl pokročit již dále a sáhl po rukopisech bohaté universitní knihovny pražské, z nichž se právem směl nadíti nového poznání. Než pohroma bělohorská učinila Martinia vzápětí nato vyhnancem a zkázou, jakou způsobila, zničila skoro na dvě století možnost dalšího pokroku v husitském bádání.

Studium Husa nezaniklo arci ani potom. Přeneslo se do Německa, mohlo se však opírat pouze o edici Flaciovu, která 1715 vyšla znovu. Tak činí, abychom jmenovali aspoň nejvýznamnější zjevy této literatury, Chr. Walpurger v bohatém souboru dokumentů o Husově zápase, v tom zvláště jeho listů, vyšlém 1624 s názvem *Hussus combustus, non convictus*, W. Seyfried v pěkné *Commentatio de Joh. Hussi vita, fati et scriptis*, vydané v letech 1698—1743 neméně než čtyřikrát, G. C. Rieger v knize *Alte und neue böhmische Brüder* (1735), v prvním to díle o Husově učení, a J. A. Fabricius v *Bibliotheca latina mediae et infimae aetatis* (1734—6). Neznámý vydavatel Flaciovy edice sliboval v sekulárním roce 1715 dodatky,⁹⁾ ty však nikdy nevyšly; a stejně marně se pokoušel Rieger o vydání překladu české postily Husovy. Obrat mohl tu nastat skoro jediné vysvobozením Husovy vlasti z nesvobody náboženské, do níž se dostala Bílou horou. Nastal vskutku teprve s pádem protireformačních řádů po nastoupení Josefa II.

Obrat se ohlašuje hned několik let dříve. Již 1773, v rok zrušení jezuitského řádu, dostal se Hus do reprezentačního díla prvního pokolení buditelského, do Voigtových *Abbildungen der böhm. u. mähr. Gelehrten und Künstler*, ale to bylo omlouváno a zmírňováno útokem na protestanty, že si Husa přivlastňují. Josefinští osvícenci, vesměs kněží, píší již rozhodné obrany M. Jana. K. Royko podal ve svých dějinách Kostnického koncilu protějšek k dílu Walpurgerovu a zpřístupnil velký počet Husových listů a projevů, jež potom V. Stach přeložil s Roykovým dílem do češtiny. Aug. Zitte napsal první zevrubný životopis M. Jana a přeložil dvousvazkový výbor z jeho menších spisů;¹⁰⁾

tou sbírkou, v tom věci tak vzácné jako Knížky o svatokupectví i několik dodnes nezvěstných, o čemž E 3, 344 a F. v O 1915, 260—3.

⁸⁾ Vyd. A. Kolářová-Cisařová 1940. O autorství JSH 13, 1940, 132. O Martiniových studiích v Karolině Z. Winter, O životě na vysokých školách praž. (1899) 382, o jeho knize o Husovi a Lutherovi z 1618, kde má zvláštní výklad o Husových spisech str. 29—43, A. Kraus, Husitství v literatuře zvláště německé II, 1918, 5. Na základní toto dílo odkazují pro podrobnosti i dále. Něco pověděno zevrubněji v mém spisku *Ohlas Husova díla ve světě* 1940.

⁹⁾ Uv. Fabricius (vyd. D. Mansi) III, 1754, 307 podle lipského čas. *Unschuldige Nachrichten* 1715, 740.

¹⁰⁾ O Zittovi B. Tajemství knihy Josefovy (Kalich 20, 1942, 66—8).

překlad české postily, o níž psal s upřímným obdivem a který podnikl, zmařil Zittův předčasný skon. Jeho kniha podala také pěkné poučení o spisovatelském díle Husově, arci pouze podle tisků. K rukopisům sáhl teprve Dobrovský a jeho následovníci. Studovali ovšem nejprve spisy české.

V prvním vydání své památné *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur* z r. 1792 podal Dobrovský vedle povšechné lapidární charakteristiky Husova významu v dějinách české řeči, literatury i kultury jen výběr z bohatého svého vědění. Zato v 2. vydání, které sahá jen do 1526 a vyšlo 1818, najdeme již pečlivý soupis českých spisů Husových, tištěných i zachovaných jen rukopisně. Jungmannova *Historie české literatury* mohla k tomu 1825 dodati jen poměrně málo, v tom však přece Dcerku, vydanou současně V. Hankou, ovšem jen s naznačením stále ještě kletého jména spisovatelova. Avšak 2. posmrtné vydání Jungmannova díla přineslo 1849 soupis rozhojňený zcela podstatně. Je to již zhruba konečný obraz české tvorby Husovy. Zásahu o to má Národní museum, které může již tehdy, po dvaceti-letém působení, soupeřit se sbírkou husovských rukopisů i tisků v pražské knihovně universitní, do té doby nejbohatší, dále výzkum Palackého, jenž přispěl museu i k získání sborníku vratislavského, a konečně nález „Starého seznamu“ a sborníku budyšínského.

Tím byly položeny základy pro moderní vydání českých spisů Husových, pro něž ovšem bylo u nás stále ještě málo příznivé půdy. Když 1848 umožnila svoboda tisku E. Vocelovi vydání několika listů Husových v ČČM, musil se snažně omlouvat čtenářům a za bachovské reakce se něco takového stalo již nemožným. Právě tehdy přišel však se smělou myšlenkou Šafaříkův přítel M. M. Pogodin a pomoc, kterou na její uskutečnění zaslal do Čech, oživila tuto otázku v českém světě vědeckém.¹¹⁾ Když Vocel odmítl, našel se vydavatel, arci až za svobodnějších let šedesátých, v K. J. Erbenovi. Získal jej pro podnik nejspíše Palacký, jenž opatřil nakladatele, a Erben provedl svůj úkol znamenitě 1864—8, právě tři sta let po vydání norimberském. Studie o Husových českých spisech, uzavírající Erbenovo vydání, mohla být jen nepatrně opravována v znamenité Rukověti k dějinám české literatury od Jos. Jirečka (1875) nebo prací J. S. Annenkova 1877 v *Žurnalu ministerstva narodnago prosvěščenija*.

Protějškem edice Erbenovy, která se stala nadlouho základem a východiskem všeho dalšího bádání o českých spisech Husových a jež

¹¹⁾ Korespondence P. J. Šafaříka, vyd. V. S. Francev I, 785. Tam i o tom, jak se Vocel pokoušel dostat svou práci o spisech Husových do publikací vídeňské Akademie, kde však nevyšla, takže známe jen výtah z ní v Riegrově NS III, 986—8. Vznikla asi na podnět Helfertův (Jos. Karásek, *Příspěvky k vydání spisů M. J. Husi*, 1915, 7) a byla snad pojata do jeho knihy z r. 1857.

je nahrazena dnes, po bezmála 80 letech, jen částečně, je soubor husovského výzkumu největšího našeho historika Palackého, uložený v klasické knize Documenta, M. J. Hus vitam, causam, doctrinam illustrantia, vydané v jubilejním roce 1869. Je to souhrn celoživotního bádání a pátrání po listinných dokumentech a pramenech k životu a zápasu M. Jana. S edicí Erbenovou se stýká jen malou měrou, většina dokumentů, jež uveřejňuje, je latinská. Jsou to především Husovy listy a dokumenty jeho procesu, tedy i celý Petr z Mladoňovic, vše v kritickém znění, opřené o vrcholný třetí svazek Dějin národu českého, věnovaný Husovi a době husitské a vydaný již 1845, česky pak a svobodně 1851. Palacký nebyl tu ovšem zcela bez předchůdců. Byl to zvláště C. Höfler, jenž 1856 a 1865 v prvních dvou svazcích díla *Geschichtsschreiber der hussitischen Bewegung* vydal nově dílo Mladoňovicovo, několik dosud neznámých listů Husových a také několik jeho řečí promočních, ostatně částečně za pomoci Palackého. Vydání Höflerovo bylo však nedostatečné a proto mělo cenu jen zatímní. Z přepisu Palackého vydal také spisek o pravopise A. V. Šembera.

Edice Erbenova a Palackého vykonaly skvěle a na dlouhou dobu dvojí velký úkol husovského bádání. Stanulo nyní před třetím, nejsvízelnějším: před probádáním Husových spisů latinských a před úlohou nahradit Flaciovu edici z 1558 vydáním moderním. Sem ukazoval, i když se to osmělil učinit jen nepřímo, Palacký svou památnou zavěti českým historikům¹²⁾ z r. 1868, v níž za nejpilnější a nejčestnější úkol našeho dějepytu prohlašoval probádání traktátové literatury české reformace, naděje se odtud obzvláštní cti pro náš národ ve světě.

Práce tohoto rázu byla prováděna ovšem již dříve. Zabývali se jí zejména církevní historikové evangeličtí, němečtí i francouzští jako již historik kostnického koncilu Jacques Lenfant (1714). Z novějších vynikli tu zvláště jihoněmečtí historikové církevní G. Fr. Böhringer (1858), L. Krummel (1866) a G. Lechler (1890) i jejich katolický krajan biskup K. Jos. Hefele (1869). Avšak, jak je nasnadě, všichni pracovali pouze na základě norimberské edice z 1558. Obrat mohlo tu způsobit jen české bádání. Naléhavost úkolu sáhnouti k rukopisům ukázala 1884 důrazně kniha Joh. Losertha *Hus und Wiclif*. Více než výzva Palackého zapadlá v práci, po níž sáhl málokdo, zapůsobila tato kniha moravského historika: přiměla české historiky a filology, aby si uvědomili velikou povinnost české vědy k Husovi, a vyburcovala je k práci.¹³⁾ Loserthovy důkazy o Husově závislosti na Viklefovi a ještě

¹²⁾ Závěr studie o Valdenských v M 1868, 329; odtud v Radhostu II, 470 a v Drob. spisech II, 1898, 364.

¹³⁾ K dalšímu podrobná data K. Krofty, Novější bádání o Husovi a hnutí husitském v ČČH 21, 1915, zvláště 131 a d. a také můj spisek *Půlstoletí husitského bádání a nové nálezy husitských památek*. (Společnost Husova musea 1935.)

více ohlas, jaký kniha vzbudila ve veřejnosti i v tisku, dotkly se citelně národního sebevědomí českého a zjednaly tím brzy příznivé prostředí pro práci o Husovi. R. 1885 vzniká na podnět T. G. Masaryka spolek pro vydávání památek české reformace, zaniklý ovšem brzy nato v boji o Rukopisy, a příštího roku začíná vydávat významné práce o Husovi odchovanec mladé české university K. Novák. Jeho studie O spisovatelské činnosti M. J. Husi v Listech filolog. 1889 podala program novému bádání a bouře na českém sněmu, vypuklá toho roku o pamětní desku Husovi na nové budově Národního musea, soustředila jeho ctitele ve spolek pro založení Mistrova pomníku v Praze, založený v odpověď na pohanu jména Husova výkvětem českých spisovatelů. Po venkově se začíná ujímat vzpomínání Husova dne, k čemuž nemálo přispěl prvý úplný soubor Husových listů, vydaný 1891 B. Marešem.

Opravdový obrat nastal však teprve, když se 1897 podařilo Jar. Gollovi uskutečnit dávné pium desiderium, vyslovené v duchu Palackého hned 1886, a vymoci, aby Jos. Truhlář byl pověřen zkatalogisováním rukopisů pražské knihovny universitní, uchovávací dodnes mnoho vzácných kodexů z doby M. Jana. Hned prvé výsledky jeho práce přinesly překvapující objevy Husových spisů, v tom zejména velké svazky neznámých jeho postil, a ukázaly oprávněnost očekávání Palackého, otvírajíce husovskému bádání možnosti, působící až sensačně.

Kdo jich využil nejdřív a nejvíce, byl mladý V. Flajšhans. Byl přiveden k Husovi zájmem jazykozpytce, ale velikost úkolu, úspěchy práce, mocný ohlas, jaký vzbudila hned v počátcích, i konečně prudká kritika, na niž narazil svou bojovností, vedly Flajšhansa dále a dále. Hned 1899 zdůvodnil potřebu a rozvinul plán moderního vydání Husových spisů a roku příštího předložil jej znovu v „Literární činnosti M. J. Husi“. Po nemalé námaze a ve spojení s V. Novotným se mu potom 1903 podařilo vymoci zřízení komise pro vydávání pramenů k dějinám náboženského hnutí v Čechách a na Moravě v 14. a 15. stol. při České akademii věd a umění, obnoviti tak spolek z r. 1885 a zbudovati ústředí vydavatelské práce, nezbytné pro podnik vyžadující spolupráce celých pokolení. Flajšhans sám zahájil publikace komise vydáním tří svazků Husových spisů, v tom zejména jeho základního díla bohosloveckého Super IV. sententiarum a prvé sbírky kázání. Souběžně s tím vydal Flajšhans šest velkých svazků Husových spisů v přístupné edici lidové, pro niž spisy latinské přeložil M. Svoboda. Vydavatelskou svou práci vyvrcholil pak právě vydáním základní postily Husovy z let 1410—11. Téměř půlstoleté již práci Flajšhansově děkuje bádání o Husovi i za nejeden cenný nález, za množství statí kritických a nikoli naposledy za první český moderní Husův životopis, vyšlý 1901 s názvem M. Jan řeč. Hus z Husince, škoda jen, že bez do-

kladové výzbroje. O rozsahu Flajšhansova podílu na bádání o Husovi poučí brzy soupis jeho prací, rozsetých po nesčetných publikacích.

Půltisící výročí Husova skonu, které se zatím přiblížilo, přivedlo ke studiu Husa prof. brněnského theolog. semináře J. Sedláka. R. 1906 začal uveřejňovat o době Husově články a drobné edice, které nabývaly čím dále většího dosahu i ceny, ano, 1913 začal vydávati čtvrtletně Studie a texty k náboženským dějinám českým, které však zastavil po delší přestávce 1919 1. sešitem III. ročníku. V jubilejním pak roce vyšla jeho vynikající kniha M. J. Hus,¹⁴⁾ snad největší to výkon katolické naší vědy v poslední době. Sedlák mohl již těžit z bohatých zisků katalogisace Truhlářovy, dovršené 1906, a částečně i z Paterova a Podlahova Soupisu rukopisů metropolitní kapituly pražské, jehož I. svazek vyšel 1910, a vytěžil také nemálo z rukopisných sbírek rodné Moravy, kde m. j. došlo na zkatalogisování důležitých rukopisů mikulovských. Doba velkých nálezů byla ovšem již celkem u konce. Těžiště Sedlákovy práce o Husovi je proto hlavně v probádání činnosti Mistrových spolubojovníků, jako byl Jeronym, Jakoubek nebo Mikuláš Drážďanský, i odpůrců, jako je Štěpán Pálec a Stanislav ze Znojma. I Sedlák nicméně, předčasně ostatně vyrvaný vědecké práci činností politickou a brzkým skonem (1924), rozmnožil poznání Husa nejedním cenným nálezem, osvětlujícím zejména jeho činnost na Karlově universitě, a přispěl také vynikající měrou k poznání jeho díla kazatelského.

Největším dílem velikého výročí se stala kniha Václava Novotného M. Jan Hus, vyšlá 1919—21, plod to mnohaletého úsilí,¹⁵⁾ které mohlo nadto využít měrou zcela neobyčejnou práce obou učenců právě jmenovaných a také zisků katalogisace třetí nejvýznamnější pražské sbírky rukopisů,¹⁶⁾ dvojí musejní postily z let 1411—13. Dvousvazkové dílo Novotného jest a zůstane asi nadlouho ještě nejpodrobnějším životopisem M. Jana, který podává nejúplněji souhrn výsledků husovského bádání z doby velikého rozmachu, založeného na zpřístupnění rukopisných pokladů největších pražských sbírek. Ze zamýšleného soupisu spisů Husových, k němuž shromáždil množství látky, která však zůstala nepřístupná, vypracoval Novotný jen několik čísel v přílohách díla. Podstatným jeho doplňkem je dvojí pracná edice: M. J. Husi korespondence a dokumenty (1920), připravená výbornou prací mládí Listy Husovy (1898), a Historické spisy Petra z Mladoňovic a

¹⁴⁾ O knize B v ČMM 40, 1916, 156—66. Referát byl přístřen B. Navrátillem, jenž potlačil jeho závěr, zdůrazňující klady knihy. O Sedlákově B. Chudoba a V. Bitnar, J. Sedlák (1947) s pečlivou bibliografií.

¹⁵⁾ K dalšímu B. Dílo prof. V. Novotného o Husovi v JSH 5, 1932, 117—25 a referát o posmrtné edici v ČAS 9, 1933, 296—301. O Kybalově díle ČMysl 28, 1932, 237—9.

¹⁶⁾ B. Soupis rukopisů Národního musea v Praze I, II. 1927—8. O jeho ziscích pro Husa F. v ČČH 1930, 377—9.

jiné zprávy a paměti o M. J. Husovi a M. Jeronymovi z Prahy (1932); k nim se druží příruční vydání Knížek o svatokupectví (1907). Samostatným, velikým a cenným doplňkem knihy Novotného je třísvazkové dílo Vl. Kybala Učení M. J. Husi (1923—1931), které mělo arci jen málo příležitosti dotknouti se otázek, jež jsou v popředí této práce, ačkoli sáhlo k rukopisům měrou zcela neobyčejnou.

O tom, jak přispěli k pokroku husovského bádání jiní pracovníci — jako, ať jmenuji aspoň ty, F. Menčík, F. Žilka, M. Komínková, Z. Nejedlý, D. Prohaska, Jos. Vodehnal, F. Ryšánek, J. Kvačala, K. Krofta, E. Havelka a také spisovatel těchto řádků — poučí čtenáře rejstřík, zaznamenávající všechny, kdož se zasloužili o poznání Husovy literární činnosti ať již nálezem, rozbořem nebo vydáním některého jeho spisu či významným příspěvkem k rozhodnutí otázky původství. Na obsáhlý a důkladný výklad Jakubcových Dějin čes. literatury I, 1929, 315—83, ukazují zde jednou provždy.

Toť zhruba přehled staletého již úsilí o poznání spisovatelské činnosti M. Jana. Dobylo jistě, zvláště v posledním půlstoletí, velikých úspěchů. Přesto bylo by na pováženou, kdybychom zapomínali, že nemenší než tyto úspěchy jsou úkoly, které čekají dále. Jsou to především úkoly vydavatelské: moderní kritické vydání Husových spisů a také oné hlavní části Palackého klasických Documenta M. J. Hus, kterou obojí velká edice Novotného pominula. Pro zdolání těchto úkolů potřebuje studium Husa nejvíce nových a nových pracovníků. Získat mu tyto pracovníky je největší ctižádostí této příručky, psané především pro ně.

II.

Seznam spisů Husových.

a) V pořadí soupisu.

I. Spisy latinské.

A. Postily a kázání porůzná.

1. Sermones de primo anno predicacionis. 2. Puncta. 3. Collecta. 4. Reportata. 5. Sermones de sanctis. 6. Dicta de tempore. 7. De tempore (1408-9). 8. Quadragesimale. 9. Betlémská kázání 1410-11. 9a. Sbírká de obediencia. 10. Postilová příručka 1411-12. 11. Kázání v postile betlémských zástupců z 1413. 12. Passio. 13. Kázání osamocená.

B. Spisy a projevy universitní.

I. Výklady a přednášky.

14. Výklad Summae naturalium. 15. Exercicium rethorice. 16. Super canonicas. 17. Enarratio psalmorum. 18. Super IV. Sentenciarum. 19. In 7 priora capita I. ep. ad Cor.

II. Kvestie, kázání a proslovy.

20. Proslov na promoci Matěje z Knína. 20.* Proslov na promoci Václava ze Sušice. 21. Proslov na promoci Václava z Police. 21.* Proslov na promoci Martina z Křiževců. 22. Proslov na promoci kněze Pavla. 23. Proslov na promoci M. Jana. 24. Kvestie de materia prima. 25. Kvestie de effectu indesinibili. 26. Kázání v úmrtní den Karla IV. r. 1404. 27. Proslov na promoci Zd. ze Zvířetic. 28. Kvestie de testimonio fidei Christiane. 29. De sanguine Christi glorificato. 30. Kvestie Utrum aliquid lege divina prohibitum possit esse licitum. 31. Kvestie de vera felicitate. 32. Proslov na promoci P. z Mladoňovic. 33-4. Proslovy rektorské. 35. Kázání na paměť Karla IV. r. 1409. 36. Kvestie Janu z Vihlav. 37. Úprava statut universitních. 38. Kvestie de supremo rectore. 39. Kázání Ite in vineam. 40. Kvestie Mikuláše Pavlíkova. 41. Kázání na slova Spiritum nolite extinguere. 42. De libris hereticorum legendis. 43. Defensio libri de Trinitate. 44. Kázání Vos estis sal terre. 45. Druhé kázání na týž text. 46. Akta kvodlibetu z ledna 1411. 47. Kvestie de credere. 48. Kázání na text Ait dominus servo. 49. Obrana Viklefa proti J. Stokesovi. 50. Kázání na text Dixit Martha. 51. Kvestie de Moyse legislatore. 52. Kvestie de indulgentiis. 53. Defensio articulorum Wiclef.

C. Spisy a projevy ostatní.

54. Mikulášské kázání z 6. prosince 1401. 55. Prothemata de festivitibus. 56. Exposicio super Pater noster brevis. 57. Exposicio decalogi. 58. Contra cantores francigenas. 59. Orthographia bohemica. 60. Synodní kázání

r. 1405 na slova Diliges d. Deum. 61. Synodní kázání r. 1407 na slova State succincti. 62. De arguendo clero. 63. De corpore Christi. 63.* De vitiis. 64. Collecta de excomunicacione. 65. De peccato originali... 66. Posvícenské kázání na slova Vidi civitatem. 67. De quinque officiis sacerdotis. 68. Contra occultum adversarium. 69. Contra predicatorem Plznensem. 70-1. De matrimonio A. B. 72. De tribus dubiis. 73. Varování před odpustky Pro salutacionis affectu. 74. Replica impugnans cruciatam. 75. Leták proti odpustkům Pax Christi. 76. De sex erroribus. 77. De ecclesia. 78. Contra Páleč. 79. Contra Stanislaum. 80. Contra octo doctores. 81. Sermo de pace. 82. De sufficiencia legis Christi. 83. De fidei sue elucidacione. 84. Obrana proti žalobám z let 1409-11. 85. De sanguine Christi sub specie vini. 86. Prohlášení o zásadách Viklefových. 87. Prohlášení o člancích Pálečových. 88. Traktáty kostnické. 89. Responsum ultimum.

D. Spisy nejisté a pochybné.

90. De corea. 91. De quadruplici sensu s. scripture. 92. Ordo procedendi. 93. De rectoribus scholarum (Na rektůšky). 94. Super Credo.

E. Spisy nezvěstné.

F. Spisy přičítané Husovi neprávem.

II. Spisy české.

1. Abeceda. 2. Úprava překladu N. Z. a t. zv. knih sapienčních. 3. Devět kusův zlatých. 4. O manželství. 5. Provázek. 6. Zrcadlo větší. 8. Výklad veliký. 9. Výklad menší. 10. Výklad krátký. 11. O víře. 12. Dcerka. 13. Knížky o svatokupectví. 14. O šesti bludích. 15. Postila. 16. Postila sváteční. 17. Nová úprava překladu české bible. 18. Katechismus. 19. Jádro. 20. O hříchu. 21. Páteř zlých lidí. 22. Knížky proti knězi kuchmistrovi. 23. Duchovní písně.

B. Spisy pochybné a sporné.

24. O sedmi smrtelných hříších. 25. Výklad Piesniček. 26. Zlomek o panenství. 27. Způsob smrti. 28. Zlomky Rosovy. 29. Zpracování postily Waldhauserovy. 30. Překlad Pseudo-Augustinova sermo de auguriis.

III. Listy, prohlášení a vyhlášky.

B. Listy psané Husovi.

C. Písemnosti vydané Husovi nebo vyhotovené na jeho žádost.

D. Autogramy a osobní památky.

III.

Incipity.

Čísla v závorkách se vztahují na oddělení III.

a) Latinské.

Abiciamus opera tenebrarum 26.
Ad honorem omnipotentis Dei 83.
Ad primum, videlicet 86.
Ad te levavi... Nota tria 3.
Adventus Domini ante natale 2.
Ait dominus servo... Duplex servus 48.
Amen, amen, dico... Ostenditur 13, 4.
Amen, amen dico... Salvator noster dat 9a.
Ante diem festum pasce 12.
Apostolus Paulus s. in presentī epistola 1.
Audistis, venerabiles magistri 23.
Augustinus super Genesim 76.
Beati oculi, qui vident 13, 1.
Beatus Bernardus, fistula celestis 58.
Beda in omelia 9a, 12.
Benedicat nos Deus noster 13, 10.
Caritatis impulsus stimulo 34.
Circa preparacionem evangelii 62.
Confirmate corda vestra... B. Bernardus 35.
Convenientibus vobis... In ista epistola 8a, 13, 14.
Convertimini... In hac epistola propheta ostendit 7 ruk. 10.
Convertimini... Quia nequit peccator 4.
Corea est circulus 89.

Cum appropinquasset Jesus... Dominica hodierna, prima 6.
Cum appropinquasset Jesus... Hoc evangelium 4.
Cum consummasset Jesus... Beda in omelia 12.
Cum descendisset Jesus... In presenti evangelio 9a.
Cum Judith Olofernem 5.
Cum necessarium sit 53.
Cum quilibet homo ratione vigens 49.
Cum quilibet christianus 88, 1.
Cum quilibet viator 77.
Cum ratio naturalis (12).
Cum rex glorie... In isto cantu 13, 15.
Cum sapientum requirat condicio 82.
Cum turbe irruerent in Jesum... Ostendit evangelista 9a.
De bulla scripta 74.
De clero pestifero (44).
De matrimonio restat 70.
De quibus autem scriptis 70.
De s. Andrea 55.
Discens factus es sciens... Hec verba 20.
Dixit Dominus... Psalmus iste est 17.
Dixit Martha ad Jesum... In presenti evangelio 50.
Dominus noster J. Christus 81.
Duplex servus per Salvatore 48.

Ego Joh. Hus 87.
 Ego sum pastor bonus... Si diligenter 13, 2.
 Egressus Jesus... Historia presentis evangelii 13, 8.
 Egressus Jesus... Ponitur Zacheus 13, 7.
 Epistola est litteralis allocutio 15.
 Excommunicatio est extra 64.
 Expurgate vetus fermentum i. e. mendacium 7.
 Filioli carissimi. Ex quo hodie 54.
 Fortitudo et decor... Epistola presens 13, 20.
 Fratres, ego enim accepi a Domino... Accepit 13, 13.
 Fratres, hora est... Medicus fidelis animarum 1.
 Fratres obediti prepositis... Apostolus Christi 9a.
 Fratres, scientes... Primo docet 4.
 Fulget virtute modestus 21.
 Hec dicit d. Deus: Convertimini... Tempus presens est 7.
 Hec dicit d. Deus: Convertimini... In epistola Dominus precipit 8.
 Hic posui articulos, responsiones 84.
 Hodie in domo tua... Verba ista sunt 13, 9.
 Homo, quamdiu est 88, 4.
 Hora est iam... Ad obviandum Salvatori 2.
 Jam restat ad scriptum 79.
 Jesu, Salvator optime c. 23, 2.
 Jesus Christus nostra salus c. 23, 4.
 Immutemur habitu... Hiis verbis generaliter 8.
 Impugnantibus verba evangelii 63.
 In illo tempore... Salvator in evangelio 9a.
 In omnibus me defectuosum 60.
 Ite et vos in vineam... Constat ex serie 39.
 Justum deduxit 5.
 Libri hereticorum 42.
 Locutus est Dominus 57.
 Non est talis mulier 5.
 Nota, quando aliquis c. 21.
 Nota, quod quadruplex est 90.
 Notum vobis facio 13, 5.
 Obedire Deo magis oportet... Gregorius 9a.
 Pater et Filius et Spiritus s., idem Deus 18.

Pater et Filius et Spiritus s., unus Deus, dignetur 16.
 Pater et Filius et Spiritus s., unus Deus, omnipotens 14 a 16.
 Pater noster, excelsus 56.
 Paulus ap... Apostolus primo 19.
 Pax christi et fortitudo 75.
 Peccatum mortale 88, 2.
 Penitentiam agite... Nota, triplex est 65.
 Petis, carissime 88, 6.
 Prepara te in occursum... Tempus presens 7.
 Primum d. Sbyncio 91.
 Pro honore Dei et evangelii (42)
 Pro salutationis affectu 73.
 Quia ad hominem pertinet 88, 3.
 Quia campis 21.
 Quia determinationem questionis 29.
 Quia Deus omnipotens (34).
 Quia dubitantibus sane 72.
 Quia fides est fundamentum 5.
 Quia lassatus 21.
 Quia latinum abecedarium 59.
 Quia loqui bene 22.
 Quia mag. Stephanus 78.
 Quia mens adolescentis 32.
 Quia noster determinans 27.
 Quia predicando evangelium 68.
 Quia quidem advena (25).
 Quia scienter vel 53.
 Quia sine fide 83.
 Quidam predicator 69.
 Refloruit caro mea... Pensandum 13, 17.
 Regina celi, letare... Ut intelligamus 13, 16.
 Rogaverunt Judei Pilatum... Sciendum 13, 11.
 Sacerdotis officium 67.
 Salvator noster, ut Dei et hominum 1.
 Samaritanus enim... Iste est liber 18.
 Sciendum ergo 92.
 Scientes, quia hora est... Apostolus in presenti epistola 7.
 Scribitur ad Ephesios 61.
 Scripta sunt hec 76.
 Sepius rogasti 88, 7.
 Sicut homo vulneratus 88, 5.
 Si quis indiget... Pater et Filius 13, 3.
 Si quis vestrum indiget 18.
 Spiritum nolite extinguere 41.
 Stabunt iusti... Quia unaqueque res 13, 12.

State succincti lumbos vestros 61.
 Superest octo doctorum scriptum 80.
 Tres sunt, qui testimonium dant 43.
 Triplici ratione ad loquendum 26.
 Triplici re ad presens 52.
 Utrum aliqua pura creatura 18, 1.
 Utrum aliquid lege divina prohibitum 30.
 Utrum credendum est 47.
 Utrum Cristus omnem sanguinem 29.
 Utrum expediat laicis 85.
 Utrum in trassubstancione 18.
 Utrum iudex, sciens testes 40.
 Utrum materia prima 24.
 Utrum Moyses legislator 51.
 Utrum omne testimonium fidei 28.
 Utrum pollucio nocturnalis 18.
 Utrum possibile est produci 25.
 Utrum possunt ira et passiones 36.
 Utrum secundum legem Cristi 52.
 Utrum supremus rector universi 38.
 Utrum vera felicitas creature 31.
 Venturus est iudicare... Tempus istud 10.
 Videns Jesus turbas... Hodie namque 9.
 Vidi civitatem s. Jerusalem... Nota, quod
 civitas 66.
 Videtur michi pro bono (32).
 Videtur, quod sic 85.
 Vos estis sal terre... Mat. 5 et in 44.
 Vos estis sal terre... Salvator noster 45.

b) České:

A bude celé čeledi 1.
 A že sprostnému 9.
 Buoh jest dobré 19.

Ciesář a král všeho tvorů 25.
 Čest, ctnost 20.
 Dnes jest den 29.
 Hřiech jest nedostatek 20.
 Jesu Kriste, šcedrý kněze 23, 2.
 Jesus Kristus, naše spása 23, 4.
 Každý křesťan, jenž rozumění má 8.
 Kteří sú českú zemi (43).
 Ktož budeš čisti 8.
 Ktož dá jeden halěr 3.
 Milosrdný spasitel, pán všemohúci 15.
 Najmilejší, poněvadž v cestě jsme 6.
 Navšceř nás, Kriste žádúci 23, 1.
 Nebudeš mieti bohův jiných 23, 6.
 Otče náš! Odpovídá Bóh 21.
 Otče náš velmi veliký lat. 56.
 Pán Buoh rač tvú žádost (5).
 Pán Bóh všemohúci 22.
 Prosím tebe, proč jest P. Kristus 18.
 Prosi jeden člověk 16.
 Prvé, raduj se 27.
 Rozmysl se o to dobře 26.
 Sedm smrtedlných hřiechův jest 24.
 Slyš, dcerko, a viz 12.
 Spasitel církvi svaté 10.
 Spatřiv, že lidé v hříších 5.
 Svaté toto evangelium 16.
 Svatokupectvie, jenž se rozmnožilo 13.
 To po smrti my shledáme 23, 7.
 Věři v Buoh 8.
 Vstalf jest Bóh z mrtvých 23, 3.
 Znamenav šest bludův 14.
 Že bez viery žádný nemož. 18.
 Že ižádnému nelze 7.

IV.

Seznam rukopisů.

V této části ep. = listy, l. s číslem = číslo tohoto oddělení, č. = oddělení spisů českých.

- Basilej.** Knihovna universitní. A X 66 (52, 78—80, 85).
Berlín. Pruská státní knihovna. Th. fol. 583 (60). Lat. oct. 305 (III D 11).
Boleslav Stará. Knihovna kapitulní. C 132 (popsal V. Nedoma ve VUS 1895): ep. 49, 68, 76—7, l. 44. Rukopis je dnes neznámý.
Brémy. Městská knihovna. Ruk. 69 (č. 3).
Brno. Zemský archiv.
 Cerr. II, 151 (26, 35, 41, 50, 60—1, 71). II 303 (63). II 386 (47).

R IV, 15 (16, 22, popsal Dudík, Forschungen i. Schweden 47).
 Depositum mikulovské (popsal Patera-Špaldák, Bohemika knížecí
 Dietrichsteinské knihovny v Mikulově 1915).

I 6 (č. 20 a 30), I 11 (85), I 48 (61, 98), I 59 (č. 8), I 67 (pops. F
 v ČČH 1922, 168—9: 7, 8, 9a, 12, 13, 75), I 72 (9).

II 24 (ep. 76, č. 3, 22, 25), II 31 (č. 5), II 43 (č. 15), II 113 (77),

II 123 (76), II 159 (č. 3 a 12), II 226 (5).

Knihovna farní u sv. Jakuba (18 a č. 26).

Budyšín. Knihovna nadání Gersdorfského. Popsal F v ČČM 1909, 133
 až 137.

Fol. 51 (č. 8, 14—5).

4^o22 (ep. č. 14, 19, 120). 4^o23 (18, 1; 9a, 43, 64, ep.). 4^o24 (ep. 84,
 7—8, č. 13). 4^o25 (55, 39, 62, 88).

8^o6 (18, 1; 76—7, 81, 83). 8^o7 (ep. 68—9, 81—88). 8^o8 (76). 8^o9 (55,
 63, 88, 90).

Drkolná. Knihovna klášterní (popsal F ve VČA 17, 1908, 483—90 a G.
 Vielhaber-Indra, Catalogus codicum Plagensium mss. 1918).

65 (5, 7), 69 (60), 71 (7, 12, 61—2), 76 (5, 63), 79 (5, 7), 80 (12),
 161 (7), 187 (12, 9a, 63).

Erfurt viz Berlín.

Freiberg. Knihovna gymnasijní (ep.).

Gotha. Knihovna veřejná. Chart. 22 (ep.).

Hamburk. Městská knihovna. Cod. 2112 (88).

Herrnhut. Archiv Unitatis fratrum. A B II, 1, 16 (13, 3; 26, 60).

Hlinsko. Knihovna JUDr K. V. Adámka (č. 8).

Jena. Knihovna universitní. Prvotisk (ep.).

Karlsruhe. Knihovna zemská. Rukopisy z Reichenau (56).

Karlštejn. Knihovna hradu (90).

Kladsko. Knihovna gymnasijní (l. 101).

Krakov. Knihovna Jagelonské university.

327 (29). 1478 (l. 44). 1628 (35, 60—1). 2148 (ep. 60, 62).

Leningrad. Veřejná knihovna Saltykova-Ščedrina. (Viz i Varšava.)

Lat. I Q 180 (18). 181 (45, 48, 65—6). 183 (18, 41, 45, 50, 71).

Lipsko. Knihovna universitní.

Cod. 176 (68). 866 (29). 661 (l. 44).

Litoměřice. Knihovna biskupská. Bible zmrzlikovská (č. 2).

Lvov. Knihovna universitní (l. 34).

Magdeburk. Knihovna gymnasijní.

Cod. 113 (29). 210 (61, 77).

Maihingen. Knihovna Ottingen-Wallersteinská (28, 60).

Mnichov. Knihovna státní.

3097 (63). 7567 (89). 8347 (35). 14.029 (l. 115). 14.156 (60). 17.833
 (l. 115). 26.849 (č. 23, 4).

Olomouc. Knihovna studijní.

I A 3 (č. 9). I 34 (9a, 13, 6; 57, 60—3, 73, č. 3, 14 a 21). I 288 (2).
II 135 (č. 29).

Knihovna kapitulní. Popsal S I, XVI.

Cod. 123 (3, 18). 68 (56 a 12). 122 (12). 157 (8 a 5?). 233 (45, 51).
235 (72).

Osek. Knihovna kláštera cisterciáckého. Cod. 2 (29).**Plzeň.** Městské museum (č. 15—6).**Praha.** Knihovna metropolitní kapituly u sv. Víta:

A 44 (8), A 59.1 (III D 10).

B 6.3 (39). B 17.1 (8, 76). B 20 (90). B 44. B 45.2. B 48.2 (88).
B 61 (78).

C 103 (85, č. 21). C 114 (63). C 115 (13). C 122 (18).

D 12 (50, 78, 83, 42, 81, 85). D 14.1 (54, 55, III D 4).

D 50 (75, 88, 8, 76, 85, 87, 42). D 57 (88). D 59 (57). D 82.

D 84 (č. 30). D 109.2 (85). D 123 (72, 69, 50).

E 21.3 (13). E 37 (8, 9). E 45.1 i 2 (8), E 56 (č. 21). E 57 (5, 63, 13).
E 79 (86).

F 20 (65, 67, 76). F 29 (4). F 30 (3). F 63 (5). F 109 (13).

H 10 (57).

K 16 (85).

L 45 (31).

N 7 (8, 18, 63*, 67, 71). N 48 (85, 13).

O 8 (63, 29). O 10 (9a, 64, 94, 18, 2, 66, 13). O 11 (77). O 13 (53,
76). O 17 (88). O 23 (29, 63, 44). O 27 (88). O 71 (76, 85, 93, 88).

O 73 (88, 18).

Národní a universitní knihovna:

I C 27 (7, 13, 7, 9), E 5 (č. 21), E 29 (88), E 43 (5), E 45 (7, 9a),
E 47 (60), F 26 (ep.), G 11a (III D 6), G 38 (13, 13), G 56 (8, 60, 62).
III A 6 (7, 3), B 3 (7, 66), B 19 (7), B 20 (9), C 3 (16), C 7 (18),
C 13 (50, 63), C 15 (26), E 7 (81), F 16 (3), F 17 (16), G 6 (75,
78—80), G 8 (81—2, 91), G 10 (24), G 11 (49, 68, 72), G 16 (13, 1,
74—6), G 18 (81), G 26 (29), G 28 (76).

IV B 2 (3), B 21 (18), E 13 (3, 5, 12), F 12 (18), F 22 (12), F 25
(2, 18, 88—7, 91, 94), G 6 (81), G 15 (88—90), G 19 (88), G 24 (18),
G 25 (ep.), H 7 (63, 18), H 19 (18, 77).

V C 4, (5, 13, 19), E 2 (7, 66), E 16 (63, 77), E 19 (8), E 28 (29, č.
21), F 7 (70, 29, 13, 15), F 17, F 30 (13, 11), G 9 (79—80), G 11 (77,
1. 44), G 15 (88), H 13 (40), H 27 (12), H 29 (18, č. 3 a 27, 63*).
VI E 12 (88), F 4 (5), F 17 (9), F 18 (66, 9a, 5, 63*), F 21 (7), F 22
76, č. 15).

VII E 10 (13, 12), F 6 (5, 12, 13), H 18 (63*).

VIII B 12 (16), E 3 (50, 71), F 2 (13), G 6 (24), G 13 (87), G 26 (16),
G 33 (3), G 34 (63, 64).

IX B 1 (l. 2), B 3 (18), E 1 (88), E 4 (15), F 7 (51).

X A 8 (16), C 3 (16, 20), C 23 (62), D 1 (71), D 10 (21—2, 27, 53, 13), E 4 (77), E 7 (7), E 24 (9a, 23, 32, 51, 28, 46, 40, 31), F 20 (77), F 28 (14), G 3 (13), G 11 (90), H 2 (7), H 9 (25), H 13 (3, 5, 9a), H 17 (9a, 76, 13, 63—4, 66), H 18 (24—5, 36, 40).

XI A 14 (90), B 3 (88), C 8 (č. 9), D 5 (5, 12), D 9 (76, 9a, 18, 8, 90), E 3 (63, l. 44).

XII F 13 (7).

XIII F 16 (III D, 2), F 21 (9a, 13, 17), F 22 (62).

XIV A 4 (37), D 7 (18, 63*), D 25 (37), G 22 (18).

XVII A 10 (č. 17), 11 (č. 15), B 6 (č. 6—7, 19), B 13 (č. 15; 16, 13), C 33 (č. 8), C 46 (přepisy E), E 16 (63), G 30 (č. 15), G 55 (č. 2).

Knihovna Národního musea:

I E 6 (56, 63), II D 11 (18), II H 21 (č. 25), III B 10 (č. 24), III B 11 (č. 10 a 15), III H 22 (1), IV A 28 (ep.), IV B 12 (č. 17), IV B 15 (č. 12), IV C 18 (č. 15), IV E 29 (č. 12), IV H 8 (ep.), IV H 30 (č. 6, 4, 11, 16), IV H 32 (č. 12, 16), V B 21 (č. 24), V C 42 (38, 46), VIII F 38 (42, 81, 2, 4, 7, 91 a ep.).

XII F 1 (10, 13, 8), XII F 6 (5), XIII D 1 (6), XIII F 20 (3), XIV B 13 (5), XIV E 2 (76), XIV E 5 (č. 15), XV E 15 (3), XVI E 14 (2), XVI F 4 (5, 7, 9, 12, 18, 43—4), XVI G 10 (76). Zlomky. 1 A c 44 (č. 8), 1 A c 79 (l. 10), 1 D a 1 č. 6 (7).

Knihovna kanonie strahovské:

I D 5 (č. 16). Dg 4 (č. 8). Zlomky (č. 13 a 15).

Městský archiv (77).

Knihovna arcibiskupská (č. 12).

Knihovna františkánská (č. 9).

Knihovna křižovnická:

Ruk. VII E 3 (77). XXII A 4 (ep. č. 14, 19, 20).

Knihovna Dr O. Kruliše-Randy:

B 7 (16). F 12 (18). H 4 (2).

Knihovna Umělecké Besedy (č. 3).

Rajhrad. Knihovna benediktinského opatství (5).

Roudnice. Knihovna lobkovická (č. 3 a 18).

Salcburk. St. Peter (63, l. 34).

Seitenstetten. Knihovna klášterní (29).

Sevilla. Biblioteca Colombina (l. 42 a 44).

Schaffhausen. Městská knihovna (č. 17).

Stockholm. Královská knihovna (III D 1).

Stuttgart. Zemská knihovna (29, č. 13).

Štýrský Hradec. Knihovna univerzitní.

Cod. 851 (63). 936 (l. 50).

Tábor. Městský archiv (90).

Teplá. Knihovna klášterní (č. 10).

Trevír. Knihovna městská (29).

Třeboň. Archiv švarcenberský.

Ruk. A 4 (59, č. 1). A 16 (ep.). B 3 (l. 5). C 6 (č. 23, 4). Listina (č. 1).

Tubinky. Stift. (l. 58).

Varšava. Knihovna národní (33—4, 76).

Vatikán. Knihovna papežská (č. 16).

Vídeň. Národní knihovna.

1659 (č. 5 a 7), 3914 (8, 12), 3930 (26, 63, 43—4, 60, 62), 3936 (77), 3937 (12, 52, 75—7).

4002 (43), 4270—1 (č. 5 a 28), 4280 (89), 4294 (29, 63), 4296 (42, 46, 81—3), 4299 (ep.).

4308 (45, 77), 4310 (2, č. 1), 4395 (29), 4453 (29), 4483 (63).

4509 (63, 87), 4511 (76—7, 87, 91), 4512 (29, 30, 52—3, 61—2, 77, 87, 90), 4515 (61—3, 87, 90), 4517 (8, 12), 4518 (18, 29, 30, 41, 3 až 5, 8, 9, 51—3, 60, 2, 8—9), 4519 (ep. 56, 77), 4521 (52, 77), 4524 (60—1, 88, ep.), 4536 (68), 4546 (58, 77), 4550 (56, 76, 85, 8—9), 4555 (35), 4557 (87 č. 4 a 18).

4647 (56), 4659 (č. 21), 4664 (76, 88), 4663 (46, 78—80), 4692 (29). 4747 a 8 (56).

4902 (ep. 50, 60—1, 81—3), 4916 (ep. 30, 81, 87—8), 4933 (ep. 29, 49, 52—3), 4935 (č. 1, 14 a 19), 4936 (29, 63), 4937 (42, 60), 4941 (ep.).

5097 (ep.), 7650 (ep.), 11.561 (č. 15), 11.794 (č. 15).

Knihovna kláštera skotského:

50 e 3 (8). 50 e 7 (60—3). 50 f 3 (60). 54 h 3 (56).

Vodňany. Městské museum (8, 76). Rukopisy popsal B. ve VČA 1946.

Vyšší Brod. Knihovna klášterní (č. 18, ep.).

Wilhering. Knihovna klášterní (č. 15).

Wolfenbüttel. Knihovna veřejná.

Helmst. 352 (29). 367 (concio), 669 (18, 29, 62, dicta), 2221 (29).

Záhřeb. Knihovna univerzitní (8).

Žitava. Knihovna městská (č. 3).

V.

Spisy latinské.

A. Postily a kázání porůzná.

Po dvanáct let svého působení v Praze, od vysvěcení na kněze v létě 1400 až do odchodu do vyhnanství v říjnu 1412, byl Hus horlivým kazatelem a také vydavatelem kazatelských sbírek, postil. Hned v prvním roce svého kazatelství (kázal u sv. Michala) sebral žeň tohoto roku ve sbírku a činil tak potom nejspíše téměř každý rok. Z posled-

ních pěti let máme takovou postilu z každého roku, z dřívějších šesti zatím tři: Puncta, Collecta a Reportata, vedle toho pak ještě zvláštní sbírku kázání svátečních. Jest ovšem možné, že v některém z prvních oněch let nedovolila Husovi sebrat nebo dokonat kázání práce na fakultě bohoslovecké.

Lety nabývají postily rozsahu i ceny. Zvláště z nich vyniká veliká postila Dicta asi z posledního roku pohody (1407—8), překvapující hojným užitím postily Waldhauserovy, neocenitelná t. zv. Betlemská kázání, dovolující sledovat Mistrova kázání den ze dne od 1. XI. 1410 do 28. X. 1411, a k nim se přimykající příručka, jež pokračuje tímto způsobem až snad do Husova odchodu z Prahy. Ano, šťastná náhoda uchovála nám dokonce ještě několik kázání z ledna a snad i března 1413, kdy se vrátil nakrátko do Betlema, v postile Husových zástupců na Betlemské kazatelně a snad i kázání vzniklá 1414 na Krakovci.

Vedle listů a dokumentů (odd. III) máme v postilách snad nejceněnější látku k Husovu životopisu a ke studiu duchovního jeho vývoje. Pro řešení závažné této otázky bylo žel zatím užito pouze č. 2, 3, 7 a 8; je to jedna z nejceněnějších prací J. Sedláka. O zpřístupnění postil tiskem zjednal si hlavní zásluhu V. Flajšhans vydáním postily 5 a 9, o jejich rozpoznání mezi anonymními postilami J. Truhlář (č. 3, 5, 7 a 9) a Bartoš (č. 1, 6, 10, 11).

1. Sermones de primo anno predicacionis.

1. **Název** беру z Husovy zmínky z r. 1414, již se dovolává těch, kdož mají sermones meos de primo anno predicacionis mee (Doc. 175, v Op. I, 39' ještě dodává: qui fuit, ut estimo, annus D. 1401).

2. **Obsahuje** kázání na nedělní epištoly od adventu do 25. ned. po Trojici.

4. **Inc.** Dominica prima in adventu Domini. Apostolus Paulus s. in presenti epistola... Fratres, hora est... Medicus fidelis animarum X dicitur: et faciet iudicium.

5. **Původství** Husovo je prokázáno pouze u kázání božitélového, které obsahuje trojí úryvek, uváděný Husem 1414 a 15 (odst. 1 a 8), a je vyloučeno u kázání prvé mše vánočního hodu Božího (l. 23'), které pochází od stoupence kalicha. Celý ráz postily nasvědčuje tomu, že písař vybíral z předlohy, kterou chtěl doplňovat, ponechávaje prázdné listy (l. 27—8', 30', 32—2', 56) a kterou také nepochybně doplnil odjinud; pojal proto také do rukopisu (l. 167—215) kus letní postily, jež sahá zase jen do 2. neděle po Trojici. Tím vnikly do rukopisu nejspíše živly nehusovské. Podrobné prozkoumání postily podnikl na moji žádost Ný a slíbil je 1919 uveřejnit (I, 91 p. 2); zemřel však dříve, než asi mohl látku zpracovat. Bude je tedy nutno vykonat znovu, a to hlavně srovnáním s dalšími postilami Husovými.

6. **Doba vzniku** by spadala pro husovské jádro do 28. XI. 1400 až do 20. XI. 1401. To by souhlasilo s tím, že Hus došel vysvěcení na kněze nejspíše počátkem června 1400 (B. Husovo kněžství v M 1924, 65—72), a také s okolností, že se 1401 skončil církevní rok právě tak jako v postile; avšak to je zase v rozporu s č. 2.

7. **Rukopis** jediný: M III H 22. 10—166.

8. **Vydáno** pouze božitélové kázání: B v M 1915, 285—9.

9. **Pramenem** toho kázání je Viklef.

10. **Literatura**: B v uv. M 377 a ČMM 40, 1916, 163 pozn. a uv. Ný I, 91.

2. Puncta.

1. **Název**, jak v čele, v ruk. 4.

2. **Obsahuje** krátká kázání, někdy i dvojí, na nedělní i sváteční epistolý celého církevního roku od 1. ned. adventní po 21. ned. po Trojici (odst. 3).

3. **Rozdělení** dvojí. V 1. recensi (ruk. 1—4) jdou kázání v pořadí církevního roku, v 2. recensi (ruk. 5—6) jdou nejprve kázání de tempore a pak samostatně de sanctis. Pořad kázání v 1. rec. je zřejmě původnější, druhá rec. však zase uchovala z původního znění to, že nemá více než 21 ned. trojičních, což ostatně má i ruk. 4, kdežto ostatní její ruk. 1—3 byly nepochybně dodatečně doplněny o neděli 22.—5. po Trojici.

4. **Inc.** Adventus Domini ante natale Domini... De primo scil. adventu in carne... Hora est iam... Ad obviandum Salvatori X (21. ned. trojiční) et sic de aliis peccatoribus (ruk. 5—6).

5. **Původství** Husovo tvrdí 1414 ruk. 4 slovy: Puncta Mag. Joh. Huss, a Hus se hlásí k postile sám (odst. 6). Autorství Matěje z Janova, jemuž postilu přičítá ruk. 1, vyvrátil již Kybal. M. z Janova (1905) 40. Zamítat Husovo původství, jak činil Ný, II, 325, tvrdě, že pro ně nebylo uvedeno nic, co by je činilo myslitelným, bylo neoprávněno již po rozboru S-ově (odst. 10).

6. **Datovati** možno postilu v dnešní její podobě jen částečně. Hus sám ji klade asi do 1402, vzpomínáje r. 1412: quomodo lepra similitur aliis peccatis, scripsi in evangelio Luce XVII. de decem leprosis a. D. forte 1402 in libro albe cutis; quot enim proprietates lepre carnis inveniuntur, tot peccati (ot. F v ČČH 1922, 171); tento výklad najdeme právě zde (ruk. 5 l. 60). Avšak hledáme-li pro toto datování potvrzení v pořadu kázání, narazíme na nesouhlas s kalendářem 1401—2. Zato shledáme, užijeme-li této pomůcky, že se zimní běh shoduje přesně s kalendářem 1400—1, kdežto většina běhu letního (od 8. ned. trojiční) teprve zase s kalendářem 1403. To by nasvědčovalo tomu, že zimní běh vznikl opravdu již v 1. roce Husova kazatelství, že však potom

asi zjara 1401 pokračování v postile přerušil, patrně pro vypuknutí občanské války, a že se k ní vrátil po doboření této války v srpnu 1403.

7. **Rukopisy:** 1. Ol. 2. VII. 15. 1—210.

2. O 10. 162'—217'.

3. IV F 25. 1—143 (1. list vytržen).

4. 4310. 1—127' (chybí začátek).

5. M XVI E 14. 1—74', 83—148'.

6. Kruliš H 4. 1—78.

10. **Literatura:** Denis I, 1731 (o ruk. 2), Mčk v M 1897, 77—9, F 108 č. 49 a VČA 11, 1902, 593—4 (o ruk. 1) i Serm. de ss. VI. O ruk. 4 L. Klicman VČA II, 1893, 74, uv. Ky, A. Neumann v Archivu liter. II, 1922, 71—4 a B v M 1915, 377. S II, 395—9 (rozbór) a uv. Ný, B, Z počátků 34—8.

3. Collecta „Ad te levavi”.

1. **Název** беру z výpisu s nápisem: Fletus Domini de collectis Mag. Johannis (S II, 399).

2. **Obsahem** postily jsou kázání na nedělní evangelia i epištoly celého roku.

4. **Inc.** Ad te levavi... Nota tria: primo quis levat × solucionem huiusmodi adinvenit. Amen, dicant omnia.

5. **Původství** Husovo dokazuje současné svědectví (odst. 1) i obsah podaný S II, 399—403.

6. **Doba vzniku** se dá určit jen přibližně. Postila je jistě pozdější než Puncta, neboť jest útočnější a vliv Vikleřův je tu zřetelnější (uv. S), a je zase starší než Dicta a De tempore. Podle výzvy, aby kazatelé bojovali proti víře v zázraky, která zřejmě bije do poutí do Wilsnacku, spadá vznik postily do doby blízké spisku č. 29. Bylo by však odvážné datovati ji proto přímo do r. 1405 jako S II, 400.

7. **Rukopisy:** 1. III F 16. 1—167.

2. III A 6. 146—84' (po 3. neděli trojiční).

3. IV B 2. 98—198'.

4. X H 13. 1—31 (pouze adventní).

5. XX B 1 (Admont 417).

6. F 30. 1—188.

7. M XIII F 20. 11—249.

8. M XV E 15. 13—269'.

9. Ol. kap. 123.

10. **Literatura:** F I, 152. F v O 1905, 459 (o ruk. 6 a 9), Serm. VII č. 7, S II, 399—1403 (rozbór), B v M 1915, 377 (o ruk. 7 a 8) a JSH 8, 1935, 31 (o ruk. 5), F 1, IV č. 7.

4. Reportata.

1. **Název ruk.:** Reportata super evangelium et epistolas post M. Joh. Hus.

2. **Obsahem** kázání na nedělní i sváteční evangelia i epištoly po úterý svatodušní (l. 239), pak ještě sváteční kázání na 24. č. a 16. září a čtyři týdnu svatodušního, takže se zdá, že postila zůstala neukončena. Postila má úplné Quadragesimale l. 39'—153', začínající se slovy: Convertimini... Quia nequit peccator.

4. **Inc.** Dominica I. inadventu. Ep. ad Rom. XIII. Fratres, scientes... Primo docet in generali... Cum appropinquasset... Hoc evangelium.

5. **Původství** Husovo tvrdí ruk. (odst. 1) a potvrzuje obsah (níž uv. F).

6. **Dobou** vzniku spadají Rep. podle F do staršího působení kazatelského, částečně se však prý shodují s De temp., kam ukazuje i otevřená obrana Viklefa.

7. **Rukopisy:** 1. F 29. 1—254.

2. E 45. 2. 1—120 (Quadragesimale).

10. **Literatura:** F ve VČA 9, 1900, 562; 11, 1902, 310, Serm. de ss. VII č. 6 a 1, IV č. 6.

5. Sermones de sanctis.

1. **Název**, jak v čele, v ruk. 3 a 5, jinde jinak.

2. **Obsahuje** sbírku kázání na evangelia i epištoly sváteční.

3. **Pořad** i rozsah skoro v každém ruk. jiný (F úv. XII—XIV).

4. **Inc.** Non est talis mulier... Cum Iudit Olofernem. 2. recense: Iustum deduxit... Cum Salvator. 3. recense (ruk. 7 a 24): Quia fides est fundamentum omnis actus meritorii.

5. **Původství** Husovo dosvědčuje ruk. 2: explicit postilla Mag. Hus, ruk. 20: Expliciunt collecta sermonum... rev. mag. Joh. de Hussynecz, s. theol. bacc. a. D. 1410 (F úv. XIV—XVII). Do sbírky pojata však asi nebo vnikla také kázání cizí, jako Viklefovo str. 17—21 (dál uv. Ný).

6. **Dobu vzniku** lze určit jen zhruba. Jediné kázání kateřinské má časovou narážku (str. 235) ve větě, že tempus ab ascensione Christi iam duravit 1403, což by ukazovalo na tento rok, chápeme-li to jako přepsání místo ab incarnatione, což činí, jak se zdá, i písaři. To je však právě odstavec, který Hus přejal z kázání Štěpána z Kolína (níže str. 98). Jinak možno soudit s vydavatelem pouze pravděpodobně, že sbírka vznikla před 1408—9, kdy by byl Hus nepochybně zaměnil odkazy na 4. knihu Lombarda za odkazy na svůj vlastní výklad tohoto díla. Tomu nasvědčuje i to, že pořadatel předlohy postily č. 6, vzniklé 1407—8, měl již zřejmě tato kázání po ruce.

7. Rukopisy: 1. I C 12. 142—252.

2. I E 45. 1—251.

3. V C 4. 1—171.

4. VI F 22. 18—255.

5. VII F 6. 1—115.

6. X G 3. 23—246'.

7. E 57. 1—120.

8. F 63. 1—95'.

9. I E 43. 306—16. 103—4.

10. IV E 13. 165—71. 188.

11. VI F 4. 198—208.

12. VI F 18. 86'—91', 101—5.

13. VII E 10. 150—6.

14. X H 13. 31'—9. 162—4'. 180.

15. XI D 5. 92—4. 151—67.

16. XIV F 11. 9—140.

17. M XII F 6. 239—300.

18. M XVI F 4. 1—181.

19. Drk. 76. 1—298' z r. 1410.

20. Drk. 79. 1—149 (podle F zvláštní zpracování z 1409).

21. Drk. 65. 234'—7 (= ed. 175—81).

22. Rajhrad 414 (F v ČČH 1922, 167).

23. II, 226. 1—214 (= ruk. 7).

24. M XIII D 7. 92—3' (= ed. 110—7).

8. Vydal 1907 F s názvem *Sermones de sanctis*.

9. Přeložil Sv V, 254—88.

10. **Pramenem** Viklef: Los² 131 a d. Ný v ČMM 50, 1926, 712—5.

11. **Literatura:** T ve VČA 7, 1898, 48—50 (o ruk. 2). F v M 1898, 162—70 (taktéz). T ve VČA 8, 1899, 186 (o ruk. 3). T i F tamtéž 9, 1900, 471 a 562 (o ruk. 4—6 a 14), edice (o ruk. 1—16), VČA 17, 1908, 484—8 (o ruk. 19—21) a ČČH 1930, 378 (o ruk. 17 a 24).

6. Dicta de tempore.

1. **Název ruk.:** Dicta de tempore et sanctis (odst. 3), avšak to je název předlohy, kterou zatím nemáme a v níž byla navíc ještě kázání sváteční (asi č. 5).

2. **Obsahuje** kázání na nedělní evangelia celého roku až po 24. neděli trojiční a kázání na Lk 19, 1 a Jan 5, 25.

3. **Rozdělení** aspoň na tři části se týče předlohy a vyniká poznámkou l. 186': Et sic est finis particule horum dictorum de tempore et de sanctis secunde. Et sequitur tercie partis festum Viti et Ascensionis. Následuje však pouze kázání na druhý z těchto svátků, kdežto první

chybí stejně jako svátek 3. května, na nějž odkazuje l. 187: Et quere de invencione s. crucis in parte secunda.

4. **Inc.** Cum appropinquasset Jesus... Dominica hodierna, prima dominicarum tocus anni \times Iudei in inferno positi ardebunt.

5. **Původství** Husovo dokazuje fakt, že část kázání na Nanebevstoupení Páně (l. 169 a d.) se shoduje skoro doslovně s Husovým spiskem de arg. clero (č. 62), a vložení traktátu de corp. Christi (č. 63), jehož začátek je vyříznut, za kázání božítelové (l. 191—2), i četné shody myšlenkové (níž uv. F), takže je to jistě dílo Husovo, jedno z jeho největších a nejceněnějších.

6. **Doba** vzniku spadá zřejmě do blízkosti obou jmenovaných spisů, tedy nejspíše do let 1407—8. Sem ukazuje i forma: hojné výklady v podobě kvestie, nápadné zvláště l. 136 a d.; na ně si Hus zvykl jako bakalář theologie a snad tu spolupůsobil i vzor Waldhauserův, který Husovi zřejmě tanul na mysli. Je to asi nejpečlivější postila Husova, rozsahem i formou opravdový protějšek proslulé universitní postily Waldhauserovy.

7. **Rukopis** jediný: M XIII D 1. 1—307.

9. **Pramenem** hojně Waldhauser. Z něho pochází výzva, aby řeholníci zpovídací bez povolení byli udáváni biskupovi (l. 141' = M XVI D 1. 178), Augustinův výklad o apoštolích, proč prchali za pronásledování, tak častý později u Husa (l. 143': 178'), značná část kázání 6. ned. trojiční (l. 224 ř. 13 — 225' ř. 19 z 285', u F. Loskota, K. Waldhauser 58) neb odstavec, otištěný F (ČČH 1928, 174).

10. **Literatura:** B v M 1915, 377—8 a uv. F i F 1, IV č. 9. B, K. Waldhauser a ohlas jeho díla u nás v Kostn. Jiskrách 24, 1942, 212.

7. De Tempore (1408/9).

1. **Název** utvořil F a vžil se.

2. **Obsahuje** celoroční postilu na nedělní epistoly a evangelia.

4. **Inc.** Scientes, quia hora est... Apostolus in presenti epistola. Letní běh: Expurgate vetus fermentum i. e. mendacium, quod in paradiso est inchoatum.

5. **Původství** Husovo prokázal 1898 a 1900 T shodami s kázáními postily de sanctis a s Puncta, což potvrdil F i S.

6. **Dobu** vzniku určil S II, 403 na 1408—9 podle kritiky rozhodnutí cizích národů odejít z Prahy v kázání na Zel. čtvrtek (ruk. 1 l. 121), jenž padl na 4. dub. 1409. Ale jsou tu i kázání pozdější (S I, 464).

7. **Rukopisy:** 1. I C 27.1—218' (po 6. ned. letniční, ostatek vyřezán).

2. III A 6. 1—134 (úplná, ale po Trojici chybějí kázání epist.).

3. III B 3. 1—209' (letní, od Božího hodu velk.).

4. III B 19. 2—249' (taktéž).

5. V E 2. 17—195' (letní jen do Trojice).
6. X H 2. 1—229' (zimní do květné ned.).
7. F 109. 144—87.
8. I 67. 23—111 (zimní s Passio).
9. M XVI F 4. 239—50, 350—2 (několik káz.).
10. XII F 13. 1—210' (zvláštní zpracování zimní s Quadragesimale od l. 68, jež zač. Hec d. Deus: Convertimini... In hac epistola propheta ostendit; inc. celku: Prepara te in occursum... Tempus presens est tempus). Viz i č. další.
11. Drk. 71. 1—99 (zimní s Passio), 111'—82' (letní do 9. ned. letniční).
12. Drk. 65. 1—192', 201—73' (zpracování z 1416, je tu již o kalichu, jinak viz Vielhaber-Indra a F 484).
13. Drk. 161. 1—163' (letní do posled. ned. letniční).
14. Drk. 79 (viz č. 5 ruk. 21; obsahuje 10 kázání odtud).
15. VI F 21. 1—275 (zimní).
16. M 1 D a 1 č. 6 (2 listy podle F v ČČH 1930, 378).

10. **Literatura:** T ve VČA 7, 1898, 271, F 108 č. 48, T uv. čas. 9, 1900, 471 a ČČH 8, 1902, 316 (o ruk. 2, 4 a 10). F ve VČA 17, 1906, 484 až 486 (o ruk. 11—4), a úv. k edici č. 5 str. VI a F 1, IV a S II, 403—10 (rozbor).

8. Quadragesimale.

1. **Název**, jak v čele, dal postile M. Denis a vžil se.

2. **Obsahuje** soubor kázání na evangelium i epištolu každého dne v postě až do Zel. čtvrtku mimo neděle. Někdy bývá v čele část epištolní, někdy evangelní (odst. 4).

4. **Inc.** 1. Immutemur habitu. Hiis verbis omnes generaliter. 2. Hec dicit d. Deus: Convertimini... In epistola precipit Dominus peccatoribus (část evangelní). X hoc mundo dampnemur.

5. **Původství** Husovo dosvědčuje ruk. 6 i obsah. Odkaz na kázání v postile De tempore se shoduje a výrok, který udal na Husa J. Protiva, je tu (S. II, 410).

6. **Dobu** vzniku není možno určit než přibližně. Opора, které užil F i S, že totiž v kázání na úterý po Letare (ruk. 3 l. 104) najdeme výklad, který, jak udal, slyšel Protiva v Betlemě v úterý nebo středu po Judica (26—7. 3. 1409), je vratká, neboť tentýž výklad čteme v Betl. káz. 3, 141 r. 1411, a obsah nepodává žádné jiné opory. Ani S-ovo zjištění, že některé rukopisy jsou doplněny o nedělní kázání, vzatá z postily z 1408—9 č. 7 a že to Hus na ni odkazuje, dovolává-li se kázání na neděli Esto mihi, kde opravdu najdeme ten výklad, nedokazuje více než to, že Q. je pozdější nežli tato postila. Že ho však Hus zřejmě

užívá v Betl. (č. 9) poč. 1411, bylo jistě tehdy již hotovo, z okolnosti pak, že Hus byl asi v postě 1409 nemocen, můžeme vyloučit z úvahy i tento rok. I hodí se pro vznik díla nejspíše půst 1410, z kterého roku pochází také pravděnepodobněji kázání na Zel. čtvrtek, které sem položil i S. Je to však datování jen přibližné. Jeť Q. postila umělá, jak vyniká zvláště srovnáním s jeho protějškem v č. 9 a s jinými postilami postními, jejichž datování lze zpravidla opřít o to, na který den padá svátek 24. ún. a 25. března. Té opory v Q. nenajdeme.

7. Rukopisy: 1. I C 12. 1—141'.

2. I C 11. 12—131' (pořádek porušen, F č. 2).
3. I G 56. 1—167'.
4. V E 19. 1—235 (rozsahem rovno ruk. 3 l. 44'—98).
5. VI F 17 (jen několik káz. B v JSH 12, 1939, 34).
6. 3914. 3—148 (F č. 3).
7. 4517. 1—157' (F č. 4).
8. Scot. 50 e 3. 75—173.
9. I 67. 141—257 (F v ČČH 1922, 169).
10. E 45. 1. 1—141'.
11. E 45. 2. 1—120.
12. Záhřeb, knih. univ. (F 3, 7 p. 1).
13. Olom. kap. 157 (S I, XVI).
14. N. 7. 219—20' (pouze začátek).
15. D 50. 71'—5' (jen kázání na Zelený čtvrtek, viz tisk.).
16. B 17. 1. 117'—20' (taktéž).
17. XI D 9. 105—7' (taktéž).
18. A 44. 303—36' (F v uv. VEA).
19. E 37. 1—225 (taktéž; odtud tisk).
20. Vodň. G 4 R l. 1—115.

8. **Tisk** závěrečného kázání na Zel. čtvrtek u S I, 482—91. Zač. *Convenientibus vobis in unum ...* Text: *Probet autem se ipsum homo.* O tom i níže č. 13, 14.

10. **Literatura:** Denis I, 1691—3. F 106—7 č. 47, VČA 10, 1901', 310, Serm. VI č. 1. S II, 410—4 a uv. F 3 a v aparátu srovnání. Ný I, 397 (p. 1 o kázání na Zel. čtvrtek [odst. 8] a o jeho odchýlném znění v N 48. 116'—7', což je však nepochybně omyl v signatuře).

9. Betlemská kázání z let 1410—11.

1. **Název ruk. 1:** *Sermones per circulum anni de tempore et de sanctis et per totam quadragesimam epistole cum evangeliiis.* Název, jak je v čele, dal postile T a vžil se.

2. **Obsahuje** kázání na nedělní i sváteční evangelia i epištoly celého roku, v tom pak i quadragesimale s každodenními kázáními postními, od 1. list. 1410 do 28. října 1411.

4. **Inc.** Videns Jesus turbas... Hodie namque hilariter × genti illi in die illa etc.

5. **Původství** Husovo nesporné. Doložil to objevitel T, NÝ v ČČH 4, 1899, 26 i F 109 č. L I.

6. **Doba** vzniku jest udána výslovně a úplně u kázání z 23. dub. 1411 a rok 1411 i u kázání z 11. června (edice 4, 67 a 101) a potvrzena dokonale i pořadem kázání (F 1, IX). Ný založil své pochybnosti na omyle rukopisu 1, jenž na druhém uv. místě má 1406, což třeba vyložit záměnou XI za VI (B v M 1915, 284). Spor o datování může nastat pouze u poslední skupiny kázání ruk. 1 l. 256—93, t. j. od 30. VIII. 1411 (F 1, X). Tuto skupinu klade vydavatel (5, 23) do 1412.

7. **Rukopisy:** 1. III B 20. 1—293.

2. M XVI F 4. 106, 99—105, 255—61, 270—1, 284—327, 329—40, 344—50, 376—81.

3. E 37. 185—9 (dvojí kázání).

4. zčásti rukopisy další postily.

8. **Vydal** 1914 S I, 497—506 (božitélové kázání z ruk. 3)

1939—42 F s názvem Mag. Jo. Hus Sermones in Bethlehem

1410—11 ve VUS 1938—42.

9. **Překlad** vybraných kázání vydala 1947 A. Císařová-Kolářová s názvem Betlémské poselství.

10. **Literatura:** T ve VČA 7, 1898, 271, uv. (odst. 5) Ný i F a (odst. 6) B, 377 (o ruk. 2), uv. S I (otisk káz. z 11. č. 1411), Ný I, II na m. m. a Sb. Fil. VII, 1922, 128—66 (otisk vět s čes. slovy).

9a. Sbírka kázání De obediencia.

1. **Název** dal sbírce F a ujal se, třeba zcela nevyhovuje (S).

2. **Obsahuje** sedm kázání na tyto texty: 1. Tu es Petrus... Beda im omelia hodierna, 2. In illo tempore respiciens Jesus... Salvator in evangelio presenti, 3. Fratres, obedite prepositis vestris... Apostolus Christi, 4. Cum descendisset Jesus de monte... In presenti evangelio, 5. Cum venerit Paraclitus... Quia apostoli erant, 6. Cum turbe irruerent ad Jesum... Ostendit evangelista, 7. Obedire Deo magis oportet quam hominibus. Act. 5 Gregorius in Pastoralí.

5. **Původství** Husovo doloženo rukopisem i obsahem a je uznáváno obecně.

6. **Čas**, kdy byla kázání pronesena, určil jednak S, jenž je všecka položil do r. 1410, jednak (č. 3 a 6) plyne ze zařazení v Betl. zák.: 1. 29. č. 1410, 2. 5. čc. 1410, 3. 23. dub. 1411, 4. 25. led. 1411, 5. 4. květ. 1410, 6. 12. čc. 1411. Pouze 7. nedovedu datovati.

7. **Rukopisy:** 1. X H 13. 185'—203'.

2. XI D 9. 41—55.

3. N 7. 207—16' (1—5).

4. Ol. I 34. 161—71' (1—6).
5. VIII 9 34. 46—8' (5—6).
6. X H 17. 18'—20', 79—80, 85 (7, 1, 6, 5).
7. VI F 18. 97'—101 (1, 3).
8. III 9 16. 92. 140 (3, 1).
9. X E 24. 139—42' (7, 3, 1).
10. XIII F 21. 88—91 (1, 6).
11. M XVI F 4. 337'—8' (3 s datem 23. d. 1411).
12. 4° 23. 10—4.
13. O 10. 1—6 (7, 1).
14. O 23 (podle F u ruk. 17).
15. Drk. 187. 174—5 (1).
16. I 67. 136—8 (1).
17. M XII F 1 (F v ČČH 1922, 427).
18. I E 45. 259—64 (1).

8. **Vydal** 1915 S 127—64, vynechav však č. 7 a připojiv ještě z ruk. 5. kázání na Amen... Nisi habundaverit... Salvator noster dat (164—8) a Collecta de excommunicacione (č. 64). F v Betl. 2, 224—7; 4, 264—6 (č. 4 a 6); 4, 67—71 (č. 3).

9. **Pramenem** Viklef (S v dokladech a 354).

10. **Literatura:** Serm. de ss. VII č. 8, ČČH 1922, 426—7 (o č. 1 a ruk.), S 183—6, F 1, IV č. 8 a uv. edice.

10. Postilová příručka z 1411—2.

1. **Názvu** v ruk. není. Jméno příručka razil F a ponechávám je, ačkoli by postile slušel snad lépe název náčrtníku.

2. **Obsahuje** kázání na epištoly a evangelia nedělní i sváteční od 1. ned. adventní do 25. ned. trojiční (do l. 97). Potom následují kázání sváteční v pořadí církevního roku počínajíc 12. listop. (Attendite a falsis prophetis) do 1. května, dále 4 káz. posvícenská, tolikéž pohřebních a konečně káz. na slova Hoc facite in meam commemoracionem... Quid mali sequatur, na Zvěstování, shodné na zač. s de sanctis 24—25, ř. 14 a na Luk. 11, 11 Quis autem ex vobis... Secundum Bedam.

4. **Inc.** Venturus est iudicare... Tempus istud, quod solet vocare adventum × venenabunt homines etc.

5. **Původství** Husovo prokázal B (níž uv.) a uznal i potvrdil Ný II, 1 i F v ČČH 1922, 172 a 1, IV č. 10.

6. **Doba** vzniku se dá stanovit nepochybně pouze pro vlastní jádro, a to na 29. list. 1411 až 20. list. 1412, ano, nejspíš asi jen do 20. neděle trojiční (l. 88'), jež padla na 16. řij. 1412, neboť krátce nato odešel Hus z Prahy; i musil si majetník postily doplnit ostatek asi odjinud. Ani však v tomto rozsahu nemožno říci o všech kázáních s jistotou, že jsou Husova, zvláště odešel-li z Prahy, jak zato mám, asi na měsíc již v červenci 1412 (jinak Ný II, 119). Již zde nesouhlasí vždy pořad kázání

s církevním rokem. O většině dřívějších lze však přece soudit, že vznikla v den, na který je tu najdeme.

7. **Rukopis** jediný: M XIII F 1. 1—132 (odst. 2).

8. **Vydáno** pouze kázání z 28. září 1411(?) u F 5, 136—40).

10. **Literatura**: B v M 1915, 378 a hlavně Ný II, 1, 2, 16, 26, 31—9, 79, 80, 100, 119—20, 122, 130—2, 4, 171, 8, 206 s hojnými výňatky. F 1—5 v aparátu a uv. vydání.

11. Husova kázání v postile jeho zástupců Betlémských.

V této postile, uchované v M XV F 3 (B v M 1915, 378), zjistil Ný II, 231 pozn. 2 a F v ČČH 1922, 428 Husova kázání z 6. 1. 1413 (l. 46), 8. 1. (l. 51) a 9. 1. (l. 53, dvojí, Ný 232—7). Pravděpodobně přičítá Ný (263—5) Husovi i kázání 19. 3. 1413.

12. Passio Christi.

1. **Název** tisku: Passio d. n. J. Christi e quatuor evangelistis summarie collecta.

2. **Obsahuje**, jak praví název, výklad o umučení Páně podle evangelní harmonie.

4. **Inc.** Joh. XIII Ante diem festum pasche... Presens evangelium dividitur, (vlastní Passio:) Cum consummasset Jesus hos sermones... Beda in omelia X lapidem cum custodibus.

5. **Původství** Husovo dosvědčuje tisk i to, že byl spisek pojat částečně do č. 7.

6. **Doba** vzniku se nedá určit z obsahu, sotva však je příliš vzdálená dokončení ruk. 9, jenž dopsán 25. srp. 1407 (F ve VČA 12, 1903, 632).

7. **Rukopisy**: 1. IV E 13. 198—262.

2. V H 27. 7'—58'.

3. IV F 22. 1—65 (poněkud odchylně).

4. VII F 6. 133—74' (konec chybí).

5. 3937. 137'—48' (odchylně).

6. 4890. 121—65 (taktéž).

7. 3914 (necelé podle F 107 č. 3).

8. 4517. 169—219 (t. č. 4).

9. Břevnov F 1 n° 2 (odst. 6).

10. Drk 71 (v č. 7 ruk. 11).

11. I 67 (tamtéž ruk. 8).

12. T C 27. 117—22 (t. ruk. 11, jen prvá část).

13. M XVI F 4. 186—237.

14. Ol. kap. 68 (S I, XVI).

15. Drk 80, 83—92'.

16. Drk 187. 169—73.

8. **Tisk** v Op II, 7—24 (28—34').

10. **Literatura:** F 90—1 č. 33 a 107 (podle ruk. 2, 5—8), Ný 489. F v uv. VČA (odst. 6), De sanctis XXIV (o ruk. 1) a F 3, 237.

Dodatek. *Passio secundum quator evangelistas* nazval S I, XVI jiný Husův výklad pašije v ol. kap. 68 a 122. Název by se hodil na spisek, uchovaný, ale jak se zdá, necele v ruk. 10 č. 7 l. 196—210', zde se zač. slovy: Ante diem festum pasce... Tria tanguntur in evangelio presenti.

13. Kázání porůzná.

Mimo postily a kázání synodní neb universitní, která poznáme skoro bezpečně po jejich umělé trojdílné stavbě, zachovalo se ještě dosti jiných kázání Husových, a to buď o sobě nebo v menších skupinách. Jsou to většinou kázání sváteční, vzešlá nejspíše tím, že Hus byl zván kázat o pouti neb o posvícení, což ho přimělo k vypracování proslovu stejně pečlivého, jako když kázal jako člen bohoslovecké fakulty o universitní mši. Býval asi žádán o svolení k pořízení přepisu takových kázání, a tím se nám zachovala. Značná část těchto kázání přešla ovšem také do *Sermones de sanctis* (č. 5), jindy zase připojována k postilám. Možná však také, že některé z těchto kázání vyňato naopak z postil, komu se zalíbilo. Něco z kázání sem zařazených jsou asi kázání universitní, jež však nebylo možno zařadit do odd. B, protože se vymykají pokusu o datování.

Datovat není z nich možno skoro žádné mimo jediné z 6. pros. 1401, které však právě pro tuto výminečnost pojato do odd. C. Naše poznání tohoto druhu Husových projevů je i jinak teprve v počátcích a bude moci asi pokročit teprve, až bude důkladněji zpracováno ostatní kazatelské dílo Husovo. To bude vyžadovat samostatné práce. Pro tuto zatímnost toho, co možno o nich povědět, užil jsem v popise kázání kratšího postupu, který má však zase výhodu větší přehlednosti. V čelo kladu vždy text, o kterém Hus kázal, a ostatní podrobnosti podávám in continuo.

1. **Beati oculi, qui vident**... Scribitur Sa 10... et potest applicari ad festivitatem et solempnitatem hodiernam. Pro impetranda Spiritus s. gracia salutemus... dicendo Ave Maria. Reverendi patres et domini. Si pater omnipotens X ad beatitudinem eternam, quam nobis prestare dignetur, qui vivit... in sec. sec. V III G 16. 42—7 s názvem *Sermo pulcher ad clerum* M. J. Hus. Je to ničím nevynikající kázání universitní, zřejmě zápasící ještě s formou (úvod odbyt jedinou větou), a proto pochází nejspíše ze samých počátků Husova působení na theolog. fakultě. O které slavnosti bylo prosloveno, nevysvítá ani z obsahu ani z thematic 13. ned. trojiční. F 104, g.

2. **Ego sum pastor bonus** Joh. X, 11. Si diligenter attenderent homines X glorie coronam I Pe V, quam nobis prestare dignetur etc. V X D 10. 59—62, N 7. 78'—82 a Cerr. II, 151. 256'—61', zde s názvem: *Sermo* M. Joh. de Hussynecz (což však vyškrobáno) de penthecosten. F 104, e, pokládá původství Husovo za nejisté. Opravdu mu nasvědčuje skoro jediné názor, že bona ecclesie sunt pauperibus eroganda, a že qui

symoniace est ordinatus... pastor non est nec potest ministrare (ruk. 1 l. 59' 60). Dobových narážek v kázání není.

3. **Si quis indiget sapiencia.** Pater et Filius et Spiritus s. ... Verba proposita sunt Spiritus sancti, X post beatitudinis gloriam, quam nobis atd. V VIII F 2. 96'—103' a Herrnhut 22—9. K tomuto kázání universitnímu užil Hus nepochybně principia in Canonicas (č. 16), jehož jest asi kázání jen novým zpracováním.

4. **Amen, amen dico vobis...** Ostenditur in isto evangelio X in novissimo die. Hec ille. Z III B 3 ot. S I, 491—7 a položil na svatodušní středu nebo spíše na Boží Tělo 1410. Proti tomuto datování Ný I, 399, podle něhož je prý kázání skoro totéž i v N 48. 116'—7'.

5. **Notum vobis facio.** Úryvek z důležitého toho kázání o otázce remanence uvádí P. Payne, z něhož jej ot. S I, 478—80. Podle textu bylo asi prosloveno 11. ned. po Trojici.

6. **Zlomek kázání na Nanebevstoupení** 12. květ. 1412 v Ol. I, 34 82'—3 přičetl Husovi S 234 p. 4 a ot. několik vět. K tomu Ný II, 72 p. 1, 79 p. 1.

7. **Egressus Jesus** perambulabat Jericho... **Ponitur Zacheus.** Posvícenské kázání v O 10. 217 a I 67. 119.

8. **Egressus Jesus...** **Historia presentis evangelii** v N 7. 151—3', v M XII F. 1. 121—2 (postila č. 10) nebo X G 3. 17, rovněž posvícenské kázání Husovo, jak plyne z ruk. 2.

9. **Hodie in domo tua** oportet me manere etc. Verba ista sunt Salvatoris ad Zacheum v N 7. 154—5' nebo I E 45. 256'—8' (před ním č. 7) a zpravidla v postile v č. 7. Vedle č. 7 nejrozdílnější Husovo kázání posvícenské.

10. **Benedicat nos Deus noster...** Ps. 66. In hoc Spiritus s. dicto X nunc gratie et post glorie in sec. sec. amen, v V H 29. 193—4' připsal T dohadem Husovi, a to nejspíše proto, že kazatel praví v úvodě: quia proposui pronunc a vobis ad tempus aliquantulum discedere, ergo, ut d. Deus me et vos custodire, gubernare et benedicere dignetur, diligenter a nobis orandum est, a také proto, že jeho výzvy: hortor universos simul, demum hortor sigulos status singillatim, 1° virgines, insuper viduas, eciam hortor matrimoniales, et primo viros, ceterum hortor filios et filias, hortor servos, připomenou Husovy výzvy z 10. č. 1415 (list 88). Kázání by spadalo na přelom 1412—3 a bylo protějším listů 35—8. Avšak srovnáním s nimi vynikne i závažný rozdíl: v kázání není stopy po vzrušení, za něhož Hus opouštěl Prahu. Pochybují proto o Husově původství a podobnost uvedených výzev bych vysvětloval tím, že kazatel užil Husova listu z 10. č. 1415 jako vzoru.

11. **Rogaverunt Judei Pilatum etc.** Joh. XIX. Sciendum, quod sicut varia erant corpora X ad latus illud, v V F 30. 9—9' připsal týž učenec z dohadu Husovi, hlavně asi pro slova: modo sacerdotes pravi terram istam crucifixerunt et in cruce erexerunt et in cruce posite afflictiones, dolores, tedia, angustias et lacrimas, supra quam credimus, adauxerunt. Kázání bylo by tím cennější, že by je bylo lze datovati podle záhlaví: in festo lancee. Jinak žel neobsahuje však nic výrazně husovského a výraz electi budí spíše pochybnosti. Není ostatně zřejmé úplné. Otázku Husova původství bude lze asi řešiti až po nálezu znění celého.

12. **Stabunt iusti in magna constancia** etc. Quia unaqueque res, se záhlavím De sanctis tempore pascale v VII E 10. 150—1 podle F v O 1905. 460 pochází od Husa.

13. **Fratres, ego enim accepi a Domino...** I Cor 11. Accepit panem et benedixit. De qua benedictione X membra meretricis (citát z Chrysoštoma) v I G 38. 129—32' je podle F tamtéž dvojí kázání Husovo.

14. **Convenientibus vobis in unum...** In ista epistola Apostolus docet X cum hoc mundo dampnemur. Zelenočtvrteční kázání, uzavírající Quadragesimale (č. 8), bývá též samostatné (ruk. 15—6).

15. **Cum rex glorie infernum debellaturus...** In isto cantu ecclesie ostenditur

v V F 7. 252—3', N 7. 74—48 nebo N 48. 125—5' je Husův výklad velikonočního hymnu, připisovaného sv. Řehořovi, z postily č. 7, jak ukázal T (ruk. 1 l. 135').

16. **Regina celi, letare, alleluia.** Ut inteligamus, quid est, quod canimus v N 7. 75—6' je Husovo kázání či výklad tohoto hymnu velkonočního (ne však písně Buoh všemohúcí) původu asi téhož.

17. **Refloruit caro mea.** Ps. 27. Pensandum, cuius sint verba et quare et ad quem sint dicta v N 7. 125'—6' (hned po č. 15) a XIII F 21. 187, zde s poznámkou: Hec venerabilis Hus in sermone paschali post vespervas. Rovněž z postily č. 7 (F 4, 10, zde pod kázání na týž text).

18. **Esto consenciens adversario tuo...** Quia igitur duplex est via. Tímto kázáním se začíná skupina 7 kázání, vypočítaných u Patery-Podlahy II, 27—8 a dochovaných jednak v F 20. 1—16, jednak (soudě podle počátku) i v F 109. 144—87(?). Husovi přičtl je F ve VČA 11, 1902, 561, vztahuje na ně asi nápis na předešlých Sermones quidam ipsius Mag. Hus, jenž však má snad na mysli kázání na konci sborníku. Mezi kázáními najdeme ovšem také dvojí spisek Husův (č. 67 a 93), ale to, co následuje bezprostředně za naší skupinou, je Jakoubek (B. Lit. činnost 46 č. 58) a písař, jak doznává sám (l. 30), přepisoval z předlohy, v níž se těžko vyznal. Souvislosti mezi kázáními je těžko se dohádát (pouze poslední je na text 1. ned. velikon.) O tom, pokud náleží Husovi, dá se snad více říci až po důkladnějším prozkoumání všeho jeho kazatelského díla.

19. **Skupina svátečních kázání** v V C 4. 23—158, vložená v Husovu postilu sváteční, a popsaná F v úv. k jeho edici č. 5 str. IX—X, pochází snad od Husa, snad od někoho jiného.

20. **Fortitudo et decor...** Epistola presens... In presenti epistola Salomon v I 67. 265—7 prohlašuje ruk. za Sermo magistri ante dicti t. j. Husa a F v ČČH 1922, 169 za nové synodní kázání Husovo. V obsahu však nenavádí nic tomu, že by to bylo i kázání universitní, nýbrž je to zřejmě pouhé kázání sváteční o Narození P. Marie 8. září, a to nespíše z doby rané; sem aspoň ukazuje naprostá klidnost projevu. F připisuje Husovi pravděpodobně i tři jiná kázání tohoto sborníku. Jsou to: De s. Trinitate. Hodie celebramus × parte exhibeamus, dále na 2. ned. po Zjevení Páně Nupcie facte sunt. Tempus carnisprivii × denotat fidelitas, a konečně zelenočtvrteční In cena Domini. Ad quam quidem cenam.

21. **Scientes, quia hora est...** v X H 17. 13—3' přičtl Husovi T. Zač. se: Apostolus in presenti iubet. Od Husa pochází nepochybně ještě více kázání tohoto sborníku, jak bych soudil zejména o kázáních na l. 22, 23, 24, 34, 56', 57', 77, 80', 83, 84, 107, 109, 111, 113, 117, 120, 123, 140' a 152; tomu nasvědčuje již to, že do nich vmíšeno č. 9a, 64 a 66. Lákalo by datovat tato kázání do r. 1410, v němž vznikly také uv. projevy, a hledati v nich zlomky nezvěstné postily Husovy z 1409—10, ale kusost materiálu dovoluje vyslovit tu pouze domněnku.

B. Spisy a projevy vzešlé z působení na Karlově universitě.

I. Výklady a přednášky.

Od 1398 působil Hus na filosofické fakultě Karlovy university jako magister actu regens, od 1404 také na fakultě bohoslovecké. Tento úřad ukládal mladému mistrovi především konat přednášky. Na fakultě filosofické přednášel Hus, pokud známo, o rétorice a vykládal Aristotela. Dochovaly se nám, jak se zatím zjistilo, přednášky o rétorice a výklad příručky Summa naturalium, přičítané Albertu Velikému,

kteřá podávala vítaný přehled a výtah z Aristotelových knih přírodovědeckých a jeho psychologie. To je vše, co se dosud podařilo nalézt z Husových přednášek na fakultě filosofické.

Mnohem lépe, snad téměř úplně, došly nás Mistrovy přednášky na fakultě bohoslovecké. Příčinil se o to sám tím, že je pečlivě vypracoval a vydal na veřejnost. Jako cursor biblicus zahájil bohoslovecké přednášky výkladem kanonických epištol a ze Starého zákona si vybral k výkladu žalm 109—118. Potom, asi 1407, postoupil na sentenciaria a po dva roky vykládal theologickou příručku Sentence P. Lombarda, kterou dokončil asi v létě 1409. To však již vcházel v zápas, který mu dopřál na přednášky málo klidu. Jakkoli opustil Prahu až v říjnu 1412, máme z ostatních šesti semestrů pouze jediné, a to ještě nevelké přednášky o prvních 7 kap. I. ep. ke Kor. Není nemožné, že to je vše, co M. Jan za ta tři léta napsal a vydal jako bakalář bohosloví. Klatba, která byla na něho vyhlášena v létě 1410, ztížila beztoho jeho postavení na fakultě, neučinila-li jeho přednášky vůbec nemožnými. Nechal asi přednášek, věnoval se hlavně činnosti kazatelské a začal hledat nové cesty pro bohosloveckou svou práci.

14. Výklad příručky *Summa naturalium*, přičítané Albertu Velikému.

1. **Názvu** v ruk. není.

2. **Obsahem** výklad přírodovědecko-psychologické příručky, přičítané Albertu Velikému neb Albertovi z Orlamünde.

3. **Rozdělení** na pět knih podle jmenované příručky. Z nich 1. probírá látku Aristotelových Fysik, 2. jeho De coelo et mundo, 3. De generatione et corruptione, 4. De meteoris a 5. De anima.

4. **Inc.** Pater et Filius et Spiritus s., unus Deus omnipotens, qui est summe bonus \times uno modo pro actu primo (ostatek 5. knihy ztracen).

5. **Původství** Husovo dosvědčuje principium, na začátku skoro doslovně shodné s úvodem k č. 16, a Husovo tvrzení v úvodě k č. 18, že tak začínává universitní své akty, dále nesporně pražský původ výkladu i nejedna podrobnost.

6. **Doba vzniku** se dá pravděpodobně ohraničit rokem 1398, kdy se Hus stal řádným prof. filosof. fakulty, a 1404, kdy postoupil na fakultu theologickou. Na ní ještě nebyl, když o příručce přednášel, neboť jednou říká: hoc relinquatur theologis. Ale připravoval si již nepochybně principium k č. 16, neboť již zde se objevuje jeho text.

7. **Rukopis** jediný, neúplný: X F 27. 127—250.

8. **Vydání** připravila M. Cedlová.

10. **Literatura:** B. Devět statí z čes. dějin, 1941, 28—35 a Z počátků 29—34.

15. *Exercicium rethorice.*

1. **Název** v expl. obojího ruk.

2. **Obsahem** jednak výklad nauky o dopise a listinách s návodem o jejich skládání a 30 formulí s výkladem (B 25—6).

4. **Inc.** Epistola est litteralis allocucio.

5. **Původství** Husovo možno opřít o fakt, že přednášel o rétorice, dosvědčený Pálečem (Ný I, 65), dále o dobu vzniku práce (odst. 6), o jejího ducha, kterým se přimyká k závěrečnému zlomku Husových přednášek o rétorice, a konečně o svědectví toho zlomku, označeného jako *Exercicium rethorice*, datum per Mag. Johannem dictum Huss.

6. **Dobu** vzniku udává závěrečný zlomek na 24. srpen 1402, kdežto předchozí část vznikla koncem července t. r. Jsou to tedy přednášky letního běhu 1402.

7. **Rukopisy:** 1. IX E 4. 198—220'.

2. Třeboň C 6. 61 (závěr konečný).

8. **Vydal** pouze závěr třeboňský Ný, Kor. 3—4.

10. **Literatura:** Pal. Ueber Formelbücher II, 1847, 12. F, M. J. Husi *Rethorica* v M 1906, 478, uv. Ný, B v M 1928, 286—8 (vesměs o ruk. 2 kde jsme hledali rétoriku v části, předcházející zlomku). J. Vilikovský, O domnělé Husově rétorice v čas. Bratislava 6, 1932, 178—86. B. Po stopách nezvěstné Husovy rétoriky (JSH 9, 1936, 21—8).

16. *Super canonicas.*

1. **Název:** Super quatuor canonicas Iacobi, Petri, Johannis, Iude (ruk. 1), Glosa super canonicas apostolorum (ruk. 2).

2. **Obsahem** výklad sedmi t. zv. kanonických epištol.

3. **Rozdělení:** 1. t. zv. principium, kázání na text Si quis vestrum indiget sapiencia a výklad prologu Jeronymova a ep. Jakubovy, 2. pars (ep. Petrovy) f. 150, 3. (ep. Janovy) f. 196 a 4. (Juda) f. 226.

4. **Inc.** Pater et Filius et Spiritus s., unus Deus, dignetur misericorditer X dicat nunc quilibet amen.

5. **Původství** Husovo dosvědčuje předloha tisku, st. katal. principium, jehož se dovolává v č. 18, a celý obsah díla, takže jest uznáváno jednomyslně.

6. **Doba** vzniku jest určena expl. ruk. 1: Istud opus completum est et finitum a. D. 1406 in die s. Fabiani et Sebastiani (20. led.), a faktem, že Hus výkladem zahájil v prosinci 1404, kdy již je universitním kazatelem (č. 26), přednášky na bohoslovecké fakultě. Přednášel tedy výklad. To nemohlo býti později než nejspíše v zim. a let. semestru 1404—5.

7. **Rukopisy:** 1. XIX B 25. 22—195 (dopsán 20. led. 1406).

2. Kruliš B 7. 1—129 s doložkou: Istud opus completum est et finitum a. D. 1407 feria 3. post festum s. Marci (26. dubna).

3. B 45. 2. 1—252.

4. III C 3. 169—299.

5. III F 17. 1—186 (chybí principium a sahá jen do konce I. ep. Petrovy).

6. VIII B 12. 243—95 (necelé)

7. VIII G 26. 1—147' (výkl. ep. Janových a Judovy ve znění odchýlném).

8. X A 8. 228'—34 (principium odchýlně podle Kvač. 2, 15).

9. X C 3. 63—70' (principium).

8. **Tisk** (podle dosti vadné předlohy) Opp. II, 105—228 (2. vyd. 165 až 374').

11. **Zmínky** u F 91 č. XXXV. Ný 490—1. S 112. Ný I, 121—5. Kvač. 2, 15—9. B JSH 8, 69.

12. **Díla hojně užil** Jan z Lubeku (B v uv. čas. 12, 1940, 55).

17. Enarratio psalmorum.

1. **Název** tisku: Enarratio Psalmi CIX Dixit Dominus et aliquot sequentium.

2. **Obsahem** výklad žalmu 109—18 (podle Vulgaty).

4. **Inc.** Dixit Dominus... Psalmus ille est X in tuis humeris in gloriam sempiternam.

5. **Původství** Husovo dosvědčuje st. katal. 314 i tisk, jenž dí: M. J. Hus infrascriptam lecturam sua scripsit manu, quam in Pragensi Universitate coram magistris ac aliis studentibus eiusdem studii exponendo declaravit A. D. 1404. Uznává se dnes jednomyslně.

6. **Doba** vzniku díla spadá mezi č. 36 a 18, tedy do let 1405—7. Jsouť to jasně druhé přednášky, jež Hus konal jako cursor biblicus.

7. **Rukopis** se nepodařilo dosud nalézt.

8. **Tisk** v Opp. II, 229—339 (2375—511).

11. **Zmínky** u F 90 č. XXXI. Ný 488—9. S 113. Ný I, 125—33, Kvač 2, 19—21.

18. Super quatuor Sententiarum.

1. **Název**, jak v čele, u Husa, ruk. také: Lectura super IV Sententiarum, Commentarius s. q. S. neb i Questiones s. q. S.

2. **Obsah:** výklad bohoslovecké příručky Petra Lombarda Sententiarum libri quatuor. Výklad každé knihy má vstupní principium,

kázání to na text *Si quis vestrum indiget sapiencia*, a pak kvestii, o níž Hus disputuje s kolegy v bakalářství bohosloví, odpovídaje na jejich námitky.

3. **Rozdělení** na čtyři knihy, ale často i na kn. I—III jako část I. a kn. IV jako část II.

4. **Inc.** *Pater, Filius et Spiritus s., idem Deus*, u II. části resp. IV. knihy *Samaritanus enim vulnerato approprians... Iste est liber quartus X ad finem leccionis potui pervenire*, u I. části: *supra veterem legem Moysi*.

5. **Původství** Husovo naprosto bezpečné svědectvím jeho samého, současníků a ruk. Podrobně o tom úv. edice X—XIX.

6. **Doba vzniku** dá se určit zhruba na podzim 1407 až léto 1409 (tamtéž str. XIX—XXIII).

7. **Rukopisy:** a) celého díla:

1. Leningrad Lat I Q 180. 1—361.

2. IX B 3. 1—338.

3. III C 7. 1—263 z r. 1410.

b) rukopisy 4. knihy:

1. IV F 12. 139—237' z 1412.

2. IV H 19. 96—251' z 1413.

3. IV G 24. 1—83'.

4. III A 23. 131'—206' z 1411.

5. V H 29. 1—61'.

6. X E 24. 1—91 z 1412.

7. XIV G 22. 86—200.

8. XIV D 7. 1—69'.

9. D 12. 1—108 z 1414.

10. C 122. 1—71 z 1462.

11. Ol. zap. 123. 179—259'.

12. Kruliš F 12. 132—209', pak index a 250—3'. *Thema super questiones 4. sentenciarum* (ed. 501 až 521).

13. Brno, sv. Jakub 82 (S I, XIV).

c) rukopis kn. 1. a 2.: IV B 21. 6—235'.

d) rukopisy výboru z díla:

1. O 10. 20'—49'.

2. O 73. 26—70'.

3. IV F 25. 151—3'.

8. **Vydal** F a M. Komínková 1904 s názvem *Super IV Sentenciarum*.

9. **Přeložil** Sv. III, 1904.

10. **Pramenem** Viklef, *De benedicta incarnatione* a *De mandatis divinis* (S I, 436—49) i *De civili domino* (S II, 531—6), ale i Tomáš ze Strassburka a Hugo Ripelin (S II, 127—30).

11. **Literatura** u F úv. 13—9. Los ² 145—8, uv. S (odst. 10), NÝ I, 194—205, 352—63. Kvač. I, 58—68, II, 27—30. M. Heitzman, J. Wyclifa traktat De universalibus i jeho wplyw na uniwersytet praski i krakowski v Archiwum komisji do badania historii filozofji w Polsce II, 2, 1926, 141—2. R. Seeberg, Lehrbuch der Dogmengeschichte III, ⁴ 1930, 739.

Dodatek. Tři samostatné kvestie Výkladu. Vedle Výkladu se dochovaly ještě tři samostatně vypracované kvestie, určené původně zřejmě pro disputace, jichž byl sentenciarius povinen se účastnit, a pronesené na těchto disputacích; to jest aspoň jisto o třetí z nich, zachované vedle znění, přizpůsobeného formě Výkladu, ještě ve znění původním, prosloveném nesporně na disputaci. Jsou to tyto kvestie:

1. **De ymaginibus.** Utrum aliqua pura creatura sit adoracione latrerie adoranda. V Op II, 341—3' (² 512—5'), v edici F—ově 415—23. F 84 č. 24.

2. **De pollucione nocturnali.** Utrum pollucio nocturnalis impediatur eucaristie sumpcionem. V edici 561—2. F—82 č. 18.

3. **De transsubstanciacione.** Utrum in transsubstanciacione panis in corpus Christi incipiat esse corpus Christi. V Op II, 340—0' (² 511—2), u F—571—4. Závěr původního znění, nalezl Ný a otiskl F—úv. 31 a S II, 429—30. F—84—5 č. 25, Ný 477—9 i I, 362 p. 1.

Rukopisy: 1. IV H 17. 172—9 (všecky).

2. N 7. 132—3. (č. 2).

3. 4518. 149. 22'—3 (č. 3, 2).

4. Helmstedt 669. 194—6 (č. 2 a 3).

5. Leningr. Lat. I Q 183. 36'—7 (č. 2).

6. 8° 6. 224—31 (č. 1).

7. IV F 25. 149'—51 (č. 3).

8. 4° 23. 2—5 (č. 1).

9. O 23. 174—86' (č. 2, 3).

10. M XVI F 4. 237—9 (č. 2 a 3).

19. Explicatio in septem priora capita I. ep. s. Pauli ad Corinthios.

1. **Název** z Op.

2. **Obsahuje** výklad prvních 7 kap. I ep. ke Kor., pronesený nejspíše na kazatelně, neboť na fakultě nemohl Hus již asi přednášet (odstavec 5).

4. **Inc.** Paulus apostolus ... Apostolus primo ponit × facilius ad tenendum.

5. **Původství** Husovo dosvědčeno předlohou Op. a obsahem. Hus tu cituje dva vlastní spisy a sám se zřetelně dovolává výkladu v káz. postily č. 10 ze 17. led. 1412, řka: De matrimonio et nupciis carnalibus predicavi in adventu; vide super epistola I Cor. VII (Ný II, 464—7).

6. **Čas** sepsání stanoví uv. zmínka (odst. 5) na sklonek 1411, prosinec pak t. r. pro závěr výkladu. Tam ukazují i jiné známky (Ný tamtéž 468—470).

7. **Rukopis** neznámý.
8. **Tisk** v Op. II, 83—104 (mezeru jeho předlohy f. 102' možno doplnit z paralelního traktátu de matrim. č. 70).
9. **Pramenem** Viklef a starší spisy Husovy (uv. Ný 471).
10. **Literatura:** F 91 č. 34, Ný 490, S 114, Ný II, 23—6, 464—72, Kvač, 2, 35—6.

II. Kvestie, kázání a proslovy.

Profesor středověké university neměl jen povinnost přednášet. Neméně jeho povinností bylo konat pravidelně disputatione a školit tím posluchače v pohotovosti řečnické i v soudnosti. Za svého působení na fakultě filosofické a pak i theologické vykonal i Hus množství takových disputací se svými posluchači i učiteli a napsal takto mnoho kvestií, o nichž s nimi i s kolegy disputoval. Dochovaly se však jen zčásti, neb aspoň jsou nám zatím známy jen některé, poněvadž písaře a sběratele zajímal většinou jen obsah, nikoli však, kdo kvestii měl a složil.

Zvláštní místo v Husových disputacích zaujímá disputatione kvodlibetní, kterou vykonal v lednu 1411. Byl to výroční turnaj disputační, trvající několik dnů za účasti celé fakulty filosofické, a kvodlibetář mu předsedal a jej řídil. On dal každému z účastníků thema a krátkou osnovu, představoval každého shromážděným a celou slavnost zahájil a skončil zvláštním proslovem. Příručka, kterou si za tím účelem pořídil, je nám šťastnou náhodou zachována, Hus sám ji uložil v knihovně Českého národa na universitě. I z jiných dvou (aspoň) kvodlibetů jsou nám dochovány kvestie, jež o nich Hus řešil. A vynikající účast Husovu prokazuje také příručka neznámého žel kvodlibetáře, kterému Hus přispěl zřejmě měrou zcela neobyčejnou; tomu však ve vykonání toho úkolu zabránil zákaz, jenž kvodlibet zmařil.

Mnohokrát byl Hus i promotorem vlastních žáků a pronesl při promoci obvyklý proslov. Takových proslovů bylo dosud zjištěno osm. I jako rektor promluvil 1409 při vlastní instalaci a potom při zahájení semestru, v němž úřadoval jako rektor. Za Husovu práci, aspoň zčásti, možno pokládat i promoční kvestie jeho žáků Jana z Vhlav a Mik. z Pavlíkovic.

Jako člen fakulty bohoslovecké ujal se Hus několikrát slova o slavnostech a svátcích, svěcených universitou, v l. 1404—11, v tom zejména dvakrát ve výroční den skonu zakladatele university Karla IV.

Konečně vzešlo několik universitních projevů Husových z jeho boje o Viklefa v l. 1410—12. Ten boj měl ovšem nakonec vzápětí Husův vynucený odchod z university i z Prahy.

20. Proslov při promoci Matěje z Knína.

2. **Obsahem** výklad o studentech hříšných a ctnostných na thema z Aristotela *Discens factus es sciens* (S I, 123).

3. **Rozdělení** na dvě části, z nichž každá zase rozdělena jednak na dva díly po třech bodech, jednak na tři díly.

4. **Inc.** *Discens factus es sciens. Hec verba scribit* × *parte mihi concessa confero etc.*

5. **Původství** Husovo určil S z osobnosti promovenda, jenž tu nazván *cognomine vero Pater*. To je Matěj z Knína, promovaný na bakaláře Husem v březnu 1399.

6. **Doba vzniku** plyne ze zápisu děkanské knihy (odst. 5).

7. **Rukopis** jediný: X C 3. 134—5.

8. **Vydal** S I, 124—8.

11. **Literatura:** uv. S, Ný 64.

20.* Proslov při promoci Václava ze Sušice.

1. **Název** v ruk. není.

2. **Obsahem** proslov na výrok Alexandra z Ville — *Dieu Fulget virtute modestus*.

4. **Inc.** *Fulget virtute modestus. Hec verba* × *in hac parte concessa etc.*

5. **Původství** Husovo zjistil bezpečně vydavatel B. Ryba (odst. 8).

6. **Dobu** vzniku udává zápis děkanské knihy na 22. leden 1400 (Lib. dec. I, 343).

7. **Rukopis** jediný X C 3. 158'—9'.

8. **Vydal** B. Ryba v LF 71, 1947, 4 a d.

21. Proslov při promoci Václava z Police.

1. **Název** ruk. *Recommendacio baccalarii M. Huss*.

2. **Obsahem** proslov na slova *Pseudokatonova Recte vivas*.

4. **Inc.** *Quia lassatus continuis hodie clamoribus* × *accepto baccalarii gradu in nomine d. n. J. Christi*.

5. **Původství** Husovo dosvědčeno ruk. (odst. 1) a uznáváno obecně.

6. **Doba** vzniku kolísá. Svědčí-li proslov Václavovi z Police, jak učinil pravděpodobným B. Ryba (LF 71, 1947, 4), byl pronesen v zimním půlletí 1401—2, kdy byl Hus děkanem.

7. **Rukopis** jediný: X D 10. 114.

8. **Vydal** Höf. II, 95—6.

9. **Přeložil** F v Nár. Listech 8. VII. 1898, odtud Sv. I, 8—9.

10. **Literatura** u F 96—7 č. XL II, a).

21.* Proslov při promoci Martina z Křiževců.

2. **Obsahem** proslov na výzvu Filius esto bonus.
4. **Inc.** Quia campis messe maturata X ut possis etc.
5. **Původství** Husovo určil bezpečně vydavatel z narážek proslovu.
6. **Dobu** pronesení zjistil vydavatel na 5. březen 1402, kdy Hus promoval na bakaláře Martina z Křiževců v Chorvatsku.
7. **Rukopis** jediný: X C 3. 130—130^b.
8. **Vydal** B. Ryba v LF 71, 1947, 6 a d.

22. Proslov při promoci kněze Pavla.

1. **Název ruk.** Recommendacio baccalarii fabricata per Mag. Huss.
2. **Obsahem** proslov na Pseudokatonova slova Instrue preceptis animum.
4. **Inc.** Quia loqui bene X proficias sciencia, doctrina atque vita.
5. **Původství** Husovo dosvědčeno ruk. (odst. 1) a uznává se obecně.
6. **Dobu** vzniku možno jen ohraničiti lety, v nichž Hus působí jako promotor, na 1399—1412. Mezi Husovými promovendy, které jmenuje Lib. dec., kněze Pavla není, ale, jak upozornil S I, 122, v l. 1405—8 nebyly promoce zapisovány.
7. **Rukopis** jediný: XD 10. 115—7.
8. **Vydal** Höf. II, 100—3.
9. **Přeložil** Sv. I, 15—8.
10. **Literatura** u F 97, g a uv. S.

23. Proslov při promoci mistra Jana.

1. **Název ruk.** Recommendacio inceptoris cuiusdam baronis per Mag. Hus.
2. **Obsahem** výklad na Aristotelova slova Principatus virum ostendit.
4. **Inc.** Audistis, venerabiles magistri X principatus virum ostendet.
5. **Původství** Husovo tvrdí ruk. (odst. 1) a jeho svědectví neoslabuje omyl, že promovend byl stavu panského, pro což není v proslovu opory. Pal. G H 39 doporučoval opatrnost, ale patrně jen proto, že nevěřil opravdu nepřesnému názvu Höf.
6. **Doba** vzniku stejně neurčitelná jako u č. 22. Jedinou oporou je jméno promovenda Jan. Pokud víme (S I, 122), promoval Hus dva mistry toho jména: 1404 Jana Kardinála a 1412 Jana z Krumlova. S oběma muži byl v přátelském styku, ale rozhodnouti, kdo z nich či zda ještě někdo jiný je našim Janem, je nemožno. F v úv. překladu myslí, že to byl druhý z nich.

7. **Rukopis** jediný: X E 24. 307'—8'.
8. **Vydal** Höf. II, 107—8.
9. **Překlad** u Sv. I, 23—4.
10. **Zmínky** u F 97—8, e.

24. Kvestie de materia prima.

1. **Název** ruk. 2: Posicio rev. mag. Johannis de Hussynetz.
2. **Obsah** kvestie naznačuje thema: Utrum materia prima, nunc sub una forma substantiali et nunc sub alia existens, sit informis.
4. **Inc.** Utrum ... (odst. 2) Questio unum supponit \times quod non sit iustus, igitur etc.
5. **Původství** Husovo dosvědčuje ruk. 1 i 2.
6. **Doba** vzniku se nedá přesněji určit.
7. **Rukopisy**: 1. VIII G 6. 84—5'.
2. III G 10. 138—42'.
3. X H 18. 25—6'.
8. **Vydal** 1905 M. H. Dziewicki částečně ve Wyclifs Miscellanea philosophica II, 170—2, ř. 6 (S 92 p. 1).
10. **Literatura** u F 82 č. XIX, uv. S a II, 206 p. 3, Ný I, 217.

25. Kvestie de effectu indesinibili.

1. **Název** ruk. Utrum possibile est produci effectum indesinibilem, ad cuius produccionem concurrat causa de per se contingens ad utrumlibet.
2. **Obsah** v názvu (odst. 1).
4. **Inc.** Nota, quod questio duo querit \times igitur nihil incepit esse.
5. **Původství** Husovo tvrdí ruk. 2: Posicio M. Joh. Hus a obsah nebudi pochybnosti.
6. **Doba** vzniku se nedá přesněji určit.
7. **Rukopisy**: 1. X H 9. 113'—14'.
2. X H 18. 73'—4.
10. **Literatura**: F 81 č. XVII.

26. Kázání v úmrtní den Karla IV. 1404.

1. **Název** ruk. Sermo ad clerum.
2. **Obsah** kázání na text ep. Řím. 13, 12. Abiciamus opera tenebrarum.
3. **Rozdělení**: úvod, rozbor thematu a závěr.
4. **Inc.** Triplici ratione ad loquendum \times Dominum in sec. sec. amen.
5. **Původství** Husovo dosvědčuje bezpečně ruk.

6. **Doba**, kdy kázání proneseno, se udává v ruk. 1: a. D. 1404 feria secunda post festum s. Andree in ecclesia s. Galli Prage in anniversario imperatoris, tedy 1. pros. 1404. Tomuto datu sluší s Ným I, 118 p. 3 dáti přednost před udáním feria sexta . . . v jiných ruk., neboť to se již příliš vzdaluje úmrtnímu dnu císařovu 29. list.

7. **Rukopisy**: hojné.

1. VIII F 2. 59—65.
2. X C 3. 28—51'.
3. X H 17. 135—40.
4. XI E 3. 76—82.
5. XIII E 21. 22'—30.
6. Cerr. II, 151. 191—200.
7. 3930. 208—12 (o odchyl. závěru F).
8. F 20. 166'—72'.
9. Herrnh. 1—5'.
10. O 71. 173—81.
11. III C 15.
12. N 7. 40'—5.
13. Clm 8347. 125'—30.

8. **Tisk** v Op. II, 37—9' (257—62').

9. **Překlad** něm. Zitte, Synod. 142—81.

10. **Literatura** v F 100, d, Ný 494 a I, 118—20, S.

27. Proslov při promoci bakaláře Zdislava ze Zvřetic.

1. **Název** ruk. *Recommendacio baccalarii facta per Mag. Huss.*

4. **Obsahem** proslovu řeč na Virgiliovi přičtená slova *Quere, quid sit virtus, et esto exemplar honesti.*

4. **Inc.** *Quia noster determinans X gradum in artibus baccalarii, ut valeas etc.*

5. **Původství** Husovo dosvědčeno ruk. (odst. 1) a je uznáváno jednomyslně.

6. **Čas** promoce spadá do postu 1405, který se začal 4. března (Lib. dec. I, 384).

7. **Rukopis** jediný: X D 10. 115'—6'.

8. **Vydal** Höf. II, 96—100.

9. **Přeložil** Sv. I, 10—4.

10. **Literatura** u F 97, b. Ný I, 179.

28. Kvestie de testimonio fidei christiane.

1. **Názvu** v ruk. není.

2. **Obsahem** rozbor otázky *Utrum omne testimonium fidei christiane sit verum et credibile menti sane.*

4. **Inc.** Utrum (odst. 2) ... Noto, quod testimonium uno modo accipitur \times ut in forma proponitur, est vera.

5. **Původství** Husovo tvrdí posluchač disputace, jenž o jejím průběhu zapsal zprávu a podal z ní výtah těmito slovy: Doctor monachus de Ochsonia. Respondens Joh. Hws. Utrum... Quod non, arguitur sic. S tím se znění vypracované kvestie neshoduje, ale to, co zapsal tento posluchač, je pouze výtah, a na čem mu záleželo, byly spíše důvody, pronesené proti Husovi, neboť sám byl nominalista jako Husovi opONENTI, kdežto Hus tu hájil stanovisko realistické (S II, 214).

6. **Dobu** vzniku kvestie možno stanovit jen zhruba tím, že byla pronesena na fakultě bohoslovecké, tedy po podzimě 1404, a ještě před odchodem našeho zpravodaje z Prahy, který nastal nejpозději v květnu 1409. Doctor monachus de Ochsonia, jenž předsedal disputaci, je nejspíše Mařík Rvačka, jenž si přinesl doktorát z Oxfordu (B. Husitství 255), a když nastoupil 1404 Innocenc VII, s nímž se asi seznámil jako důvěrník arcibiskupa Jenštejna, domáhal se u něho přednostního místa na fakultě (toho, nikoli snad uznání doktorátu, se týká jeho spor, o němž Jar. Fikrle v ČČH 9, 1903, 252). Z účasti tří bakalářů, kteří zasáhli do disputace, nemožno vytěžit pro datování nic, neboť všichni tři zůstali bakaláři až do odchodu z Prahy 1409.

7. **Rukopis:** X E 24. 259.

10. **Zmínky:** uv. S (výňatek s charakteristikou) a B v M 102, 1928, 112 (záznam o zprávě neznámého posluchače z ruk. maihingenského).

29. De sanguine Christi glorificato.

1. **Název**, jak v čele, ve většině ruk. De omni sanguine Christi glorificato v Op.

2. **Obsahem** spisku je 1. kvestie, odpovídající kladně na otázku Utrum Christus omnem sanguinem, qui de corpore suo effluxit, in eodem corpore hora resurrectionis glorificavit, a 2. traktát, zdůrazňující toto tvrzení vyvracením námitek, jež mohou mýlit prosté věřící.

4. **Inc.** Utrum Christus (jak v odst. 2), traktátu: Quia determinationem questionis \times catholica est tenenda, (traktátu) pastores dyaboli postmodum iugulabunt.

5. **Původství** Husovo dosvědčují četné ruk. i hojné shody a Hus se sám spisku dovolává, takže jest uznáváno obecně.

6. **Doba** vzniku se dá určit přibližně na 2. pol. 1405. Spisek odůvodňuje a hájí rozhodnutí červnové synody 1405, které zakázalo pouti do braniborského města Wilsnacku ke „krvi boží“, a nebyl tedy jistě napsán příliš později. Tak S 106 i Ný I, 149.

7. **Rukopisů** velmi hojně. Č. 24—9 obsahuje pouze kvestii, č. 1—9 nazývá F v edici recensí universitní, č. 10—16 betlemskou a č. 17—19 vídeňskou a č. 20—22 magdeburskou; vídeňská je však spíše recensí

pražskou, neboť kwestie *Utrum caro aut sanguis Christi... habeatur hic in terra*, kterou F pokládá za vídeňskou a s níž se tu objevuje spisek Husův, pochází pravděpodobně, jak ukázal S 106 p. 3, od Stanislava ze Znojma; magdeburskou recensi charakterisuje zase to, že po ní následuje polemika Matěje Döringa z r. 1446, bránící poutí wilsnackých proti magdeburskému arcibiskupovi, jenž se přidal k názoru pražské synody a měl býti nyní kompromitován jako stoupenec Husův.

1. 3930. 156—65'.
2. 4936. 196—208'.
3. O 23. 104', 106—18'.
4. Helmst. 669. 152—66'.
5. VIII F 2. 1—14'.
6. 4515. 137'—51'.
7. V F 7. 132'—49.
8. XIII F 21. 159—61, 78—87'.
9. 4294. 181—9'.
10. 4933. 111—28.
11. 4512. 15—27'.
12. Osek 2. 14—24'.
13. 4395. 286—93.
14. 4518. 66—76.
15. V E 28. 80—92'.
16. XIV D 6. 136—45.
17. Seitenstetten 262. 222'—32' (uv. S).
18. 4453. 349—57.
19. 4692. 214—220 (uv. S).
20. Trevír 268. 366—78.
21. Lips. 866. 362—71.
22. Magd. 113. 334—40.
23. O 8. 170'—71' (jen začátek).
24. Braunschweig 48. 216'—8.
25. Tamtéž 79. 107—9.
26. Tamtéž 107. 36.
27. Helmst. 352. 70—1.
28. X H 17. 140—0'.
29. Wolf. 2221.
30. Stuttg. Theol. 37. 164—73'.
31. Jag. 327. 4867 (S T, XXVII).

8. Vydání: 1. Op. I, 154'—62' (191—202).

2. M. Ludekus, *Historia von der Erfindung... des vermeinten heil. Bluts zur Wilsnack*, Wittenberg 1586 (z tisku 1).
3. F 1903 s názvem *De sanguine Christi* (Sp. č. 3). Opravy k jeho znění S 106 p. 3.

9. **Pramen** nebyl zjištěn. Vlivu M. z Janova se domýšlí A. Neander, Allg. Geschichte d. christl. Religion II², 1856, 802, Viclefova Los² 81.

10. **Překlad** u Sv. II, 244—66, německý: Zitte 173—241.

11. **Literatura** u F 69—70 č. II a v úv. edice XX, uv. S a Ný I, 148 až 150 (pražský M. Matěj je však M. Döring).

30. Kvestie Utrum aliquid lege divina prohibitum possit... esse licitum.

2. **Obsah** udává thema: Utrum aliquid lege divina prohibitum possit in aliquo casu homini esse licitum. Hus na otázku odpovídá záporně, i když nikoli naprosto.

4. **Inc.** Utrum... Nota, triplex est lex \times omnia se debent conformare.

5. **Původství** Husovo tvrdí ruk. 1, jenž nadpisuje: Questio compertata per Mag. Joh. Hus, s. theol. baccalarium, a D. 1408.

6. **Čas**, kdy byla kvestie pronesena, udává ruk. (odst. 5): 1408. Spolehlivosti data nasvědčuje, že tu Hus správně nazván bakalářem bohosloví. Je to patrně kvestie, o níž disputoval, jak bylo jeho povinností, na bohoslovecké fakultě.

7. **Rukopisy**: 1. 4512. 49'—50'.

2. 4518. 146—8'.

3. 4916. 44—6'.

10. **Literatura**. Denis I, 2, 1743, F v edici Sent. (č. 18) úv. XXIII. B. Jakoubek 32 č. 21 (omylem Denisovým zaměnil ■ Jakoubkovou kvestií; i třeba tu škrtnouti ruk. 3 a 5).

31. Kvestie de vera felicitate.

1. **Název** ruk. Utrum vera felicitas creature rationalis sit status omnium bonorum aggregacione perfectus.

2. **Obsah** naznačuje thema (odst. 1).

4. **Inc.** Arguitur, quod non, quia felicitas \times congregacione perfectus.

5. **Původství** Husovo dosvědčuje ruk. 3 a 4 a není proti němu žádné námitky.

6. **Čas**, kdy byla kvestie pronesena, stanoví ruk 4, kde zařazena do kvodlibetu Knínova, konaného v lednu 1409.

7. **Rukopisy**: 1. X E 24. 322'—4'.

2. V F 9. 1—3.

3. X H 17. 146—7.

4. L 45. 54 (these kvodlibetářovy).

8. **Vydal** F v Deváté výr. zprávě soukr. stř. školy dívčí spol. Minervy za r. 1899, 6—10. Opravy k textu podal T v Čase 1899, 517—8.

10. **Zmínky**: F 83 č. XXI a uv. edice i uv. T.

32. Proslov při promoci bakaláře Petra z Mladoňovic.

1. **Název** ruk. l. 166: *Recommendacio baccalarii per Mag. Huss.*
2. **Obsahem** proslov na výzvu Donatovu *Da adverbia.*
4. **Inc.** *Quia mens adolescentis X gradum baccalarii in nomine Patris et F. et Sp. s.*
5. **Původství** Husovo dosvědčeno spolehlivě ruk. (odst. 1). Pal. G H 39 sice doporučoval přezkoušení, ale tomu vyhovuje otištění správného názvu. Také S I, 123 prohlásil Husovo původství za velmi pochybné, patrně však jen proto, že četl u F 152 mylné tvrzení, že se prý Pal. vyslovil rozhodně proti Husovu autorství a že i Krummel vyslovil pochybnosti. V obsahu není nic, co by se přičilo Husovi.
6. **Dobu** vzniku stanovil Höf. (odst. 8) podle jména promovendova Petr, v němž hledá Petra Mladoňovice, který se stal bakalářem v červnu 1409 (Lib. dec. I, 404). Že Petr měl promotorem Husa, není zapsáno, ale je jistě velmi pravděpodobno, když byl 1411 přijat do koleje Hedvičiny, spravované Husem (Ný, I, 474).
7. **Rukopis** jediný: X E 24. 308'—9'.
8. **Vydal** Höf. II, 109—10.
10. **Zmínky**: uv. Höf. a F.

33. Proslov při nastoupení v úřad rektora Karlovy university.

1. **Název** proslovu tohoto i dalšího v ruk. zní: *Posiciones Mag. Jo. de Hussynecz.*
2. **Obsahem** proslovu jest odpověď na řeč neznámého mistra, jenž uvedl Husa v úřad, a to na totéž thema, jež si vybral tento promotor, na slova ev. Matoušova 22, 14 *Multi sunt vocati, pauci electi* (B v odst. 8, 3—5).
4. **Inc.** *Multi sunt vocati... ubi supra. Quia Ecclesiastici XI. dicitur X Deo autem et Patri nostro gloria in sec. sec. Amen, a., a.*
5. **Původství** Husovo dosvědčuje jak ruk. (odst. 1), tak zvláště skutečnost, že to je řeč rektora, jenž nastoupil v úřad v říjnu 1409 a kterým byl Hus (B 2—3).
6. **Datum** pronesení projevu: 20.—24. října 1409 určuje text proslovu, vzatý z perikopy 20. ned. po Trojici, a zmínka o odchodu cizích mistrů z Prahy po provedení Dekretu kutnohorského, možná v takovémto kázání jen tehdy (uv. B 3).
7. **Rukopis** jediný: Varšava l. 5—6'.
8. **Vydal** B v JSH 10, 1937, 6—10.
10. **Literatura** u B 1—2 a B, Hus rektor 11—4.

34. Proslov na valném shromáždění university 3. list. 1409.

1. **Název** v č. předešlém.
2. **Obsahem** proslovu kázání na ep. k Filip. 1, 10 Probetis pociora... k universitnímu shromáždění, svolanému počátkem semestru ke čtení statut.
4. **Inc.** Caritatis impulsus stimulo × in laudem et gloriam Dei, amen.
5. **Původství** Husovo dosvědčeno spolehlivě ruk. (odst. 1) a soustředstvím s jeho proslovem předešlým (B v odst. 8, 2—3).
6. **Doba**, kdy byl proslov pronesen, plyne z thematu, což jest epištola 22. neděle po Trojici, a ta připadla 1409 na 3. listopad. To zcela souhlasí se zvyklostí, že rektor svolával valné shromáždění krátce nato, co se ujal úřadu.
7. **Rukopis** jediný: Varšava l. 6'9.
8. **Vydal** B v JSH 10, 1937, 10—5.
10. **Zmínky** o ruk. u B 1—2, Hus rektor 14—5.

35. Kázání na paměť Karla IV. z 29. list. 1409.

1. **Název** ruk.: Sermo in commemoratione imperatoris. Jiný u F.
2. **Obsahem** rozbor textu ep. Jak. 5, 8 Confirmate corda vestra.
4. **Inc.** Confirmate... B. Bernardus sermonem × ipse benedictus in sec. sec. amen.
5. **Původství** Husovo zcela bezpečné. Jeť dosvědčeno většinou ruk. i obsahem, takže se uznává všeobecně.
6. **Dobu**, kdy bylo proneseno, určují ruk. jen rokem, ale den plyne z poznámky, že vykonáno na paměť císaře Karla. Universita vzpomínala svého zakladatele v úmrtní jeho den 29. listopadu nebo krátce nato. Mylné tvrzení ruk. 2, který datuje do 1410, vysvětlil F v ČČM 80, 1906, 475—6.
7. **Rukopisy** hojné:
 1. X H 17. 148—50 (jen zač.).
 2. F 20. 155'—60.
 3. O 71. 190—6'.
 4. Cerr. II, 151. 185—91.
 5. Jag. 1628. 2—15.
 6. 4555. 137—45'.
 7. Clm 8347. 122'—5 (z 1416).
 8. XIV D 7. 70—3.
 9. O 23. 1—6.
 10. 8° 7. 68—73.
 11. N 7. 37—40'.

8. **Tisk** v Op II, 40—2 (°62—6').
9. **Překlad** u Sv. I, 193—201; něm. u Zitte Syn. 182—205.
10. **Literatura** u F 100—1, e a uv. m. Ný I, 382—3. B v JSH 12, 29 (o citátu z J. z Cardallacu).

36. Kvestie Janu z Vlhlaw.

1. **Název ruk.** 1: Magistri Joh. Hus pro Velhlaw.
2. **Obsah** udává thema: utrum possunt ira et passiones cetere inexistere sapienti. Odpověď jest kladná.
4. **Inc.** Utrum... (odst. 2) Videtur, quod sic, quia potest sapiens × questio, ut proponitur, est vera. Et tantum de isto.
5. **Původství** Husovo tvrdí název ruk. 1 a potvrzuje usus (odst. 6).
6. **Čas**, kdy byla pronesena, udává Lib. dec. I, 406: 10. pros. 1409. Hus, již rektor, vypracoval kvestii, jak bylo zvykem, mladému žákovi a krajanu (Vlhavy leží u Hluboké), jemuž byl promotorem při dosažení gradu bakaláře. Je to snad záhadný žák Husův Farář, zvaný jednou Joh. de W? O něm B v JSH 13, 1940, 129—30.
7. **Rukopisy:** 1. X H 18. 74—6.
2. X E 24. 340'—1'.
10. **Literatura:** T ve VČA 10, 1901, 99, F t. 342 p.

37. Úprava statut Karlovy university.

1. **Název ruk.** 1: Statuta officii rectoratus academiae Pragensis.
2. **Obsahuje** stará statuta Karlovy university, přizpůsobená novým řádům, jaké vytvořil Dekret kutnohorský.
5. **Původství** Husovo neb aspoň rozhodující jeho účast v revisi dokazuje nejen to, že jako rektor byl předsedou universitního senátu, kterému uloženo revisi provést, hlavně však důsledné nahrazení přísahy slibem docela v duchu zásad Husových.
6. **Doba** sepsání jest určena tím, že se usnesení o revisi stalo 13. října 1409. I možno položit provedení revise zhruba na sklonek tohoto roku.
7. **Rukopisy:** 1. XIV A 4. 15—30 (asi z 1570).
2. Lobkov. 308. 18—37 (ok. 1600).
3. XIV D 25 (opravy vepsány tu do statut původních).
8. **Vydání:** 1. Ant. Feyertag, Conspectus antiquorum statutorum studii generalis Pragensis. 1796 (z ruk. 1). 2. H. Jireček, Codex iuris Bohemici II, 3, 1889, 266—81 (z tisku 1).
10. **Literatura:** uv. Feyertag. Tomek, Děje university (1849) 21, 155—6. B, Zapomenutá památka Husovy činnosti jako rektora Karlovy university v JSH 9, 1936, 38—40 a Po stopách 6 (o osudech knihy statut, založené Husem).

38. Kvestie de supremo rectore.

1. **Názvu** ruk. nemají.
2. **Obsah** udává thema: *utrum supremus rector universi secundum optimas leges possibiles regulat universum*. Závěrem ještě problema.
4. **Inc.** *Utrum* (odst. 2) ... *Ista questio duo presupponit* × *regulat universum*.
5. **Původství** Husovo dosvědčuje obojí ruk. (odst. 1 a 6).
6. **Čas**, kdy byla napsána, určuje zařazení kvestie v kvodlibetní příručce neznámého kvodlibetáře, zvoleného pro lednový kvodlibet 1410, s jehož kvodlibetu však sešlo (B, Nové světlo do Husova rektorátu v JSH 11, 1938, 3 a d.).
7. **Rukopisy**: 1. X E 24. 338—9.
2. M V C 42.
8. **Vydal** S 103—7 (z ruk. 1).
10. **Zmínky**: S 115 a uv. B. Zde i výklad o uv. příručce, jejíž obsah nasvědčuje rozhodující účasti Husově na chystaném kvodlibetu, tak značné, že je to bezmála protějšek jeho příručky z r. 1411 (č. 46).

39. Kázání *Ite et vos in vineam meam*.

1. **Názvu** v ruk. není.
2. **Obsahem** kázání je rozbor textu Mat. 20 *Ite et vos in vineam meam* či přesněji výklad o církvi, založený na něm (S 181—3).
4. **Inc.** *Ite* (odst. 2) ... *Reverendi magistri et domini. Constat ex serie* × *J. Christus in sec. benedictus. Amen, amen.*
5. **Původství** Husovo prokázal S uv. rozbořem.
6. **Dobu** vzniku určil uv. S na 19. leden 1410 podle thematu neděle devítník a obsahu.
7. **Rukopisy**: 1. IV G 6. 23'—6'.
2. B VI 3. 273'—4' a přideští.
3. 4° 25. 110'—12'.
8. **Vydal** S 116—26 z ruk. 1.
9. **Pramen** určil S ve Viklefově traktátu *De ecclesia*.
10. **Literatura**: uv. S.

40. Kvestie Mikuláše Pavlíkova.

1. **Název** i obsah udává thema: *Utrum iudex, sciens testes false deponere et accusatum esse innocentem, debeat ipsum condemnare*. Odpověď jest ovšem záporná.
4. **Inc.** *Utrum* (odst. 1) ... *Noto primo, quod iudex* × *scienter domino suo adversatur*.

5. **Původství** Husovo naznačuje pozn. ruk. 1: Nicolaus Pavlikov sub mag. Hus determinavit. Účast Husova, že běželo již o promoci na mistra, byla tu arci nejspíše již menší než u č. 36. Kvestie byla ostatně již na programu lednového kvodlibetu 1409 (příručka v ruk. L 45 č. 117).

6. **Čas**, kdy kvestie pronesena, dán je zjištěním, že to bylo při promoci, při níž byl Hus promotorem. Mik. Pavlíkův dosáhl za těchto okolností hodnosti mistra 3. dubna 1410 (Lib. dec. I, 407), ještě za Husova rektorátu. Obrat determinavit (odst. 5) by ovšem nasvědčoval spíše tomu, že běží o kvestii bakaláře, jímž se stal Mikuláš asi v červnu 1407 (uv. Lib. dec. 393), zde ho však užito nepochybně v širším smysle.

7. **Rukopisy**: 1. V H 13. 148 (začátek).

2. X E 24. 315'—9'.

3. X H 18. 143—5.

10. **Literatura**: B, Promoce Husova žáka v JSH 12, 1939, 103.

41. Kázání na slova Spiritum nolite extinguere.

1. **Název** ruk. 4 i Op.: Sermo in missa universitatis, Op. jen přidávají nevhodně synodalís.

2. **Obsahem** rozbor slov I. ep. Thes. 5, 19: Spiritum nolite extinguere.

4. **Inc.** Spiritum nolite extinguere I Thes 5. Quia nisi sit intus X sponso ecclesie in sec. benedicto, amen.

5. **Původství** Husovo zcela bezpečné. Je dosvědčeno ruk. i obsahem, takže se uznává všeobecně.

6. **Čas**, kdy bylo kázání proneseno, udává ruk. 4 takto: A. D. 1410 hunc sermonem fecit mag. reverendissimus Joh. de Hussinecz in missa universitatis ad s. Iacobum rectore existente M. Joanne Andree dicto Dux sive Sindel, doctore in medicinis, in quatuor temporibus ante festum Trinitatis, tedy 14.—7. května 1410. Ruk. 5 zase praví: Sermo M. Joh. Hus de penthecosten, jež byly 11. května. Naproti tomu Op. datují kázání: sabbato ante dominicam Reminiscere, t. j. 15. února. Tohoto datování se zastává Ný II, 488—90, myslím však, že neprávem. Na text, jehož užilo kázání, se kázalo ovšem v oba dny, takže obojí svědectví mohlo by býti pouhou kombinací podle textu, jehož Hus užil, vždy však spíše v Op. nežli v současných ruk. 4 a 5, kde u ruk. 4 můžeme provést kontrolu spolehlivosti v ostatních jeho zprávách a zcela v jeho prospěch. Proti datování Novotného mluví však rozhodně také závěrečná výzva kázání k modlitbě, ut compleantur in nobis dies Pentecostes. Novotný soudí z něho, že letnice leží před posluchači, ale jaký smysl by mělo vzpomínat jich čtvrt roku napřed? Několik dnů po nich však porozumíme výzvě zcela dobře. Novotnému vadilo však hlavně něco jiného. Není prý myslitelné, aby Hus v době, kdy zákaz

kázati v kaplich byl dávno znám a bouřil veřejné mínění, ozval se proti zákazu jen kratičkou zmínkou o pronásledování kazatelů. Proti tomu možno však říci, že není žádného dokladu, že by zákaz kázání byl vešel ve známost před jeho úředním publikováním, jež bylo provedeno až měsíc po našem kázání. Hus ostatně nemohl ani proti němu vystoupit, dokud nebyl uveřejněn, a to tím méně na universitním kázání, kde si musil ukládat zdrželivost. O tom, i o jiné mylné námitce proti spolehlivosti dat ruk. 1, B, Hus rektor 24—5. Kázání tedy proneseno asi 15. května 1410.

7. **Rukopisy:** 1. X D 10. 70—2'.

2. X H 17. 86.

3. XIV D 7. 70 (zlomek).

4. O 71. 184—90.

5. Cerr. II, 151. 263'—8.

6. 4518: 101—4.

7. Leningr. Lat. I Q 183. 33—5'.

8. 8° 7. 70—9.

9. N 7. 84—7'.

8. **Tisk** v Op II, 42'—4 (266—9).

9. **Překlad** u Sv I, 202—9; něm. Zitte, Syn. 206—28.

10. **Literatura:** F 101, Ný 495 (hájil správného data), I, 383—4 a II, 488—90.

42. De libris hereticorum legendis.

1. **Název** v Op. se ustálil.

2. **Obsah** naznačuje úvodní věta, jakýsi to nadpis: Libri hereticorum sunt legendi, non comburendi, dum in ipsis veritas continetur.

3. **Rozdělení** či osnova: výroky sv. Otců, kanony církevní a důvody rozumové, trojí námitka s vyvrácením a závěr.

4. **Inc.** Libri (odst. 2) ... Probat auctoritatibus sanctorum × paganos et Iudeos hereticos.

5. **Původství** dosvědčeno ruk. i předlohou tisku a uznává se všeobecně.

6. **Dobou** vzniku souvisí spisek jistě s usnesením Karlovy university z 15. června, uveřejněným 21. června 1410, a je kladen sem jednomyslně.

7. **Rukopisy:** 1. 4937. 194—8'.

2. D 50. 250'—5'.

3. D 12. 177—80'.

4. 4296. 93—8.

5. M VIII F 38. 160—8.

8. **Tisk** v Op. I 102—4' (2127—30').

10. **Literatura** u F 92 č. XXXVI, S 170, Ný I, 405—8.

43. Defensio libri de Trinitate.

1. **Název**, jak v čele, v ruk. 2.
2. **Obsahem** obrana Viklefova díla De Trinitate.
4. **Inc.** Tres sunt, qui testimonium dant... Joh. 5. Igitur ad honorem Dei X in sec. benedictus. Amen.
5. **Původství** Husovo dosvědčeno ruk. i tiskem a uznává se bez výjimky.
6. **Doba**, kdy byla obrana pronesena na universitě, udána v ruk. i tisku na 27. července 1410.
7. **Rukopisy**: 1. VIII G 34. 50'—455.
 2. X E 24. 126—9'.
 3. 4° 23. 17—21.
 4. 4002. 27'—33.
 5. 4518. 149'—53'.
 6. 3930. 307—10'.
 7. M XVI F 4. 266—70.
 8. 8° 7. 79—84.
8. **Tisk** v Op. I, 105—7' (2131—35').
10. **Literatura** u F 93 č. XXXVII, S 177, Ný I, 418—21.

44. Kázání Vos estis sal terre z 28. srpna 1410.

2. **Obsahem** rozbor výroku Mat. 5, 13: Vos estis sal terre.
4. **Inc.** Vos estis (odst. 2) ... Mat. 5 et in festivitatis hodiernae officio X gloria in sec. sec. Amen.
5. **Původství** Husovo zcela bezpečné z ruk. i tisku.
6. **Den** pronesení udává tisk: in die s. Augustini 1410, což potvrzuje jak thema (odst. 4), tak i obsah, takže se sem klade obecně.
7. **Rukopisy** četné:
 1. X H 17. 86—8'.
 2. Cerr. II, 151. 241—3.
 3. 3930. 304—7.
 4. 4518. 97—100'.
 5. XIII F 21. 76'—8 (necelé).
 6. M XVI F 4. 264—5'.
 7. O 71. 182'—3' (necelé).
 8. O 23. 154—9.
8. **Tisk** v Op. II, 44'—6' (270—3).
9. **Překlad** u Sv. I, 211—7; něm. Zitte, Synod 228—51.
10. **Pramenem** Viklefovo kázání o témž textu.
11. **Literatura** u F 101—2, S 187, Ný I, 383 a II, 488—90, F v ČČH 1922, 425.

45. Druhé kázání na týž text.

2. **Obsahem** kázání či výkladu úvaha o témž textu.
4. **Inc.** Vos estis... Salvator noster ad ostendendum officium sacerdotale × inviolabiliter observetur.
5. **Původství** Husovo tvrdí ruk. a také poznámka ruk. 1 na konci: De laude boni sacerdotis et de vituperio mali patet in sermone sinodali State succincti (č. 61).
6. **Doba** vzniku se nedá určit. Kázání nemá narážek ani známek, o něž možno opřít datování kázání universitního. Značné shody s ním ukazují však do doby nepříliš daleké od něho.
7. **Rukopisy:** 1. Leningrad Lat. I Q 181. 4'—7.
 2. Tamtéž Lat. I Q 183. 24'—6'.
 3. 4308. 111'—3'.
 4. 4518. 143'—5'.
 5. O 10. 223—6.
 6. N 7. 65—7.
 7. I 67. 19—21.
 8. Olom. kap. 233.
8. **Vydal** F ve VČA 9, 1900, 547—50 (z ruk. 1—2).
9. **Přeložil** Sv. I, 138—41.
10. **Literatura:** uv. F a v ČČH 28, 1922, 426.

46. Acta kvodlibetu z počátku 1411.

1. **Název** ruk. Quodlibetum Pragense Mag. Joh. Papusskonis. To zavedlo již Balbina, že pokládal Acta za dílo Papouškovy, ač byl pouze jeho majetníkem.
2. **Qbsah:** 1. zahajovací kvestie Husova (questio principalis) Utrum a primó ente intellectivo et immutabili, omnipotenti, omniscienti dependeat optima disposicio universi, dále (2) 66 thesí a antithesí (tituli cum argumentis), jež předložil účastníkům, aby o nich disputovali, s úvodními proslovy, kterými je představoval shromáždění, a konečně (3) závěrečný proslov, jímž slavnost ukončil.
4. **Inc.** (kvestie úvodní): Pater et Filius et Spiritus s., unus Deus omnipotens, omnium rerum principium × dependet optima dispositio universi. Inc. závěru (3): Consummato disputationis opere de quodlibet × cuius nos dignetur participes efficere ipse Deus.
5. **Původství** Husovo dosvědčuje ruk. 2, jenž má nadpis: Questio principalis quodlibet Mag. Huss, a potvrzuje všechen obsah, takže je zcela nesporné.
6. **Čas**, kdy byly projevy proneseny, určuje jmenování Husa kvodlibetářem v zápise z ledna 1411 (MUP III, 40), jak určil 1901 F, Hus 258.

7. **Rukopisy:** 1. M V C 42 1—54' (celek).

2. 4673. 122—5' (kvestie princip. s námitkami oponentů l. 125'—8').

3. X E 24. 265—70' (totéž bez úvodu).

4. 4296. 25—40' (rovněž jen kvestie princip.).

8. **Vydáno:** část 1 S I, 8—21, odchylky ruk. 2 Ný v ČMM 39, 1915, 401; část 3 F v ČČH 1938, 281—94.

10. **Literatura:** uv. S I, 1—21 a XIV (o ruk. 3 a 4), Ný I, 454—5, Kvačala I, 71—4 (vše jen o kvestii princip.), F, M. J. Hus: Quodlibetum 1411 v ČČH 1938, 267—95 a B v M 1938, 196—7 (o osudech ruk. 1).

47. Kvestie de credere.

1. **Název,** jak v čele, se vžil podle expl. Op.: Questio de credere in s. ocelesiam.

2. **Obsah** udává thema: Utrum credendum est in sanctam ecclesiam et in sanctos alios a Deo.

4. **Inc.** Utrum (odst. 2) ... Arguitur, quod non × glossandi quoscunque errores.

5. **Původství** Husovo tvrdí Op. a potvrzují shody se Sent. (č. 18) i se spiskem De tribus dubiis (č. 72).

6. **Čas,** kdy vznikla, určuje Ný II, 46 zmínkou Betl. káz. (IV, 334): ut alias clare est deductum, což se nepochybně vztahuje na kvestii (jinak uv. F v edici). Tedy před 15. srp. 1411.

7. **Rukopis:** Cerr. II 386. 383—90 (přepis XIX. stol.; S I, XIV).

8. **Tisk** v Op. I, 169'—70' (²210—2').

9. **Pramenem** Viklef (Los ²181—2).

10. **Literatura** u F 85 č. XXVI, S 223 a uv. Ný.

48. Kázání na text Ait dominus servo.

2. **Obsahem** kázání rozbor slov podobenství u Luk. 14, 23 Ait dominus servo: Exi in vias et sepes et compelle intrare.

4. **Inc.** Ait (odst. 2) ... Duplex servus per Salvatorem × gloria in sec. sec. Amen.

6. **Datum** určuje úvodní poznámka ruk. 2 a 3: A. D. currente interdicto archiepiscopi in Praga... a nadpis tisku: Sermo dominicae secundae post Trinitatis. Proneseno tedy 21. června 1411.

7. **Rukopisy:** 1. I 67. 17' 9'.

2. 4518. 191—3.

3. Leningrad Lat. I Q 181. 1—4'.

4. O 10. 217—21'.

8. **Tisk** v Op. II, 47—8 (²73—5').
9. **Překlad** u Sv. I, 218—23,
něm. Zitte, Syn. 251—67,
Langsdorff (viz č. 61) 74—81,
F. Strunz, Joh. Hus (1927) 61—8.
10. **Pramenem** Viklef (Ný II, 492—3).
11. **Literatura**: F 102—3, S 205—6, Ný I, 485 a II, 492—3.

49. Obrana Viklefa proti J. Stokesovi.

1. **Název** op.: Replica M. J. Hus contra Anglicum Joh. Stokes, Wicleffi calumniatorem.

2. **Obsahem** obrana J. Viklefa proti výroku cambridgeského mistra J. Stokesa, jenž přišel do Prahy, že kdokoli čte Viklefa, upadne v kacířství.

4. **Inc.** Cum quilibet homo ratione vigens × noluit huc venire.

5. **Původství** Husovo nesporné. Dosvědčeno rukopisem i svědectvím Husovy ohlášky (odd. III č. 25).

6. **Čas**, kdy byla pronesena, přesně stanoví uv. vyhláška, vyzývající Stokesa na disputaci, i závěr předlohy Op.: facta a. D. 1411, die dominica post Nativ. Mariae Virg. gloriosae, na 13. září 1411.

7. **Rukopisy**: 1. III G 11. 149'—51.

2. Boleslav.

3. 4518. 169'—72'.

4. 4933. 151'—8'.

5. 8° 7. 205—9.

8. **Tisk** v Op. I, 108—10' (²135—8').

9. **Překlad**: John Foxe, The Acts and Monuments of the Martyrs, ed. Pratt II, 1877, 58—9 (H. B. Workman, J. Wyclif II, 1926, 348).

9. **Pramenem** Viklef (Los ²160—1).

10. **Literatura** u F 94—5 č. XXXIX, Ný 492 a II, 7—8.

50. Kázání dušičkové na text Dixit Martha ad Jesum.

2. **Obsahem** kázání výklad slov ev. Janova 11, 21: Dixit Martha ad Jesum: Domine, si fuisses hic...

4. **Inc.** Dixit (odst. 2)... In presenti evangelio agitur de morte Lazari × principalissimum fundamentum.

5. **Původství** Husovo dosvědčeno rukopisem i svědectvími pozdějšími a obsahem, takže se uznává bez výjimky.

6. **Čas**, kdy bylo proneseno, udává ruk. 1, jenž nadpisuje: Sermo M. Joh. Hus ad populum in Bethlehem in exequiis imperatoris proxima feria 3. post festum omnium sanctorum a. D. 1411, a pod. ruk.

jiné. Tedy proneseno 3. list. 1411. Je to třetí a poslední kázání Husovo o universitní slavnosti na paměť Karla IV.

7. Rukopisy četné:

1. D 12. 116'—32'.
2. D 123. 1—23'.
3. III C 13. 217'—25.
4. VI F 18. 31—42'.
5. VIII E 3. 1533—9'.
6. X D 10. 62—8'.
7. Tamtéž 196—201'.
8. Cerr. II, 151. 271'—83.
9. I, 67. 129—38'.
10. 8° 7. 220.
11. 3930. 326—35'.
12. 4902. 221—9.
13. Leningr. Lat. I Q 183. 1—12'.
14. XI D 9. 2'—14'.
15. N 7. 90'—9.

9. Překlad u Sv. I, 225—42,

něm. Zitte Syn. 267—329,

v. Langsdorff (viz č. 61) 124—37.

10. Prameny shledal Ný II, 495—9.

11. Literatura u F 103, Ný 495, S 217—8 a Mik. z Drážďan, 1914, 46 a d. Ný II, 16 a 493—500.

51. Kvestie de Moyse legislatore.

2. Obsah udává thema: Utrum Moyses legislator fuit sacerdos.

4. Inc. Utrum (odst. 2) ... videtur, quod non × possitis in eternam gloriam pervenire.

5. Původství Husovo dosvědčeno ruk. 1 a obsahem. Uznává se obecně.

6. Doba vzniku se těžko dá určovat z obsahu. S 115 klade asi do 1406—8 a k tomu se kloní i Ný I, 305 p. Jedinou, ale záhadnou oporou je závěr, jenž oslovuje biskupa nebo arcibiskupa a vyzývá ho k podpoře reformního úsilí. Vztahující to na Zbyňka z Hazmburka, posunují kvestii oba učenci před 1409. Naproti tomu však zaráží radikálism věty, že každý svatý je knězem. Neobvyklé oslovení vybízí pak k tomu, hledati místo, kde kvestie pronesena, na kvodlibetu. Proto B, Účastníci pražského kvodlibetu z r. 1412 a Husův podíl na něm (JSH 13, 1940, 38), vyslovil dohad, zda snad není mužem, jehož oslovuje Hus reverendissime, kancléř M. Sulek z Hoštky, zastávající funkci tu za sedisvakance po smrti Zbyňkově, a kvodlibetem, na němž kvestie pronesena, kvodlibet M. Michala z Malenic z ledna 1412. Mohl by to

být ovšem i kvodlibet r. 1408 nebo některý dřívější jako M. Ondřeje z Broda, jehož datum pohřichu neznáme.

7. **Rukopisy:** 1. X E 24. 142'—5'.

2. 4518. 213'—6.

8. **Vydal** S 107—15 (z obou ruk.).

10. **Literatura:** F 83 č. XXII a uv. S, Ný a B (zde též o Husových námitkách proti kvodlibetní kvestii M. Michala Čížka v IX F 7).

52. Kvestie de indulgentiis.

1. **Název** také jiný: de cruciata, adversus indulgentias papales.

2. **Obsah** udává thema: utrum secundum legem Cristi licet et expedit pro honore Dei et salute populi ac pro commodo regni bullas pape de ereccione crucis contra Ladislaum, regem Apuliae, et suos complices Cristi fidelibus approbare. Odpověď jest arci záporná.

4. **Inc.** Triplici re ad presens negotium X Deus, qui est in sec. benedictus, amen.

5. **Původství** Husovo zcela bezpečné. Je dosvědčeno rukopisy, Husem samým i současníky a jest proto uznáváno bez výminky.

6. **Dobu**, kdy byla kvestie na universitě pronesena, udává Mik. Drážďanský, De purgatorio slovy: a. D. 1412 feria VI. post viti (ot. B v ČMM 40, 1916, 159 a Ný II, 93 p. 2).

7. **Rukopisy:** 1. V G 11. 128—37' (částečný.

2. 3937. 1—12.

3. 4512. 211'—43.

4. 4518. 1—21.

5. 4521. 120—43'.

6. 4933. 76'—110.

7. 4° 25. 189—213.

8. Bas. A X 66. 257—76.

8. **Tisk** v Op. I, 174—89 (²215—35'),

část Op. 182'—5 též Fr. Walch, Monumenta medii aevi II,

1, 1761, 28 a d., jak Th. Brieger, Beiträge z. sächs. Gesch.

16, 1903, 30 (v polemice Mik. Weigela).

9. **Překlad** Sv. II, 203—42.

10. **Pramenem** Wiclef (Los. ²148—54 a níže uv. Ný a Kybal).

11. **Literatura** u F 85—6 č. XXVII, S. 237—8, Ný II, 93, Kybal 2, 18.

53. Defensio quorundam articulorum Joh. Wiclef.

1. **Název** z Op. I. část se tu zve de praedicatione et auditione verbi Dei, II. de ablatione temporalium, III. de decimis.

2. **Obsahem** obrana těchto thesí Wiklefových: I. Art. 14. Illi, qui dimittunt predicare sive verbum Dei audire propter excommunicationem

hominum, sunt excommunicati... Art. 15. Licet alicui dyacono vel presbitero predicare verbum Dei absque autoritate sedis apostolice sive episcopi catholici. II. Art. 17. Domini temporales possunt ad arbitrium suum aufere bona temporalia ab ecclesiasticis habitualiter delinquentibus. III. Art. 3. Decime sunt pure elemosine. Nullus est dominus civilis, nullus prelatus, nullus episcopus, dum est in peccato mortali. Art. 4. Si episcopus vel sacerdos existat in peccato mortali, non ordinat, non conficit, non consecrat nec baptisat.

3. **Rozdělení** na tři části dáno tím, že to je trojí samostatný actus, pronesený v Karolině.

4. **Inc.** I. Quia scienter vel sine rationabili examine. II. Ad honorem omnipotentis Dei et d. J. Christi. III. Cum necessarium sit hominibus. Expl. I. evangelisacionem d. J. Christi. II. negari non potest. Hec Hugo, III. cum quarto articulo condemnare.

5. **Původství** Husovo nesporné. Je dosvědčeno jím samým, rukopisy i předlohou tisku a uznává se jednomyslně.

6. **Čas**, kdy akty proneseny na universitě, dán tím, že to jsou obrany proti odsouzení 45 vět Viklefových, vymoženému theologickou fakultou 16. července 1412, a že St. ze Znojma odpovídá Husovi 28. srpna. Tedy asi v srpnu 1412 (S 249, Ný II, 134 p.)

7. **Rukopisy**: 1. 4933. 172'—87. 128'—45', 146—51'.

2. 4512. 172.

3. 4518. 21'—44 (část II. a **III.**).

4. O 13. 52—61 (část II. v Op. 118—24').

5. X D 10. 100—4 (část I).

8. **Tisk** v Op. I, 111—34' (²139—67').

9. **Překlad** u Sv. II, 269—332,

něm. Zitte, Schr. 241—301 (části II).

10. **Pramenem** Viklef (S II, 179—96, Los² 154—60).

11. **Literatura**: F 95—6 č. XL I, Ný 492, S 249—51 a II, 269—332, B v M 1915, 5 a Ný II, 134—42, B. Archiv Tábořský II, 72—6.

C. Spisy a projevy ostatní.

Nejstarší spisy a projevy této skupiny vzešly nepochybně z dob­rého poměru Husova k arcibiskupu Zbyňkovi. Takového původu je dvojí kázání synodní z 1405 a 1407 spolu s obranou druhého z nich a nejspíš i Exposicio decalogi (č. 57). Spisek De orthographia bohemi­ca vzešel asi z práce o úpravě NZ a knih sapienčních, podniknuté zřejmě na žádost posluchačů betlemských. Avšak hned 1408 nastává v Husově vztahu k arcibiskupovi obrat, způsobený neposledně jejich rozchodem v otázce viklefské, jak se ohlásil ve spisku De corpore Christi, a další projevy a spisy Husovy nabývají rázu nového, povahy obran, jež jim zůstane potom již skoro výhradně.

Boj se odehrává zprvu na universitě (odd. B). R. 1411, kdy se začíná již nepřetržitá řada našich obran, čelí Hus útokům jednotlivců, r. 1412 se soustřeďují na boj o odpustky.

Vrcholu dostupují pak roku příštího, a to slavným cyklem spisu o církvi, čtyřmi polemikami proti učiteli Stanislavovi ze Znojma, kolegovi Štěpánu Pálčovi a celé fakultě theologické. Hus jimi pokračuje v obraně Viklefa, která mu byla znemožňována vynuceným odchodem z Prahy na půdě university. Jeho úsilí našlo si ovšem již také nové, účinnější forum: spisy v jazyce národním.

Rok 1414 je pak již ve znamení konečného obratu v Husově osudu: cesty do Kostnice a příprav na ni. Mistr si připravuje řeči, o nichž doufá, že mu je bude dovoleno pronést na koncile, když mu král Zikmund slíbil vymoci veřejné slyšení, a píše odpovědi na žaloby, jež se dostaly do rukou jeho advokátovi. A pak přišla Kostnice. Krátkého pobytu na svobodě užil Hus k napsání traktátu o kalichu. Potom, když byl uvržen do žaláře, smí sáhnout k péro již jen v kratičkém intermezzu v únoru a březnu 1415, kdy se mu po těžkém onemocnění vedlo ve vězení nejlépe: k napsání odpovědi na žaloby a drobných spisků pro vlídné žalávníky italské.

54. Mikulášské kázání z 6. pros. 1401.

2. **Obsahuje** nedokončený rozbor evangelia Luk. 12, 35: Sint lumbi vestri precincti. Z kázání dochováno prothema, vlastní část a počátek části závěrečné.

4. **Inc.** Filioli karissimi. Ex quo hodie X servat operando, quod credit etc.

5. **Původství** Husovo dokazuje především to, že kázání psal sám Hus, dále všechn duch projevu, jakož i to, že téhož citátu z Řehoře Vel., z něhož tu uvedena první věta, užil Hus v kázání na týž text v Serm. de sanctis 100.

6. **Dobu vzniku** stanoví na 6. pros. 1401 poznámka v čele: Anno predicationis sue 2°, etatis vero 31°. Hus byl vysvěcen nepochybně v červnu 1400, i začal se 2. rok jeho kazatelství 27. list. 1401.

7. **Rukopis** jediný: D 14. 1. 79—80'.

8. **Vydal** B, Z počátků 44—6.

10. **Literatura:** uv. B 39 a d.

55. Prothemata de festivitibus.

1. **Název** z vlastního nápisu ruk. 1. Ruk. 2 se končí takto: Finis concordanciarum registri evangeliorum per circulum anni M. Ja. de Hussynecz, nunc vero martiris gloriosi.

2. **Obsahuje** biblické perikopy, vhodné pro prothemata v kázáních na svátky celého roku.

4. **Inc.** Primo de s. Andrea. Gen. 8 c. Tollens Noe de cunctis × (ad mercatores in nundinis) Apoc. 18 c. Negociatores terre.

5. **Původství** Husovo tvrdí ruk 2 (odst. 1) a je zcela pravděpodobné.

6. **Vznik** spisku spadá nejspíše do prvních let Husova kazatelství, asi do 1400—2.

7. **Rukopisy:** 1. D 14. 1.. 63'—8'.

2. 4° 25. 184—6 (shodný snad jen částečně).

10. **Literatura:** B uv. u č. 54.

56. *Expositio super Pater noster brevis.*

1. **Název** z ruk. 1.

2. **Obsahuje** kratičký výklad Otčenáše v jakémsi diagramu. V ruk. 11 je krátký úvod (S I, 251).

4. **Inc.** Pater noster, excelsus in creacione × qui sine fine vivit et regnat.

5. **Původství** Husovo tvrdí ruk. 13, jenž nadpisuje spisek: Pater noster mag. Hussonis heretici, a 14 s nápisem: Hussonis Pater noster. Důvody vnitřními prokázal je již S I, 250.

6. **Doba** vzniku se nedá určit ani přibližně. Jen ruk. 13—15 nasvědčuje tomu, že Hus spisek napsal i svým kostnickým žaláříkům.

7. **Rukopisy:** 1. Vyš. Brod 83. 46'.

2. VI G 1. 208.

3. 4550. 264.

4. 4748. 10.

5. V G 9. 1

6. 4519. 144'.

7. 4550. 55'.

8. 4747. 221.

9. Ol. kap. 68, posl. l.

10. 8° 8. 27'.

11. 8° 9. 137.

12. M I E 6. 132'.

13. Reichenau 63. 184'.

14. Tamtéž 95. 2.

15. Tamtéž 156. 184.

16. Scot. 54 h 3. 193 (S II, 268).

8. **Vydal** S 2, 38 (z ruk. 1); S I, 253—4 (z ruk. 1—11).

9. **Předlohou** Výklad Otčenáše zač. Thomas: Pater, non dominus (uv. S).

10. **Čes. zpracování**, nazvané A. Bočkem Páteř dobrých lidí, s inc. Otče náš, velmi veliký v stvoření × minutého, nynějšího i budoucího, amen. Z Ol. I, 34 ot. S 2, 38—9 a Vybíral 27—8. F 62.

11. **Literatura**: uv. S, Vybíral a Ný I, 182 (je-li Hus, z doby pozdější).

57. *Expositio decalogi*.

1. **Název** ruk., jak v čele, v 2. *expositio preceptorum Dei*.

2. **Obsahem** výklad Desatera, psaný pro potřebu kněží, kteří byli je povinni vykládati lidu.

3. **Rozdělení**: vedle úvodu a závěru vždy trojí výklad každého přikázání s exkursy o zvláštních otázkách.

4. **Inc.** Locutus est Dominus cunctos sermones hos etc. Exo. XX. Exponendo decalogum populo simplici × auferamini de terra.

5. **Původství** Husovo dokazuje ruk. 1 a 2, hojné shody s jinými spisy Husovými, zejména se synod. káz. z 1407 (č. 61) a také užití Viklefa (odst. 9). Ný II, 326 upírá spisek Husovi, ale důvodů, jež sliboval, nepodal. Pouze v ČMM 43, 1919, 341 pověděl, že proti mínění spisku, že se kněz ve svátosti dotýká těla Božího, napsal Hus zvláštní traktát, čímž zřejmě míní č. 63. Avšak tuto neshodu možno vysvětliti tím, že spisek náš je z doby starší.

6. **Dobu** vzniku možno určit pouze přibližně, neboť časových narážek nemá. Shoda s uv. kázáním (odst. 5) nasvědčuje blízkosti 18. října 1407, kdy bylo proneseno, rozpor s traktátem de corpore Christi, vzniklém v červnu 1408, nutí položití vznik před toto datum. S tím souhlasí, že spisek byl napsán zřejmě na přání arcibiskupa Zbyňka, aby se kněžstvu dostalo stručné příručky v duchu synodních statut, a pak ovšem před rozchodem s ním. Nejspíše tedy napsán 1407 nebo poč. 1408. F úv. k edici III—V, IX klade vznik do 1410—12.

7. **Rukopisy**: 1. Ol. I 34. 62—75'.

2. H 10. 238—54'.

3. V F 17. 216—30' (chybí konec).

4. D 59. 133—42 (znění přepracované Štěpánem z Vilhartic z 1454, podle S I, 31 však spíše předloha Husova, traktát Friemarův).

8. **Vydal** F 1903 s názvem *Expositio decalogi*.

9. **Pramenem** spisku byl výklad Jindř. z Friemaru (S I, 24—31) a také Viklefův spis *De mandatis divinis* (Los. v odst. 11).

10. **Překlad** u Sv. I, 107—34.

11. **Literatura** u F 75 č. IX a v úv. edice XV. S I, 78 (o vlivu Pseudochrysostoma) a uv. v odst. 10. Los v MDB 42, 1904, Lit. Beil. 56—62, odtud pak Los,² 140—4.

58. *Contra cantores francigenas in ecclesia.*

1. **Název** z ruk.
2. **Obsahuje** 9 důvodů proti mensurovanému zpěvu či rondelům v kostelích na odůvodnění zákazu, vydaného arcibiskupem Zbyňkem.
4. **Inc.** B. Bernardus, fistula celestis × obedierunt et obediunt in finem, amen.
5. **Původství** Husovo zdůvodnil S užitím téhož výroku Bernardova, který je v čele spisku, Husem v kázání z 1405 (č. 60), podobností argumentace i dvojího příznačného obratu.
6. **Čas** vzniku je nepochybně blízký r. 1405 (odst. 5), z něhož však nemáme zachována snesení synody, na níž nejspíše vyhlášen zákaz, jehož obranou je spisek.
7. **Rukopis** jediný: 4546. 64'—6.
8. **Vydal** S 1, 9—11.
10. **Literatura:** uv. S a Ný I, 326 (upírá Husovi autorství).

59. *Orthographia bohemica.*

1. **Název** Šemberův a vžitý. V ruk. ho není.
4. **Inc.** (po abecedě). Quia latinum abecedarium × iuxta industrias proprias breviabis. Český dovětek na konci: Takým obyčejem uče se Čechové psáti × vlk, dávno, dav, etc. In die Leonardi.
5. **Původství** Husovo poznal naráz Palacký, když našel 13. srpna 1827 ruk. 1, a zdůvodnil je F, Husova Ortografie v ČČH 34, 1928, 357—69 proti Pekařovi, jenž byl přiveden k zamítání Husova původství obranou své these o Husově původě z Husince u Klecan, ohrožené zjištěním jihočeských živelů ve spisku. Důvody ty možno shrnouti asi takto: 1. Hlavním obsahem O. je nauka o pravopise diakritickém a o rozlišování i a y a l měkkého a tvrdého. Tomu učil u nás jedině Hus, jenž dokonce za první hřích pokaženého jazyka prohlásil nešetření uv. rozdílu a ukazuje to na témž příkladě. 2. Hus uvádí v Postile (E II, 440) 7 dialektických odchylek. V O. najdeme dvě z nich (všechno, tělesný). 3. O. píše: aby = abyšte, totéž píše Hus důsledně proti platnému usu. 4. Zde i tam se zdůrazňuje chyba psáti c spřežkou cz. Pekařův doslov, kterým diskusi ukončil (ČČH 35, 1929, 200—3), vyhnul se těmto důvodům jako prý filologickým a pokusil se čelit jejich váze novými námitkami. 1. Zdůrazňuje rozdíl mezi klidným a ryze vědeckým rázem O. a reformně-náboženskou povahou všech spisů Husových, dnes máme spisy stejného rázu v Husových nejstarších přednáškách (zde č. 1 a 2). 2. Jiný rozdíl vidí P. v tom, že Výklad omlouvá, že se Hus teorií O. zcela neřídí a proč ne. To lze vysvětliti také zkušeností, již Hus zatím nabyl. Vida, že v novotách za-

šel příliš daleko, dal se Hus na ústup. 3. P. vytýká také rozdíl mezi klidným konstatováním tvrdého l v češtině a rozhořčením, s jakým jeho nešetření káře Husův Výklad, — ten rozdíl vyloží snadno rozdíl doby sepsání O. a Výkladu, kde Husa zase neúspěch jeho úsilí podráždil. 4. P. postrádá konečně v O. sebevědomí, které vyznačuje Husa Sentencí. F. tu právem ukázal na Husovo příznačné *ut estimo*, k čemuž se druží, dodejme, i pod.: *sed videtur mihi* nebo *Ecce habes*, a také na rozdíl situace. V O., řekl bych, neměl Hus předchůdce, ■ nímž by polemisoval, kdežto v Sent. musil opětovně precisovat stanovisko proti názorům škol. I je, myslím, možno pokládat Husovo původství O. za zdůvodněné sdostatek. Také ojedinělost spisku pochopíme u Husa nejsnáze. On první byl postaven před úkol řídit a vést v Betlemě početnou dílnu písařů českých, když se tu soustředila práce o českém Novém zákoně, jím revidovaném, a tím i před úkol dáti těmto svým žákům přesná pravidla.

6. **Datování** spisku se kolísá mezi r. 1406 a 1412. Původcem prvního datování je Nk (L F 16, 1889, 224), druhé má zastánce ve F (O 1915, 332—3, N Ath II, 75). F doplňuje datum ruk. 1 tímto rokem a pokládá spisek za jakýsi původní výklad k pravopisné reformě, k níž Husa přimělo české spisování, ano, přímo k jeho Výkladu, dopsanému 10. list. 1412, tedy o čtyři dny později než O. Datování k 1406 či o něco dříve se opírá o NZ Mik., dopsaný 2. ledna nebo 31. pros. 1406, který je psán — a je to nejstarší památka toho druhu — pravopisem, jehož zásady odůvodňuje O. Datování to, soudím, zasluhuje přednost před řešením druhým. Potvrzuje mi je nápadná shoda O. s výkladem o hlásce s v Enarr. psalm. (č. 17), pocházející z téže doby, zjištěná F v M 1927, 8, dále blízkost vzniku O. k rétorice, napsané 1402 (č. 15) a konečně rozdíly, zjištěné Pek. (odst. 6) mezi O. a Výkladem; ty vysvětlíme nejsnáze tím, že mezi O. a Výkl. leží několik let, jejichž zkušenosti vedly Husa jednak k zmírnění původního radikalismu, jednak k jistému podráždění neúspěchem. Datování to potvrzuje i Husovo původství revidovaného překladu NZ a dovoluje uvést jeho vznik v pod. souvislost se vznikem O., jaké se F domýšlí pro Výklad (odst. 5).

7. **Rukopisy:** 1. Třeboň A 4, 28—35 (přepis O. Kříže z 2. pol. XV. stol.

2. D 19. 253'—4 (excerpta).

8. **Vydal** 1857 A. V. Šembera s názvem M. J. Husi Ortografie česká (otisk z Miklošičovy Slavische Bibliothek II, 173 a d.).

9. **Překlad** Šemberův uv. sp. 23—31 a odtud Sv. V, 106—13.

10. **Literatura:** Palacký ČČM 1827, I, 134 (ohlášené vydání zmařil asi ohled na censuru), uv. Šembera (z přepisu Pal.; o osudech vydání Karásek, uv. v úvodě pozn. 11, 9—18), J. Jakubec, Jak se kdy u nás vyučovalo čes. jazyku v Pedagog. Rozhledech 11, 1898, 289 a d. L. Do-

lanský, O výslovnosti českého i a y v M 1899, 308—9 (s paleografickým otiskem českého závěru). Z. Winter, Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. stol. (1901), 554—6. M. Murko, Joh. Hus als Reformator der Lat. Schrift ve sbor. Stromateis, 1909, 136 a d. Ný I, 183—6. F v O 1915, 332 a K Husově Ortografii ve Sborníku V. Tille (1927) 61—9. F. Zlomek Husova traktátu o pravopise v ČNM 1927, 6—9 a uv. čl. v ČČH 1928 (odst. 5) s diskusí s Jos. Pe-kařem, t. 1928, 199—202 a 1929, 200—3. A Frinta, O předloze Husovy reformy pravopisné LF 67, 1940, 252—5, B, Počátky české bible (1941), 16. J. Loš v Materyały i prace 2, 1907, 385—6.

60. Synodní kázání na Diliges D. Deum z 19. října 1405.

1. **Název** zpravidla zní Sermo synodalis (odst. 6).

2. **Obsah:** rozbor textu Diliges Dominum Deum tuum (Mt 22, 37).

4. **Inc.** In omnibus me defectuosum reperiens × prestante J. Christo... in sec. sec. benedicto, amen.

5. **Původství** Husovo tvrdí tisky i ruk. a potvrzuje obsah tak, že jest uznáváno všeobecně.

6. **Čas** i místo, kdy kázání proneseno, udává závěr ruk. 1, jenž praví: sermo synodalis honor. viri Joh. de Hussynecz, s. theol. baccalarii, predicatoris famosi, quem fecit Prage a. D. 1405 fer. II. post festum s. Luce in curia archiepiscopali presente ipso d. aepe cum nominatissimo clero et tanta multitudine cleri, qualis ante plurimos annos nunquam similis fuit visa. Proneseno tedy 19. října 1405 v arcibiskupském dvoře na M. Straně.

7. Rukopisů mnoho:

1. VIII F 2. 22—36'.
2. III G 16. 133' (začátek).
3. X C 3. 52—7.
4. XI E 3. 82—91.
5. O 13. 39—48.
6. Cerr. II, 151. 207—19'.
7. E 57. 143'—52'.
8. Ol. I, 34. 140—9.
9. I G 56. 175'—85.
10. Herrnh. 11—21'.
11. Clm 14. 156. 182—90.
12. Maih. 57—67.
13. Jag. 1628. 15.
144. Scot 50 e 7. 145—52'.
15. Jag. 2148. 49—57.
16. Scot. 50 f 3. 30'—42'.
17. 4518. 194'—202.

18. 4524. 167—81'.

19. 4902. 197—209.

20. 3930. 341—3'.

21. 4937. 66—74'.

22. Berl. Theol. fol. 583. 33—40.

23. I E 47. 24—33'.

24. N 7. 491—56'.

8. **Tisky:** 1. 1484 v Joh. Gerson Opera omnia IV, 300—8, Coloniae Joh. Koelhoff.

2. Op II, 27'—31' (239—47').

9. **Překlad:** u Sv I, 142—59.

německý: 1784 Zitte, Syn. 27—80.

1866 Krummel 601—16.

1866 týž, Hus 29—48.

10. **Pramenem** Viklef (Los 2134—5).

11. **Literatura:** F 98—9 b), Ný 49. F ve VČA 9, 1900, 562. S 119. Ný I, 153—7, B ve Sborníku věnovaném J. Kvačalovi (1933) 94 (o tisku 1).

61. Synodní kázání z 18. října 1407 na slova State succincti.

1. **Název** ruk. Sermo synodalis.

2. **Obsahem** rozsáhlého kázání rozbor ep. k Efes. 6, 14—5: State succincti lumbos vestros et induti lorica iusticie et calceati pedes in preparacione evangelii pacis.

4. **Inc.** State succincti... Scribitur ad Ephes. X eternaliter benedictum, amen.

5. **Původství** Husovo dosvědčeno ruk. 4—6, 8, 10, 14, 16 i hojnými shodami.

6. **Dobu** pronesení určuje ruk. 4, 10, 13, 14, 16: in die Luce 1407 in curia archiepiscopi, což potvrzuje i 3. odst. synod. snesení z t. d. (Höfler, Concilia Prag. 1862, 59).

7. **Rukopisů** hojně:

1. IV G 19. 220.

2. VIII F 2. 37—51.

3. XI D 9. 14'.

4. Ol. I 34. 129—140.

5. Cerr. II, 151. 219—23.

6. Jag. 1628. 24.

7. I 48. 255—76.

8. 4509. 95—106.

9. 4512. 17'—38.

10. 4515. 171—82.

11. 4524. 167.

12. 4902. 209'—20'.

13. Scot. 50 e 7. 161'—70.
14. E 57. 163'—73'.
15. F 20. 177—86'.
16. N 48. 259—71'.
17. Drk 71. 100—7.
18. Magd. 210. 163—74'.
19. 8° 7. 85—98.
20. XIII F 21. 76' (zlomek).
21. I 67. 259—64.
22. N 7. 561—65.
8. **Tisk** v Op. II, 32—6' (² 47—56).
9. **Překlad** u Sv I, 161—92.
něm. u Zitte, Syn. 81—142.
Krummel 617—35.
W. v. Langsdorf v D. Predigt d. Kirche 27, 1894, 96—123.
11. **Literatura:** F 99, g, Ný 494 (ruk. 15—6).

62. De arguendo clero.

1. **Název**, jak v čele, z předlohy Op. se ustálil. Jiné u F.
2. **Obsah** udává thema: utrum in evangelisacione coram clero et communi populo licet caritative cleri maliciam arguere, ypocrisim eius detegere et contra manifesta eius scelera predicare. Hus uvádí nejprve námitky a pak je vyvrací.
4. **Inc.** Circa preparacionem evangelii × in oppositum sunt adducta.
5. **Původství** Husovo dosvědčeno většinou rukopisů i obsahem.
6. **Dobu** vzniku určuje fakt, že se spisek připojuje v ruk. 7, 10, 13, 14 k synod. kázání z 18. října 1407, začátkem připomínaje závěr jeho textu, takže vypadá jako doslov k němu, a pak to, že se v celých odstavcích shoduje s kázáním postily č. 6 na Nanebevstoupení, tedy nespíše z 24. května 1408. To potvrzuje Loserthovo datování do 1. pol. 1408, kterého se zastává Ný I, 499—503 proti S II, 353—9, jenž se pokusil posunouti vznik spisku až do 1412.
7. **Rukopisů** hojně:
 1. VIII F 2. 51—8'.
 2. X C 23. 199—202.
 3. X D 10. 117—20.
 4. XIII F 22. 1—7.
 5. Ol. I 34, 155—60.
 6. 3930. 208—12.
 7. 4512. 39—49'.
 8. 4515. 183—91'.
 9. 4518. 185—91.

10. 4509. 106 (zač.).
11. Helmst. 669. 167—75.
12. Scot 50 e 7. 170—7.
13. 4° 25. 177—83'.
14. III G 8. 137'—43.
15. B 44. 1—61.
16. Drk. 71. 107—11.
17. E 57. 173—9.
18. O 23. 47—57.
19. Jag. 2148. 41'—9.
20. I G 56. 168—75.
8. **Tisky:** Op. I, 149—53 (² 185—91').
1650 Tractatus aureus Mag. Jo. Hus... de arguendo
clero pro concione. Vyd. Car. Everwijn. Goudae typis
P. Rammazeini 1650. 8° str. 36 (s excerpty z č. 68).
9. **Překlad** něm. Zitte Schr. 129—72.
10. **Pramenem** Matěj z Janova (S 72 p. 5).
11. **Literatura** u F 83 č. XXIII, Ný a S, jak uv.

63. De corpore Christi.

1. **Název**, jak v čele, v ruk. a ustálený.
2. **Obsahem** spisku je výklad a obrana Kristových slov Ego sum panis proti těm, kdož popírají, že ve svátosti oltářní je chléb.
3. **Rozdělení** možno rozeznati asi toto: úvod, 1. Christus est panis, 2. utrum frangitur, 3. videtur, 4. palpatur, 5. manducatur, závěr.
4. **Inc.** Impugnantibus verba evangelii et ignorantibus × non maliciose ac inaniter decertarent.
5. **Původství** Husovo dosvědčeno jak rukopisy, tak svědectvím Husa samého a shodami věcnými i formálními tak, že jest uznáváno obecně (F v úv. edice IX—XI).
6. **Dobu vzniku** kladou ruk. 1 a 15 k 14. červnu 1408, prohlašující spisek za sermo Mag. Hus, quem fecit in die corporis Christi coram clero et communi populo in bohemico a. D. 1408. Je pravda, že traktát, jak namítl Ný v ČMM 38, 1914, 444, není sermo (nikoli však již, že takové kázání nemohl mít Hus 1408 a že ho nemohl míti po česku). Ale, jak řekl F (úv. VIII), sama první slova spisku (odst. 4) vyžadují téměř doplnit si tento začátek textem evangelia, a to ovšem slovy Ego sum panis, a to je text, na který se kázalo o svátek božítělový, ten pak je základem výkladů spisku, takže nic nebrání viděti v něm traktátové zpracování českého kázání Husova z onoho dne. Není proto vážného důvodu k tomu, abychom zamítali tvrzení tak určité i vítané, zvláště osvědčuje-li se i jinak. Jak ukázal B v M 1915, 283—4, čelí spisek traktátu Ondřeje z Broda z r. 1406—7, neboť je namířen proti Stanislavovi

ze Znojma, avšak Ondřej se tu jmenuje *baccalarius formatus*, kdežto 20. květ. 1408 je již doktorem. Hus pronesl potom kázání, z něhož vzešel spisek, v předvečer synody, na níž potom zvítězil směr Ondřejův, takže v něm smíme vidět pokus o odvrácení synodního zákazu, jenž byl potom přece odpůrci vymožen. To je zcela v souladě s jeho stále ještě dobrým poměrem k arcibiskupovi, kdežto kdyby byl býval namířen proti synod. zákazu, byl by měl asi vzápětí Husovu okamžitou roztržku s ním. Proti tomu Ný (uv. m. i I, 170) hájil usilovně názor, že spisek vznikl 1406. Opíral se hlavně o božitélové kázání v Betl. káz. (F 4, 186—94), které ruk. 1 klade do t. r., ač později sám přiznával, že většina kázání této postily pochází z 1410—11, takže kázání z 1406 je v ní zjevem nevysvětlitelným, a zamítal řešení B 284, že tu běží o záměnu VI za XI, což potvrdil ruk. 3, kde kázání datováno 1411. Ani to mu nevadilo, že by potom Hus byl již 1406 výslovně a ostře odmítl nařízení arcibiskupovo a přece podržel jeho přízeň. Nakonec tvrdil (I, 168 p. 2), že kázání ruk. 1 a 3 jsou kázání rozdílná a znění 1 že jest ovšem starší, ač ještě 1914, 445 charakterisoval jeho poměr slovy, že Hus 1411 (ruk. 3) prostě opakoval káz. z 1406 (ruk. 1), jen je upraviv. Vskutku je to dvojí nezávislý zápis kázání jednoho.

7. **Rukopisy** velmi hojné. F rozeznává trojí recensi; do třetí, které chybí závěr (ed. 30—1), takže má expl. in novissimo die, počítá ruk. 18—25.

1. O 23. 119—27.
2. 3930. 150'—6.
3. E 57. 121'—6'.
4. C 114. 240—8.
5. V F 7. 149.
6. Ol. I 34. 118—23'.
7. XI E 3. 62—8'.
8. 4509. 125—31.
9. B 17. 1. 171—7'.
10. V E 16. 104'.
11. VIII G 34. 63 (začátek).
12. IV H 7. 1—8'.
13. VI F 18. 60—6.
14. 4515. 159—66.
15. 4294. 176—80'.
16. Helmst. 669. 196—203'.
17. XVII E 16. 353—63 rozšíř.).
18. III C 13. 225—9'.
19. O 8. 236—43'.
20. XIV D 6. 131—6.
21. VIII F 2. 66—73'.
22. X H 17. 25—31.

23. Scot. 50 e 7. 181—1'.
24. 4936. 189—96.
25. 4483. 169—74'.
26. M I E 6. 96—100'.
27. Salzb. St. Peter a. VI. 7.
28. Št. Hradec 851. 205.
29. Clm. 3097. 263—8 (Collecta M. J. Huss).
30. M XIII D 1. 192—3' (zač. a střed vyříznut).
31. 8° 9. 139—49.
32. Cerr. II 303. 591—600 (S I, XIV).
8. **Tisk** v Op I, 163—7 rec. 3 (² 202—7').
1903 F s názvem De corpore Christi.
9. **Překlad** u Sv. I, 245—61.
10. **Pramenem** Viklefův Trialogus (Los² 189).
11. **Literatura:** F 67—9 č. I, Ný 476—9, uv. ČMM a t. 39, 1915, 410 až 412, I, 168—70, F uv. edice, S. 137, I, 469—71 a II, 170 a uv. B a 377.

63. De vitiis (de sortilegio).

1. **Názvu** v ruk. není. Jen částečné ruk. 3 a 4 mají nadpis: opusculum de sortilegio anebo sermo de s.

2. **Obsahuje** výklad o prostopášnosti, závisti, družích hněvu, hadačství a lakomství. Výklad o hadačství se pak osamostatnil (ruk. 3 až 5). Zde vložen sermo b. Augustini de auguriis (Migne PL 39. 2269 až 2271).

4. **Inc.** Nota, quod ingratus est ille × pluribus avunculis indigere. Inc. spisku o hadačství: Sciendum ergo, quod tria peccata × in malis factis se exposuerunt.

5. **Původství** Husovo dosvědčuje ruk. 4, značně pozdní, ale nepochybně správně. Souhlasí doba sepsání (odst. 6) i hojné shody v názorech. Multitudo seductorum, praví autor (l. 89' ruk. 1) cum principe suo sathana congregati sunt in prelium contra Christum et suos fideles; per Gog enim et Magog intelliguntur Antichristi exercitus, expugnantes Christi ecclesias. Per Gog secundum Glosam illi, per quos dyabolus aperte persequitur ecclesias Dei.

6. **Rok** napsání 1409 uveden je výslovně (l. 89' ruk. 1).

7. **Rukopisy:** 1. V H 29. 62—91'.

2. XIV D 7. 73—87, 92'—5' (pořad přeházen).

3. VI F 18. 73'—9 (pouze de sortilegio).

4. VII H 18. 15—24' (taktéž; z r. 1472).

5. N 7. 99'—101 (jen Augustin se závěrem).

10. **Literatura:** T v LF 5, 1878, 228. F 104, b (jako sermo de sortilegio). T, Catalogus II, 407 o ruk. 1 s upozorněním na datum.

64. *Collecta de excommunicacione.*

1. **Název** v ruk. 1. Na zač. se tu praví: *De excommunicacione infra scripta collegit M. Joh. Hus.*

2. **Obsahuje** výklad o klatbě, zaostřený v závěru proti zákazu arcibiskupa Zbyňka kázati v Betlemě a proti jeho odsouzení knih Viklefových.

4. **Inc.** *Excommunicacio est extra communionen ecclesie separacio × errant et utinam non errarent.*

5. **Původství** Husovo tvrdí ruk. 1 (odst. 1) a obsah spisku je úplně potvrzuje.

6. **Čas** napsání je jistě blízký 25. červnu 1410, kdy Hus podal odvolání proti onomu Zbyňkovu zákazu.

7. **Rukopisy:** 1. 4° 23. 14'—5'.

2. M XVI F 4. 344—9.

3. VIII G 34. 46—50'.

4. X H 17. 21—1'.

5. O 10. 12—3'.

8. **Vydal** S 168—70 z ruk. 3, zač. tu však chybí.

10. **Literatura:** uv. S a B v ČMM 1916, 162, p. 4.

65. *De peccato originali, veniali et mortali et praesertim de simonia.*

1. **Název** jsem vytvořil podle obsahu.

2. **Obsahuje** výklad o hříchu prvotním, všedním a smrtelném, v druhé pak polovici spisku o svatokupectví.

4. **Inc.** *Penitenciam agite, appropinquabit regnum celorum. Nota, triplex est peccatum × tecum sit in perditionem.*

5. **Původství** Husovo není dosvědčeno ruk., ale nasvědčuje mu jak zařazení spisku mezi jeho práce, tak i obsah, zejména části druhé, ostře zahrocené proti papeži, o němž se tu praví: *nec oportet in hiis expectare decretum Romani pontificis, quia sepe ille cum cardinalibus fuit symoniacus.*

6. **Čas** vzniku se nedá určit než přibližně asi do r. 1410, a to podle ruk. 2, kde spisek přiřaděn ke kázání z 1. října 1410 a 5. července 1410 (č. 66 a 9a). Kladu jej sem z nedostatku lepšího datování.

7. **Rukopisy:** 1. F 20. 172'—6'.

2. Leningrad Lat. I Q 181.

10. **Literatura:** F 152 č. 86 podle ruk. 2.

66. *Posvícenské kázání Vidi civitatem sanctam z 1. října 1410.*

2. **Obsahuje** rozbor slov Zjevení Janova 21, 2—5 (S 78).

4. **Inc.** *Vidi civitatem s. Jerusalem... Nota, quod civitas ista × ad sensuality levarentur.*

5. **Původství** Husovo dosvědčuje to, že kázání bývá součástí postily č. 7, odkaz na výklad Sent. (ed. 83) i všechny duch projevu.

6. **Dobu** vzniku určuje protest proti spálení knih Viklefových z 16. čc. 1410 a to, že kázání proneseno o posvícení. Proto běží pravdě nejpodobněji o posvícení pražské, z 1. října 1410. Bylo by arci možno, že proneseno o posvícení Betlemském, jež se slavilo nejspíše 25. října (B ve sborníku Kaple Betlemská 19 p. 12), avšak s prvním datem lépe souhlasí to, že krátce před tím 24. září vyhlášena na Husa nová klatba, proti níž se ozývá (ed. 84) a proti které se ho 30. září zastal Václav IV (Ný I, 451; sám II, 505 klade kázání až k 1412).

7. **Rukopisy:** 1. I 67. 21—1'.

2. III B 3. 211—2' (bez uv. protestu).

3. Leningr. Lat. I Q 181. 13—8.

4. O 10. 216—8.

5. V E 2. 13—5.

6. VI F 18. 25'.

7. M XVI F 4. 390'2'.

8. X H 17. 66'—7.

8. **Vydal** S III, 79—85 (z ruk. 1).

10. **Literatura:** F 152 č. 86 a De sanctis XVIII, uv. S, F v N. Ath. II, 65 (o ruk. 4—5) a uv. Ný.

67. De quinque officiis sacerdotis.

1. **Název** tisku.

2. **Obsahuje** výklad o povinnostech dobrého kněze.

4. **Inc.** Sacerdotis officium in quinque videtur × (tisk) humiles omnibus populis, ruk. 1: Gen. Optimum est sequi vestigia maiorum, ruk. 2: sobrius esto in exemplum aliorum etc. (pak ještě citáty z Otců).

5. **Původství** Husovo tvrdí předloha tisku a potvrzují shody (F 176 č. 10 a 4, 226), nepřímo i název v ruk. 1: Sermones M. J. Hus.

6. **Čas** vzniku asi blízký uv. kázání postily č. 9, jež je z 24. č. 1411. Stanovisko je tu však theologicky zralejší. Spisek je proto jistě o něco pozdější.

7. **Rukopis:** 1. F 20. 3—4 (znění trochu odchylné).

2. N 7. 216'—9' (znění značně širší a snad úplné).

8. **Tisk** v Op I, 154 (č. 191), je to však pouze začátek spisku.

10. **Literatura:** uv. F, také ve VČA 9, 1900, 620 (o ruk. 1).

68. Contra occultum adversarium.

1. **Název** ustálený z ruk.

2. **Obsahem** spisku obrana proti kritice Husova kázání, proneseného v Betlemě 16. srpna 1411, z péra nejspíše Dr Maříka Rvačky.

Spisek uvádí nejprve projev odpůrcův a pak jej postupně vyvrací.

4. **Inc.** Quia predicando evangelium X ex proprietatibus personarum benedicte Trinitatis.

5. **Původství** Husovo dosvědčeno ruk. i citáty Husa samého, takže je nesporné.

6. **Čas** napsání možno stanovit asi na poč. září 1411 (S II, 351—3 a Ný II, 9).

7. **Rukopisy:** 1. III G 8. 145—56'.

2. III G 11. 271'—85.

3. XIII F 21. 63—73'.

4. 4518. 52'—65.

5. 4536. 217—37.

6. Bolesl.

7. Lips. 176. 53' (Katalog IV, 214).

8. Vyš. Brod.

9. 8° 7. 191—204.

8. **Tisk** v Op I, 135—43' (² 168—79),

výňatky v De arg. clero 1650 (č. 62).

10. **Literatura:** F 93—4 č. 38, Ný 491, S 214—6 a II, 351—3 (datování), Ný II, 9—12.

69 Contra predicatorem Plznensem.

1. **Název** vžitý podle ruk.

2. **Obsahem** polemika proti pohoršlivým výrokům neznámého kněze plzeňského, oslavujícím i kněze špatného.

4. **Inc.** Quidam predicator in Plzna X super angelis in secula benedicta. Amen.

5. **Původství** Husovo nesporné ze svědectví ruk. i jeho samého.

6. **Doba** vzniku se dá stanovit podle ruk. 1 na sklonek 1411 (Ný II, 476—81).

7. **Rukopisy:** 1. V F 17. 196—200.

2. 4518. 216—21'.

3. 8° 7. 213—20.

4. D 123. 194—206'.

8. **Tisk** v Op I, 144—8' (² 179—85).

9. **Překlad** u Sv. II, 189—201.

10. **Literatura:** F 95 č. 40, Ný 492 a II, 14—6, 476—82.

70. De matrimonio A.

1. **Název** dal spisku Ný, v ruk. ho není.

2. **Obsahem** výklad o manželství.

4. **Inc.** De quibus autem scriptis X vir non potest dimittere.

5. **Původství** Husovo tvrdí ruk. 1, nadpisující spisek: Tractatus M. Joh. Hus de Hussynecz, a zcela potvrzuje obsah (Ný II, 472—3).

6. **Doba** vzniku se dá zhruba stanovit na rozhraní 1411—2.

7. **Rukopisy**: 1. V F 7. 266'—9.

2. VIII E 3. 162'—3'.

10. **Literatura**: F 91 č. 34, N II, 472—4.

71. De matrimonio B.

1. **Název** dal spisku Ný.

2. **Obsahem** obšírnější výklad o některých stránkách manželství (Ný II, 474).

4. **Inc.** De matrimonio restat modo (modicum michi) dicere (loqui) × postea succedit eis. Et tantum sit dictum de matrimonio (pro presenti).

5. **Původství** Husovo dosvědčuje ruk. 1 a obsah tak, že je uznáváno obecně.

6. **Čas** se dá určit jen přibližně na 1. pol. 1412 (Ný II, 475).

7. **Rukopisy**: 1. Cerr. II, 151, 268—71'.

2. Leningr. Lat. I Q 183. 26'—30'.

3. VIII E 3. 160—2.

4. X D 1. 84—5'.

5. N 7. 87—90.

10. **Literatura**: F 78 č. 6, Ný 474—6.

72. De tribus dubiis.

1. **Název** vžitý; bývá i jiný.

2. **Obsahuje** odpověď na trojí otázku neznámého Husova stoupence z Olomouce: 1. má-li se věřit v papeže, 2. může-li dojít spasení, kdo se před smrtí nevyzpovídá, a 3. zda soudí některý sv. doktor, že byli spaseni někteří Egypťané, kteří zahynuli v Rudém moři, nebo někdo z obyvatelů Sodomy.

4. **Inc.** Quia dubitantibus sane × abscondita tenebrarum.

5. **Původství** Husovo zcela nesporné z jeho vlastního prohlášení (list, do něhož spisek pojat zkráceně).

6. **Čas** vzniku stanovil Ný na 2. pol. února 1412 jednak podle zmínky ruk. 2, že vzpomenuť dotaz Husovi učiněn byl v postři, který se začal 17. února, jednak podle data uv. prohlášení 3. března 1412.

7. **Rukopisy**: 1. III G 11. 86'—9'.

2. V F 17. 204—8.

3. D 123. 44—51'.

4. II 24. 290—6.

5. 8° 7. 210—3.

6. 4° 25. 186—9.

8. **Tisk** v Op. I, 167'—9 (² 208—10').
9. **Předlohou** není Viklef, jak Los² 181 (Ný 483).
10. **Literatura:** F 112—3 č. 55, Ný 498. S 223. Ný II, 45—6, 482—3.

73. Varování před odpustky Pro salutacionis affectu.

1. **Názvu** v ruk. není.
2. **Obsahem** projevu list, který čelí odpustkové bule pěti důvody a výkladem o nich (S 2, 24—5).
4. **Inc.** Pro salutacionis affectu crux Christi × cum lacrimis postulemus.
5. **Původství** Husovo prokázal S z obsahu.
6. **Vznikem** spadá projev do počátku boje proti odpustkům, tedy asi do května 1411 (uv. S i Ný II, 80—1).
7. **Rukopis** jediný: Ol. I 34. 81.
8. **Vydal** S 2, 26—8.
9. **Pramenem** Viklef, De ecclesia (uv. S).
10. **Literatura:** uv. S a Ný.

74. Replica impugnans cruciatam.

1. **Název** z ruk.
2. **Obsahem** spisku polemika proti odpustkové bule (S 2, 30, Ný II, 82).
4. **Inc.** De bulla scripta de dubiosis et fallacibus indulgenciis × admitti non debet propter causas predictas.
5. **Původství** Husovo tvrdí závěr, řka: Iste sunt rationes M. Joh. Hus sum sibi adherentibus, a potvrzuje obsah (S 2, 29—30).
6. **Vznikem** asi o něco pozdější než č. 73 (Ný II, 81 p. 2).
7. **Rukopis** jediný: III G 16. 79'.
8. **Vydal** S 2, 31—3 (opravy Ný uv.).
10. **Literatura:** uv. S a Ný II, 81—3.

75. Leták proti odpustkům Pax Christi.

1. **Název** v ruk. Contra bullam pape.
2. **Obsahem** letáku shrnutí 12 důvodů proti bulle se závěrem o tom, čím by měli kněží čelit pověrám lidu (Ný II, 97—8).
4. **Inc.** Pax Christi et fortitudo × timere, ne pereant. Hec Augustinus.
5. **Původství** Husovo dosvědčeno ruk. 1 i 2 a potvrzeno obsahem, takže je zcela nesporné.
6. **Doba vzniku** se dá určit na 2. pol. června 1412 (F i Ný).

7. **Rukopisy:** 1. III G 6. 9—10.
 2. III G 16. 39'—40.
 3. 3937. 1—12.
 4. D 50. 30—0'.
 5. I 67. 126.
8. **Tisk** v Op I, 189'—91 (² 235—7').
9. **Překlad:** F, Obrany v Praze (1916) 60—9.
10. **Literatura:** F 105 č. 45, Ný 496, S 139, Ný II, 97—8.

76. De sex erroribus.

1. **Název** Husův a vžitý.
2. **Obsahem** autority pisma a sv. Otců o šesti věcech, v nichž se Hus rozešel s církví. 1. De creare. 2. De credere. 3. remittere peccata. 4. De obediencia. 5. De excommunicatione. 6. De simonia.
4. **Inc.** Scripta sunt hec... 1. cap. Augustinus super Genesim × effugiant sempiternam. Amen.
5. **Původství** Husovo zcela bezpečné ze svědectví vlastních i současných.
6. **Čas** vzniku určen jen poměrně citátem ve spise De eccl. c. 17 f. 233. Ný II, 262 klade spisek již asi do března 1413, S 227 dokonce hned do poč. 1412, což je však jistě příliš časně. Odpovědi odpůrců, jak ukazuje Ný, jsou teprve z 1413.

7. Rukopisy přečetné:

1. III G 16. 89, 92, 134—9'.
2. XI D 9. 1—2' (necelé).
3. Boleslav.
4. 3937. 12'—6'.
5. 4664. 172—8'.
6. 4511. 161—72'.
7. Varšava Lat. I Q 182. 9'—12' (část).
8. 8° 8. 85'—90. 99—102.
9. X H 17. 8' (hl 1).
10. III G 28. 132—9'.
11. VI F 22. 273—6.
12. B 17. 1. 121—4 (z 1414).
13. D 50. 75'—83'.
14. II, 123. 181—9.
15. M XIV E 2. 309—19.
16. M XVI G 10. 105—6 (F v ČČH 1930, 378).
17. 8° 6. 176—87.
18. F 20. 235'—40.
19. O 13. 118—8' (zač.).
20. III G 15. 157'—65'.

- 21. O 71. 1—2' (zač.).
- 22. II 24. 177'—81'.
- 23. V F 7. 122—32.
- 24. Vodň. G 4 R I. 176'—81.
- 8. **Tisk** v Op. I, 191'—6 (² 237—43').
- 9. **Překlad** či zpracování čes. v č. 14.
- 10. **Literatura** u F 73 č. 7, Ný 484 a II, 259—63 (s doklady o napsání spisku na stěnách Betlemské kaple).

77. De ecclesia.

- 1. **Název** z ruk. a vžitý.
- 2. **Obsahem** výklad o církvi (c. 1—11) a odpověď na pamětní spis theologické fakulty únorové synodě (c. 12—23).
- 4. **Inc.** Cum quilibet viator × aliis in posterum disserendis.
- 5. **Původství** Husovo nesporné jak z ruk. a obsahu, tak i ze svědectví Husa samého.

6. **Dobu** vzniku určuje hlavně závěr ruk. 1: Explicit tractatus intitulatus De ecclesia . . . quem pronunciauerunt publice in Bethleem a. D. 1413 et finierunt eod. anno prox feria quinta ante festum s. Spiritus. Byl tedy dodiktován písařům 8. června 1413, a to, jak praví ruk 7, per Johannem amicum, dictum Baccalarium, podle Páleče pak 80 osobám (S 295). Traktát byl psán střídavě na venkově, asi na Kozí, a v Praze, nepochybně v přestávkách, již asi od sklonku 1412.

7. **Rukopisy:** 1 V G 11. 8'—112 (odst. 6).

- 2. O 11. 156—229' (dopsán 10. října 1413).
- 3. IV H 19. 1—95 (dopsán 19. led. 1414).
- 4. Magdeb. Domgymn. 210. 1—121 (dopsán 4. října 1414).
- 5. 4512. 51—138 (expl. = 1, S 295 p. 1).
- 6. 8° 6. 1—164 (finitus a. D. 1417 sabb. prox. post f. s. Margarethe).
- 7. 4° 25. 5'—86' (odst. 6).
- 8. X E 4. 203'—92' (pěkně korigován a doplňován).
- 9. V E 16. 1—97 (taktéž, dokončen dodatečně okolo 1600).
- 10. Arch. praž. (depositum měst. musea 8972). 187 až 251' a 259'—61 (rejstřík).
- 11. Boleslav.
- 12. 3936. 26—92.
- 13. 3937. 16'—86'.
- 14. 4308. 15—88.
- 15. 4511. 1—100'.
- 16. 4519. 1—107.

17. 4521. 1—119'.

18. 4546. 30—57' (výťah).

19. Křižov. VII E 3. 191.

20. II, 113 (S I, XV, dnes neznámo kde).

8. **Tisky:** 1520 s názvem De causa Bohemica Paulus Constantius (Costenser Phrygio, o něm O. Clemen v Zentralbl. f. Bibl. 40, 26—8) v Hagenau.

1520 v srp. jako Liber egregius de unitate ecclesiae, cuius autor periit in concilio Constantiensi, v Mohuči. v Op. I, 196'—255' (²243—318')

9. **Překlady** český Sv. I, 263—413.

angl. De ecclesia. The Church by John Huss. Translated, with Notes and Introduction by D. S. Schaff, N.-York, Scribners Sons 1915.

10. **Prameny** sestavil, opravuje přehnaná tvrzení Los., S II, 478—527. K tomu B (níž uv.) o ohlasech z Marsilia z Padovy, Defensor pacis.

11. **Literatura:** F 70—1 č. III, Ný 481—3 a II, 296—9, 303—4. S 285—7 a II, 478—527, Los² 118—20, 161—76; uv. Schaff (obsáhlý úvod o 42 str.), Kybal I, 397—413, II, 169—202. B, Kolem Husova díla o církvi (Sborník k prv. desetiletí Husovy fakulty, 1930, 13—22) a Knihy a osudy (1939) 41—6. Vydání tam ohlášeného se ujal S. H. Thomson a právě je dokončuje.

78. Contra Páleč.

1. **Název** i širší Responsio nebo Replica ad scripta M. Stephani Palecz a také Quidamon.

2. **Obsahem** odpověď na Pálečův spis Replicatio contra Quidamistas.

4. **Inc.** Quia Mag. Stephanus X cum suis adherentibus debent sequi. Amen.

5. **Původství** nesporné ze svědectví Husových i ruk.

6. **Doba vzniku** se dá určit jen poměrně: po č. 77 a před č. 80.

7. **Rukopisy:** 1. III G 6. 62—73'.

2. 4673. 46—53.

3. Bas. A X 66. 199—210.

4. D 72. 133—44'.

5. B 61. 192—207'.

8. **Tisk** v Op. I, 255'—64 (²318—31').

9. **Překlad:** Sv II, 7—31.

10. **Literatura:** F 72 č. 5, Ný 481—3 a II, 300—1, S 295, Kybal III, 329 (rejstřík).

79. *Contra Stanislaum de Znoyma.*

1. **Název** zní i jinak, šíře (F).
2. **Obsahem** polemika proti Stanislavovu spisu *Alma et venerabilis*.
4. **Inc.** *Iam restat ad scriptum × frequentibus sunt conscripta.*
5. **Původství** Husovo zabezpečuje on sám i ruk.
6. **Doba** vzniku: po č. 77—8.
7. **Rukopisy:** 1. III G 6. 74'—161.
2. V G 9. 1—53.
3. 4673. 17—38' (necelé).
4. Bas. A X 66. 193—8'.
8. **Překlad:** Sv. II, 32—99.
10. **Literatura:** F 71 č. 4, Ný 481—3 a II, 300—1, S 295, Kybal jako u č. 78.

80. *Contra octo doctores.*

1. **Název** ruk. i širší: *Replica contra scripta octo doctorum a p.*
2. **Obsahem** polemika proti spisu *Tractatus gloriosus*, napsanému Pálčem jménem fakulty theologické.
4. **Inc.** *Superest octo doctorum facultatis theologice scriptum × est in principio solutum. Amen.*
5. **Původství** Husovo dosvědčeno jím samým i ruk.
6. **Doba** vzniku se dá určit jen přibližně; je to závěr čtyřdílného cyklu *De ecclesia*.
7. **Rukopisy:** 1. III G 6. 116'—68.
2. V G 9. 53—114.
3. 4673. 59'—87.
4. Bas. A X 66. 211—56'.
8. **Tisk** v Op. I, 292—334 (°366—408').
9. **Překlad:** Sv. II, 100—82.
10. **Literatura:** F 72—3 č. 6, Ný a S jako č. předešlé, Kybal jako u č. 78.

81. *Sermo de pace.*

1. **Název** z ruk.
2. **Obsahem** kázání na slova *Pax huic domui* (Mt 10, 12, perikopa svátku 28. října).
4. **Inc.** *Dominus noster J. Christus, perfectus mundi redemptor × Spiritu s., in sec. benedicto.*
5. **Původství** Husovo nesporné ze svědectví ruk.
6. **Čas** napsání určen zmínkou ruk. 1: *Sermo... quem proposuerat*

facere in concilio Constanciensi. Naděje v to nabyl Hus po slibech krále Zikmunda, za něž děkuje 1. září 1414 (list č. 58). Napsal tedy kázání v září nebo poč. října, sotva až v listopadu v Kostnici, bral-li si za thema perikopu svátku 28. října.

7. **Rukopisy:** 1. IV G 6. 52'—60.

2. 4296. 8'—18'.

3. 4916. 48—54'.

4. M VIII F 38. 225—70.

5. 4902. 88'—9' (první náčrt v přepise).

6. III G 8. 120—5 (od f. 53').

7. III G 18. 127'—34' (taktéž).

8. N 48. 111'—8'.

9. D 12. 181—9'.

10. 8° 6. 241—60.

11. 8° 7. 43—54.

12. III E 7 (přídeští, výňatek).

8. **Tisk:** v Op. I, 52—6' (°65—71'),

Höfl. I, 297—315 (chybně).

9. **Překlad:** Zitte, Schr. 83—129.

10. **Literatura** u F 105 č. 46, Los², 189. Ný II, 350, B, Archiv tábor. I, 1935, 84.

82. De sufficiencia legis Christi.

1. **Název** nový, ale ustálený.

2. **Obsahem** vlastně kvestie Utrum lex I. Christi... per se sufficit ad regimen ecclesie militantis.

4. **Inc.** Cum sapientum requirat condicio X quomodolibet decline-mus. Amen.

5. **Původství** Husovo zcela bezpečné ze svědectví ruk.

6. **Čas** napsání jako č. předešlé. Jeť to podle předlohy Op. positio, quam sibi collegerat, volens in concilio Const., si sibi data fuisset audientia, intentionem suam publice declarare.

7. **Rukopisy:** 1. 4902. 76—82 (náčrt; o tom Ný 350 p. 3).

2. III G 8. 97—101.

3. 4937. 184—6, 169—76.

4. 4296. 18'—24' (neúplně; F č. 3).

5. M VIII F 38. 168—79.

8. **Tisk:** 1537 v Disputatio (č. 85) B 5—7.

Op. I, 44'—8 (°55—60').

9. **Překlad** (zkrácený) B. V. Košut, Co učil a co věřil M. J. Hus (1890), 40—3.

německý Zitte, Schr. 18—54.

10. **Literatura** u F 86—7 č. 28. S 311. Ný II, 350—1.

83. De fidei sue elucidacione.

1. **Název** v Op. Sermo de f. s. e., quem intendebat in concilio Const. proponere.

2. **Obsahem** výklad Husova pojetí tří vět t. zv. apostolika: Credo in Spiritum s., s. ecclesiam cathol., sanctorum communionem.

4. **Inc.** Quia sine fide impossibile est placere Deo × omnipotens Pater et Filius et Spiritus s. in sec. sec. Amen.

5. **Původství** Husovo nesporné ze svědectví ruk.

6. **Čas** napsání jako č. předešlé (odst. 1).

7. **Rukopisy:** 1. 4902. 83—7' (přepis náčrtu).

2. 4296. 1—8.

3. N 48. 107—11.

4. D 12. 169—73'.

5. 8° 6. 232—41.

8. **Tisk** v Op. I, 48'—51'.

9. **Překlad** zkrácený u Košuta (č. předešlé) 32—8,
německý Zitte Sch. 54—83.

10. **Literatura** u F 106 b. Ný 496. S 311. Ný II, 350—1. B Arch. Táb. I, 133—4.

84. Obrana proti žalobám z let 1409—11.

1. **Názvy** trojí části: 1. A. D. 1409 articuli infrascripti dati sunt contra me, ad quos respondi... 2. Articulatio Michaelis de Causis... Hic posui articulos... ad quos pono responsiones... 3. Hic posui responsiones cum rubrica ad articulos et dicta testium.

2. **Obsahuje** odpovědi na žaloby, podané na Husa 1409 u arcibiskupa Zbyňka, na žalobní spis advokáta Michala de Causis asi z 1411 a na výslech svědků, kteří proti Husovi vypovídali 1410.

5. **Původství** Husovo zcela určité z jeho vlastních slov (odst. 1).

6. **Doba** napsání určena zmínkou listu na rozloučenou před odchodem do Kostnice (č. 60) na září—říjen 1414.

7. **Rukopisy:** 1. M VIII F 38. 8—12—15, 1—8.

2. 4° 24. 35—48.

8. **Vydání:** K. Lehmann v Theolog. Studien und Kritiken 10, 1837, 126—52 (z ruk. 1),
Höfl. I, 192—203—7 (č. 3 a 2),
Doc. 164—9—74—85.

9. **Překlad:** F, Obrany ve vyhnanství (1916) 19—28, 30—7, 39—57.

10. **Literatura** u F 117—8 č. 63—5.

85. De sanguine Christi sub specie vini.

1. **Nápis** v ruk. různý.
2. **Obsahem** kwestie Utrum expediat laycis fidelibus sumere sanguinem Christi sub specie vini.
4. **Inc.** Videteur, quod sic \times formaliter et perfective.
5. **Původství** Husovo nesporné ze svědectví vlastních i současných..
6. **Čas** napsání stanoví název 1. vyd. (odst. 8) na 3.—28. listopad 1414.
7. **Rukopisy:** 1. 4550. 93'—101.
 2. D 50. 99—101'.
 3. N 48. 119'—22.
 4. O 71. 5'—9'.
 5. Bas. A X 66. 374—6.
 6. C 103. 86—9'.
 7. D 109. 2. 179'—84.
 8. K 16. 114'—6'.
 9. D 12. 174—6'.
 10. I 11. 16'—20.
8. **Tisky:** 1. Disputatio Joh. Huss, quam absolvit, dum ageret Constantiae, priusquam in carcerem coniceretur. Vitebergae 1537 (s pozn. P. Mladoňovice, že originál odevzdal Jakoubkovi ze Stříbra; ten byl 1422 ukraden autoru Chronicon veteris collegiati Prag., o čemž B v M 1924, 263).
 2. Op. I, 42—4 (252—4').
9. **Překlad:** B. V. Košut, Co učil (č. 82) 57—62.
 něm. Zitte, Schr. 1—17.
10. **Literatura:** F 87 č. 29, Ný 488, S 317 a ČKD 1911, 790—1, Ný II, 367. B, Husitství a cizina, 86.

86. Prohlášení o zásadách Viklefových.

1. **Název ruk.:** Hus interrogatus a scindico concilii generalis in concilio gener. Constanciensi, respondit ut supra a. D. 1415.
2. **Obsahuje** prohlášení o 45 větech Viklefových, několikrát již tehdy odsouzených církví.
4. **Inc.** Ad primum vid., Substantia panis materialis \times responsio patet ex predictis.
5. **Původství** Husovo zcela nesporné z ruk. i obsahu.
6. **Čas** napsání asi ještě prosinec 1414. Tvořit počátek vyšetřování, jež bylo s Husem zavedeno, jakmile byl uvržen do vězení.
7. **Rukopis** jediný: E 79. 54—4'.

8. Vydal S 1, 60—4 a znovu Hus 305—10.
9. Překlad: F, Obrany v Kostnici (1916) 10—8.
10. Literatura: uv. S 1, 58—69, II, 2—3, Ný II, 378—9.

87. Prohlášení o člancích Pálečových.

1. Název Palackého: Responsio ad articulos Páleč.
2. Obsahuje odpověď na 42 článků, vybraných hlavně z Husova díla De ecclesia.
4. Inc. Ego Joh. Hus X in capite, in medio et in cauda.
5. Původství Husovo nesporné z podpisu i z obsahu.
6. Čas napsání: asi poč. ledna (Ný II, 385).
7. Rukopisy: 1. M VIII F 38. 180—98.
 2. IV F 25. 187—97.
 3. D 50. 239—50.
 4. 4509. 107—118'.
 5. 4511. 101—9'.
 6. 4916. 24—34.
 7. 4512. 1—
 8. 4515. 115'—20.
 9. 4557. 163—
 10. 4° 25. 4'—24'.
 11. VIII G 13. 184'—5'.
8. Vydání: Höfl. I, 220—41 (z ruk. 1).
Doc. 204—24 (z ruk. 1 a 5).
9. Překlad: F, Obrany v Kostnici (1916) 22—65.
10. Literatura u F 118—9 č. 67. S 328 a II, 4—5. Ný II, 385—6, Kybal (podle rejstříku).

88. Traktáty kostnické.

Tímto názvem zahrnujeme sedm nevelkých spisků, které Hus napsal asi v únoru a březnu 1415 v Kostnici svým žalávníkům. Jejich pořad je podle Vavřince z Březové a podle F-ovy rekonstrukce jeho předlohy takovýto:

1. De mandatis Domini et de oratione Dominica, quibus praemittitur fides recte credere, contenta in Symbolo. Inc. Cum quilibet christianus X sic fiat, ut oramus. Poslán Husem 5. května k přepsání Mladoňovicovi. V Op I, 29'—31' (² 38—40'), odtud pak Joh. G. Ehwalt, Die alte u. neue Lehre der böhm. u. mährischen Brüder (1756) 378—92.
2. De peccato mortali. Inc. Peccatum mortale isto modo committitur X Sine fine (závěrečné dvojverší ■ věnováním žalávníkovi Robertovi:) suppedites ipsi. Snad se uv. věnování vztahuje i na č. 1, s nímž asi poslán společně. V Op I, 32 (² 41).
3. De cognitione et dilectione Dei. Inc. Quia ad hominem pertinet X celi patria decorabunt. Souvisí asi s č. 4. V Op I, 35 (² 43—4').

4. *De tribus hostibus hominis et septem peccatis mortalibus*. Inc. Homo, quamdiu est × non advertit. Podle závěrečné poznámky psán žalářníkovi Jiřímu či Řehořovi (Georgio — Gregorio). V Op I, 36 (² 45).

5. *De paenitentia pro Jacobo*. Inc. Sicut homo vulneratus × in eternum non peribis. Dopsán 12. ún. 1415 žalářníkovi Jakubovi z Coma. V Op I, 37—8 (² 46—7).

6. *De matrimonio ad Robertum*. Inc. Petis, carissime, ut reputo × plenarie cogitare (závěrečné věnovací dvojverší:) tradere zonam. Dopsán 4. března jmenovanému žalářníkovi. V Op I, 33—4' (² 41—3).

7. *De sacramento corporis et sanguinis Domini*. Inc. Sepius rogasti, carissime × in sec. sec. benedictus (závěrečné dvojverší:) perseveranti. Dopsán 5. března Robertovi. V Op I, 38'—42 (² 47—52').

8. **Rukopisy:** 1. III G 16. 8—15' (č. 3, 6, 4, 5, 7, 1).

2. IV F 25. 166—86' (všecky).

3. V G 15. 24—35 (5, 6, 1, 3—5).

4. IX E 1. 154—9', 195—9 (7, 2, 6, 1).

5. XI B 3. 31—2 (2, 1).

6. D 50. 41'—4, 55—6, 230—8, 256—64 (4—5, 6, 7 a 6, 1, 3—5).

7. D 57. 111—34' (všecky).

8. B 48. 2. 254—7' (5—6).

9. O 27. 266—86 (všecky).

10. I, 48. 245—54, 277—84' (7, 6, 4).

11. II, 24. 200—11' (3, 6, 7, 1).

12. 4524. 104—116' (6, 7, 1, 2).

13. 4550. 1—6, 69—71, 248—54', 307—11', 367—9 (1, 3—5, 6, 6, 2).

14. 4916. 55—68 (1, 2, 6, 3—5, 7).

15. 8° 7. 31—43 (4, 5; 7, 6, 4, 3).

16. 8° 9. 98—102. 207—28 (6, 7, 1, 3).

17. 4° 24. 75—104 (všecky).

18. 4° 25. 186—9 (4, 5).

19. O 17. 101—6 (1).

20. O 71. 46'—9 (6).

21. O 73. 86'—9 (6, 7).

22. VI E 12. 175—7' (6).

23. IV 915. 96'—9 (6).

24. IV G 19. 232'—3 (2).

25. I E 29. 30—4' (1).

26. Hamburk 2112. 37—44 (7).

9. **České překlady:** č. 6: 1563, Traktát menší o manželství v Post
č. 7: 1522, překlad Mikuláše (z Pelhřimova),
faráře u sv. Petra na Poříčí (Menčík v M 1878,
299, F v ČČH 30, 1924, 376; o překladateli
Jireček, Rukověť II, 29)
č. 1—7: Sv V, 211—50.

10. **Literatura:** F 76—81 č. 12—16, Ný 484—6. S 327. Ný II, 394—7, 502—4. Kybal 3, 131—2, 297—8. F. Traktáty Husovy a kronika Vavřincova v LF 61, 1934, 54—66.

89. Responsum ultimum.

1. **Název** Palackého. Úplněji mohl by zníti: Resp. ult. ad articulos e libris et ex processu causae extractos.

2. **Obsah:** 1. odpověď či poznámky k článkům, vybraným z díla De ecclesia i jiných; 2. k článkům, vytaženým z obžaloby, sestavené z výpovědí vyslechnutých svědků.

4. **Inc.** Unica est s. universalis ecclesia × articulorum in primo carcere copiatorum.

5. **Původství** Husovo nesporné z jeho vlastního prohlášení.

6. **Vznik** práce spadá mezi 18. červen 1415, kdy byly články Husovi předloženy, a 20. červen, kdy je poslal přátelům (list 93).

7. **Rukopisy:** 1. M VIII F 38. 133—40.

2. 4524. 101—4.

3. IV F 25. 201'—3 (jen 2. část).

4. III G 17. 114 (zlomek).

8. **Vydal:** Höfl. I, 265—73 (z ruk. 1).

Doc. 225—33 (z ruk. 1 a 2).

9. **Přeložil** F, Obrany v Kostnici (1916) 68—83.

10. **Literatura:** F 119 č. 68, Ný 499. Uv. F. S II, 17—9. Ný II, 437—8.

D. Spisy nezcela jisté a pochybné.

90. De corea.

1. **Název** dal spisku S.

2. **Obsahuje** výklad proti tanci. Nejprv uvedeny výroky sv. Otců, dále obsáhlý výňatek z Vil. Peralda De viciis o tom, čím vším hřeší tanečníci, pak osmero svědectví Písma i Otců o hříchu tančení a stručný závěr, zachovaný ve dvojím znění.

4. **Inc.** Corea est circulus... Augustinus in de decem cordis × studeant penitere, (ruk. 2—4:) iudicio condemnati sunt.

5. **Původství** Husovo dokazoval S dvojí částečnou shodou s čes. spiskem (list č. 3) a důvodem, že podání, přiřítající Husovi traktát Waldhauserův (odd. F č. 5), má přece jádro pravdy.

6. **Doba** vzniku se nedá určit ani přibližně.

7. **Rukopisy:** 1. IV G 15. 84—5.

2. X D 1. 89—90'.

3. Clm 7567. 179—80.

4. 4550. 159'—62.

5. 4280. 4'—6'.

6. Karlštejn 23. 138'—41'.

8. Vydal S I, 431—5 z ruk. 1—2.

91. De quadruplici sensu sacre scripture.

2. **Obsahuje** výklad patristicko-scholastické theorie o čtverém smyslu Písma: slovném či historickém, alegorickém, mravním a anagogickém. O dějinách té theorie E. v. Dobschütz, Vom vierfachem Schriftsinn v Harnack-Ehrung, 1921, 1—13.

4. **Inc.** Nota, quod quadruplex est sensus scripture sacre scil. historicus \times post questionem sequentem.

5. **Původství** Husovo tvrdí index ruk. 2 a obsah, jak praví již Denis I, 2, 1495, mu zcela nasvědčuje. Stejně i fakt, že spisek vystupuje v sousedství prací Husových.

6. **Datování** nemá ve spisku opory, spadal by však jistě do Husova působení na fakultě bohoslovecké.

7. **Rukopisy:** 1. 4512. 7'—14'.

2. 4515. 166'—70 (nedopsán).

3. B 20. 236—7.

4. C 114. 178'—9'.

5. F 20. 176' (začátek).

6. X G 11. 321—3.

7. XI A 14. 248'.

8. Tábořský sbor. 268—70 (B v M 1919, 61).

9. 8° 9. 249—51.

10. **Literatura:** uv. Denis, F 151 č. 83.

92. Ordo procedendi.

1. **Název** ruk. 2—4: Ordo procedendi in causa M. J. Hus, per ipsummet signatus.

2. **Obsahuje** podrobný přehled Husova procesu, počínajíc hned prvými kroky arcibisk. Zbyňka proti reformní straně 1408 až do Husových posledních pokusů na obranu proti postupu církevních úřadů proti němu koncem srpna a poč. října 1414.

4. **Inc.** Primum d. Sbinco, Pragensis aepus \times possunt secure accedere.

5. **Původství** Husovo tvrdí Mladoňovic (odst. 1) a uznává se obecně. Nicméně hned část závěrečná, obsahující hojné autority kanonistické vedla již Novotného k soudu, že tímto závěrem přispěl Husovi jeho advokát Dr. Jesenic. Spisek sám hovoří dále o Husovi v 3. os., a co je, myslím, zvláště závažné, tak advokátsky, že tvrzení Mladoňovicovo těžko odolává pochybnostem. Tvrdit dokonce, že se Hus odvolal ke

koncilu. I myslím, že celý spisek psal Dr Jesenic, jenž tu podává přehled vlastní účasti v Husově procese, shrnuje jeho průběh za tím účelem a v takovém pojetí, jak byl přesvědčen, že by se měl Hus hájit, až bude proces v Kostnici obnoven, a v závěru podává nejdůležitější kanonistické paragrafy, jichž by se měl dovolávat. A tvrzení Mladonovicovo že sluší vysvětliti jako omyl, vzniklý tím, že Hus vzal s sebou do Kostnice vlastní přepis práce Jesenicovy; omyl mnohem větší mu dokázal F o t. zv. kostnických traktátcích (č. 88). Čím vším se pokoušel Jesenic Husovi pomoci, vidíme na spisku, kterým se pokusil získat pro věc Husovu krále Zikmunda (B v JSH 8, 1935, 39—43).

6. Čas napsání kolísá. Ný II, 366 klade vznik spisku do pobytu v Kostnici až v listopadu, rozuměje jedinému tvrzení spisku, o něž se lze opřít, iam venit ad istud generale concilium, jako perfektu. Pokládáme-li je naopak za praesens, ve smyslu: již se vydává na koncil, najdeme pro tento výklad oporu v pod. obratu vyhlášky č. 61 asi z října (iam pergīt ad Constanciam) a ovšem i v tom, co pověděno v odst. 5.

7. Rukopisy: 1. M VIII F 38. 198—204.

2. III G 8. 101—3'.

3. IV F 25. 197—200'.

4. 4511. 109'—12.

8. Tisky: Op I, 86—8' (²109—111).

Höfl. I, 290—6 (z ruk. 1).

Doc. 188—93 (bez závěru).

Ný 225—34 č. 101.

9. Překlad u Sv I, 67—73, odtud F, Obrany z vyhnanství 65—79.

10. Literatura: F 118 č. 66. Ný II, 365—6.

93. De rectoribus scholarum.

(Na rektúšky.)

1. Název v závorce v ruk. 1.

2. Obsahuje krátký výklad o povinnostech a úkolech správců škol.

4. Inc. Est quoddam officium valde periculosum × de Daniele Danielis I°.

5. Původství Husovu nasvědčuje podle F sousedství jeho kázání v ruk. 1, ale právě u nich je toto původství nejisté (č. 13, 18). Spíše by je bylo možno zdůvodňovat tím, že spisek je jakýmsi protějškem č. 67.

6. Datovati není možno spisek ani přibližně.

7. Rukopisy: 1. F 20. 9—9'.

2. O 71. 11—2'.

8. Vydal F ve VČA 9, 1900, 620—1 (z ruk. 1).

94. Super Credo.

1. **Název** z ruk. 1.

2. **Obsahuje** po krátkém úvodě o povaze víry výklad t. zv. apoštolského vyznání víry podle 12 článků, jež připisuje jednotlivým apoštolům.

4. **Inc.** Heb. XI. Sine fide autem impossibile est placere Deo X alii in oprobrium.

5. **Původství** Husovu nasvědčují výrazné shody s Husem. Je tu augustinovské rozlišování víry Bohu, Boha i v Boha, církev je definována secundum Augustinum congregacio fidelium finaliter predestinatorum.

6. **Datování** nemá ve spisku opory, jistě však nevznikl v době příliš ranní.

7. **Rukopisy:** 1. IV F 25. 149'—51.

2. O 10. 18—20.

201 1412

C. Spisy nezvěstné.

1. **Super veteri arte.** Inc. Solum sunt in intellectu. Tento výklad byl ok. 1450 v knihovně koleje Královny se značkou M 57.

2. **Liber de anima** per Mag. de Husinec glosatus, similiter et de generacione měl v knihovně Národa českého značku A 39.

3. **Disputata super Phisicorum** neb i Questiones super Phisicorum jsou uváděna tamtéž se značkou G 16 a G 12. O všech třech výkladech, z nichž třetí se nám však možná dochoval v č. 14, B. Z počátků 29.

4. **Meziřádkový výklad Aristotelovy Metafysiky** byl ještě za Balbína v knih. univ. Viz odd. III D 8.

F. Spisy přiřítané Husovi neprávem.

1. **Compilatio super decem praecepta**, cuius autor non est ex nomine notus, et putatur Hus, priusquam haeresi depravatus fuit. S tímto názvem je v B 29. 199'—225' zapsán výklad Desatera, jenž se skutečně na zač. shoduje s Výkl. u E I, 1. Je to však známé dílo Tomáše Akvinského (Opera omnia XVI, Parmae 1864, 97—114) a shodu s Husem třeba vysvětliti tím, že začínaje Výklad, měl na očích dílo Tomášovo, jehož je tento spisek součástí (B v JSH XI, 1938, 117). Ruk. má na f. 224'—5', proti tisku navíc závěr, který spisek zaokrouhluje v duchu zcela katolickém. Ani u tohoto závěru není asi možno mysliti na Husa. Jiný odchýlný závěr má spisek Tomášův, na př. i v M XV D 4.

2. **Tractatus responsivus**, vydaný jako dílo Husovo S. H. Thomsonem 1927, prokázal B v M 1927, 23—35 jako spis Jakoubka ze Stříbra.

3. **Za zvláštní sbírku betlemských kázání** z 1408, v tom několika Husových, spojených s kázáními de sanctis, prohlásil F 1, IV č. 12 sbírku kázání v M XIV B 13. 120—215. Jsou to svát. káz., psaná nejspíše 1408, a to z předlohy, jež již také neměla pořádek církv. roku. Takový pořádek postihneme pouze v části f. 144—45, kde jdou po sobě kázání 24. 2 a 25. 3, velkonoční s pondělním a úterním, na Nanebevstoupení a letnice zase s pond. a út. a na Boží tělo. Po nich f. 185'—91 jdou káz. na 23. 4 a 1. a 3. 5. Ostatek vyplňují jednak (f. 120—42) káz. 30. 11, 4. 7 (dvojí), 2. 2, 25—6. 12, 1. 1 a 15. 7 (dvojí), jednak (f. 192—15') káz. 24. a 29. 6, 2. 7, 25. 11 a 22. 7.

Část první, jednotitá, obsahuje kázání Štěpána z Kolína. Jeho jménem je označeno sice jen káz. velkon. út., ale sotva si lze představit, že by to byla vložka do cizího celku, když sem zapadá tak organicky. Najdeme tu arci také jako 1. velkon. Husovo kázání z de sanctis, ale to vypadá z celku již tím, že po něm následuje ještě 2. káz. na týž den, a může být ostatně přijato Husem z Kolína. Zjistímeť pod. případ zpracování Kolínova káz. Husem v 2. části, v káz. 25. 11. To se hlásí k M. Štěpánovi příznačných začátkem *In ista lectura*, který naráz připomene zač. onoho kázání, přičteného Kolínovi výslovně: *Lectura hodierna*. Srovnáme-li je s Husovým kateřinským káz. v *Serm. de ss.*, usoudíme jistě brzy, že shodný odstavec o slově *mora* (edice 235) je přejat odsud, že však nesmíme snad proto připsat káz. Husovi a tím méně jako F (ČCH 1930, 379) obojí kázání ztotožnit. Onen příznačný rys Kolínův najdeme v této skupině také v káz. Ondř. 1, 120, jež se zač. *Nota, quod lectura s. evangelii est plana*. Tím nabývá pravděpodobnosti názor, že i ostatní kázání, pro jejichž přičtení nebyl uveden žádný důvod, náležejí Kolínovi, názor, jehož přezkoušení musím arci ponechatí badání dalšímu.

4. *Gesta Christi*, v ruk. též *Ordo gestorum Christi cum concurrenciis evangelistarum*. Nevelký spisek ten vyšel několikráte anonymně jako prvotisk a 1507 a 1514, jako Husův pak v Op II, 1—6 (² 1—8) a 1898 v edici H. Lundströma, *Magister de Hussinetz, Historia gestorum Christi* v Upsale z ruk. knih. lindströmské. Husovi přičítala spisek jinak jen předloha Op, kdežto hojně ruk. praž. i jiné jsou buď bezejmenné nebo prohlašují *Gesta* za práci K. Waldhausera (3691 a 2 z Mondsee) nebo M. Jana z Horažďovic, promovovaného na mistra v Praze 1385, (M XII F 6). Poněvadž Hara-wicz, jak tu zní rodiště, snadno vysvětlí přičtení Husovi, ve spisku samém pak, ostatně nikterak nadprůměrném, není prázdné opory pro jeho původství, není důvodu k tomu, abychom jej připisovali Husovi. Tak v podstatě usoudil již F (N. Ath. II, 74), jenž shromáždil hlavní data o spisku ve VČA 17, 1908, 483, proti Novotnému, Vydání spisu *Gesta Christi* v ČČM 1915, 372—6, a v duchu jeho starších pochybností B v ČNM 1927, 12—3.

5. *De corea*. S názvem *Sermo contra corizantes* se přičítá v VII H 18 (z 1472) Husovi spisek, začínající *Homo fidelis laycus*, zpravidla však slovy: *Corea est circulus, cuius centrum est dyabolus...* Huius pro textu, a zachovaný hojně i jinde (F 103—4 č. 44 a VČA 11, 1902, 752), který však trojí či čtveré svědectví starší prohlašuje za Waldhauserův. Otiskl jej F v uv. VČA 753—67 z D 50. 84'—6, původství Waldhauserovo prokázal S I, 429. České zpracování spisku u Sv 5, 4—6 asi z ruk. uv. v cit. VČA 753.

6. *Defensio mandati regis Wenceslai*. Proslulý tento spisek, nazvaný takto Palackým a vydaný jím v Doc. 355—63, připisuje Husovi současný ruk., uvedený na veřejnost A. Helfertem (Hus, 1857, str. 6 úvodu, kde záhlaví) a zapadlý neznámo kam s pozůstalostí broumovského opata Rottera. Avšak sloh této obrany Dekretu kutnohorského ukazuje zřetelně, jak napsal Palacký, Antihöfler 40, na právníka Jesenice a také útočný tón se přičítá Husovým výrokům o sporu o Dekret (Sentent. 494). Proto se proti F 153 č. 87, jenž vydal obranu 1901 v překl. s názvem *Proti Němcům a cizozemcům*, uznává za původce Jesenice (S 146, Ný I, 335 p. 3).

7. *Výklad na evangelní harmonii*, hojně rozšířený, připsal Husovi Denis a podle něho s pravděpodobností F 150—1 č. 82. Je to však dílo Mikuláše Biskupce, o němž naposledy B, Největší dílo tábořské literatury v JSH 11, 1938, 65—7.

8. *Tabulae veteris et novi coloris*, dnes známé dílo Mikuláše Drážďanského, připisuje se Husovi v O 50. 133 a také F ve VČA 12, 1903, 632. O díle a částečné jeho edici naposledy B, Husitství 147.

9. *Super Physicorum dicta* počítá F tamtéž mezi nové nálezy spisů Husových a Ný I, 99 p. 1 uvádí z T (VČA 13, 102 a d.) i značku G 16, kde se prý spis chová. T však nic pod. nemá a v uv. ruk. je dílo zcela jiné. Též asi nedorozuměním přičetl F

tamtéž Husovi kvestii Quare mediante osse pectorali ipsius auce assate... solent homines divinare, tvořící prý součást kvodlibetu z 1407—9.

10. **De praxi ecclesie et curie** z 1408 v 4512. 148 a d. přičetl Husovi Denis I, 2, 1745, po něm pak také F na uv. m. Je to však dílo Squalores curie Romane od Matouše z Krakova, o němž na př. uv. B, Husitství 39.

11. **Kázání na text Humiliamini sub potenti manu Domini** v 4673. 87—90' byl ochoten přičísti Husovi F 152 č. 86. Než Denis II, 2, 1428 právem, myslím, tvrdí, že neobsahuje nic příznačného pro Husa.

12. **Rektorský projev Quia heu rectoratus fungor officio** ve sborníku leninogradském, obsahujícím Husovy dva projevy rektorské (č. 33—4), přičetl Husovi F tamtéž. Projev pochází však z doby, kdy Hus rektorem nebyl (B v JSH 10, 1937, 6).

13. **Kritické poznámky k dvojí bule Jana XXIII.** z 2. a 8. ún. 1413 proti Viklefovi a jeho stoupencům, otištěné jednak v Doc. 470—1, jednak Los. v MDB 25, 1887, 335—7, přičítají ruk. Husovi, který však prohlásil za původce J. Jesenice. F 156—7 č. 30.

14. **Synodní kázání na text Vos testimonium perhibebitis**, ot. v Op II, 25—7 a již 1484 v příd. k Opera J. Gerson jako Husovo (F 98 č. 43, 1), prohlašuje VIII F 2 za syn. káz. Stanislava ze Znojma, proslovené v létě 1405, a to jistě právem (Ný 493—4).

15. **Posvícenské kázání, zač. Dedicacio ecclesie inter alias festivitates** v N 7. 45'—9 přičetl Husovi F v Podlahových Doplncích a opravách k Soupisu. Najdeme v něm jako u Husa Gilbertův výrok o nedbalosti prelátů, to je však asi jediné, čím by bylo lze opřít Husovo původství kázání. Zato se mu hodně přičí všechen duch výkladu, založený především na mysticích Rich. a Hugovi a s. Victore.

16. **De articulis fidei.** Spisek tohoto názvu, obsahující výklad t. zv. apoštolského vyznání víry, v X D 1. 145'—8' přičetl Husovi s otazníkem T, a to patrně podle začátku: Nota, quod aliud est, ut ait Augustinus, credere Deo, aliud credere Deum et aliud credere in Deum, což jest ovšem oblíbený citát Husův. Jinak však není ve spisku, který vykládá apostolikum nejprve článku po článku, a pak znovu podle vět, přičítaných jednotlivým apoštolům, nic husovského, jak vynikne asi zejména srovnáním s č. 94.

17. **Kvestie de clavibus**, která připadala F 152 č. 84 b dosti podobnou kvestiím Husovým, pochází od Št. Páleče (T v ČČH 10, 1904, 201).

18. **Promoční proslov na slova Quere bonos mores** v X E 24 otiskl a Husovi přičetl Höfler II, 104—6 a podle něho přeložil Sv 1, 19—22. Rukopis však neprohlašuje Husa za původce proslovu, obsah projevu tomu také nenasvědčuje, a jakkoli známe 18 žáků, které Hus promoval. (Sedlák I, 122), není mezi nimi žádný Matouš, jak se jmenoval jeden ze dvou promovendů tohoto aktu.

VI.

České spisy Husovy.

České spisy tvoří menší část slovesného díla Husova. Kdo psal v jeho době latinsky, šel uježděnými cestami tisícileté tradice. Spisovatel český si musil raziti teprve cestu a narážel, jak si stěžuje Hus sám, na neochotu a neškolenost písařů. To brzdilo v práci i Husa, vedeného jinak k českému spisování hned od vstupu do Betlémské kaple v březnu 1402 okruhem jejích příznivců a příznivkyň. Pro ně napsal M. Jan nepochybně prvé své české práce, překlady nebo zpracování

spisů cizích i vlastních, v tom také nejspíše i revidovaný překlad Nového Zákona a knih zv. sapienčních z r. 1406. A práce ty přivedly Husa také k památné reformě českého písma a pravopisu, stanovené a zdůvodněné v jeho *Orthographia bohemica*.

Avšak skutečným spisovatelem českým se stal Hus teprve po odchodu z Prahy r. 1412. Když byl zbaven katedry universitní i Betlemské kazatelny a odtržen od svých drahých posluchačů a posluchaček, zůstalo mu pro styk s nimi, který se mu stal mocnou potřebou svědomí i srdce, jen psané slovo. Užil ho nyní s nemenší horlivostí, než s jakou užíval po deset let slova živého. Na venkově, kam se uchýlil, našel zajisté nové posluchače a posluchačky, kteří ho zahrnovali též žádostmi o spisy a listy v jazyce národním jako věrná obec Betlemská. Dvě léta vyhnanství (1412—14) jsou proto nejplodnější údobí českého spisování Husova. Tu vznikla jeho díla vrcholná: Výklad, Dcerka, Knížky o svatokupectví, Postila a konečně revise české bible, díla, jimiž se stal klasikem české literatury.

České spisy Husovy se nám dochovaly nepochybně mnohem hůře nežli spisy latinské. Války, jichž se stala Husova země v obraně duchovního jeho odkazu dějištěm dvakrát na dlouhá léta hned ještě v jeho století, a neméně půl druhého století protireformačního pronásledování, jež přišlo s Bílou horou a nastalo ostatně pro Husa již o půlstoletí dříve a potrvalo v některých našich končinách až do polovice minulého století, způsobilily českým spisům Husovým ztráty mnohem těžší nežli u spisů latinských, chráněných před podobným osudem tím, že nebylo snadné je čísti a že nebyly označeny za práce Husovy.

Jen v cizině a v jediném přepise zachráněny jsou nám na př. Knížky o svatokupectví, jen ze dvou přepisů a Konáčova tisku známe Velký výklad; jiné práce (jako Krátký výklad) známe pouze v zlomcích nebo z tisku, o některých pak víme toliko ze Starého seznamu neb odjinud. Jak ukazuje zjištění Husova původství t. zv. Nového zákona z 1406, je bádání o českých spisech Husových ještě daleko závěru, jenž by mohl uspokojit.

A. Spisy nepochybné.

1. Abeceda.

1. **Název** z ruk. a vžitý.

2. **Obsahuje** pobožnou říkačku, jejíž začátky slov dávají písmena abecedy.

4. **Inc.** A bude celé čeledi dáno × konec i počátek všeho dobrého, požeňnaný na věky.

5. **Původství** Husovo tvrdí výslovně tisky 1—2 a potvrzuje *Orthographia boh.* (č. 59), jež má abecedu v čele. Pochybnosti Menčíkovy i Pekařovy vyvrátil F.

6. **Doba vzniku** nepochybně současná se vznikem uv. Ortografie: nejspíše 1406.

7. **Rukopisy:** 1. Třeboň A 4 (uv. Ortografie).

2. 4310, přidešti.

3. 4935. 74' (s Jádrem, viz č. 19).

4. Třeboň na rubu listiny z 2. led. 1452 (sdělení p. arch. V. Hadače).

5. Ol. I 24.

6. 4° 22 (s Jádrem).

7. Křiž. XXII A 4 (taktěž).

8. **Tisky:** 1545 na rubu tit. l. Výkladu na Otčenáš s nápisem: Mistr Jan Hus složil (snímek u Kubálka 27).

1547 v Slabikáři Prostějovském (tamtéž 23).

1857 Šembera, Ortografie 13 a 39 (z ruk. 1 a 3 a tisku 2), 1868 E III, 261.

1898 F, Pisemnictví 155.

1914 Vybíral 33—4 (z ruk. 5 a 3).

1929 Kubálek, Jos. Hendrich a Fr. Šimek, Naše slabikáře 10—4. Znovu 1947 Jos. Kubálek, Slabikář český, 30—1.

1936 Havránek, Vývoj spis. jazyka čes. 43 (se snímkem z ruk. 1).

10. **Literatura:** F 41 č. 20, a vedle toho, co uv. u Ortografie, F ve VČA 9, 1900, 550, Jos. Volf ve Světozoru 27, 1926 č. 12 o tisku z 1545.

2. Úprava překladu Nového Zákona a t. zv. knih sapienčních.

1. **Název NZ** v expl.: Kniha života Beránkova.

2. **Obsahuje:** překlad NZ od Mt 2, 15 (s mezerou Mt 9, 12—11, 21), Knihu Kazatel (Ekleziastes, teprv od 11, 3), knihu písní, Knihu múdrosti, Ecclesiasticus (Jez. Sirachovce) a Žaltář (po ž. 134).

5. **Husovo** původství možno zdůvodnit asi takto: Dílo užívá reformy pravopisu, zavedené Husovým spiskem Orthographia (č. 59). Překlad NZ (pro ostatní části není srovnávacího materiálu) má výrazné shody s Husovými novotami v překladě některých míst NZ. Hus brání 1411 a 1412 překlad bible do češtiny proti jeho odpůrcům (B v odst. 10). Podniknouti takovou úpravu dosavadního překladu umožnila Husovi zřejmě hodnost bakaláře bohosloví, jíž dosáhl 1404, a snad ještě více přízeň a ochrana arcib. Zbyňka, podnět pak k podniku dostal nejspíše z kruhu příznivců a hlavně příznivkyň Kaple Betlémské, jako byla na př. Zbyňkova sestra, provdaná za Hanuše z Milheimu a ovdovělá 1405.

9. **Čas vzniku** je sotva příliš vzdálen dnu dopsání NZ 2. led. či 31. pros. 1406.

7. **Rukopis** jediný, dosti poškozený XVII G 55, získaný 1925 od kapituly mikulovské.

8. **Vydány** pouze nepatrné ukázky u Šembery, Děj. řeči a lit. č. (1858) 153 (³ 496): Jan 12, 1—8, a Jirečka v M 1874, 387—92: Ekl. 12, 1—8. Cant. 2, 1—2, 12—7; 7, 1—5; 8, 5. Moudr. 5, 8—15. Eccli 1, 12; 2, 14; 4, 34; 11, 32. Ž. 18, 1—6, 9—11.

9. **Předlohou** prvá recenze české bible.

10. **Literatura:** uv. Šembera a Jireček 385—92 (popírá Husovo původství). B. Nové vzácné dílo Husovo v JSH 4, 1931, 73—82, odtud pak Počátky čes. bible (1941) 9—17.

Dodatek. Dvojí výklad Husův v bibli Zmrzlikovské. V I. svaz. této bible, chovaném v bisk. knihovně v Litoměřicích, čte se na okraji s poznámkou: To Hus, český výklad slova locusta (Mt 3, 4) a iota (Mt 5, 18). Ot. jej F. Černý v LF 24, 1897, 94—6 a J. Roubal v progr. r. pardub. 1901, 3—4.

3. Devět kusův zlatých.

1. **Název** se tu a tam odchyluje (Ryšánek 39).

2. **Obsahuje** devět vět, ukazujících rozdíl mezi křesťanstvím opravdovým a falešným.

4. **Inc.** Prvý kus zlatý. Ktož dá jeden haléř × pro Bóh dal.

5. **Původství** Husovo nesporné ze svědectví ruk. i ze shod. s pod. výroky Husovými (Ryš. 39—41).

6. **Doba** vzniku se dá určit jen zhruba asi na 1409—10, kdy se u Husa objevují podobné výroky (Ryš. 41).

7. **Rukopisy:** 1. Ol. I 34. 57'.

2. V H 29. 93.

3. Roudn. Fg 60. 178 (zlomek, ot. Ryš. 35).

4. D 82. 120 (Ryš. 35).

5. II 159. 178'—9.

6. Paříž 248—51 (s výkladem Chelčického).

7. Brémy, měst. knih. sign. b 9, na konci s názvem: Tyto kusy M. J. Hus z mnohých sv. doktoruov vybral, devět kusuov zlatých velmi potřebných.

8. Uměl. beseda 2 E 2. 349—54 (devátý chybí) s názvem: Devět artykulův aneb kusův zlatých od sv. paměti M. J. Husi z Husince sepsaných (s výkladem Chelčického).

8. **Tisky:** Post 1563, 230—2 (s výkladem).

E 147—51 (z ruk. 6), odtud Duch 61—9 a Sv. 5, 94—8.

F ve VČA 10, 1901, 338—9 (z ruk. 1—4 v rekonstruovaném pravopise Husově).

Ž I, 274—80.

Vybíral 22—4 (z ruk. 1).

9. **Znění lat.** v II 24, 86'—70 ot. S I, 255. Pokládá je za cizí překlad, kdežto Ný za originál a za překlad znění čes., původství Husovo při-

pouštíje však i u něho. Ryš. 44—6 pokládá lat. text za překlad znění v ruk. 5, domýšlí se však přece originálu lat.

Zpracování M. Collina v *Antiqua et constans confessio* 1574 ot. F v uv. VČA. Jeho čes. znění je v Žitav. ruk. 196b. 87'—8' (Ryš. 37, 45). O písňovém zpracování J. Tábořského a kratším neznámého básníka Ryš. 38.

10. **Pramenem** evangelia a Viklef (Ryš. 39—43).

1. **Literatura:** F 32—3 č. 9, Ný 469. F v uv. (odst. 8) VČA. Uv. Vybíral, S a Ný I, 476 a hlavně Ryšánek, Husových Devět kusův zlatých a jejich rozbor od P. Chelčického v LF 49, 1922, 32—46, 118—34 (s důkazem, že znění ruk. 6 pochází od Chelčického).

4. O manželství.

1. **Název** z ruk. i tisku.

2. **Obsahuje** výklad o manželství v podstatě shodný s traktáty de matrimonio (č. 70—1).

4. **Inc.** Poněvadž manželstvo jest stav vysoký × sv. Duch, vše jeden Hospodin. Amen.

5. **Původství** Husovo dosvědčuje ruk., tisk i St. sezn. a shody s uv. spisky lat.

6. **Dobu** vzniku možno odhadnouti jen zhruba. Obecně se klade na sklonek let vyhnanství (F i Ný II, 326 p. 5), ale nové datování spisku de matrimonio doporučuje položit práci spíše do jejich blízkosti, asi na poč. 1412.

7. **Rukopis** jediný: 4557. 106—18.

8. **Tisk** z 1528 v Plzni u J. Pekka (necelý výt. na Strahově, o němž F v M 1920, 192).

E III, 197—211 z ruk. Odtud Ž I, 304—22.

Sv. 5, 114—24.

10. **Literatura** u F. 34 č. 11 a v uv. Sv. a M i uv. Ný.

5. Provázek.

1. **Název** Husův (Výklad u E I, 42).

2. **Obsahuje** v první části výklad o víře, naději a lásce, v druhé hovoří Hus o třech nitích víry a o dvojím blahoslavenství.

4. **Inc.** Spatřiv, že lidé v hříších velmi tonú × rač bez prodlení dopomoci. Amen.

5. **Původství** Husovo je dosvědčeno svědectvím Husa samého (odst. 1), vydavatelem 1. vyd. i St. sezn. a také shodami myšlenkovými. Námitky Menčíkovy vyvrátil celkem F (odst. 9) a pochybnosti Novotného II, 213 nemají váhy. Že by Hus citoval znění lat., se nepodobá a také překlad dolnoněm. (odst. 9) spíše pořízen z češtiny, jako je tomu u č. 8.

6. **Dobu** napsání udává 1. tisk na 1412 a sem se opravdu hodí také steskem, že „písaři česky neradi píší, pakli píší, ale neprávě, a práznosti také dlouhé nemám“. Poněvadž se Hus spisku dovolává hned na počátku Výkladu, byl napsán Provázek nepochybně nejpozději v 1. pol. 1412.

7. **Rukopis** se nepodařilo dosud nalézt.

8. **Vydal:** Pavel Bydžovský Smetana 1545.

E III, 152—69 a odtud Ž I, 47—72.

Sv. 5, 26—39.

9. **Překlad:** 1. latinský s názvem *Funiculus fidei a inc. Cum animadverterem* v II, 31. 51—9' a v 1659. 14—26; o něm Menčík v M 1897, 74—5, jenž jej prohlásil za originál, čes. znění pak za cizí překlad. Spíše je to protějšek lat. překladu Postily (č. 15).

2. dolnoněm. asi M. Jana z Lubeka (o něm níže č. 8).

10. **Pramenem**, i když jen pro hlavní myšlenku, byla asi *Scala fidei* dominikána Hildebranda z Toskanelly (*Aldobrandinus Lombardus*), jež se začíná týmiž slovy. O tomto výkladu t. zv. Apostolika Fr. Wiegand, *Das apostol. Symbol im Mittelalter* (1904) 32—33. Je hojně zastoupen i v českých rukopisech.

11. **Literatura:** F 29—30 č. 6, Ný 468 a II, 213—4 i uv. Menčík.

6. Zrcadlo větší.

1. **Název** vlastně Zrcadlo člověka křištného větší nebo zrcadlo sv. Augustina.

2. **Obsahuje** zpracování vzdělavatelného spisku *Speculum peccatoris*, připisovaného sv. Augustinovi (u Migne PL 40, 935—91) a vystřihajícího před hříchy.

4. **Inc.** Najmilejší! Poňavadž v cestě jsme tohoto ... světa X skrze Pána našeho milého Jezu Krista. Amen.

5. **Původství** Husovo tvrdí prvý vydavatel a St. sezn. a potvrzuje obsah i jazyk, takže se uznává obecně.

6. **Datování** se může opřít jen o narážku na prodávání odpustků, možno proto spisek klásti dosti pravděpodobně do pol. r. 1412 (Ný II, 214 p. 4).

7. **Rukopisy:** 1. M IV H 30. 24—54 (kusý).

2. XVII B 6. 73—7 (z r. 1469).

8. **Tisky:** 1547 v Ml. Boleslavi u V. Austského (M 25 E 17).

1572 (popsal St. Souček v ČMMZ 11, 1911, 136).

E III, 131—41 (z obou ruk.) a odtud Ž I, 204—17.

1900 F v Č Mus F 6, 1900, 211—4, 341—6.

Sv. 5, 125—32 (nč.).

10. **Literatura** u F 36—7 č. 14, Ný 471 a II, 214—6 i uv. vyd. F.

7. Zrcadlo menší.

1. **Název ruk.** Zrcadlo křesťana, St. seznamu: Zrcadlo člověka hříšného menší.

2. **Obsahuje** v podstatě zpracování dvojího výkladu ze spisů, připisovaných Bernardovi z Clairvaux *Meditatio de humana conditione* a *De interiori domo* (Ryš. 22—3).

4. **Inc.** Že ižádnému nelze spasenu býti X na věky v království nebeském. Amen.

5. **Původství** Husovo tvrdí pouze St. sezn., takže spisek bývá Husovi upíráán. Vážných důvodů k tomu však není.

6. **Datování** nemá ve spisku opory. Zařazují jej sem pouze pro jeho jméno.

7. **Rukopis** jediný: XVII B 6. 59'—61.

8. **Vydání:** E III, 142—6 a odtud Ž I, 222—8.

F v Č Mus F VI, 1900, 117—20.

Sv 5, 133—6.

9. **Překlad** lat. v 1659. O něm Mčk v M 1897, 77, jenž jej pokládal za originál a české znění Husovi upíral, a Ryš. 20—9, který prokázal odvozenost lat. znění z českého.

10. **Literatura** u F 37 č. 15 a zejm. Ryšánek, tak zv. Menší zrcadlo člověka hříšného M. Jana Husi ve Sborníku Máchalově 1925, 14—29.

8. Výklad velký.

1. **Název** volen vzhledem na Výklad menší.

2. **Obsahuje** trojí výklad: Viery (t. zv. apoštolského vyznání), Desatera a páteře (Otčenáše).

3. **Rozdělení:** zpravidlo (rejstřík) s úvodem, kap 1—25 výklad Viery, k. 26 menší výklad Viery, k. 27—8 druhé Věři v Buoh, k. 29—78 výklad Desatera, k. 79 menší výklad Desatera, k. 80—95 výklad na páteř, k. 96 menší výklad Otčenáše se závěrem celého díla.

4. **Inc.** Ktož budeš čisti ... Každý křesťan, jenž rozuměnie má X pravý Buoh i pravý člověk, požehnaný na věky, jehož léta 1412 před sv. Martinem jest toto dokonáno.

5. **Původství** Husovo nesporné ze svědectví vlastních i cizích i z obsahu.

6. **Čas vzniku** možno jen zhruba odhadnouti ze dne dopsání 10. list. 1412 (odst. 4).

7. **Rukopisy:** 1. Fol. 51. 1—137.

2. I, 59. 1—373 (nemá závěr E 358 a ze zpravidla pouze E 363—85).

3. XVII C 33. 313—19 (kap. 37—8).

4. M 1 A c 44 (F v M 1898, 161).

5. D 14. 1. 179—80 (F ve VČA 11, 1902, 748—9).
6. E 55. 1, přideší (F tamtéž 310 a M 1902, 485).
7. Strah. D g 4, 28. 1—81 (F v M 1900, 333 a Vodehnal 404—7).
8. Dr K. V. Adámek v Hlinsku. Zlomek = E 14, 5. ř. zd. — 15, ř. 20.

8. **Tisk:** 1520 M. Konáč s názvem Dvanácti článkův víry křesťanské . . . výkladové (přetisk Zd. Tobolky 1927).

E I, 1—386 (z ruk. 1; co tu vyříznuto, ot. z tisku Konáčova F ve VČA uv. odst. 5 č. 5).

Ž II, 1—529.

9. **Překlad** dolnoněmecký asi z péra M. Jana z Lubeku, Flaciem přičítaný Mik. Rutzemu a popsáný u Joh. Geffckena, D. Bildercatechismus des funfzehnten Jahrhs. I, 1855, 160—6 (s ukázkami) a Jos. Th. Müllerem v ČČH I, 1895, 282—7. O tisku, který klade asi k 1485, Br. Claussen, Nic. Russ' Boek von dren Strenghe . . . v Nordisk Tidsskrift för Bok och Biblioteksväsen XI, 1924, 117 a d. Viz i B, Německý husita na Karlově universitě a nejstarší tisk Husova díla v JSH 13, 1940, 54—7.

10. **Literatura:** F 23—5 č. 1, a jak uv. v odst. 7, Ný 464—5. S I, 170—247, II, 355—9, 415—28 a 528—31 (o předlohách z Viklefa). Jos. Vodehnal, K pramenům a složení Husova českého Výkladu víry v M 1916, 21 a d., 151 a d., 289 a d., 393 a d. Ný II, 195—213. B. v JSH 6, 1933, 13 (o Chelčického zpracování výkladu Otčenáše). B. Hus a Tomáš Akv. v JSH XI, 1938, 117 (úvod i myšlenka z Tomáše).

9. Výklad menší.

1. **Název**, jak v čele, má oporu v ruk.
2. **Obsahuje** krátké výklady t. zv. apoštolského vyznání víry, Desatera i Otčenáše, vyňaté z Výkladu velkého, jehož tvoří kap. 26, 79 a 96.
4. **Inc.** A že sprostnému těžko jest dlúhú řeč spatmatovati X a matka má učila mě říekati: Amen, tak Bóh daj.
5. **Původství** Husovo stejně nesporné jako u celku.
6. **Doba** sepsání asi o něco pozdější než u Výkladu velkého.
7. **Rukopisy:** 1. M IV H 30. 107—14', 155'—9 (kap. 26—7, 96 a 25, ruk. dopsán 25. srp. 1414).
2. Františkánský A f 3. 277—81 (kap. 79, 26, 96).
3. Ol. I A 3 (bible boskovská). Výklad desatera (kap. 79).
4. VII H 18. 37—9 (výklad páteře kap. 96).
5. XI C 8. 201—2'. 205 (výklad Desatera; ot. část. S II, 267—8).

8. **Vydání:** Šembera, Ortografie (č. 59) 42—3 (ruk. 3).
E III (viz č. předešlé).
Vybíral 5—10.
Ž II, 397—400 (z E).
10. **Literatura:** F 25 č. 1 a. Jinak jako u č. předešlého.

10. Výklad krátký.

1. **Název** volím na odlišení od č. předešlého podle S.
2. **Obsahuje** nové vzdělání Výkladu menšího.
4. **Inc.** Spasitel církvi svaté, kteráž jest sbor × Amen, milý Bože, rač to dáti, abychme se tak modlili.
5. **Původství** Husovo nepochybně z celého rázu spisku, hlavně z jeho vztahu k Výkladu menšímu.
6. **Doba** sepsání se dá určit jen přibližně: po č. 7.
7. **Rukopisy** pouze zlomkovité: Podle F náležejí k sobě takto:
 1. kap. výklad Víry (apostolika), jehož úvod je ztracen a dochován z dohady jen v St. sezn. Vlastní výklad má inc. Věři v Buoh Otcě... Věři t. j. rozumem přivolují × v nasycení vuole plné bez nedostatku. Amen. Z ruk. 4550. 66'—9' ot. S 3, 16—8, ze zlomku tepelského F v M 1925, 10.
 2. kap. výklad Desatera dochován ve zlom. tepel., odkudž otištěn tamtéž 10—1, konec pak v M III B 11. 1 ot. F tamtéž 1927, 3.
 3. kap. výklad Otčenáše. Ot. odtudtéž tamtéž 3—5.
10. **Literatura:** Menčík v M 1890, 575. F 31 č. 7 (zde č. další). Uv. S a F. Ný II, 326 p. 2 a tam uv. Vodehnal 282 a d.

11. O víře.

1. **Název** dal zlomku E.
2. **Obsah** toho, co zachováno, je výklad o povaze víry, o víře v Boha, církev a obcování svatých.
4. **Inc.** neznám × vše jeden Hospodin. Amen. Snad jest inc. uchován v St. sezn. č. 4: Poněvadž, jak dí Apoštol k Židuom.
5. **Původství** Husovo značně pravděpodobné ze shod myšlenkových, jak ukázal Anněnkov i F. Název St. sezn. O víře a její člancích a o stránkách církve sv. by se hodil na spisek.
6. **Doba** sepsání se nedá určit pro nedostatek jakékoli narážky.
7. **Rukopis** jediný (bez začátku): M IV H 30. 1—23'.
8. **Vydán** u E III, 291—9 (jako pochybný).
Sv. 5, 99—104.
10. **Literatura:** F 30—1 č. 7 (ztotožňoval s č. předešlým), Ný 469. Vodehnal (č. 8) 27, Ný II, 326 p. 2 (proti Husovu původství).

12. Dcerka.

1. **Název** vlastně O poznání cesty pravé k spasení. Avšak název zkrácený, vytvořený Hankou (odst. 8) podle začátku, se vžil.

2. **Obsahuje** výklady o pravé cestě k spasení, psané nepochybně zbožným pannám, žijícím u Betlemské kaple, a to v 10 kapitolách.

4. **Inc.** Slyš, dcerko, a viz a přichyl ucho své (podle žalmu 45, 1) × Bóh všemohúcí na věky požehnaný. Amen.

5. **Původství** Husovo dosvědčuje ruk. 2 a St. sezn. a pak obsah tak, že je pokládáno za nesporné.

6. **Čas** napsání se dá odhadnouti jen přibližně do počátků vyhnanství, snad asi na sklonek 1412.

7. **Rukopisy:** 1. M IV C 18. 213—27 (doplnil Hanka z ruk. 2).

2. M IV E 29. 204—23.

3. Arcibisk. 110—48'.

4. II 159. 155—69.

5. D 82. 424'—32.

6. M IV B 15. 280'—97 (z 1526).

7. M IV H 32. 155—8' (zlomek).

8. **Vydání:** M. J. H. Dcerka. Vyd. V. Hanka 1825 (z ruk. 1, 2).

E III, 104—30 (taktěž).

Duch 17—61 (z E).

Ž I, 7—41 (taktěž).

Sv V, 41—60 (nč).

A. Kolářová-Císařová 1927 ve Špalíčku II (z ruk. 1, 2 a 6).

Ž 1946 (nč).

9. **Překlad** starofrancouzský zjistil P. Haškovec (Ný II, 219 p. 1).

10. **Prameny.** Úvodní slova žalmu, jež se vracejí v čele každé kap., vzal Hus asi z Jeronymovy Epistola ad Eustochium de virginitate (Corpus script. eccles. lat. 54, 143 ep. XXII). Pro 4. kap. Viklefovo káz. (odst. 11).

11. **Literatura:** F 28—9 č. 5, Ný 467. S, Jest Husova Dcerka dílo původní? II, 359—66 (slabé ohlasy z Viklefa). Ný II, 218—21 a uv. Kolářová-Císařová.

13. Knížky o svatokupectví.

1. **Název** vytvořil F podle Husova úvodu a závěru.

2. **Obsahuje** v 10 kap. výklady o povaze a rozšíření svatokupectví mezi papeži, biskupy, mnichy, duchovními i laiky a o tom, jak je vyhladiti obnovou staré ústavy církevní.

4. **Inc.** Svatokupectví, jenž se rozmnožilo × zlí aby se pokáli. Amen.

5. **Původství** Husovo zcela nesporné ze svědectví Husových a současných i z obsahu.

6. **Čas** napsání se dá určit na sklonek 1412 a leden 1413. Knížky dopsány 2. února 1413.

7. **Rukopisy:** 1. 4° 24. 106—207 (úplné).

2. Strahov. Zlomky pouhého, jak se zdá, výtahu.

3. Několik odstavců ve spisku proti zápisu česko-brodského sněmu z 11. list. 1444 v Stuttg. Theol.

37. 147—57' (snímky v Histor. ústavu).

8. **Vydání:** 1. E I, 387—478 (z ruk. 1).

2. Ž I, 73—199 (z E).

3. Ný, O svatokupectví (Svět. knih. 1907; z E).

4. C. Straka v M 1911, 422—31 (z ruk. 2).

5. Sv V, 137—210, 1904.

9. **Pramenem** hlavně Viklefův traktát De simonia, jehož jsou knížky vlastně volným vzděláním (D. Prohaska v ČM F III, 5 a d., 102 a d., 215 a. d., S I, 170 a d., 305 a d. XIX—XXII).

10. **Literatura:** F 27 č. 3, Ný 166. F Husovy Knížky o svatokupectví ve F S I, 1910, 69—74, uv. Prohaska a S, Ný II, 238—42.

14. O šesti bludích.

1. **Název** ruk. a vžitý.

2. **Obsahuje** české znění traktátu De sex erroribus (č. 76).

4. **Inc.** Znamenav šest bludův × kněžstvie sú stratili. Amen.

5. **Původství** Husovo zcela bezpečné ze svědectví vlastních i cizích.

6. **Čas** vzniku udán slovy závěru: Skonal sem v středu po sv. Trojici v Betlemě. A kněžie pražští, věduce, že sem tu... nestavili sú služby Božie. To se obecně vykládá po zdůvodnění Novákové (Sb. hist. 4, 303) na 21. červen 1413 proti staršímu výkladu na 6. červen 1414, k němuž se vrátil jen S 299 (proti němu Ný, 305).

7. **Rukopisy:** 1. M IV C 18. 201—13.

2. 4935. 53—73.

3. Fol. 51. 138—47.

4. Křižovn. XXII A 4. 137—214.

5. IV F 25. 209' (jen zač.).

6. Ol. I 34. 173 (Vybíral 30—1).

8. **Tisky:** 1510 v Litomyšli.

Post. 1563. 217—29'.

E III, 212—40 (z ruk. 1), odtud Duch 101—43.

Ž I, 233—70 (z E).

Sv 5, 72—93.

10. **Literatura** u F 27—8 č. 4, Ný 466—7. S 227, 299, 366. Ný II, 305.

15. Postila.

1. **Název** vžitý a zobecnělý. Hus sám zve dílo Vyloženie sv. čtení nedělních.

2. **Obsahuje** 57 kázání nedělních se 2 po velikonocích a po letnicích a pak dvě pošvicenská s předmluvou a ukazadlem (rejstříkem) napřed.

4. **Inc.** Milosrdný Spasitel, Pán všemohúci × skrze zaslúženie Pána našeho Jezu Krista. Jehož léta 1413... toto vyloženie sv. čtení jest skonáno. Amen.

5. **Původství** Husovo zcela nesporné ze svědectví ruk. i obsahu, takže se nikdy neozvala sebe menší pochybnost.

6. **Čas** dopsání určuje závěr (odst. 4): l. 1413 v den postný sv. ap. Šimona a Judy na hradě, jenž slove Koží... na 27. říjen 1413 (S II, 528).

7. **Rukopisy:** 1. M IV C 18 (Horčíčkův). 1—196 z 1414 (vytrženy 2 listy, snímek u Havránek, Vývoj 41).

2. M III B 11 (Douchův). 5—154'.

3. XVII A 11. 6—324 (snímek u F Písemnictví 152).

4. XVII B 13. 3'—211 (napřed rovněž ukazadlo).

5. Fol. 51. 148—311 (chybí konec).

6. Plzeň l. 392—451 (= E 1—100, hodně odchylný).

7. 4270 (zlomeček).

8. 11. 561. 9—10' (předmluva).

9. Strahov, zlomek (otiskl C. Straka v M 1913, 281—2).

10. VI F 22. 267'—8 (= E 228—30).

11. XVII G 30. 1—9 (konec).

12. 11. 794. 119—31 (Excerpta ex annotationibus ad Postillam J. H. (Denis I, 2, 1901).

13. M XIV E 5 (F v ČČH 1930, 378).

Nezvěstné jsou dnes ruk. fol. pap., zapsaný v inventáři stockholmské knih. 1649, a perg. 4°, doložený 1695 (Dudík 87, 89).

8. **Tisky:** 1563 s názvem Postilla sv. paměti M. J. Husi (popis u E 3, 337—41).

1564 s týmž názvem (tit. l. u F, Písem. příl. 11).

1592 podle F, patrně jen vydání obálkové.

1866 E II, 1—427, 435—40.

1900 F nč. v úpravě bibliofilské.

1905(?) F u Sv VI.

1906 Ž. Postilla. Novým pravopisem přepsal a poznámkami opatřil.

9. **Překlady:** lat. v II, 43. 145—352. Inc. Misericors et piissimus Salvator noster × benedictus in sec. sec. Amen, mi d. J. Christe. O tom

B v JSH 9, 1936, 69—70. Překlad připravoval také pro K. Nydbrucka P. Codicillus.

něm. Predigten über die Sonn-Festtagsevangelien des Kirchenjahres. Übersetzt von Joh. Nowotný. Erste Abteilung. Görlitz 1854—5 (= E 1—207). Odtud 3 káz. Krummel 636—63 a 6 vedle 3 z části W. v. Langsdorff, Joh. Huss ausgewählte Predigten (1894) 1—73; několik i F. Strunz, Joh. Hus (1927) 84—125. Nově začal překládati postilu J. Th. Müller.

10. **Pramenem** hojně Viklef, částečně ovšem podle starších postil lat., kde již Viklefa užito. O tom F v O 1900, 433—6 a S I, 257—82.

11. **Literatura** u F 25—7 č. 2, Ný 465 a II, 317—23. J. Th. Müller v ČČH 13, 1907, 163 a d. (o postile Chelčického, pokládané dlouho za Husovu).

Dodatek. Kázání Wilheringská. Tři kázání Postily se uchovala také ve starším znění ve wilher. ruk. 122. 87'—100. Je to kázání na Trojici (čtení 33) a dvojí posvícenské (čt. 58—9). Vydal je A. Patera ve VUS 1890, 357—85. Zlomek prvního (E 228/9) je i v 4270. F 42—3 č. 21—2.

Snad pochází od Husa i kázání na den narození Páně, přeložené z Augustina, vpravdě pak ze Lva, a zač. Svatý a žádostný. Vydal z plzeň. ruk. Postily svát. (č. další) Prusík na t. uv. m. 133—6, kdež ještě 118—20 o několika jiných kázáních pod., sotva však již Husových. F 62 č. 40 d.

16. Postila sváteční.

Pod tímto názvem zahrnuji a potiori všechna Husova kázání, zachovaná jednotlivě, mimo soubor Postily nedělní. Především je to sbírka 18

Kázání svátečních, otištěná v Post. 1563 i 1564 (dále = P) s názvem: Počínají se vejkladové na evangelia, kteréž se při slavnostech některých svátkuov od věrných křesťanuov čtau, a obsažená také částečně v Strahov. I D 5 (= S), popsaném F v M 1900, 183—5. Obsahuje tato kázání:

1. **Na sv. Ondřeje.** Na text Mt 4, 18—22. Inc. Svaté toto evangelium. S 470—85', P 138'—43'. Sv. 4, 21—8.

2. **Na sv. Mikuláše.** Na Mt 24, 42—51. Inc. Dnešní toto evangelium. S 485—98, P 143'—8. Sv. 4, 29—35.

3. **Na sv. Tomáše.** Na Jan 20, 24—9. Inc. Svaté toto evangelium. S 498—507', P 148—53. Sv. 36—44.

4.—10. **Na den slavný Narození Božího.** 4. Prothema na Zjev. 19, 7. Dále (5.) výklad na prvou mši Božího hodu na Luk. 2, 1—20, pokračující v (6.) kázání, v (7.) kázání po obědě, ve (8.) výkladě na druhou mši a (9.) v kázání sv. Bedy na též evangelium. Konečně (10.) je tu výklad na velkou mši o Božím hodě na Jana 1, 1—14. Inc. Radujme a veselme se × požehnaný Buoh na věky. V S 508—44' (chybí konec), P 153—73. Sv. 4, 75—106. U F 46 č. 26.

11. **Na Jana evang.** Na Jana 21. 19—24. Inc. Sv. Jana církev nazývá orlem. S 545—9' (chybí zač. a konec odchylný), P 173—7'. Sv. 4, 45—41.

12. **Na den památky večere Páně.** Jana 6, 55—8. Inc. V ten čas řekl... Že Kristus Pán × dopomáhej Otec, Syn a Duch sv. na věky. V M IV H 30. 74—5 (chybí

zač.) a Plzeň. přidešti (konec). Vyd. 1545 P. Bydžovský, v P 177'—82. E III, 170—7 (z ruk. 1 a P), Sv. 4, 136—44.

K tomu připojena v obou ruk. i P kratičká **Řeč o Božím těle** velmi dobrá (o desateré škodě z dlouhého nepřístupování k večeři Páně). Inc. Že ty dobré věci × nevonělo nic dobrého. U E III, 339. F 33—4 č. 10.

13. **Na sv. Martina.** Na Mt 25, 14—30. Inc. Toto evangelium sv. Matouše × kraluje s Otcem i Duchem sv. na věky věkův, amen. S 445'—60, P 189—96. Sv. 4, 52—62.

14. **Na zvěstování P. Marie.** Na Luk. 1, 26—38. Inc. Toto sv. evangelium drží × skutečně byl hotov, amen. P 196—200. Sv. 4, 4—9.

15. **Řeč na zvěstování Matky Božie a příchce našeho milého Jesu Krista.** V M IV H 30. 115—56 bez zač. i konce.

16. **Na Navštívení P. Marie.** Na Luk. 1, 39—56. Inc. Tohoto evangelia smysl × v odplatě byla věčného. P 200—5. Sv. 4, 10—6.

17. **Na Nanebevzetí P. Marie.** Na Luk. 10, 42. Inc. Toto evangelium položeno jest × jeden Hospodin všemohúci. Amen: P 205—7. Sv. 4, 17—20.

18. **Na sv. Alžbětu.** Na Luk. 21, 1—4 Inc. Toto sv. evangelium píše × rač dopomoci Pán Ježíš Kristus, amen. S 460—8, P 207—10'. Sv. 4, 63—8.

19. **Na sv. Kateřinu.** Na Mt 25, 1—13. Inc. O puolnoci křik učiněn jest × Buoh na věky věkův požehnaný, amen. S 468—76, P 210'—4'. Sv. 4, 69—74.

V S následují ještě l. 549'—68' kázání na Nové léto, podle F 184 rázu jiného nežli kázání Husova, pak na Božie křtěnie a konečně na hromnice, odchylné od kázání Post. Vedle toho shledal F 186 odst. 4 některé živly husovské, v tom zvláště závislost na Viklefovi, ve výkladech a káz. na l. 393—444', jež popsal 182. Je to káz. na sv. Kateřinu na Mt 25, 1—13, jemuž chybí zač., káz. na hromnice, výklad Mt 23, 15 a d. a konečně na 3. hl. Joba.

20. **Kázání o člověku, který sestupoval do Jeruzaléma, na 13. ned. po Trojici.** Na Luk. 10, 30. Inc. Prosi jeden člověk... abych něco napsal na to slovo × milostivého P. Krista, amen. Z P u E II, 428—34, Sv. 4, 132—5. Husovo původství je dosvědčeno jím samým i St. sezn. vznikem spadá mezi Výklad a Post. F 43 č. 23, Ný 474. Charvatskohlaholský překlad zjistil v hlahol. ruk. knihovny vatikánské z r. 1445 Stj. Ivšič, Slavica VI, 1927, 55—8.

21. **Výklad na pašiji vedle sepsání sv. Jana v XVII. kap.** Inc. Do té zahrady před tím často byl vcházal × jeho z mrtvýchvstání neuzíela. P 130—8. Je to jakési lidové zpracování látky Passio (č. 12), pravděpodobně starší. Rozdíl v určení vysvětlí neshodu, že se Passio přísně drží evangelií, kdežto zde jmenován i Longinus (což však není třeba spojovat s V. Králíkem, jako činí Ný I, 214). Na ranní vznik ukazuje i výraz Hospodin (l. 132'). F 62—3 č. 40 e.

22. **Kázání o umučení Pána našeho...** M. J. Husi, dědice českého. Jediné v Brn. R IV, 15 (ze Stockholmu). Obsahuje rovněž vypsání Kristovy pašije. Inc. Ztáhl jest ruku Abraham... I Mojž. 22... A příleži dobře umučení P. n. Ježíše Krista × dřevo živé Otce i Syna i Ducha sv. amen. Původství Husovo dosvědčuje ruk., je-li však kázání Husovo, nutno je klásti podle obsahu do značně ranní doby (F u Sv. 4, VI). F 44—5 č. 25, vyd. Sv. 4, 145—75.

17. Nová úprava překladu české bible.

1. **Názvu ruk. nemívají.**

2. **Obsahuje revidované znění první recenze čes. bible.**

5. **Původství Husovo, tušené již Dobrovským, došlo prvního zastánce v Palackém a Šemberovi, odpůrce však v Jirečkovi. Možno je**

opírat již o důvody, uv. u č. 2, ještě je však rozmnožit. Původce revise se řídil týmiž zásadami jako původce revise z r. 1406 a pojal z ní do svého díla některé části jako Žaltář, zcela beze změny. Školeného theologa i filologa prozrazuje také doslov díla, který je jakoby protějškem Husova úvodu a doslovu k zpravidlu Výkladu (č. 8). Vykládá, že úpravu založil na lat. bibli, opatřené t. zv. correctoriem a pocházející asi z konce stol. XI., a zdůrazňuje rozdíl mezi *ie* (ě) a *ie* zcela podle Husa. Doslov ten uchovaly sice pouze bible 3. recense, zásadami však, jež vykládá, řídí se již původce této úpravy, takže není třeba, jako činí B. Ryba (VČA 51, 1942, 11), přičítati doslov teprve původci 3. vydání stč. bible.

6. **Vznik** úpravy spadá nejspíše do sklonku 1413 a poč. 1414, kdy se Husovi dostalo po vysilující práci oddechu a kdy se nejvíce sblížil s českými posluchači venkovskými, na jejichž žádost zřejmě práci podnikl.

7. **Rukopisy:** 1. Bible boskovská v Ol. I A 3. O ní B ve VČA 53, 1944, 105—7.

2. Litoměřická 1429.

3. I 173.

4. I 175.

5. Šafhússká (asi z pol. stol.); rec. 3.

6. Nymburská 1462 v M IV B 12; rec. 3.

7. Tábořské mlynářky v XVII A 10.

8. Brno, Z A (Bočkova bible v švédské sbírce).

9. Strahov (SZ Cardův, popsaný PA 20, 114 a d.).

10. M IV B 13 (SZ Dobrovského; jiný jeho SZ a bible Hrochovská, o níž píše Dobrovský, Geschichte d. böhm. Litteratur, vyd. B. Jedlička, 318—9 č. 6 a 13, jsou nezvěstné).

8. **Vydání** doslovu: Šembera, Ortografie 44, odtud E III, 260 (z ruk. 5). Zíbrt ve VČA 12, 1903, 45 (z ruk. 5 a 6).

10. **Literatura** starší u F 37—8 č. 16. B, Hus a čes. bible v JSH 2, 1929, 1—11 a odtud Počátky čes. bible 19 a d.

18. Katechismus.

1. **Název**, vytvořený podle Palackého, dal spisku J. Jireček a zaslужuje přednost před jinými. V ruk. ho není.

2. **Obsahuje** výklad o víře, o t. zv. apoštolském vyznání víry, Trojici, církvi a o lásce k Bohu a člověku.

4. **Inc.** Že bez viery žádný nemůž spasen býti × jemuž samému buď chvála na věky věkoma amen.

5. **Původství** Husovo zastával Palacký a F, kdežto Goll, Müller, Ný i B o něm pochybovali. Dokazuje je Havelka 36—49, a to hlavně

shodami s jinými spisy Husovými, zvláště s Výkladem, a jeho důvodům možno přisvědčit. To zejména, vztáhneme-li na spisek, jak toho žádá znění tohoto svědectví, citát, uváděný v 2. recensi, nám známé jediné ze vzdělání táborského, P. Bydžovským Smetanou z Husovy knížky, v kteréž otázky na dítě činí. Dvojí otázku, uváděnou jím, pokládá Hav. sotva správně za práci samostatnou, kterou nazývá Dvojotázkou o přijímání (rozbor 52—6, F 63 č. 40 f) a otiskuje podle dvojího znění ještě ze stol. Husova (184—5). Osamostatněla ovšem nepochybně, a to asi proto, že jí užíváno při přípravě dětí k přijímání.

6. Čas vzniku možno s Hav. 49—51 odhadnouti přibližně na 1412 až 1414.

1. Rukopisy: 1. 4557. 211—5.

2. Vyšší Brod 59. 30' a d. (Xenia Bernardina II, 2, 260; r. 1928, kdy jsem ho tam hledal, byl ztracen).

3. Roudn. VI F g 60. 100'—3 (zpracování táborské).

8. Vydal: Palacký Doc. 703—7 (z ruk. 1).

Havelka 177—84 (z ruk. 1), 188—91 (z ruk. 3) se snímky.

9. Přeložil J. Th. Müller, Dt. Katechismen der böhm. Brüder (1887) 91—4 (z ruk. 1).

lat. zpracování v 1. části Tractatus de fide catholica (pravděpodobně Mik. Drážďanského) otiskl Hav. 192 až 205.

10. Literatura: F 39—40 č. 18, Ný 472—3 a hlavně Hav., u něhož 23—31 přehled literatury.

Dodatek. Otázka o živém chlebě. S tímto názvem ot. Hav. 185 jako samostatné sepsání citát Pav. Bydžovského z Husa, jenž, jak dí, v jedněch svých knihách napsal, otázku čině a řka: Prosím Tebe, proč jest P. Kristus v šesté kap. sv. Jana jedenáctkrát živým chlebem se jmenoval? Avšak Hav. 57 sám zjistil, že zcela tak hovoří Hus v de corp. Christi (č. 63, ed. F, 5). I myslí Bydžovský zřejmě tento spisek Husův, jak se k tomuto výkladu kloní Hav. sám.

19. Jádru učení křesťanského.

1. Název dal spisku E a vžil se. V ruk. 3 zní: Otázky i odpovědi pravého křesťana o božských mocích, v ruk. 4: O poznání P. Boha.

2. Obsahuje jednak výklad o Bohu, Kristu a církvi podle Výkladu viery, jednak katechismové částky: o 5 smyslech, 7 darech Ducha sv., 7 milosrdenství tělesných a duchovních, 8 blahoslavenstvích, 7 smrtelných hříších a 6 hříších z povolení a 3 částech pokání.

4. Inc. Buoh jest dobré X po smrti u věčné radosti. Amen.

5. Původství Husovo není dosvědčeno ruk., plyne však téměř s jistotou z toho, že 1. část spisku je namnoze doslovně vzata z Výkladu viery. Také souvislost s Abecedou (č. 1) a dopsání Jádra v Ústí

26. června 1414 ukazuje na Husa, takže jeho autorství je uznáváno jednomyslně.

6. **Doba vzniku** je jistě blízka dopsání ruk. 2 a (nepřímo u č. dalšího) 5: L. B. 1414 v Ústí den sv. mučedníkův Jana a Pavla t. j. 26. června 1414.

7. **Rukopisy:** 1. 4557. 225—8.

2. 4935. 74'—90.

3. XVII B 6. 61'—2 (z 1469).

4. Křižov. XXII A 4. 347—68 (z 1472).

5. 4° 22. 206—12.

8. **Vydání:** E III, 255—8 z ruk. 3 a odtud Duch 1—6.

Ž I, 326—30 (z E).

Sv. 5, 17—25.

Hav. 185—8 (z ruk. 1, se snímkem).

9. **Lat. zpracování,** pravděpodobně Mik. Drážďanského, v 2. části Tractatus de fide kathol., vyd. Hav. 192—205, srov. 64.

10. **Literatura:** F 38—9 č. 17, Ný 471—2, F ve VČA 9, 1900, 550—5 a v uv. Sv., uv. Ž, Ný II, 325—6 a Hav. 58—69 (zevrubný rozbor a zdůvodnění samostatnosti spisku a původnosti jeho nekatolické podoby, jak je zachována v ruk. 1—3 a 5, proti F, jenž se domýšlel, že původní podoba měla otázky a odpovědi jako ruk. 4, nejmladší).

Dodatek. Jakýmsi přídatkem k Jádru najdeme v ruk. 1, 2 a 4 mravné průpovědi, zvané obyčejně mravoučnými hexametry, počtem 12 (v ruk. 2 jen 6—12). Původství Husovu nasvědčuje i to, že je Hus zčásti uvádí i v lat. spisech a že pod. veršiky byly shledány u něho i jinde (F v M 1898, 230—1). Vydal je Šembera, Ortografie 40, E III, 259, Jos. Král v LF 30, 1893, 60—1 (= O prosodii české I) a F ve VČA 9, 1900, 553 (z ruk. 4). Podrobnosti má F 56 č. 34.

20. O hříchu.

1. **Název** z ruk. 1.

2. **Obsahuje** výklad o podstatě hříchu smrtelného a všedního.

4. **Inc.** Hříech jest nedostatek ctnosti × jenž jest pro naše hříechy umřel. Amen.

5. **Původství** Husovo dosvědčuje ruk. 1 slovy závěru: Hec Joh. Hus, a potvrzuje to, že se spisek v ruk. 2 a 3 přimyká k č. předešlému, a také to, že v ruk. 2 uchována poznámka o dopsání spisku, doslovně shodná se závěrečnou pozn. čísla předešlého.

6. **Doba vzniku** je nepochybně blízká datu dopsání v ruk. 2 (odst. 5).

7. **Rukopisy:** 1. I 6 129—33'.

2. 4° 22. 209—12.

3. Křižovn. XXII A 4.

4. Brno, Arch. R III/13—20 (přepis ruk. 1).

8. **Vydal** F ve VČA 9, 1900, 552—5 (z ruk. 2 a 3).
 10. **Literatura:** F 39 č. 17, 63 č. 40 g a uv. VČA, Havelka 68.

21. Páteř zlých lidí.

1. **Název** v ruk. 1.
2. **Obsah:** Bůh odpovídá zlým na jednotlivé prosby Otčenáše.
4. **Inc.** Otče náš. Odpovídá Bůh × nestojte. *Melius illi erat, si natus non fuisset.*
5. **Původství** Husovo tvrdí poznámka ruk. 1: M. H., nepřímo pak i svědectví o znění lat. (odst. 9), a potvrzuje obsah.
6. **Datování** nemá ve spisku opory.
7. **Rukopisy:** 1. Ol. I, 34. 58'.
 2. I E 5. 362—3.
8. **Vydal:** S 2, 36—7.
 Vybíral 29—30.
9. **Znění lat.,** vydané S 2, 37—8 (z C 103. 109', se zač. *Nota, quando aliquis iacet in peccatis × in perpetuum cruciandos*), přičítá Husovi ruk. slovy: *Hec Mr. Joh. Hus*, mezi nimiž ovšem a spiskem zapsán ještě výklad, srovnávající prosby Otčenáše s božskými ctnostmi. S našel spisek i v E 56. 70, V E 28. 149' a ve volném zpracování v 4659, 173.
10. **Literatura:** uv. S a I, 249.

22. Knížky proti knězi kuchmistrovi.

1. **Název** vytvořil E a vžil se.
2. **Obsahem** obrana proti knězi, jenž byl kuchmistrem pana Ctibora (z Kozího) a Husa tupil. Je to vlastně list tomuto knězi, poslaný však spíše p. Ctiborovi.
4. **Inc.** Pán Buoh všemohúcí, spasitel všech těch × jehož svatá milost rač jemu to dát. Amen.
5. **Původství** Husovo nesporné, an se tu sám jmenuje.
6. **Doba** vzniku se dá stanovit zhruba na červenec a srpen 1414. Hus opustil již Kozí a jeho okolí, kdež pozbyl půdy, i když je tam znovu zván, a káže jinde, avšak nemíní zůstat ani tu a je připraven na to, že bude musit odejít i odtud (E 241—2). Byl-li Hus 26. června 1414 v Sez. Ústí a dopsal-li tu Jádru (č. 19), napsal spisek náš později, ale ještě před rozhodnutím přijmout Zikmundovu nabídku a pozvání do Kostnice, neboť myšlenku, aby se vydal na soud do ciziny, odmítá (E 253). Nabídku přijal koncem srpna (list č. 58).
7. **Rukopis** neznámý.
8. **Tisky:** 1509 v Litomyšli per Paulum in Monte Oliveti. Vydal ve fotomechanickém přetisku 1936 F. Páta.
 E III, 241—54, odtud pak Duch 79—101.
 Sv V, 62—71.

10. **Literatura:** F 40—1 č. 19. S a II, 366—8. Ný II, 336 a d. F v JSH 9, 1936, 20 (oprava začátku, jenž v tisku zařazen za závěr, a ten zase omylem položen v čelo). B, Kněz kuchmistr ve VČA 53, 1944, 104—5.

23. Duchovní písně.

Hus není asi, jak soudil Z. Nejedlý a v jeho duchu Ný I, 229 a d., reformátorem církevního zpěvu v tom smyslu, že by byl prvý, kdo vědomě a programaticky uvedl do kostela lidovou píseň duchovní tak, že by se byla stala součástí bohoslužby, jako jí je dnes i v kostele katolickém. M. Jan razil, řekl bych, pouze cestu tomuto převratu tím, že domýšleje pokusy a náběhy předchůdců a starších i mladších vrstevníků, jako byl nejspíše hned jeho učitel, svatovítský kazatel Dr Petr ze Stupna a z kolegů jistě zvláště Jeronym a Jakoubek, jehož chválí sám 1411 názvem *musicus optimus* (F v ČČH 1938, 284), rozmnožil počet kostelních písní, které bývaly zpívány v době velkonoční a o velkých svátcích již za Waldhausera, později pak i v neděli, a to jako vložka, vkládaná mezi úvodní exordium či prothema a mezi vlastní kázání, kde jinak byla říkána modlitba. O tom, jak daleko Hus dospěl na této dráze, prameny nedovolují říci nic určitého. Dovolují však přece stanovit aspoň zhruba Husův podíl na písňovém hnutí, a to zjištěním písní, které složil. Jsou to, hlavně podle vyšetření Nejedlého, Počátky husitského zpěvu 1907, hlavně tyto písně:

1. Adventní Navščev nás, Kriste žádúci, pane světa všemohúci × a to vše z Božie milosti, amen. O 9 slokách. Byla Husem upravena ze starší, již veršované modlitby. Husovi přičítá ji Kancionál jistebnický. Znění s nápěvem, který je původu staršího, u Nejedlého 467—8, výklad 194—6, 213—6. F 58—9 d.

2. Jezu Kriste, šcedrý kněže × mezi námi bez žalosti, z tvé milosti. Má 21 slok. Je to pouhé přepracování starší oblíbené písně, již Husovi připisuje rovněž Kancionál jisteb. Jeho znění, které však má již v sl. 5 a 10 živly pozdější, jež vnikly do písně po převratě kalicha z r. 1414, s nápěvem u Nej. 464—5, výkl. 196—204, 209—13, u F v ČNM 1920. 85—6 a Jos. Vyvlečka, Nový ruk. písně J. K. š. k. v ČVSMOL. 53, 1940, 7 a d. Od Husa pochází nepochybně jen nápěv.

Pozdější tradice přičítá Husovi lat. protějšek této písně *Jesu, Salvator optime, vivificator animae*. Znění její z Collinovy *Antiqua et constans confessio* 1574 u Nej. 464—5. F 57—8 a.

3. Velkonoční Vstalt jest Bóh z mrtvých svú mócí × s ním byli bez skonanie. Má 10 slok. Původství Husovo není dosvědčeno, ano, stavba písně mu spíše odporuje, avšak píseň byla 1413 zpívána v Betlemě, i zdá se přece, že pochází od Husa. Znění u Nej. 491—3, výkl. 217—8. F 59 e.

4. **Jesus Kristus, naše spása** × jemuž buď chvála i sláva na věky věkoma dána, amen. O 10 slokách. Je to překlad starší písně lat. *Jesus Christus, nostra salus*, která bývá přičítána Husovi od poč. stol. XVI., nejdříve 1524 M. Lutherem, jenž ji přeložil jako *J. Christus, unser Heiland*. Z třeboň. C 6 ot. Nej. 476, který si netroufá upíratí tradici víry (251—5). A. Škárka (Sbor. filolog. XII, 2, 77) zdůvodňuje dohad, že lat. předlohu, jež má akrostich *Johannes*, složil snad Jan z Jenštejna. Je také v clm 26. 849. 37 (saec. XVI.) s názvem *Testamentum M. Joh. Hus Bohemi*.

5. **Králi slavný, Kriste dobrý**, × neboť již zahyne všechna ukrutnost i (ne)spravedlnost. O 6 slokách. Zachována v Kanc. jisteb., odkudž ji ot. 1913 Nej., Dějiny husit. zpěvu za válek husit. 819—20. Husovu původství nasvědčuje to, že její začátek nalezl Jos. Švehla na nádobce v Sezimově Ústí, spáleném již v únoru 1420, a hlavně Husova slova v listě č. 83, s nímž posílá list, složený ve vězení gottliebském Jindř. Škopkovi s písní, o které praví: Et composui illum cantum, quando fui ociosus, Králi slavný, Christe dobrý etc. Tomu rozumí Ný II, 486—7 tak, že Hus na ztracené příloze listu poslal také naši píseň, kterou by byl tedy složil rovněž v Gottliebách. Ona česká slova najdeme ovšem pouze v jednom ruk. onoho listu a bylo by je možno pokládati za přídavek písaře, jenž tu snad vyslovoval pouze dohad; jistě však smíme český ten přídavek pokládati za současné svědectví o Husově autorství, potvrzované nadto nádobkou ústeckou a tím, že S I, IX zjistil prvé dvě sloky také v II, 24. 189' mezi četnými spisy Husovými (otisk obou slok X—XI), a přidati se aspoň potud k Novotnému proti zamítavému stanovisku Nej. 220—1. F 58 d.

6. **Desatero. Nebudeš mieti bohův jiných** × Tytoť jest věci Pán Bóh přikázal. O 3 slokách. Husovu původství písně nasvědčuje, jak upozornil Ný I, 233 p. 2, výtka Ondřeje z Brodu Husovi: Ubi est predicatio vestra, imo cancio vestra „Non concupisces“. Výtku nesvědčí ovšem jen Husovi, nýbrž celé jeho straně. Z kanc. jisteb. ot. Nej. 471, výkl. 259—60.

7. **Píseň To po smrti my shledáme** × a skonati v Bohu, amen. Byla složena Husem na Gottliebách Jindř. Škopkovi na nápěv písně Buoh všemohúci. Ot. Ný, Kor. 260.

O jiných písních, připisovaných Husovi později a nepochybně mylnou tradicí, jakož i o vývoji názorů na Husovo původství Nej. 219—21, 188—90.

Neznáma je píseň, kterou Hus poslal ok. 1408 pannám, žijícím společně asi na venkově. Praví (Ný 28), že ji zpíváme na nešpoře panen svatých. Byl to zřejmě překlad breviářového textu, jenž oslavoval panenství tak, že Hus varuje panny, aby zpívaly píseň tak, že by ji slyšeli muži. Podle dohady S I, IX mohla to být píseň Jesu, corona virginum, podle F v O 1915, 403 píseň Otep myrrhy mněť můj milý, o níž T v M 1882, 54 a d. a Nej. Dějiny předhusit. zpěvu 139 a d. Rovněž neznáme píseň, kterou Hus složil v žaláři gottliebském o poutech (de vinculis), jak se sám zmiňuje, Ný, Kor. 299. Snad na ni, snad na č. 5, jak myslí Ný II, 405, se vztahuje Jakoubkův výrok, Výklad na Zjevení sv. Jana, vyd. F. Šimek, I, 587, že Hus složil v žaláři jednak píseň žalostnou, jednak radostnou.

B. Spisy pochybné a sporné.

24. O sedmi smrtných hříších.

1. **Název** z ruk. i tisku.

2. **Obsahuje** výklad o pýše, závisti, hněvu, lenosti, lakomství, lakotě a smilství.

4. **Inc.** Sedm smrtných hříchův jest... Prvý jest hřích pýcha × aby je jiným dobrým myšlením ihned od sebe zahnal. V tisku: a budeš dobře činiti. Amen.

5. **Původství** Husovo nejisté. Tvzení tisku neváží mnoho a podobnost se spiskem De tribus hostibus (č. 88) není valná. Jiných důvodů Nk 56 v podstatě nepřinesl. F proto pochybuje o Husově autorství a Ný II, 326 je zamítá, ale Nk, Slov. IX hájí.

6. **Dobou** vzniku by spadal spisek do prvních let Husova působení.

7. **Rukopisy:** 1. M III B 10 239'—51'.

2. M V B 21. 465'—74' (z 1611, asi přepis tisku).

8. **Tisky:** Post. (1563) 238'—43'.

O sedmi vášních a vadách, ježto hlavní hříchové slo-
vou... vyd. 1807 Fr. Novotný z Luže, Jungmann III,
875 pak přičetl Rokycanovi. Je to rozšířené vzdělání,
v němž spisek tvoří jen kostru (B, Lit. činnost J. Roky-
cany 53 č. 8).

E III, 178—90 (z tisku) a odtud Duch 143—64.

Nk v LF 23, 1896, 61—72 (z ruk. 1).

Ž I, 284—300.

10. **Literatura** u F 32 č. 8, Ný II, 328 a uv. Nk. Hav. 125 (pokládá
Husovo původství za možné).

25. Výklad Piesniček Šalamúnových.

1. **Název** ze závěru.

2. **Obsah:** po úvodu, vykládajícím smysl dílka, výklad verš po verši
v osmi kapitolách.

4. **Inc.** Ciesar a král všeho tvorů × dobrá vóně sme. Amen.

5. **Původství** Husovo velmi sporné. Rukopis pochází až z 1448 a
je bezejmenný a teprve objev St. sezn., jenž přičítá Výklad Husovi,
zařadil jej mezi jeho spisy. Kdyby jeho nebylo, byl by snad dodnes
památkou bezejmennou, jakou byl 1818 Dobrovskému, jenž ho uvedl
do veřejnosti, a ještě 1825 Jungmannovi. Anněnkov byl první, kdo se
pokusil zdůvodnit tvrzení St. sezn., jehož opory neznáme a které může
býti pouhou učenou kombinací, ale s nevalným úspěchem; že i Hus
pojímá nevěstu Písně jako církve, to má společné s celým středově-
kem. Pochybnosti zůstávaly nevysloveny a byly zažehnávány výkla-
dem, že to je první práce Husova, takže v ní nesmíme hledat prvky, jež
vyznačují jeho ostatní české spisy, pocházející skoro vesměs z let
posledních: horlení proti církevním zlořádům i hierarchii a odkazy na
spisy jiné. Teprve 1900 prohlásil F (35 č. 13) otevřeně původství Hu-
sovo za celkem málo jisté a 1902 ukázal Gebauer na rozdíly v jazyce
Husově i Výkladu. F připouští 1920 Husovo původství pouze pro ne-
zvěstnou předlohu latinskou, pro Výklad sám je však zamítá zcela roz-
hodně. A poslední zevrubné zkoumání Kvač. 2, 39—64 vyznělo skep-
tickým závěrem, že autorství Husovo zůstává otázkou a že je spíše
pochybné než pravděpodobné. Těžko mu vskutku nedati za pravdu,
zvláště ukazuje-li (60), jak zcela katolické je ve Výkladu pojetí církve,
jejíž podstatu vidí spisovatel v čistém učení, které proti kacířům brání
doktoři.

F-ovy důvody nejsou všechny rozhodující. Práví-li, že Výklad je spis zcela odborný, jakých Hus ani později česky vůbec nenapsal, lze říci, že ta odbornost není tak značná, abychom si ji nedovedli představit u začínajícího bakaláře bohosloví (asi 1404), jenž ještě neprošel školou mnohaletého kazatelství, která ho teprv učinila velkým spisovatelem lidovým. A vznik takové práce na žádost některé zámožné příznivkyně Betlema by docela zapadal do Husova působení v tomto ústavě; bylať asi již předloha našeho ruk. iluminována, zřejmě pro zámožnou paní. Avšak 1404 si těžko představit u Husa práci tak klidnou, i když ji posuzujeme asi podobně jako protějšek Dcerky. Co však váží mnohem více, je F-ovo tvrzení, že Výklad není psán ani Husovým jazykem ani slohem. I třeba mu dát za pravdu, praví-li, že bychom musili mít velmi silné důvody, abychom směli dílko v dnešní podobě připsat vůbec Husovi. K těm pochybnostem připojuji ještě jinou. Že by byl Hus na theol. fakultě přednášel o Písni Šalamounově, není známo, zato však víme, že tak učinil starší jeho vrstevník František Benešovic (Beneschower) z pražské patricijské rodiny, jenž působil na filosof. fakultě pražské, na niž přišel z ciziny, v l. 1376—80 a trochu asi později četl o Písni jako cursor biblicus. Jeho výklad sám není zatím znám, pouze principium je v F 14, 26—92. Ježto však M. František přál spisovatelským snahám Štítného, jenž ho vděčně vzpomíná 1392 v Řečech neděl. a svát. (vyd. F. Straka, 256), je nasnadě domněnka, že Výklad uchoval české vzdělání této zatím nezvěstné práce pražského mistra. Může to být ovšem i překlad práce cizí, vzniklý teprve krátce před 1448, a pak nejspíše v kruzích františkánských, k nimž by se spisovatel hlásil přiznáním k ideálu chudoby (str. 44; to je skoro jediná vnitřní opora, kterou by bylo lze uvést pro původství Husovo); ty měly v šlechtických příznivkyních i v klariskách dosti podnětů k podobnému podniku.

Jak by asi vypadal Výklad, kdyby byl od Husa, ukazuje Výklad Písne Šalamounovy, připisovaný, a to asi právem, Viklefovi, jenž jej potom napsal ovšem v mladých letech (o něm Denis I, 2, 1477—80 a Los. ve WSB 160, 1908, 70—4, jenž si však ku podivu nedal otázku, zda snad Výklad nepochází z dob Viklefova mládí, a přečetl asi jen věnování, jež otiskl, ale z horšího ruk., kdežto cennějšího, 4514, si nepovšiml). Bylo by žádoucí srovnat oba Výklady. Kvač. se dal pohříchu odvést od té úlohy neporozuměním vzpomenutému úvodu, z něhož vyčetl, že to jsou listy, a také zamítavým stanoviskem Los. Rovněž by bylo záhodno srovnat Výklad s „valdenským“ výkladem, o němž E. Montet, *Histoire litteraire des Vaudois* (1885) 64 a s nímž na str. 28 ukazuje podobnost, a také s výkladem pražského profesora Jindř. Bitterfelda, o němž E. Stein v ČČH 1933, 501, a M. Petra z Vrbky z r. 1414, o němž F v M 1910, 51. Podle prof. Ryšánka je dílko překlad dvojí latinské předlohy.

7. **Rukopis** jediný: M II H 21. 2—157.
8. **Vydal** E III, 1—103 a odtud zčásti Ž I, 335—50.
Sv IV, 179—267.
9. **Pramenem** výklad, přičítaný Řehoři Vel. a výslovně jmenovaný, s nímž byl srovnán Kvač. 2, 47—55.
10. **Literatura** u uv. F 35—6 č. 13 a u Kvač. 2, 39—42. Nadto F v O 1915, 263 a N Ath. II, 74 a Nk VIII.

26. Zlomek o panenství.

1. **Název** zachované kapitoly: O pospiechání k milosti Jezu Krista ustavičném a že kněz každý musí snažně duši snúbiti k Jezukristu, že jemu draho jsú vykúpeny.
2. **Obsahuje** závěr jedné a počátek další kapitoly spisku, v němž kněz jako snubič přesvědčuje pannu nebo vdovu, že nejlepším jejím ženichem je Kristus, a vyzývá ji k tomu, aby se mu cele oddala.
4. **Inc.** druhé ze zachovaných kapitol: Rozmysl se o to dobře svú myslí. Expl. předešlé kap.: on sám jest stvořil k sobě.
5. **Původství** Husova se dohadoval S, domnívaje se, že to spisek uv. v St. sezn. s názvem O panenství, zač. Anno panno, choti Jezu Krista, a že to on, který sliboval v listě č. pannám společně žijícím. Obojí ta opora je vratká. Spisovatel zlomku oslovuje adresátku panno nebo vdovu a práce slibovaná Husem sotva mohla mít oslovení Anno panno. Nicméně je duch zlomku opravdu blízký duchu Dcerky i uv. listu a spisek by dobře zapadal do literární činnosti Mistrovy.
6. **Čas** vzniku se nedá odhadnout ani zhruba.
7. **Rukopis:** Brno, sv. Jakub, album zlomků.
8. **Vydal** S 1, 70—2.
10. **Literatura:** uv. S a Ný II, 326 (mezi spisy nejisté).

27. Způsob smrti.

1. **Název** z ruk.
2. **Obsahuje** sedm vět povzbuzení a přípravy na smrt.
4. **Inc.** Prvé, raduj se a žádej X skrze božie umučenie, amen.
5. **Původství** Husovo činí pravděpodobným celý ráz spisku i to, že je zapsán mezi jeho spisy.
7. **Rukopis:** V H 29. 93'.
8. **Vydal** S I, 256.
9. **Předlohou** práce spisek přičítaný Augustinovi De modo visitandi infirmos (S 253).
10. **Literatura:** uv. S a Ný II, 326 (mezi nejisté).

28. Zlomky Rosovy.

2. **Obsahují** výklad o Trojici, o tom, proč přijímati tělo Boží, a jak se zdá, výklad na text *Omnem palmitem in me non fructum ferentem tollite*.

5. **Původství** Husovu nasvědčuje shoda prvního výkladu s Post. (Menčík 55).

7. **Rukopis:** 4270—1. 13—4.

8. **Vydal** zčásti F. Menčík, Rozmanitosti I, 55—7.

10. **Literatura:** uv. Menčík, F 62 č. 40 a i Havelka, Husitské katechismy 53.

29. Zpracování postily Waldhauserovy.

2. **Obsahuje**, pokud zachováno, 22 kázání od velkonoc do 12. ned. po Trojici, tedy asi první polovici letního běhu nedělních kázání na evangelia.

4. **Inc.** Sermo in die pasche et dicit etc. etc. Maria Magdalena et Maria Jacobi ... Mr. XVI. Dnes jest den, jenž jest učinil × však jich více uzdraveno, ale mezi (nedopsáno).

5. **Původství** Husovu nasvědčuje to, že Hus zpracoval Waldhauserovu postilu pod. způsobem 1407—8 ve svých Dicta, že shodně s naším překládá Schmekkostern Pomni hody (F v ČČH 1922, 174), i duch díla. Zpracovatel náleží ke kazatelskému hnutí, neboť vyzývá k poslušnosti kazatelům, ještoť sú dobrého svědomí a svatého života (l. 107), a velebí horlivé a svaté kazatele, tvrdě, že „nynějších časov mnohem více se divov stává skrze dobré a sv. kazatele a jich svaté kázanie (než v době apoštolské) ... Ačkolvěk nekřisie mrtvých těl, zřetedlně však duchovně mnohé křisie hříšné (l. 84). Je zanícen již (proti Waldhauserovi) vědomím, že bojuje za pravdu Boží. K jeho výzvě: Každě všemu stvoření ... ne básní ani kterých nálezuov nových pro lakomstvo, pro pýchu, pro dary neb pro světskou chválu, přidává l. 83: ale pravdu Boží, jakož praví sám Pán Bóh v knihách sv. Ezechiela proročka ... „Slyš slova má, cožť rozkáži, a budeš je zvěstovati lidu.“ Viziž, kterak velí pravdu kázati“ (ostatek u Loskota 103). Mezi jazykovými zvláštnostmi díla (Jireček 270, Foltýnovský 399) najdeme také několik Husových, jako přísné šetření duálu, obrat: netáhl ... ihned (Novák, Slovník 170), výraz „křesťánek“. Více ovšem těchto zvláštností u Husa doloženo asi není. I bylo by třeba položit práci na samý počátek Husova působení. Byl by ji podnikl nejspíše na žádost některého ctitele nebo ještě spíše ctitelky Waldhauserovy (ruk. byl aspoň již v 15. stol. majetkem neznámé paní), a to snad ještě než se sám stal kazatelem;

tomu by nasvědčovaly hojné chyby v biblických citátech, pokud je přidává ze svého (Foltýnovský 398). Že by to byla kázání pronesená, nepodobá se. Byla by to pak vzácná památka Husových počátků, právě proto však bylo by třeba k opření Husova původství rozboru důkladnějšího a zvláště jazykového, k němuž tyto řádky nechtějí dáti než popud. Formou připomíná dílo živě kázání wilheringská (č. 15).

6. **Dobu** vzniku možno s Foltýnovským ohraničit na 1378—1417 podle stesku, že pohřiechu náměstkové sv. Petra již sami mezi sebou jsou rozdielni, chtie potopiti a rozdfieti lodičku (l. 110').

7. **Rukopis** jediný: Olom. II, 135. 56—126'.

8. **Vydal** F. Šimek 1947.

10. **Literatura**: Jos. Jireček, Nejstarší sbírka čes. kázání v M 1861, 270—2. Klicman ve VČA 2, 1893, 66—7. F. Loskot, K. Waldhauser (1909) 101—4. Jos. Foltýnovský v H 43, 1926, 393—9.

30. Překlad Pseudo-Augustinova sermo de auguriis.

2. **Obsahuje** překlad jmenovaného spisku se závěrem Husova díla de sortilegio [č. 63*]).

4. **Inc.** Dobře viete, bratřie najmilejší X a tak mají jména rozličná.

5. **Původství** Husovu nasvědčuje pojetí spisku de auguriis do jeho díla de sortilegio (č. 63*), mohl by to však být i překlad cizí.

7. **Rukopisy**: 1. D 84. 96—101.

2. I 6. 133'—9'.

8. **Vydal** A. Patera, Svatovítský rukopis (1886) 323—32 (z ruk. 1 spolu s předlohou 378—82 z V E 6, kde však Husova závěru není).

10. **Literatura**: uv. Patera XLV—VI.

C. Spis nezvěstný.

Překlad Viklefova Trialogu. Štěpán z Dolan tvrdí 1417 (B. Pez, Thesaurus anecdotorum novissimus IV, 2, 1727, 527), že Hus poslal přepis Viklefa markrabímu Joštovi a jiným znamenitým mužům, aliis autem laicis et mulieribus translatus bohemice pro magno munere transmisit. A také kostnický koncil přikázal ničiti tractatus J. Wiclef, translatus in vulgare per J. Hus et Jacobellum (Höfl. II, 241). Jakoubkův překlad Dialogu zjistil F a vydal 1900 M. Svoboda, po překladě Trialogu není však stopy. I bývá o správnosti Štěpánova tvrzení pochybováno (F 61 č. 38, Ný I, 494); těžko si vskutku představit překlad díla tak spekulativního, jako je Trialog. Snad se však přece ještě vynoří aspoň jiný nějaký překlad z Viklefa, s nímž snad byl Štěpánem zaměněn. F. F. Prochazka, De liberalium artium... fatis commentarius (1782) 320 dokládá aspoň k uv. druhé zprávě: horum exemplar scriptum servatur in nostra (pavlánské) bibliotheca Vranoviensi (u Brna). Knihovna ta zanikla ovšem brzy nato se zrušením vranovského kláštera, podle sdělení kol. R. Holinky přišlo však něco z pavlánských knihoven do Polska.

Listy, prohlášení a vyhlášky.

Husovy listy tvoří rozsahem nevelkou, zato však počtem a historickým a prostě lidským dosahem převýznamnou část slovesného jeho díla. Utrpěla snad poměrně neznačné ztráty nepřízní osudu; ty jsou však tím bolestnější, že je pramálo naděje, že by se podařilo je nahradit. Za celé poslední půlstoletí, tak bohaté nálezy, se nepoštětilo skoro vůbec rozmnožit počet Husových listů a Nedomova publikace, jež přinesla 1893 poslední objev na tom poli, nebyla než zpřístupnění nálezu Dobrovského z 1779, který však musil přes sto let čekat na využití.

Listy vznikly v rozpětí let 1404—15, z prvních asi dvou let nemáme však žádného. Zprvu jsou to jakési drobné traktáty. Od 1408 plynou, lze-li tak říci, pravidelně a čím dále, tím hojněji. Z posledního roku je jich nejvíce, skoro tolik jako všech ostatních. To je zásluha věrného Mistrova průvodce do Kostnice Petra Mladoňovice.

Je to nejvzácnější, nejsvětější a také nejlépe probádaný kus slovesného odkazu Husova. Jako by v nich bylo zachráněno, co bylo v jeho osobnosti věčně lidského. Zrcadlí se v nich vše podstatné z jeho života i zápasu, dovolují pohlédnouti M. Janovi v samo jeho nitro, na samo dno jeho duše. Vidíme jej tu na osudových křižovatkách života, v okamžicích slavných jistot i bolestně vykoupených vítězství, zároveň však i ve chvílích zmítání vichřicemi doby, úzkostmi a nadějemi i vlastními křehkostmi, na úpěnlivých modlitbách k Bohu i v důvěrných poradách s druhy a přáteli. A mocné kouzlo lidských těch dokumentů vzrůstá nakonec každým téměř dnem, aby vyvrcholilo v posledních dnech zápasu mezi životem a smrtí. Tragický skon na hranici, kterým prostý synek jihočeského městečka dorostl v hrdinu světových dějin, jímál vždy tolik, že se Husovy listy staly jednou z nejslavnějších památek našeho písemnictví.

Vyšly, nepočítáme-li drobný výbor čtyř listů kostnických, který vydán 1495 a pak ještě několikrát, po prvé 1537 s předmluvou a přičiněním Martina Luthera v počtu přes šedesát jako *Epistolae quaedam piissimae et eruditissimae* Joh. Hus a potom znovu 1558 v ještě rozmnoženém vydání v edici Flaciově. Světová reformace pomohla jím k evropskému rozšíření tím, že byly ve výboru o 12—14 listech pojaty do trojiho díla o mučednicích reformace, pořázeného 1554 Jeanem Crespinem, 1556 Ludv. Rabusem a 1563 Johnem Foxem. S *Livre des Martyrs* se dočkaly Husovy listy přibližných vydání do r. 1619, kdy vyšel naposledy. Byly také přeloženy 1559 do holandštiny Adr. Cornelissem van Haemstade, v kteréžto úpravě vydány téměř nespočetně, ve století Rembrandtově dokonce v nádherné úpravě obrazové. Později

přeloženy i do němčiny. Toto vydání vyšlo rovněž mnohokrát, a to ve znění, které 1617 pořídil marburský profesor J. Crocius s názvem *Gross-Martyr-Buch*; jediného vydání se dožilo naproti tomu polské zpracování Cypr. Bazylika *Historya o srogiem przesladowaniu Kościola Bożego* (Brześć 1567), které vybralo jen čtyři listy. Minulé století s naším připojilo k tomu 1846 nový překlad francouzský E. de Bonnechose, pořízený z edice Flaciovy a přeložený C. Mackenziem do angličtiny, ruský výbor od V. A. Bilbasova (1869), nový anglický překlad, společnou to práci R. M. Pope a H. B. Workmana (1904), a italský výbor B. Mussoliniho, vyšlý 1913 přílohou jeho knížky *G. Huss il Veridico* a přeložený s ní 1929 do angličtiny.

Sbírka českých listů vyšla po prvé v Norimberce 1563, potom však zas až v revolučním roce 1848. Na základě nového souboru v Palackého *Documenta* pořídil první české úplné vydání s překladem listů latinských, jichž je většina, 1891 Boh. Mareš s několika spolupracovníky. Soubor ten se dožil 1911 třetího vydání, přetištěného potom ještě dvakrát. S jeho užitím vydal nový soubor 1915 V. Flajšhans. Třikrát, 1925, 1936 a 1947 vyšel Bartošův výbor *Listy M. J. Husa*.

Kritická práce o listech Husových, k níž přispěli skoro všichni badatelé o Husovi, došla po Palackého uv. edici shrnutí 1920 V. Novotným, M. J. Husi korespondence a dokumenty. Vydavatel se tu mohl opřít zejména o vynikající průpravnou práci *Listy Husovy* (VUS 1898) a využít i cenného studia Sedlákova a Flajšhansova. Proto podávám tu v podstatě jen seznam listů (který v edici není), připojuje odkazy na vydání Palackého a Workman-Popeovo, jež mu zůstalo neznámo. Pouze tam, kde nové bádání připojilo důležitější opravu nebo doplněk, zaznamenávám také je. Jako již Mareš a také Novotný vsunují, pouze důsledněji, mezi listy i vyhlášky a prohlášení.*)

1. **Příteli, jenž přijal úřad soudce.** *Salus a d. J. Christo. Ami-e carissime. Ultra meum consilium.* Ný 1—2 č. 1.

2. **M. J. Hübnerovi.** *Leden 1404. Venerabilis magister, dixistis in proximo.* Ný 11—5 č. 6.

3. **Neznámé šlechticně,** aby netrpěla na svém panství tanec. *Prospěch ve všem dobrém...* Paní urozená, slyším. Ný 15—8 č. 7.

4. **Janu Chudobovi z Vartenberka a Ralska.** *Asi 1406. Salus et gracia a d. J. Christo. Nobilis domine. Cum magna cordis percepit tristitia.* Ný 18—9 č. 8. O Chudobovi A. Sedláček v ČČH 1924, 555—8.

5. **Neznámému vladykovi o odúmrti.** *Asi 1407. Pán Buoh rač tvú žádost...* Milý příteli! Žádáš, abych tě zpravil. Ný 19—27 č. 9. K tomu Ný I, 193.

*) Doklady k tomuto úvodu se najdou v uv. edici Novotného, v mém referátu o jeho edici *Mladoňovice* v ČAS 9, 1933, 298—9 (data o reformačních martyrologiích) a v knížce O Husa a o Husovi 87—92 (O Mussoliniovi). O díle W — P viz F v ČČH 1931, 5 a d. Zkratka F v tomto oddělení znamená stať *Listy Husovy* v *Novém Athenaeu* II, 1920, 372—96.

6. **Pannám společně žijícím.** Po r. 1408. Milost svú a potvrzenie v milosti a v panenství. Ný 27—8 č. 10. Viz i svrchu čes. 23. W—P 15—7.
7. **Arcibiskupu Zbyňkovi = Hazmburka.** Červenec 1408. Me ipsum humilem... Sepissime reitero. Ný 29—30 č. 11. Doc. 3—4 č. 1. W—P 12—4.
8. **Arcibiskupu Zbyňkovi na žaloby pražských farářů.** Srp.—září 1408. Quia, pater reverendissime. Ný 30—41 č. 12. Doc. 155—63.
9. **Arcibiskupu Zbyňkovi o neutralitě v otázce papežské.** Asi v pol. prosince 1408. Subieccione humili et debita... Salvatoris exposcit regula. Ný 42—4 č. 13. Doc. 5—7 č. 2. W—P 19—23. O datu B, Čechy 184 p. 3.
10. **Osvědčení proti pomluvám.** Joh. Hus, magister in artibus... Quamvis detraccio. Ný 53—4 č. 15. Doc. 353—4. B v JSH 5, 1932, 22—6 s rekonstrukcí a výkladem proti F. Ryšánkovi v LF 57, 1930, 97—117, kde osvědčení položeno až do r. 1411.
11. **Louňanům.** Mag. Johannes Hus, servus Dei... Licet vos, carissimi. Ný 54—6, č. 16. Doc. 10—1 č. 5. Zřejmě překlad z češtiny, jak F 389, požitený pro Opp. W—P 28—30.
12. **Odvolání k papeži Janu XXIII.** proti zákazu kázání v Betlémě a odsouzení knih Viklefových. 25. červ. 1410. In nomine Domini. Amen. Anno, (vlastní odvolání:) Cum ratio naturalis. Ný 56—69 č. 17. Doc. 387—96.
13. **Neznámému šlechtici o svém boji.** Mezi 16. č. — 16. čc. 1410. Salus et gracia a d. J. Christo. Nobilis domine. A quam pluribus percepi veridice. Ný 69—70 č. 18.
14. **Ohlášení Husa a kolegů, že budou bránit Viklefových spisů.** Červenec 1410. Mag. Joh. de Hussinecz. Ný 71 č. 19. Doc. 399—400.
15. **Dr. Závišovi ze Zap. Srpén 1410.** Salus a d. J. Christo. Magister reverende. Pervenit ad me. Ný 72—3 č. 20. Doc. 9—10 č. 4. W—P 24—5. O Závišovi B. Čechy, 473.
16. **Papeži Janu XXIII.** Září 12.—9. r. 1410. Subieccionem humilem... Pater beatissime. Sanctitatis vestre nuncium. Ný 82—3 č. 23. Původství Husovu však odporuje plurál, v němž list psán, i je to spíše projev nějaké korporace, koncipovaný ovšem Husem jako celá skupina listů, v níž se zachoval a o níž v dodatku.
17. **Richardu Wycheovi.** Po 15. březnu 1411. Pax Christi habundet... Tue caritatis epistola. Ný 83—6 č. 24. Doc. 12—4 č. 6. W—P 34—8. O Wycheovi B v RS 6, 1937, 113—4.
18. **Polskému králi Vladislavovi.** Únor—břez. 1411. Salus et gracia... Illustrissime princeps... Dum Oness de Huorka. Ný 86—7 č. 25.
19. **Neznámému knězi.** Asi březen 1411. Salus et gracia... Honorabilis domine... Valde gavisus sum. Ný 88—9 č. 27.
20. **Janu Bradatému (Bradáčkovi) a Krumlovským.** Snad v květnu 1411. Salus et gracia... Dilectissimi. Audivi tribulacionem vestram. Ný 89—92 č. 28. Doc. 16—8 č. 8. W—P 46—50. O J. Bradáčkovi B v JSH 1947.
21. **Příteli.** 1411—3. Habeo literas de Anglia (zlomek, uchovaný Pálečem). Ný 92 č. 29.
22. **Siru Johnu Oldcastlovi.** Asi v létě 1411. Zmínka v listu Oldcastlově králi Václavovi z 7. září 1411. Ný 168 č. 61 do 1413. Správné datum u L. C. Kingsforda v Engl. Histor. Review. 20, 1905, 444 pozn.
23. **Papeži Janu XXIII.** 1. září 1411. Debitam reverenciam... Paratus semper ad satisfaccionem. Ný 96—8 č. 31. Doc. 18—20 č. 9. W—P 51—4.
24. **Kolegiu kardinálů.** 1.—5. září 1411. Subieccionem humilem... Patres in Christo reverendissimi. Ný 101—2 č. 32. Doc. 20—1 č. 10. W—P 52—5.
25. **Výhláška proti Janu Stokesovi.** 13. září 1411. Quia quidam advena. Ný 103 č. 33. Doc. 447.
26. **Plzeňanům.** Snad říjen 1411. Dobrým setrváním... Páni milí a bratře... Velmi tesklivě slyším. Ný 105—8 č. 35. Doc. 24—7 č. 12. W—P 61—7.
27. **Neznámému knězi.** Snad 1412. Salus a d. J. Christo, preter quem aliud

- fundamentum. Ný 108—11 č. 36, o datu Ný II, 29 p.
28. **Nejmenovanému mnichovi.** 28. ún. 1412. Salus et gracia... Dilectissime frater... Fundamentum clericorum. Ný 116—8 č. 39. Doc. 14—5 č. 7. W—P 42—5.
29. **Prohlášení o odevzdání traktátu De tribus dubiis** (č. 72), zapsané notářem 3. března 1412. Ný 118—9 č. 40. O svědku J. Orientovi, že se 1413 vrátil do Krakova, kdež se stal 1405 bakalářem a kde působil ještě 1444 na fakultě bohoslovecké, J. Fijalek, *Studia do dziejów Uniwersytetu Krakowskiego* (1898) 181.
30. **Dolanským kartuziánům.** Asi v květnu 1412. Honorabilibus viris... Karitas Dei et pax. Ný 120—1 č. 41. Doc. 31—2 č. 14. O datu Ný II, 60 p. W—P 71—7.
31. **Polskému králi Vladislavovi.** 11. června 1412. Salvatoris J. Christi gracia... Serenissime princeps. Magno consolatus sum gaudio. Ný 122—3 č. 42. Doc. 30—1 č. 13. W—P 71—3.
32. **Prohlášení v boji o odpustky.** Asi koncem června 1412. Videtur mihi pro bono civitatis Pragensis. Doc. 450—1 z A 16. 115 s názvem: Mag. J. Hus de Husinec sequitur replicacio contra materiam prescriptam, a závěrem: Hec sunt verba M. Hus contra M. Stephanum Paleč etc. F 113 č. 57, Ný II, 98.
33. **Prohlášení o zásadách Viklefových.** Asi srpen 1412. Quia predicavi in Bethleem. Ný 123—5 č. 43.
34. **Odvolání ke Kristu.** 18. října 1412. Quia Deus omnipotens. Ný 129—33 č. 46. Doc. 646—6. — F, Husovo odvolání ke Kristu v ČCH 39, 1933, 237—58 podal přehled bádání o dokumentě a ukázal, že odst. str. 132 ř. 10—19, kterého většina ruk. nemá, vznikl teprv asi v květnu 1415 v Kostnici, aby Husovi ulehčil. Pro správnost data, jež uvedl do literatury 1915, otiskl také zprávu Dlugoszovu. Viz i B, Čechy 362—3.
- 34.a **Český překlad odvolání.** Že Pán Bůh všemohúcí. Ný 134—6 č. 46.
35. **Spolupracovníkům Betlemským.** Snad v říjnu 1412. Dilectis in Christo fratribus... Pax vobis. Ný 137—9 č. 47. Doc. 33—4 č. 15. W—P 80—2.
36. **Mistrům a pražským stoupencům.** Snad v listopadu 1412. Bůh s vámi, páni milí a mistři. Prosím vás. Ný 139—41 č. 48, Doc. 34—5 č. 16. W—P 88—9.
37. **Pražanům.** Snad v listopadu 1412. Mistr Jan Hus... Najmilejšíe, slyše žádost vaši. Ný 142—6 č. 49. W—P 90—7.
- 37.a **Latinský překlad, pořízený pro Op. Mag. Joannes Hus...** Audiens, carissimi. Ný 146—51 č. *49. Doc. 36—41 č. 17.
38. **Věrným v Praze.** Asi v listopadu 1412. Fidelibus atque zelantibus... Karissimi, obsecro vos. Ný 151—2. S. 50. Doc. 43—4 č. 19. W—P 101—2.
39. **Rektoru Křišťanovi z Prachatic.** Na sklonku 1412. Venerabilis d. rector... Valde consolatus sum. Ný 153—5 č. 52. Doc. 54—5 č. 26. W—P 117—9.
40. **Zemskému soudu.** Před 14. pros. 1412. Urozeným pánům... Prospěch ve všem dobrém... Páni milí. Ný 157—8 č. 54. Doc. 22—3 č. 11. W—P 58—61.
41. **Pražanům o důvodech odchodu z Prahy.** Krátce před vánoci 1412. Mag. Joh. Hus... Karissimi. Commemoracio nativitatis Domini. Ný 159—6 č. 55. Doc. 46—7 č. 21. W—P 105—8.
42. **Návrhy únorové synodě (Consilia et modi concordie)** 1413 Pro honore Dei et evangelii × determinaciones s. matris ecclesie. Doc. 491—2 z A 16. 118, 4941. 9, III G 6. 4, XI E 3. 119; též v Seville (viz č. 44) s názvem Consilium M. J. Huss cum sibi adherentibus, vyd. Cochl. 32, a čes. překl. B. Mareš, *Listy Husovy* 2121 a F, *Obrany ve vyhnanství* (1916) 6—8. Ný II, 247—50.
43. **Proti prohlášení theologické fakulty únorové synodě.** (Proti radě doktorské). Asi v dubnu—květnu 1413. Kteří jsou zemi česků. Ný 161—2 č. 57. Doc. 52—3 č. 25. Přel. F, *Obrany*

- ve vyhnanství (1916) 9—11. W—P 115—7. O datu Ný II, 273.
44. **Contra falsa consilia doctorum.** De clero pestifero ibi obicitur. Doc. 499—501 z V G 11. 7—8' a 4941. 2930'; též v XI E 3. 122—3. O znění bolesl. 139 a lips. 661, 198—201 S 3, 4, o krakov. 1478. 314—6, a literatuře F 213—4 č. 58. Přel. F. Obrany ve vyhnanství (1916) 12—7. Ný II, 274, o sevillském znění B v JSH 8, 17.
45. **Rektoru Křišťanovi z Prachatic.** Venerabilis d. rector... Scisma populi. Ný 163 č. 58. Doc. 62—3 č. 30. W—P 132—4.
46. **Rektoru Křišťanu z Prachatic.** Salus a Christo Jesu... Inter principalia. Ný 164—8 č. 60. Doc. 57—61 č. 28—9. W—P 122—32. K staršímu názoru se vrací Kybal II, 106 p. 2. Viz i B, Čechy 367.
47. **Křišťanu z Prachatic.** Asi poč. července 1413. Salus a d. Jesu Christo. Consilium facultatis theologie. Ný 169—71 č. 63. Doc. 55—7 č. 27. W—P 119—22. Ný hledal adresáta, který je v ruk. jmenován M. Cr., jak tu bývá označován Křišťan, v M. J. Kardinálovi, a to proto, že je tu zmínka o adresátově úmyslu směniti faru, což asi v té době Kardinál učinil. Avšak stejnou radu jako zde dává Hus Křišťanovi ještě 1415 (Ný 321). B, Čechy 368.
48. **M. Ondřejovi z Broda.** Rekonstrukce z Ondřejovy odpovědi (odděl. B č. 7). Ný 172—3 č. 65. Tam dále jako č. 66 zlomeček z Husova listu Ondřejovu panu Petrovi.
49. **Věrným v Praze.** Asi v pol. 1413. Mag. Johannes Hus... Gracia vobis et pax... Karissimi, obsecro vos. Ný 155—6 č. 53. Doc. 49—50 č. 23. W—P 110—2. Datum z Ného II, 295, p. 4.
50. **Vídeňskému profesoru Janu Sywortovi.** 1. července 1413. Magistro Joh. Sywort... Salutari non meretur. Ný 174—5 č. 67. W—P 135—7. Také v ruk. univ. knih. štýrskohradecké 936. 281.
51. **Pražanům.** Snad v listopadu 1413. M. J. Hus, presbiter... Karissimi, con-
- firmate corda vestra. Ný 180—2 č. 70. Doc. 44—5 č. 20. W—P 103—5.
53. **Pražanům.** Před 25. pros. 1413. Karissimi, quia a vobis nunc existo segregatus. Ný 182—3 č. 71. Doc. 47—8 č. 22. W—P 108—10.
54. **Pražanům.** Asi v postě 1414. M. Joh. Hus, inutilis servus Dei... Karissimi, multum gaudeo. Ný 184—5 č. 72. Doc. 50—1 č. 24. W—P 112—4. Překlad čes. znění, z něhož uchován pouze zlomeček.
55. **Pražanům.** Asi v září 1414. Milost a pokoj... Tyto věci praví Pán Bůh. Ný 191—2 č. 74. Doc. 65—6 č. 32. W—P 137—8.
56. **Vyhláška, že chce komukoli odpovídati na synodě.** 26. srpna 1414 M. Johannes de Husinecz... vult comparere. Ný 192—3 č. 75. Doc. 66 č. 33. W—P 141—2.
- 56.a **České znění vyhlášky.** Já mistr Jan z Husince. Ný 193—4 č. 76. Doc. 67 č. 34.
- 56.b **Německé znění vyhlášky.** Meister Johannes Hus von Husinecz. Ný 194—5 č. 77.
57. **Veřejná vyhláška králi a jeho dvoru.** Asi 30. srpna 1414. Králově milosti i králové. Ný 195—6 č. 78. Doc. 68—9 č. 35. W—P 141—2.
58. **Králi Zikmundovi. 1. září 1414.** Sere-nissimo principi... oracionem humilem. Ný 197—9 č. 81. Doc. 69—71 č. 36. W—P 143—5. O předloze jiného ruk. B. ve VČA 53, 1944, 98 p. 23.
59. **M. Martinovi z Volyně.** Asi poč. října 1414. Magister Martine... hortor te in Domino. Ný 204—5 č. 86. Doc. 74—5 č. 38. W—P 149—51.
60. **Všem věrným na rozloučenou.** Asi poč. října 1414. Mistr Jan Hus... Věrní a milí přátelé. Viete, že sem. Ný 206—8 č. 87. Doc. 71—2 č. 37. W—P 146—9.
61. **Vyhláška norimberská.** Asi 20. října 1414. Mag. Joh. Hus iam pergīt. Ný 211 č. 89. Doc. 245. Zmínku: in hac solempni et imperiali civitate možno nejspíše vztahovat na Norimberk.
62. **Přátelům do Čech z Norimberka.** 20. října 1414. Salus a Christo Jesu. Sci-

- tote. Ný 212—4 č. 93. Doc. 75—6 č. 39. W—P 152—5.
63. **Neznámému knězi.** Pax d. n. J. Christi, frater carissime. Esto diligens. Ný 215—6 č. 95. Doc. 149—50 č. 92 W—P 282—3.
- 63.a **Český překlad.** Spasení k životu, pokoj od hříchu... Bratře milý, přičiň pilnost. Ný 216—7 č. *95.
64. **Přátelům z Kostnice.** 4. listop. 1414. Salus a Christo Jesu. Venimus in Constanciam. Ný 217—9 č. 96. Doc. 77—8 č. 40. W—P 157—9.
65. **Přátelům z Kostnice.** 6. list. 1414. Salus a Christo Jesu. Karissimi, scitote. Ný 220 č. 97. Doc. 78—9 č. 41. W—P 160—1.
66. **M. J. Kardinál do Čech.** 10. listop. 1414. Fautores et amici karissimi. Quamquam plures literas Ný 221—2 č. 98. Doc. 79—80 č. 42. W—P 162—3.
67. **Věrným v Čechách.** 16. listop. 1414. Věrným a v Pánu Bohu milým bratřím i sestrám... Najmilejší, prosím vás. Ný 223—5 č. 100. Doc. 81—2 č. 43. W—P 164—6.
68. **Janovi z Chlumu.** Před 3. lednem 1415. Graciose domine, acquiratis mihi bibliam. Ný 235 č. 103. Doc. 85 č. 45. W—P 173—4.
69. **Přátelům v Kostnici.** 3. ledna 1415. Hesterna nocte quasi tota. Ný 236—8 č. 104. Doc. 89—91 č. 50. W—P 181—4.
70. **Jan z Chlumu Husovi.** 4. led. 1415. Amice in Christo dilectissime, sciatis. Ný 238—9 č. 105. Doc. 85—6 č. 46. W—P 169—70.
71. **Janovi z Chlumu.** 4. ledna 1415. Quoad recollectionem nescio: Ný 239—41 č. 106. Doc. 91—2 č. 51. W—P 184—7.
72. **Janovi z Chlumu.** 5.—8. ledna 1415. Nobilis et graciose domine, valde sum consolatus. Ný 242 č. 108. Doc. 86—7 č. 47. W—P 175—6.
73. **Do Čech.** 19. led. 1415. Buoh s vámi rač býti... Najmilejší, prosím vás. Ný 243—4 č. 109. Doc. 83—4 č. 44. W—P 172—3.
74. **Petrovi z Mladoňovic** po 19. led. 1415. De captivitate ista. Ný 244—5 č. 110. Doc. 87—8 č. 48. W—P 177—8.
75. **Janovi z Chlumu** po 19. lednu 1415. Si non est directa littera mea. Ný 245—7 č. 111. Doc. 88—9 č. 49. W—P 179—81.
76. **Janovi z Chlumu.** 5. března 1415. Graciose domine, valde gaudeo. Ný 248—50 č. 114. Doc. 98—9, 93 č. 57 + 52. W—P 187—91. Stiborius de Botzi je Ctibor z Kozího. O tom B ve VČA 53, 1944, 101—3.
77. **Petr z Mladoňovic Husovi.** 5. března 1415. Amice dilectissime, nulla vobis sit cura. Ný 251 č. 115. Doc. 93—4 č. 53. W—P 191—3.
78. **Petrovi z Mladoňovic** po 5. březnu 1415. Bona consolacio facta est. Ný 252—3 č. 116. Doc. 94—5 č. 54. W—P 193—5.
79. **Jan z Chlumu** před 18. břez. 1415. Amice dilectissime, sciatis. Ný 253—4 č. 117. Doc. 96 č. 55. W—P 196.
80. **Přátelům v Kostnici** před 18. březnem 1415. Litera gavisus respondeo. Ný 255—6 č. 118. Doc. 96—7 č. 56. W—P 197—9.
81. **Janovi z Chlumu.** 20.—3. března 1415. Sum bene consolatus. Ný 257 č. 120. Doc. 99—100 č. 58. W—P 200. Pan Jindřich asi z Plumlova; o něm B ve VČA 53, 1944, 103 p. 10; zde též o Myškovi z Hrádku. Pan Vilém je z Valdeka; o něm Sedláček v ČČH 1924, 552—3.
82. **Janovi z Chlumu** 24. března 1415. Iam custodes mei omnes. Ný 258 č. 121. Doc. 100 č. 59. W—P 201. Viz i B, Čechy 408.
83. **Jindřichu Škopkovi,** snad o něco dříve 1415. Urozenému... Pacem suam... Již tě, pane milý. Ný 259—60 č. 122. Doc. 111—2 č. 68. W—P 227—8. O Škopkovi B v JSH 10, 1937, 32—6, o datu B, Čechy 409 p. 2.
84. **Přátelům v Kostnici** 5. června 1415. Deus omnipotens dedit mihi. Ný 261—2 č. 124. Doc. 104—5 č. 63. W—P 207—8. Pater je zřejmě M. J. Kardinál (níže č. 95), unus doctor Polonus, quem nosco, Pavel Vlodkovič z Brdzewa (B. O Husa a o Husovi 37—43 a VČA, 53, 1944, 16—20).

85. **Přátelům v Kostnici** 7. června 1415.
Valde gratus sum. Ný 262—3 č. 125, Doc. 108—9 č. 66. W—P 218—9.
86. **Jindřichu Škopkovi** 9. června 1415.
D. Henrico Škopek literam pargame-
ni. Ný 266—7 č. 127. Doc. 113 č. 69.
W—P 229.
87. **Přátelům v Kostnici** 9. června 1415.
Consilium Domini diligo. Ný 264
—6 č. 126. Doc. 110—1 č. 67. W—P
221—3.
88. **Všem věrným Čechům** 10. června
1415. Mistr Jan Hus... Věrní a v Bo-
hu milí páni. Ný 270—3 č. 129. Doc.
115—6 č. 71. W—P 230—3. Starý pře-
klad v Bas. A II 34. 309.
89. **Jindřichu Škopkovi** 13. června 1415.
Pán Buoh buď s tebou. Ný 274—5 č.
130. Doc. 118 č. 72. W—P 234.
90. **Přátelům kostnickým** po 12. červnu
1415. De Petro placet mihi bene. Ný
275—6 č. 131. Doc. 114—5 č. 70. W—P
229.
91. **Mladoňovicovi a Janovi z Chlumu** po
8. nebo 12. červnu 1415. Amice in
Christo karissime, disponatis adhuc.
Ný 267—9 č. 128. Doc. 101—3 č. 60.
W—P 205-6. Prvý odstavec svědčí,
soudím, Mladoňovicovi.
92. **M. Martinovi z Volyně** 16. června
1416. Magister Martine... Vive se-
cundum legem Christi. Ný 277—9 č.
132. Doc. 119—20 č. 73. W—P 235—7.
93. **Petru Mladoňovicovi** snad ok. 17.
června 1415. Non audeo temere di-
cere. Ný 328—30 č. 160. Doc. 104—5
č. 62. W—P 211—2.
94. **Prohlášení o žalobních člancích** z 20.
června 1415. Eť ego Joh. Hus... scrip-
si responsiones. Ný 279—90 č. 133.
Doc. 233—4.
95. **Odvolací formule, poslaná Husovi**
„Otcem“ asi 20. června 1415. Ego talis
etc. Ný 281 č. 135. Doc. 121 č. 74.
W—P 238. Že „Otcem“ je M. J. Kar-
dinál, B ve Sborníku G. Friedricha
(1931) 3 a d.
96. „Otcí“ ok. 20. června 1415. Omni-
potens Pater... Reverende pater. Val-
de gratus sum. Ný 382—3 č. 136. Doc.
121—2 č. 75. W—P 238—9.
97. **Otec Husovi** ok. 20. června 1415.
Ad primum, amantissime pater. Ný
383—4 č. 137. Doc. 122—3 č. 76. W—P
240.
98. **Konečná odpověď „Otcí“** ok. 20. červ-
na 1415. Hec omnia postulavit a me.
Ný 385—6 č. 138. Doc. 123—4 č. 77.
W—P 241—2.
99. **Přátelům v Kostnici** 21. června 1415.
Ista est in nomine J. Christi mea fina-
lis sententia. Ný 292—4 č. 140. Doc.
126—7 č. 79. W—P 246—7.
100. **Kazateli Havlíkovi** 21. června 1415.
Dilectissime frater... Noli resistere.
Ný 294—5 č. 141. Doc. 128 č. 80.
W—P 248—9.
101. **Leonardu Statii de Datis** ok. 21. červ-
na. Queris, o doctor venerande. Ný
295—6 č. 142 (jen začátek).
102. **Přátelům v Kostnici**, asi 22. června
1415. Jam multiplices fuerunt ex-
hortatores. Ný 296—9 č. 143. Doc.
135—7 č. 84. W—P 259—63. Viz i B,
Čechy 439 p. 1.
103. **Amice karissime, sciatis.** Ný 300—2
č. 145. Doc. 129—31 č. 82. W—P
251—3.
104. **Václavovi z Dubé a Janovi z Chlumu**
po 21. červnu 1415. Graciosissimi do-
mini... Non possum plene scribere.
Ný 287—9 č. 139. Doc. 124—6 č. 78.
W—P 242—6.
Starý překlad listu. Ný 290—2 č. 139.
105. **Přátelům do Čech** 24. června 1415.
M. Jan Hus... Najmilejší, napomí-
nám vás. Ný 304—10 č. 147. Doc.
131—3 č. 83. W—P 254—8.
106. **Mladoňovicovi a snad J. Kardinálovi**
24. června 1415. Ex quo solum tracta-
tus. Ný 311—2 č. 149. Doc. 109 č. 66.
W—P 219—21.
107. **Přátelům v Kostnici** snad 25. června
1415. Adhuc hortor. Ný 313—4 č. 150.
Doc. 102—2 č. 61. W—P 225—6. K da-
tu i B, Čechy 439 p. 1.
108. **Všem věrným Čechům** 26. června
1415. M. J. Hus... Věrní a v Bohu
milí. Ný 317—20 č. 153. Doc. 137—9
č. 85. W—P 262—5.
109. **Členům Karlovy university** 27. červ-
na 1415. Honorabiles... Hortor vos.

- Ný 322—4 č. 155. Doc. 142—3 č. 87. W—P 267—9.
110. **Přátelům do Čech** 27. června 1415. Buoh s vámi. Měv veliké domnění. Ný 324—6 č. Doc. 140—1 č. 86. W—P 265—7.
111. **Přátelům v Kostnici** ok. 29. června. Rogo, petatis d. regem. Ný 328 č. 159 (zlomeček).
112. **Janovi z Chlumu a Václavovi z Dubé** 29. června 1415. Graciosissime benefactor... Adhuc ex quo. Ný 330—2 č. 161. Doc. 144—6 č. 89—90. W—P 270—2.
113. **Přátelům v Kostnici**, patrně 30. června 1415. Cras hora sexta. Ný 334—5 č. 163. Doc. 105—6 č. 64. W—P 209—10. K datování tohoto i dalších listů B. Čechy 443 p. 1.
114. **Janovi z Chlumu a Václavovi z Dubé** rovněž asi 30. června 1415. Graciosisimí benefactores mei... Hortor vos.
- Ný 315—6 č. 152. Doc. 143—4 č. 88. W—P 269—70.
115. **Křišťanovi z Pardubic** taktéž asi 30. června 1415. Mag. Cristanne... sta in veritate Christi. Ný 321 č. 154. Doc. 128—9 č. 81. W—P 249—50.
116. **Osvědčení všem přátelům pravdy** asi z téhož dne. Ego M. Joh. Hus... cordialiter desiderans. Ný 337—9 č. 165. Doc. 106—8 č. 65. W—P 214—6.
117. **Přátelům do Čech** asi ráno 1. července 1415. Böh s vámi a rač vám dáti. Ný 336—7 č. 164. Doc. 147 č. 91. W—P 273—5.
118. **Konečné prohlášení** z 1. července 1415. Ego Joh. Hus, in spe sacerdos J. Christi. Ný 333 č. 162. W—P 275. Prohlášení toto se již nedostalo do rukou přátel, i soudím, že to je poslední písemnost z Husova péra, jež nás došla.

Dodatek. Z péra Husova vzešla také celá skupina listů Václava IV., královny Žofie, několika pánů a městských rad všech tří měst pražských z 12.—20. září a z 30. září—2. října 1410, které zakročují ve prospěch Husův u papežského dvora; dva listy královny svědčí jeho zástupcům u kurie Dru Jeronymovi Seidenberkovi a Dru J. Názovi. Všechny jsou obsaženy v 4902 a většinou vydány v Doc. 409—15, 422—6. Ostatní podrobnosti má Novotný I, 446—8, 452, jenž v Korespondenci 82 č. 23 vydal z nich naše č. 16, které přičetl Husovi. Povahu prvé skupiny prokázal Novotný I, 448 p. 3, ale původství Husovo je nepochybné i u skupiny druhé. Jsou to koncepty, určené nejspíše pro Husova ochránce u dvora Mikuláše Bohatého, jenž snad vymohl u dvora aspoň částečně jejich vypravení král. kanceláři; v jakém rozsahu se mu to podařilo, nebude asi možno stanovit nikdy.

B. Listy psané Husovi.

1. **Jan z Rakovníka Husovi.** Konec 1408. Ný 44—52 č. 14.
2. **Rich. Wyche Husovi a jeho přátelům.** Z Londýna 8. září 1410. Ný 76—9 č. 22. Vydal i 1660 Komenský, a to jednak na závěr edice díla Lasitiova (str. 223—4), jednak v Historiole (celé názvy u Zibrta-Volfa V, 19. 596 a 17.816), ale s mylným označením jako list Viklefův Husovi z 1387. Hus sám přeložil list nejspíše do češtiny. Ný 79—81 č. 22.
3. **Occultus adversarius**, patrně M. Mařík Rvačka, Husovi. Mezi srp. 1411 až ún. 1412. Ný 112—3 č. 37.
4. **M. Hašek Husovi.** Asi únor 1412. Ný 114—6 č. 38.
5. **Štěpán z Dolan Husovi.** Asi říjen 1412. Ný 128 č. 45.
6. **Beneš z Ostroměře**, kazatel svatovítský, Husovi. Snad v červenci 1413. Ný 175—7 č. 68.
7. **M. Ondřej z Broda Husovi.** 1414. Ný 186—91 č. 73. Také ve zhoř. ch. IV. 77 l. 191—3 (kollace u mne).
8. **Michal z Přestanova**, notář kr. Zikmunda, Husovi. 8. říj. 1414. Ný 203 č. 85.

C. Pisemnosti vydané Husovi nebo vyhotovené na jeho žádost.

1402, 14. bř. Gener. vikář Ojří ustanovuje Husa kazatelem v kapli Betlémské. Ný 2—3 č. 2.

1403, 1. dub. Notářský zápis o rozhodčím výroku, učiněném M. Janem Eliášovým ve sporu mezi Husem a zástupcem faráře Mik. Zeiselmeyera o důchody kaple Ný 4—8 č. 4. K tomu Ný, Zlomek akt o sporu kaple Betlémské s farou sv. Filipa a Jakuba ve sborníku Kaple betlémská (1923) 116—8.

1403, 28. č. Notářský zápis o darování kaple Božího těla na Novém Městě Bratrstvem obruče a kladiva Českému národu na Karlově universitě, pořízený na Husovu žádost. Ný 9—11 č. 5.

1407, 22. č. Potvrzení výsad svatovítských mansionářů, pokud jsou členy university, arcib. Zbyňkem za přítomnosti Husa, který je v čele svědků, ještě před starším M. P. Stupnou; i vydáno zřejmě na jeho žádost. Výtah ze VII. kn. Librorum erect. otiskl B. Balbín, Miscellanea I, 5, 1683, 136.

1410, 25. č. Notářský zápis o Husově odvolání papeži (list 12).

1411, 29. d. Not. zápis o založení koleje královny Hedviky. Ný 93—4 č. 30. Vydán sice Kříži Kramáři, ale pečeť přivěsil i Hus jako správce Betlémské kaple. Obraz a popis pečeti u M. Millauera v Monatschrift des vaterl. Museums II, 1828, 7, 61—3.

1411, 1. září. Not. zápis o Husově listu papeži z t. d. (list 23).

1412, 3. břez. Not. zápis o Husově prohlášení de tribus dubiis (list 29).

1414, 18. z. Not. transsumpt usnesení Karlovy university proti spálení knih Viklefových z 15. č. 1410, pořízený pro Husa. V archivu Karlovy university, odkudž otiskl usnesení Pelcl, K Wenceslaus II, Urkb. 130 č. 220 a Höfl. II, 187. O listině Ný II, 349 a B, Po stopách pozůstalosti M. J. Husi (1939) 5.

1414, 18. z. Not. transsumpt Dekretu kutnohorského z 18. led. 1409, pořízený pro Husova zástupce M. J. Příbrama. Ot. G. Friedrich v ČČH 15, 1909, IX—XII, zde i snímek, a Ný 199—202 č. 83.

1414, 18. říj. Glejt kr. Zikmunda Husovi. Ný 209 č. 88.

D. Husovy autogramy a osobní památky na něho.

1. **Přepis traktátů Viklefových z 1398**, chovaný v král. knih. stokholmské. Obsahuje na 134 ll. Viklefovy traktáty De individuacione temporis, De ydeis, De materia et forma a De veris universalibus, jakož i (l. 77—86) spisek Replicacio de universalibus neznámého mistra praž. z asi 1397. Sborník byl dokončen Husem 30. září 1398 podle této závěrečné poznámky Explicit tractatus de veris universalibus magistri venerabilis Joh. Wycleph, sacre theologie veri et magni professoris, a. D. 1398 in die s. Jeronimi Slawy per manus Hus de Hussynecz. Amen tak böh day. Kodex popsal Pečírka v M 1851, 2, 78 a d., B. Dudík, Forschungen in Schweden, 1852, 198—205, A. H. Lundstrom v edici Joh. Wyclif, Miscellanea philosophica I, 1902, úv. 47—63 a část. i Kvačala I, 31—44 (rozbor jmenovaných traktátů Viklefových). Snímek celého sborníku je v Historickém ústavu a v universitní knih., reprodukce závěr. str. u F, Hus, dvou posled. str. v Čs. vlastivědě IV, 1932, 148. Husovi bývají přiřítány i české poznámky, psané červeně na okraji a provázející traktáty Viklefovy (nikoli Replicatio). ty však podle vyšetření V. Vojtiška psal někdo jiný (B Husitství 30).

2. **Přepis projevu francouzského diplomata H. Boneta** ke králi Václavu IV. asi z poč. 1399 v XIII F 16. 125—131'. Je zakončen slovy Scriptum per M. Hus ad mandatum M. C. de Prachatic. Projev ot. Höfl. II, 174—87. O dokumentu a jeho vzniku B. Po stopách 11—22. Snímek poslední str. v Katalogu Husovy výstavy (1915) 12 č. 4. Snímek celého dokumentu vydá Nár. a univ. knihovna s mým francouzským výkladem.

3. **Zápisy v děkanské knize** filosofické fakulty Karlovy university o činnosti v úřadě děkana, jímž byl Hus zvolen 15. října 1401 a jímž zůstal do 22. dub. 1402. Otisk v *Liber decaporum facult. philosoph. univ. Pragensis* I, 1830, 368—70; snímek v uv. Katalogu 11 č. 2 a v díle Karolinum statek národa (1934).

4. **Sborník kapitulní D 14. 1.** Podle vyšetření V. Vojtíška napsal v něm Hus tyto práce: první polovinu lat. kompilace, jež podává v pěti knihách příruční výběr biblických výroků o hříších, pokání, pokušení, ctnostech a kněžích (l. 1—31 a 1 sloupec l. 54'), nápis z *Prothemata de festivitatis* (zde č. 55) na l. 63', nápis k cizímu přepisu t. zv. *Canones apostolorum* (l. 69), rejstřík k 4. knize Lombardových *Sentenci* (l. 73—5), lat. výklad o pokání (l. 76'—8'), koncept kázání č. 54 a různé výpisky i náčrtky k Výkladu (o smilstvu a manželství l. 179—82'). O sborníku B uv. u č. 54.

5. **Prohlášení na obranu z 1409** (list 10). Bylo pokládáno za autogram, ale G. Friedrich to popírá. Že to je přece autogram, hájí Ryšánek t. uv.

6. **Zápisek v breviáři**, který si Hus přivezl do Kostnice a který se pak dostal darem falckrabího Ludvíka klášteru v Ingelheimu, uchoval Oldř. Kříž v I G 11a a ot. naposledy Ný 247.

7. **Zápisek o stěti tří mladíků 1412** v nevěstném pasionále. Ot. v Op I, 245'. Nepřesnost zápisu, prokázaná Novotným, Listy Husovy 21 p., budí však pochybnost o tom, že by jej byl psal opravdu Hus.

8. **Výklad Aristotelovy Metafysiky.** Chován byl v univ. knihovně za Balbína, jenž (*Bohemia docta* III, ed. Ungar, 124) z něho ot. závěrečný přípisek tohoto znění: *Signaturas in marginibus huiusce libri fecit M. J. Hus, praedicator veritatis J. Christi...*

9. **Liber in papiro manu sua propria confectus**, in quem omnes haereses a se Praeae praedicatas ad populum congesserat, předložen byl Husovi na kostnickém koncilu a tím prý byl usvědčen podle J. Długosze, *Historia Polonica* IV, ed. Przewdziecki 1877, 191, jenž vzpomíná, že ruk. častěji prohlížel v Krakově. Přišel tam nepochybně s pozůstalostí Štěpána Pálče, dnes je však nevěstný.

10. **Novum Testamentum... cum concordanciis et distincionibus** M. Joh. Hus, combusti in Constancia pro heresi 1415, v A 59. 1. 1—127. Je to pietní přepis exegetických poznámek Husových, pořízený zřejmě jeho ctitelem, a to nejspíše pro jinak neznámého J. Karštyna podle pozn. na desce: pro d. Joh. Carsstein. Že to není autogram, jak se domníval F ve VČA 11, 1902, 311 a ČČH 1922, 171, plyne z toho, že ve větách poznámek jsou mezery až celého řádku; pisař zřejmě nepřečetl tato místa. O ruk. B v ČNM 1929, 291—3 (s otiskem dvou odstavců).

11. **Husova bible.** V Berl. Lat. oct. 305 se chová krásně zdobená bible francouzského původu asi z konce 13. stol., doložená již ok. 1485 v katalogu univ. knih. v Erfurtě, odkudž přešla 1909 do Berlína, kterou starý přípisek onoho katalogu prohlašuje za bibli, jíž prý erfurtský M. J. Zachariae usvědčil Husa na koncile tridentském. Podání o této události se objevuje však již 1504, a třeba se potom spojilo s výjevem, jenž se odehrál až 1433 v Basileji mezi Mik. Biskupcem a G. Charlierem, má snad přece historické jádro. O tom B v ČNM 1928, 174—7 a J. Květ t. 291—4 (se snímkem). Jiná bible pod. asi stáří a podoby z majetku prý Husova se chová v Moulins (Finke, *Acta concilii Constanciensis* IV, 1928, úv. 58 podle Gsel—Fels, *Südfrankreich* 246).

12. **Husova pečeť** visí na listině z 29. d. 1411 (odd. C).

Co jest pravdy na tvrzení neznámého původce obsahu herrnhutského sborníku (svrchů), že obsahuje také Husovy autogramy, bude třeba teprve vyšetřiti. Jistě není takovým autogramem zlomek, popsáný F v ČČM 1901, 250 a proto asi ani nezakoupený do musejní knihovny, kde ho dnes není, nebo podobný zlomek kanonistického obsahu v studijní knihovně Baťových závodů ve Zlíně.

REJSTŘÍK

Do rejstříku nepojato heslo Viklef a ■ vlastního seznamu jména vracející se příliš často (F, Ný, S, T, Los. E, Sv. a B).

- Adámek K. V. 106
 Albert Vel. 43
 Albert z Orlamünde 43
 Anna panna 121
 Annenkov J. S. 15, 107, 119
 Aristoteles 43, 97, 133
 Augustin sv. 79, 104, 21
 Austský V. 104
 Balbín Boh. 97, 132
 Bartoš F. M. 5, 18, 29
 Bazylik Cypr. 125
 Besold Jer. 13
 Benešovic (Beneschower) 120
 Betlemští zástupci 127
 Bilbasov V. A. 125
 Biskupec Mik. 98, 133
 Bitterfeld Jindř. 120
 Blahoslav J. 12
 Boček Ant. 71
 Boehringer G. F. 16
 Bohatý Mik. 131
 Bonet Hon. 133
 Bonnechose E. 125
 Bradáček J. z Krumlova 126
 z Brodu Ondřej 67, 77, 8, 118, 28, 31
 Brunfels O. 11
 z Březové Vavř. 11, 92
 Bydžovský Pavel Smetana 104, 14
 Čedlová M. 43
 Císařová-Kolářová A. 37, 108
 Claussen Br. 106
 Cobham v. Oldcastle
 Codicillus P. 13, 111
 Cochlaeus J. 11
 Collinus M. 12, 103, 17
 z Coma Jakub 93
 Constantius Paulus 87
 Corneliss van Haemstade 124
 Crespin J. 124
 Crocius J. 125
 Cyrus M. 14
 Černý Fr. 102
 de Datis Leon. Statii 130
 Denis Mich. 5, 31, 5, 55, 95, 9, 110
 Długosz J. 133
 Dobrovský Jos. 15, 112, 9, 24
 z Dolan Štěpán 123, 31
 — kartuziáni 127
 Dolanský A. 73
 Döring Matěj 54
 Doucha Fr. 110
 Drážďanský Mik. 66, 7, 98, 114, 5
 z Dubé a Leštna V. 130—1
 Dudík B. 25, 110
 Duch J. Husi 5
 Dziewicki M. H. 51
 Ehwalt J. G. 92
 Eliášův Jan Dr 132
 Erben K. J. 15, 101 a d.
 Everwijn C. 77
 Fabricius J. A. 14
 Farář (Plebanus) 58
 Flacius M. 12—4
 Flajšhans V. 9, 10, 7, 25, 9
 Foltýnovský 122
 Foxe J. 65, 124
 z Friemaru Jindř. 71
 Frinta A. 74
 Gebauer J. 119
 Geffcken J. 106
 Gerson J. 11
 Gilbertus Porretanus 99
 Goll Jar. 17, 113
 Hadač V. 101
 Hájek Šimon a Tadeáš 12, 3
 Hanka V. 15, 108
 Hašek Mistr 131
 Haškovec P. M. 108
 Havelka E. 113—5, 22
 Havlík kazatel 130
 Havráněk B. 101, 110
 z Hazmburka Zbyněk 66, 8, 71, 101, 26, 32
 Hefele K. J. 16
 Heitzman M. 47
 Helfert Al. 15, 98
 Hoeffler C. 15 49—52, 6, 92, 4, 6, 9, 132
 Holinka R. 123
 z Horažďovic J. 98
 z Hoštky Sulek 66
 Charlier G. 133
 Chelčický P. 102, 6, 11
 z Chlumu J. 129, 30
 Chudoba J. z Ralska 125
 Incipity 22—4
 Ivěič Stj. 112
 Jaqiello Vladislav 126, 7
 Jakoubek ze Stříbra 55, 91, 7, 117, 8
 Jakubec Jan 19, 73
 Jan Mistr 50
 Jan XXIII. 126
 z Janova Matěj 11, 55, 77
 z Jenštejna J. 117
 Jeronym sv. 108
 — Pražský 117
 Jesenic Jan 95, 6, 8, 9
 Jireček Jos. 55, 91, 7, 117, 8
 Jiří žalářník 93
 Jungmann 15
 Karásek Jos. 15
 Kardinál Jan M. 50, 128—30
 Karel IV. 51, 7, 66
 Karolinum, knihovna 12
 Karštýn J. M. 133
 Klicman J. 31
 z Knína M. 49, 55
 Knihovny s Husovými spisy 24—8

- z Kolína Štěpán 32, 98
 Komenský 131
 Komínková-Bydžovská M. 46
 Konáč Mik. 11, 106
 Koranda V. ml. 11
 Košut B. V. 89—91
 z Kozího Ctibor 116, 29
 z Krakova Matouš 99
 Král Jos. 115
 Králík V. z Buřenic 112
 Kraus Arnošt 14
 z Kravař Pavel 11
 z Křiževců Martin 50
 Krofta 16
 Kruliš-Randa O. 27
 z Krumlova Jan 50, 126
 Krummel L. 5, 56, 75, 6
 Kubálek Jos. 101
 Kvačala Jan 5, 45, 8, 64, 119, 20, 32
 Kybal 5, 18, 9, 30 a d.
 Langsdorff W. 65, 6, 76, 111
 Lehmann K. 90
 Lechler G. 16
 Lenfant Jak. 16
 Lombardus Petrus 45
 Loskot F. 123
 Louňané 126
 z Lubeka J. 11, 45, 104, 6
 Ludekus M. 54
 Lundström 98, 132
 Luther Martin 11, 117, 24
 Mackenzie C. 125
 z Malenic Mich. 66
 Mareš B. 17, 125
 Martinus S. z Dražova 14
 Masaryk T. G. 17
 Melantrich Jiří 13
 Menčík F. 12, 31, 93, 101, 3—5, 22
 Müllauer M. 132
 Mladoňovic P. 56, 91, 124, 9, 30
 Murko M. 74
 Mussolini B. 125
 Müller J. Th. 106, 11, 4
 Myška z Hrádku 129
 Národ. knih. vídeňská 12
 Náz J. Dr 131
 Nedoma V. 24, 124
 Nejedlý Zd. 117
 Neumann A. 31
 Novák Karel 5, 17, 109, 18, 22
 Novotný Fr. z Luže 119
 Novotný V. 5, 17, 8 a dále
 Nový Zákon Mikulovský 73, 101
 Nydbruck Kašpar 12—3
 Nymburská knihovna 12
 Ojří gen. vikář 132
 Oldcastle J. 126
 Olivetský Pavel 116
 Orient J. M. 127
 z Ostroměře Beneš 131
 Otec viz Kardinál
 z Padovy Marsilius 87
 Palacký 5, 16, 44, 56, 72, 98, 112—4, 25
 Pálec Štěpán 86, 7, 92, 9, 133
 Papoušek J. 63
 Páta Fr. 116
 Patera Ad. 9, 25, 123
 Pavel kněz 50
 z Pavlíkova Mik. 59, 60
 Payne 41
 Pečírka Jos. 132
 Pekař Jos. 72
 Pekk J. 103
 Pelci F. M. 132
 z Pelhřimova Mik. 93
 Peraldus Vil. 94
 Phrygio Costenser Pavel 87
 Pipa J. 12
 Plzeňský kazatel 82
 Plzeňští stoupenci Husovi 126
 Podlaha Ant. 9
 Pogodin M. M. 15
 z Police Václav 49
 Pope R. M. 125
 z Prachatic Křišťan 127—32
 Pražané 127, 8
 Prohaska Drag. 109
 Procháška F. F. 123
 Prusík F. X. 111
 z Přestanova 131
 Příbram J. 132
 Přítel J. zv. Bakalář 86
 Pseudochrysostomus 71
 Rabus L. 124
 z Rakovníka J. 131
 Rieger G. C. 14
 Ripelin Hugo 46
 Robert žalářník 92, 3
 Rosa V. († ok. 1560) 122
 Royko Kašpar 14
 Rvačka Mařík 53, 81, 131
 Ryba 10, 49, 50, 113
 Ryšánek F. 61, 102, 5, 20, 26, 33
 Řehoř žalářník 93
 Sedláček Aug. 129
 Sedlák J. 5, 9, 18, 29 a dále
 Seeberg R. 47
 Seidenberk Jeron. 131
 Seyfried W. 14
 Seznam starý 5, 13
 Schaff D. S. 87
 Souček St. 104
 Soud zemský 127
 Stach V. 14
 Stein E. 120
 Stokes J. 65, 126
 Straka C. 109
 ze Strassburka Tomáš 46
 Strunz Fr. 65, 111
 Stupna Petr 117, 32
 ze Sušice V. 49
 Svoboda Milan 5, 17 a dále
 Sywort (Sybart) 128
 Šafařík 15
 Šembera A. V. 16, 73, 101, 7, 12, 3, 5
 Šimek Fr. 123
 Šindel J. 60
 Škarka A. 117
 Škopek Jindř. 118, 29, 30
 Štítný 120

- Švehla Jos. 118
 Tábořský Jan 103
 Theobald Zach. 14
 Thomson S. H. 87, 97
 Tobolka Zd. 106
 Tomáš Akvinský 97, 106
 z Toskanelly Hildebrand 104
 Truhlář Jos. 9, 17, 29 a dále
 Václav IV. 131
 z Valdeka Vilém 129
 Valdenský výklad Písň písni 120
 a s. Victore Hugo a Rich. 99
 z Vilhartic Št. 71
 Vilikovský Jan 44
 Vladislav v. Jagiello
 z Vlhav J. 58
 Vlodkovič Pavel 129
 Vocol J. E. 15
 Vodehnal Jos. 106, 7
 Voigt M. A. 14
 Vojtišek V. 132, 3
 Volf Jos. 101
 z Volyně Martin 128, 30
 z Vrbky Petr 120
 Vybíral B. 5, 71, 103, 3, 7
 Vyvlečka Jos. 117
 Waldhauser Konr. 34, 98, 122
 Walch Fr. 67
 Walpurger Chr. 14
 Weigel Mik. 67
 Winter Z. 74
 Workman 5, 125
 Wyche 123, 31
 Zachariae Joh. 133
 Zap K. V. 5
 ze Záp Závěš Dr 126
 Zbyněk v. Hazmburk
 Zeiselmeister Mik. 132
 Zíbrt Č. 113
 Zikmund král 128
 Zitte A. 5, 14, 52, 5, 8, 60, 2, 5, 8, 75,
 6, 7, 89, 90
 Zmrzlík Petr 102
 ze Znoima Stanislav 54, 68, 78, 88, 99
 ze Zvířetec Zdislav 52
 Žalanský Havel 14
 Žilka Fr. 5, 102 a dále
 Žofie královna 131.

Seznam zkrátek.

B = Bartoš—B. Hus rektor = Hus jako rektor Karlovy university, 1936. — Husitství = Husitství a cizina, 1931. — Po stopách = Po stopách pozůstalosti M. J. Husi, 1939. — Z počátků = Ze spisovatelských počátků Husových, VČA 52, 1943. — Čechy = Čechy v době Husově, 1947.

ČCH = Český Časopis Historický.

ČČM = Časopis Musea království českého, později ČNM = Časopis Národního musea.

ČMF = Časopis pro moderní filologii.

Denis = D. Michael, Codices theologici c. r. bibliothecae Vindobonensis 1792—6.

Doc. = Documenta M. J. Hus vitam, causam, doctrinam... illustrantia. Ed. Palacký, 1869.

Duch = Duch J. Husi, zjevný v jeho spisech 1870 (patrně práce K. V. Zapa, o čemž B v JSH 12, 1939, 14—7).

E = K. J. Erben. Sebrané spisy české M. J. Husi, 1864—8.

F = V. Flajšhans. V odst. 10 = Literární činnost M. J. Husi 1900.

F 1—4 = V. Flajšhans, M. Jo. Hus Sermones in capella Bethlehem, VUS 1938.

Höfler I, II = K. Höfler, Geschichtsschreiber der hussit. Bewegung 1856, 1865.

JSH = Jihočeský sborník historický, Tábor 1928 a d.

Krummel = L. Krummel, Geschichte d. böhm. Reformation im 15. Jahrh. 1866.

Kvačala I, II = Jan K. I. Wiklif a Hus ako filozofi. II. O prácach J. Husa biblických v súvisi s otázkou o vývoji jeho ako theologa. VUS 1924, 1928.

Ky = Kybal.

Kybal = Vl. Kybal, Učení M. J. Husi I—III, 1926—31.

LF = Listy filologické.

Los = Joh. Loserth. — Los² = Loserth, Huss und Wiclif. 2. Aufl. 1925.

M = Časopis Českého musea.

MDB = Mitteilungen des Vereins f. Geschichte der Deutschen in Böhmen.

Mčk = F. Menčík.

N. Ath. = Nové Athenaeum II, 1920.

Nk = K. Novák.

Ný = V. Novotný. V odst. 10, jde-li hned po F, značí rozbor F v LF 1900, 457—504, jinak jeho edici M. J. Husi korespondence a dokumenty, 1920.

Ný I, II = V. Novotný, M. J. Hus 1919—21.

O = Osvěta.

Op = M. J. Hus et Hieronymi Prag. Monumenta et opera. 1558.

Palacký GH = F. Palacký, Geschichte des Husitentums und Prof. C. Höfler 1868.

Post = Postyla M. J. Husi, 2. vyd. 1564.

S = Jan Sedlák, M. J. Hus. 1915.

S 1—3 = Jan Sedlák, Několik textů z doby husitské (otisk z Hlídky 1911—3).

S I—III = Jan Sedlák, Studie a texty k nábož. děj. čes. 1913—5, 1919.

St. sezn. = Starý seznam. O něm na str. 13 (V).

Sv = M. Svoboda, M. J. Husi Sebrané spisy I—VI. 1904 a d.

T = Jos. Truhlář.

VČA = Věstník České Akademie věd a umění.

VUS = Věstník Kr. čes. společnosti nauk.

Vybíral = B. Vybíral, České husovské rukopisy c. k. studijní knihovny v Olomouci (ot. z Čas. vlast. spolku musejního v Ol. 1914).

W—P = H. B. Workman—R. M. Pope, The Lettres of John Hus. 1904.

Zitte = A. Zitte: Schr. = Vermischte Schriften des J. Hus. — Syn. = Hus, Neun Synodalreden. 1784—5.

Žilka I, II = F. Žilka, M. J. Husi Vybrané spisy, 1902.

Sbírký rukopisů uvádím v odst. 7 jen tam, kde toho je třeba nezbytně, neboť ráz značek sám je charakterisuje zpravidla s dostatek. Tvar VH 29 náleží praž. knihovně universitní, je-li pak před značkou M, knihovně Národního musea. Čtyřmístnou značku (na př. 3930) nebo ještě vyšší mají husovské rukopisy Národní knihovny vídeňské. Podle formátu třídí rukopisy Gersdorfská knihovna budyšinská (na př. 4° 23, Fol. 51, 8° 7), římskou a arabskou číslici (II 48) označeny jsou brněnské rukopisy, pocházející z Mikulova, velkým písmenem konečně a číslici (např. F 48) pražská knihovna kapitulní. Zkratka *clm* = codex lat. Monacensis, *Jag.* = Jagellonská knihovna krakovská, *Lips.* = Lipská knih. univ., *Helmst.* označuje Wolfenbüttelské ruk. původem z Helmstedtu, *Cerr.* brněnské ruk. sbírky Cerroniho v zem. archivu, *Ol.* = Olomouc, universitní knihovna, *Kruliš* = knihovna Dra O. Kruliše-Randy v Praze, *Drk* = klášter Drkolna, *Vodň.* = Vodňanské museum.

Dodatky:

Str. 10 pozn. dodej: V LF 71, 1947, 57—86 vydal B. Ryba tyto další Husovy proslavy promoční: 3. Při promoci bakaláře J. Černého z Řečice na slova *Studuít agere, quod iustum est* z jara 1398, 4. Při determinaci Martina Kunšova z Prahy na slova *Veniat cuculus* z 15. VII. 1400 a 5. Při promoci neznámého mistra na slova *Proice omnia ista, si sapis*. Edice není ještě ukončena.

Na str. 27 k heslu Schaffhausen dodej: Dokonalý snímek bible věnovala 1947 městská rada prezidentu Dr E. Benešovi, který jej odevzdal Nár. a univ. knihovně v Praze.

Na str. 37 dodej v odst. 8: k F—ově edici dotištěny byly právě rejstříky pro VKČSN 1945.

Str. 93 odst. 9 za č. 6 dodej: 1528, Spis o řádném manželství (necelý výtisk na Strahově).

Str 95 č. 91 odst. 7 dodej: 10. Lobk. 322 I. 74—6' (RS 8, 65, pozn.).

Str. 99 dole dodej: 19. Za pokračování díla Enarratio psalmorum (č. 17), prohlásil F. dohadem výklad žalmů 119—50 v VIII F. 7, avšak Ný 1, 126 pozn. ukázal, že výklad ten vznikl až po 1414. Je to nejspíše dílo Václava z Dráchova (B v JSH 8, 1935, 83, pozn. 31).

Str. 123 dole dodej: Viklefovy spisy některé v překladě Jeronýma a Husa, rukopis u Bočka, uvádí Jungmann, Historie čes. literatury II, 1849, 151.

Str. 133 dodej: Husův ruk. z 1406, o němž napsal 1835 musejnímu výboru dobré zdání Palacký (Hanuš, Národní museum 2, 443), je dnešní mus. ruk. IV H 30 (svrchu str. 27).

Tisky Husových spisů z 16. stol. popisuje Tobolkův Knihopis českých a slovenských tisků II, 3, 1946, str. 414—18.

Obsah.

Úvodem	9
I. Z dějin bádání o Husových spisech a jeho výsledky	11
II. Seznam spisů Husových	19
I. Spisy latinské	19
II. Spisy české	21
III. Listy, prohlášení a vyhlášky	22
III. Incipity	22
IV. Seznam rukopisů	24
V. Spisy latinské	28
A. Postily a kázání porůzná	28
B. Spisy a projevy, vzešlé z působení na universitě	42
I. Výklady a přednášky	42
II. Kvestie, kázání a proslovy	48
C. Spisy a projevy ostatní	68
D. Spisy nezcela jisté a pochybné	94
E. Spisy nezvěstné	97
F. Spisy, přičítané Husovi neprávem	97
VI. Spisy české	99
A. Spisy nepochybné	99
B. Spisy pochybné a sporné	118
C. Spisy nezvěstné	123
VII. Listy, prohlášení a vyhlášky	124
B. Listy psané Husovi	131
C. Písemnosti vydané Husovi nebo vyhotovené na jeho žádost	132
D. Husovy autogramy a osobní památky na něho	132
Rejstřík	134
Seznam zkratk	137
Dodatky	138

F. M. Bartoš: Literární činnost M. J. Husi. Sbírka pramenů k poznání
literárního života československého, skup. III. Práce bibliografické č. 10.

Nákladem České akademie věd a umění, Tiskem V. Horáka a spol. v Praze II.

Vydání I. Náklad 2000 výtisků. Cena Kčs 70.—.

DB
209
U7

Bartoš, František Michálek, 1889-

Literární činnost M. J. Husi. V Praze,
Nákladem České akademie věd a umění, 1948.

138p. 27cm. (Česká akademie věd a umění,
Prague. Třída 3. Sběrka pramenů k poznání
literárního života československého. Skupina
3., Prace bibliografické, čís. 10)

Bound with Urbánek, Rudolf. Husitský král.
V Praze, 1926.

1. Hus, Jan,
I. Title.

1369-1415--Bibliography.
II. Series.

CCSC/mmb

DB
209
U7

Urbánek, Rudolf, 1877-1962.
Husitský král. V Praze, Vesmír, 1926.
285p. 27cm.

Bound with Bartoš, F. M. Literární činnost
M. J. Husi. V Praze, 1948.

1. Jiří v Poděbrad, King of Bohemia, 1420-
1421. 2. Hussites. I. Title.

CCSC/mmb

A 2003

A 2004

